

यादवा

जानेवारी १९६३

50
प

असह्यान्तक दरी

[९]

[राजगुरुमहोदय आलेखी सैनिकांनी अहमदशही मांत्रिकाच्या सोपार्य सारी गुहा पुरवून काढली, त्यांना काळभैरवाच्या मूर्तीकाली एक चोरपाद सांपडली, जेव्हा गुहेत लक्ष्मणही लपून बसला असेल असे समजून त्याला काढेर काढल्याच्या हेतूने राजगुरुच्या आज्ञेप्रमाणे सैनिकांनी गुहेच्या तोंडाची लाकडे एकत्र करविली व तेथे बसून ती पेटविली. पुढे वाता...]

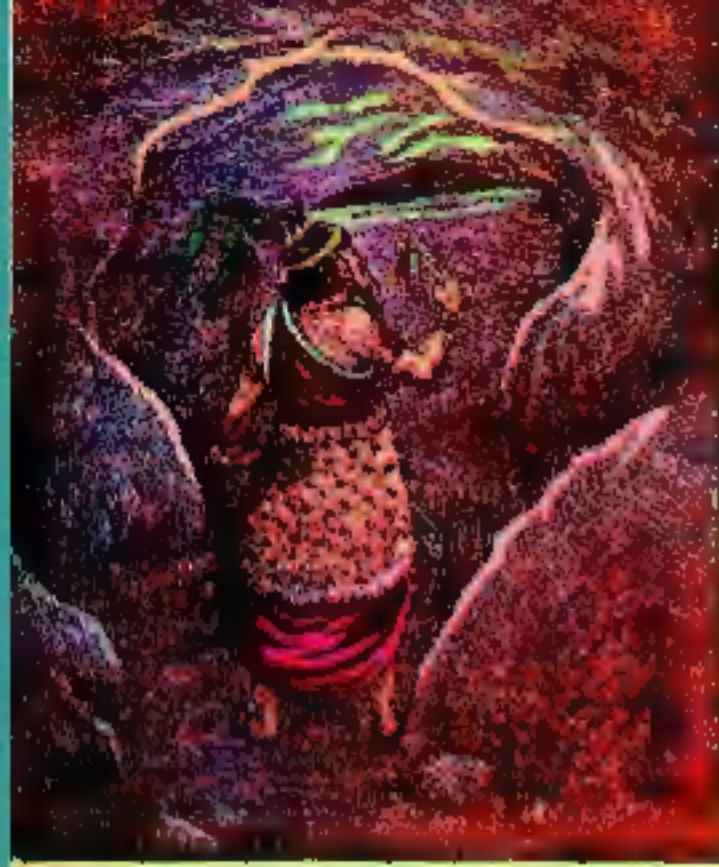
तेच पहिले असह्याने लाकडे चटकन पेटली.

पुरामुळे व विस्तवाच्या ताप वाढत गेल्याने काळभैरवाच्याकडच्या तळघरांत किंवा चोर-वाटेत ब्रह्मदेवीला गुदरमरणासारखे झाले. राजगुरु व सैनिक गुहेच्याबाहेर निघून गेले होते. गुहेला जर आणखी कोठे तरी द्वार असेल तर मांत्रिक त्या वाटेने पळून जाऊ नये म्हणून राजगुरुने आपले सैनिक जागोजागी नेमले.

सेनापति म्हणाला—“राजगुरु ! या आगीत ती मांत्रिक भस्म होऊन जाणार ! कितीत गुदमरून तरी मरणार !”

राजगुरु म्हणाला—“तो पर्वताने मरणारा मनुष्य नाही. तो स्वाश्रीने कोटून तरी निघून जाण्याच्या प्रयत्नांत असणार. तू आपल्या सर्व सैनिकांना सावध रहायला सांगून ठेव. गफळत झाली तर चोर हातावर घुरी देऊन पसार होईल. कोठे दिसला तर

त्याला बळून जाणून माझ्या समोर हजर पडायला लागे !”

राजगुरु ब्रह्मदंडी मांत्रिकाकड बरण्यासाठी सेनापतीला बजावील असता तिकडे ब्रह्मदंडी चोर बाटेच्या टोकाशी वाळून शिल्लेवर आपली जादूची कांदी आपटीत होता. तो आपल्या शिष्याला बोलवीत होता. जयमल व लख्मी कुजवून त्याच्या कानावर पहली होती. त्याने दोघांचा आवाज ओळखला होता. दोघांनी माझा कोंडमारा करून ठार करावयाचे ठरविलेले दिसते आहे. तो जयमल लढाव आढे. भयंकर दरीचे

गुफित त्याला कळते आहे. नी मेळी तर माझा कोंडा दूर होईल असा विचार करून त्याने या खंचीचा फायदा घेतलेला दिसतो आहे. शेवटी तो ओरडून म्हणाला—

“तू असा पात करशील असे मला स्वप्नांत देखील कधी वाटले नाही. मला दक्षांत ठेव. तू जखून मला पुरेपूर न्याय नाहीस ! माझ्या मंत्रशक्तीची कल्पना तुला आलेली नाही.” असे म्हणून त्याने जादूची कांदी दगडावर दोन तीनदा मारली. त्या उडार नाही. त्यानून पुन्हां ओरडला—

“ए विनायक पातकी ! गुरुदोही ! कक्षांत ठेव ! माझा तबदीतून तू कसा सुटतोस ते पाहतां मी ! तू दगडापतीकडे त्या भुरग्याबरोबर उभा आहेस हे मला कळले नाही असे वाटले होय तुला ! तू एका मिनटाच्या आंत हा दगड बाजूला सरकवला नाहीस तर तुझा दोघांचा मरण करीन !”

त्याची ती वगकी ऐकून लख्मी पावरला. जयमलने त्याला घीर देत म्हटले—“लख्मी ! अगदी भिडे बकोस या पोचळ घमक्या ऐकून आपण दगड सरकवू असे त्याला वाटत असेल. त्याच्याबरोबर होती नव्हती ती सर्व मंत्रशक्ति हरपून गेली आहे. ब्रह्मपूरच्या

एका मांत्रिकाने ती हिरावून घेतली आहे. आतां रात्राच्या सैनिकांच्या हातून सुटका मिळजे ब्रह्मदंडीला शक्य नाही. आपण येथे तपलो आहो हे त्याला कळले आहे. म्हणून दुष्टपणाने आपल्याला सैनिकांच्या हातीं पकडून देऊन स्वतःची सुटका करून ध्यायला देखील तो मागे पुढे पाहणार नाही. म्हणून आपण येथून पाय काढू या !”

पण लख्मीच्या मनांत एक संका होती. सैनिक चारी बाजूला पडारा देत असता त्यांची नजर चुकवून घडून जाणे अशक्य आहे.

तिकडे पुराने गुदमळून जाऊन ब्रह्मदंडी सोकत होता आणि ओरडत पण होता—
“ठपमैरकाची मूर्ती देखील खोली फोडून टाकली. या पुरांत उभे राहणे अशक्य ! मेळी ! आतां सुटका नाही. सैनिक पाहणार मला. यमयातना सहन कराव्या लागणार ! बांचव ! काळमैरका !”

त्याचा तो आवाज जयमल व लख्मी ऐकत ठेव होते. जयमल म्हणाला—“पुराने लोट पत्तीकडे दिसत आहेत. स्वारी सांघडी आहे त्यांत. विळांतून बाहेर पळवट न सांघडलेल्या उंदराची दशा झाली आहे.”

“गुरुदोह ! इतका मोठा विश्वासपात ! जयमल ! तू बोलत आहेस ते मला ऐकू येत नसेल असे वाटले होय तुला !” ब्रह्मदंडी ओरडला व पुन्हां लोको लागला.

“दोंगरावर जायला एक वाट आहे. मला माहीत आहे ती. पार तर सैनिक धरतील. पण येथे गुदमळून बरण्यापेक्षा तेच बरे ! मी सांगतां त्यांना की तुम्ही दोघे कोठे लपलां वहात ते.” ब्रह्मदंडी म्हणाला.

ब्रह्मदंडी परत जात असल्याचे त्याच्या पावलांच्या आवाजावरून दोघांना कळले. ब्रह्मदंडी म्हणाल्याप्रमाणे कैल्याशिवाय राहणार

नाही. याचा विचार करून जयमल थोडा भ्रमाळा.

त्याने लक्ष्मीला जेव्हा उभा होता तेव्हा क्षणभर उभे राहिल्या सांगून स्वतः गुहेच्या टोकापर्यंत जाऊन गुहेच्या बाहेर होक्यावून पाहिले. त्याला दूर एका खडकावर एक सैनिक उभा असलेला दिसला. पण त्याने एक गुहेकडे मळते दुमरेच कोठे तरी होते.

जयमल लगेच मार्ग बदला. जात गुहेत जाऊन लक्ष्मीला म्हणाला—“लक्ष्मी! आपल्याला पळवण्याचे असेल तर हीच संधी आहे. जमरंडी आपण जेथे लपला आहे ते

जाऊन सांगेल. सैनिक सोप्याला वेळीच व आपण जेथे सांपडलो नाही तर तोच तोडपशी पडेल. चक, ये वाक्या पाठी-मागून !”

लक्ष्मी व जयमल गुहेच्या तोंडावरून आले. त्यांना दूर ओरडा ऐकू आला. मांत्रिकाळा सैनिकांनी घरले होते. त्यांचा तो आवाज होता. इतरांत जमरंडीचा कर्जमेदी आवाज ऐकू आला. जयमल व लक्ष्मी जागच्या जागी क्षणभर उभे राहिले. माता गुहे बाय धरावयाचे या विचारांत होते उभे असता त्यांना एक मातारा तळवार उपसून एका खडका मागून हाक हाक मारत येत असलेला दिसला. गुहेसमोर विहाळा पाहून तो जागजागरी निस्संज उभा राहिला. जयमलने त्याला ओळखले. तो लक्ष्मीला म्हणाला—“तो बहा, तुझा बाप आहे !”

लक्ष्मीने तिकडे वळून पाहिले. सरोवरच त्याचा मातारा बाप होता तो.

जयमलने लुणेने माताच्याला सुचविले—“तो तिड काही करणार नाही. जिण्याचे कारण नाही. पुढे ये !” लक्ष्मीचा बापाने मुळाला ओळखले व जयमल लुण केव्हा-पमाणे पुढे आला.

त्यांना हुकून ब्रह्मदंडीचा मंत्रघोष ऐकू येत होता. परंतु त्या मंत्राचा काही उपयोग होणार नाही हे जयमळ चांगले ओळखून होता. त्याने अनुमान कैरुपाप्रमाणे ब्रह्मदंडीचा मंत्रघोष एकाएकी थांबला. कारण त्याच्या समोर राजगुरु होता व त्याने मंत्रवलेले पाणी त्याच्या अंगावर टाकले होते. ब्रह्मदंडीची जणू थाबाच बसली.

“कालभैरव ! ठिकच्या ठोकून पडला आहे पहा पळीकडे ! तो तुझे काय रक्षण करणार ? स्वतःचच करू शकला नाही !” राजगुरु गरजला.

ब्रह्मदंडीचा सर्व दर्प हरपला होता. तो थरथर कांपत होता. त्याने राजगुरुचे पाय धरले. राजगुरुने त्याला दगडाकून विचारले—
“नांव काय तुझे !” त्याचे केस धरून त्याला उभा केला आणि दगडाकून म्हणाला—
“राजगुरुला ओळखले नाहीस वाटते !”

“आतां राजगुरुनेच या दासानुदास ब्रह्मदंडीचे रक्षण करावे !” ब्रह्मदंडी हात जोडून नम्रपणे म्हणाला.

“तू ब्रह्मगुरूच्या सेनापतीचा वध कां केलास !” राजगुरुने ब्रह्मदंडीची शेडी धरून त्याचे होठे हलवीत विचारले.

“राजगुरु तें काम माझ्या शिष्याचे आहे. मी त्याला तक्रा म्हणत असतां त्याने तें दुष्कृत्य केले. तो गुरुद्वेष्टी आहे !”

शिष्याचे नांव ऐकतांच राजगुरुने ब्रह्मदंडीची शेडी सोडली व विचारू लागला—
“त्याची गोष्टच मी विस्मृत होतो. कोठे आहेत ते दोघे !”

“राजगुरु त्यांदला एकच गाझा शिष्य आहे. दुसरा गुराख्याचा पोर आहे. दोघांची पापकर्मे आतां मी काय सांगूं !” ब्रह्मदंडी स्वतःचा निर्दोषपणा दाखवीत म्हणाला.

“ते कोठे लपले आहेत हे मी विचारले. त्यांनीं काय काय पापकर्मे केलीं हे नाही मी विचारले. या सर्व पापकर्मांना जबाबदार कोण आहे हे मला कळतें. कोठे आहेत दोघे !” राजगुरुने दगडाकून विचारले.

“राजगुरु, दोघे विद्यासभातकी सिंहाच्या गुहेत लपून बसले आहेत ! त्यांना कवकर जाऊन धरले नाही तर ते निरुद्धून जातील व दोंगर देलीत उतरून विधून जातील. माझ्या त्या विद्यासभातकी शिष्याला या दोंगरातल्या सर्व कोरवाडा व गुडा छान माहिती आहेत. लवू गुराख्याच्या तेंडून मी गयेंकर दरीच्या संवंधी कालभैरवाची मी बाजी ऐकली ती त्या दुष्ट जयमळने सर्व ऐकली आहे.” ब्रह्मदंडी म्हणाला.

मयेंकर दरीचे नांव ऐकून राजगुरुला आश्चर्य वाटले. त्याने पूर्वी कधी तें नांव ऐकले नव्हतें. तर मग हा ब्रह्मदंडी एवढ्याचसाठी येथे राहून कालभैरवाची उपासना करीत होता व एवढ्याचसाठी त्याने सेनापतीचा वध करविला म्हणावयाचा. या सर्वांच्या मागे हा मयेंकर दरीचे रहस्य आहे तर !

राजगुरुने काही सैनिकांना बोळविले व ब्रह्मदंडीने सांगितल्याप्रमाणे साणाखुणा ओळखून वेळन निघण्या सिंहाच्या गुहेकडे दोघां शिष्यांना धरून आणण्यासाठी सैनिकांना पाठविले.

सैनिक त्या वाजुला थांबले. त्यांना व्हाता-व्हातरोबर दोघे एका खडका पळीकडे चालत असलेले दिसले. एका सैनिकाने ओरडून हाक पाऊन विचारले—“ए व्हाता-व्हा ! त्या दोघांना घेऊन कोठे निघालास !

“तें ऐकून लखूदां वाप अदखलल्या-शिवाय म्हणाला—“मी त्यांना कोठे घेऊन

जात नाही. या वाटेने त्यांना राजगुरूकडेच येऊन येतो आहे. माझे इनाम बळकावण्याचा तुझा हेतू दिसतो आहे! ते नाही चाला-वयाचे. सांगून ठेवतो. जा, आपल्या वाटेने."

"दोन दिवसांचा पाहुणा आहे या जगांतला. पण मोह सुटत नाही पहा." तो सैनिक इतर सैनिकांना म्हणाळा. सर्व सैनिक राजगुरूला ती बातमी धावता धावता सांगले.

राजगुरूला त्या भयंकर वरीची माहिती कळून घ्यायचा मोह झाला. पण ब्रह्मदंडी शिष्यांसमोर लपता लपवी करून शकणार नाही असा विचार करून त्याने तो प्रश्न काढला नाही व शिष्य येईपर्यंत थांबण्याचे ठरविले.

राजगुरूने सर्वांत प्रथम ब्रह्मदंडीची सारी घमेंड उतरविण्याचे ठरविले. तो सेनापतीला म्हणाळा—"बुद्धर बांधून मेतांत तसे या मूर्खाला बांधून, येऊन चला राजधानीकडे.

गांवांत प्रथम दबंदी पिटवायला सांगा की मांत्रिकाचाचा शोध लागल्याच्या खुशी सातर आजचा दिवस उत्सव दिवस म्हणून साजरा करण्यांत याय." नंतर त्याने गुहेच्या तोंडाशी पाहान्यासाठी कांही सैनिकांना नेमले.

राजगुरूच्या आज्ञेप्रमाणे सैनिकांनी ब्रह्मदंडीचे हात व पाय बांधून त्याला बुद्धरासारखे जोशकळत उचलून येऊन दोंगर उतरून आले. ब्रह्मदंडीचा आक्रोश चालू होता—"मला सोडा! मी तुमच्या कार्या पडतो! हे काळभैरवा! हे आपल्या उपासक भक्तांच्या तसे हद्दगाला सावली देणाऱ्या बट बुद्धा! किती अपमान करवितो आहेस रे!"

राजगुरू हसत आनंदाने दोंगर उतरून लागला व दोंगराखाली जेथे सोडे झाडाळा बांधून ठेवले होते तिथे चालू लागला.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

महावीर

विकलाकर्णी हद्द सोडला नाही. तो साक्षा-तच गेला व मेत सांध्यावर काढून घेऊन नेहमीप्रमाणे स्मशानाकडे निघाला. तेव्हा मेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाळा—"राजा, तू ही मेहनत स्वतःच्या सुखासाठी करीत नसून तुझ्या कौणासाठी तरी करीत असावास असे वाटते. पण एक गोष्ट लक्षांत ठेव, जगात माणसांवर उपकार केला तर त्याचा परिणाम उलटाच होतो. त्याचे उदाहरण म्हणून महावीर नांवाच्या एका क्षत्रिय तुझ्याची गोष्ट ऐक." असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

पूर्वी कधी गौड देशात महावीर नांवाचा एक शूर तरुण रहात असे. क्षत्रिय कुळात जन्मल्यामुळे त्याच्या अंगी क्षत्रिय बाणा भाणलेला होता. त्याने लहानपणीच कित्येक राजांसाठी रथ फेळत होता. त्याच्याजवळ

वेताळाच्या गोष्टी

रास दासदासी हजर होते. त्याने सुखोचनेला पाहिले व त्याने ऐकले होते त्याहूनहि अधिक सुंदर ती त्याला वाटली. त्याने तिच्याशीच त्या करण्याचा आपल्या मनाशी निश्चय केला.

महावीर पाटलीपुत्र येथे एक वर्षभर राहिला. चित्रगुप्ताशी त्याची मैत्री दिवसे दिवस वाढतच गेली. परंतु महावीराने स्वतः होऊन सुखोचनेशी त्या करण्याची इच्छा व्यक्त केली नाही. एखादा चित्रगुप्ताने स्वतःच्या कामाची गोष्ट त्याच्यासमोर घेतली. म्हणाला—

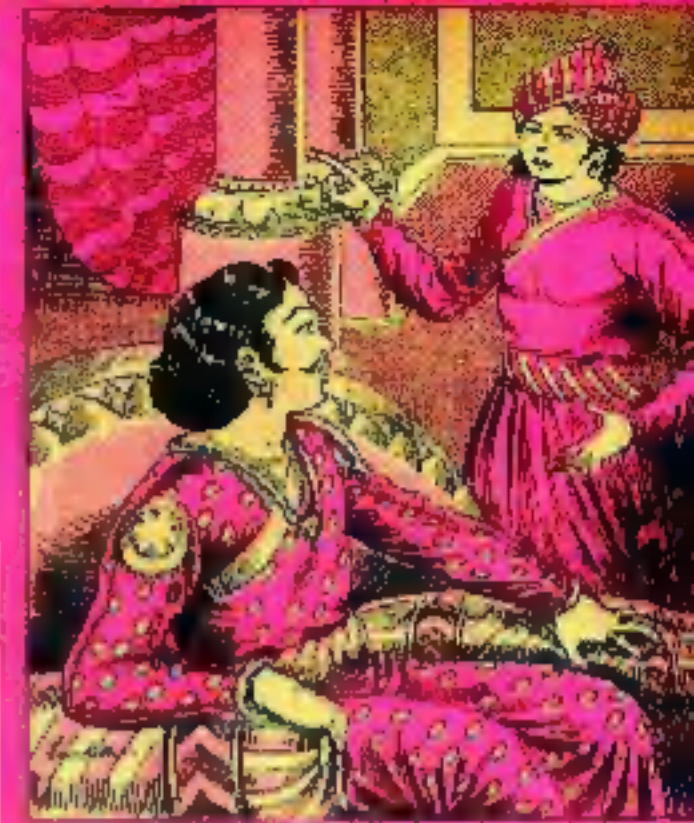
“महामूर्ख्या राहोवीर यशोवती नांवाची राजकन्या राज्य करीत आहे. तिच्याशी त्या करण्याची इच्छा अनेक राजकुमारांना आहे. पण तिने अट ठेवली आहे. तिच्याहून अधिक बलवान व पराक्रमी पुरुषाशीच त्या करावयाची ती तयार आहे. ती अट रास्त नाही असे म्हणता येणार नाही. परंतु प्रत्येक वीर तिच्याहून कमी पराक्रमी आहे हे दर्शविण्याचा तिचा प्रयत्न दिसतो. जबाब ही गोष्ट कोणत्या स्वाभिमानी पुरुषाला आवडेल? कोणी तिचा मागणी घालायला आला की ती प्रयत्न घेऊन व गदा मुळात त्याची परीक्षा घेते.

कोणी हारला तर ती त्याचा शिरच्छेद करून टाकते. कितीही शूरवीर तरुण राजकुमारांना तिने मर्यादा तसेच अमानुष मरण केला आहे. मी देखील तिच्याशीच त्या करायचे असे म्हणत आहे. पण तिने मला जर गदा मुळात आव्हान केले व मी हारलो तर आपला शिरच्छेद होईल व भीतीने मी भयत नाही. काय उपाय काय?”

ते ऐकून महावीर म्हणाला—“मित्रा! यशोवतीचा पराभव करण्याच्या कामी मी तुला मदत करीन. मी माझ्याकडे कागले, त्या एका वर्दीवर, तू माझ्या बहिणीचे त्या माझ्याशी करून दिले पाहिजेस.”

चित्रगुप्त त्याला तयारच होता. म्हणाला—“माझ्या बहिणीशी तू लग्न तयार आहेस हे ऐकून मला आनंदच वाटतो. पण यशोवती बरोबर मी ब्रह्म मुद्रा करीत असतां तू मला मदत करी करणार हे नाही मला कळते.”

“माझ्याजवळ एक स्फटिक मणि आहे. ती कपाळावर असेपर्यंत मला कोणाची भीति नाही. मी अदृश्य रूपाने तुझ्या शेजारी उभा राहून मदत करीन” महावीर म्हणाला.

ते ऐकून चित्रगुप्ताला वाटले की आता यशोवतीशी आपले लग्न झालेच. दोघे आपला बेत कसा पार पाडावयाचा या संबंधी विचार करू लागले.

महावीर म्हणाला—“तू या आपल्या मांडलिक राजाना बरोबर घेऊन महापुराकडे नीच. मी तुझ्याबरोबर येतो. मी, तुला एक मांडलिक आहे असे सांग, म्हणजे कोणाला माझ्याबिषयी कशाहि प्रकारची शंका वाटण्याचे कारण नाही.”

चित्रगुप्ताने आपल्या मांडलिक राजाना स्वतःबरोबर घेण्यासाठी निरोप पाठवला.

त्यांना बरोबर घेऊन त्यांच्याबरोबरच महा-
वीरला पण येण्यास सांगितलें. ब्रह्मपुराच्या
सरहद्दीवर पोचताच त्यानें यशोवतीकडे
निरोप पाठविला कीं इंद्र युद्धास आव्हान
करीत आहे. तिनें चित्रगुप्ताला इंद्र युद्धाचे
मिशन बगैरे कळविले व दुसऱ्या दिवशीं इंद्र
युद्धाची तयारी ठेवण्यास सांगितलें.

दुसऱ्या दिवशीं चित्रगुप्त आपल्या मांडळिक
मित्र मंडळींसह इंद्र युद्धासाठीं ठरल्या जागीं
आल्या. तेथें राजा यशोवती देखील आपली
राजाखे घेऊन आली होती. इंद्र युद्ध सुरू
होण्यापूर्वी महावीर कांहींतरी कारण सांगून

मांडळिक मित्र मंडळींतून उठून निघून
गेला. त्यानें एका निर्जन स्थानीं तो स्फटिक
मणि झोक्याला बांधला आणि अदृश्यपणें
इंद्र युद्धाच्या जागीं आला. चित्रगुप्ताच्या
सांवाळ स्पर्श करून 'मी इतर आहे
भावले नकोस' असे त्यानें सुचविले.

यशोवतीच्या हातांत एक धनुष्य होते.
त्यावर बाण चढवून ती सांगेल तसा नेम
भाराबऱ्याचा होता. तिनें तें धनुष्य व
भाता चित्रगुप्ताला दिला व म्हणाली—
"धनुष्यावर बाण ठेवून शक्य होईल तितक्या
दूर तो सोडा."

स्व धनुष्याला दोरी बांधणें देखील
चित्रगुप्ताला शक्य नव्हतें. पण शेजारीं
महावीर होता. त्यानेंच अदृश्यपणें त्याच्या
हाताबरोबर आपला हात नेऊन सर्व
बाण बेमोडस पाठ पाडलें. दोघांची शक्ति
एकवटस्थामुळे बाण फार दूर जाऊन पडला.
यशोवतीचा बाण तितका दूर नाकें शकला
नाही. तिला राग लागला व थोडें जागर्य
ला वाटलें.

पण ती तशी माघार घ्यायला तयार
नव्हती. गदा युद्धासाठी तिनें जायजाल केलें.
त्या वेळीं देखील चित्रगुप्तानें अदृश्यपणें गदा

हातांत धरली. क्षणाघात यशोवतीच्या
हातांतली गदा दूर जाऊन पडली. यशोवतीचा
पूर्ण पराभव झाला. तिची बरेच उतरली.
सर्व राजबाळांत गेले. महावीर पुन्हां कांहीं
वेळानें परत आला व, जसें कांहीं काय झालें
हें त्याला माहीतच नाही असें दाखवीत,
विचारूं लागला—“काय झालें ! कोण जिकला
कोण हारला !”

“तुमच्या राजाचा जय झाला. मी
वचन दिल्याप्रमाणें त्यांच्याशी लढास तयार
आहे.” यशोवती जमलेल्या मांडळिकांना
म्हणाली.

महसूर येथे यशोवती व चित्रगुप्ताचे लग्न झाले. चित्रगुप्त मराठे व महसूरचा राजा होता. विवाह झाल्यानंतर तो बाजत गाजत पाटलीपुत्र नगरीं आला त्याने वचन दिक्याममाणे महावीरणी आपल्या बहिणीचे लग्न करून दिले. लग्न ठरल्याने ऐकून यशोवतीने राजाकडे म्हणजे पतीला विचारले—“राजाच्या बहिणीचे लग्न एका सामान्य मांडळिकाशी करून देण्याचा काय अर्थ !”

चित्रगुप्त स्मित करून म्हणाला—“तो एक मांडळिकच नसून माझा एक विश्वासूपात्र मित्र देखील आहे.”

सुलोचनेने महावीरला पाहिले तेव्हा पासूनच तिचे मन त्यांच्यावर नसले होते. तो पराक्रमी होताच प्रेमपात्रपण होता. असा शूर व उदार पुरुष तिचा पति असावा याचा तिच्या अभिमान वाटे. एवढा सहज त्याने, ती कोणाशी बोलणार नाही असा विचार करून तिच्या भावाचे लग्न यशोवतीशी करी होऊ शकले हे सांगून टाकले. ते ऐकून सुलोचनेला पतीच्या शौर्याचा जास्तच अभिमान वाटला.

पण हा अभिमानच महावीराचा पण होण्यास कारण झाला. एवढा नवदा-भावज्या आपापल्या नवऱ्याच्या शौर्याची स्तुति करीत बसल्या असता यशोवती गर्वाने फुडून जाऊन म्हणाली—“माझ्या पतीसारखा शूर व हुमकेत मिळणे अशक्य.”

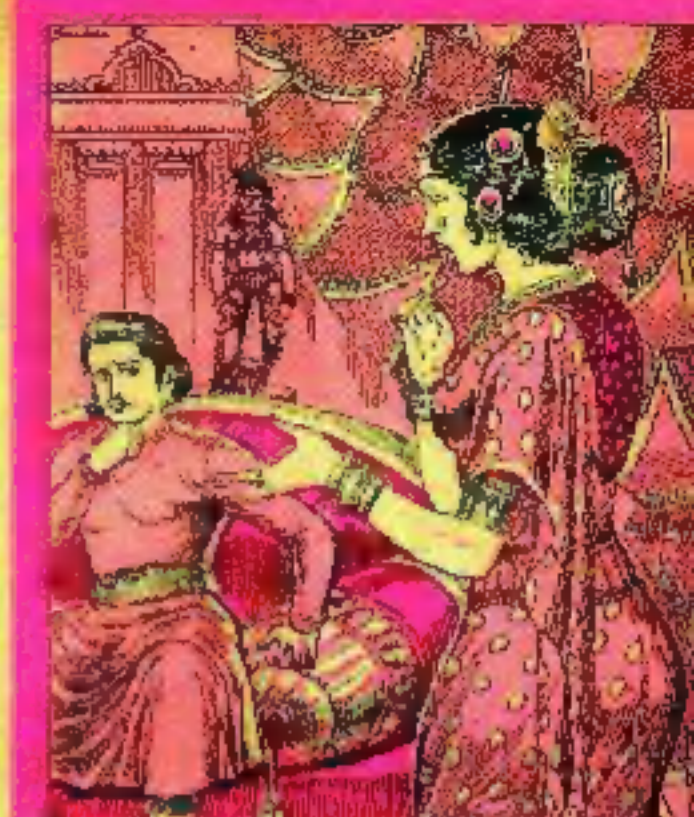
ते ऐकून सुलोचना हसू लागली. म्हणाली—“कळली आमच्या बंधुराजांची नहादुरी, पण ते असे दे. बांच्यासमोर व्रंक्ष मुद्राल उभे राहण्याची जाहे का त्यांची छाती ! विचारून का नाही पहात !”

“वःकश्चित् एक मांडळिकाने राजाशी बरोबरी करण्याचे साहस दाखवू नये.” यशोवती नवदेचा अपमान करण्याच्या हेतूने म्हणाली.

सुलोचनेला तो अपमान सहन झाला नाही. ती म्हणाली—“कोण म्हणतो की हे मांडळिक आहेत ! कोणाचे ! माझ्या भावाचे ! लोटे ! माझ्या भावाने स्वतःच्या पराक्रमाने तुझा जिफले, असें तुझा वाटले होव ! अदृश्यने हेच बाजूला उभे राहून त्याची मदत करीत होते बाईसाहेब.” रागाच्या मारात ती हे सर्व बोलत गेली व हे देखील तिने सांगून टाकले की तिचा नवरा अदृश्यने बाजूला कसा उभा राहू शकला.

यशोवतीच्या तळपायाची आग मस्तकाक गेली. तिच्या पाठलाग होत की शूर पति मिळवा म्हणून तिने एकही मोठी प्रतिज्ञा केली आणि हट्ट धरला होता. मगधच्या राजाच्या शौर्यासमोरच ती मान बांकवून बसायला तयार झाली. ज्ञा तीच शेवटी फंसली. या उकट तिच्या नणदेला कोही प्रतिज्ञा केल्या त्रिबाय फुकटा फुकटी एवढा पराक्रमी पति मिळाला. तिच्या हे कसे सहन होणार ! तिने महावीराचा छिरच्छेद करविण्याचे ठरविले.

ती आपल्या पतीला जाऊन म्हणाली—“तुमच्या मेहुण्याचे बागधे दिवसे दिवस पाजीलपणाचे होऊ लागले आहे. हळूहळू करविता.

कोणाशी बोलण्याची माझी बिलकुल इच्छा नाही. एक सामान्य मांडळिकाने आपल्या बहिणीचे लग्न करून देऊन आपण त्याला होक्यावर बडवून ठेवले आहे म्हणून माझी मान पखोपवीं साली होत आहे. ती म्हणते की मला आपण नाही, त्याने जिफले, म्हणे. त्याच्याशी माझे लग्न व्हायला पाहिजे होते.”

चित्रगुप्ताने मागचा पुढचा कांही एक विचार केला नाही व आपल्या दोघां तिचा मांडळिकेकरवीं गुप्तपणे महावीराचा वध पाजीलपणाचे होऊ लागले आहे. हळूहळू करविता.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाळा—
“राजा, महावीरावर जो हा प्रसंग ओढवला
त्याला कारण कोण? सुलोचना की यशोवती
की चित्रगुप्त? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत
असून तू दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम
तुला माहीतच आहे. तुझ्या दोक्याची शंभर
छकले होऊन तुझ्याच पायांवर कोळ
लागतील.

“आपल्या नवऱ्याचा अपमान कोणत्या
शीला आणेल! त्यांत महावीरासारखा शूर
पति असल्यावर सुलोचनेनें गप्प का बसवें?
यशोवतीला तरी बोधी कसे ठरवितां येईल?
सुलोचना जें म्हणाली तें सर्व सरें समजून
सर्व अपमान सहन करून तिनें स्वस्थ रहावें
हे कसे शक्य होईल. तिचा व तिच्या
नवऱ्याचा एवढा अपमान! तिला फसवून
तिच्या नवऱ्यानें तिच्याशीं लग्न केले, हें

मानावळा ती तयार नव्हती. म्हणून तिनें
महावीराच्या विरुद्ध भतीजवळ तक्रार केली.
आतां चित्रगुप्तानें सरें सांगून पत्नीचा व
स्वतःचा अपमान सहन करून त्याची
अपेक्षा करणें देसील बरोबर होणार नाही.
तेव्हां पत्नीच्या मनाचें समाधान करून देण्या-
साठीं महावीराचा फांटा वूर करण्याव्यतिरिक्त
त्याच्याजवळ दुसरा उपाय नव्हता. विश्वास-
घात करून आणें यशोवतीशीं लग्न केले
त्याच्याकडून विश्वासघाताशिवाय सरेंपत्नीची
अपेक्षा ठेवणेंच चुकीचें ठरेल. भाक्या मते
सरी चूक महावीराचीच. आपले गुपित त्यानें
बायकोला कां सांगवें? त्याला त्या चुकीचें
कळ भोगावें लागलें.”

अशा तऱ्हेनें राक्षसें भौन भोग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाळा
जाऊन कोवळकू लागला. [कल्पित]

शिकलेली विद्या

त्या दिवशीं संजीवना वाढदिवस होता.

संजीव पहाटे उठून आंधोळ करून
नवे कपडे बाळून आजोबांची घरा पहात
बसला होता. संजीव बरोबर उभा दोघांच्या
पाठोपाठ अशोक हजर झाले. पण सर्वांच्या
आधीं “बांदोबा” आला होता. आजोबा
आंधोळ करून येतांच बांदोबासाठीं मुळांची
ओवाताण सुरू झालेली पाहून आजोबा
म्हणाले—“मिळाला ना बांदोबा! आतां
माझी काय गरज तुम्हांला! मी बाबारांत
जाऊन येतो.”

“तें नाही जाळायचें, गोष्ट सांगून जा,”
मुलें म्हणाली. स्वतः होऊन जोळविलेल्या
संकटाला तोंड द्यायला आजोबा तयार झाले.

आजोबा खुर्चीवर बसले व मुलें जमिनीवर
बोळका करून बसली.

“आजोबा! मला गोष्ट लिहायला शिकवा.
मी बांदोबांत जायला पाठविणार आहे!”
संजीव म्हणाला.

आजोबा स्मित झालून म्हणाले—“वेळ्या,
गोष्टी शिकवून का येतात! शिकलेली विद्या,
आणि नांघून घेतलेली शिंदोरी फार उपयोगी
पडत नाही!” असें म्हणत त्यांनीं तपकीर
नाकांत फोवली.

“अजून मला लिहितां वाचतां येत
नाहीं आणि बांदोबाला गोष्टी पाठविणार
म्हणतोय! काय पण वेळपट आहे!” अशोक
म्हणाला.

“आजोबा, शिंदोरी म्हणजे हो काय!”
उघाटें प्रश्न केला.

“प्रवासाला निघतांना झुणका माऊर
गोरे बांधून घेतात ना! तीच शिंदोरी!

एक बुरा धास करणाऱ्यांना ही किती दिवस पुरणार !” आजोबा म्हणाले.

“गोड ! गोड ! आजोबा गोड सांगा !” जुलें ओरडली. त्यांना वाटले की आजोबा गप्पांत रंगवून गोड सांगणार नाहीत.

“वरें बाबाजी ! ऐका गोड !” आजोबा गोड सांगू लागले—

“एक गांभी एक मुलगा रहात असे. त्याला वाटे, विद्या संपादन करावी, ज्ञान मिळवावे. संजीव फसा गोष्टी छिदायका शिक्षा म्हणत होता ना अगदी उडीच ह्ज्या त्याच्या मनात उत्पन्न झाली.

सुदैवाने एक साधुबुवा त्या गांभी व्हाले. मुलगा त्यांना पाहून त्यांच्याजकळ जाऊन हात जोडून म्हणाला—“साधुबुवा ! मला विद्या संपादन करावयाची आहे. शिक्षा.”

ते ऐकून साधुबुवा स्मित कडून म्हणाले—“मुलगा ! शिकवलेली विद्या व बांधून घेतलेली छिदोरी कोठवर पुरणार ?”

मुलगा म्हणाला—“मी म्हान आहे लशी माझी बुद्धि एक ल्हान आहे. जे काही म्हणालात खातले मला काही एक समजले नाही.”

“मी हा पंचक्रोशीत दोन दिवस राहणार आहे. रवा माझ्याबरोबर. सांगावयाचे झाले तर सांगेन व तुझ्या पदरी जितके पडेल तितके घे !” साधुबुवा म्हणाले.

तो मुलगा साधुबुवाच्याबरोबर कबूल झाला. दोघे दिवसभर हिंदुत. संध्या-काळ झाली की कोणाच्या तरी जोसरीन किंवा पडवीत पडून रहात.

दुसऱ्या दिवशी रात्री ते उच्च घराच्या पडवीत झोपले होते ते वर एका चोराने होते. रात्री चोर चोरी करण्यासाठी निघाला तेव्हा त्याचा मुलगा त्याला म्हणाला—“बाबा ! मला देखील चौर्यविद्या शिकवतां !”

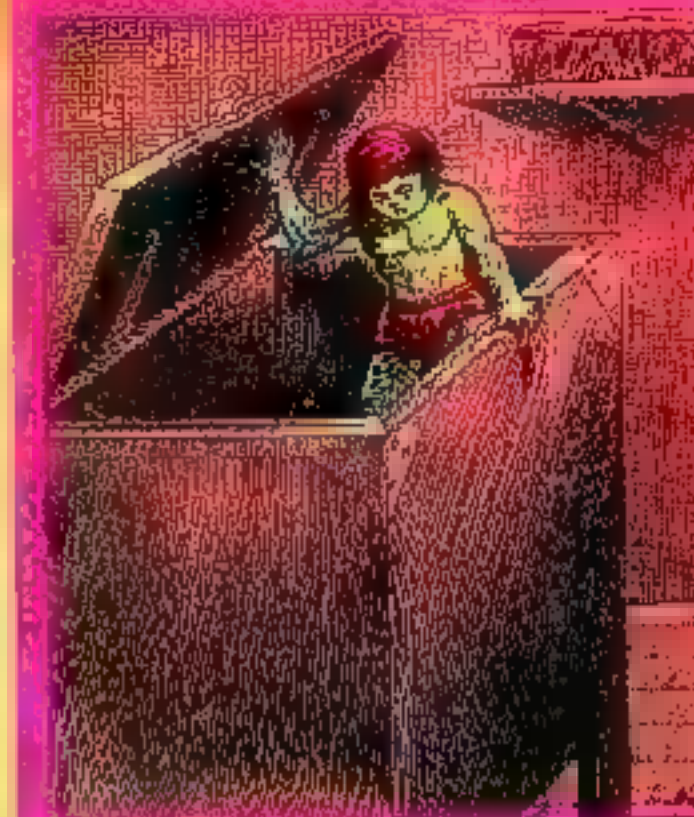
“वाळ शिकलेली विद्या आणि बांधून घेतलेली छिदोरी कोठवर उपयोगी पडणार ! स्वतःच्या बुद्धीचाच मरवसा करावा लागतो. स्वतःच्या अनुभवाने विद्या घेते व ज्ञान वाढते.” वाप म्हणाला.

“वरें बाबा ! मी स्वतःच्या अनुभवाने चोर होणार ! फक्त मला बरोबर घेऊन चला.” चोराचा मुलगा म्हणाला. बापाने कबूल केले. दोघे निघाले.

बाहेर पडवीत साधुबुवांचा तो शिष्य ते सर्व समापण ऐकत होता. तो साधुबुवा म्हणाला—“साधुबुवा ! म्हणालांत अगदी तेंच हा चोर म्हणाला. वाढतो आतां दोघे करतात ते.” जसे सांगून तो त्या पिता-पुत्रांच्या पाठीमागून निघाला.

चोर आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन एका भीमेत गृहस्थाच्या घरी गेला. त्याने मिठीक्या भोक पाडले व मुलाला म्हणाला—“जा आंत ! खोळीत घेटी आहे. घेटीत दागिने आहेत. ही किती घेऊन व घेटी उघडून तुला जमेल तितके सोने उचलून घेऊन ये.”

बापाने दिलेली किस्ती घेऊन मुलगा घरात गेला. एक मोठा पेटारा घिसला. तो

त्याने आंत छिरला आणि पेटारा बंद करून घेतला. पण हाकणाचा आवाज झाला. त्या आवाजाने घरातल्या दोघां बाबांनी झोप मोडली. एक म्हणाला—“काम आहे बुवा !” तो पेटाऱ्यावर जाऊन झोपला. म्हणाला—“उघां सकाळी पाहून घेऊं. चोराचा पोर आंत अडकून राहिला. ही गोष्ट चोराने ओळखली व तेथून शाय काढला. साधुच्या शिष्याने ते पाहिले. आश्चर्य वाटले की स्वतःच्या मुलाच सोडून चोर कसा पडून गेला ! तो त्याच्या पाठोपाठ निघाला. चोर आपल्या घरी परत आला व दार बंद करून

Restore

निश्चितपणे शोधी गेला. मुळाची सुटका कशी होणार याची खाळा बोडी देखीक काळजी नव्हती.

तिकडे पेटात अडकलेल्या मुलाने काय केले माहीत आहे का ! त्याने बेकिडीर होऊन जितके सोने त्याला वेतां आले, घेतले. उंदीर कुरतडण्याचा आवाज होतो तसा आतून आवाज केला. कुरतडण्याचा आवाज ऐकून पेटाम्यानर शोंपलेला माणूस 'उंदीर उंदीर' म्हणून ओरडत उठला. पेटारा उबडला. लगेच चोराचा मुलगा उडी मारून बाहेर आला. पेटाम्यानर शोंपलेल्या

माणसाला एक कुशी [redacted] बापाने भितीला जे ओक पाडून ठेवले होते त्या मोकळतून बाहेर आला आणि धूस पळाला.

घरांतले लोक [redacted] नोकरचाकर आगे झाले [redacted] 'चोर चोर' म्हणून ओरडत त्याच्या पाठोपाठ धावले. पण त्यांना हुलकावणी देण्यासाठी चोराच्या मुलाने काय केले कळले का ! नाटेत एक विहिर होती. [redacted] विहिरीत त्याने एक मोठा दगड [redacted] आणि हाडावर चढून गंगत पहात बसला.

ते आवाज ऐकून लोक विहिरीकडे धावले. दिवे लावून त्यांनी विहिरीत डोकावून

पाहिले. दोघे तिघे विहिरीत उडी मारून पडाकून तयार झाले. पण चोर तेथे असेल तर ना त्यांना मिळेल. निराश होऊन सर्व [redacted] घरी निघून गेले.

त्यानंतर चोराचा पोर हाडाकडून खाली उतरला [redacted] घरी निघून गेला. त्याने शारानर [redacted] दिव्यानरोवर त्याच्या बापाने [redacted] उबडले. त्याने आपला पराक्रम रूप वर्णन करून [redacted] सांगितला.

त्याचे ते वर्णन साधु [redacted] त्याचा शिष्य बाहेर पडतात बसून ऐकत होते. "पाहिलेस चोरे [redacted] देखीक सिद्धन वेत नाही,

अनुभवानेच ती संपादन करावी लागते. शिकलेली विद्या कुचकामाची असते."

आजोबांनी येथवर गोष्ट सांगितली. यजेच संजीव म्हणाला—"तर मग मी देखीक स्वतःच मोठी झिडून पाठवीत जाईन आजोबा। कोणी गोष्ट शिकवायची जरूर नाही मला." ते ऐकून सर्व मुले हंसली. संजूला राग आला.

आजोबा स्मित करून म्हणाले—" [redacted] जगूची गोष्ट भाडवते हे ऐकून।"

"जगू कोण आजोबा ! सांगा त्याची गोष्ट।" मुलांनी ओरडा केला.

“सांगतो, सांगतो ! जोरहू नका !”
आजोबांनी जगूची गोष्ट सुरू केली.

“जगूचा बाप लखुजी, गांवचा पाटील होता. काळी गांवात पाटलाचा कार करारा असे. तसा आज देखील कमी नाही. गांवात कांही मांडणतंटा झाला की लोक पाटलाकडे मध्यस्तीसाठी भोक्त. कोणाका मद्यतीची गरज असली तरी लोक पाटलाकडे येत. पाटील आपल्या समजुतीने सगळा घेई किंवा त्याला होईल तितकी मदत निरोप घेई. गांवकऱ्यांचा पाटलावर कार विश्वास होता.”

गांवकरी लोक वडिलांना इतका मान देतात हे पाहून जगूला आश्चर्य वाटे. त्याने वडिलांची बरोबरी करण्याचे ठरविले. म्हणून तो जिथे वडील जात तिथे जात असे व वडील जे कांही बोलत ते सक्षपूर्वक ऐकत असे. ते जे कांही करीत तो लक्षपूर्वक पाहत असे.

एकदा गांवात एका घरी आवया-सासऱ्यांचे कांहीतरी कारणावरून मांडण झाले. शिर्वांगार्यांपैकी वेळ येऊन ठेपली. ही गोष्ट पाटलांच्या कानावर येऊन पोचली. पाटील मांडण मिटविण्यासाठी निघाले. तेव्हा ते बरोबर

पण घेऊन गेले. त्यांनी जांभ्याची समजूत घालण्याचा केला म्हणाले—“तुम्हा सासऱ्याला मी गेली तीस चाळीस वर्षे चांगला ओळखतो. तो जरांत एक माणूस आहे. त्याच्याशी जसे मांडण करून तुं आपली व आपल्या सर्व नातेवाईकांची अशी ओभा करून घेत आहोस. जहाजपण नाही.”

वडीलवाऱ्या पाटलांनी मध्यस्ती केव्हा-मुळे मांडण मिटले व जांभ्याने सासऱ्याची माफी मागितली.

जगू वडिलांची बोलण्याची पद्धत जगूची लक्षपूर्वक ऐकत बसला होता. तो त्यांची

नकळ करत आला. एकदा तो एका गल्ली-तून जात असता एका घरांत मांडणतंटा व मारहाण चाक होती. त्या घरांत चोरी झाली होती. बरक्या नोकरावर सर्वांचा संशय होता. नोकराला खांबाला बांधून घर मारुन त्याला काठीने शोडपीत होता. नोकराची बायको रडत होती व सांगत होती की त्याने चोरी केली नाही.

जगू आत गेल्या व सर्व ऐकून म्हणाला—
“गेली तीस चाळीस वर्षे मी चांगला ओळखतो. हा अगुल चोर आहे. जवळ-पास त्याच्याबरोबरीचा चोर नाही, मला

माहीत आहे. मग ही मारहाण कशात्म करतां ।”

जगूचे ते बोकळे ऐकून तो मूर्खासारखा बोकलो आहे असे कोणी म्हणाला नाही. सर्व हेच म्हणाले की पाहिलेच कसुमी पाटलांचा मुळगाच आहे की नाही? अगदी बापाचे गुण मुळांत उतरले आहेत. नोकळ अडक नीर आहे हे सांगितले की नाही घाते.”

दुसऱ्या दिवशी बाजारात थोरल्यावर कोणीतरी एक विकत होता. सर्व त्या पाण्याची किंमत काय असू शकेल या विषयी बोलत होते. सर्व लोक सिगा मोनरी पाहून परीक्षा करीत होते.

जगूने एकाका विचारले—“काय भागवत आहे? सर्व उभे कां?”

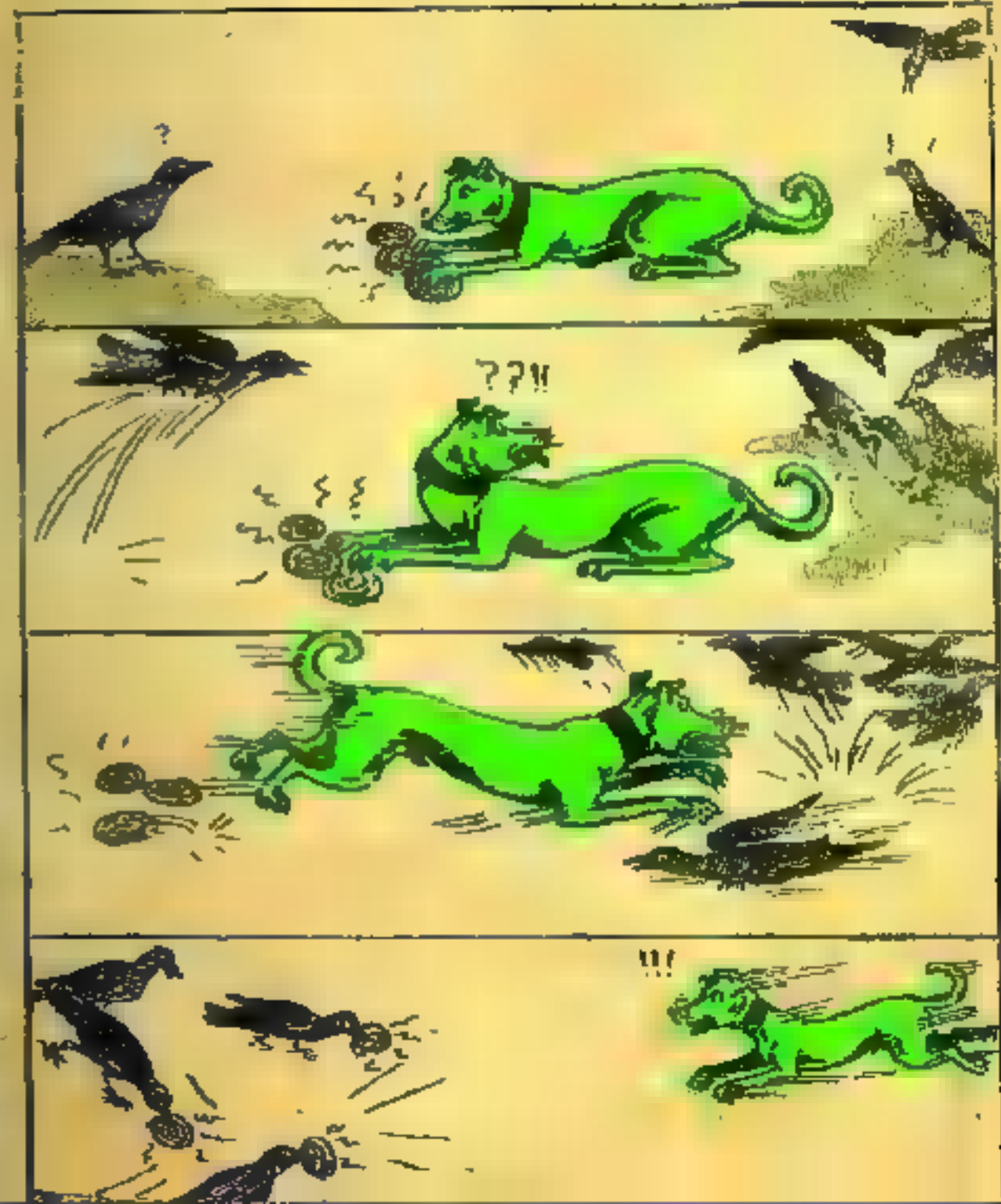
त्याला उत्तर मिळाले—“हा पावा विकत-यला उभा केला आहे येथे!”

जगू गदीतून पुढे गेला. पाण्याकडे मोठ्या पारखी लोकांसारखे पाहिले. एक मनुष्य पुढे येऊन म्हणाला—“चौधरी वंमर कण्याला मागत आहेत. इतकी किंमत देजे करोवर होईल का तुम्हीच सांगा.”

जगूने अंगावर हात फिरवीत म्हटले—“उत्तम आलीची आहे. बकल पासचे लोक गाईचे दूध पिताने. शाकी ही माय पहात आहे. वंमरच काय दोनसे सुद्धा पावला हरकत नाही. माझ्या मते.”

तेव्हा सर्वांना कळले जगू एक मूर्ख सिरोमणि आहे. त्या दिक्तापासून जगूला मूर्ख सिरोमणि हे नांव पडले.

आजोबांची गोष्ट पुरी शाकी आणि तिकडून बर्दी आली की पाने मांडली आहेत, चला पानावर! मुले उठवा मारीत पळून गेली.

गलामाफ्रका

[२]

एकदा अलीशार, बायकोनें विपलेला गाळिचा घेऊन बाजारांत विकतल्या निघाला. बाहेत त्याला एक दलाल भेटला. दोघे एका दुकानासमोर गाळिचाचा मोलमाप करीत उभे होते. तेव्हा तेथे एक खिस्ती मनुष्य आला आणि म्हणाला की मी तो गाळिचा साठ दीनार देऊन व्यावला तयार आहे. पण अलीशार कबूल होईना. तेव्हा तो धमर रुपये घ्यावला कबूल झाला. पण अलीशारला ती किंमत पण कमी धाटली. दलाल श्याच्या कानांत हळूच म्हणाला—“चांगली किंमत आहे. देऊन टाक.” पण खरी गोष्ट अशी होती की त्या खिस्ती माणसाने त्या दलालाला दहा दीनार पडिण्यानेच नव्विस देऊन गाळिचाची किंमत पटवून घ्यावला

सांगितले होते. समजवून मलीशारला बजावून सांगितले होते. मोळसणा-थ्याच्या हातीच विकतल्या म्हणजे किंमत चांगली मिळते. पण दलालाच्या निवेदन अलीशार धमर दीनार घेऊन घरी निघाला. त्यानें मार्गे मळून पाहिले तेव्हा त्याला तो खिस्ती माणूस पाठोपाठ येत असल्या दिसला. त्याला आश्चर्य वाटले. त्याने त्याला विचारले—“तुम्ही कशाळा भेत आहात? काय काम आहे तुमचे?”

“मला या गल्लीच्या टोकाशीं थोडे काम आहे.” तो खिस्ती म्हणाला. पण अलीशार आपल्या घरी पोचला तेव्हा तो खिस्ती पुढच्या गल्लीत आऊन पुन्हां अलीशारच्या घरीच आला आणि म्हणाला—“माझा गळा

कोरडा पडला आहे. तहान मागवण्यासाठीं वालें आहे तुमच्याकडे.”

तो किती नीच किंवा दुष्ट असल्या तरी म्याफ्या पाणी मागतो आहे तर त्याला नाही करे म्हणतां वेईर असा विचार अलीशार घरांत गेला आणि शारी घेऊन बाहेर आला. वार बायल्याचा आवाज ऐकून नाहेर आली. तिने विचारले—

“आज इतक्या उशीर कां झाला परत ? गाळिचा विकला गेला का ? विकत घेणाग कोणी व्यापारी होता की ओळखीचा माणूस !”

“आज बाजारांत गर्दी होती म्हणून उशीर. गाळिचा मी अगोळली विकला.” अलीशार म्हणाला.

“हे पाणी कोणासाठी घेऊन चाकला आहेस ?” तिने विचारले.

“त्याच मागसासाठी. तो आला आहे माझ्या बरोबर !” असे सांगून अलीशार शारी घेऊन बाहेर गेला.

पण जमरुदला खोटी छंफा जाली. आपल्यावर कांहीतरी नवीन संकट येणार आहे.

तो खिस्ती बाहेर गळीत उभा राहिला नाही. तो घरांत शिरला. “चोर अंदाज चुकला.

कुठला. काय रे, कोण तू माझ्या घरांत शिरायला ? हो बाहेर” अलीशार दरवाजून म्हणाला.

“बाहेर उभे राहो अशक्य झाले म्हणून घरांत आलों. हे कांही घर नाही ओसरीच तर आहे. क्षण भर आराम करून मी आपल्या वाटेनें निघून जाईन.” तो खिस्ती म्हणाला. त्याने अलीशारच्या हातांतून शारी मागून घेतली व पाणी पिऊन शारी परत दिली. तो खिस्ती निघून जाईल असे अलीशारला वाटले होते. त्याचा तो अंदाज चुकला.

तो [ ] अगदी विनम्रपणे म्हणाला—
“मालका! थोडासा [ ] अरी कोणी
कोणावर केला तरी त्याचा परिणाम मनावर
नित्येक वर्षे राहातो. परोपकार करण्याची
सद्बुद्धि अज्ञाने आपल्याला विसी नसेल
जसे नाही वाढत बळ. माझी तहान भागली,
पण भूक नाही मागली. मीठ माकर देखील
पुरेल सका.” ख्रिस्ती निस्संकोचपणे म्हणाला.
“आमच्या घरी इतके सगळे कोटून
येणार! कळ; वीथ येथून बाहेर!”
अलीशारला जप्त राग आला होता, त्याचा
कोवटपणा पाहून.

तरी तो हट्टाचे नांव काढीना. “घरांत
नसेल तर बाजारांत तर असेल! अज्ञानी
कसम, मी गाळिनासाठी तुम्हाला घेऊन
दीनार दिले आहेत ते तुम्ह्या कडेच
आहेत. उपाशी पाहुण्याला परत पाठ-
विण्याचे पाम आगेक.” ती बोट खिस्ती
म्हणाला.

जातां मात्र अलीशारला चारच राग
[ ] [ ] त्याला त्याची दृष्टा पुरी करावी
जायली. त्याने त्या खिस्त्याला सोबीत रंग
कपडन बाहेरून कुसल लावून घेतले व
म्हणाला—“मी [ ] व पाहिजे ते घेऊन
येतो. [ ] येथून इच्छास तर पहा!” असे
पजावून सांगून तो बाजारांत गेला आणि
बाजारांतून [ ] [ ] इतर स्थाव्यांचे
पदार्थ घेऊन आला.

ते सर्व पाहून तो खिस्ती म्हणाला—
“केवढा अतिथि-सत्कार तुमचा! [ ]
सर्वांची गरज काय होती. रहा जणांना
पुरेल एवढे हे पदार्थ आहेत. तुम्ही देखील
माझ्याबरोबर स्वागत नसा.”

दोघे स्वागत नसले असतां त्या खिस्त्याने
एका केळ्याची साठ काढून केळ्याच्या
गराळ येथुन करणाचे काही तरी औषध

काढले व म्हणाला—“मी सोबत दिलेले
केळे [ ] व आपण सोबत दिलेले मी
स्वतः अशी रीत आहे.” अलीशार केळे
स्वात-घाबरोबर येथुन होऊन पडला.

छोब तो खिस्ती उठला व बाहेर गाडीत
गेला. तो परत त्याचे नोकर, एक लेख
बरोबर घेऊन आले होते. त्याच्याबरोबर
म्हातारा रशीद अल्दीन देखील होता. त्याच
म्हाताच्याने लिहिलेले समकूल्य विस्त
वेष्टासाठी [ ] केला होता. तो [ ] एक
खिस्तीच होता. पण तो पुसकमान व्यापाऱ्याचे
सोंग करून आला होता. अलीशारचा पाहुणा
म्हाताच्याचा भाऊ होता. त्याचे नांव बसुय
असे होतें.

सर्व अलीशारच्या घरांत फिरले. त्यांनी
अमरुद्ध्या तोडात बोळे कोवले [ ] तिला
गाढवावर नसवून रशीदच्या घरी घेऊन गेले.
आपल्या घरांतल्या एक सोबीत तिळ
नेऊन व तिच्या तोडातले बोळे काढून
म्हातारा तिळ म्हणाला—“अमरुद्ध! आतां
येथून तुम्ही सुटका होवें शक्य नाही. तूं
[ ] वर्ष सोड [ ] खिस्ती होऊन माझ्या-
बरोबर रहा! तूं हे वचक केलेस तर तूं
पायझील तें मी देखून. तूं सांगलीक तें मी

करून. पण जर का तूं माझे ऐकले नाहीस
तर तुला कुण्यामारले सर्व आयुष्य कडाचे
कागेल. लक्षांत ठेव!”

अमरुद्ध रडत व म्हाताच्याला शिब्या देत
म्हणाली—“एवढा धेरडा माकास आणि
तुला हें शोभतें। तूं काय माटेक [ ]
केलेस तरी पासेक पण मी आपला वर्ष
सोडणार नाही.”

तिचे तें उत्तर ऐकून म्हाताच्याने तिला
खूब बडवले. त्याचा हात दुसू लागला
तेव्हां तो पांऊला. “हिला सैपाकी गुलाभांत
ठेवून उपाशी ठेवा. स्वागत प्यायला मिळाले

नाहीं म्हणजे होके येईल ताच्यावर.” त्याने पोकरांना हुकूम केला.

कांदी वेळाने धळीशार सुद्धीवर आला. त्याने ओरडून हाक मारली—“जमकड !” पण उत्तर आले नाही. म्हणून तो जमकडच्या खोलीत गेला. तेव्हा त्याला तेथे मिणकामाचे सामान भरताचस्त स्थितीत पडलेले दिसले. त्याच्या पोटात बसत झाले. तो खिस्तीच जमकडला वेळून गेला असताना. तो वेळून साहसा—“जमकड ! जमकड !” जसा ओरडत धाक लागला. रस्त्यावरचीं मुले

‘तो पहा वेडा’ म्हणून म्हणत त्याच्या बाटीत लागली.

त्याच स्थितीत गळोगली फिरत असता त्याला एक म्हातारी भेटली. तिने त्याला विचारले—“बाळ ! कोण रे तू ! आणि काय तुशी ही दसा !”

जळीशारने सर्व वृत्तांत तिच्या सांगितल्या. म्हातारी थोडा वेळ विचार करून म्हणाली—“बाजारांत जाऊन बाकवना लागणाऱ्या वस्तु—बांगळा, पोत, भांकडे, सुशा, दोरा कोरे एका मोठ्या ठाटांत मडून घेऊन येतोस का ! मी ते डोक्यावर घेऊन गळोगली

फिरते आणि तुशी जमकड कोठे माहे याचा जोब काढते.”

ते ऐकून जळीशारला धीर आला. त्याच्या डोक्यांत आनंदाच आले. सहानुभूति दाखवणारी निदान ही म्हातारी तरी मिळाली. तो बाजारांत गेला व म्हातारीने सांगितल्याप्रमाणे सर्व सामान विकत घेऊन एका ठाटांत घेऊन आला. म्हातारी चरी गेली. वेच थाकल्या आणि ताटावर एक कडक टाकून ते डोक्यावर घेऊन निघाली. गावांतल्या सर्व लहान बोर व्यापाऱ्यांच्या व बीमतांच्या चरी फिरत ती रशीदच्या चरी गेली.

व्यापाऱ्यांच्या ■ बीमतांच्या घरच्या दासीनाच त्या वस्तुंची आस्त गरज असे. म्हणून त्या पुढे घेऊन त्या विकत घेऊन लागल्या. तिच्याकडे सर्व वस्तु कमी किमतीला मिळत आहेत हे पाहून सर्व दासी तिचा आवाज ऐकण्यापेक्षा तिच्या बोकलून घेऊन जाऊन लागल्या.

एक दोन दिवसांत म्हातारीची ओळख बाकवणाऱ्या दासींशीं झाली. त्यांच्यापैकी कांदीच्या तोंडी तिच्या एका दासीला तिच्या मालकाने कसे बागवले, कशी मारहाण केली कोरे गोष्टी कळल्या. तिच्या दिवशी

म्हातारी निरश्रममाणें निवाळी. तिला एका जागी कोणीतरी कणूत असल्याचा भास झाला. जवळ जाऊन पाहिले तर एक दासी. तिनें अळीशारच्या तोंडी तिचे वर्जन ऐकलेंच होतें. कित्येक दासीकडून एका दासीवर झालेली मारहाण तिनें ऐकली होती. त्या बेशुद्ध पडलेल्या दासीला पाहतांच तिला त्या सर्वांची आठमण झाली व ती जमकट्टर असणार याची तिला खात्री पटली. तिनें जवळ जाऊन तिच्या तोंडावर पाणी छिऱ्हालें. ■ दासीनें बोळे उघडून पाहिले. तेव्हां म्हातारीनें तिला हळूच विचारलें—“तू

अळीशारची दासी ना ? त्यानेच मला तुझ्या-
कडे पाठविले आहे ! उघां संव्याकाळीं
चट्टीस पडल्यावर सेंपाक भराव्या सिडकी-
जवळ येऊन उभी रहा. बाहेर खीळ ऐकूं
येतांच तूं बाहेर ये. हो तुझी वाट ■
बाहेर ■ राहिल.”

म्हातारीनें बरी जाऊन अळीशारला दुसऱ्या
दिवशी संव्याकाळीं त्या जागी जाऊन खीळ
काजवाकळ सांगितलें. अळीशारनें तिला
इनाम देण्यासाठीं स्विसांत ■ वातका. पण
म्हातारीनें रक्षा ■ भरला ■ म्हणाली—
“तुला तुझ्या प्रकृतांत काय मिळालें तर तेंच
मागें इनाम.”

दुसऱ्या दिवशी काळोस पडल्यावर
म्हातारीनें सांगितल्याप्रमाणें अळीशार रक्षी-
दच्या भराच्या सेंपाक भरावाहेर सिडकीसाठी
जमकट्टर बोटें दिसले का पहात बराच वेळ
उभा राहिला. तो दमून गेला असल्या-
कारणानें वाट पहात बसून राहिला. जरा
आडवा सांम्याकरीवर त्याचा डोळा ■
आणि थोड्या वेळानें तो थोरें जगला.

त्याच वेळी तेथे रक्षीदच्या घरी चोरी
करण्याच्या हेतूनें एक चोर आला. तो एक
सोनेरी टोळीचा पुढारी होता. ■ भरांत

बोटून शिरनें सोपें जाईल ह्मणून पहात,
कणु कांही सहच ■ त्या बाजूला भागे
आहो हें दाखविण्यासाठी खीळ पाहून
सेंपाकभराच्या खालच्या बाजूनें चालू
■ तिजक्यांत सिडकी उघडली ■
सिडकींत त्याला एक दासी उभी दिसली.
चोर सिडकीच्या खाळी बांधून बसून बसला.
■ सिडकीतून एक दोरी खाळी झालेली
पाहून व ती बसून कोणी ■ उतरत आहे
हें पाहून त्याला आश्चर्य वाटलें.

■ वाटलें की अळीशारच वेच
पासून आला असला. ती हळूच ■
खांधावर उतरली. चोर तिला बेटून चोरानें
■ तिला वाटलें की अळीशारच तिला
बेटून पळत आला. हळूच ती म्हणाली—
“किती दूर पळलीक ! तूं दमून गेला
आहेस, पण वाळका आहेस असें म्हातारी
सांगत होती.

पण चोर कांहींच वाळका नाही. तो
वास्तव चोरानें पावूं लागला. जमकट्टर
तेव्हां थोडा संवय आला. तिनें त्याला
हमवून निघारलें—“बोळत कां नाहीस !
कोण तूं ! तूं मला सोडलें नाहीस तर
मी चोरडेन.”

तेव्हां चोरानें तिला खाळी उतरलें, तो-
पर्यंत दोघे एका निर्जन वाट शाबीन बेटून
पोचले होते. चोर म्हणाला—“तूं ओरडलीस
तर तुला गळा दाबून जागच्या जागी ठार
करिन. मी एका टोळीचा नायक आहे. आमच्या
टोळींत बीस चोर आहेत. पण कोणी मी नाही. तुला मी आपली राणी
करिन व तूं मागशीक तें तुला देईन. माझे
बीस अनुयायी तुझ्या हुकमावर आपल्या
प्राणाची जाहुती घायला तयार राहतील.
अळी वेळ्यासारखी दागूं नकोस. त्या भीम-
ताच्या घरची दासी म्हणून जिवंत राहण्यापेक्षा

आम्हां चोरांच्या टोळीची राणी म्हणून कां नाही रहात ?”

जमरुदनं प्रसंग ओळखून वागण्यानें ठरविलें. तिनें त्याच्यापरोबर जायला कबुली दिली व त्याच्यापरोबर काळू लागली. चोर तिला घेऊन चोरांच्या राहण्याची जी सुस जागा होती तेथें गेला. तेथें स्थाने आपल्या अनुयायांना सांगितले कीं ही आपली सर्वांची राणी आहे. सर्वांनीं लवून तिला मुमरा केला. जातांना चोरांचा नायक आपल्या म्हाताऱ्या मोकळणीला एका बाजूला बोलवून म्हणाला—

“हे पहा आजी! आम्ही आतां उघां राणी विला परबां पहाटे परत येऊं. तुम्ही या राणीवर कडक नजर ठेवा. जितकून आईस कोठें.”

त्या दिवशीं रात्री जमरुदला कोवळगळी नाहीं. पण तिनें मनांतल्या मनांत एक बेत योजला आणि सकाळीं उजाडल्या-

वर आनंदानें म्हातारीबरोबर गप्पा मारूं लागली. सकाळीं साऊन पिऊन दोघी उन्हांत गेल्या. तेव्हां जमरुद म्हातारीला म्हणाली—आजी! या मी तुमच्या उघा काढते.” म्हातारीला फार आनंद झाला. जमरुद गार्जे म्हणत होती ■ उघा काढून मारीत बात होती. मुमारे अर्धा तास बसल्यावर म्हातारी म्हणाली—“छान कम पडलें आहे. मी जरा भाडवी होते. तूं उघा काढीत रहा.” ■

म्हातारीला एक दोन मिनिटांत सोर लागली. जमरुद त्याचीच ■ होती. ती चोरांच्या गुहेत गेली. एक पुठवी पोशास स्वतःच्या बेताचा निवडून घेऊन जमरुदनें तो अंगांत घातला व डोक्याला पगडी बांधून घेतली. बाहेर येऊन पाहिले ■ एक खेचर उभें होतें. त्यावर बसून निघून गेली.

[पुढील गोष्ट पुढील अर्की]

भीमूचें पटाक्रम

भीमूने त्या जमीनदाराच्या मुलीशीं सार्ले आणि त्याची गणना मोठ्या लोकांत होऊं लागली. जमीनदारानें विचार केला ■ जांकीबापूच्या सेवेसाठीं वांगळसा नोकर ठेवून दिला म्हणजे कसली काळजी नाहीं. स्थाने मुनिवाला एक पोच्या घेऊन वायला सांगितले. तो एका मुलाला बोलवून घेऊन आला. एक भोत्रजोडी, दोन सवरे व वर्षाच्या अखेरीस थोडा पगार ठरला.

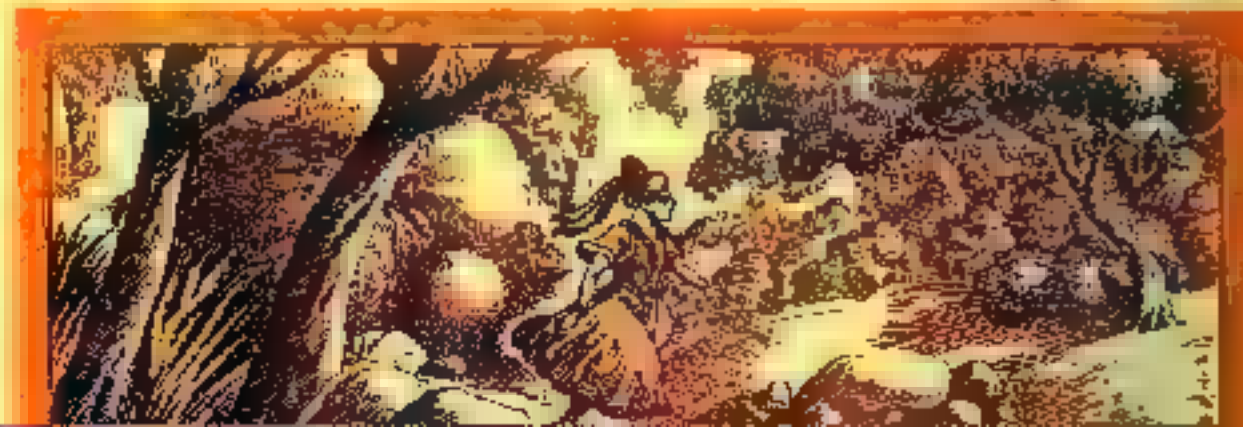
एकदां संच्यकाळीं भीमू बागेत फिरत असतां त्या मुलाचा बाप नमस्कार करून म्हणाला—“बनी, ■ पोरगाच आपल्या चाकरीला ठेवला आहे. त्याला खायला प्यायला कांहीं कमी पडणार नाहीं मला माहीत आहे. पगार पण मिळेल. पण दोन गोष्टी बऱ्याजवळ सांगाव्या म्हणतो.”

“बोल, खुशाळ बोल!” भीमू म्हणाला. “दर शनिवारी तैल स्नान करायची संकय आहे त्याला.” नोकराचा बाप म्हणाला. “म्हणजे रे कस ! तो नेकानें माहणार म्हणतोस !” भीमूनें विचारलें.

“बायकांसारलें माहणें मी नाहीं म्हणत ! सार्ले तैलस्नान म्हणतो. आठवड्यांतून एकदांच शनिवारी ! सांगण्याचें कारण असें कीं तैलस्नानाचें नांव ऐकलें कीं पळून जातो डा. म्हणून माझा मुदळून बालाबें लागतें.” बाप म्हणाला.

“असें होय ! बरें तर ! मी त्याची व्यवस्था करतो.” भीमू म्हणाला.

“अन् बनी ! महिन्यांतून एकदां त्याचे केस कापायला हवेत ! नाहीं तर थोकडा-सास्ते वाडतात कथा !” बाप म्हणाला.

मीमूने त्याला जगही बेफिकीर रहायला सांगितलें. म्हणाला—“वर शनिवारी त्याला तेकानें न्हाऊं घालण्याची जबाबदारी मी स्वतः वर घेतो.” त्या दिवसापासून भीमू शनिवार केव्हां येतो याची वाट पहात बसला. घेतलेली जबाबदारी पार पाडायची एवढेच त्याला माहीत होतें.

शनिवार उजाडला. मीमूने नोकराला बोलावून सांगितलें कीं जा रे तेव्हाकडे, आणि घाणीचे डबाभर ताजे तेल घेऊन ये.

“नोकर हया घेऊन तेव्हाकडे गेला व त्याला म्हणाला—“सांबई बापूंनीं एक

डबाभर ताजे तेल आणायला पाडलें आहे मला.”

मीमूने आपल्या नोकराला तेव्हाच न्हाणीघरांत ठेवायला सांगितला आणि स्वतः बरोबर जाऊन न्हाणी घातून कडी लावून घेतली. नोकरासार एका दबांत उबें तेल आणि दोघावर डब्यांतलें तेल ओढलें. मुलगा जोर जोरानें ओरडू लागला कारण त्याच्या दोघ्यांत तेल गेलें होतें.

“तोड मंद कर नाही तर गळा दाबून येवें आडवा करीन पहा तुला. तुझ्या लोकांना मला सर्व माहीत आहेत. तू बाप सांगून गेला आहे मला. तू रडलीस ओरडलीस हे सर्व त्यानें मला सांगितलें आहे पण या भीमरावांजकळ नाही चाल-कय्या तुमच्या गमवा, नवमजी !”

नंतर त्या पोरान्न न्हाणीघरांतच भोंवतून ठेवून तेकानें नीट चांगली जांघोळ करून घे असें सांगून मीमूने बाहेरून कडी लावून घेतली. निघारा नोकर बांत मोठ मोठ्यानें रडू लागला. भीमू नाहेरून ओरडत होता—“ओरडलास तरी कडी काढणार नाही.”

ओरडाओरडा ऐकून भीमूची नाफको वांकत आली. “तुमचा नोकर कां

ओरडतो आहे ! त्याला न्हाणी घरांत बंद कां केलास ?” तिने विचारलें.

“तुला काम करायच्या या मानगही ! तू आपले काम पहा जाऊन. त्याचा बाप स्वतः सांगून गेला आहे मला सर्व कांहीं. वर शनिवारी त्याला तेल लावून घातलें पाहिजे. तो रडतो ओरडतो म्हणून देखीक त्याच्या बापानें सांगितलें आहे मला. मी त्याच्या डोळ्यावर तेव्हाच तिकाय केला, आतां किती ओरडत म्हणून हरकत नाही !”

“नाइ-बाइ-बाइ-बाई !” कपाळावर हात मारून लक्ष्मी घरांत गेली व आईला

जाऊन सर्व सांगितलें. आई हंसली आणि म्हणाली—“काय बाई तरी ! डबाभर तेल डोळ्यावर ओतलें !”

पण नवव्याची लाज राखली पाहिजे म्हणून लक्ष्मी स्वतःला सावरतून म्हणाली—“त्याच्या गांवाला म्हणें वर शनिवारी तेलाची जांघोळ करण्याची रीत आहे. मी देखीक तशी जांघोळ केली नाही तर राग येईल त्यांना. मीमूच्या नोकराबरोबर घरच्या इतर नोकरांना पण वर शनिवारी डबाभर तेल मिळू लागलें. आतां दुसरी भट उरली होती. महिना झाला. त्यानें नोकराला बोलावून विचारून

सांगितलें, आपली कोणा कोणाची हजामत करून थांबायची आहे ?

नोकर सर्व नोकरांना विचारून आला. प्रत्येक जण म्हणाला की पत्येकानें केव्हांच न्हान्याकडून हजामत करून घेतली आहे.

“काय रे! मग तूं कां नाही करून घेतलीस ? मीमूनें रागानें विचारलें.”

“माझ्याकडे बस्तरा कोठें आहे माझक ?” नोकरांनीं विचारलें.

“असो होय ! माझ्याकडल तुम्हा गमजा नाही थळायच्या, दळणी. समजलास काय ! पहा कोकरासारखे केस वाडले आहेत. तुम्हा बापांनीं महिना अखेर केस कापायला सांगितलें आहे. त्यांनीं कातरी बस्तरा काही दिलें नाही तुला ! आ परीं आज बापाकडून कातरी बस्तरा सर्व घेऊन ये ! माझे केस काप व नंतर आपले !” मीमू म्हणाला.

“मग हजामत करतां येत नाही !” मुत्तम म्हणाला.

“येत नाही ! तर तुम्हा सिकलें पाहिजे ! जा, कातरी किंवा बस्तरा घेऊन नाहीं आलास तर माझ्याकडे नाही. चल नीच !” मीमू म्हणाला.

तो आरडाबोरडा ऐकून कमी पांढर झाली. मांड्यांचे मूळ विचारून घेऊन मीमूला म्हणाली—“दोन जाने त्याला. सो येईक केस कापून कोटून घरी !”

“केस कापाकडे म्हणजे दोन जाने देऊन कापून घ्यायचे, हे नव्हतें त्यांनीं सांगितलें. काय पण होकीं या सोकांची ! जें हवें नीट सांगतां देखील येत नाहीं मांजा.” मीमू म्हणाला.

[आजली एक पराक्रम पुढील वंकी]

साठ्या हिशोबणीस

तुम्हास सरें वाटो वाटो, पण बदलेली गोष्ट आहे. त्या काळी इंग्रजांचे राज्य हिंदुस्तानच्या पूर्वेकडील समुद्र किनाऱ्यावर मुक्तेच झालें होतें. केरठा नांवाच्या गांवी कामाशाखी नांवाचा एक कारकून फर कसलीच्या कामावर नेमला गेला. कामा शाखी बस्ताद हाचलाक कारकून होता.

थकदां एक इंग्रज अधिकार्यानें जमिनीचा महसूल जमा करायला नोकराळा पाठविले. कामाशाखीनें शिरस्त्वधर्माणें त्याला मिळणारी रकमबगेवर पाठविली नाही म्हणून महसूलाची रक्कम परत केली.

अधिकार्यानें बरिष्ठ अधिकार्याकडे फिर्याद केली. गांवकऱ्यांकडून फिर्यादी अर्ज लिहून घेऊन पण पाठविले. रेव्हिन्यू बोर्डपर्यंत न शेवटी मी. व्ही कौंसिलपर्यंत फिर्यादी

गेल्या. तेव्हां चबकशीसाठी कमेटी नेमण्यांत आली. कमेटीनें चबकशी करून कामाशाखीला एक वेढावर वर्षभर नेऊन सोडण्याची शिक्षा दिली. कायदेकरी, त्याच्या पिण्याचे पदार्थ इतर जवळी सामान सरकारी स्वर्नानें देण्यांत आवें असा शोरा पण देण्यांत आला होता.

रिपोर्टाची एक प्रत कामाशाखीकडे सूचनेसाठी आली. त्याबरोबर एक पत्र होतें की सामानाची वादी पाठवावी. कामाशाखीनें इतर पदार्थांबरोबर दहा रीम कागद, वडती, टांक, वगैरे पण पाठवून देण्यास लिहिलें.

कामाशाखी तें सर्व सामान घेऊन वेढावर पोचला. त्यानें हिशोबाच्या मोठमोठ्या वड्या खिळून घेतल्या एक वही घेऊन तो सीत प्रत्येक गांच मिनिटांत किती लाटा आल्या

■ किती रुढा गेल्या याचा हिशेब किडू लागला. पंधरावीस दिवसांत बही भरून गेली. ती ठेवून देऊन एक छोरी बही घेऊन पुन्हा छिडीत बसला.

विसाव्या दिवशी ईस्ट इंडिया कंपनीचे एक जहाज त्या बेटाला येऊन लागले. जहाजाच्या कप्तानाचा बोलावून कामाशाहीने एक पांच रुपयाची पावती त्याच्या हातांत किडून दिली व म्हणाला—“पांच रुपये वा बेटावर कर घ्यायला लागलो. तो दिसत सरच नांगर उचलायला परवानगी देईन.”

ईमज कप्तानाला तें काही कळले नाही. त्याने पांच रुपये दिले व पावती घेऊन निघून गेला. अशा तऱ्हेने कित्येक जहाजे आली ■ कामाशाहीने प्रत्येक कप्तानाकडून पांच पांच रुपये वसूल केले. एका कप्तानाने नकार दिल्या तेव्हा कामाशाहीने कभाटांतल्या

बळा वास्तूचून निघारले—“मग सरकारने मला फुकट पगार देऊन येथे नेमले आहे वाटते?” त्या कप्तानाने रुपये देऊन पावती घेतली व निघून गेला.

त्या कप्तानाने ती पावती बरिष्ठ अधिकार्याकडे पाठविली. चक्कली करतां कळले की ज्या पावत्या हीट एकट्या तरी कनेरीत ■ साऱ्या आहेत. ■ पावत्या बिघावतेत कंपनीच्या मुक्य कनेरीत पाठवण्यांत आल्या. कंपनीच्या बरिष्ठ अधिकार्यांनी या ■ पावत्या नाहीत तेव्हा ■ त्या कप्तानाकडून वसूल करून घ्यावी असा शेरा दिला. चक्कली चालू होती. शेवटी कामाशाहीने ■ कर वसूल केला असल्याचे कळले. त्याची दुसरी पाहून सरकारने त्याला भाफी केळी व पुन्हा ■ कामावर नेमले.

अरण्यकांड

पुंरवटीत एका पर्णकुटीत राम, लक्ष्मण व सीता सुखपूर्वक राहू लागली. शरद ऋतू जाऊन हेमंत ऋतू आला.

एकदां तिघे स्नानासाठी गोदावरीवर निघाली. त्यांना सरयू नदीची आठवण झाली व त्या बरोबर अयोध्येची पण. लक्ष्मणाने भरताच्या उदार स्वभावाची व त्यागाची स्तुति करून त्याच्या आईची निंदा केली.

पण रामाने त्याला अडवून बरी निंदा करणे तुला शोभत नाही, असे सांगितले. भरताचे प्रेम आटवून रामाच्या बोलण्यांत आंखले आली. भरत शत्रुघ्न व लक्ष्मण तिचे भाऊ किती प्रेयळ आहेत. आंच्या मदतीने

मी कधी अयोध्येत राज्य करू शकतो तर! त्याच्या सहज मनांत आले.

तिघे स्नान करून आपल्या आभारार्ति आली. संध्या, पूजा आदि आटोपून तिघे बाहेर पडलीत मोळत बसली असता तेथे एक राक्षस सी आली. ती रावणाची धाकटी बहीण शूर्पणखा होती. तिचे उग्ररूप पाहून व कर्कश आवाज ऐकून सीतेने तोंडच फिरविले.

रामाचे रूप पाहून ती मुग्ध झाली व हांळे बटाकून आश्चर्याने त्याच्याकडे पाहू लागली. लक्ष्मण बाजूला जाऊन उभा राहिला. ती रामाला म्हणाली—“तू कोणी

तरी भुनि दिमवीस पण तुझ्याजवळ धन्य-
बाण मळाल्या आणि ही कोण, तुझी
बायको की काय? तू आमच्या राक्षसांच्या
देशांत कशाळा आस्वास?"

रामाने योग्यपणात आपली मोठ्या सांगून
विचारले "हं भद्र! तू कोण! कोणाची
मुलगी?"

"माझे नांव शूर्पणखा आहे. मी एवढी
या राजात फिटते. तू रावणाचे नांव
ऐकलेच असतील / त्याचा पराक्रम जिल्होकांत
प्रसिद्ध आहे. देखेंद्रदेखीस त्याचे नांव
ऐकून शरभर कांपतो. तो विषवसूचा

मुलगा आणि राक्षसांचा राजा आहे. तो
माझा मोठा भाऊ. माझा मधला भाऊ कुंभ-
कर्ण. तो नेहमी झोपतो. विभीषण सर्वात
पाकटा भाऊ. पण त्याच्यांत राक्षसोचित
एकदा भुण नाही. पहा पराक्रमी सन व
सुमन हे देखील माझे भाऊच. मी तुझे
रूप पाहिल्यापासून तुझ्याही राक्षसविवाह
कल्पनांचे ठरविले आहे तू आपल्या बायकोला
टाकून दे. माझ्यासमोर तिची काय बरोबरी?"

राम म्हणाला "माझे ह्या शत्रूने आहे
व मी एक परनीयनी आहे. तू तिची गरज
म्हणून राक्षस तुला तरी आवडेल का!
तो बंध माझा भाऊ आहे. मी काळा
माई. पण तो पहा कसा मोठा आहे.
पराक्रमी आहे. त्याची बायको त्याच्या
बरोबर भांडी नाही. तू त्याच्याही लक्ष
केलेस तर सक्तीवर होणार नाही
विचार कर."

शूर्पणखेने राखाला सोडून पांढर
लक्ष्मणकडे गेली व लक्ष्मण जवळ
जिनेडि गेली.

लक्ष्मणाने तिची बघा करीत म्हणले-
"तुझे हे नजुक शरीर पाहून मला विचार
ज्वाला कायतो आहे. हे पहा, मी आहे

आपल्या मोठ्या गावाचा सेवक व दास.
तू माझ्याशी लक्ष केलेस तर तुला वासी
म्हावे लागेल. माझे धनी रामचंद्र आहेत.
त्यांची बायको झळीम तर मी तुझी सेवा
करांन. तुझक सारख्या सुंदरीशी लक्ष
केल्यावर आपल्या कुलप व म्हाताच्या
धनीला राम माहून देईक."

राम व लक्ष्मण तिची बघा करीत आहेत
हे शूर्पणखेला कळले नाही. ती पुन्हा
रामाकडे येउन म्हणाली-"तू या म्हाताच्या
व कुलप वीशी लक्ष झाल्यामुळे माझ्या
सौंदर्याचा अपमान करीत आहोस. मी
हिला एका क्षणांत मरू करून टाकते वध!
मग मलाही माहून कल्पनांचे कारणत होणार
नाही. जसे माहून ती मीनेला 'आ' पसकन
खायला घेतली. सीता पळू लागली तेव्हा
शूर्पणखा तिला धराल्या प्रावली.

राम लक्ष्मणला म्हणाला-"पाहिलेस,
इतक्या व दुष्ट कोकाशेंत बघा केव्हाचा हा
परिणाम झाला. आता बघा सोडून हिला
विकलास करून पाठवून दे."

लक्ष्मणाने क्षणार्धात तलवार उपसून
शूर्पणखेचे नाक व कान कापून टाकले.
शूर्पणखा आक्रोश करीत रानांत विवून गेली.

असह्यानांत तिचा नाक लक्ष्मण राज्य
करीत जमे. मी त्याच्या कडे रडत गेली.
तिचे रक्तधराळ झालेले नाक व कान
पाहून माझाने तिचा ती स्थिति कांणी केली
म्हणून विचारले. म्हणाला "माझे नांव ऐकून
जिल्होका कांपतात आणि माझ्या बडिणीनी ही
दशा लावी! सांग, कोण आहे तो दुष्ट!"

शूर्पणखेने राम लक्ष्मण व सीता
तिचांच्या विषयी सांगून त्यांनी तिचा कसा
अपमान केला हे तिखटमीठ लावून खूप
वर्णन करून सांगितले. नंतर ती म्हणाली-
"तू त्या तिचांना ठार करून त्यांचे

वेऊन ये. तें प्याल्यावर कदाचित माझ्या या अपमानाची भरपाई होईल."

खर राक्षस सरोखरीच भयंकर दुष्ट होता. त्याच्या अत्याचारांमुळे जनस्थानांतील ऋषी व मुनीना काग त्राम होत जमे. त्याने आपल्या अनुयायांपैकी निवडक चौदा राक्षसांना नशेनगर देऊन शूर्पणखेला पाठविले आणि म्हणाला—"तुम्ही जा आणि शूर्पणखा वारखवील त्या तिघांना ठार करून त्यांचे रक्त तिला प्यावल्या या!"

राक्षस शूर्पणखेबरोबर रामाच्या पर्णकुटी समोर येऊन उभे राहाले. शूर्पणखेने तिघां

कडे बोट दाखविले व म्हणाली—"हेच ते तिघे दुष्ट!"

शब्दास्त्रासहित राक्षसांना जालेले पाहून राम लक्ष्मणाला म्हणाला—"तुं सीतेला घेऊन कोठें तरी बाजूला जाऊन उभा राहा. मी या सर्वांचा समाचार घेते."

राम सीतेला लक्ष्मणाबरोबर पाठवून आला आणि राक्षसांना म्हणाला—"माझ्यावर तुमचा राग कां? तुम्ही सवें मला ठारकारण्यासाठी कां आला? ऋषी व मुनींच्या राक्षसांसाठी मी अन्न पारण केले आहे. हे मनुष्य व बाण पाहून प्या. म्या भोलाने तुम्ही ऐकले नाहीत व परत गेला नाहीत तर तुम्ही स्वतःने प्राण मात्र व्यर्थ गमावून भसाल. तुम्ही आर्कृत त्या शारेंने नाबहतोच निघून जा."

राक्षस रामाजवळ जाव विचारायला व व त्याला शिक्षा घायला आले होते. रामाचे तें बोलजें ऐकून त्यांना राग आला. त्यांपैकी एकजण म्हणाला "पुरे आली तुम्ही ही बरकर तुं आमच्या राजाच्या बहिणीचा अपमान केला आहेत. त्याच्या आदेशेने तुझा वध करण्यासाठी आम्ही आलो आहे." अर्भे सांगून त्यांनी त्याच्यावर एकदम आपले आले फेकले."

रामानें आपल्या बाबांनी ते झाले मध्येच तोडून टाकले व बाण सोडून जीवा राक्षसांचा कपाळांत वध केला.

रामाचा तो पराक्रम पाहून शूर्पणखा भ्वाळी व पळून गेली. ती आपल्या भावाकडे गेली. तिला आलेली पाहून खर राक्षसाला आश्चर्य वाटले. विचारूं लागला—"बाबां रडते आहेस! तुझ्या मनासारखे मी केले. मी आपल्या ज्वन वधदा अनुयायांना तुझ्याबरोबर तिघांचा वध करण्यासाठी पाठविले दोसे!"

म्हणाली—"होय, तुं पाठविले शेतेंस त्यांना, हे खरे आहे. पण त्या सर्वांना मला रामानें ठार केले. त्याचा तो पराक्रम पाहून मला भीति वाटली. तो कोणी सामान्य मनुष्य दिसत नाही. तोच पराक्रमी दिसत आहेत. तुं आपल्या अनुयायांच्या मदत घेण्यासाठी स्वतः नावें संपण्यासाठी मी आले आहे. तुं त्या रामाला शकला नाहीस तर तुझ्या शौर्याच्या सर्व फुडावक्या फुकट आहेस. जनस्थानाचा तूं राजा आहेस. तुझ्या राज्यांत शत्रु झिरला आहे. त्याचा वध केला नाही तर तो तुझा वध करून तुझे बळकावून घेतल्या

शिवाय राहणार नाही. हा माझा अपमान तर आहेच आहे, तुझा अपमान पण आहे. तूं त्याला तरी ठार कर नाहीतर त्याच्याशी युद्ध करून वीरगति प्राप्त कर."

शूर्पणखेने हजर राक्षसांसमोर रामाच्या शौर्याचे वर्णन केलेले ऐकून खर राक्षसाला भयंकर राग आला म्हणाला—"मला रामाच्या पराक्रमाची परीक्षा घेऊन काय करावचे आहे! तुझा अपमान झालेला मला नाही पाहवत. म्हणून मी त्या तिघांचा वध तुझ्या मनाचे समाधान करणार आहे."

तर राक्षसाकडे नवरा हजार राक्षसांचे सैन्य होते. त्यांना चाकडा साक दूपण त्या सैन्याचा मेलापान होता. तर राक्षस वसून पुढे निघाला आणि त्याचे सैन्य त्याच्या मागून निघले. त्याच्या सैन्यात बारी मुकाम अधिकारी होते. दूपणपण एका राक्षस वसून त्याच्याबरोबर निघला.

या खेपेस राक्षसांचे एक अफाट सैन्य केत जाडे हे पाहून रामाने लक्ष्मणाला, सीतेला वेळून गुहेत, काठे तरी सुरक्षित जागी वसायला सांगितले. दोघे निघून गेल्यावर राम धनुष्यबाण वेळून राक्षस सैन्याची वाट पहात बसला.

तिकडून राक्षसांचे सैन्य युद्ध वागे राबवीत व ओरडत आले. एका राक्षस व समोर राक्षसांचे अफाट सैन्य. तर राक्षसाचा स्व रामाच्या फांकीटी समोर येऊन उभा राहिला. राक्षसांनी रामावर बाणवृष्टि सुरू केली. रामाने विघ्नत रातीने बाण सोडून ने राज भटवले बजोकरा राक्षसांना ठार केले. राक्षसांची बाणवृष्टि थांबून होती. रामाच्या भोवतण जागोजागी असणा राक्षसा. पण राम एक चाकड रोखीन बाहेर सरकला नाही व त्याने राक्षसांवर बाणवृष्टि चालू ठेवली. राक्षस पदावर मळून पडले.

राक्षस सैन्याचा रामाने केलेला गदार पाहून कितीक राक्षस आपल्या रामाच्या रथाकडे पावले. तेथे दूपणने त्यांना भीति दिला व जो राक्षस चाकड मेला रामाने त्याच्यावर व त्याच्या अनुवादावर गंधर्वांच्या प्रयोग केला. सहजाचच राक्षसाचा मदार झाला. भाका राम व दूपण राक्षे पृढ पुरू झाले. तर युद्धात रामाने दूपणाचा गरबी व धोडे यांचा प्रयोग बघ केला व दूपणाचे दोन्ही हात नाशाने विद्ध केले. दूपणबरोबर पांच हजार राक्षस आले होते. रामाने त्या सर्वांचा मंडार केला.

राम एकटा होता पण त्याने चवदा हजार राक्षसांना ठार केले. आता फक्त खर व त्रिशुर नांवाचा राक्षस दोघेच उरले होते. रामाने राक्षसांचा केलेला संहार पाहून खर राक्षसाला भयंकर राग आला. तो चवताळून रामाशी युद्ध करण्यास जात असलेला त्रिशुर राक्षस त्याला म्हणाला—“मी रामाच्या समाचार घेतो. जर रामाचा हातून मृत्यु झाला तर तू त्याच्याशी युद्ध कर.” खर त्याला कवळ झाला.

त्रिशुर व रामाचे घोर युद्ध झाले. त्रिशुराचे घोंडे व सारथी मृत्युमुखी पडले व त्याचा घ्वज त्याने खाकी पाडला. त्याच्या छातीला रामाचा एक बाण लागल्यामुळे तो मूर्च्छित होऊन जमिनीवर आदळला. तेव्हा रामाने तीन बाण सोडून त्रिशुराचा शिरच्छेद केला.

त्यानंतर राम व खर यांचे युद्ध सुरू झाले. खराने रामाचे बाण तोडून त्याचे कवच पण तोडून टाकले व त्याला मर्मस्थानी एक बाण मारला. रक्ताची चिरकांडी उडाली. पण राम मागे हटला नाही. त्याने अगस्त्य मुनींकडून मिळालेला बाण घेऊन खर राक्षसाला विरथ केला. खरने आपली गदा रामावर फेंकली. रामाने बाण सोडून गदेचे तुकडे टाकले. तेव्हा त्याने एक लाठ ठपवून रामावर टाकले. रामाने मध्येच नष्ट करून टाकले व क्षणार्धात खर राक्षसाचा वध केला.

रामाने खर, दूषण वगैरे प्रतापी राक्षसांचा वधव त्यांच्या चवदा सहस्र अनुयायांचा नाश केलेला पाहून सीतेने रामाच्या शीर्षाचे कीदुक केले.

देशांत सांपडलेले काही शिलालेख. शिलालेख संस्कृत भाषेत आहेत. कंबोज धोरणीची चिह्न म्हणजे अंगकोरवात अंगकोरधाम ही दोन प्रसिद्ध देवालये होत.

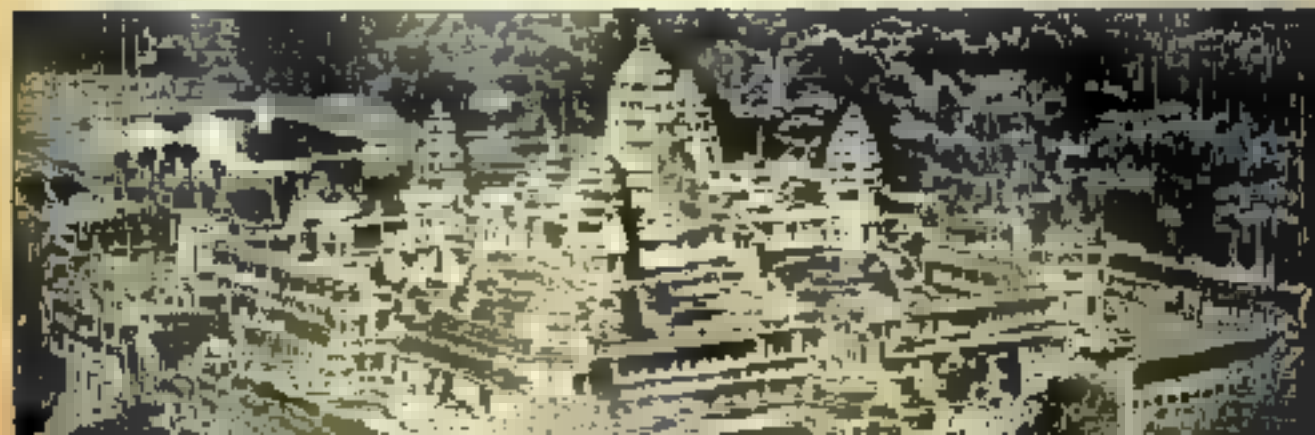
अंगकोरवात जगांतील आश्चर्यांपैकी मानले गेले पाहिजे. हे विष्णूचे देऊळ होते. यात अनेक गोपुरे होती. मधल्या गोपुराची उंची २१३ फूट आहे. या देवाळात अद्भुत शिस्स पडाव्यास मिळते.

अंगकोरधाम हे जयवर्मा निर्मिलेले राजधानीचे शहर आहे. याचे क्षेत्रफळ दोन वर्ग मैल आहे. चारी राजूला उंच दगडी भिंत आहे. ३३० फूट रुंदीचा संवकमण आहे. ("जगांतील आश्चर्ये" जानेवारीचा चांदोवा पहा.)

मलाया द्वीपसमूहांतील इंडियन आर्कि-पिलागोपध्ये दोन हिंदू राजवंश स्थापन

झाले व ल्यास गेले. शैलेंद्र वंशाची स्थापना सतकांत झाली. असे सांगतात की मलयाना चक्रवर्ती राजा चंदा व कंबोज देशावर स्वाभ्या करीत असे. त्याची एक दिवसाची मामि २०० मण सोने होती. रोज सकाळी तो नईत एक सोन्याचे नाणे अर्पण करीत असे. हे सर्व इतिहास लेखकांनी लिहून ठेवले आहे.

शैलेंद्रावर रामेंद्र प्रथम याने अक्काव्या सतकांत स्वारी स्थाच्या राज्याचा काही आपल्या राज्यांत जोडला. शैलेंद्राने लंकेवर स्वारी केली होती. पण पराभव झाला. त्यानंतर शैलेंद्राचा कमी होत गेला. पुढे याचा द्वीप हिंदू राज्याचे केंद्रस्थान झाले. परंतु पंधराव्या सतकांत येथे मुसलमान धर्मावलंबि-यांनी स्वारी केली.

भयानक दृष्टी

[१७]

। घोरनाट प्रामे भरली तेव्हा दहाईची माजिकाची वापल्या । भाषांना परमेश्वर
दुसऱ्या माजिने बाहेर पडून आल्याची प्रत्यक्ष कल्पना दिसते. पण ती परमेश्वर बाहेर
पडल्यावरहीही राजगुरूने त्यांना बांधिलेल्या रांगून तोंड ओढवून घेतल्या. दुसऱ्यामाजका
त्यांना उचलून घेऊन राजगुरूकडे घेऊन नवऱ्याचा हुकूम दिला. पुढे बाया ।

सेनापतीने ज्या सैनिकांना राजधानीत पुढे
माजिक केंद्र आल्याची बातमी वाचल्या
पाठविले होते. त्याने बानमी दिव्यापरोवर
नगरांत दवेडी पिडविण्यांत आनी, ती बानमी
ऐकून प्रवेश आनंद झाला. जोक आगो-
आगी संवत पहायला जसा होऊ लागले,
राजगुरूच्या कर्तव्यगारीमुळेच या कारी यश
निघाले, हे ओळखून लोक राजगुरूच्या
अभिनेदनासठी तोंडने बांधू लागले.

किड्याच्या दिडी दरवाज्यांत सर्वे प्रथम
राजगुरूनेच प्रवेश केला. जोकांनी त्याच्यावर
पुष्पशुद्ध केळी व त्याचा मुककडाने बय-
नयकार केला. बाळ्या नेळाने सेनापतीने
व त्याच्या राटोपाट सैनिकांनी माजिकासह
प्रवेश केला. इकडालाखा माजिक उलटा
रांगलेला होता. त्याची सेडी लोंबकळत
होती. जोकांनी नेटुने त्याची सेडी ओढली,
कोणी नाक ओढले तर कोणी कान.

परंतु वेढीच सेनापतीने नरडावून स्वा-
कले. "मात्रिकाच्या बंगाळा कोणी हात
कावू नये, ही स्वतः महाराजांची आज्ञा
आहे. कारण घाला एक असे गुपित माहीत
आहे की याच्या पदवीने राज्याचा सविना
सोन्याने भरून जाईल."

ब्रह्मदेवी मात्रिके सर्व खर त्याला एक-
दोन मिळणार ही त्याला पक्कं होतं.
पण त्याचे दुर्दैव, त्याला स्वतःच्या या
स्थितीचा विचार करून फार वाईट वाटत
होतं. त्याने जमा कोठारात हात
बोडून भांब्या केळी—"राजांनी ! निर-

पराय आहे, मला कां ठळतां ? मी अनेक
बुका केल्या असतां, पण राजांत दुपट्या
सेनापतीचा वध करवारा, विरहून जमा-
वरांची रूपे घेऊन येणारा मी असा जयमळ
नांवाचा माझा एक मुलं मिळत आहे. त्याला
एकदा व शरय काळे तर त्याच्याबरोबर
किण्वारा त्याचा मित्र, एक पुराख्याचा दोर
आहे, त्याला पकडा."

मात्रिकाचे ते बोलणे जी कांना वारले
व त्यांना मैत्रिकाजवळ जयमळ व पुराखी
दोघांच्याविषयी पचकशी मुरू केळी. मैत्रिके
कडून ते—"आम्ही त्यांना पुन्हा भोपले.
मात्रिकाने सांगितलेल्या गुहेत देखील जाऊन
पाहिले. पण ते त्या दोंगरांतल्या कोठेंतरी
गुड्या काळे आम्ही त्यांना
मनाडून घेता येईल असा विचार केला."

ते ऐकून कांही तरुण काडी, माळा,
हीनकमान जे हातीं आले ते घेऊन दोघांना
हुडकून काढण्यास त्या दोंगराकडे निघाले.

कल्लू, त्याचा म्हातारा बाप व जयमळ
तिचे दोंगरांत शिरून हवीची दरी ओलांडून
दाट जंगल शिरले.

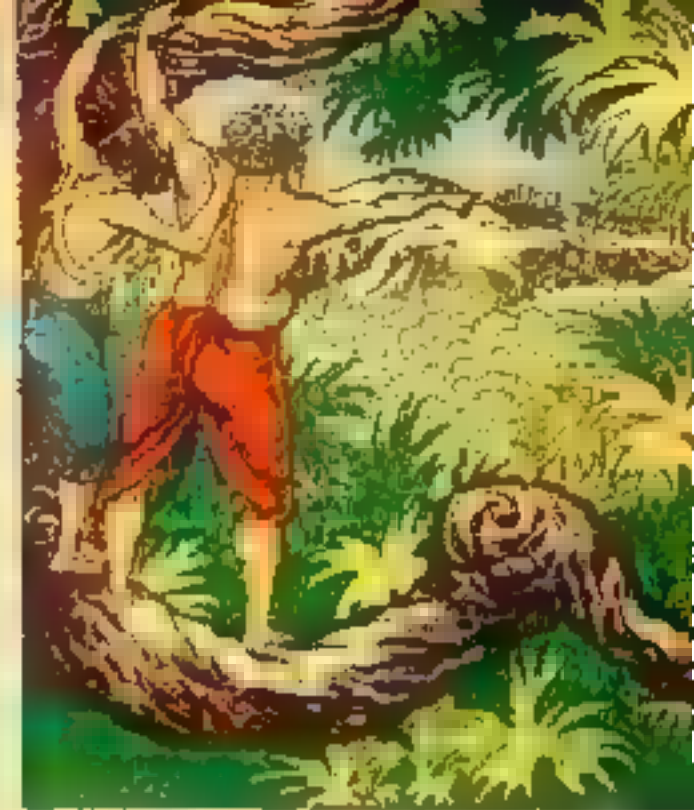
तिचे फार सावधाने वास्तव्य होते.
कल्लूला साडीतून दूर शेडो कोक मळ-

पूरच्या पायघाटेने राजांत जयमळने येत
असलेले दिसले. या ठळट जयमळने सैनिक
परत जात असल्याचे पण त्याने पाहिले. हे
वाचारे कांज आणि येणारे रोग मसावेत
त्याला उतरावा घेता.

परंतु जास्त तहापूर्वक पाहण्यावर त्याला
एवढेमात्र दिसले की जयमळकडून राजांत
येणाऱ्या दोघांच्या बळात बळी व
मळे होते. त्याला सहामिकच त्याच्या
राजांत येऊन येळी. तो बटवल साडावर
बटून यनाची साडी करून घेऊन आला
बापाळा व जयमळाला स्थाने जे पाहिले
सांगितले.

जयमळ व म्हातारा दोघे साडावर बटले
त्यांना पण कोक पाईपाईने घेत अस-
दिसले.

दोघे साडावरून उतरले. जयमळ सल्लूला
कडाला—"त्या सैनिकांचा हे भोक जास्त
आहेत. हे सर्वच माझ्या शोध काढायला
राजांत शिरले तर माझ्याला पळवत मिळणे
अशक्य आहे. कारण दोंगरांतल्या सर्व वाटा
बेरी त्यांना कडील वाटपार नाही. तसे
पाहिले तर निघून पळून जाणे अवघड अवघड

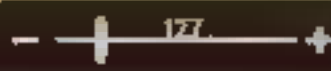

अशक्यच आहे आपल्याला. काय करावे
कांही सुचत नाही मला."

व म्हातारा पण विचार फक्त जागले.
वर का सर्वांना मळे तर ते शाल करून
मारहील तिघांना.

म्हाताराच्या मनांत एक हीका भाळी,
काचित ब्रह्मदेवीने स्वतःची सुटका करून
येण्यासाठी माझ्या विरुद्ध संकटाने निघविले
असेल व म्हणूनच कोक इकडे येत असतील.
त्याला एक उपाय सुचला. तो म्हणाला—
"जाणून घेत करीत येथेच उमे राहालो
तर तिचेच्या तिचे सडवी त्यांच्या हातीं

सांपडू. त्यापेक्षा मी एक उपाय मांगतो ती मला. तुम्ही मागे हातपाय बांधून मला येथे तगावपर टाकून पडून जा. मी त्यांना हुलकावणी देऊन येथूनच परत पाठवीन."

मत्स्य्या तें आवडलें नाहीं. म्हाताऱ्या मापाला एकदा तेथे सोडून स्वतःचा जीव बांकिविण्यासाठी पडून जायें व्हाला कसे आवडणार ! जयमल्ल्या देखील त्याचे म्हणजे पडलें, पण म्हातारा म्हणाला—“तुम्ही माझ्या विषयी चिंत्तुकुळ काळजी करूं नका. गज-पुडलें मला पाहिलें आहे. तुम्हां दोघांना

पेऊन येतो म्हणून मी तैजिकांना मांगिल्लें आहे. मी मलिन की तुम्ही दोघांना मला मरून हवे असे टाकलें आहे. मी कडीतरी मापली सुटका करून देईन. सर्वांनी कैद होण्यापेक्षा मी एकाच नेच या सकटाला तीस देईन. तुम्ही येथून पाय काढा. वेळ पसर थोडा टरला आहे."

जेव्हा अगदी माइलावाने दोघांनी म्हाताऱ्याने मांगितल्याप्रमाणे रानटी वेळ तोडून आणून म्हाताऱ्याने हातपाय बांधून त्याला पकड दगटावर ठेवून दिले आणि ते पडून गेले. मत्स्य जाताना नाती म्हणाला—“बाबा ! गदाकटाचिन त्यांनी तुम्हांला पाहिलें नाहीं तर आम्ही परत येऊन तुम्हाला सोडवून घेऊन जाऊं."

बोव्या वेळाने ब्रह्मपुत्राचे लोक रानांत फिरले. म्हातारा बोरजोरातें ओरडू लागला—“धांवा ! धांवा !"

तो बोरजोरानें ओरडतून होता. त्याचा मावान ऐकून लोक त्या वाटच्या धांवले. म्हाताऱ्याला त्या [ ] पाहून त्यांना आश्चर्य वाटलें. म्हाताऱ्या म्हणाला—“ [ ] मरीवाला मोडवा ! मला मांजिकाच्या दोघां जिण्यांनी बडकून येथे बांधून ठेवले आहे.

मीच रात्रभुल्या जंगल की वाट दाखविली मीच हांना हुडकून काढलें."

दांघे तिथे धांवले व त्यांनी म्हाताऱ्याला सोडविलें. एकाच म्हाताऱ्याला विचारलें—“कोणत्या बाजूने पळाले ते !"

“दांघे अहून चोर आहेत ते ! दांघे भिकाऱ्यांना वेप करून ब्रह्मपुत्राकडेन गेले आहेत !" म्हातारा म्हणाला.

सर्वांना आश्चर्य वाटले. एकदोघे जण म्हणजे देखील की त्यांना एकादाचा भिकाऱ्याचा वाटेत पाहिले होते. स्वतःला म्हातारा समजणारा एकदाच म्हणाला—“आम्ही तिकडे त्यांना सोपणार नाहीं असे समजून ते मांगित गेले आहेत म्हणण्याचे ! सामान्य-पणें देवाद्रोही व बंदखोर लोक रानांत व होमराळ पदेशांत लपत लपत फिरतात. आम्ही त्यांना प्रोधायला रानांत येऊं असे समजून ते मांगित गेले आहेत का ! आहेत खरे लबाड ! भिकाऱ्याचा वेप करून गेल्यामुळे आम्ही त्यांना ओढवून घेतलों नाहीं !"

एकदा म्हाताऱ्याने दिलेली धाव पचनी पडली. सर्वे आले होते तसे परतले व राज-वाणीत जाऊन “मांजिकाचे शिष्य भिका-

ऱ्याचा वेप करून मांगित दिवत आहेत' असे भोरवून सांगू लागले.

ब्रह्मपुत्री राजासमोर हात जोडून माण-मिष्टा मागत होता ! राजगुरू, पंजो वगैरे त्याच्याकडून त्या अयंकर वरीलें गुपित काढून त्यायचना पयतनांत होणे. पण तो मांगित होना की जोपयंत त्याला अवयदान दिले जात नाहीं तोपर्यंत तो कांहीं एक जोआयला तयार नाहीं.

तेव्हां राजगुरू म्हणाला—“तु स्वतःच्या प्राणाशिपयी अगदी बेकिकीर रहा. मी महाराजांच्या वर्तुषी तुला अभयदान देतो." असे म्हणत राजगुरूने संमतीसहरी राजाकडे

वकूत पाड़िले, राजांनै हांकाराभी हांके हक-
धून आपली समति दिली.

“तुं म्हणतोस तशी अकोट धनरात्री
भयंकर दरीन खरोब्याच का आहे ? तुं
म्हणतोस तें कसें खरे मानावयाचें ?”
राजपुत्रने मांत्रिकाला विचारलें.

“आदरणीय राजपुत्र ! मी स्वतः काळ-
भैरवाच्या नोड्या ते शस्त्र पेंकले आहेत,
या अथक माझ्यावचक दुसरे भयान नाही.”
जमवंडी मांत्रिका म्हणाला.

“पण तुं म्हणतोस त्याच्यावर जाण्टी
विश्राम कसा करावयाचा !”

“काळभैरवा ! कळभैरवा ! हांनै
पापम !” जसें जमवंडीने दोन्ही
कागावर हात ठेवले आणि म्हणाला—“लागो-
पाठ बीस वर्षे मी त्या काळभैरवाची उपासना
करून त्याला भयान केले, जेवटी त्या भयं-
कर दरीन जाण्यासाठी त्या माणसारी मला
तक्रार होती त्याला देखील मी भरून आणले.
मी म्हणतो त्यावर दुसऱ्या विश्राम नसेल तर
तो काळभैरवाच मला साक्षी आहे !”

“राजपुत्र ! हा मांत्रिक दुष्ट आहे सग-
ण त्याचबरोबर एक भक्त आहे दिसतो
आहे.” राजा म्हणाला.

त्याचवेळीं राजपुत्राच्या दिही सर-
राज्याजवळ गेलका तेव्हां मंत्रापति
धांवता, पण तेवज्जान दोन सैनिक दर-
भाराच्या हरवाज्यावर त्याला भेटले. मंत्रा-
पति त्यांना पाहून बबकला. राजांनै देखील
दोघां सैनिकांना पाडिले होते. त्याने त्यांना
आन घेव्याम संकेत करीत विचारलें—“आ-
न का दोन ? काय मानगद आहे राहें ?”

“गावांवरून तक्रांनी किम्वेक भिक्त-
व्यावर मा'हाय करून त्यांना ओडीन राज-
वाल्यापयेंच आणले आहे. आपली भय-
ने तर उरत आमच्यावरून तर त्यांनी

हला केला." असे सांगून पुढे म्हणाले—
"माझिकाचें दोघे शिष्य भिकाऱ्यांना वेप करून गावांत घालीत आहोत, म्हणे !"

"ही काय नवीन मनगड आहे सेनापति !" राजानें विचारलें.

"आम्ही बघवेंदीला एकदोन राजधानींत वेऊन आलां तऱ्यां तो ~~हजार~~ सर्व अरथांचा हातच्या दावां शिष्यांना केला आहे व ते आमच्या जातातून भिमदूत होणारांत ~~हजार~~ हया फिरत आहेत. तें ऐकून हीं लक्ष्य मेडळी त्या दोघांना धरून आणण्यासाठीं मेळी होती." सेनापति म्हणाला.

"ते दोघे भिकाऱ्यांचा वेप करून फिरत आहेत असें त्यांना कोणी सांगितले म्हणे," सैनिक म्हणाले.

राजपुरुषनें खाली समितीवर टोके देऊन क्षमा मागणाऱ्या बघवेंदीला साथ मारून

उठवला. सगळ्यांत आणखी जवानां तऱ्यां होम तू ही ~~हजार~~ जवळून शिष्यांना भिकाऱ्यांच्या वेपांत तूं ओळखू शकशील की नाहीं !"

बघवेंदीला एकदम उभा राहून म्हणाला—
"हजार भिकाऱ्यांत ~~हजार~~ त्यांना ओळखू शकेन ! भिकाऱ्यांचाच काय राजाचा वेप करून देव्हीक ते आले तरी ती त्यांना ओळखू शकेन."

मंत्री इतका वेळ ~~हजार~~ बोलला नव्हता. उठून उभा राडिला आणि म्हणाला—
"महा-~~हजार~~ ! ~~हजार~~ गावांतल्या ~~हजार~~ भिकाऱ्यांना ओळखून घेऊन येई."

राजानें आणखी संकति मान टाकवून निवृत्ती. मंत्री व सेनापति ~~हजार~~ कनप्या-साठी बाहेर निघून गेले. त्यांच्या आज्ञेनें सैनिक भिकाऱ्यांना ~~हजार~~ आणण्यासाठीं निघाले. [पुढील गोष्ट पुढील अंकां]

वृथा श्रम

विक्रमाकानें ~~हजार~~ सोडला नाही. तो पुन्हां साडापर्यंत गेला आणि साडावरचे प्रेत काढून घेऊन ~~हजार~~ निघाला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—
"राजा ! ~~हजार~~ हा सर्प ~~हजार~~ वृथा आहे. तो ~~हजार~~ मला भीमसेन महाराजांची ~~हजार~~ होते. त्यानें देसील हड्डाला चढी पडून वृथा श्रम केला आणि शेवटी बल तर मिळालेंच नाहीं, सोंच स्वतः पाण्याला मुकला. तुला ~~हजार~~ येऊं नये म्हणून त्याची गोष्ट सांगतो." असें सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राग्योतिष नांवाच्या एका पुरातन नगरींत एक विद्वान ~~हजार~~ रहात असे. त्याचे नांव पौंड्रिक होते. शोधव ~~हजार~~ संपादन केले. त्या ~~हजार~~ वर त्याला राजद

Quick Heal To News

Facebook scam: Play Mari Facebook with your Friend Avoid clicking the link.

वेताळ

जागा मिळाली असली. पण तो होता स्वाभिमानी. कोणाच्या घरीही सोपरी कतणें त्याला पसंत नव्हतें. म्हणून त्यानें उदर निर्वाहासाठीं मंत्र विद्या व सिद्धी प्राप्त करून त्यांचा उपयोग करण्याचें ठरविलें. स्वाभिमानी तो हिमालय पर्वतांत जाऊन राहाला व कित्येक शेंकड्यांची सेवा करून अनेक सिद्धी प्राप्त करून घरी परत आला. त्यानंतर त्यानें अनेक चकित सोडणारे सम-त्कार घडवून आणले.

त्याची कीर्ति राजाच्या दरबारी पोचली. भीमसेन महाराजांनीं त्याला आपल्या दरबारी

बोलाविलें. राजास त्याची भीति वाटत होती म्हणून त्यानें त्याला कैद करविलें आणि एक वर्षभर त्याला उपाशी काळकोठडीत कोडून ठेवले. पण आश्चर्य असे की त्याचे शरीर कुश होण्याऐवजी बलिष्ठ झाले. राजाचे शिपाई दर उघडून आत जाऊन पाहतात तर पौद्दिक एक वर्षांपूर्वी जसा बसला होता. तसाच त्या जागी बसलेला होता. भीमसेन महाराजांना जेव्हां ही गोष्ट कळली तेव्हां पौद्दिकानें अष्ट सिद्धी बस करून घेतल्या आहेत या गोष्टीची खात्री पटली. परंतु त्या बरोबर त्यांना त्याची जामन भीति राहू लागली. म्हणून त्यांनी पौद्दिकाला विष देऊन ठार करण्याचें ठरविलें.

पौद्दिक महाराजांचा निरोप घेण्यासाठी जेव्हां आला तेव्हां महाराज म्हणाले— "पंडितवर! आपल्याभारत्या सिद्ध पुरुषाची ओळख झाल्यामुळे मनाला फार आनंद झाला. आपल्याबरोबर जेवायला रहांचे.

पौद्दिक महाराजांबरोबर जेवायला बसला. पौद्दिकाला पेण्यांत खीर दिली होती त्यांत विष काढवलेले होतें. पौद्दिकाला अर्धांन्व ते माहीत होतें. तो राजाच्या

जवळ खीर आपणाळा देतो."

पण महाराज म्हणाले— "म्हो, मला आहे की निराळी. माझी वाटी पहा भरलेली आहे."

पौद्दिकानें एक चाकू घेऊन वही कापनात तशी खीर कापली, आणि आश्चर्य म्हणजे पेण्यांतल्या खिरीच्या दोन पदस्थ. एक वही तो महाराजांना देऊ लागला. पण महाराजांनीं नकार दिल्यावर पौद्दिकानें दोन्ही खाऊन टाकल्या आणि वाटी वर भिरकावून दिली. वाटी वर छपगळा चिकटून कोही वेळ भोंबल्या सारखी फात राहिली. पंक्तीला बसलेले सर्व दरबारी आश्चर्यानें तें दृश्य पहात राहिले.

घोळ्या वेळानें त्यांनी पौद्दिकाकडे पाहिलें, पण त्याची सुर्ती रिकामी पाहून तो अदृश्य झालेला पाहून सर्व चकित झाले.

भीमसेन महाराजांनीं पौद्दिकाची वास्तीच घेतली. त्यांनीं पौद्दिकाला धरून आपल्यासाठी सैन्य पाठविलें. सैन्यानें पौद्दिकाच्या घरात वेढा दिला. पण पौद्दिक गाईचे रूप घेऊन गोठ्यांत जाऊन उभा राहिला.

एक सैनिक हुत्तार होता. त्यानें गाई मोजून पाहाल्या. एक गाय बाबलेली पाहून तो गाईंना म्हणाला— "राजा तुमचे खरे रूप पहावें म्हणून येत आहे. तुम्ही स्वताचे रूप घेऊन उभ्या रहा!"

एका गाईनें विचारलें— "खरेच काय?" तें ऐकून सैनिकाला वाटलें, घोर सापडला

व तो त्या गाईच्या तितक्यांत स तेव्हां पौद्दिक समजून सर्व सैनिक वृत्त राजाला जा

Quick Heal To News

Facebook scam: Play Mari Facebook with your Friend Avoid clicking the link.

पौद्दिक दिसले. एक काळकोठडांत होना
■ दुसरा बाहेर. सैनिकांनी ती गोष्ट
कळविली. राजाने हुकूम दिला दोघांचा
शिरच्छेद करा. ■ परंतु येतात
तोपर्यंत पौद्दिक अदम्य झालेला होता.

राजाने राजधानीच्या प्रत्येक दरवाज्यावर
सक पाहारा ठेवला व पौद्दिक बाहेर जाताना
■ येताना दिसला तर त्याला ■
आणण्यास सांगितले. ■ आचार्य म्हणजे
एकाच्या भागी तीन तीन चार चार पौद्दिक
जागोजागी लोकांना दिसले. म्हणून स्वरा
पौद्दिक कोण हे कळायला मार्ग उरला नाही.

तेव्हा राजाने नादिराही हुकूम सोडला.
ओ कोणी पौद्दिकासारखा विमेल ■
जाराच्या जागी वध करण्यांत ■ त्या-
प्रमाणे एकाचा वध ■ सैनिक त्याला
एका पोत्यांत कोवून राजाकडे घेऊन आले.
■ पोत्याचे तोंड ■ पाहिले तेव्हा जात
त्यांना लाकडाचे एक ओणकेच दिसले.

अनेक वेळां अप्रत्यक्ष आले तरी भीमसेन
महाराजांनी आपला हट्ट सोडला नाही.
त्यांनी सेनापतीला बजावून सांगितले की
■ वाटेत ते झाले तरी त्या पौद्दिकाचा
वध केल्याच पाहिजे. तेव्हा सेनापति दहा

हजारांचे एक सैन्य घेऊन निघाला. त्याने
राजधानीन काय ■ होंगर व अरण्यां देखील
हुडकून कवढ्याचे ठरविले.

एकदां सेनापति आपल्या तंबूजवळ
उभा असतां ■ दुकून पौद्दिक येत
असलेला दिसला. त्याच्या एका हातांत
■ मळकें होते व दुसऱ्या हातांत एक
पोते. त्याने मळकें ■ पोते प्रमिनीवर
ठेवले व म्हणाला—“सेनापति ! मी मुला
■ तुझ्या सैन्याला मेजवानी देण्यासाठी
शार व वेचपकारे घेऊन आलो आहे.”
सेनापतीला शारले ■ स्वतःचे मंत्रजळ

दास्तबिण्यासाठी बहुतेक स्वारीचा पयस
दिसतो आहे. सेनापतीने पौद्दिकाविषयी
पुष्कळ ऐकले होते व दुकून त्याला पाहिले
■ होते. ■ इतक्या जवळून त्याला कधीच
पाहिले नव्हते. थोडा वेळ गंमत पहावी
असा विचार करून तो पौद्दिकाला म्हणाला—
“तुं मेजवानी घाबला आला आहेस खरा,
पण माझ्या पदव्या सैन्याला ही शार
■ पुरेक !”

पौद्दिक म्हणाला—“या मळक्यांतली
शार कमी पडणार नाही. व या पोत्यांतले
अन्न देखील कमी पडणार नाही. ■

काइन प्यान तिनकेन ते स्थान पुन्हां भरून येऊन."

सैलिकनीं घोटसर पकाले त्याही व दारू पिऊन घेतली. कंठ मळकें व पिशवी उचलून घेण्यासाठी ते परम्पराही भांडू लंगले कांही पुढे जाऊ लागले. आश्चर्य म्हणजे त्यांना जागचे हालत्यांच येईना. सर्व जमिनीला चिकटून राहाले. एक दोपे परक्या उकटून होते. त्यांनी उचलण्याचा कंठ मळकें व पोर्ते जमिनीला चिकटून राहाले.

पौदिक ईसत तेथून निघून गेला. त्याने पहिलेच वृत्त राजाचा मागिले आणि म्हणाय "जा पौदिकाचा धरले आपल्याला वाटते मने ते सोपे नाही."

आजही कांही दिवस झोडले. राजा आपल्या उद्यानांत फिरत असता त्याला समोर पौदिक दिसला. तो त्याला म्हणाला— "महाराज ! जा, आपल्याही मला कांही बोलावयाचे आहे." राजा म्हणाला— "येतो." आणि पौदिकाचा धरले. पौदिकाचा धरले पावला. पौदिक कांहीच बोलाव नाही. तो थाने लागला. राजा बोलावून त्याचा पाठलाग करीत होता तरी तो पौदिकाचा धरले झाला नाही.

त्याही वेळाने पोडा इतका दमका की त्याच्या लोंढातून केस येऊ लागला आणि तो जमिनीवर कोसळून पडला. अर्थातच राजा देखील जमिनीवर आदळला. पौदिक कोठे निघून गेला, कोणाला कळले नाही.

येवढी गोष्ट सांगून केलाच म्हणाला— "राजा ! मला एक शंका आहे. भीमसेन महाराजांना सुखातीलच ही गोष्ट कळली असणार की पौदिकाचा कैद करून त्याचा वध करणे अशक्य आहे. त्याला ही गोष्ट कळली नसली तरी त्याने दाखविलेले दोन चमत्कार पाहून तरी त्याला ही गोष्ट

कळायल्य हवी होती. जी गोष्ट त्याच्या सेनापतीला देखील कळली होती, ती राजाला कळली नसेल, असे [ ] वाटत. इतके असून त्याने पौडिकाचा धरण्याचा इतका हट्ट [ ] प्रभाचे उत्तर माहीत असून ते दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. मुझ्या होवयाचीं धंभर सक्ते होऊन [ ] पायांवर भाग्यवतील, विसरुं नकोस."

विक्रमार्क म्हणाला—“भीमसेन महाराजांना पौडिकाच्या मंत्रशक्तीची पूर्ण कल्पना [ ] त्याला कैद करून त्याचा बंध करणे देखील आपल्याला शक्य नाही [ ] देखील त्यांना माहीत होतं. पण ते कळू करणे त्याला पसंत नव्हतं. दुसरा कोणी आपल्याहून मोठा [ ] बलिष्ठ आहे हे कोणताहि राजा कसे मान्य करील ! त्यास मला काडी

आश्चर्य वाटत नाही. जो राजा आपल्या प्रजेपैकी कोणाचाहि स्वतःहून जास्त पराक्रमी व बलिष्ठ मानून स्वस्थ बसतो तो किती दिवस [ ] करणार ! त्याचे सिंहासन दग-मगवणारा कोणी [ ] दिसला तर त्याचा [ ] दूर करणं [ ] राजाचे [ ] कर्तव्य होऊन बसतं. म्हणून भीमसेन महाराजांनी पौडिकाचा बंध करण्यासाठी स्वतःपट केळी ती मला नैसर्गिकच वाटते. आतां स्वतःचा पाण गमावून बंधजे हा प्रश्न. मरण हे मत्स्येकाच्या दांढ्यास येतंच. कोणी सुटतो आहे का ! [ ] तो मृत्यु शक्य तोवर पुढे डकलावा [ ] प्रत्येक मानवाना धकत असतो. भीमसेन महाराजांनी तोच प्रयत्न केला.” राजाचे मौन अशा तऱ्हेने भंग होतानाच वेताळ अदृश्य [ ] व पुन्हा वरत आऊन हाडीच्या फांदीला लोंबकळू लागला. (कल्पित)

गुलाम हिरवणी

[३]

चोरांचा होळा चुकवून [ ] निस्तटली ती घोण्यावर बसून संध्याकाळपर्यंत पळत राहिली. रात्री हाडास्वाली विश्रांति घेऊन दुसऱ्या दिवशी उगाडतांच पुढे निघाली. सलग दहा दिवस वाळवंटांत [ ] केल्या-नंतर तिला एका जामी थोडीशी हिरवळ, आपली पुढे गेल्यावर पाण्याचे ओढे, शेते कळसाडे [ ] दिसली. एका हाडास्वाली विश्रांति घेऊन पुन्हा घोण्यावर बसून पुढे निघाली. ती एका मोठ्या राजधानीच्या नगरांत येऊन पोचली. ती त्या [ ] दाराजवळ पोचली तेव्हा तिला तेथे मांटी गर्दी दिसली व आश्चर्य म्हणजे तिला वाहून त्या लोकांना आनंद झाल्यासारखा जमखंडली वाटला.

अकस्मात नगराचा भव्य दख्खा उघडला व आतून त्या गांधवे प्रमुख घोण्यावर बसून पुढे आले व त्यांनी लवून मुजरा केला. त्याच वेळी प्रजेने “नव्या मुलतानांचा जय असो !” असा जयघोष केला.

जमखंड अर्थातच आजून पुरुष खेपांतच होती. [ ] तिला ते सर्व कांती कळलेना. तिने पुढे येऊन त्या नगराच्या प्रमुखांना विचारले—“हा कोणाचा जयजयकार [ ] आहे !”

“आपल्याला आमच्या या शहराचे राज्य करण्यासाठी अज्ञाने पाठविले आहे. तो सर्वज्ञ आहे. म्हणूनच त्याने आपल्यासारांच्या योग्य तरुणांची निवड करून पाठविले.” नगर पिते म्हणाले.

जमरुद जास्तच जखिअ झाली. परंतु त्यांच्याशी बोलण्यावर तिला फटले की त्या गांवचा सुल्तान मेक्यानंतर नागरिक नगराच्या मुख्यद्वारासमोर जमा होता. जो सर्व प्रथम बाहेरून गावात येतो त्याला सुल्तान नेमण्यांत येतो. जमरुद सर्वांत प्रथम आली.

तिने स्वतःची ओळख दिव्ही नाही व म्हणाली—“कुळीन घराण्यांत जन्म झाला आहे. देश पर्यटन करण्यासाठी निघाले होते व तुमच्या गांवी सहजी आले. तुम्ही माझ्यावर ही जी जबाबदारी टाकली आहे त्या योग्य होण्याचा प्रयत्न करीन.”

स्वतःतर जमरुदला सुल्तानाची वही देण्यांत आली ■ राज्यारोहण समारंभ झाला. दरबारी ■ मानकरी लोकांनी ल्हून मुजरा केल्यावर सर्व नागरिकांनी ■ मुजरा केला.

जमरुदने धर्म केला. मजिण्यांत वर्षानुवर्षे पडून राहालेली संपत्ति प्रजेच्या उपयोगी पहावी म्हणून तिने प्रजेच्या हिताची कित्येक कामे केली. त्यामुळे राज्यांतल्या उद्योग धंद्यांना प्रोत्साहन मिळाले. व्यापार वाढला व गावाची भातभगत झाली. ■ पत्रावत्सल सुल्तानाला सतायु कर भरी प्रजेने अलातकळ दुधा पागिनली. दरबारी मंत्री ■ प्रजेला बुद्ध सुद्धां संभव आला नाही की आपला सुल्तान पुरुष नसून एक आहे.

हे सर्व झाले, ■ जमरुदच्या मनाला चैन पडेना. कारण तिला अलीशारची भारती आठवण येत होती. त्याच्या बाबून तिला जिणे ज्येष्ठ वाढे लागले. तिने त्याच्या मोधार्य पुढळ केला. ■ कांही उपयोग झाला नाही. अलीशारची पुन्हा भेट घडवी म्हणून तिने नवस केले, उपास केले दानधर्म केला. प्रजेला वाटे, आपले सुल्तान धर्म मोळे आहेत !

एक युक्ति सुचली. तिने एक मोठे मैदान स्वच्छ करविले. त्यांत एक मोठा शामियाना द्या केला. त्यांत राजधानीतल्या सर्व प्रजेला बसून जेवता येईल एवढी जागेची व्यवस्था केली. नेर तिने राजधानीत खंडी पिटविडी की “दर महिन्याच्या पहिल्या तारखेला तेथे सहभोजनाची व्यवस्था करण्यांत आली आहे. जो कोणी गैर हजर राहील त्याला फांशीची शिक्षा देण्यांत येईल.”

पहिल्या सहभोजनाला सर्व धनीमानी ■ गोरगरीब प्रजा हजर होती. जमरुद प्रत्येकाची चवकशी करण्याचे निरा करून प्रत्येकाला जवळ जाऊन पहात होती. सर्वांना आश्चर्य वाटले. कित्येकांनी सुल्तानाच्या उदार स्वभावाचे कौतुक केले.

त्या दिवशी संयोगवश बरमूम ■ त्या मेजवानीला आला होता. तो स्वतः समोरच्या लावू जिल्ल्या संपून दुसऱ्याच्या ताटलीतलीच पकळें पण खटीत होता. जमरुदने जिपायांना मागून त्याला कैद करविले. तिने त्याला ओळखले होते.

पहिल्याच दिवशी मेजवानीत विभ्र आले. बरमूमला सुल्तानासमोर उभे करण्यांत आले.

जमरुदने त्याला विचारले—“कोण तू आमच्या राजधानीत परवानगीशिवाय शिरणारा !”

बरमूम खोटे बोलला. म्हणाला—“माझे नांव अली आहे. मी एक धर्मावर्दी व्यापारी आहे !”

जमरुदने एका तारांत बाळू व एक तांब्याची काडी आणावसाम नोकरीला सांगितले. बाळूवर कांही आडच्या उभ्या रेषा काढून ती म्हणाली—“तू खोटे बोलतो आहेस ! तुझे नांव बरमूम आहे. तू एका गुलाम दासीला पळवून होतेस की नाही ! तिचा ओंब काढीत तू एकडे

आहेस. होय की नाही ?” तिने दरडावून विचारले.

बरसून जमरुदच्या पायांवर लोंटांगण बाळून म्हणाला—“माऊक ! माऊ करा, चुकला !”

सर्व दरवारी चकित होऊन पाहू लागले. हुस्तानांसा ज्योतिष विद्या देखील अवगत आहे तर !

जमरुदने बरसूमला फांशीची शिक्षा देण्यास हुकूम सोडला. म्हणाली—“माऊया राज्यांत असल्या खादाद व सोटे पांख्या-यांना हीच शिक्षा दिली जाईल.”

दुसऱ्या महिन्यांत पुन्हां मेजवानी झाली. ■ बेता बेतानेच पकाजे खात होते. समोर ताटलीत जेवढे हातें तें देखील पुरे खाण्याचे कोणी साहस केले नाही. सर्वाना भास्वी वाटत ■ सुलतानांनीं खदाद समजून फांशी दिली नर !

■ मेजवानीला एक नवीन माणूस पर-गांवचा आला होता. त्यानें एका नानूची सोयिस्कर जर्जी जागा स्वतःसाठी निवडली आणि टेबलावर जी पकाजे ठेवलेली होती त्यावर भरपूर हात मारला. शिऱ्याचे ताद मध्यम विकामें करून ■ व निःशब्दाची

ताट पद रिस्तानी केली. त्याचे वागणें सर्वाना थोडे विलक्षण वाटले.

तो अनोळखी मनुष्य चांगल्या टोळीचा नायक होता. जमरुद खादारीच्या हातावर घुरी देऊन पळून गेल्यानंतर दोन दिवसांनीं तो परत आला. तेव्हां जमरुद पळून गेल्याचे व एक घोडा नाहींसा झाल्याचे कळले. एक पुठवी पोशाख पण नाहींसा झालेला दिसला. तो पोशाख पळून हिडणारा कोणी भेटला तर त्याला पकडून आणण्याचा हेतूनें तो निघाला होता आणि जमरुद ज्या देखाची सुलतान शाही होती त्या देखांत आला.

मेजवानीची गोष्ट ऐकून तो देखील मेजवानीला हजर झाला होता.

त्याला पाहनांच जमरुदनें त्याला ओळखले ■ ■ पळून आणण्यासाठीं तिनें कांहीं शिपाई पाठविले. शिपायांनीं त्याच्या मुसक्या बांधून त्याला सुलतानांसमोर उभें केले.

“कोण तूं ! कांय करतोस ! आमच्या राजधानींत येण्याचा ■ हेतु होता तुझा !” जमरुदनें दरडावून विचारले.

“माझे ■ रहमान आहे. मी एक मवासी आहे. गांव पहायला म्हणून आला आहे.” बोर म्हणाला.

जमरुदनं पहिल्यासारलें बाळूचें ताट व तांब्याची काही मागवली. आश्रक्या उभ्या रेषा काढून लक्षपूर्वक देखागणित केल्या-सारलें दाखवून म्हणाली- "तूं म्हासी आहेस ! तूं तर चोराच्या सोनेरी टोंळीचा नायक आहेस ! तूं कित्येक चोऱ्या केल्या आहेस ■ कित्येकांचे खून देखील केले आहेस. ■ तुशी रुटपट चाकाव्याची नाही. काय तें खरें सांग नाही तर तुशी चामडी लोळवीन !"

चोरानें चटदिशी तिला ओळखलें. आपण जिण्या शोधार्थे हिंयत आहां तीच सुलतानाचें

सोय करून येवें वगळी आहे. पण तो कोहीच ■ नाही. त्याचशे तोंडांतून झुब्दच उमटला. तो अदखळत म्हणाला- "सुलतान म्हणतात तसा ■ चोरांच्या टोंळीचा खरोखरच नायक आहे. मला ■ कलावी. मी या पुढे चोरीचा भंडा सोडून काम भंडा करीन."

"■ मारक्या अत्याचारी डाकू व लटेऱ्यांना जिवंत सोडणें म्हणजे धर्मशोध होईल !" असें त्याला उभर देऊन जमरुद म्हणाली- "बेऊन आ ■ माझ्या होळ्या-समोरून आणि ■ तावतोव फांशी पा."

सुलतानाका ज्योतिष शास्त्राची चांगलीच माहिती आहे याची प्रजेला खात्री पटली. ■ लयवा रुपवी केडी तर सुलतानाका ती कळल्याशिवाय राहणार नाही. सुलतान तुलंगान टाकलील किंवा फांशी देतील या भीतीनें लयाळ्यांना ■ तुलंगीरिसा जाळा वसला. राज्यांत शांतता नांदूं लागली.

तिसऱ्या खेपेला तेव्हां मेजवानी माळी तेव्हां सर्व माथ कोणाची फाळी आहे हे पहात वसले. समोरच्या ताटाला कोणी हात लावला नाही. तिकडे कोणाचें लक्ष देखील नव्हतें.

काही दिवनांपूर्वी त्या गांवाला एक पांढरी दाढीवाला आला. त्यानें सुलतानाच्या मेजवानीची गोष्ट ऐकली. जो कोणी मेजवानीला हजर ■ नाही त्याला ■ कांशी देतो हे देखील त्याला कळले होतें. म्हणून तो मुद्रां मेजवानीला ■ साळा.

तो रशीद होता. त्यानेंच जमरुदला प्रथम विकत वेण्याचा ■ केल्या होता व त्यानेंच आरला ■ वरसूम याच्या मदतीनें अलीसारख्या पळून जमरुदला पळवून नेले होते. जमरुद त्याच्या हातून निसटून गेल्यावर तिचा शोध काढण्यासाठी त्यानें वरसूमला पाठविले होते. पण वरसूम एक महिना शास्त्र तरी पसला नाही हे पाहून तो स्वतः ■ व जमरुदच्या शोधार्थ निघाला आणि त्या गांवां आला.

तो स्वायत्त वसला तेव्हां जमरुदनें स्वायत्त तत्त्व ओळखले. ती कांहीं बोलल्या-शिवाय तेधून निसटून निघून गेली. लोकांना आश्चर्य वाटलें की सुलतानानें या खेपेस कोणालाहि भक्षण नेले नाही. परंतु त्यांना आश्चर्य करीत फार वेळ वसावें लागलें नाही. कांहीं त्रिपाई घाई घाईनें मेजवानीच्या शमित्यानांत फिरले व जेवें रशीद वसला

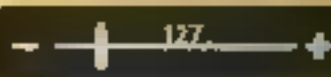

होता तेवें सरळ येऊन उभे राहले. रशीद चकित होऊन तिकडे पाहूं लागला. पण शिपायांनी कणाघात त्याची नकली वाडी ओढून काढली आणि त्याला कैद ■ सुलतानासमोर उभे केलें.

"काम तुझें नांव ! काय तें खरें सांग ! ■ लपवालयव चालायची नाही. तूं घेप पालटून येवें कशाच्या आला होतास !" जमरुदनें दरडावून विचारलें.

रशीद म्हणाला- "सुलतान ! माझे नांव कस्तुर आहे. मी ■ गरीब फकीर आहे. गरिबावर दया करावी !"

अमरुदनं बाळूचे ताट व लांब्याची काही मागविली व नेहमीसारख्या उभ्या आडव्या रेषा काढून ज्योतिष पाहल्यासारखे दाखविले. म्हणाली—“लगाड लांडक्या ! तू सुलताना समोर खोटे बोलतोस ! तुझे नांव रसीद अल्दीन आहे. तू गिस्ती आहेस पण हे नांव पारण करून तू मुसलमान व्यापाऱ्याचे सोंग करून हिंडतोस. एका मुसलमान दासीला तू आपल्या घरी पळवून नेले नव्हतेस ! बोल !”

आपला करप्याचा फुकट समजून व फदाबित स्वर बोलले तर सुटका मिळेल असा विचार करून त्याने सर्व कबूल केले. पण अमरुदनं त्याला फांसीची शिक्षा दिली.

चोर व लुपाड लोकांना पकड्यासाठीच सुलतानांनी मेजवानी सुरू केली आहे की काय असे लोकांना वाटे लागते.

अमरुदनं हेतूने मेजवान्यांचा कार्यक्रम सुरू केला होता तो हेतु पार पडला. प्रकटांत तिचे व अलीशारचे सर्व शत्रू माघ सांपडले गेले याचा विचार करून तिच्या मनाने थोडे समाधान झाले. तिचा प्रियकर कोठे असेल किती चढ सहन करीत असेल याचा विचार करीत वसली होती त्याच जागी थोडी भाडवी झाली व लोच तिचा होळी लागला.

पण थोड्या वेळाने तिची सोप मोडली. ती देवासपोर गुदगे टेकून बसली व प्रार्थना पुरू लागली—“ : कुपेशिवाय माझी व माझ्या प्रियकराची भेट होणे नाही.” रात्रभर ती रडत राहिली.

त्या दिवतापासून एक महिनाभर ती बाहेर आली नाही की कोणाला भेटली नाही. [पुढच्या अंकांत संपणार]

भीमचें पटाक्रम

जमीनदाराने आपल्या जांब्यासाठी म्हणून एक नोकर नेमला होता. पण त्याला काम काहीच नव्हते. एकर मुलगाच, त्यांत भीमरावांचा नोकर आणि काम काही नाही. म्हणून त्याच्या माकडवेष्टा चाव होत्या. कधी साडावर चढ, कधी भिंतीवरून उड्या मार, कधी सुर्वावरच नाच, एक न एक उद्योग चाकू त्याचा.

भीम आपल्या नोकराच्या या वेष्टांचे कोणुफ करीत पहात बसे. जमीनदाराला ते कसे आवडणार ! जमीनदाराने एक दोनदां नोकराचा हा खेळखंडोवा पाहिला. त्याने त्याला बाजूला बोलावून त्याचा कान पिळला आणि बजावून सांगितले की पुन्हा असा धिंगाणा करताना दिसल्यास तर नोकरीवरून काढून टाकीन.

एकरा जमीनदाराने जांब्यासमोर नोक कोबावरून फर्शीवर मारीत असताना पाहिले. पण भीम त्याला काहीच काळता नाही. उलट गंमत पहात बसला. ते पाहून जमीनदाराने नोकराला—“ चालता बाहेर !” असे दटावून बाहेर पाठविले. जांब्याला म्हणाला—“ या नोकराला खुशाल-वेडूसारखा मोकळा सोडलात तर तो तुमच्या होक्यावर बहेल ! सभाकून !”

ते ऐकून भीम पावरला. सासऱ्याने सांगितलेले खोटे का असणार, काय नेम ! स्वरोत्तरण होक्यावर पसरायचा ! म्हणूनच मारण्याची संवय करीत असावा. त्याला होक्यावर चढ देतां नये असा विचार करून भीमने एक युक्ति केेली. तो एक पागोटें जवळ ठेवू लागला.

नोकर असला किंवा त्याला बोरक्याचे झाले की होक्याला पागोटें घाबल उभा राही. वसून राहला तर त्याला होक्यावर सहज चढून बसतां येईल, म्हणून नोकर आला की होक्यावर दोन्ही हात ठेवून उभा राही. त्याला जे काही सांगायचा असेल ते सांगून ती दूर निघून गेल्यावर होक्यावरचे हात बाजूला करी व पागोटें काढून ठेवी. काय नेम कधी डोळा चुकवून येऊन होक्यावर चढेल म्हणून दार उघडें असेल तेव्हां तो नसत नसे. उभा राही किंवा खोलीतल्या खोलीत हिंडत राही.

एकदां लक्ष्मीने नवऱ्याला, होक्याला पागोटें घाबल लांबीत फिरत असलेला पाहिले. तिने येऊन विचारले—“हे काय सोग केले आहे !”

त्यावेळी त्याचा नोकर तेवें सुदैवानें नव्हता. भीमू म्हणाला—“तुला माहीत. तो म्हणे होक्यावर चढून बसेल ! तुझ्याच सांगितलें मला. म्हातारी माणसें, त्यांना या नोकरांनी चांगली माहिती असते. पहा ना, तो सारखा मारीत असतो. चांगली संवय झाली की चढून बसेल ! म्हणून मी सावध राहण्याचे ठरविले आहे.”

तें ऐकून लक्ष्मी हंमू लागली. म्हणाली—“मावांनीं सांगितलें त्याचा हा अर्थ नव्हे. जर नोकराला मोकळा सोदला तर तो पुढें तुमचे ऐक्यार नाही. होता त्याच्या म्हणण्याचा अर्थ !”

भीमूला एक मोठे ओझे होक्यावरून उतर-स्वासारलें वाटले. कारण आजपर्यंत त्यानें सांगितलेले नोकरानें केले नाही असे कधी झाले नव्हतें. म्हणून भीमू नोकराची पुन्हां पहिल्यासारखाच वागू लागला.

एकदां भीमूने आपल्या नोकराला बोडें पाणी घेऊन माकडा सांगितले. तो एक

माहे मरून पाणी घेऊन आला. भीमू म्हणाला—“एवढें का पुरणार आहे !” त्यावर तो मुळ्या म्हणाला—“पहिल्यानें कां नाही सांगितले, मी एक चागर मरून घेऊन आलो असतो !” भीमूची भीति म्हणून वाटत नव्हती.

जमीनदार हे सर्व होता. तो भीमूला म्हणाला—“पाहिलेस, हा तोंडासमोर अशीं उघरें करूं आहे. मातां तो होक्यावर नाही चढणार तर काय ?”

भीमू म्हणाला—“तो होक्यावर चढणार नाही ! असें मला लक्ष्मीने सांगितले !”

“दोर्जे तिथे ! तिला कळणार मनुष्य स्वभाव ! तो समोर अशीं उघरें करूं लागला तर एक दिवस होक्यावर बडस-विवाह राहणार नाही, सांगून ठेवतां !” जमीनदार हे सांगून निघून गेला. भीमूला पुन्हां नोकराची भीति वाढू लागली. तर मग लक्ष्मीच्या बापानें सांगितलें तेंच खरें ! मोठी माणसे ! मोर माणसें सांगतील तसें बागावें लहानांनीं !

भीमूने नोकराला बोलावून बजावून सांगितले—“हे बघ, माझ्याजवळ काही

बोलावयाचे झाले की समोर राहून बोलावयाचे नाही ! तोंड फिरवून बोलत जा ! समजले !”

नोकराच्या तें काही लक्षांत येईना. म्हणून नोकर बोले लागला की भीमूच तोंड फिरवून बोले लागला.

एकदां भीमू नोकराशीं बोलत होता. नोकर समोर आला की भीमू तोंड फिरवून उभा राही. नोकर समोर येऊन बोले लागे ! भीमू पुन्हां तोंड फिरवून उभा राही. नोकराला ती संमत वाटली, पण भीमूला मात्र स्वतः मोक्ती म्हाझिजा घालायची

लगली. लक्ष्मीने ते दूरून पाहिले आणि नवऱ्याला येऊन विचारले—“असे मोठ्यासारखे गरगर म्हणून फिरतां आहां !”

“कांही नाही ग ! तुझे सांगून गेले कीं माला समोर उतर करू देऊ नका, नाहीतर हा स्त्रीनें डोक्यावर चढेल. पणार नाही. म्हणून तूं सांगितलेंस ते देखील मी त्यांना सांगितलें. म्हणजे—“सिला काय कळतें !” आणि पहा ना तुला तरी ! समोर उतरें करूं नकोस म्हणून किती सांगितले तरी तो कांही ऐकत नाही. मी त्यानें समोर उतर देऊ नये म्हणून स्वतःच तोंड फिरवून ध्यायथे ठरविले आहे. समज, मी नाही तोंड फिरवले व तो डोक्यावर चढून बसला तर !”

ते ऐकून लक्ष्मीला हसू आवरेना. म्हणाली—“अहो समोर उतरें न करणें म्हणजे मोठ्याशीं नम्रण्यानें वागणें. ते सांगतील तसें करणें बस आहे !”

“तुला काय कळतें ! तूं आपल्या बाबांच्याहून जास्त साहसी आहेस होय ! तुला काय कळतें, हे तेच आतांच सांगून गेले. मोठी माणसें सांगतील तसें वागावें. म्हणून मी तुझे कांही ऐकणार नाही !” भीमूने दटावून सांगितले.

नोकऱ्याच्या वागण्यानें उगाच नवऱ्याला घास मात्र होत आहे हे पाहून तिनें आपल्या बाबांना दुसरा नोकर ठेवायला सांगितले.

भीमूला तिनें ते येऊन सांगितले तेव्हां तो म्हणाला—“बाची पीडा गेली कीं पुरे. दुसरा नोकर ठेवल्याचा आनंद वाटेला मनाला !”

तैथे पाहिजे जातीचें

“मला बाजी नाही आवडत !” संजू भावंडांना सांगू लागला.

छोट्ट म्हणाला—“पाहिलेत आजोबा, संजू म्हणतो आजी नाही आवडत !”

आजोबांनीं चवकशी करून मुलांकडून त्याचें कारण घेतलें. आजीनें बंदूच्या हातांत एक पैसा दिला पण संजूला मात्र दिला नाही. बंदू सर्वांत घाकटा. आजीनें घाटींत कळा येत आहेत बुके मारतोस का रे छोट्ट म्हणून छोट्टला बोलावले. छोट्ट पुढें येऊन उभा राहण्याच्या आधींच बंदू पाठींत बुके मारूं लागला. त्याला ते नाही म्हणून एक पैसा देऊन आजीनें—“जा, पैसाचे पेंपरमीट घेऊन ” असें सांगून त्याला पाठवून दिले. ते पाहून संजू पण घांवत आला आणि म्हणाला—“आजी

मी, आजी मी मारतो बुके पाठींत !” पण आजीनें—“तुला ते जमणार नाही बाळा !” म्हणून सांगून त्याला बाजूला बसायला सांगितले. त्याला पैसा दिला नाही. म्हणून तो आजीवर रागावला होता व आजी बांगली नाही म्हणून सांगत सुरला होता.

सर्व आजोबांनीं दोन्ही नाकपुण्यांत खूप तपकीर कोवळी व म्हणाले—“अरे संजू ! बंदू सर्वांत लहान. तो बुके मारायला आला तर आजीनें पेंपरमीट दिलें, पण तूं मोठा, तुला बाजी पेंपरमिटाला पैसे देईल ! मी तुला एक गोष्ट सांगतो. नीट पाह !”

एका गांवीं एक गरीब शेतकरी रहात असे. दिवसभर काचाडकष्ट करून देसीक त्याला व कुटुंबाला पोटाभर

मिळत नसे. 'राजाजवळच जाऊन घोडी मदत मागावी. राजाने सजांत जाणले तर आपली गरीबी एका क्षणांत दूर होऊन जाईल.' असा विचार करून तो राजाकडे गेला.

शेरा मोठ्याकडे जाताना रिकाम्या हाताने जाऊ नये असे त्याने ऐकले होते. म्हणून तो शेतकरी एक कोवडी शेरवर घेऊन गेला होता. त्याने कोवडी राजासमोर ठेवून हात जोडून आपले गान्हाणे निवेदन केले.

राजाने सर्व काही ऐकून घेऊन स्मित करून त्याला विचारले—'काय रे तू ही एक कोवडी घेऊन आलास. पण

घरी सहा जण आहेत. मी, राणी, दोघे राजकुमार व दोघी राजकन्या. या सर्वांना ही कोवडी कशी वाटून घ्यायची !'

शेतकरी गरीब होता तरा, दुधार होता. म्हणाला—'स्वांत काय महाराज ! मला एक घुरी वा, मी सहा जणांना छान वाडून देतो पहा.'

राजाने शेतकरी काय करतो हे पाहण्यासाठी एक घुरी आणून बायला नोकरांना सांगितले.

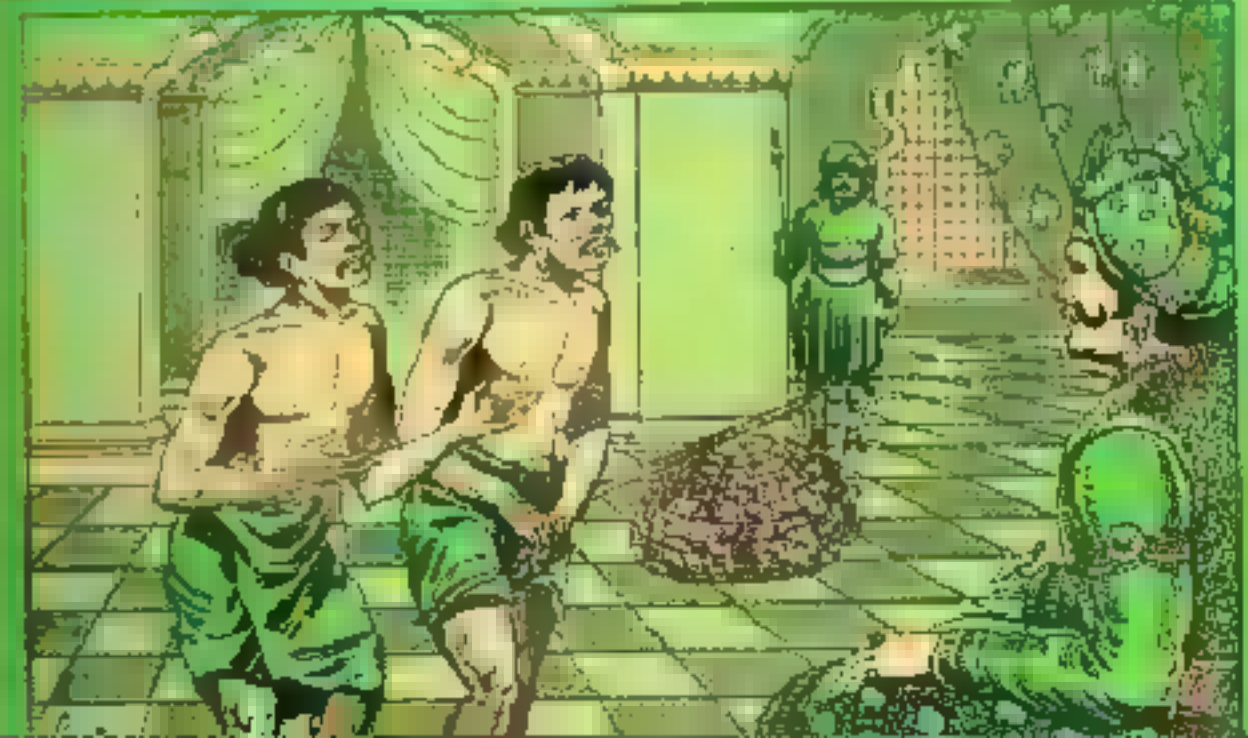
शेतकऱ्याने कोवडीचे दोळे कापून राजा समोर ठेवले. म्हणाला—'महाराज, आपण

राज्याच्या जीपत्थाना आहा. म्हणून कोवडीचे दोळे आपल्यासाठी आहे.' कोवडीची पाठ कापून म्हणाला—'राणी-सरकारांसाठी. कारण सर्व कुटुंबाचा भार त्यांच्या पाठीवर असतो.' नंतर कोवडीचे दोन्ही पाय कापून म्हणाला—'हे दोन्ही दोघां राजकुमारांना. कारण दोघांना आपल्या पावलावर पाऊल ठेवून चालावे लागणार आहे.' नंतर कोवडीचे दोन्ही पंख कापून म्हणाला—'हे दोन्ही पंख दोघां राजकन्यांच्या बांध्याचे. कारण दोघांना येथून उडून जावे लागणार. उरलेला भाग माझ्या बांध्याचा.

कारण मी आज महाराजांच्या घराचा पाहुणा आहे.'

शेतकऱ्याचे चातुर्य पाहून राजा थबकला. त्याने त्याला पुष्कळसे वक्षिस देऊन निरोप दिला. ही बातमी पसरली. गांवांत एक छोभी शेतकरी होता. तो एकीच्या ऐवजी पांच कोवड्या घेऊन राजाकडे गेला व राजाला नम्राना म्हणून त्या कोवड्या विस्वा.

त्याला पाहताच त्याचा छोभीपणा राजाने ओळखला. स्मित करून म्हणाला—'रे ! आम्ही तर सहा जण आहां आणि या

पांच कोवळ्या, कामल्याशिवाय कशा वांटून
जायलं ?”

“अरे अरे अरे ! आणखी एक कोवडी
आणखी असती ■■■ निघडले असते !”
मनांतल्या मनांत तो ■■■ निराश झाला.
आनां या कशा वांटायच्या !

तेव्हा राजा म्हणाला-“तुला नाही
कळणार त्या ■■■ वांटायच्या ■■■ काळ
आला होता न तुला तो शेजारी, तो सांगेल
कशा वांटायच्या त्या.” असे सांगून राजाने
त्या चतुर शेतकऱ्याला सोलवले.

शेतकऱ्याने सर्व समजून घेतले ■ विचार
करून म्हणाला-“महाराज मी सांगतो या
■■■ कशा वांटायच्या त्या. महाराज
■ राजीसरकार दोघांना मिळून एक कोवडी.
आपण दोघे व कोवडी मिळून ■■■
शाले. आपल्या दोघां मुलांना मिळून एक

कोवडी. दोघे मुले व कोवडी मिळून तीन
शाले. दोघी मुलांना मिळून एक. दोघी
मुली व एक कोवडी मिळून तीन शाले.
आतां उरल्या दोन कोवळ्या. ■■■ दोन ■■■
मी मिळून आम्ही तीन हांके. म्हणून ■■■
दोन माझ्या बांध्याच्या.”

तो हिशोब पाहून राजा चकित झाला ■
दुसरा शेनकरी तर ■■■ वाढून शकला
नाही. त्याच्या देखत राजाने त्याच्या दोन
कोवळ्या ■■■ चतुर शेतकऱ्याला दिस्या ■ एक
बांगले इनाम वर देऊन त्याला निरोज दिला.

“म्हणून मुलांनो, तुमही नकल ■■■
भागत नाही. थोडी अकल देखील हवी
असते.”

आजोबांची गोष्ट ऐकून सर्व मुले स्वप्न
हसली. संजू मात्र थोडा आश्चर्यासारखा
शाला.

भुकेचे भूत

एकदा छत्रपुर नांवाच्या गावचा राजा
रात्री उताणा घोरत पडला असत।
त्याच्या तोंडांतून एक नूत आंत पोटांत
झिरले. सकाळी त्याला फार भूक लागलेली
होती. त्याला शेजच्या मागचे जेवामला
वाढले. ■■■ ते एका पासासारखे वाटले
त्याला. सैपाकी व वाटणारे नोचट चकित
झाले. निरनिराळी पक्षांज करून ते वाढे
लागले. झिनी वाढले तरी ■■■ स्वच्छ.
महाराजांचा जठराभि कोपट्या आहे अशी
वर्दी त्यांनी पंत प्रधानांच्या कानावर घातली.
सकाळच्या पत्राळालाचे एवढे पदार्थ संपले
तर जेवणाच्या वेळी झिनी जेवतात कोणास
ठाऊक ! म्हणून प्रधानांच्या सल्लागारने चार
वकरे, दहा कोवडी, मज मर तांदुळाचा
भाठ, धातेले भर खीर, दोन टोपळी लाहू

असे पदार्थ तयार करून महाराजांना
जेवामला वाढले. महाराजांनी ते सर्व
फक्त केलेले पाहून मात्र पंतप्रधान वेखील
घाबरला.

ही गहाली ■■■ भागवतला राज्यांतला
अन्नपुरवठा पुरसा ■■■ नाही हे ओळखून
राजाची राखसी भूक भागवण्यासाठी गरीब
खेडुतांची कोठारें जळत करण्यास त्याने
सांगितले. देवाभर खळबळ उडून गेली.

राजाने पाहिले की असा अत्याचार चाबू.
राहाला तर प्रजा बंड करील. पण तो तरी
काय करणार ! त्याची भूक कांही कमी
होत नव्हती. म्हणून त्याने आपल्या मजेची
पिल्लकणूक बंद करून आपल्या मांडलिक
राजांकडून अन्न सामग्री स्वै स्वहणी वसूल
करायला सुरवात केली.

पुर्वे कांही दिवसांनीं त्यानें मांडलिक राजाच्या राजधानीला भेट देऊन त्यांचा सत्कार घ्यायचे ठरविलें. महाराज घेजार अने कळत्यावर खूब होण्याऐवजीं त्याच्या भुकेची कल्पना करूनच त्याच्या अंगावर कांय उभा राही.

एकदां काहीहून एक ब्रह्मचारी एक मांडलिकाच्या घरी विद्याभ्यास संपवून आला. त्यानें राजाच्या या भयंकर भुकेची गोष्ट ऐकली. विद्वान लोक त्याला मेढाकला आले होते. त्या राज्याचा मांडलिक राजा स्वतः विद्वत्सभेला हजर होता. ब्रह्मचारी

स्वभावानें थोडा अहेस्तोर होता. तो थंडा करून लोकांना खूप हंस्वीत होता. एकदां राजा उदाम वसून रहालेल्या पाहून ब्रह्मचार्यानें कारण विचारलें. राजानें कांही कसबा लपवी केल्याशिवाय सर्व खरेंखरें तें सांगून टाकलें.

त्यावर तो ब्रह्मचारी म्हणाला—“महाराज जेवाकला आले आपणांस कांही त्रास होऊं नये याची जबाबदारी माझ्यावर. भगदी रेकिकीर रहावें. कांही काळजी करूं नये.”

मांडलिक राजास तें ऐकून आनंद झाला. सूर्यास्ताच्या सुमारास चक्रवर्ती राजा आला. त्याच्याघोबर नोकर बाकर पुष्कळ होते. राजाघोबर त्याच्या जेवणा-साध्याची व्यवस्था राजाला करावी लागली.

राजाच्या समोर पंचपक्षाजें फळ-फळाकड ठेवण्यांत आली. एक विजिशांत राजानें सान्याचा उडवला. चारी दूर उभा राहून तें दृश्य पहात होता. त्याला देखील आश्चर्य होतें. गव-ताची एक काही दातानें कुतडित राजाला इतकी भूक कोटून लागते विचार करीत तो समोरच बसला होता. तें पाहून चक्रवर्ती राजानें थंडा केली—“मी तर ज्ञान

पकाज खाडतां आई आणि तुम्ही हं गवत खातां आहां !”

ब्रह्मचारी कांहीच बोलला नाही. जेवण सोंप आटोपल्यावर तो त्या चक्रवर्ती राजाला म्हणाला—“महाराज आपण र.रावणार नमाल तर एक विनंति करावी म्हणतो. आपण जेवण साऱ्याघोबर शोषित जावें, म्हणजे अन्न ज्ञान पचेल आपली भूक वाढेल.”

राजाला शोष येतच होती. तो म्हणाला—“रोजची गोष्ट सांगत नाही. मातां मात्र मला शोष येत आढे खरी.” असे सांगून तो लगेच शोषला देखील.

राजा शोरक्यावर त्या ब्रह्मचार्यानें राजाच्या नोकरांकडून राजाचे हात पाय बांधून ठेवले, आणि म्हणाला—“महाराजांची शोष मोडली तरी त्यांचे सोई नका. उद्यां सकाळीं मी स्वतः येऊन सोडीन. महाराजांचा राग कराकला मी समर्थ जाहें.”

राजाची शोष मोडल्यावर त्याला भूक लागली. हातपाय बांधलेले पाहून तो मोठ-मोठ्यानें ओरडूं लागला. ब्रह्मचार्यानें त्याच स्थितीत पंचपक्षाजांचीं ताटे वाढून राजा

समोर आणून टाकली. लमंग वात सुटला होता. अर्थातच राजाला भूक आवरेना. मोठमोठ्यानें ओरडूं लागला कीं एकेकाचीं होकां उडवतां पहा. पण ब्रह्मचारी समोर उभा होता. नोकर बाकर मुढां ताटे ठेवून निघून गेले. राजाची थडपड चालू होती. ब्रह्मचारी एक जड देतील बोलला नाही.

कांही वेळानें त्या ब्रह्मचार्यानें जवळ येऊन राजाला त्यानें काशीला काय केलें याचें वर्णन करून म्हटलें—“महाराज, मी आपला विद्याभ्यास पुरा करून हिमालयांत हिंडत होतो. एका जागीं एक सिद्ध पुरुष

मेढला. त्याच्याबरोबर मी हिंदू लागलो. तो एका जागी मला घेऊन गेल. काय मांगू मडारगज, तेथे एक खिरीचा मोठा तलाव होता. तलावाच्या काठी दगड व मारशेंड्यांच्या ऐवजी लावूच लावूच पसरलेले होते. डोंगरावटे फळांचे दोंगच्या दोंग पडलेले होते, एक ओढा लागला. त्याचे पाणी नारळाच्या पाण्यासारखेच किंवा त्याच्याहून गोड होते.

असे वर्षाने लोडाने वाहू होतं आणि तो हाताने फळाजांची ताटे राजाच्या नाकासमोर नेत होता. राजा सोड पुढे करू लागला की तो ताट मागे नेऊन ठेवी. बराच वेळ चालू होतं. राजा सडकत होता. त्याहून जास्त त्याच्या पोटातल्या भुताना जीव कासावीस होत होता. खाला भीर धरवेना. ब्रह्मचान्याच्या हातांतली पक्षांमै त्याच्यासाठी

ते बाहेर आले. लग्नच ब्रह्मचान्याने त्याची मुंडी भरून त्याला सैपाकवरांतल्या चुर्लीत नेऊन टाकले.

राजाचे मृत अशा तऱ्हेने उतरवल्यावर ब्रह्मचान्याने राजाचे हात पाय सोडवले. राजा वेथुद्ध पडलेला होता. त्यांतच त्याला छान सोप लागली. सोप मोडली तेव्हा त्याला सर्व शरीर हलकं झाल्यासारखे वाटले. ब्रह्मचान्याने हात जोडून क्षमा मागितली ■ म्हणाला—“मडारगज, आपल्या पंथांत शिरलेले मृत उतरवण्यासाठी मला हे सर्व करावे लागले.

राजाच्या सुद्धा आश्चर्य वाटले की त्याला आता इतर लोकांसारखीच भूत लागली. पहिल्यासारखी 'मृत' होत नव्हती. त्याने ब्रह्मचान्याचे आमार मानले व इनाम देऊन निरोप दिला.

म्हातारीचे चातुर्य

एका गांवी खुनाथ गुरुजी नांवाचे एक विद्वान शास्त्रीबुवा रहात असत. गांवा-तल्या लोकांना वेदविद्या शिकवून गुरुदक्षिणा म्हणून त्यांना जे काही मिळे त्यांतले थोडे पैसे वाचवून त्यांनी चार पांचशे रुपये जमवून ठेवले होते.

एकदा फाशीला विद्वानांचा शास्त्रार्थ होणार आहे हे ऐकून शास्त्रीबुवांनी फाशीला निघण्याचा विचार केला. परंतु जवळचे पैसे कोणाजवळ ठेवून जावे हा प्रश्न त्यांच्या समोर होता. शेवटी बराच विचार करून त्यांनी भिकुशेटकडे पैसे ठेवाण्याचा निश्चय केला. भिकुशेट इतर चाण्यासारखाच व्यापार बंदी करीत असे, आपण इनामाचे पैसे मिळवितो असे जगाला दाखविण्याचा त्याचा नेहमी प्रयत्न असे.

शास्त्रीबुवा आले तेव्हा भिकुशेट म्हणाले—“शास्त्रीबुवा! आतां तुम्हांला मी काय सांगू! अहो! पैशाच्या बाबतीत कोणी कोणाचा विश्वास करू नये बघा.” ते शोधे चालून असता दुकानांतल्या नोकरीने थोडेंसे तूप एफण धाईला देऊन तिच्याकडून पैसे घेऊन मालकाला दिले. पण भिकुशेटने त्यालाच खूप झाडले—“पितीदां सांगितलं, व्यापारांत माणसाने चोख असावं. तू तिच्याकडून सहा आणे म्हणजे सद्दतीस नवे पैसे न्यायला पाहिजे होतेस. तिने जाठ आणे दिले व तू तिला फक्त नवे पैसे दिलेस. तेरा नको होते का घाबला! ती पुन्हा आली म्हणजे तिचा तो नवा पैसा परत देऊन टाक!”

भिकुशेटने ते चोखे शास्त्रीबुवांना खरे वाटले ■ तो एक प्रामाणिक व्यापारी

पाहिजे माची त्यांना खात्री पटली. त्यांनी दुकानांतून त्यांना सामान स्वतःही करावयाचे होते ते बेटले आणि घरी गेले. एका पिशवीत पांचवें रुपये घेऊन ते परत भिकूशेट कडे आले व म्हणाले—“भिकूशेट, हे पांचवें रुपये आहेत. तुम्ही आपल्याजवळ ठेवून घ्या. मी काशीहून परत आल्यावर घेऊन जाईन.”

एवढा भिकूशेट म्हणाला—“शास्त्रीबुवा, परक्याच्या पैशाला मी हात लावीत नाही. तुम्हीच ते हाताने माझ्या घरात घ्या. पाहिजे तिथे पुरेसे ठेवा. परत आल्यावर घेऊन जा.”

भिकूशेट किती प्रामाणिक आहे पहा, असा विचार करीत शास्त्रीबुवांनी त्याच्या घरात एका जागी स्वऱ्हा खणून त्यांत पैसे पुरेसे ठेवले व जागी बांगली खूप करून ठेवली.

शास्त्रीबुवा काशी यात्रेहून परत आल्यावर भिकूशेटच्या घरी गेले व म्हणाले—“पैसे घेऊन जायला आलां आहे !”

“खुळाळ घेऊन जा. त्यांत विचारामुळे काय गरज ! तुम्हीच पुरेसे ठेवले होते. माहीतच असेल !” भिकूशेटने विचारले.

एवढा खणून पाहिला तेव्हा त्यांना आत पैसे दिसले नाहीत. त्यांनी भिकूशेटला जाऊन विचारले तेव्हा त्याने कानावर हात ठेवले व म्हणाला—“तुम्ही कोठे ठेवलेत हे तुमचे तुम्हालाच माहीत ! मी तिकडे आज्ञे तरी का !”

भिकूशेटने छान गट्या कापला हे शास्त्रीबुवांना पटले. ते नोकपार ! शब्द देखील नोक्याप्रमाणे घरी निघाले.

घाटेत त्यांना पार्वतीकाळ मेटल्या. त्यांना सर्व गतिवकरी आजी म्हणत. त्यांनी शास्त्रीबुवांना उतरलेख चेहरा पाहून

विचारले—“काय, केव्हा शास्त्रीबुवा ! अन् तुमचा चेहरा का उतरलेख !”

शास्त्रीबुवांनी थडलेली गोष्ट सांगितली. थोडा वेळ विचार करून म्हातारी म्हणाली—“तुमचे पैसे देववितें. पण मी सांगितले मात्र करा !” तिने त्यांना एक मुक्ति सांगितली. शास्त्रीबुवा तयार झाले.

ती गोष्ट घडल्यानंतर सुमारे दोन महिन्यांनी म्हातारी भिकूशेटकडे गेली व म्हणाली—“भिकूशेट माझा मुलगा वरांघवी विद्याभ्यासासाठी म्हणून काशीला गेला होता. त्याच्याकडून बरेच दिवसांत

पत्रवित्र कांही नाही. आतां या जगांत मी दिवसांची पाहुणी ! म्हणून काशीला एकदां जाऊन यावे म्हणते. त्याचे एकदां रुप शालें म्हणजे मी सुटलें. माझ्याजवळ दोन हजारचे दागिने आहेत ते मी तुमच्याकडे ठेवून जाते. म्हणे, शास्त्रीबुवा आपले पैसे ठेवून गेले होते. परक्याचे पण हे तुम्ही मातीमोल समजून त्याला हात देखील लावीत नाही अशी तुमची कीर्ति आहे. म्हणून तुम्ही माझे पवडे दागिने पण ठेवून घ्या.”

भिकूशेटला आपले माग्यच उक्याला गेला होता. त्याच्याकडून बरेच दिवसांत आले असे वाटले. त्याने म्हातारीला तेंच

उत्तर सांगितलें. म्हणाला—“आजी, मी परब्याच्या पैशाला हात नाही लावत. तुम्ही स्वतःच जाऊन पाहिजे तिथे पुरून ठेवून ■ माशी ना नाही.”

इतक्यांत शास्त्रीबुवा तेथे आले. म्हणाले—“मिकुशेट मी चुकीच्या जागी खणून पाहिले असे वाटतें. आतां मला बरोबर जागा आठवली तेथे जाऊन खणून पाहतां.”

मिकुशेट धावरला. मिकुशेटने विचार केला की म्हातारीला कळलें की ■ युवांनीं ऐसे पुरून ठेवलेले ऐसे नाहीमैं झाल्याचे कळलें तर मी आपले दामिने पुरून ठेवणार नाही व मांयभर या गोष्टीची चर्चा मात्र होईल. म्हणून तो म्हणाला—“शास्त्री-बुवा, तुमची चूक माझ्यादेखील लक्षांत आली. मी ■ बरोबर जागी खणून पाहिले तेव्हां तुमची पैशांची पिशवी मला सांपडली.

मी उघडत ठेवला आहे. जे सांगत तो आंत गेला व शास्त्रीबुवाची पिशवी घेऊन आला.

“■ शास्त्रीबुवाच का ! कासीहून केव्हां परत आलां ? तेथे ■ मुलगा भेटला होता का !” म्हातारीने विचारलें.

शास्त्रीबुवा म्हणाले—“हा काय तुमच्या समोरच ■ आहे. तुमचा बाळू ना ! भेटला होता. तो आतां वाटशाळी झाला आहे. तो उघां परबांच येईल. त्याने तुम्हांला निरांश पाठविला आहे माझ्याबरोबर.”

“म्हणजे, ■ नियमानें कासीयाचा पडेल म्हणें होतें, ■ पडत नाही एकूण !” असे सांगून म्हातारी शास्त्रीबुवांबरोबर आपले दामिने घेऊन निघून गेली.

मिकुशेट मात्र सद्दृष्ट शास्त्रासारखा पहात ■ राहिला.

अरण्यकांड

स्व', दूषण, विष्टिर रगेर राक्षस बीर त्यांच्या पददा हवार राक्षस सैन्यासह रानाच्या पराकमासभोर टिकाव घेऊ शकले नाहीत व ■ बाणांना बळी पडले. ती बातमी देण्यासाठी रावणाचा भकंपन नांवाचा एक हुन ■ बांबून सरळ रावणाकडे गेला. रावणाला नमस्कार करून वार वार कांपत तो म्हणाला—“राक्षस-राज ! जनस्थानांत आपले प्रमुख सरदार सैन्यासह युद्धांत ठार झाले. ■ ही बातमी देण्यासाठी पकून आलो आहे.” ते ऐकून रावण क्रुद्ध होऊन म्हणाला—“काय म्हण-तोस राक्षसांचे सर्व सैन्य ■ झालें ! कोण

आहे तो दुष्ट ! त्याचा ■ जबळ झालेला विसतो आहे. मी काळाला देखील मान्य करून टाकीत माझि सारे ■ उचलून पाताळांत पुरून टांफीन ! काय वाटलें त्याला ! कोण तो दुष्ट ! त्याचे नाव सांग !”

रावणाच्या त्या बज्जना ऐकून भकंपन राक्षसानें २ मथम अभयदान मागितलें व जनस्थानांत राक्षसांचा संहार केल्या शाळा झाले सविस्तर वर्णन ■.

ते वर्णन ऐकून रावण म्हणाला—“त्या रानाच्या पदतीला सर्व देव बांबून आले असवेत कदाचित !”

"हे! **रावण**! **तुम्हा** पराक्रमांत इजाडून कांकणभर आस्तन असेल, कमी नाहीच नाही. अशीला **रावण** त्याचा मित्र वायु जशी मरत करतो तशीच मदत **रावण** त्याचा भाऊ लक्ष्मण करीत असतो. **तुम्हा** जनस्थानांत एकदा रामानेंच सर्व राक्षसांचा वध केला आहे." अकंपन म्हणाला.

"तर **तुम्हा** मी जनस्थानांत जाऊन **तुम्हा** कथमण दोषांचा वध करतो!" **रावण** ऐंटीं म्हणाला.

पण अकंपन थोडा भीत भीतच व अहस्वस्त म्हणाला—"मी रामाच्या शोकांचे

वर्णन कदाचि: पुरे करू नकतो नाही. तो ही सर्व पृथ्वी उचलून समुद्रांत बुडवू शकेल. तो त्रिशोळाचा महार कर्णून सर्वांत सृष्टि करण्यास समर्थ आहे. त्याला ठार करायचे **रावण** **रावण** **रावण** **रावण** आहे. त्याची राखणे सीता ही अप्सरेंहून सुंदर आहे. तिला पळवून आणता आले तर निष्णभाटी तो बायलाच्या देसीक वरून धावला तयार होईल."

रावणाने जोरा बेल विवाह केला व म्हणाला—"तुम्हा म्हणजे **रावण** आहे. मी उपांच **रावण** सीतेला हरण **रावण** येऊन येतो."

दुसऱ्या दिवशी तो आपल्या **रावण** वसून मारीच राक्षसाकडे गेला. मारीच राक्षस **रावण** सादका वधानंतर रामाशी वेग करायचे नाही असे **रावण** ठरवून एक आश्रम बांधून त्यांत रहात होता. रावणाचा सर्व प्रकारे सत्कार **रावण** त्याने घेण्याचे **रावण** विचारले.

ते ऐकून **रावण** म्हणाला—"मारीचा! **रावण** कळजेच मसेल, जनस्थानांतील आपल्या सर्व बंधुसोपळांचा रामाने वध केला आहे. **रावण** त्याची पत्नी सीता हिला **रावण** करण्याचे

ठरवून मुख्यकडे मदत मागायला आले आहे!"

"तू सीतेला हरण **रावण** कोणी हजरबंदी तुला दे! हा सडा तुझ्या मित्राने तुला दिलेला नाही. कोणी तरी शत्रूच तुझा कांटा दूर **रावण**साठी हा सडा देण्यास भागेला दिसतो आहे. तू हा विचार सोड. कंकेला **रावण** **रावण** बायक मुलांरोबर घुस्माने रहा." मारीच म्हणला.

मारीच राक्षसाने **रावण** दिव्यावर रावण कंकेला परठ गेला. त्याने सीतेला हरण करण्याचा विचार पण **रावण** काडून टाकला. पण तेथे शूर्पणखा त्याची वाट **रावण** बसलेली होती. ती म्हणाली—"तू भोगविलासांत गुगलून **रावण** आहेस. तुझ्यावर येत असलेल्या संकटाची तुला कल्पना **रावण** नसेल. सर्व फ्रफीच्या काय-प्याकरून त्याच्यासाठी सारे दंडकावण्य राखून ठेवण्याच्या हेतूने राम ने तुझ्या चवदा हजार अनुयायांचा नाश केला व तुला ही बातमी देसीत **रावण** नये सरोवराने **रावण** आख्याची गोष्ट आहे. तुम्हा सर्व राज्य धुळीला मिळवून टाकण्यासाठी रामाला पुढे करून सर्व फ्रफीदी बंग बांधला आहे. तू आहेस कुठे!"

रावणाच्या कपांचे नाव ऐकताच भयंकर राग **रावण** तो गरजला "कोण आहे तो **रावण**? त्या ने पराक्रम म्हणजे काय दाखविला!"

"भयोप्येना राजा दशमूढ याचा राम हा मोठा मुख्य आहे. तो दिसायला **रावण** सुंदर आहे. त्याला **रावण** फरीत असतां मी स्वतः होऊननी काढले आहे. **रावण** त्याची समृद्धि पाहिली. **रावण** ती माल्यातून बाण केवडा काढतो व केवडां भुग्याळ ठेवू। सोडतो हे नाही दिसके एक क्षणांत त्याने चवदा हजार राक्षसांचा वध केला, याहून जास्त प्रमाण त्याच्या पावनाविषयी तुला

काय पाहिजे ! की आहे म्हणून माझा वध केला नाही स्वरा. पण मला विद्वान् कडून त्याने माझा काय केला आहे. तू माझा मोठा भाऊ आहेस म्हणून मी तुझ्याकडेच कायत आले.

रामाचा भाऊ लक्ष्मण हा फार क्रोधी आहे. तो पण शू व पराक्रमी आहे. रामाची बायको सीता एक अप्रतिम सुंदर स्त्री आहे. मोठे मोठे डोळे, सोन्यासारखी गोरी, तुझ्या वंशभूषाची सोमा वादविचारी आहे." लक्ष्मणाने म्हटलेले शब्द ऐकून रावणाच्या मनावर चिंते.

रावणाने दरबार सजवला केला व सीतेचे हरण कसे करावे या विषयी विचार करू लागला. त्याने विचार केला की सीतेला युद्ध करून हरण करून भागणारेला चोरून पळवून आणणे जास्त बरोबर होईल. काय इच्छा रावणाचा सुंदर कन्याच्या मनाची युद्ध करून त्याचा चिह्नित अश्वकव आहे. पण त्याने मनाची ही गोष्ट धोडीलीला व लक्ष्मणा मनाचा देखील मागितली नाही आणि मनातल्या मनातच ठावून पार पाडण्यास ठाविले.

रावणाने आपल्या शोलावून वेळून मायला सांगितले. त्यात वसुन पुन्हा मारीच राक्षसाच्या आश्रमात पोचला. शोल्याच वेळापूढी वेळून गेलेला परत आलेला राहून मारीच राक्षसाला थोडे आश्चर्य वाटले. त्याने चकित होऊन त्याला विचारले-- "अरे ! तू आताच तर परत येलास, मग पुन्हा येणाचे कारण ! कंकेला सर्व सकुशल आहेत ना !"

"रामाला कना करायला मी तयार नाही. तो आहे, आहे. मूर्ख आहे व जोभी पण आहे ! त्याने माझ्या बंधुबांधवांचा सुंदार तर केलाच, माझी बहीण शुभला

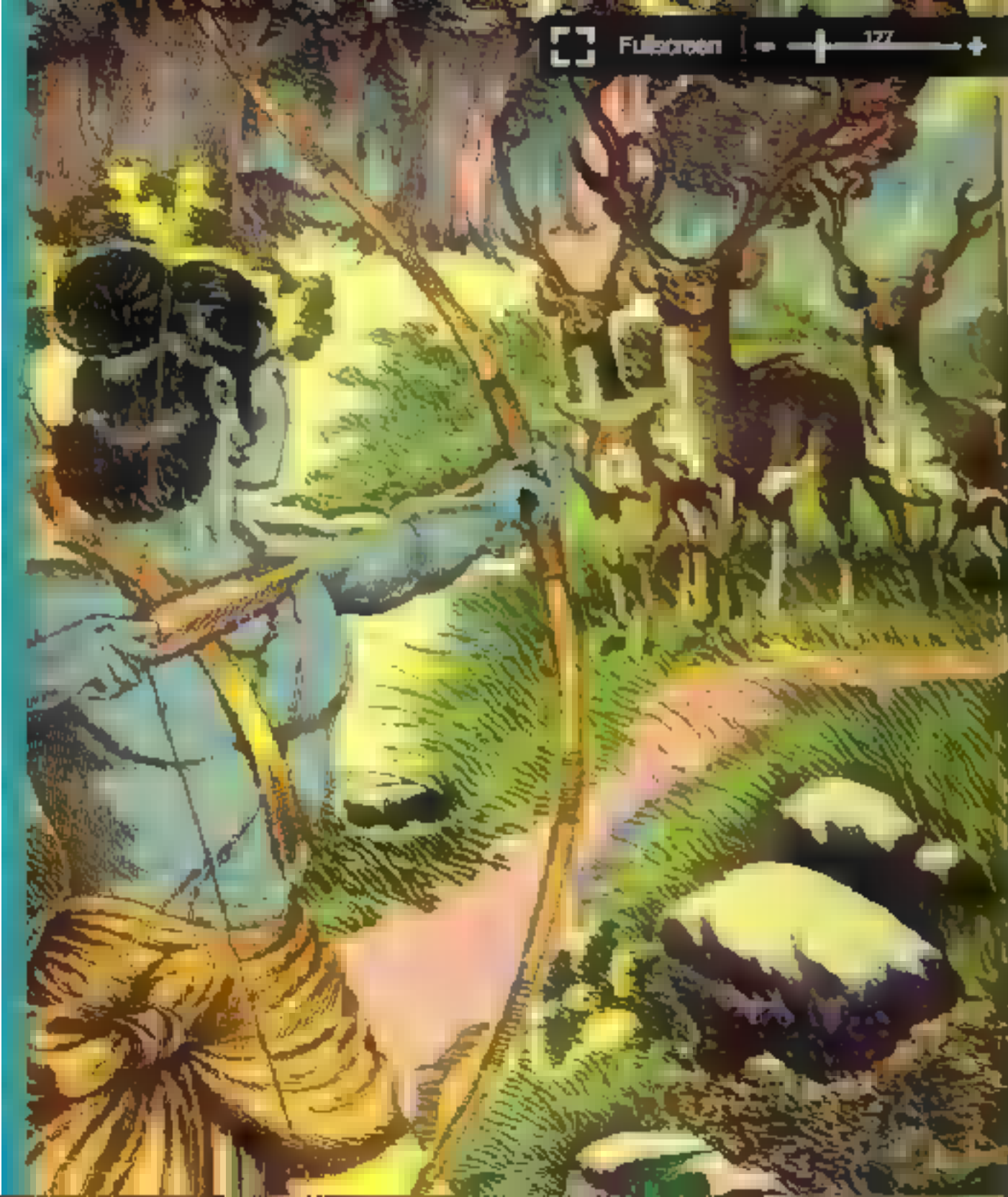
हिने नाक व कान कापून निचा अपमान केला आहे. त्याचा मुंड म्हणून मी सीतेचे अवहरण करण्याचे ठरविले आहे. माझ्या मरतीला येण्यासाठी चिनेति करण्यास तुझ्याकडे आलो आहे. तू त्याकडी जाहेस व चतुर पण आहेस. तुला जायची आहे धारणा करता येतात. तू मुण्णमुण्णचे रूप घेऊन सीतेच्या आश्रमावरून हिंडत रहा. सीता तुला पाहून तुला धरून आपल्यासाठी रामाला व लक्ष्मणाला कात्रीने धाटवील. त्यावेळी मी सीतेचे अपहरण करीन. परत लक्ष्मण आश्रमात सीता नसलेली पाहून मग मशीत प्रवेश करील. यदाकदाचित तो मुद्दामा आला तरी मी त्याला त्या मनःस्थितीत सात्रीने त्रिकून त्याचा वध करीन." रावण म्हणाला.

ते ऐकून मारीच तर अदमीतच तरी तो हात जोडून म्हणाला-- "तू रामाच्या सक्तीविषयी व सीतेचे सत्संनंतर त्याची जी मनःस्थिती होईल तिच्याविषयी केलेली कलना चुकीची आहे. ती दुष्ट नाही व क्रूर नर नाहीच नाही. त्याला मूर्ख व लोभी म्हणजे हा स्वभाव मूर्खपणा आहे जसे वाटते नसा. शूर्पणखा सीतेला सायला

पांशली म्हणून तिचा ती शिक्षा भिलाली. खर व दुतंग यांना स्वारी केली म्हणून रामाला त्याच्याशी युद्ध करायचे लागले. त्यांचे ते मारले गेले त्याच्या आता कोण काय कायार ! रामाची चूक म्हणता येणार नाही. हा राम पौरुष्य असतांनाच इतका पराक्रमी होता की सहस्र हत्तींचे बळ जंगल असणारा माझ्यासारखा देखील त्याच्या एका बाणाने समुद्रांत जाऊन पडला. तरी मला अडकल आली नाही. मुनिवेष धारण करून तो फिरत त्याच्या दार कन्याच्या हेतुने मी हरणाचे रूप घेऊन

होयां ~~आपल्या~~ आपल्या आश्रमात गेली.
रामातून तीन बाण घुड्यावर ठेवल्याबरोबर
मी पळ काढला. दोघे राजावर तरकान टार
झाले. ~~आपल्या~~ आपल्या बाणाने जाणवे नाही
असे मी नेहमीच समजून घेतिले. मला
आज सर्वत्र समान राम दिसत आहे. तुला
या जगाचा वाटचल आता असेल तर मात्र
सुखात राहिली वर कर. मला मात्र या
कारणानेच जाणवत नाही.

पण रावण आपल्या बाणधाराकडे दुर्लक्ष
करून म्हणाला: 'नेहमीस काही देवता
येऊन मला विनविले तरी माझा निश्चय
टुटणार नाही. मी केलेला निश्चय बरोबर
आहे ही पक्कं हे विचारण्यात मी तुम्हाकडे
आला नाही. घुड्यावर मी सांगितल्या-
प्रमाणे मुर्ख मृगाचे रूप धारण करून
संजवले मन मोडण्यासाठी नुं येणे पाहिजेच.
तुला धावण्यासाठी राम आपलाच तर समाख्या
आवाजात "मीने! लक्षणा!" मज्जा हाका
मार. म्हणजे लक्षणा पण येईल व सीता
एकटी गढील. तू माझे हे काम केलेच तर
माझे असे राज्य मी तुला देईन. पण जर
का नुं चकल आला नाहीस तर ही पहा
माझी तलवार!"

मारीच म्हणाला—"मित्रा रावणा! जर
तु मला मारायला ही तलवार दाखवितो आहेस
ती तुला रामासाठी वर करणारा सांगण
का नाही ~~आपल्या~~ आपल्या! तुम्हा या अविवचाराचे
खंडन तुझ्या मज्जांना करे नाही केले आणि
आपल्या वाईती मज्जादारी मज्जा पक्षा
बसल्या? मला तार करण्यासाठी तू विचार
केला असतील तर ~~आपल्या~~ आपल्या का नाही. पण लक्षात
देव नुं, स्वतःबरोबर हा पक्षी मोठा राक्षसांचा
का, सोन्याची लंका सर्व नष्ट करणार आहेस.
ही माझी भविष्यवाणी ऐकून देव!" असे
सांगून मारीच रावणाबरोबर निघाला.

रावणाला मारीचाचा रंग आळा होता वण तो सरोवर बाबती कडलें शेत्यामुळे राग मिळून रावणाने त्याचें प्रेमादिगन केलें । त्याच्या आपल्या रागाचे वेळून आकाशमार्गे रावाच्या आभवातूनच येऊन पोचला. आश्विन एका फंदलीरनाच होना.

मारीच एका सुंदर सुवर्ण मृगाचे रूप घेऊन रावाच्या आध्यात्मिकतेच्या कृपांत चरूं लागला. त्याचे सर्व जग सोन्याभासले चमकत होतें. त्यावर बांदीच्या रंगाने गोळगोळ श्याम होते. पोटाचा भाग लाल पांढरा, लाल काळे. शेपूट रंगभुजाभासले सहस्रंगी, गोडम होऊन व बांध मर्चन सरोवरा मोठक होते.

सीता कुलें कोठल्या बाहेर आली व तिची नजर त्या पडली. त्याची हौसदार मान व सुंदर काळींगोर शिगे पाहिली

व रावाच्या हाक पावली. रावाबरोबर लक्ष्मण पण बाहेर आला. त्यांचा पाहताच लक्ष्मण म्हणाला—“दादा ! मला हा काळींगरी मारीची लक्षण वाटत आहे. आश्विन वसळें म्हण १५५५ वर्षी पूर्वी पाडिलेले मला तरी आठवत नाही.”

सीतेने वहाणाचा गप्प बसायला गांभीर्ये व रावाच्या म्हणाली “ते दाम्नि मला दवे आहे. आजून घेऊन या. त्याच्याशेवर ही येऊनच आहे. पण त्या त्या स्थाने ! ते निरव मिळाले का माझा अयोध्येला घेऊन आऊ. भाऊजीना (भरनाला) ते फार आभारेल. त्रिवेण नेतां आहेत नाही, तर त्यांचे सुंदर चर्म मरी घेऊन आऊ. ते नी छन घेऊन घ्याव. या रावाचीच ही एक कायमची आठवण घेऊन राहिल.”

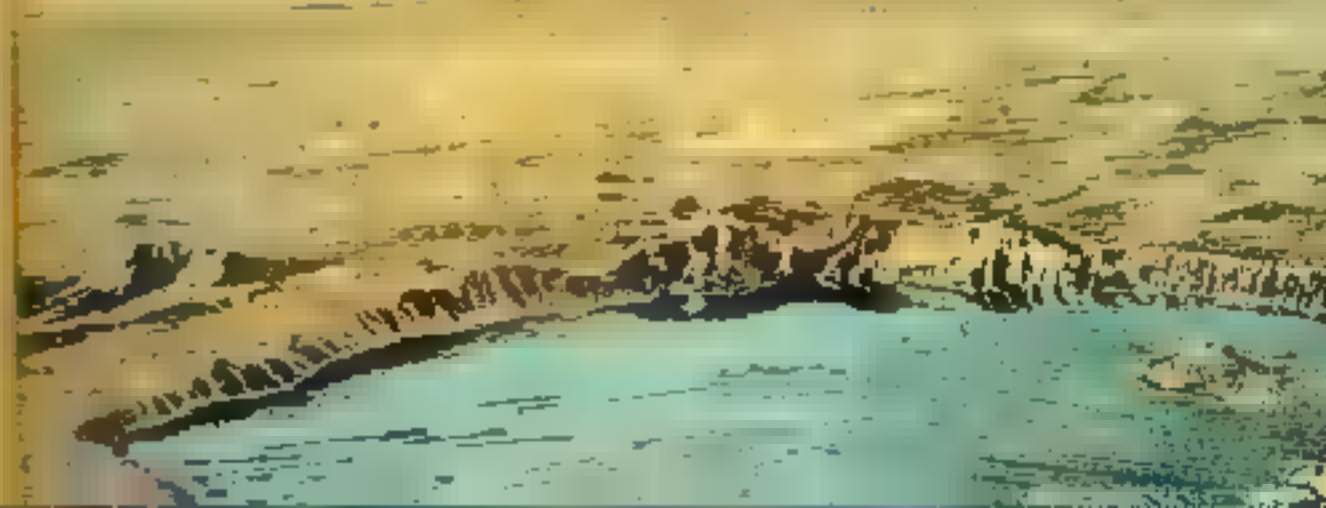

हल्लीच्या अमेरिकन देशांतल्या टेरिगान राज्यांत पूर्वी वर्षी १२,००० फूट उंच असा एक ज्वालामुखी पर्वत होता. त्याची शिखरे नेहमी बर्फाळाची झांकलेली असत. सुमारे ६,५५० वर्षा पूर्वी हा ज्वालामुखी पर्वताचा स्फोट झाला व त्याची सुमारे एक मैल उंची कमी झाली, म्हणजे तो पर्वत खरळा.

याचा परिणाम असा झाला की उरलेल्या पर्वतामुळे मधोमध एक मोठा खड्डा झाला. हा खड्डा ४०० फूट खोल आहे व त्याचा परीघ सहा मैल आहे. कालक्रमाने त्यांत पाणी साठले. त्या मधोमध भरला. पाणी वाहले नाही की कमी झाले नाही. सर्वभरांत यांतले जितकें पाणी कमी होतें तितकें पुन्हां त्यांत भरतें.

हेंच सुप्रसिद्ध क्रेटर सरोवर होय. क्रेटर याचा अर्थ ज्वालामुखीचे मुख मसा आहे.

इ.स. १८५३ च्या १८ जुलैला वेनडी हिस्मन याच्या नजरेस प्रथम हें सरोवर आले. आतां या सरोवराच्या बाहीबाजूला अमेरिकेच्या सरकारने २५.० वर्ग मैल एवढ्या क्षेत्रफळाचे नॅशनल पार्क नांवाचे उद्यान बनविले आहे. प्रवासी व यात्रेकरूंनाही बंगले, हॉटेळ इंगेरेची व्यवस्था पण उत्तम आहे.

/ 80

लगू व जगमग जाणवत शिरो, मधू
विषमव्यानातारविचकनकरनातार जाणवता,
पण निवळताने जगमगकी पदधर जाणवत
सुखधर गडबडी, ती जाणवत कोरपडत
खाली आडवता.

अविहीन शिखरधर तेथे जगमगदुगाचा
ना अनुयायी जाणवत शिखर पण संद-
भंडुकेभार अदृश्य रूपीया पाहत त्यांना कार
आवर्ष वाटले. कोठे धरे गेला असला?

जगमगकी जगमगदुगाच्या अनुयायाचा
सोडविले व त्याला एक सावल्या ऐकत
चमविले. मंडूककाळाच्या गुंतीत तो विंग

धारीत चमला होता. त्याच्या डोक्यावर
धाई पाणी शिखरून जगमग त्याला म्हणाला—
"तुं जगमगदुगाचा अनुयायी निवृत्त आहोस.
जाणवी देवे तुम मित्र ~~जगमग~~ सर्व मदीत
वही राकवी देवी जाणवत कपिलपुर राण्यांत
मिळता रावो. तेथे तुम्ही मौनानंद स्वर्गाच्या
वरावर कोठे निवृत्तून पळून गेला होता.
जाणवी काय आहे ?

जगमगना ने ~~जगमग~~ ऐकून जगमगदुगाच्या
अनुयायाचा प्रश्न पाली. त्याने जगमग
सुखधर जाणवत. जगमग जगमगदुगाचा
जाणवी काय जाणवत? जगमग जगमग
का जगमग जाणवत. जगमग जाणवत जगमग
जाणवी निवृत्त. ती जगमगदुगाचा जगमग
जाणवत. ती जाणवत जगमग जाणवत.

"जगमग, तुं जगमग नीति दाखवून
जाणवीकडून जगमगदुगाचा प्रश्न ~~जगमग~~ नकास.
जाणवी जाणवत निवृत्त ते. जाणवी जाणवत
जगमगदुगाचा जाणवत जगमग जाणवत जाणवत

जगमगचा निवृत्त ते जगमग जाणवत नई
जाणवी जाणवत जगमग जाणवत जगमग जाणवत
जाणवी जाणवत—"जाणवी, जगमगदुगाचा" ते जाणवी
जाणवी तुम्ही मेट शीख जगमगदुगाचा जगमग
जाणवी जाणवत तुम्ही जाणवी जाणवी जाणवी

जाणवी आहे?" जगमग जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवत व जाणवी जाणवी जाणवी.

जाणवी ते जगमगदुगाचे ऐकून जगमग जाणवी
जाणवी जाणवत म्हणाला "तुम्ही जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवत जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी, जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

"तुं जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

पळून गेलेला निवृत्त आहो. ती जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

जगमगदुगाच्या जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

ते जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी
जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी जाणवी

भाळा व शगाने काचा
भाळा-“कथादा! तुझी उपाडी
माझ्याभवट चालणार नाही.
गप्पात गुंतवून आपल्या माळक्याला दूर
भटून जातां यावे हा तुम्हा प्रकट शत्रूला
कळत नाही असे
याचे हात पाच बांधून ठेवतो आणि याच्या
नाडात बोक्रे काढून ठेवता. काहीतर शत्रू
बटवट राहील हा काही तरी कुणा
कारून आपल्या माळक्याला भाडी याला
शोधून काढण्यासाठी येत राहा हे कळवील.”
असे सांगून त्या जंगली तळ्याने त्यावरच

बंडमुडकेधारेने अनुयायाला बांधून ठेवले.
नंतर तिचे शीकडीतला काचा कोपरा
हान हुडकुल पाहू लागले अग्निनीवर
दान देत राहो. दया भक्ती पाहल्या,
कोठे चोर दगवाजा काढे व पाहल्या.
जंगली स्थाने त्या काही दिवसात
सुद्धा सोडली व त्या काही दिवसात
पायाने व पायाच्या शीकडीतला काचा
भावा प्रकटम
अग्निनीला एक भगदा
पह, चोर दगवाजा काढे व पाहल्या
नमस्कार

छत्र व
दिवारले-“तुला
लागले हा काचा! प्रेरणा
वाढेत! काही मंडुकांचे
पळाला कगावयणा

जंगली तळ्या मणाला त्याच्या अनुया-
याला हुडकुल वा सुदृष्टत त्याच्याच
अंगाची पायसी करून उतरा खाली.
मंडुक येथेच काही तरी कळून बसला असेल.
छत्र व जयमऊने मंडुकाच्या शिन्वाला खाली
हुडकुल व खाली उतरून चोर दगवाजाचे

दाग बंद करून घेतले. मंतर मंडूकाच्या शिष्याला खाली पायऱ्यावरून ओढून नेले.

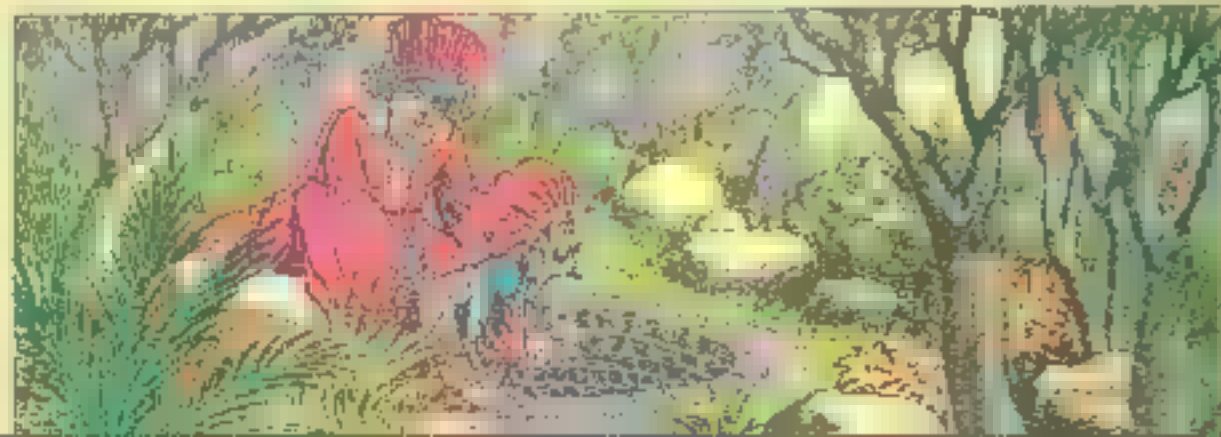
जंगली तरुणाचा बंदाज सारा ठरला. ती फक्त चोरवाट होती. आत छान खोल्या होत्या. ते तळपार मधून एक मोठी गुहाच होती. बरची शोबडी चोरवाटेची वागा कळू नये म्हणून छेदलेली होती. आत मोठ मोठी दाखने होती. तरुबारा, माले तीर, फमान वगैरे शस्त्रे तेथे ठेवलेली होती. "लाकांना कळू नये म्हणून बरची ती शोबडी य इतर गोष्टी पद्धत असाव्या. खरी राहण्याची वागा येथेच दिसते आहे. मशाली पेटवून नळा हुडकून काढू मंडूकेश्वराच्या खालीने आत कोठे तरी लपून बसली असे स्वागत."

सगोच तिघांनी मशाली पेटवून घेतल्या व प्रत्येक खोली व वास्त पडत लागले. पण त्यांना मंडूकेश्वराचा पत्ता लागला नाही.

इकडे लखू, तयमल व ती जंगली तरुण मंडूकेश्वराच्या शोधण्याचा प्रयत्न करीत असता ते आपल्या एका अनुचाराला बरोबर घेऊन वेडाच्या मध्यभागी एका विहिरीनून बाहेर येत होता. ती विहीर म्हणजे पळवाट होती. बाहेर येत ते अनुचाराला म्हणाला.

"आपला वीर वांचला. पण आपल्यावर चांगले मोठे सफर आले असे मला वाटत आहे. त्या ब्रह्मदेव्याने मला चांगलेच यत्नले म्हणावयाचे. ज्ञाना धरून ठेवण्यासाठी त्याने आपला मांगितले होते त्यांनाच त्याने आपला ठार करण्यासाठी पाठविले. मी मंडूकेश्वराचा राजून रानटी तरुणाकडून मला बघवित तेव्हा ने दोघे आत पडत होते. त्या ब्रह्मदेव्याला विवेक जाळल्या शिवाय माझ्या मनाला चैन पडणार नाही."

पुढील गोष्ट पुढील अंकी.

पल्लव

विक्रमाकर्तें आपला प्रयत्न सोडला नाही.

तो पुन्हा त्या बंडाच्या शाड्यावर बसला. तेथे शाडावर चढून त्याने ते पेंत खाली उतरविले आणि नेहमीप्रमाणे ते खांद्यावर टाकून तो मांसपणे मशालाच्या दिशेने चालू लागला. चार पावले गेला असेल नसेल, तो प्रेतांतील वेताळ बोले लागला. म्हणाला—"राजा, तुला तुझ्या चिकाटीने आणि कष्टात स्वभावाने किती तरी सिद्धी प्राप्त करून घेता येतील आणि देवदत्ताप्रमाणे लोकोपकार करता येईल. पण तू आपली शक्ति अशा तऱ्हेने कां झीच वाया घालवितोस! तुला माहीत नसेल देवदत्ताची गोष्ट! सांगते! ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका गांवात देवदत्त नांवाचा एक श्रीमंत गृहस्थ राहत असे. तो फार उदार

वेताळाच्या गोष्टी

बायकोमुलासह एका झोपडीत येऊन राहू लागला. त्याला आपल्या पोटापाण्याची मुद्दा पंचाईत पडू लागली. एवढे झाले तरी कोणी भिक्षेकरी आला तर तो आपल्या पुढील वाढलेले पान त्याच्या समोर ठेवी.

दान करण्यासाठी आता देवदत्ताजवळ काहीहि ॥ उरल्याने त्याला आपले जिणे निस्सार वाडू लागले. एकदा तो आपल्या बायकोला म्हणाला—“मी जाऊन पैसे मिळवून आणतो तो पर्यंत तू मोलमजुरी करून घर संभाळ.” ॥ सोमून तो निवून गेला.

देवदत्ताला देणें चांगलें ठाऊक होतें, घेणें किंवा मिळविणें विचारल्याला काय जमणार ! कसाईसाठी म्हणून तो निघाला खरा, पण कोठें तरी जाऊन आपले जीवित कार्य संपवून टाकावे असा विचार करून तो घरून निघाला. तो जेगलांत एका झाडाखाली बसून मृग्युची वाट पाहू लागला. त्याच्या कल्पनेप्रमाणें दोन तऱ्हेने त्याला भरण संभाव्य होतें, एक उपासमार झाल्याने, नाडीतर क्रूर श्वापदापासून.

देवदत्त ज्या झाडाखाली बसला होता त्या झाडावर एक श्वश्रु होता. त्याने देवदत्ताला पाहिलें. तो तप वगैरे काहीही करत

नसून नुसता का वसला आहे हें विचारून घेण्याची इच्छा झाली. म्हणून खाली येऊन त्याने विचारलें कीं तूं कोण आणि जेथें कशाभाळा बसला आहेस.

देवदत्तानें आपली सर्व दवीगत त्याला सांगितली व म्हणाला—“मी आपल्या सर्व घन दौलत कित्येक गरीबाना वांटून त्यांना सुखितांत आणण्याचा प्रयत्न केला. पण त्यामुळे मी अगदी गरीब झालों आहे. वेळीं आतां मला जगण्याची इच्छा नाही. ना येथें बसून मृत्यूची वाट पाहान आहे. ती पेटी होण्यावर उचकत घेतली आणि फांत्या त्याच्या एरोपकारी वृत्तीने कोतुक

वाटले. त्याने त्याच्या हातांत एक ल्हानशी पेटी देऊन म्हटलें—“ही घे पेटी. दान हात घातलास कीं तुझ्या हातांत पैसा येतील. वाटेक तितका दानधर्म कर आणि आपल्या कुटुंबाचेहि भरणपोषण कर. म्या पेटीच्या म्हाल्यानें तुला कष्टांचाचून दानधर्म करतां येईल व सुखानें जगातां येईल. जा तूं घरी.” एवढें सांगून श्वश्रु अंतर्धान पडला.

ती पेटी पाहून देवदत्ताला फार आनंद झाला. तो देवाचा आशीर्वाद समजून त्यानें ती पेटी होण्यावर उचकत घेतली आणि फांत्या त्याच्या एरोपकारी वृत्तीने कोतुक

पुरेले सामान आणले आणि पुन्हा पूर्वीप्रमाणे दानधर्म करू लागला. संपत्ति सांठवून देवण्याकडे त्याचे लक्ष नव्हते.

त्याच गावात दुर्मुख नावाचा एक माणूस होता. देवदत्ताच्या राहणांतील फरक एकदम त्याच्या लक्षांत आला. तो विचार करू लागला की ज्याच्याजवळ पोटापुरते सुद्धा शिक्क नव्हते तो पुन्हा पूर्वीप्रमाणे कसा काय दानधर्म करतो. शेवटी त्यांतील रहस्य काढून घेण्यासाठी तो सुद्धा दान मागायला देवदत्ताकडे गेला. त्याने पेटित हात घातून मूठभर

नाणी दुर्मुखाच्या हातावर ठेविली. हे पाहून दुर्मुखाला अधिकच आश्चर्य वाटले. शेवटी त्याने विचारलेच की तुमच्याजवळचे सर्व धन संपले असता हा दानधर्म कसा काय करता !

“सर्व ईश्वराची कृपा.” तो म्हणाला. एवढ्याने दुर्मुखाने समाधान शाले नाही. त्याने देवदत्ताचे सर्व घर ग्याहाळून पाहिले. परंतु घरात कोठेच कांहीं दिसले नाही. एकादी विजोरी कांहींच नाही. तो लहानशी लाकडी पेंटी नेवटी त्याला मिळाली. त्याला वाटले लहानशा पेंटीतच कांहींतरी जादू असली पाहिजे. म्हणून एके दिवशी रात्री त्याने ती पेंटी चोरून नेली.

मोठ्या आशेने दुर्मुखाने ती पेंटी उघडली. पण काय ! त्यांत फुटकी कवडी-सुद्धा मिळाली नाही. रागाने त्याने ती जोराने फेंकून दिली, पण तिला कांहीं सुद्धा शाले नाही. म्हणून रागारागाने त्याने एक दगड त्या पेंटीवर टाकला. परंतु त्याला लहानशा पोचामुद्धा पडला नाही. शेवटी कंटाळून त्याने ती पेंटी उंच फळीवर उचलून ठेवली.

देवदत्ताने आपले गुपित सांगितले नाही म्हणून दुर्मुख मनांतल्या मनांत जळफळू लागला. ठीक आहे, मला न का सांगेना, राजाला तर सांगेलच की नाही. असा विचार करून तो राजाकडे गेला व म्हणाला—“महाराज, आपल्या गांवांत देवदत्त नांवाचा एक माणूस आहे. त्याने आपली घनसंपत्ति दानधर्म करून सर्व घालवून टाकली आणि अगदी गरीब झाला. कांहीं दिवसांपासून नी पाहतां आहे, तो पुन्हा पडिल्याप्रमाणे किवहुना आस्तच दानधर्म करू लागला आहे. मला वाटते, कोठे तरी मोठा खजिना सांपडला असावा. अर्थात त्याच्या अधिकार पोहोचतो. साठा आपल्याला फक्त सूचना देण्यासाठी हा सेवक आलेला आहे. महाराजाने जसे योग्य वाटेल तसे करावे.”

राजाने मंत्र्याकडे बोलावणे पाठविले व तो आल्यावर म्हणाला—“जा, आणि देवदत्ताच्या घराची झडती घेऊन त्याला मिळालेला सर्व खजिना घेऊन ये.”

“जी हुजूर.” म्हणून मंत्री निघाला. त्याने आपल्याघरावर चार सिपाई घेऊन

आणि देवदत्ताच्या घरां गेला. देवदत्ताची शोपडी पाहतांच त्याला त्याच्या गरीबीची कल्पना आली. तरी सुद्धा त्याने त्याच्या घराची झडती घेतली. त्यांत त्याला कांहीं सुद्धा मिळाले नाही. “मग नू एवढा दानधर्म कसा करीत होतास !” मंत्र्याने विचारले. “एका यशाने माझ्यावर कृपा करून मला एक लहान पेंटी दिली होती. त्यांत हात घातला म्हणजे मला पैमे मिळत असत. पण कालच कांहीं तरी ती पेंटी सुद्धा चोरून नेली म्हणून आज मी कोणाला कांहींहि देऊ शकलो नाही, आणि

ह्याचें मला स्वतःला फार दुःख वाटत आहे. मंत्रालया देवदत्ताचें बोलणें खरें वाटलें, आणि मन्त्र्या वस्तुस्थितीचा अंदाज लागला. तो तडक दुसऱ्याच्या घरी गेला. त्याच्या घरीच त्याला ती पेट्टी मिळाली. "ही पेट्टी येथें कशी रे?" मंत्र्यानें विचारलें. त्यावर त्यानें आपली चोरी कबूल केली. पण त्यान कांहीं नसल्याचें सांगितलें. मंत्र्यानें ती पेट्टी राजाला नेऊन दिली.

दुसऱ्या दिवशीं राजानें दरबारांत देवदत्ताला बोलाविलें आणि ती पेट्टी दाखविली. देवदत्तानें ती लगेच ओळखली.

"मग सांग, आतां तूं हातून धन कसे काढतोस तें. ही जादूची पेट्टी आहे, असें समजल्यावरून आम्हीं ही मागविली. आतां तूच सांग, त्या पेट्टीत जादू काय व कोठें आहे ती." राजा म्हणाला.

हें ऐकतांच देवदत्तानें पेट्टी उघडून त्यांत हात घातला व मूठभर पैसे काढून तेथें आलेल्या शिपायांच्या हातावर ठेवले.

"आम्हीं हात हात घातल्यावर कांहींच आलें नाहीं ना ! मग तुझा मंत्र आहे तो आम्हांला सांग, नाहीं तर तुला प्रायश्चित्त भोगाचें लागेल." राजा म्हणाला.

"महाराज, हात कांहीं मंत्र नाहीं आणि तंत्र पण नाही. माझ्या शिवाय दुसऱ्या कोणीहि हात हात घातल्या तर त्याला कांहीं मिळणार नाही." देवदत्त मंत्रपणें म्हणाला.

थोड्यावेळानें मंत्र्याशीं कांहीं तरी मसलत करून राजा म्हणाला--"देवदत्ता, आपल्या राज्यांत ही पेट्टीचे फार मोठे महत्त्व आहे. तेव्हां ही दरबारांतच राहिली पाहिजे. आणि तुझ्या शिवाय कोणीहि हाचा उपयोग करूं शकणार नाही म्हणून तुला रोज दरबारांत येऊन हाचा उपयोग

करून दिला पाहिजे. ह्या कामसाठीं तुला योग्य तो एगार दिला जाईल."

देवदत्त काय बोलणार विचारा. मुकाब्यानें राजाचें म्हणणें कबूल करून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशीं राजानें एका दिवाण-खान्यांत मोठमोठ्या धैल्या आणून रचून ठेवविल्या आणि देवदत्तास बोलावून त्याच्याजवळ ती पेट्टी देऊन सांगितलें कां धैल्या द्रव्यानें भरून काढ. देवदत्तानें पेट्टीत हात घातला पण द्रव्य येदना. त्यानें पुन्हां पुन्हां प्रयत्न पाहिला पण व्यर्थ.

“तुझ्यासारख्या कपटी माणसास मरणाची शिक्षाच ठीक.” राजा गरजला.

मी आतां दानधर्म कसा करूँ ह्याच चिंतेंत देवदत्त होता. हे पाहून मंत्र्यानें राजाला सांगितलें कीं ह्या गरीबाची ह्यांत कांहीं चूक नाहीं. त्याला सोडून देणेंच बरें. राजाला त्याचें म्हणणें पडलें. निरर्थक वस्तु बाळगून काय उपयोग, म्हणून राजानें ती पेंढी देवदत्ताच्या हवाली त्याला सोडून दिलें.

देवदत्तानें परीं येऊन पुन्हां एकदां त्याचें म्हणून त्या पेंढींत हात घातला. प्रवीति आणि चमत्कार असा कीं पुन्हां त्याच्या हातांत द्रव्य आलें. फार फार आनंद झाला आणि तो पुन्हां दानधर्म करीत मुखासमाधानानें राहू लागला.

एवढें सांगून वेताळानें मोठे थांबविली. म्हणाला—“राजा ! पेंढींतून द्रव्य काढण्याची

शक्ति देवदत्तास मिळाली असतां तुझां राजाचा स्वजिना भरतांचा कुठें गेली ती सारी शक्ति ! पश्चाचे उत्तर माहीत असून दिलें नाहीं तर परिणाम माहीत आहेच. तुझ्या डोक्याचे अंतः कुकडे होऊन तुझ्या पायाशीं पडतील.”

“वर आणि शक्ति ह्यांत फार फरक आहे. यक्षानें देवदत्ताला दिला होता कीं दानधर्मासाठीं तुला त्यांत द्रव्य मिळेल. पण राजानें ती एक शक्ति मानली आपला स्वजिना भरण्याची आज्ञा दिली. म्हणून देवदत्ताच्या प्रयत्नानें मुद्दां त्यांत द्रव्य आलें नाहीं.

रीतीनें राजाचें भोन भेग होतांच वेताळ शवामह अहस्प शाला व पुन्हां आपल्या आज्ञावर जाऊन बसला.

(कल्पित)

गवर्चें घर रवालीं

अंगिराला दोन पुत्र. बृहस्पति व संवर्त.

बृहस्पति कुशाम्बुदीचा आणि संवर्त महान तपस्वी होता. संवर्त तपश्चर्येत आपल्याहुन पुढें आहे ही गोष्ट बृहस्पतीला आपल्यांतून तो संवर्तला तऱ्हेनें वास देऊं लागला. त्याचा छळ असता होऊन संवर्त एका वत्सानिशां घरांतून निघून गेला. पुढें बृहस्पति देवांचा गुरु झाला.

कृतयुग संपून त्रैतायुगाला सुरुवात झाली होती. अवीक्षिताचा मुलगा मरुत पृथ्वीपति होता. महा प्रतापी असल्यामुळे त्याला अपर विष्णुच समजत असत. ह्या राजवंशाचा पुरोहित बृहस्पतीच होता.

मरुताच्या समोर इंद्रालाबुद्धां हार मानवी लागली. मरुताची वाडती कीर्ति त्याला असह्य झाली.

त्यानें एक दिवस बृहस्पतीला बोलावून सांगितलें कीं दोघांच्याकडलें पौरोहित्य मला पसंत नाहीं. तो म्हणाला—“मी त्रैलोक्याचा अधिकारी. मला इंद्रपद मिळालें. तुम्ही माझे गुरु, पुरोहित आणि तुम्ही त्या मानवपुत्र मरुताकडे सुद्धां पौरोहित्य करावें. मला हें अगदीं अयोग्य वाटतें. मला वाटतें तुम्हांला माझे पौरोहित्य करावयाचें असल्यास त्याचें घर सोडून यावें.”

“आपलें म्हणणें स्वरें आहे. आपणां पुढें त्या मरुताची काय गणती. मी आपल्या त्रिचाराशीं सहमत आहे.” बृहस्पति म्हणाला.

मरुतानें समस्त भूमण्डल जिंकल्यावर एक मोठा यज्ञ आरंभिला. त्यानें बृहस्पतीला पुरोहित म्हणून बोलाविलें. बृहस्पति

म्हणाला—“आजपर्यंत मी आपला पुरोहित होतो. परंतु आतां ते काम माझ्याकडून होणार नाही. इंद्राने मला तसे सांगितले आहे.

आपण ह्या वंशाचे कुलगुरु, भवानकपर्णे आपण हे काय मनांत आणले. आपल्या हातूनच ह्या यज्ञाची सांगणा व्हावी.” मरुताने वितम्रपणे निवेदन केले.

“छे! छे!! ते आतां शक्य नाही. देवेंद्राची आणि तुझी काय बरोबरी. कुठे देव आणि कुठे मानव. मी इंद्राचेच पुरोहित्य करावयाचे ठरविले आहे. ह्या पुढे

मी तुझा पुरोहित नाही.” असे सांगून बृहस्पतीने मरुताला निरोप दिला.

बृहस्पतीच्या कठोर उत्तराने मरुत निराश झाला. पुढे काय करावे ह्या चिंतेत चालला असतां त्याला वाटेत नारद भेटला. “कसल्या विचारांत पडला आहेस. मला तरी सांग. माझ्याकडून जेवढी भद्रता होईल तेवढी करीन.” नारदाने सहानुभूतिपूर्वक विचारले.

“मी यज्ञासाठी गुरूला बोलाविले असतां त्याने नकार दिला. इतकेच नव्हे तर मर्त्य म्हणून आम्ध्ये यजनान्वय त्याने शिडकारले.” मरुत खिन्न मनाने म्हणाला.

“एवढेच ना! जरे तो नाही त्याचा भाऊ. कोणीहि असला म्हणून काय! हे वध ह्या बृहस्पतीचा एक भाऊ आहे. त्याचे नांव संवर्त. त्याला तू आपला पुरोहित कर.” नारदाने सुचविले.

“होय. तो कोठे भेटेल! त्याला कसे विचारावयाचे! कांहीं सांगाल!” मरुताने विचारले.

“बृहस्पतीच्याच वासासुळे तो वेळ्यासारखा भटकनो आहे. सध्यां विश्वेश्वराच्या दर्शनासाठी काशीला गेला आहे. तेथे

सहज झाला भेट. पण तू त्याचा ओळख-पार कला! असं कर. तू काशीच्या प्रवेश-द्वाराशी एक प्रेत जवळ ठेवून बस. प्रेत पाहतांच संवर्त मागे फिरेल. तू त्याचा पाठलाग कर आणि निर्वन ठिकाणी येतांच तू त्याला दमण जा. ‘तुला इकडे कोणी पाठविले’ असे विचारल्यास माझे नांव सांग.” अशा तऱ्हेने मार्ग दाखवून नारद निवून गेला.

नारदाच्या सांगण्याप्रमाणे मरुत एक प्रेत जवळ ठेवून काशीच्या प्रवेशद्वारां बसून राहिला. थोड्या वेळाने संवर्त त्या वाजूस आला. परंतु प्रेतावर नजर पडतांच मागे फिरून पाहू लागला. नारदाने सांगितलेली संवर्ताची खूण पडतांच मरुत त्याच्या पाटा-पाठ निघाला. बरेच दूर गेल्यावर संवर्त त्याला परतकथ्यासाठी त्याच्या अंगावर दगड माडी, रोग जे हातीं आले फेकू लागला. पण त्या लघाची मरुतने थोडी देखील केली नाही व संवर्तच्या मागे चालत राहिला. नेह्यां संवर्त धावू लागला. मरुत देखील त्याच्या पाटापाठ धावू लागला.

पण किती वेळ धावणार! संवर्त दमला व एका वडाच्या आडारमला दगाड्यावर

विश्रांति घेण्यासाठी बसला. मरुत तेथे येऊन पोचता व नम्रपणे नमस्कार करून ममोर उभा राहिला. संवर्तने त्याला थोडे रागानेच विचारले “मी कोण काय हे कळल्याशिवाय तू माझ्या पाठीस कां लागला आहेस!”

मरुतने, त्याला नारदाने जी ओळख व खूण सांगितली होती ती निवेदन करून आपले पुरोहित्य करण्यास विनंति केली.

“पण मी अमक्या जागी आहे व माझी ओळख अशी विनचूक सांगणारा कोण हे नाही तू सांगितलेस?” संवर्तने पुन्हा व एका वडाच्या आडारमला दगाड्यावर विचारले आणि म्हणाला “मी विचारलेल्या

प्रभाचें उतर खरें खरें सांगितलेंस तर ठीक, नाहीतर मी बजावून देवतां, मी तुला भस्म करून टाकीन."

मरुतनें, नारवानें सर्वे सांगितलें असें सांगून मुरु होण्यास विनंति केली.

संवर्त म्हणाला—“माझ्यासारख्या विक्षिप्त माणसाला आपला गुरु करून घेणारा तूं तरी एक विक्षिप्तच. तूं माझा भाऊ वृद्धस्पति आहे, त्याच्याकडे जाऊन त्याला आपलें पोरोंहित्य करावयास सांग."

मरुतनें, वृद्धस्पतीनें त्याचा कसा अपमान केला देखील सांगितलें. तेव्हां संवर्त

म्हणाला—“मला तुझे पोरोंहित्य करण्यास हरकत नाही. पण माझ्या जावडी निवडीचा तूं विचार कर. कारण माझ्या मनाप्रमाणें किंवा सांगण्याप्रमाणें तूं वागडा नाहीस तर माझा राग येईल व त्या कोपाप्रती तूंच काय, तुझा सर्व वंश व तुझे सर्व राज्य नष्ट होईल."

मरुतनें सर्व कबूल केलें. संवर्तच्या मनाचें समाधान झालें. तो म्हणाला—“तुला इंद्रा-पक्षां ज्ञान वैन्य प्राप्ति होईल, याची जबाबदारी मी घेतां." संवर्तनें मरुताला धन दिलें.

नंतर संवर्तनें मरुताला सांगितलें कीं शेकर कैलास पर्वतावर राहतो. तेथेंच मंजुवंत नांवाचा एक पर्वत आहे. त्या पर्वतावर सोन्याचा जळोट मांठा आहे. तूं शकराचा अनुग्रह प्राप्त करून तूं तें सर्व सोने उचलून घेऊन ये. त्या प्रमाणें मरुतानें आपल्या नोकरांना मंठमोठे गाडे घेऊन मंजुवंत पर्वतावर जावयास सांगितलें व स्वतः शंकराचा अनुग्रह चाखा म्हणून यज्ञाची तयारी करूं लागला.

ही बातमी देवलोकांत पोचली. आपला यज्ञभवन इंद्र याच्याशी मरुत आतां बरोवरी

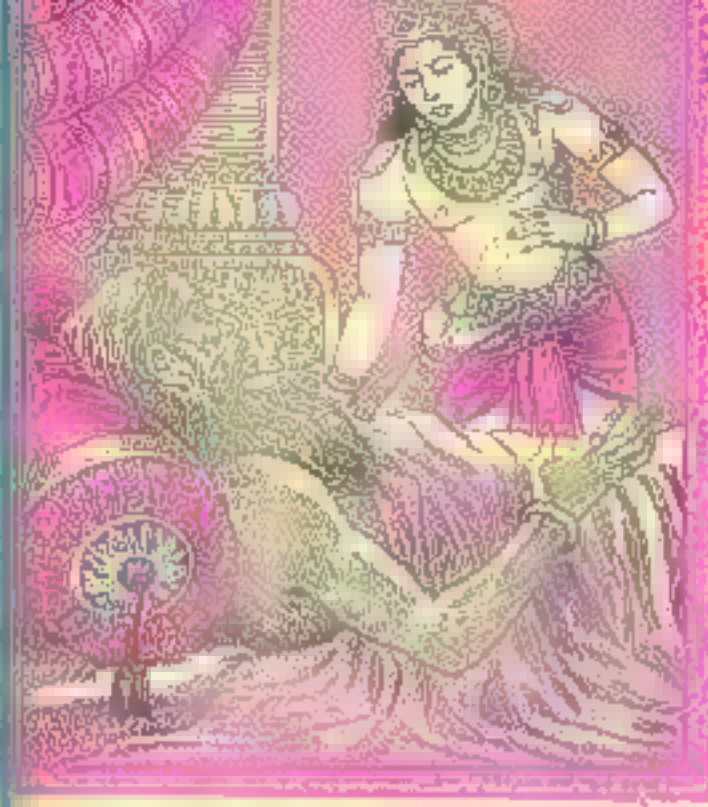
करणार व आपल्याच भाऊ संवर्त याच्या मदतीनें, हा काळजीमुळे वृद्धस्पति आजारी पडला.

इंद्र आपल्या गुरुच्या आजाराची गोष्ट ऐकून विचारपूर्वक करण्यामाठां आला. तेव्हां वृद्धस्पति म्हणाला—“तो मर्त्य मरुत माझा भाऊ संवर्त याच्या मदतीनें एक यज्ञ करीत आहे. तो यज्ञ पुरा झाला तर त्याचे वैभवं तुझ्याहून मोठें होईल. तेव्हां वेळीच हा यज्ञ भंग करतां आला तर पटा."

इंद्रानें अमीला आपला दूत करून मरुतकडे पाठविलें. म्हणाला—“त्याला जाऊन

भांग की मुझ्या या यज्ञाचें पौरोहित्य करायला स्वतः ब्रह्मपति येत आहे.

इंद्राचा निरोप अग्नीनें मरुताकडे जाऊन निवेदन केला. तो निरोप ऐकून मरुत अग्नीला म्हणाला-“तुझ्या म्हणण्याबद्दल मी नाही. पण माझ्या या यज्ञाला संवर्त यानें पौरोहित्य स्वीकारलें आहे व तें मी मान्य केलें आहे. माझ्यासारख्या मर्त्य मानवाच्या यज्ञाला देवांचा गुरु ब्रह्मपति यानें येण्याची काय गरज आहे ?”

पण अग्नि म्हणाला-“इंद्राची मैत्री किती उपयोगी आहे हे मी सांगण्याची गरज नाही.

त्याचा गुरु जो ब्रह्मपति त्याची मर्त्री संपादन केलीस तर तुला विलोक्यपति हंतां येईल.”

संवर्त इतका वेळ सवे श्रांतपणें ऐकत बसला होता. पण जातां स्वस्थ बसणें त्याला बरे वाटलें नाहीं. त्यानें अग्नीला बजावलें-“येथपर तूं बोललास तें पुरें झालें. यानंतर जास्त काळ बोललास तर मात्र मी तुलाच मरुत करून टाकीन.”

अग्नि संवर्ताच्या समोर जास्त उभा राहिला नाहीं. भीतीमुळे त्याचे सवे मंग धर धर फांपत होतें. तो अयशास्वी होऊन परत आलेला पाहून इंद्र त्याला म्हणाला-“तूं पुन्हां मरुताकडे जा आणि त्याला सांग, तूं मी सांगितल्याप्रमाणें वागला नाहींस तर मी बज्रायुधाचा प्रहार करून तुझा वध करीन.”

पण अग्नि हात जोडून त्याला म्हणाला-“मला संवर्ताची भीति वाटते. तो मला मरुत करील.”

देवेंद्र स्मित करून म्हणाला-“इतरांना मरुत करणें हा तुझा गुण आहे, तुला कोण मरुत करणार ?”

“देवेंद्रा ! जो ब्रह्मपति काय अर्थ आहे ! अरे ! तूं या त्रिलोकाचा स्वामी व

अश्व आहेस ! पण वृत्रानें तुझा पराभव केला नाहीं का ?” अग्नीनें इंद्राला निरुत्तर करण्याच्या हेतूनें उत्तर दिलें.

पण इंद्र आपल्याच तोंड्यांत म्हणाला-“अरे ! मी त्या वृत्रामुगाला दंडण्यासारखा चिरडून टाकला असता. मी दुर्लक्ष केलें व त्या संधीचा त्याला पायदा दिला. माझ्या हातांत वज्र असें पडत नाही यशोधरी करण्याची हिंमत मर्त्य मानवाची तर काय, दानवाची देखील नाहीं !”

“ही सर्वे गर्वांक्ति सोडून दे, इंद्र ! कधी तूं च्यवनावर वज्र कळत पाहिला होतास की नाहीं ! पण तुझें वज्र व तें सोडणारा तुझा हात निम्नेज होऊन गेला, हें तूं विसरलास वाटतें ! च्यवनानें एका भयंकर राक्षसाची वृष्टि करून पाठविलें होतें. तेव्हां तुझें डोळे दिपून गेले होते. हें सर्वें तूं विसरलास वाटतें ! त्या संवर्ताच्या सामर्थ्याची तुला कल्पना नसेल कदाचित, पण मला आहे.” त्यानें इंद्राला निरुत्तर केलें. तेव्हां इंद्रानें धृतराष्ट्र नांवाच्या एका गंधर्वाला मरुताकडे पाठविलें.

धृतराष्ट्र मरुताकडे जाऊन म्हणाला-“राजा ! तूं या यज्ञासाठी ब्रह्मपतीला

आपला पुरोहित म्हणून नेमलें नाहींस तर इंद्र बज्रायुधाचा प्रयोग करील. या उतर तुझी मर्त्री.”

मरुत म्हणाला-“संवर्त माझे पुरोहित आहेत. मिश्रद्राह करणें हे तुमच्या गुरूलाच शोभतें, हें तूं आपल्या प्रभूला जाऊन सांग !”

धृतराष्ट्र म्हणाला-“तूं इंद्राला ओळखत नाहींस असें दिसतें. तुला आकाशांत वीज कडाडलेली ऐकूं येत असेल. इंद्राच्या बज्रायुधाचाच तो आवाज आहे. संभालून रहा ! तुझा पुरोहित त्या बज्रायुधावामून तुझें

रक्षण करण्यास समर्थ आहे ना, याची खात्री करून घे !"

सुरोक्षरीच बीज कडाडली. सारी यज्ञ-शालाच हादरली. सर्व घाबरून गेले. क्षणभर मरून देखील भ्याला. तो संवर्ताला म्हणाला—"गुरुवर ! वज्रायुधापासून माझे रक्षण पळवणे आपणांशिवाय इतर कोणालाहि शक्य नाही."

संवर्त म्हणाला—"मरुता ! तुला गिण्याचे मुर्तीचे कारण नाही. मी ज्या यज्ञाचे पौरोहित्य स्वीकारले आहे त्यांत शिव आणण्याची कोणाची छाती नाही. तू अगदी निर्भोस्त रहा. तुझ्या इच्छेप्रमाणे हा यज्ञ पुरा होईल."

"तर मग आपली एक विनंति आहे. स्वतः इंद्र व त्याचे अनुयायी देव या यज्ञाला हजर राहतील असे काही तरी करावे.

आमच्याबरोबर त्यांनी सोमरस पान करावा अशी फार इच्छा आहे."

संवर्त "तथास्तु !" म्हणाले.

संवर्ताने आरंभिलेल्या यज्ञांत शिव आणण्याची शक्ति सुरोक्षरच कोणाच्या अंगांत नव्हती. संवर्ताने सांगितल्याप्रमाणे इंद्राच्या निमृत्पणे मर्त्यलोकांत उतरून यावे लागले. इंद्र व सर्व अनुयायांसह यज्ञशालेत आलेला पाहून मरून त्याला सामोरा गेला. संवर्ताने पण त्याचे यथोचित स्वागत केले व देवेंद्रासह सर्व देवांनी सोमरस पान केले. इंद्राचा भव परिहार झाला. हे सर्व संवर्ताच्या तपश्चर्येच्या प्रतपादने बघले. इंद्राने परुनाला आशीर्वाद दिल्या व त्याच्याशी मैत्री करून घेतली. यज्ञ समारंभ संपल्यावर इंद्र पुन्हा अमरावतीला निघून गेला.

भीमूचे पराक्रम

आरण्याप्रमाणे लिहिल्या वेत नाही का

गोष्टांचे भीमूला फार वाईट वाटत असे. लक्ष्मीलाहि शाचे वैष्णव वाटल्याचिना राहिले नाही. तिने लिहिल्यावाचक्यास लिहिले. कष्टाचे फळ, थोडे का होईना, हाती येतच. त्याचा जमीनदार सासरा देखील त्याला सा कामी मदत करीत असे. त्याच्याकडे येणारी सर्व कागदपत्रे अगोदर तो आपल्या जांबयाकडून वाचून घेत असे. मग स्वतः वाचून तो आपल्या बांब्याला समजावून सांगत असे. जमीनदाराच्या कामाची भीमूला विशेष गोडी उत्पन्न झाली होती असे नाही. परंतु त्याला वाटत असे का आपला सासरा जे जे वाचतो ते सर्व आपण वाचले पाहिजे.

त्याचा सासरा रोज रात्री निजण्यापूर्वी गजायणांनील काही भाग वाचीत असे. मग

त्याच्यावरच चप्पा काढून ठेवून सोपत असे. भीमूने देखील त्याचे अनुकरण करण्याचे ठरविले.

त्या दिवसांनी रात्री सर्व झोपी गेले तरी भीमू झोपला नाही. सासण्याचे रामायण वाचन होईपर्यंत तो जागा राहिला आणि बायकोला 'मी आतां थोडे वाचून येतो, तु झोप.' असे सांगून सासण्याचा चप्पा घाबरून रामायण वाचू लागला. चालिशी लावल्याने त्याच्या डोळ्यास त्रास होऊन डोळ्यांतून पाणी येऊ लागले. चालिसाव्या वर्षी सासान्ययने चप्पा लावावा लागतो. भीमू तर लहान होता. पण सासण्याची नकल करण्याचे त्याने ठरविले होते. म्हणून डोळ्यांतून पाणी येऊ लागले तरी मुद्दा त्याने वाचन थांबविले नाही.

वाचतां वाचतां त्याला मध्येच हुल्ल्या येत, मध्येच जाग येई. पुन्हा वाची, पुन्हा निजे. असे करीत वाचतां वाचतां तो रामा राक्षसांच्या युद्धापर्यंत आला आणि त्याला झोप लागली.

झोपेच्या गुंगीतच त्याला चाहूळ लागल्याचा भास झाला म्हणून त्याने डोळे उघडले तो त्याला सभोर एक चोर दिसला. भीमूला त्याची ती काळी कुट्टा भयानक अशी आकृति दिसली. भीमू स्वभावाने भितरा नव्हताच, तो भयान राही. त्यांत रामाच्या पराक्रमाच्या गोष्टी वाचून तो झोपला होना. चोळत असलेला राक्षसच समोर आहे असे वाटून त्याने रामा-प्रमाणे त्यास प्रभू केला. म्हणाला—“राक्षसा! तुझे नांव काय? आणि तू येथे काद्यासाठी आला आहेस!” पण चोर त्याला

दरहावून म्हणाला—“ओरडशील तर स्वर-दार!” असे म्हणत त्याने आपल्या हातांतील सुग त्याच्यावर उगमला. त्या चोर राक्षसाचा उद्धटणा त्या भीमू रूपी रामाला असह्य होऊन त्याने आपल्या एका हाताने त्याचा मुऱ्याचा हात जोगाने खेचून व पिलववून दुसऱ्या हाताने त्याचे नरडे धरले.

चोर पूर्ण मावथ असून तुट्टा अनपेक्षित इतक्यातून टिंकू शकला नाही. तो मोठ्याने किंचाळला व पाहिली जमिनीवर कोसळला. घरातील मंडळी व नोकरांचा धावून आले. सर्वांनी बघून चोराला चांगलेच झाडून काढले. अशा तऱ्हेने चोर पकडला गेला. आणि लोकांनी पाहिले की भीमूने पकडून दिलेला चोर गांधातील कुम्यात चोरापैकी एक होना.

[पुढील जंकी नवीन पराक्रम]

गुलाम हिरकणा

[४]

अलीशारने म्हातारीच्या मदतीने आपल्या प्रियतमैचा शोध तर लावला, परंतु केवळ निष्कालजीवणामुळे निजून राहिला. दुसऱ्या दिवशी त्याला तेव्हा त्याला माध्यमेवर वाटले. कारण तो एका गल्लीत असल्याचे त्याला आदळून आले. आश्चर्य करीत त्याने सडक दोक्याचा हात नेला तो दुसरा चमत्कार दिसला. त्याच्या दोक्यावरील पगडी तुट्टा नांदीशी झालेली आढळली.

तो पुन्हा म्हातारीकडे गेला आणि आणून केलेली चूक कवळ करून म्हणाला—“जमरुद कोटे आहे जरा सांगशील?” म्हातारी जमरुदच्या ओवासाठी म्हणून गेली होती ती सुमारे एका तासाने परत आली.

म्हणाली—“जमरुद कोटे तरी नांदीशी झालेली दिसते. आता ती परत येईल असे मला वाटत नाही. थय! केवळ तुझ्या हलगरजीवणामुळेच तुझ्यावर संकट आले आहे. आता कोणी काही करू शकणार नाही, फक्त देवाचान भरोसा.

म्हातारीचे बोलणे ऐकून अलीशार कडान मुळासारखा ओकता बोकशी राहून लागला आणि त्यातच त्याला बेरी येऊन तो बेगुन होऊन खाली पडला. म्हातारीच्या सेवे-शुश्रूषेने त्याला शुद्ध आली. पण तो मानसिक व्यथेने जवळ जवळ एक वर्षभर आजारी होता. त्याला चांगला बरा करण्यासाठी म्हातारीने लवच प्रयत्न केले. परंतु जमरुद पुन्हा भेटेच ही आशाच विरहामुळे तो

रजा घेतली आणि निघाला. पण कोठे हे त्याचे त्याला माहीत नव्हते. पाय नेतांल तिकडे तो जाऊ होता. कित्येकदा तो हताश होऊन तामसूतसि असून गेही. पुन्हा उठून चालू लागे. आतां जमरूदची भेट अशक्य असे त्याला वाटू लागले. पण आंटील मन सांगे, ती भेटेल व जरूर भेटेल. नातां जातां तो जमरूदच्या राज्यांत येऊन पोहोचला.

ज्या दिवशीं अलीशार जमरूदच्या शहरां पोहोचला त्या दिवशीं त्या शहरांत एक मोठी मेजवानी होती. ही त्या शहरांतील चवथी मेजवानी. मेजवानी सारली असतां जमरूद सर्व पाहुण्यांचे निरीक्षण करित होती. पाहुणे नेहमीं प्रमाणे आपापल्या जागीं वसून जेवत होते. परंतु ज्या ठिकाणीं शिरा पुरी, साय वगैरे ठेविले होते तेथे जाण्यास कोणी धजले नाहीं. कारण लोक पूर्वीचे अनुभव विसरले नव्हते.

अलीशार तेथेच आला. शिरापुरी, साय वगैरे ठेवलेली रिकामी पाहून तो तेथे जाऊन बसला. तेथे बसलेला पाहतांच सर्व लोक भयवर्कित होऊन त्याच्याकडे वधू लागले. जमरूदने देखील त्याला तेथे

बसतांना पाहिले. लगेच तिने त्याला जोलविले आणि तिच्याचि पोटांत घमन झाले. आपली ही घाबरगुंडी कोणाला कळू नये म्हणून ती हकूच जेथे होती तेथेच बसली आणि तेथून अलीशारला न्याहाळू लागली. त्याचे खाणें पोटावर दोईपर्यंत ती कांहीहि बोलली नाहीं.

त्याला तेथे बसून खातांना पाहून सर्वांना आश्चर्यन वाटले. कारण त्या ठिकाणच्या अन्नाना एक धाम घेतांच खाणागला खाणें थांबवायें लागत असे. शिवाय मुलतानाचे सैनिक येउन त्याला घेऊन जात असत आणि तो विनवता पाणाम मुकत असे.

अलीशारने तेथे बसून पोटावर खाऊ आणि मग छोळे मिळून पार्थना करूं लागला. त्याचे जेवण झाले असे पाहून जमरूदने आपल्या सैनिकांना बोलावून आज्ञा केली. “त्या तरुणाला मोठ्या विनवामें बोलावून आणा.” तिने सांगितले.

सैनिकांना त्याच्याजवळ येतांना पाहून ‘कांहीहि पाहली आली’ असे सर्वांना वाटले. पण सैनिकांनी त्याला धरून फरफटत ओढत न नेतां अगदीं नमनेनें बोलावून नेले.

म्हणाले. “आमचे मुलतान आपल्याशीं कांही बोळ, इच्छितात. अलीशार उठून त्यांच्याघरोघर जाऊं लागला.

लोक त्याच्या विषयीं तर्फे वितर्क करूं लागले. कोणी म्हणाले-“ह्याचे आयुष्य जातां संपले !” “सैनिकांनीं ओढून कसे नेले नाहीं ?” कोणी शंका केली, त्याला पोटावर खाऊ दिले. पंक्जरीत ह्याचावर संकट येण्याची शक्यता कमीच.

जमरूदच्या समोर त्याला नेऊन उभे केव्हावर तिने इतरांप्रमाणे ह्यालाहि पक्ष न नेतां अगदीं नमनेनें बोलावून नेले. विचारले-“तुमचे नांव काय ? काय काम

दिवसेदिवस घुरतच चालला. शेवटीं म्हातारी त्याला म्हणाली-

“अरे, तूं असा पलंगावर पडून राहिलास तर तिचा शोध तरी कसा लागणार ? मनुष्यानें कधीं आशा सोडूं नये. प्रथम करून पहा. कदाचित सांपडेलहि तुला.”

म्हातारीचे म्हणणें त्याला पडले. तो कांही तरी निश्चय करून उठला. स्नान वगैरे केलें. ओढासा पौष्टिक आहार घेतला. त्यामुळे त्याला जरा हुशारी वाटली. अशा प्रकारे एक महिना लोटल्यावर तो चांगला दृढिंह फिरूं लागला. नंतर त्यानें म्हातारीची

पाहून आणि आपल्या दीर्घ प्रयत्नाला आलेले यश पाहून त्याला अतिसम आनंद झाला. जमरूदला तर आपल्या जिवाने सार्थक झाल्यासारखे वाटले, शांत आश्चर्यच नाही.

दुसऱ्या दिवशी जमरूदने दरबारी पोषाख बदविला आणि आपल्या सर्व अधिकाऱ्यांना राजवाड्याच्या प्रांगणात बोलावून म्हणाली— "मंडळी हो! या युवकाला पाहिल्ल्यापासून माझे मन त्याच्याकडे फार आकर्षित झाले आहे. त्याने देखील मला आपल्या राज्यात बोलाविले आहे. करिता आपण आपल्या साठी दुसरा राजा निवडावा. मी आजच ह्याच्याबरोबर प्रयाण करणार आहे. तुम्ही आजवर मला जो मान दिलात त्याप्रमाणे मी तुमची सर्वांची फारफार आभारी आहे. तुमचा संपूर्ण निरोप घेत असतां मला फार धाईट वाटत आहे."

मुलतानाच्या आज्ञेप्रमाणे कर्मचाऱ्यांनी त्याच्या पाठविणीची सारी व्यवस्था केली. तऱ्हेतऱ्हेचा पकड करून शिंदारीला दिली. बखरचूपणांनी मोठमोठ्या पेन्ना मरून दिल्या. गाना तऱ्हेच्या वस्तू भेट म्हणून दिल्या. नंतर एक सुंदरदा उंटावर एक उत्तम हौश ठेवून त्यांत त्या दोघांना बसविले. सर्व सामान सुमान उंटाच्या पाठीवर लादले आणि त्यांना पाठवून दिले.

हे सर्व वेकन अलीशार आपल्या महारांत आला. फकिरांना दानधर्म केला आणि त्यांचा आशीर्वाद घेऊन आपल्याजवळ असलेल्या धनदांस्तीवर आपले दिवस मुलाने घालवू लागले.

पुढे त्यांना मुलेवाले होऊन त्यांचा वंशवृक्ष वाढत गेला. अद्यांतऱ्हेच अलीशार व जमरूद यांचे जीवन मुखाचे शाले [संपूर्ण]

पोपट पंजी

आजोरांनी नातवाला बोलाविले आणि त्याच्या हातांत दोन आणे देऊन म्हणाले— "तपकीर घेऊन ये." आजोरांनी बाजारांत जात असलेला पाहून म्हणाली— "वाळ, एक नारळ घेऊन ये, बरे का!" इतक्यांत बावांनी बोलाविले म्हणून तो तिकडे धावला. ते म्हणाले— "शाई संपली आहे घेऊन ये." असे सांगून त्यांनी त्याला एक कन्या दिला. पंधरा मिनिटांना तो शाई घेऊन आला. पण नारळ व तपकीर आणायला विगरला. विसर-भोळा म्हणून सारे मुलांनी त्याची टिंगल केली. पुष्कळ दिवस मुले त्याची धट्ट करीत राहले.

तेव्हा आजोरा त्यांना म्हणाले— "हे पहा, प्रत्येकाला सर्वच रक्षांत राहते असे खोडेंच आहे. काही आटवते व काही आटवत

नाही. जे आटवते त्याची मात्र पोपट पंजी असते. कांहीना कांही शब्द आटवनात तर कांही विसरनात. कांहीना अगदी शेवटी ऐकले असेल तेव्हाच आटवते. अशा एका माणसाची गोष्ट मी ऐकली आहे."

गोष्टीचे नाव ऐकतांच मुले "गोष्ट! गोष्ट! आजोरा गोष्ट! म्हणून ओरडू लागली. आजोरांनी चिमटीवर तपकीर नाकांत कापली गोष्ट सांगू लागले.

एकदा मोठ्या नातवाला आजोरींनी अवस केव्हा आहे हे शास्त्रीयुवांना विचारून घायला पाठविले. तो शास्त्रीयुवांकडे गेला. जागीला नातवाच्या पोपटपंजीची चांगली पारख होती. म्हणून तिने त्याला बजावून सांगितले होते की शास्त्रीयुवा सांगतील ते तू विसरून येतील. म्हणून वाटभर ते

घोकत ये. त्यांनी सांगिलेले जसेल अगदी तसेंच्या तसें."

तो शास्त्रीबुवांकडे गेला. शास्त्रीबुवा म्हणाले—"अरे अबस आतां कोठें ! आज तर पौर्णिमा आहे. पंधरा दिवसांनी येईल." नातू घोकत निघाला—"आतां कोठें आज्ञा पंधरा दिवसांनी येईल."

वाटेत एक कांदी कालव्यांत मासे भरित असलेला त्याला दिसला. पराच वेळ मासे जाळ्यांत अडकले नाहीत. तो म्हणाला—"आतां केव्हां मासे सांपडणार व केव्हां मी परी जाणार !"

त्याच वेळी शास्त्रीबुवांचा निरोप घोकत मोठा नातू कालव्याजवळ येऊन पोचला.

कोळ्याने ते ऐकले आणि त्याला इतका राग आला की तो म्हणाला—"कोण तो ! पुरून टाका त्याला."

ते ऐकून मोठा नातू शास्त्रीबुवांचा निरोप विसरला आणि कोळी ने म्हणाय ते घोकत निघाला—"कोण तो ! पुरून टाका त्याला." असे बडबडत स्वारी एका घराजवळ आली. त्या घरांत कोणी आजारी मनुष्य होता. परांत पुष्कळ गर्दी जमा झालेली दिसली. त्या रांग्याची ती नातेवाईक मंडळी

होती. त्यांना त्या मुलाची ती बडबड अश्रुम वाटली. ते त्याला मारायला घाबरे. मोठा नातू तेथून घूम पळत निघाला. पळत काही जंतर निवून गेल्यावर त्याला कुमाराचा जावा उळत असलेल्या दिसला. कुमार सांगत होता—"अच्छे दे अच्छे अच्छे !"

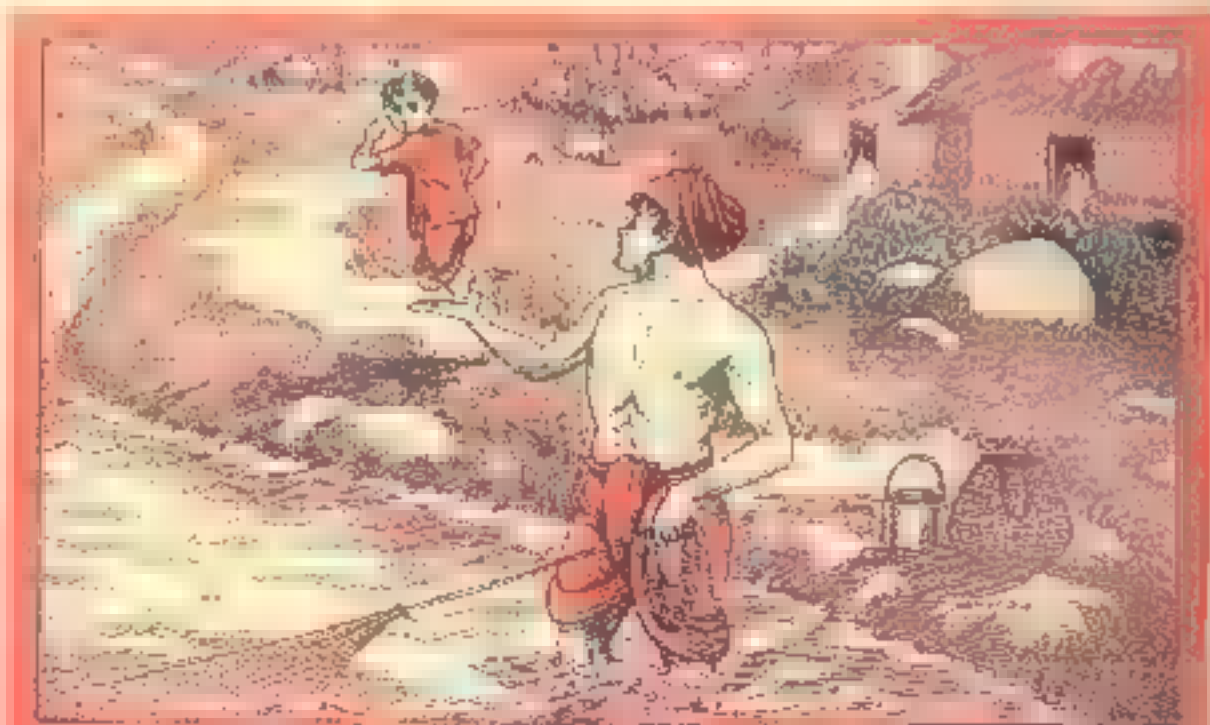
मोठा नातू कोळ्याने म्हटले होते ते विसरला व "अच्छे दे अच्छे अच्छे !" बडबडू तेच मोठे तो पुढे निघाला.

एकादशी एका घराला आग लागली होती. शेक आग विस्फव्यासाठी घागरी,

वेऊन पांघरूळ करीत होते. त्याच वेळी ही स्वारी बडबडत आली—"अच्छे दे अच्छे अच्छे !"

"कोण रे तो ! चार घागरी पाणी ओता त्यांच्या अंगावर आणि त्याचे तोंड रंगवा !" एक जण म्हणाला.

मुलाच्या डोऱ्यांत तेच दिले. तो ओरडत निघाला—"रंगवा त्याचे तोंड !" त्याला वाटेन गांवचा पुजारी भेटला. त्या पुजाऱ्याने त्या मुलाचा मांडाभांड करायचे सोडून त्याला सांगितले की "मुकाळ्याने आपल्या वाटेने जा !"

मुलगा "मुकाबलें आपल्या वाटेनें जा!" धोऊन घरी आला. आजीने त्याला विचारलें—"कोठे रे होतस इतका वेळ! काय म्हणाले शास्त्रीबुवा?"

"मुकाबलें आपल्या वाटेनें जा" म्हणाले शास्त्रीबुवा! नातवानें उत्तर दिलें. "तू लहान आहेस म्हणून तमें म्हणाले असतील. म्हणून जाऊन सांग की आजीनें विचारलें आहे, अवस केव्हां येणार?" आजी म्हणाली.

तो पुन्हां शास्त्रीबुवांकडे गेला आणि म्हणाला—"आजीनें विचारून यायला सांगितलें आहे की केव्हां येणार?" तो अवस शब्द विचारून गेला होता.

शास्त्रीबुवांना अर्थभोध झाला नाही म्हणून त्यांनी विचारलें—"कोण, केव्हां येणार म्हणून विचारलें आहे!"

"कोणी नाही. केव्हां ती ती येणार म्हणून विचारलें आहे." मुलगा म्हणाला. शास्त्रीबुवांना त्याच्याकडून काढून घेण्याच्या हेतूने विचारलें—"एकादशी की अवस की काय विचारून यायला सांगितलें आहे?"

तें ऐकून त्याला तो शब्द आठवला म्हणाला—"हो हो अवस!"

"अवसेला कोणाचें धाद आहें का! तुझ्या आज्ञाचें की कोणाचें? मी नेईन हं. जाऊन सांग आजीला." शास्त्रीबुवा म्हणाले.

शास्त्रीबुवांना, त्याचें कोठें आहें हें नीट समजाऊन सांगून अमावास्याच्या दिवशी शास्त्रीबुवा येणार आहेत असे नातवानें आजीला सांगितलें. शेवटी आजीला स्वतःच शास्त्रीबुवांकडे जाऊन अवस केव्हां आहे विचारून यावें लागलें.

भोळसर बाळोबा

एका गांवां एक मुलगा रहान असे. त्याचे वडील वारल्यानें त्याच्या आईनेच त्याला छेदनाचें मांडें केलें. त्याला बेताचेच लिहितां वाचतां येत असे.

मुलगा अर्धवट लुळा आहे हें त्याच्या आईला माहीत होतें. म्हणून ती तुलाची फार काळजी घाडी. पण स्वतःच्या मूर्खपणा-मुळेंच त्याला फार काष्ट सोसावे लागत.

एकदां मुलाला स्वतःच्या या भोळसर स्वभावाबद्दल फार वाईट वाटलें. तो आपल्या आईला म्हणाला—"आई, माझ्यामुळें तुला विनाकारण किती काष्ट सहन करावा लागत आहे."

"वाळ! देव जसे ठेवील तसे रहाचें. सर्वांना सारखी बुद्धि असते का! देवानें तुला हुशार केलें नसलें तरी तुला चांगला

स्वभाव दिला आहे. दोघां तिघांच्या बरोबरीची शक्ति तुझ्या अंगांत आहे." आईनें त्याची समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला.

परंतु त्यांतली एक गोष्ट देखील त्याला रुचली नाही. तो पुन्हां पुन्हां विचारी "आई, मला केव्हां अकल येणार?"

एकदां आई कंटाळून म्हणाली "जा, त्या हांगरावर एक मांत्रिक बाई राहते. तिच्याकडे जाऊन अकल उधार पागून घेऊन ये."

तो मुलगा आई जें म्हणाली तें खरें मानून पळत हांगर चढून गेला. तेव्हां ती मांत्रिक बाई चुकीशीं सेंपाक करीत बसली होती.

तो तिला म्हणाला—"काकू! मला थोडी अकल उधार देतां का! सर्व म्हणतात मला

अकल नाही. माझ्या आईलाच सर्व कामे करावी लागतात. माझी इच्छा असून देखील तिच्या कांहीं मदत करता येत नाही."

त्या आईने त्याच्याकडे जरा त्याहान्यून पाहिले व म्हणाली.

"जी वस्तु तुला जास्त आवडते ती घेऊन ये म्हणजे ती तुला कोवडी अकल द्यावची हे ठरवीन!"

मुलाने घरी जाऊन त्या आईने त्याला जे सांगितले होते ते आईला जाऊन सांगितले आणि विचारले—“आई! मला सर्वांत जास्त कोणती वस्तु आवडते न?"

"कोवडीचे मांस! ज्या तू मला आईकडे एक कोवडी घेऊन जा आणि अकल मागून घेऊन ये." आई म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी तो एक कोवडी घेऊन त्या आईकडे गेला आणि म्हणाला—“मला आवडणारी वस्तु घेऊन आलो आहे."

"पाहतं बरं का तू म्हणतोस ते खरे आहे की नाही. एका प्रभाचे उत्तर दे पाहू—पायाशिवाय कोण पळते!" मला आईने त्याला विचारले. वेळ होऊन साजवून पाहाण्यावर तो म्हणाला—“मला नाही माहीत मध्याचे उत्तर."

"म्हणजे तू सर्वांत जास्त आवडणारी वस्तु घेऊन नाहीस, हेच मला कळले आहे. जाऊन पुन्हा कांहीं तरी घेऊन ये. तुला स्वतःला जास्त आवडत असेल ते." ती आई म्हणाली.

तो परी घेऊन पाहातो तो त्याची आई आगारी अथळ्यावर पडलेली. कित्येक लोक तिच्या औषध पाणी करणाऱ्यासाठी तेथे जमा झाले होते. चवकशी करतां लोक म्हणाले—“तिच्या अर्धांग वायु झाला आहे. जोपच पाण्याचा उपभोग झाला नाही. तिने त्याला शोकावून सजावून सांगितले की वाळ,

आनां मी येते. मला देवावरचे चोऱ्यावणे आले आहे. हांगरावरच्या त्या आईने तुला अकल दिलीच आहे. आतां मी निश्चिंतपणे होठे मिटोन." असे सांगून तिने खरोखरच होठे मिटले.

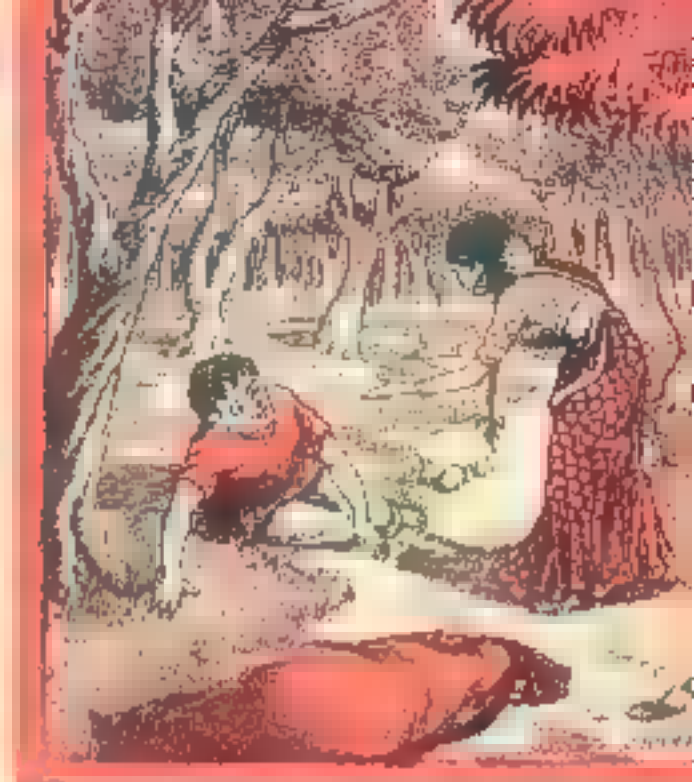
तो राजवर आपल्या आईसाठीं रहत होता,—“आई नाही, आतां काय करूं?" बराच वेळ रहत राहण्यावर त्याच्या हाक्यांत पकाय पडल्या की त्याला सर्वांत आवडणारी वस्तु म्हणजे आई. म्हणून आईचे प्रेत एका गोऱ्यांत ठेवून ते घेऊन हांगर चढू लागला. आईकडे पांवल रायर तो म्हणाला—

"काकु! मला सर्वांत जास्त आवडणारी वस्तु मी घेऊन आलो आहे. मला पुढि द्या."

"तू म्हणतोस ते खरे आहे की नाही, मी पाहणार आहे. मी विचारते त्या प्रभाचे उत्तर दे, पाहू—“सोने तर नाही पण सोन्यासाठी चमकणारी वस्तु कोणती?" त्या आईने त्याला विचारले.

पुष्कळ वेळ विचार करून तो म्हणाला—“कवकू, मला नाही माहीत."

त्यावर ती आई म्हणाली—“तर मग या खेपेस येतांना जी वस्तु तुला सर्वांत जास्त आवडते ती घेऊन ये."

तो खुळा मुलगा आईचे प्रेत पुन्हा घेऊन घरी निघाला. परंतु वधून मागून बाहेरून एका जागी ते पोते ठेवून राहत पडून राहाला.

"का रे रडतोस? कोण तू?" कोणी तरी प्रश्न केल्या. म्हणून तो होके बर करून पाहू लागला. तेव्हां त्याला राधा नांवाची एक मुलगी समोर उभी असलेली दिसली. म्हणाला—“आई गेल्यापामून आज मी एकटा अनाथ झालो आहे. त्या मात्रिक आईने विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे मला देतां आली नाहीत."

ते प्रश्न ऐकून राधा हंसू लागली. म्हणाली—“पायांविना नदी पळते आणि सोन्याहून अधिक सूर्य चमकतो. तुझ्या-सारख्यांची काळजी करायला कोणी तरी नैहमी जवळ असले पाहिजे. मी राहतो तुझ्याघरोघर आणि मी असे ऐकले आहे की बेभक्कल माणसे आख्या बायकोची फार काळजी घेतात. आपण लक्ष करून घरोघर राहू.”

“तुला हरकत नसेल तर मला मारो. आपण दोघे लक्ष करून घेऊ.” मोळसट बाळोचा म्हणाले. दोघांचे लक्ष झाले. राधा नकळानी काळजी बाईपेक्षां जास्त ठेवू लागली. दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

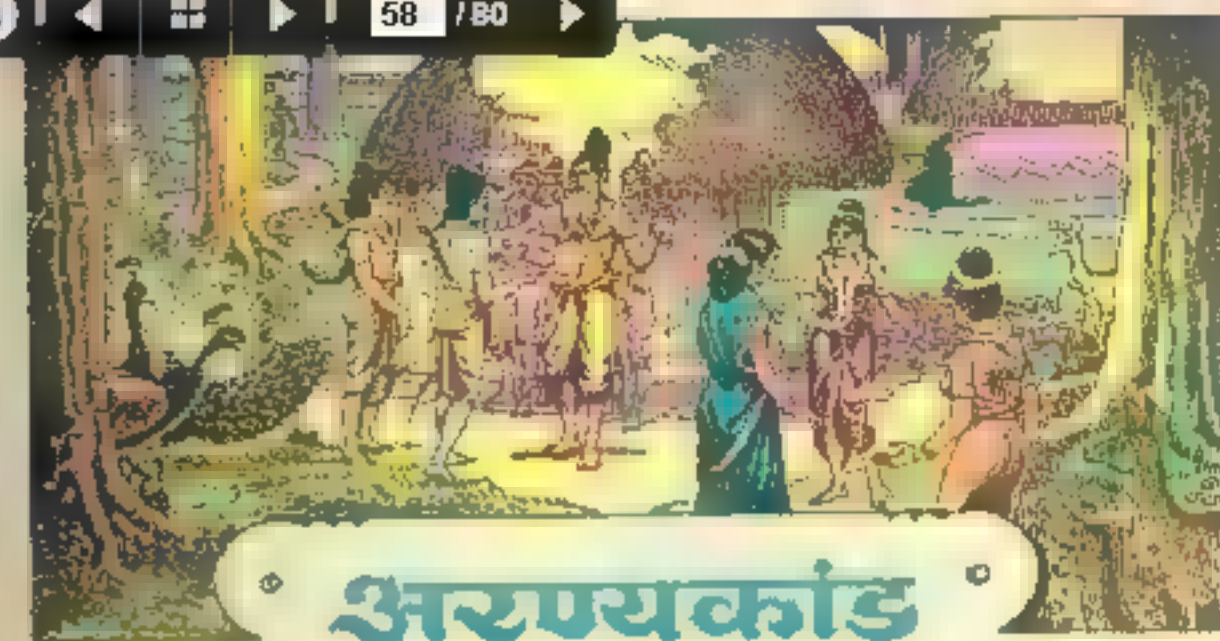
एकदा बाळोरांना वाटले की आपल्याला जगांत सर्वांत जास्त आवडणारी वस्तु म्हणजे

बायको आहे. असा विचार करून ते डोंगरावरच्या मांत्रिक बाईकडे जाऊनक्या घरोघर घेऊन गेले. म्हणाले—“काकु! या खेपस पत्ता सर्वांत जास्त आवडणारी वस्तु घेऊन आली आहे. मला बुद्धि द्या.”

“घरें तर हे आहे की एक वस्तूला जन्मल्याघरोघर तर दोघांचा पाय असतात, पण पुढे दोघांचे चार होतात! अशी वस्तु कोणती?” बाईने विचारले.

बाळोरांना डोंकें साजवू लागलेले पाहून राधाने हळूच म्हणाले—“बेहूक!” ते ऐकून बाळोरा मोठ्याने म्हणाले—“बेहूक!”

“नू मोळसट असलास तरी तुझ्या बायकोला भक्कल आहे. दोघे भक्कल बाईन सुवाने रहा!” असे सगून बाईने दोघांना निरोप दिला.

अरण्यकांड

तो मायावी मृग पाहून सोनेसारख्याच रामाला देखील लक्ष झाले. तो लक्ष्मणाला म्हणाला—“तू जाऊ व मीच दोघांचे लक्ष घेऊ. मी जाऊन परतून येतो त्या हस्त्राळा.” असे सांगून राम प्रतुष्ट व बाण वेळून हस्त्राळामें पावला.

मारीच राक्षस हस्त्राळामागून दिसत होता. त्याचे पांढरे, दाढल पांढरे, सर्वत्र मोहक राटे. राम जवळ जाऊनमागचा वाटला की तो इत वाई. अर्धातून राम त्याचा पाडलाग झीज हावर निपून गेला. हस्त्राळा घरणें अशक्य आहे असे वाटल्यावर रामानें त्याच्यावर एक बाण सोडला.

मारीच राक्षसाचे आपले सुगंध्य मोहक व अरण्य पूर्वी राक्षस रूप घेतल रागाच्या आवाजान “मोने! लक्ष्मणा...” असा हाका मारले लागला.

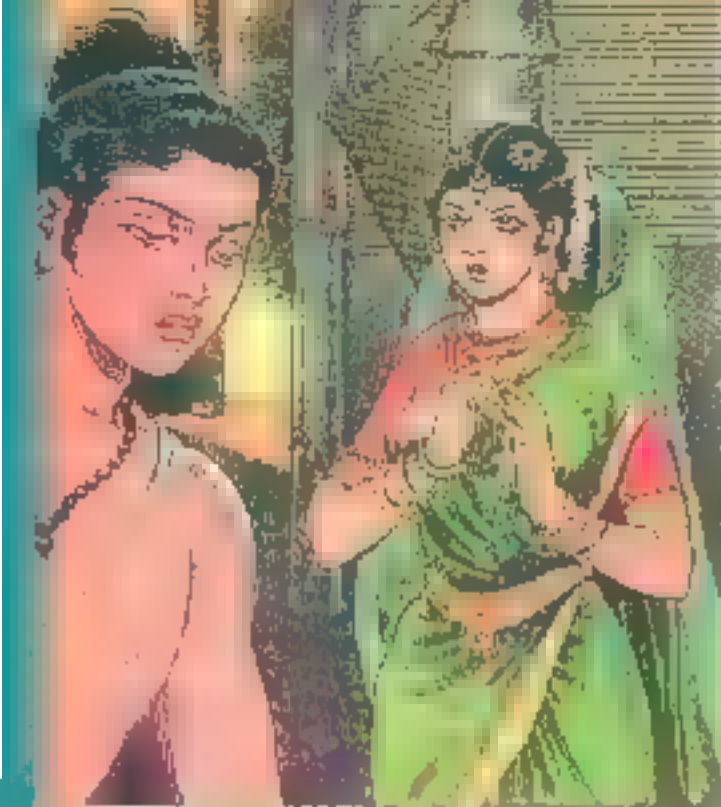
रामाला त्याचे ते कोरडणे अशुभ वाटले. राम विचार करायला जास्त थांबला नाही लगेच परतला.

निकडे रामाना आवाज ऐकून मीला वाजवली. ती लक्ष्मणाला म्हणाली—“माऊजी! तो आवाज तुमच्या दारातूनच दिसतो आहे. लवकर थांबा, त्याच्या कत्तीला!”

मीनेच्या त्या बोलण्याकडे लक्ष्मणानें विशेष लक्ष दिलें नाही. तो म्हणाला—

त्याच्या जिव्याला ज्ञान काही वरें वाईट झालें की त्याच अविश्ववेष्ट करीत माझ्या रक्षणाचा विचार तुम्ही मोठा सीता म्हणाली

लक्ष्मणानें भीतेची समजूत घालण्याचा अनेक प्रकार पथन करून पाहिला पण सीता उलट त्याला दोटेल तसें नाहून बोलली—“तुं गनान आमच्याबरोबर कशा-माठीं जालास. रामासाठी भक्तासाठी, पण काय देव! तुला दुष्ट हेतु माझ होणार नाही. तुझ्या किंवा काय हातीं मी रागेन अथ स्वप्ने काय असाल वोंवें!”

लक्ष्मणाला मातां गम आला, तो म्हणाला “सियांचा प्रसिद्ध आहे, तुम्ही हें बोललात म्हणूनच काय जावें आहे. पण तुम्हाला पश्चात्कार करावा लागेल गवई मात्र मी सांगून ठेयलों.” असें रामानें म्हणत लक्ष्मण निघून गेला.

निकडे निघून गेल्याबरोबर राक्षण एका भेंब्यासाठी जेप धाग्य करून रामाच्या पर्णकुटी जवळ भिक्षा मागविला म्हणून आला. मगचा वस्त्रें बाळून, हातात कमंडलू घेऊन व स्वभाव वाचून वेडांचा मंत्राचार करीत तो पर्णकुटीमगोर उभा

राहिला सीता त्यावेळीं गडत होती. रक्षसी साही नेमून ती दागंन उलकतेनें रामाची वाट रूढत उभी होती.

रावणानें सीतेच्या विचारले “मनरी तूं कोण पावतो लक्ष्मी, को अपमरा, मी त्रिलोकान हें सौंदर्य काढेंहि पाहिलें नाही तूं काय देवान शक्ती काय आलीस. तूं एकटी दिमनेस! तूं अशी रूढत का आहेस

भीतेनें रावणाला स्वरा संन्यासी समजून त्याला बगावता आसन दिव आणि ध्यायला शर्मा देऊन म्हणाली “जेवून जावें

रावणानें पुन्हा विचारले “पण तूं कोण काय हें नाहीं सांगितलेंस.

भीतेनें परींच्या वनवाग्याचें कारण सांगून रावणाला त्याचें नाव कळ गेलें विचारलें आणि म्हणाली “आपण मफटे या दुंदुका मध्यांत फिरत आहा अपमराका राक्षसांची मळगीति वाटत नाहीं का

भीतेचा तो पक्ष एकुन रावण स्मित करून म्हणाला “मला मक्षपांची भीति आटण्याचे काय कारण. मीच त्यांचा राजा रावण आहे. मला अनेक स्त्रिया वाडेत पण तुम्ही बरोबरी कर. अशी एक

“बहिनी! देव, रामच किंवा मानव यापैकी कोणाची देखील दादाला मीति नाही. ही एकदा सर्वोचा सहार करील तो आवाज दादाचा नमून कोणतरी मायावी राक्षसाचा. दादानें मला येथें रहावयास सांगितलें आहे. मी येथून हलणार नाही.”

“ने मफटांत असता तुम्ही त्याच्या मदतीस घाबरत नाही! तुम्ही त्याचे शत्रु आहां को मिव! माझ्या रक्षणासाठी त्यांना तुम्हाला येथें रहावयास सांगितलें होते. त्यांच्याबरोबर सकट जालें असतां तुम्ही त्यांच्या रक्षणाला वोंवणें आवश्यक आहे.

देखील नाही. मी लंकेचा राजा आहे. माझी राजधानी समुद्रांत बेटावर एक उंच पर्वतावर आहे. तू हे निजेंगे जंगल सोडून दे आणि माझ्या अंतःपुरांत येऊन रहा. मी तुला आपली पट्टराणी करून घेईन. तुझ्या सेवेला पांच हजार दासीना नेमीन. आपण दोघ सुखाने लंकेचर राज्य करू!"

पंथून सीतेला प्रथम मय तर वाटलेच. परंतु रावणाचीं दुष्ट वचनें तिला असह्य वाटली. ती रागानें म्हणाली "रावणा! तुझा मृत्यु जवळ आलेला दिसतो आहे. तू रामाचा पराक्रम पाहिलेला दिसत नाही.

त्या निहालनोर तू कोरबा कुव्यासारखा आहेस."

रावणाला सीतेचें तें वक्तव्य अपमानाचें वाटलें. तरी तो गम मिळून म्हणाला-"सीते! तुला माहीत नसेल कदाचित! मी कुवेराचा भाऊ आहे. त्याचें पुष्पक विमान माझ्याजवळच आहे माझा तमना नामोचार तरी देवांचा राजा इंद्र यथ यथ कापें लागतो. आहे नादातरे राज्य मोडून त्यानें महान केला वसता का? तुला रामाचे नांव तरी तें तू मनातून काढू शक. तू माझ्याशेजरे गट्ट लागलीस आणि राम अवलंबून फिरकला तर भुंगी-सारखा निरवून शक्तीन मी त्याला."

"कुवेराचा भाऊ स्वतःला म्हणवून घेऊन तुला हें सर्व बोलार्थें जोमते का? परलीकडे वाईट नजरेनें गडगाऱ्याचा कुळनाश होतो हें तुला माहीत नाहीं वाटतें?" सीतेनें रामाला विचारले.

रावणाला सीतेचा राग जाण. तो उभा राहिला. त्यानें तें राक्षसी रूप पाहून सीता प्रायस्कृतच गेली. पर्वताकार काळे शरीर, निखान्यासारखे काळ डोळे

आणि कुद्ध मुद्रा पाहून सीतेच्या मनाची जी स्थिति झाली असेल तिचें वर्णन करण्याची गरजच नाहीं. त्यांत रावण म्हणाला-"नीते! रावणाहून पराक्रमी पति तुझा काढून मिला! आज तू मला नकार देऊ नको. आमुष्यभर तुला रडारें व्यागल, दिसून येईल." असें उगडून रावणानें सीतेला उचलून घेतले आणि आकाशानें जागला. सीता माद-मोठ्यानें ओरवूं लागली "रामा! कुवेराचा मांवा! इतक्यांनी व लतना! राम येईल तेव्हां माराला का सीतेला हारण करून देला."

इतक्यान सीतेला एक झाडावर बसवून दिलेला. ती त्याला म्हणाली "जे जटाघु पहा, हा राक्षस मला उचलून घेऊन चालला आहे. रामचंद्राच्या डी गोष्ट अवश्य भोग."

जटाघु झाडावर पेंगत उरला होता. सीतेचा आवाज आळवून तो उठून वसला आणि रावणाला संधोधन करून भाषाला-"दुष्टा! तू भित्त्यासारखा येऊन परलीला करण करत नेत आहे. स्वतःच्या क्षीये रक्षण करण छे. प्रत्येकाचें कर्तव्य पाहें तसेच. रावणाचीं चोरीं रडार करणें देखीक

लागले. सीता रावणाका म्हणाली—“तुं मित्या आहेस, चोर आहेस. तुं आतां त्रास मला सोडून दिलेस तरी रात तुझा कळ करील. तुं ज्या विचारांमै मला उचलून नेण आहेस तो विचार नं सोडून दे. तें सोडो अवय नाहीं. रामाका सोडून मी फार दिवस जगणार नाहीं.” रावणांतें तिच्या बोलण्याकडे जथानच लक्ष दिलें नाहीं.

आकाशमार्गे ३३३३३३३३ मका ३३३३३३ शिखरावर सीतेला चारमहा वानर बसलेले दिसले. फुदाचित यांच्याकरवीं समाकडे ही बातमी पोचली होईल. असा विचार करून सीतेमै पंदर फाटून त्यांत आपले चार दागिने घातले व त्या गाकडा जवळ टाकले. रावणाका तें कळतें. त्या गाकडांनीं मात्र सीतेला छान पाहिलें.

श्रवण नद्वनदी, पर्वत व गिरिकंदरा गोळांहुन शेवटीं नमुद्र पार लंकेला सीतेसह पोचला.

लंकेची राजधानी एक सुंदर नगरी होती. मोठमोठे रस्ते व दोन्ही बाजूला गगनचुंबी सोन्याच्या इमारती होत्या. रावणाचें अंत:पुर प्राकाराच्या आंत सुरक्षित स्थानां होती. रावण सीतेला आंत घेऊन गेला. तेथे त्यानें राक्षसी दासीना बोला—“तीनेवर कडक पाहारा ठेवण्यास भागिलले. आज्ञेशिवाय पुरुष असा जा. सीतेला भेटनां कामा नथे. वल्याभूपणें कांही मागेल तर तें पात्र तिला दवे तितके द्या. त्यासाठीं नाझ्या आज्ञेची वाट पाहण्याची तारज नाहीं तिचें मन कुसलेल अमें फांणी जर लिप्यादी बोलला तर मी मृतच्या हातांमै त्याचा झिरछेड करीन.”

२५८५। नवयत्न लु३३

[१२]

[illegible]

चंद्रशेखरके भगवत्या वनपुत्राला नात्र स्नातक
सरदाराचे वीक्षणें विष्णुकुल वरांचर दिविलें
नाही. ब्रह्मदंडीवर त्यांना संशय निवळ
संशयच आहे असें त्याला वाटलें. त्याका
त्याने ब्रह्मपुराच्या गजानकहून नंदुकेभयला
पुष्कळ धन देवविलें होतें आणि असें वचन
देखील देवविलें होतें कीं कन्यार व महावीर

दोघांना धनजन दिव्याश्च अर्थे राज्य मिलेत्, मग ना मंडुकेभ्यः विश्वासघातार्थं वध कण्यासाहो कोपात् पाटवील : या स्त्रीज वलदीय व नहादीय जन्म्याशिवाय भयानक ज्वाला येणें शक्य नव्हतें. त्यानें मंडूकाला ही मोष्ट प्रथमच सांगितली होती व म्हणूनच म्हणें दोघांना पकडण्याची जबाबदारी

मंडूकावर टाकली होती. बलवीर व महावीर अकस्मात या द्वीपांत आले. त्यांचे कांहीतरी त्रिशेप कारण असले पाहिजे।

चंद्रमंडूकाचा अनुचर असा विचार करीत आपल्या धन्यासमोर हात जोडून उभा राहिला व म्हणाला—“मंडुकेश्वरा! एक दिनांति करीत आहे, अशी आई कसं नये. मला माझे मन सांगत आहे की या दोघांना ब्रह्मदंडीने पाटविलेले नाही. ज्याने स्वतः येऊन आपल्या-जवळ मदत मागितली ती आपल्या विरुद्ध असा विश्वासघात कां करील हेच मुळी मला समजत नाही. त्याला त्यांत काय

फायदा! माझा तोंड स्वतःच विचार करून बघावा.”

“काय विचार! माझकाय कर विचार! नू पहिल्याने जाऊन त्या ब्रह्मदंड्याला येऊन येऊन ये.” पंधरा मिनिटांत त्याने येत आले पाहिजे. नू हे काय बजावले तर तुझी नामही कोटवीन विसरत नकोस.” मंडूकेश्वर म्हणाला.

मंडूकाच्या अनुचराला घाईघाईने येताना ब्रह्मदंडी व आपले दोघे अंगरक्षक शक्तिवर्मा व जितवर्मा या आश्रय वाटले. तिथे एका म्हणजे ठोते.

तिघांच्या मनांत एक होत, नरमातक मंडुकेश्वराचा अनुचर इतक्या घाईने कां करे येत असावा.

ब्रह्मदंडी जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांकडे बकून म्हणाला—“पाहिलेत तुम्ही त्याचे कांड. रागाचे होले कसे लाल झालेले दिसत आहेत. आपल्यावर कांही तर येत गेलेल ना!”

“सरे आहे तुमचे म्हणणे! या नरमातक जातीचा काय विश्वास! त्यांच्याशी मैत्री करणे हा स्वतःचा भूलंघना आहे. मला प्रथम घासूनच तसे वाटत होते व मी तसे म्हटले होते देखील. तुम्हीच माझ्या

म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केलेत.” हे बोलत असतां जितवर्माचे सर्व अंग रागाने भरून कांपत होते. “त्यांच्याशी मैत्री केली नसती, त्यांना घनाचा लोभ दिला नसता, राज्याचा लोभ दाखविला नसता तर त्यांना आपल्याला जिवंत माजून खावे असले. आपण त्यांच्या हातांत सांपडल्यावर दुसरे कारणार तरी काय!” ब्रह्मदंडीने विचारले.

ते अजून बोलतच होते. मंडुकेश्वराचा अनुचर ते बसले होते तेथे येऊन पांचला. आपल्यापरीवर मनांत ब्रह्मदंडीला म्हणाला—“ब्रह्मदंडी! तुझा प्रभू बघे भरला आहेत. मंडुकेश्वर उभा उभा माजून खाणार आहे तो तुला पाडातो आहे. समाप्त!”

“मला माजून खाणार! मी! मी! केले त्यांच्या मनाविरुद्ध! ब्रह्मपुराचे अर्धे राज्य घायचे वचन दिले होते. त्याला! प्रमाण म्हणून मी त्याने मागितले तितकं वन देखील नाही का दिले!” ब्रह्मदंडीने विचारले.

“त्या अर्ध्या राज्याच्या गोष्टी कशात! माहीत आहे ते त्याला. आमच्या सरदाराला ठार करण्यासाठी तू महावीर व बलवीर

दोघांना कां पाटविलेस! मंडुकेश्वराच्या अनुचराने विचारले.

महावीराचे व बलवीराचे नांव ऐकतांच ब्रह्मदंडी जोरडला—“हे कालभैरवा! किती दिवसानंतर तुझी रूपा दृष्टि माझ्याकडे बळकी आहे! तर मग महावीर आणि बलवीर सांपडले तर!”

तो पुन्हा जितवर्मा व शक्तिवर्मांकडे बकून व जरा जाऊन म्हणाला—“तुम्हाला लक्षा माझा शिष्य जयमल दोघांचीं नांवें माहीत आहेतच. मग उठा। आपण आतां सरळ त्या भयानक दरीकडेच जाऊं या!”

पण मंडूकेश्वराचा अनुचर मध्ये आढवा उभा राहून व एका दानाने त्याला धरून व रादगडा हलवून म्हणाला—“कोठे निघालास? खोटे कशाला? बोलतोस! महावीर व बलवीर सापडले म्हणून तुला कांणी सांगितले! उलट त्यांच्या हातून मी व माझे सरदार स्वतःचा जीव मोठ्या मुश्कालीने बाचवू शकलो. सशस्त्रले!”

“म्हणजे ते आहेत तरी कोठे? तर मग मंडूकेश्वर अजून आपल्या मुहूर्तच आहे! चला लवकर त्यांना जाऊन पकडू या! जितवर्मा व शक्तिवर्मा उठा लवकर!”

ब्रह्मदंडी जोर जोराने ओरडू लागला. ब्रह्मदंडी सांगितल्याने ब्रह्मदंडीने व बागणे पाहून मंडूकेश्वराच्या अनुचराला तो निर्दोष असल्याची खात्री पटली. ब्रह्मदंडीनेच स्वतः महावीर व बलवीर दोघांना पाठविले आहे सरदाराची जी समजूत चुकीची होती हे त्याला पहिल्यापासूनच वाटत होते. आता त्याचे बागणे व शोधणे पाहून त्याची खात्री पटली. पण मंडूकेश्वराचा राग कसा कसायचा! हे त्याला कलेना.

मंडूकेश्वराचा अनुचर विचार करून मग ब्रह्मदंडी एका बाजूला वळवून घेऊन जाऊन त्याच्या कानांत सांगू लागला—“आमच्या सरदाराला फार आता आहे. ते कांही घुला माहोत आहे ते तसे खरे खरे सांगून टाक. तू किती समजून सांगितलेस आणि तरी देखील पनांतला संशय दूर झाला नाही तर सांग की तुझ्यावर मंत्राचा प्रभाव आहे. तुझ्या केसाला देखील सक्ता लागणे शक्य नाही. महावीरला व बलवीरला जितवर्मा व शक्तिवर्माने पाठविले होते असे सांगून वेळ मारून ने. त्या दोघांपैकी एकाला मरावे लागेल.

पण तू बाचशील.” ती इतका इतके बोलत होता की तो काय बोलत होता हे जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांपैकी एकाला देखील ऐकू आले नाही.

ब्रह्मदंडीच्या जिवंत जीव आला. त्याने म्हणजे जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांकडे एकदा पाहिले आणि “मंडूकेश्वरामेसरा! घरोघर आहे तुम्ही म्हणजे एकदा थोर पुरुषाच्या रक्षणासाठी कितीतरी लढायांचा देणें करण्यात असते. हे शास्त्रवेद आहे. तर चला त्या मंडूकेश्वराच्या वशीनाला जाऊ शकतो.”

मंडूकेश्वराचा अनुचर ब्रह्मदंडीघरावर राहून राहिला. पाहील्यातून जितवर्मा व शक्तिवर्मा चालू लागले. दोघा पुढे परम्परांच्या क्षात्रांत चालू वास्तव्य होते हे त्यांना ऐकू येत नव्हते. पण त्याच्या त्या विचित्र बागण्याचा मात्र या दोघांना येऊ लागला. त्या लगेच वेढावर मंडूकेश्वराचेच नरभक्षक अनुचर रहात होते. चौथे चंद्रमंडूक होता जार्गी येऊन पोचले तेव्हा चंद्रमंडूक विहिरीत डोक्यातून पडत होता व आपल्या नरभक्षक अनुचराने कांही तरी सांगत होता. ब्रह्मदंडी व त्याच्या दोघा अनुयायांना

आलेले पाहून मंडूकेश्वर उठून उभा राहिला आणि विहिरीपासून दूर एक आडाबल त्यांना बोलवून घेऊन गेला.

ब्रह्मदंडी प्राणमयाने थरथर कांपत उभा होता. मंडूकेश्वर त्याला म्हणाला “ब्रह्मदंडी! मिथ्याचे कारण नाही. तू दगा बलून त्या दोघांना माझ्याकडे पाठविलेस असा मला संशय होता. आताच रानांतून माझ्या कांही विधाला अनुचरांनी घेऊन महावीर व बलवीर दोघे या वेढावर कसे आले हे सांगितले. गुलाभांच्या व्यापाऱ्याच्या हातून स्वतःची सोडवणूक करून घेऊन दोघे एकडे

आले. आतां होवे पिऊन्यांत सांपडक्यासारसे आहेत." असे म्हणत त्याने त्या विहिरीकडे पाहिले. तो आणखी पुढे म्हणाला—"ते माझ्या पाताळ भुवनांतून इकडूनच बाहेर येण्याच्या प्रयत्नांत आहेत. त्या ठोंकाळा मी काही जणांना उमे केले आहे व काही आत गिरूर त्यांना पिटाळीन इकडेच आणीत आहेत. आपण येथे त्यांची वाट पहातच आहो." "

मंडुकेश्वराच्या तोंडून ते ऐकण्यावर ब्रह्मदेवीला वर्णनातीत आनंद झाला. व संपत्तीने भरलेली ती भवानक दरी त्याच्या

दोळ्यासमोर उभी राहाली. जितवर्षा व शक्तिवर्षा दोघांजवळ जाऊन तो कानांत घुटपुटला—"ऐकलेत ना तुम्ही सारे ! लखू व जयमल दोघांना जिवंत कैद केले पाहिजे. त्यांच्याजवळ गुप्त आकुरे असणे शक्य आहे. तसेच आवश्यक ज्ञान्यास जयमल मारला गेला तरी चालेल. पण लखूला मात्र जिवंत धरले पाहिजे.

मंडुकेश्वर विहिरीजवळ जाऊन विहिरीच्या कटुभावर जाऊन बसले. मंडुकेश्वर मधून मधून आवाज ऐकावून पश्चात होता व फोन लावून चाहक घेत होता. त्याला म्हणाला—"वेत आहेत. पुढे पुढे येण्याचा भावना ऐकू येत आहे."

चंडमंडूक म्हणाला त्याप्रमाणे लखू व जयमल त्या रानटी तरुणांसोबत त्याच वाजूला येत होते. पूर्वी त्यांनी मंडुकेश्वराच्या शोभार्थ त्या सर्व पाताळ भुवन पाळ्ये घातले पण तो जेव्हा कोठे नापडला नाही तेव्हा ते परतले. पण परत येऊन पाहतात तो तेथे त्यांना दग्बाव्याजवळ काही लोक असल्याचे कळले म्हणून तेपरत फिरले. आपण आंत गिरले आहो हे मंडुकेश्वराच्या अनुचरांना कळले आहे व ते आपल्या

जो येत आहेत." तो रानटी तरुण म्हणाला.

जयमल मर्याद घेऊन पुढे जाऊ या. म्हणजे तरी ही वाट कोठे परिते निघते की नाही. त्या जर का मंडुकेश्वराने त्या ठिकाण, पण कोठेकरी देवले नवमीक तर आपल्याला मधून जाऊ नये. पण जर काहीतरी तर आपण जिवंत जीव असेपर्यंत त्यांच्याशी जाऊन पुढे चलायचेन."

त्या तरुणाच्याकड त्यांनी परण्यापेक्षा त्यांच्याकड चार महा जणांना समितीवर लावून घेतले होते. लखू म्हणाला.

असे आपसांत बोलत ते विहिरीच्या जवळ येऊन पोचले. दुसऱ्याच त्यांना कोणी दोलन असल्याचा भास झाला. जयमल थांबला व लखूला मागे ओढीन म्हणाला—"आपल्याला वाटले नसे ते लोक आपली वाट पहात तेथे बसले आहेत.

लखू काही बोलणार जितक्यांत त्यांना पाठीमागून दिव्याचा उजेड दिसला. लोकां निघे आपापल्या नळवारी येणाऱ्या प्रसंगात तेथे दोघ्यास तयार झाले. लखूने जयमलला वाचूला मारले व पुढे येऊन म्हणाला—"पाठीमागून येणारे लोक पाचव्या

पूर्वी आपण बाहेर निघू या, वर जे लोक पाहारा देत आहेत त्यांना बाहेला लावले म्हणजे आपल्याला पकून जाता येईल."

स्थापमाणे तिचे निघाले.

"ते येत आहेत पहा! त्यांना जिवंत पकडले पाहिजे, विसरू नका!" ब्रम्हदेवी म्हणाला, स्थापमाणे त्याचे अनुचर जितक्या व शक्तिवर्मा सर्व सज्ज होऊन उभे राहिले.

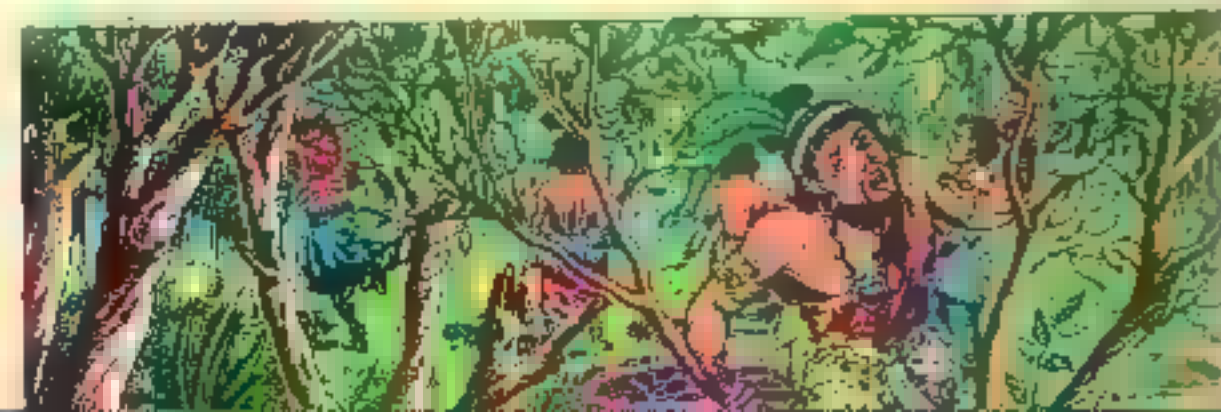
"छात्रांच्या केलालादि... त्यांच्या काय नथे, त्यांच्याशिवाय भयानक रातात साप- त्याला काहीच करू शकत नाही. जित- वर्मा सावध रहा! जर त्याच्या केलाला देखील धक्का लागला तर पुन्हा दोघांना मी उगा जाऊन टाकीन. उगा जाऊन टाकीन, विसरू नका!" ब्रम्हदेवीने त्यांना बजावले, ब्रम्हदेवी मांत्रिकांना म्हणूनच की काय तिचे जोराने धावत जाते आणि

एकदम उडी मारून बाहेर येऊन उभे राहिले. सिद्धासारंगे सर्वांवर ते लुटून पडले व त्यांची फळी फोडून पळीकडे निघून गेले.

त्याच वेळी दुरून झाडीच्या आडून अकस्मात "सौतानंद महाराज की जय!" असा आवाज ऐकू आला. नंतर "वा झाडावर झालेल्या बीस जणांना उड्या आणायला ब्रम्हदेवीला व मंदूकाला... आंबळाच्या झाडात झालेल्या लोकांना सांगा, निर्दोशाने उड्या टाकून भुयारांतून येणाऱ्या गरजूकांना बाहेला लावा." असा आवाज देखील ऐकू आला.

"...!" म्हणत ब्रम्हदेवी ओरडत दुसऱ्या बाजूने पकून साडी धावले.

[पुढील गोष्ट दुहेरी अंका]

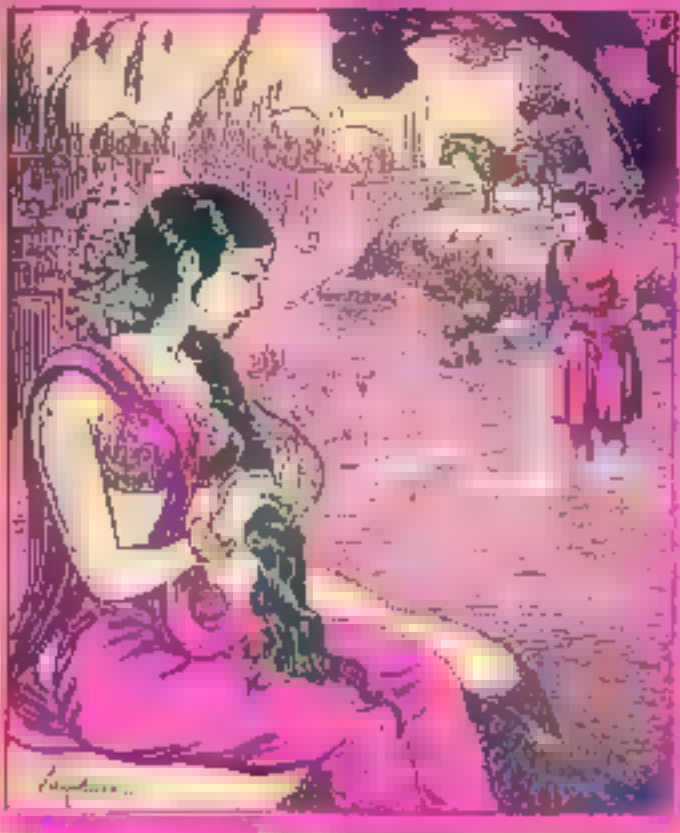

वचनभंग

विक्रमाकाने म्हट्टा सोडला नाही. तो पुन्हा शाहाजकळ येता आणि शाहाजकळे पेट सांधावर काढून घेऊन स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा पेनांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला- "गजा मला एकंदर भसे दिसत आहे की तू वचनभंग होऊन त्याचे पालन करण्यासाठी हा सर्व श्रम करीत आहेस. तसे असेल तर तुला काही दोष नाही. कारण वचनभंग केल्याने अभिजित याला स्वतःचे जीवन घालवून बसवे लागले होते. तुला या रात्रीच्या वेळी कदाळा येऊ नये म्हणून अभिजितची गोष्ट सांगली. ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कधी काळी सत्त्व नावाच्या एका राज्यात एक क्षत्रिय श्रेष्ठा रहात असे. त्याचे नांव अभिजित असे होते. त्याला सध्या मोठी पैतृक संपत्ति मिळाली नव्हती. तरी त्याच्या

नांही लिहिलेलें एक गांव होतें. त्या गांवांतच त्याचा एक लग्नसोय केल्यापण होता. त्याला धनाचा तेवढा लोभ नव्हता कीर्तीचा लोभ मात्र फार होता.

अभिजितचा किल्ला एका होंगराच्या पायथ्याशीच होता. तो घोड्यावर बसून होंगरांत शिकारीला जात असे. त्यामुळे बहुविधत त्याला चांगलेंच यश मिळालें होतें.

नित्याप्रमाणें अभिजित एक दिवशी शिकारीला गेला अमतां त्याला तद्दान लागली. ती भागविण्यासाठी तो एका ओढ्यावर पाणी प्यायला गेला. ओढ्यावरून उतरून त्यानें

स्वच्छ हातपाय धुनले व पोटा भरून पाणी प्याला. पाणी पिऊन तो आराहिल्या तेव्हां त्याला समोर एका शिळेंवर अस्मरसारखी सुंदर एक तरुणी बसलेली दिसली.

त्याला आश्चर्य वाटले. तो पाणी प्यायला म्हणून नदींत उतरला त्यावेळी त्याला नेहें कोणीच दिसले नव्हते. नग ही तरुणी कोटून आली ! म्हणजे त्यानें कीर्तीचा विचारलें—“तू ना मर्त्य लोकांमधी की दिसत राहोस. अप्सरा तरी असावीस किंवा कोणी देवी तरी असावीस.

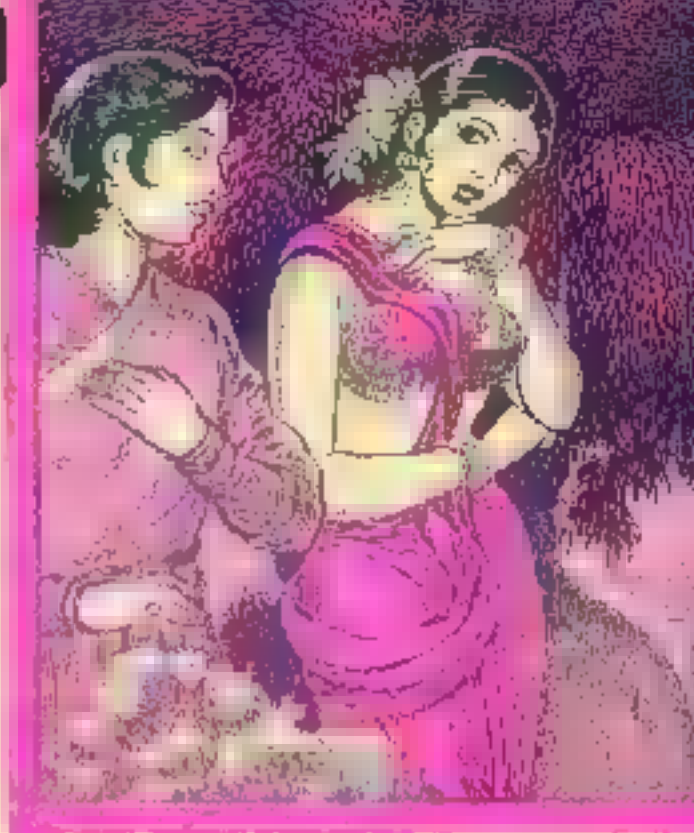
ती तरुणी स्मित करून म्हणाली—“मी जलकन्या आहे. मला चंद्रमुखी म्हणतात.”

अभिजितला जेव्हां कळले की ती तरुणी या मर्त्य लोकांतली नसून एक जलकन्या आहे. तेव्हां तिच्याशीं शोळण्यांत जर्ब नाही असा विचार करून तो तेथून निवाळा. परंतु त्याचे मन त्या सुंदर तरुणीनें हिगवून घेतलें होतें. चंद्रमुखीच्या मुखावर त्याचे हांटे चकोर पक्षासारखे मुग्न होऊन गेले होते. त्याचे पांथ तेथून हालतच नव्हते. ती तरुणी अभिजितच्या सौंदर्यावर मुग्न झाली असावी. कारण ती एकटक त्याच्याकडेच पहात बसली होती. होळ्यांना

होळ्यांची भाषा समजने. अभिजित निवून जाणें तर दूरच, ती बसली होती तेथें होडचुंम्क होडचुंम्क आंढो तसा येऊन तिच्या जवळ उभा राहिला. त्या तरुणीनें स्मित करून त्याचे स्वागत केले.

दोघे बराच वेळ परस्परगंशी बोलत राहिला. सूर्यास्ताची वेळ होत आली तेव्हां त्याला कळले की आतां आपापल्या घरी परत जाण्याची वेळ आली आहे. अभिजित म्हणाला—“पेथसी ! तू चोरले आहेस. मी घरी गेलों तरी माझ मन तुझ्या जवळच राहणार. मला नव्हतं लागणार नाही व जो येणार नाही. तसं माझें माझ्या होळ्यासमोर नाचत राहील. म्हणून माझ्या बरोबर चल. मी तुझ्याशीं एक घरकून तुला आपल्या हृदयसिंहासनावर बसवीन.”

चंद्रमुखी म्हणाली—“माझ्या मनाची अगदी तशीच स्थिति झाली आहे. माझे पांथ येथून हालतच नाहीत. मी या मर्त्यलोकांतली सामान्य की नसलें तरी येनाच्या बाबतींत माझ्या मनाची स्थिति तशीच आहे. मी आपला जल्वास सोडून तुझ्या घराची दासी व्हायला तयार आहे. परंतु माझी एक बट आहे. माझ्याशीं विवाह नव्हतं झाल्यावर

फक्कीचा विचार देसील तुझ्या मनांत आलेला मला स्वप्नार नाही. मला बचन देऊन तू मोडलेस तर स्वतःचे जीविनच घालून बसावे लागेल. तेव्हां या सर्व गोष्टींचा विचार करून काय तें ठरव.”

अभिजित स्मित करून म्हणाला—“पहिल्याच भेटींत तू अशा अटी घालून लागलीस तर तुझ्याबरोबर आयुष्यभर किती अटींचे दडपण माझ्यावर येऊन पडेल, कोण जाणें ! पण तुला मी तूं मागितलेलें हें बचन धायला तयार आहे.” दोघे अभिजितच्या किल्ल्यांत गेली. दोघांचे

समारंभाने लस झाले. अभिजितच्या गांवच्या लोकांनी या लढाईची सर्व जबाबदारी आपल्या खांद्यावर घेतली होती. त्यांना त्या लढाईसाठी वधुधरास अनेक प्रेमोपहार देऊन दोघांचे अभिनंदन केले.

अभिजितच्या आनंदाला भरती आल्यासारखे झाले. त्याच्या जीविताला कमलीदि उणीव म्हणून राहिली नाही. आपला शौर्य व पराक्रम दाखवून कीर्ति संपादन करण्याची फक्त त्याच्या मनात राहून गेली. लवकरच ती इच्छा पुरी होण्यास देखील त्याला एक उत्तम संधी मिळाली.

मालव राज्याचे एका शेजारच्या राज्याशी माऊंडकीमुळे युद्ध सुरू झाले. राज्यभर सैन्य मती सुरू झाली. युद्धांत पराक्रम गाजवणाऱ्या सन्मान व पारितोषिके दिली जातील अशी राजातर्फे वचने देण्यात आली.

ही घोषणा ऐकून अभिजितच्या मनात कीर्तीची अभिलाषा उत्पन्न झाली व त्याने चंद्रमुखीला त्याविषयी विचारले. म्हणाला- “या युद्धांत मला जी कीर्ति मिळेल त्याची वाटेकरीण तू एवढीशील. आपण तसे श्रीमंत पण नाही. या युद्धांत धन व दोन्हीचा भरपूर लाभ होईल.”

चंद्रमुखीने आनंदाने त्याला निरोप दिला आणि स्वतःच्या हाताने त्याला कवच व शिरस्त्राण घातले. म्हणाली- “मी प्रत्येक तुझी आटवण करीत राहीन.”

अभिजितने युद्ध संपल्याबरोबर घरी परत येण्याचे वचन दिले. म्हणाला- “तुझ्या प्रेमाचे माझे रक्षण करीत राहीन.”

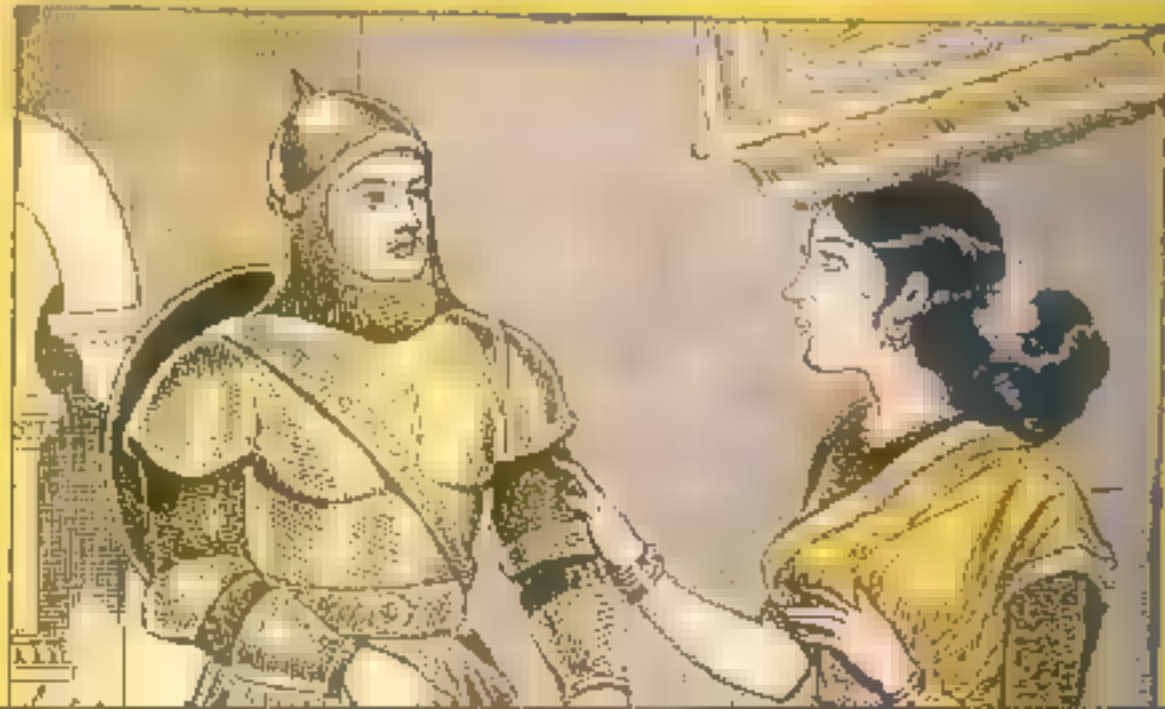
तो पोड्यावर बसून सल्ले राजाकडे गेला. राजाने आपला एक पंच तजारी सरदार म्हणून नेमले. युद्धाला पाठविले. अभिजितने त्या युद्धात चांगल्या पराक्रम

गाजविला. त्याच्या पराक्रमामुळेच सल्ले राजाचा युद्धांत जय मिळाला.

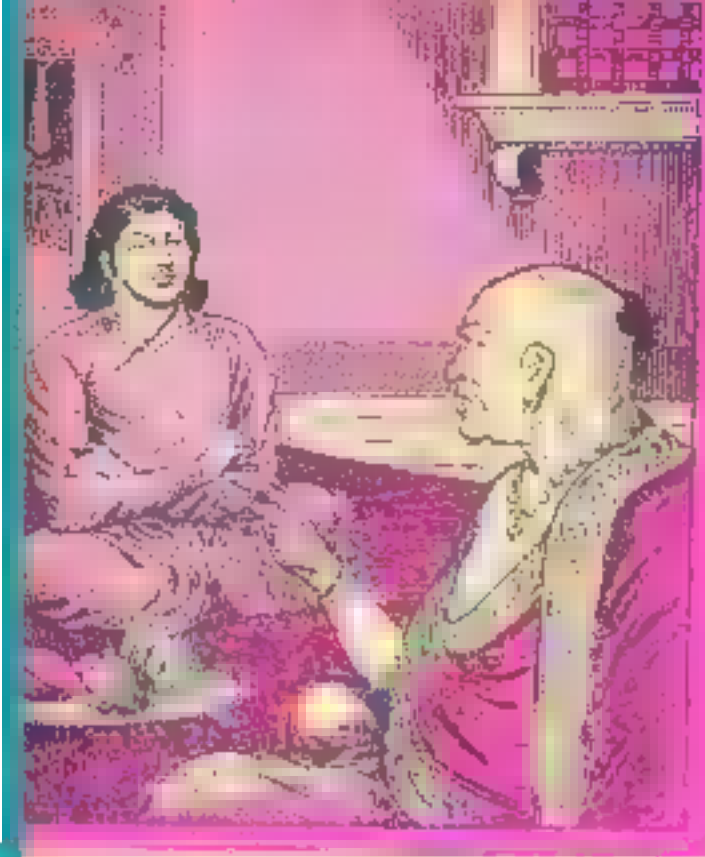
राजाने अभिजितच्या शौर्याची प्रशंसा केली व त्याला पारितोषिक व वस्त्र देऊन त्याला सन्मान केला.

अभिजितला चंद्रमुखीला दिलेल्या वचनाची आठवण होती. म्हणून तो राजाच्या निरोप घेत म्हणाला- “महाराज! मी ज्या कामासाठी आलो होतो ते पुरे झाले आहे. आता मला निरोप द्यावा.”

राजा म्हणाला- “युद्ध संपून एक दिवस देवाला शाला नाही. विजयोत्सवाची तयारी

आहे. म्हणून तो उत्सव संपल्यावर तू जा." राजाच्या शब्दांना मान देणें अभिजितला आश्चर्यचकित होतो.

विजयोत्सव फारच मोठ्या प्रमाणावर साजरा झाला. अभिजितच्या शौर्याची सर्वत्र वाखाणणी झाली. अभिजितला बरी परत जाण्याची धाई होती. म्हणून त्यानें अगदीं नाइलाजानें पुन्हां निरोप मागितला.

ह्या लेखीस राजानें आपला स्वर्ग मानम व्यक्त केला. म्हणाला—“फक्त पारिवर्तक वेळी व तुझा सन्मान करून मी तुझ्या कृपांमून कसा मुक्त होईन. तू माझ्या

राज्यावर इतके उपकार केले आहेस की मी तुला आपल्या मेनापतीच्या पदावर नेमीत आहे. आणखी आतां मी तुला काय सांगूं, माझ्या मागे गादीचा वारस तूच व्हावास अशी गाक्षी इच्छा आहे. एकुलती एक मुलगी आहे. तिचा हान तुझ्या हातांत दिली की मी तुझ्यावर राज्याची सर्व जबाबदारी टाकून वानप्रस्थाश्रमांत प्रवेश करीन. म्हणून तू बरी परत जाण्याचा विचार सोडून दे.”

अभिजितला प्रथम ते सर्वे स्वर्गच घाटेना. कोठें तो एक माधान्य सरकार आणि कोठें सार्व राजकन्येशी त्याचा विवाह! एवढेंच नव्हे तर राज्यलक्ष्मी देखील त्याला वरमाला घालणार. राजकन्या रूपानें चंद्रमुखोद्भूत कमी होती असें देखील नाहीं. तिच्याशीं लग्न झालें तरी चंद्रमुखोचाच आपल्या प्रेमावर अधिकार राहणार. राजकन्येशीं विवाह हा फक्त राजाच्या मनाचें समाधान म्हणें म्हणून. तो स्वतःच्या मनाची समजून घालूं लागला. राज्य मिळालें तर चंद्रमुखीबरोबर जामनच मुखांनें आयुष्य घालवतां येईल. चंद्रमुखीचें प्रेम व राज्यलक्ष्मी या दोन्हीमध्ये त्याच्या मनाची ओढाताण होऊं लागली. म्हणून

त्यानें एका ज्योतिषाकडे जाऊन त्याचे मत विचारण्याचें ठरविलें.

ज्योतिषानें त्याचा हान पाहिला त्याची जन्मकुंडली पाहिली आणि म्हणाला—“मत्स्य मनुष्य व जलकन्या यांचा विवाह शास्त्रविरुद्ध आहे. तो मुळीं विवाहच नव्हे. तू तिला फक्त समजून राहलास व राजकन्येशा विवाह न करून मनोचरण केले नाहींस तर दुसऱ्याक व दुसऱ्याक दोन्ही हाताने घालवून समजोन, म्हणून तू त्या जलकन्येचा विचारच मनोमन काढून आणि राजाच्या इच्छेप्रमाणें राजकन्येशीं विवाह करून घेऊन घेईस.”

अभिजितचा विवाह राजकन्येशीं मोठ्या थाटामाटांनें झाला. विवाहांतर तो नदीवर स्नानासाठीं गेल्या असतां पाण्यांत बुडी लागल्याबरोबर तो पाण्यांत बुडाला. बराच वेळ तरी वर न आलेला पाहून राजाच्या दिवाण्यांनीं सर्व नदीचा नळ तुडकून पाहिला. परंतु अभिजितचें प्रेत देखील सांपडलें नाहीं.

इकडे अभिजित ज्यावेळीं पाण्यांत बुडाला त्याच वेळीं तिकडे चंद्रमुखीची किकाळी अभिजितच्या महालांत गांवकन्यांना ऐकूं आली. नोकर चाकर धांवले. पण चंद्रमुखी

त्यांना कोठेहि दिसली नाही. त्यानंतर अभिजित त्याच वेळी बुद्धन मेल्हाचे त्यांनी ऐकले.

वेताळाने येथवर मोष्ट सांगून विचारले—
“राजा, मला हे कळत नाही का अभिजितने चंद्रमुखीला दिलेल्या वचनाचे पालन का केले नाही? तिच्यावरचे प्रेम कमी होऊ लागले होते म्हणून का? राजाचा जावई होण्याची इच्छा त्याच्या मनात अधिक प्रबळ होऊ लागली होती म्हणून? या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून नुं दिली नाहीस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर ठकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोवू लागतील.”

“राजकन्येची विवाह करण्यांत अभिजितने काही मोठी चूक केली, असे नाही मला वाटत. चंद्रमुखीवरचे प्रेम कमी होऊ

लागले होते हे देखील बरोबर नाही. चंद्रमुखीची विवाह झाल्यावर त्याच्या आयुष्यांत कसलगहि उणीव राहणार नाही, ही त्याची समजूत चुकीची होती. पुरुषाचे जीवन फक्त स्त्री-प्रेमात पूर्ण होत नाही. पुरुषाच्या कीर्तीची अभिलाषा असते. अभिजित योद्धा होना. त्याच्या पराक्रम गाजवून कीर्ति संगरान यशायला संधी मिळताच तो चंद्रमुखीला सोडून जायला नवारा झाला. त्या युद्धाने त्याने जो पराक्रम दाखविला त्याचमुळे त्याच्या राजाचा जावई होण्याचा निश्चय मिळाला, तो काहीना भुकेला होता. ती त्याला मिळाली.” राजा म्हणाला.

अशा प्रकारे राजाचे सैन्य मंग होनांच वेताळ अहदर झाला. त्या आज्ञाच्या फांदीला जाऊन लोवकळू लागला.

(कल्पित)

गंधर्व राजाच्या

वपरा नगरांत एक नांवाचा एक तरुण राहत असे. हसन हा शब्दाचा अर्थच मुळी सुंदर असा आहे. ते नांव त्याला सार्थक असेच होते. तो आईबापांचा एकुलता एक मुलगा होता. दुर्दैवाने त्याचे वडील तो लहान असतांनाच परलोकी गेले. त्याच्या वडिलांनी त्याच्यासाठी अलोट धन व जमीननुपला ठेवला होता. पण मित्रमंडळींच्या संगतीत चैन करून होते नव्हते ते सर्व तो धाऊन बसला.

पुढे त्याच्या जाईने तिचे स्वतःचे म्हणून जे स्त्री घन होते ते विकून मुलाला एक जव्हेऱ्याचे दुकान काढून दिले. तो दुकानांत बसून जव्हेऱ्याचा धंदा करू लागला. त्या वाटेने जाणारे लोक दुकानासमोर क्षणभर उभे राहून त्याचे सौंदर्य डोळे भरून पाहून घेत.

एका दिवशी देवांतला एक म्हातारा हसनचे सौंदर्य पाहून दुकानासमोर उभा राहिला. त्याची पांढरी दाढी डोक्याला बांधलेले पागोटें पाहून तो कांणी मोठा विद्वान मोंस्वी असावा असे हसनला वाटले.

दुपारच्या तपाजाची वेळ होनी. रस्ते-गल्ल्या रिकाम्या झाल्या. म्हातार्याने दुकानांत येऊन नमस्कार केला. हसनने देखील सलाम करून बसावला सांगितले.

म्हातारा स्मित करून म्हणाला—“बेटा! मला मूळवाळ नाही. तुला पाहून तुला दत्तक ध्यावे अशी इच्छा मनांत उद्भवली. दागिन्यांच्या या दुकानांत बसून आपले जीवन व्यर्थ घालविण्याची तुला जरूरत नाही. मला जी विद्या अवगत आहे ती

मिळविण्यासाठी किंथेकांनी आपले सर्व आयुष्य खर्ची घातले आहे. पण त्यांना ती मिळाली नाही.

हसनने त्या म्हातऱ्याचे आमार मानले व त्याच्या इच्छेप्रमाणे त्याचा दत्तकपुत्र होण्यास कवचले झाला.

“उया !” असे उत्तर देऊन म्हातारा निघून गेला.

हसन अनेकांत दुकाने बंद करून घरी गेला आणि आईला ती वानमी दिनी.

त्याची आई म्हणाली—“बेटा ! हे पागळी लोक अभिपूजक असतात. त्यांना सोने

कण्याची रीत माहीत आहे. त्यांची मैत्री करणाऱ्याला मरण निश्चिन.”

हसन म्हणाला—“आई, आपण तर गरीबच आहो. आमच्या जवळून कोण काय घेणार ? तो म्हातारा हुशार व चतुर दिसतो आहे. त्याच्या कपेने आपल्याला काही कायदाच होईल असे मला वाटते.”

आता आई काय बोलणार ? हसनला रात्रभर झोप लागली नाही. उजाडताच तो दुकानांत जाऊन बसला. थोड्या वेळाने तो पारशी म्हातारा आला. म्हणाला—“बेटा ! तुझे लग्न झाले का ?”

“अजून झाले नाही. आई पाठीस लागली आहे, पण मी आजपर्यंत टाळीत आलों.” हसन उत्तरला.

“फार छान ! आपली विवाह ब्रह्मचारी तरुणालाच घाची असे माझ्या मनांत होतें. तुझ्याजवळ तांब्याची तार किंवा एखाद्या तुकडा आहे का ?” म्हातऱ्याने विचारले.

हसनने तांब्याची एक जुनी फुटकी ताटली दाखविली.

“छान मिळाली ! ह्या ताटलीचे चारीक तुकडे करून ते मूर्तीचे वितळवून खाण.”

बृद्ध पागळी म्हणाला. बोलतांच तो आजू-बाजूय पडत होता.

हसनने तांबे विनळवल्यावर पागळी “हक ! मक ! मक ! तांब्याचे सोने होऊ दे !” असे तीनदा म्हणाला. तंवर आपल्या पांढऱ्यातून कागदाची एक पुढी काढून त्यातली शहराच्या रंगाची पूड फी कसले तरी चुण तांब्याच्या रसांत टाकले. ते विनळलेले तांबे अटू लागले आणि पाडता पाडता सोने झाले.

ते पाहून हसन चकित त्याने ते सोने दगडावर घासून पाहिले, शंभर कडो सोने होते.

म्हातारा हसनला म्हणाला “बाजारांत जाऊन हे सोने विकून ये. कोणाला सांगू नकोस कोटून घेऊन आलास ते.”

हसनने ते सोने दोन दिवारांना विकले. तो पैसे घेऊन आपल्या आईकडे गेला. म्हणाला—“हे सर्व त्या म्हातऱ्या पारश्याच्या कपेनेच मिळाले आहे. त्याच्या आईच्या मनांत निरनिराळ्या शंकाकुशका येऊ लागल्या. पण त्याने त्या शंकांकडे दुर्लक्ष केले आणि घरांत तांब्याची जिरकी मांडी होती सर्व घेऊन दुकानांत गेला.”

म्हातारा दुकानांतच बसलेला होता. हसनला पाहून त्याने विचारले—“ही सर्व मांडी कशाचा घेऊन आला आहेस !”

“ह्या सर्वांचे सोने वरक या !” हसन म्हणाला.

म्हातारा हंसून म्हणाला—“वेड्या, एका दिवसांत तुझ्याकडे एवढे सोने जालेले पाहून लोकांना शंका नाही का येणार ? आणि मग ही विद्या गुप्त कशी राहणार ?”

“तुम्ही म्हणता ते बरोबर आहे. पण तुमची ही विद्या स्वतः अवगत करून त्याची म्हणून मी घाई केली.” हसन म्हणाला.

म्हानारा आप्तच मोठ्याने हसला ■ म्हणाला—“ही विद्या भर बाजारांत का कोणी शिकतो ! तुला ही विद्या शिकायचीच असेल तर सर्व साभान घेऊन तू माझ्या घरी ये.”

हसनने ते कवूच केले व म्हानाररोबर निघाला. जात असतां वाटेन त्याच्या त्याची आई म्हणाली होती ते आठवले, पारशी असिपूत्रक असताना, म्हणजे नास्तिक असतात. त्याच विचारांत तो एका जगां थक्कला.

“बेटा, तुझ्या मनांत काहीतरी शंका असलीच आहे मला तुझ्या चेहऱ्यावरून.

तुला माझ्या घरां येऊन ही विद्या शिकायला हरकत असेल तर मी तुझ्या घरां येऊन तुला ही विद्या शिकवायला तयार आहे.” म्हानारा म्हणाला.

हसनने विचार केला, तसे केले तर आईच्या मनांतली भीति दूर होईल.

म्हानारा हसनघरोबर ■ घरी गेला. त्याला वऱ्हांच्यांत उभा करून हसन घरांत गेला व आईला म्हणाला—“आई ! तो म्हानारा पारशी आला आहे, तो माझ्या-घरोबर जेवेल. आपल्या घरचे नीट खाद्यवायर आपल्या विरुद्ध कांढी करण्याची हिंमतच त्याला होणार नाही.”

त्याची मुल आई म्हणाली—“बेटा ! तू म्हणतोस ते सर्व खरे आहे. अरे पण या नास्तिकांचा काय विश्वास ! या भोळीवर त्याचा विश्वास असेल तर ना ! तुझ्या न्यायासाठी मी हे सगळे सांगून आहे. तू म्हणालास तसा मी सैपाक करून ठेवते. नाही ■ नाही. पण तो आंत आज्ञावर नाच मी समोर येणार नाही. मी घरांतच राहणार नाही. मी शेजारी जाऊन रासेन.” आई म्हणाली.

सांगितल्याप्रमाणे हसनच्या आईने सवे सैपाक केला आणि मेजावर सर्व पदार्थ

आणून ठेवून ती शेजारच्या घरां जाऊन बसली.

केतर हसन म्हानाराला आत बोलावून घेऊन आला. दोघे जेवायला बसले. आमच्या घरां जेवलांत म्हणजे तुमचे आपचे अवळचे नाते झाले असे म्हणतां येईल नाही !” हसन म्हणाला.

“होय तर, ■ नाते जगदी प्रेमाचे व पवित्र आहे. तुझ्यावर माझे पितृतुल्य प्रेम नसते तर तुला ही ■ शिकविण्याचा विचार तरी माझ्या मनांत माला असता का ! तूच विचार करून पहा.” असे म्हणत म्हानाराने पागोखानून कमळी तरी पुढी काढली ■ म्हणाला—“पहा हे चूर्ण ! किरपेक पण मोने तयार करायला पुरेल सहस्रावधि ननस्पतींचा अंक काढून मी हे तयार केले आहे. हे कसे तयार करायचे हे मी तुला शिकवणार आहे.” असे सांगून म्हानाराने ती पुढी हसनला दिली.

हसन ती पुढी उघडून पहात होता. त्याचा डोळा चुकवून तेवढ्यांत म्हानाराने हसनच्या सनोरच्या ताटलींत काहीतरी मूल देण्याचे चूर्ण टाकले आणि म्हणाला—“ठेव आतां ती पुढी वाजूला. आतां आपण आची

जेवू या.” एक घास तोडांत घातल्याघरोबर हसन वेशुद्ध होऊन पडला.

“आतां तू माझ्या तावडींतून कोठे पळतोय, पाहतो !” म्हणत म्हानारा उठला. त्याने हसनला एका दोरीने बांधून घरांतली एक करड्यांची पेटी रिकामी केली. त्या पेटीत हसनला घातून घरांत जी चीजकसु त्याला उचलण्या जोगी वाटली उचलून पेटीत टाकली आणि पेटी घेऊन निघाला.

एका मजुराला बोलावून त्याने ती पेटी त्याच्या डोक्यावर ठेवली व सरळ धंदगावा निघाला. तेथे एक जहाज तयार होते.

रुंद लागली. तिला जी भीति वाहत होती, शेवटी तेच आले.

शेजाण्यांनी येऊन तिचा पीर दिला. तिने आपल्या घराच्या भागल्या वस्तूंस एक समाधि बनविली. दिवसभर त्या समाधी जवळ बसून विचारी रडत राही.

हसनला उचलून नेणाऱा म्हातारा पागशी कोणी तांत्रिक होता. त्याचे नाव बहराम असे होते. त्याने तंत्रविद्या शिकण्यासाठी किन्येक तरणांचे बळी दिले होते. या खेपस हसनची पाळी होती.

जहाज समुद्रांत असेपर्यंत तो हसनला शुद्ध येऊ नये म्हणून औषध हुंगायला देत असे. त्याने त्याला पेटीबाहेर काढले नाही. कांही दिवसांनी जहाज त्याला पाहिजे होते त्या जागी लागले. बहराम पेटी घेऊन समुद्र-किनार्यावर आला. त्याने हसनला वेधुद्ध स्थितीतच बाहेर काढले. त्याला बांगलेली दोरी सोडली. नंतर हसनला शुद्ध याची म्हणून त्याने औषध त्याला हुंगवले.

हसनने डोळे उघडून पाहिले तेव्हा तो एका निजेनस्थानी समुद्रकाठी आहे हे त्याला कळले. पण तो अनोळखी प्रदेश त्याला दिसला. कारण त्या देशाच्या वाळू

काळे, पांढरे, तांबडे व हिरवे दगड त्याला दिसले. तो चकित होऊन इकडे तिकडे पाहू लागला तेव्हा एका दगडावर म्हातारा पागशी बसलेला त्याला दिसला. आपल्याला फसवून तो येथे येऊन आला आहे हे ओळखायला त्याला पागसा घेऊन लागला नाही. त्याला आईने जे सांगितले होते तेच शेवटी खरे झाले. तो म्हातार्याजवळ जाऊन म्हणाला—“हे सर्व काय केले? तुम्ही वाया! तुम्ही तर आमच्या घराचे भीड देखील खाते आहे.”

म्हातारा जोराने हसून म्हणाला “भक्ति-पूजक बहरामला भीड भीड खाऊनच काय! आजपर्यंत तुझ्यासारख्या नऊज नव्याण्यच तरुणांचा मी बळी दिला आहेस. तुला आता सुटका नाही. तू देखील आपल्या अज्ञाना विरुद्ध माझ्यासारखी अग्नीची पूजा करायला आक.”

“नोच, माजी! जीम गळून पडेल सुशी!” हसन दगडावून म्हणाला.

बहरामने लोच आशला स्वर बदलला व म्हणाला—“परीक्षा घ्यायला हे सर्व मी बोललो होतो. हे सर्व तुला रुंरे वाटले वाटते! तू या परीक्षेत उत्तीर्ण झाला आहेस.

जहाजाच्या कमानाने म्हातार्याला पाहाण्या-यशस्वर त्याला लवून मुजग केला. म्हातार्याने सांगितल्या जागी पेटी उतरवून ठेवली आणि लगेच नांगर उचलून जहाज सोडले.

थोड्या वेळाने हसनची आई घाई परत येऊन पाहिले तो तेथे हसन नव्हता व पेटी पण नव्हती. घरांतल्या कांही बहुमूल्य वस्तू पण नाहीसा झालेल्या दिसल्या. तिच्या मनांत धक्का झाले. हसनने अदव्या दिवशी रात्री जे सोने व पैसे आणले होते ते देखील अहङ्कार झाले होते. पेटीतले कपडे जमिनीवर फेकलेले व दरवाजा उघडा. ती मोठ्याने

एकान्त जागी तुला विद्या शिकविणं याची म्हणून मी येथे तुला येऊन आलो होतो. तो सनोर डोंगर दिसतो ना तुला. त्याचे शिखर पहा मेघाना म्हणजे हगाना टेकले आहे. म्हणून या पर्वताला मेघपर्वत असे नाव आहे. याच पर्वतावर आपणांला हवे असलेले वनस्पती मिळतात. तो डोंगर चढून जाण्याचे आहे आपणाला.”

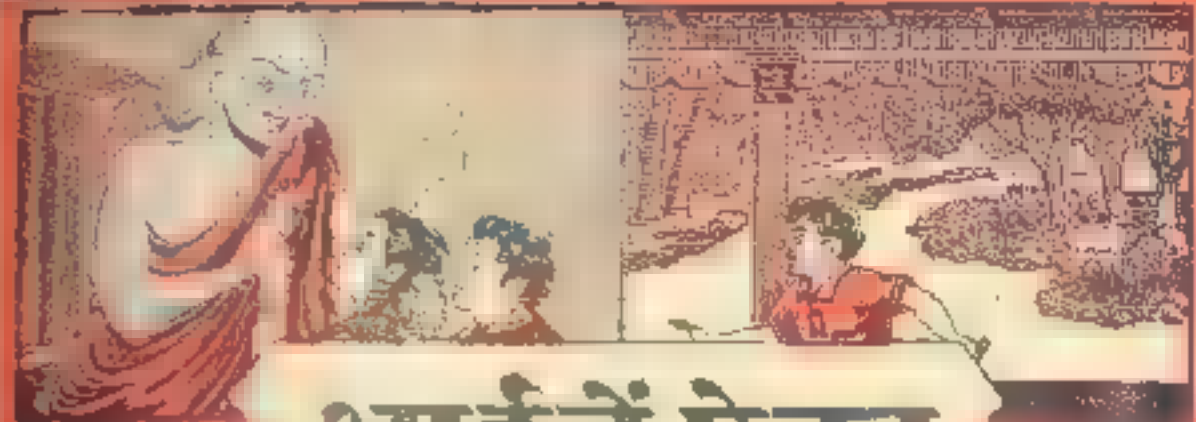
हसनचा सदेह थोडा कमी झाला. तो बहरामला म्हणाला—“तो डोंगर तर भिती-सारखा उभा दिसतो आहे. त्यावर कसे चढून जायचे?”

“आपण त्या डोंगरावर चढून जाण्याची गरजच काय? आपण पक्षासारखे त्या डोंगरा भोवती घिरण्या घालू,” सांगून बहरामने आपल्या पांभोऱ्यांतून तांब्याची एक ताटली बाहेर काढली. त्या ताटलीवर कोंबडीचे कातडे होते. कातड्यावर काही तरी लिहिलेले होते.

बहरामने ती ताटली एका बोटाने वाजवली. त्याबरोबर धूळ उडू लागली व समोर पंख असलेला एक घोडा त्यांना दिसला. त्या घोड्याच्या नाकांतून ज्वाळा येत होत्या. बहराम त्या घोड्यावर बसला व त्याने हात पुढे करून हसनला पण बसावला सांगितले. लगेच घोडा पंख फडफडवून आकाशात उडू लागला. एका क्षणात तो पर्वताच्या शिखरा-मोवती घिरण्या घालू लागला. शिखरावर उतरताच घोडा पुन्हा अदृश्य झाला.

हसनला आनां मात्र खरोखर मीति वाटू लागली. त्याने चहूकडे पाहिले, वनस्पती किंवा डिरवळ त्याला कोठे दिसली नाही. बहराम म्हणाला—“जाना देव आला तरी तो तुझे स्तंभ करू शकणार नाही!” असे सांगून तो हसू लागला.

त्याचे ते राक्षसी हास्य पाहून थोडा भ्याला खरा, पण पुन्हा स्वतःला सावरून म्हणाला—“नीच, दुष्ट माणसा! अज्या वर आहे! तोच माझे रक्षण करील. असे म्हणून त्याने म्हानाच्या हानांतली ती जादूची ताटली हिसकावून घेतली व दुसऱ्या हानाने त्याला डोंगरावरून खाली टाकले. बहरामचा कडेलांटाच झाला. तो खाली एका लडक्यावर आदळला आणि या नुवीवरचे त्या राक्षसी तांत्रिकाचे अस्तित्व कायमचे नाहीसे झाले. (पुढे चालू)

आईचें ऐका

“आजोबा पहा हो, अशोक आईचें मुळाच ठेकत नाही. मुळांना अशोकच्या विरुद्ध तक्रार सांगितली.

“अशोक! तीव का रे?” आजोबांना त्याला उबल झाल्यातून प्रगते विचारले.

“एडा ना आजोबा! मी काही केले तरी मला आठ सांगवते. हे काळू नवोन ते काळू नकोस, सारखे तिचे सांगवते चाकले असते. पाण्यात मेलू नकोस. मी मनीची शोपटी पकडली तर पकडून ओढू नको म्हणते. फेसच्या जाडावर चढू नकोस. जसे सारखे तिचे चालले असते.” अशोकाचे आईच्या विरुद्ध तक्रार सांगितली.

“वेड्या. तुझ्या चांगल्यासाठीच तर ती सांगते! उगाच का सांगत? तू आईस ल्हात, तुला कळत नाही. म्हणून थोर

नाणमें सांगतील तसे बागावे आणि आईने सांगितलेले सर्वात प्रथम ऐकावे. तुला डेटाच्या पिछाची गोष्ट माहीत नाही वाटते?” आजोबांना विचारल्याबरोबर सर्व मुले म्हणाली “डेटाच्या पिछाची गोष्ट! सांग! आजोबा तीव गोष्ट! तुम्ही कधी कधी सांगितली नाही!” मुले म्हणाली.

आजोबांना नाकांत नपकीर कायली आणि गोष्ट सांगू लागले.

पूर्वी कधी मारवाडांतल्या एका राजाने आपल्या मुलीचे लग्न मेवाडच्या राजकुमाराला करून दिले. हुंडा म्हणून एक हजार डंडा दिले. लग्न होऊन मुलीची पाळवणीची वेळ आली. एन वेळ एक डंटीण आचारी पडला म्हणून तिच्या ऐवजी तिचे पिरवूच राजाने पाळवायचे ठरविले.

त्या पिल्लाला आपल्या आईला सोडून राहण्याची इच्छा नव्हती. ह्या अशोकालाच पक्षा ना ! आईचे ऐकत नाही. पण आई नसली तर एक क्षणभर देखील एकटा स्हायला तयार नसतो. तें पिल्लें मुळां आपल्या आईकडे पळून आलें.

वेळीं त्याची आई फारच आतारी होती. ती त्याला म्हणाली—“बाळ ! आतां मी किती दिवस जगणार ? जा तू आपल्या भावाकडे, नेहमीं त्याच्या घरावर रहा वर का ! आपल्या भावाला भेटायला जाशील तेव्हां वाळूच्या टेकडीवर किंवा ज्या जागीं

कंजी पूर्वी पडत वेली अनेक भज जागीं विश्वांतीसाठी धांव नकोस. उंटांच्या रांगेत चालताना कधी टाकला राहून व नकोस, मधें राहून जा. नेहमीं आपल्या मोठ्या भावाबरोबर जाय, मी जमिनीसारख्या वागलाना तर तुला वाळूच्यावर कधी वास होणार नाही.” असें सांगून त्याच्या कामाचे ठेके देऊन.

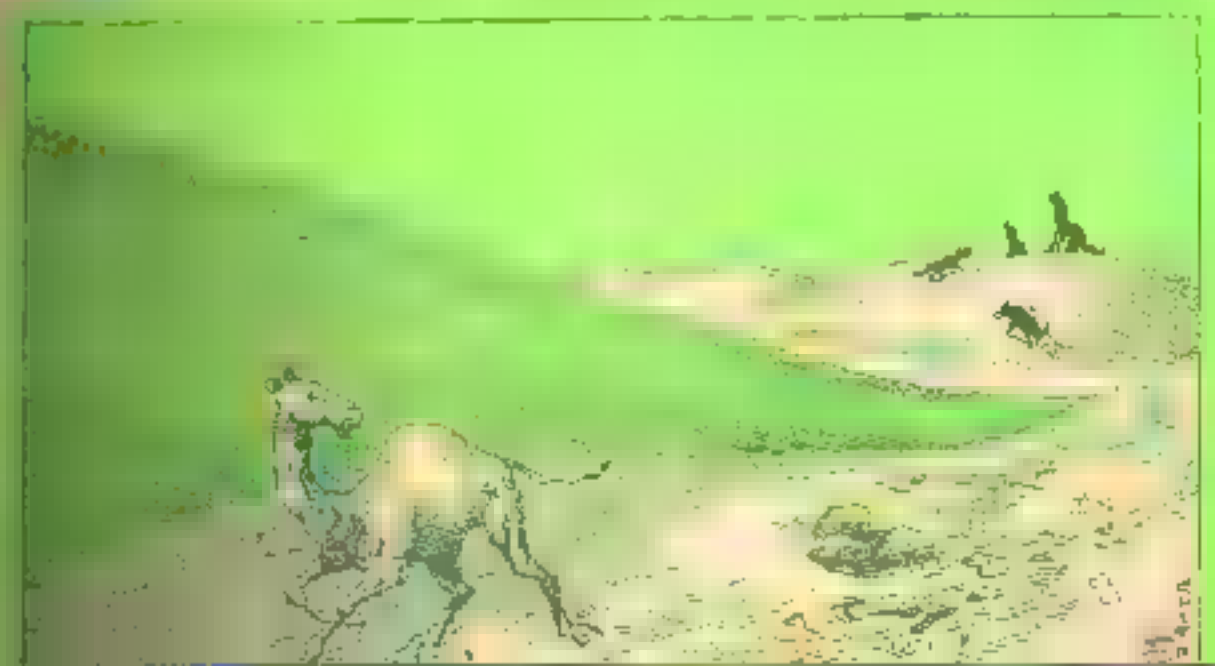
तेव्हा पिल्लें कांहीं वेळ रडत राहिले व नंतर उंटांच्या कळरांत जाऊन मावाला भेटून त्याच्या घरावर राहण्यासाठी म्हणून निघून गेले.

जेव्हा संध्याकाळीं काळोख पडला. विश्वांति व्हायचा विचार करून तें नेमकें वाळूच्या एका टेकडीवर चढून बसून राहिलें. त्यानें विचार केला, आईनें सांगितलें आहे तरे, पण पाहें या तर काय होतें ! रात्री जंगला वारा सुटला. उंटांच्या पिल्लांना घेता जात लागली. तेव्हां त्याला कळलें की आईनें उंठ जागीं झोपू नये असें सांगितलें वानें तें कां.

दुसऱ्या दिवशीं पुन्हां तें पुढें निघालें. रात्री कांटे तरी विश्वांतीसाठी धावण्याने त्यानें टाविले. एका जागीं माणसांचीं

उंटांची पावले दिसली. तेथें उंटांचा तांडा थांबला वसावा असें त्याला वाटलें. असल्या जागीं मुळां आईनें झोपू नकोस असें सांगितलें होतें नाहीं का ? पण पाहें या तर काय होतें तें ! असा विचार करून उंटांचें पिल्लें त्या जागीं बहून राहिलें.

ज्या जागीं प्रवासी कांहीं वेळ उतरतात त्या जागीं खाऊन पिऊन उरलेले पदार्थ टाकून जातात. त्याच्या यासानें रानटां ननावरें तेथें येतात. अश्याीं तसेंच झालें. रात्री लांडग्यांचे ओरडनें ऐकून उंटांच्या पिल्लांनी झोप सोडली व तें पावळून तेथून

धूम पळत सुटले. आईने असा पडावाच्या जागी उतरून नये असे जे सांगितले होते ते का आतां कळले त्याला. आईच्या भांगण्या-भमाणे वागण्याचा त्याने विचार केला.

दुसऱ्या दिवशी उंटाचे पिल्ल त्याचा भाऊ होता त्या कळपांत जाऊन पोचिले. पण आईच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करून ते कळपाच्या अगदी समोरच्या टोकाकाला जावे लागले. ते पिल्ल भावकाश चालू लागले की मागच्या उंटांना गग येई व ते त्याच्या शेपटीला व पाठीला चानू लागले. पुढे घालणे थरोथर नाही असा विचार करून गग ते सवीत गाी चालू लागले. उंटा हाकणारे मागच्या उंटाकाला मारीत. म्हणून त्या पिलाकाला मार वगू लागला. नागे घालणे थरोथर नाही हे नेहमी त्याला कळले व ते पुढे पावू लागले. पण त्याच्या नाका

तोडत धावत असेना वाट जाऊ लागली. 'अगदा पुढे किंवा अगदी नागे का चानू नये हे आईने का सांगितले होते ते आतां कळले.' असा विचार करून ते पिल्ल कळपाच्या मधोमध त्याचा मोठा भाऊ चालत होता त्याच्याथरोथर चानू लागले. तेव्हा मात्र त्याला काही जस झाला नाही. वेळेवर दाणापाणी मिळे. भावाथरोथर गप्ता मारीत ते आनंदाने चानू लागले.

आजोपांनी वेथवर गोष्ट सांगितली व म्हणाले—“ म्हणून तुम्हाला रागत होता का थोर मोठे सांगतील तसे, निदान आई सांगेल तसे वागावे. नाहीतर त्या उंटाच्या पिलाची जी गत झाली ती होईल.”

सर्व मुले मोठमोठ्याने ओगटू लागली—
“ उंटाचे पिल्ल ! ” उंटाचे पिल्ल ! ”
अशाक मात्र जोयाळल्या सारखा झाला.

अन्तीचें वाण

आठपाट नगर होते. एक राजा होता असे. त्याचे नांव विष्णू. त्याला आठ आठो व शेकटां एक मुलगी झाली. अर्थातच आई वापाची फार छोटकी होती ती. कधी तिला ते होण्याआड होऊ देत नवत. तिचे नांव त्यांनी मीमंतिनी ठेवले.

ज्योतिष्दांनी मुलीची जन्मकुंडली पडून सांगितले की मुलीच्या कपाली वैधव्य लिहिले आहे. ते कळल्यापासून चित्रवर्मा काय काळजीत पडला. त्याने ही गोष्टी तिच्या मनला दुःखी करणे थरोथर होणार नाही, असा विचार करून सांगितली नाही व तिच्यासाठी योग्य वर ओघू लागला.

परंतु असल्या गोष्टी किती दिवस लपून राहणार ! मीमंतिनीला तिच्या भावी पतीवर येणाऱ्या तक्रारी कल्पना आली. तिने

सोमवारचे वन गुरू केले आणि शिव नागाचा जप करू लागली.

पुढे काही दिवसांनी तिचे लग्न चित्रांगद नावाच्या निषध राजकुमाराशी झाले. हा चित्रांगद नलदमयंतीचा नातू. इंदुसेनाचा मुलगा होता. विवाहानंतर चित्रवर्माने आपल्या आजो्याला परजांबई घालून ठेवले व सर्व प्रकारे त्याची काळजी घेऊ लागला.

एकदा चित्रांगद नाईत असून कोठेतरी जात कसतां जोराने वादळ सुटले व त्यामुळे नांव पाण्यांत बुडाली. चित्रांगदाला काही नागकन्यांनी पाहिले व त्या त्याला घेऊन पाताळ लोकांत गेल्या. नागांचा राजा तक्षक हा चित्रवर्माचा स्नेही व मित्र होता. त्याने चित्रवर्माचा जांबई म्हणून चित्रांगदाचा सर्व प्रकारे सत्कार केला. चित्रांगद पाण्यांत बुडाल्यानंतर परेच दिवस परत न आलेला

त्या दिवशी मीमंतिनीचे वन होते. मीमंतिनीने वन्याभूषणं वाटली. अर्धातच सुमेव-सोमवतींनी पण कलाभूषणं घेतली.

सुमेव सोमवतीला म्हणाला "कोणाला कळण्यापूर्वी आपण विदर्भ देशात परत गेलें पाहिजे. पण सोमवतीला पुरुषस्वेष धारण करणे अशक्य झाले. कारण त्याला जीव मिळाले होते. सोमवतीची सोनवती आली होती. सोनवतीने सुमेवाला पण मानून त्याच्या चरोवर सुखाने संभार करणाऱ्याचे ठरविले.

आपला एकलता एक मुलगा सोमवत सोमवती होऊन स्वदेशां परत आला हे जेव्हा आपला कळले तेव्हा त्याला राग आला व तो विदर्भ देशाच्या राजाला असली भेटा केल्याबद्दल खूप रागावून म्हणाला-- "तुझ्या बा पडेपुलें पाहिल मुलाला स्त्री रूप मिळाले."

विदर्भ राजाला आश्चर्य तर कळलेच, वाईट देखील कळले. त्याने पर्वती परमेश्वरांचे आत कडून त्यांची आराधना केली. पर्वता पर्वतीने प्रकट होऊन म्हणाले-- "तुं आपली कला केलीस !"

राजा म्हणाला-- "देवी, सोमवतीचा पुन्हा सोमवत होईल असे काही तरी करा."

देवी म्हणाली-- "ते कळत अशक्य आहे. मीमंतिनीने म्हाला स्त्रीस्वेष धारण केला तो स्त्री आला. त्याला आता मी काय करू. तिच्यासमोर जे जोडण्याने ज्ञानात त्याचे मम अखंड राहाते !" असे सांगून देवी अंतर्धान पावली.

आई बाप काय करणार ! त्यांनी दोघांचा संभार सुखाना होवो. असा आशीर्वाद दिला.

खरा चोर

एका एका जहाजात चोरी झाली. खरा चोर कोण हे कळना. ज्या ज्या नवदिवस संभव होना त्यांना अकचर बादकहाकडे पाठवले. अकचराने विरवलाला खरा चोर कोण हे ओळखण्यासाठी सांगितले.

विरवल चोरांना म्हणाला-- "कोणो चोरी केली आहे हे मी उघां सांगेन. जो चोर असेल तो स्वतःच येऊन आपला अपराध कबूल करील. सर्वोनी टरल्या वेळीं हजर झाले पाहिजे."

चोर घरी गेले व विरवलाने सांगितल्याप्रमाणे दुसऱ्या दिवशी दरबारांत हजर झाले. विरवल त्यांना म्हणाला-- "घरें सर काढा आपापला सदरा आणि आपले नांव घेऊन हात पुढे करा." चौथा चोरांनी त्याप्रमाणे केले. नंतर विरवल प्रत्येकाच्या हातावर एक गोळी देत म्हणाला "आता ही गोळी खा. जो चोर असेल तो गोळी खाऊचोवर मरून पडेल." चोराचा चेहरा कायद्याबरा झाला. त्याने आपली चोरी कबूल केली.

त्या दिवशी मीमंतिनीचे वन होते. मीमंतिनीने वन्याभूषणे वाटली. अर्धातच सुमेव-सोमवतींनी पण कलाभूषणे घेतली.

सुमेव सोमवतीला म्हणाला "कोणाला कळण्यापूर्वी आपण विदर्भ देशात परत गेले पाहिजे. पण सोमवतीला पुरुषस्वेष धारण करणे अशक्य झाले. कारण त्याला जीव मिळाले होते. सोमवतीची सोनवती आली होती. सोनवतीने सुमेवाला पण मानून त्याच्या चरोवर सुखाने संभार करण्याचे ठरविले.

आपला एकलता एक मुलगा सोमवत सोमवती होऊन स्वदेशात परत आला हे जेव्हा आपला कळले तेव्हा त्याला राग आला व तो विदर्भ देशाच्या राजाला असली भेटा केल्याबद्दल खूप रागावून म्हणाला - "तुझ्या बा पडेपुल्ले माझ्या मुलाला स्त्री रूप मिळाले."

विदर्भ राजाला आश्चर्य तर कळलेच, वाईट देखील झाले. त्याने पर्वती परमेश्वरांचे आत कडून त्यांची आराधना केली. पर्वता पर्वतीने प्रकट होऊन म्हणाले - "तुं आपली कला केलीस !"

राजा म्हणाला - "देवी, सोमवतीचा पुन्हा सोमवत होईल असे काही तरी करा."

देवी म्हणाली - "ते कळत अशक्य आहे. मीमंतिनीने म्हाला स्त्रीस्वेष धारण केला तो स्त्री आला. त्याला आता मी काय करू. तिच्यासमोर जे जोडण्याने ज्ञानात त्याचे मम अखंड राहाते !" असे सांगून देवी अंतर्धान पावली.

आई बाप काय करणार ! त्यांनी दोघांचा संभार सुखाना होवो. असा आशीर्वाद दिला.

खरा चोर

एका एका जहाजात चोरी झाली. खरा चोर कोण हे कळना. ज्या ज्या नवदिवस संभव होना त्यांना अकस्मिक वादळाकडे पाठवले. अकस्मिकाने विरवलाला खरा चोर कोण हे ओळखण्यासाठी सांगितले.

विरवल चोरांना म्हणाला - "कोणो चोरी केली आहे हे मी उघा सांगेन. जो चोर असेल तो स्वतःच येऊन आपला अपराध कबूल करील. सर्वोनी टरल्या वेळी हजर झाले पाहिजे."

चोर घरी गेले व विरवलाने सांगितल्याप्रमाणे दुसऱ्या दिवशी दरबारात हजर झाले. विरवल त्यांना म्हणाला - "घरं तर काढा आपापला सदरा आणि आपले नांव घेऊन हात पुढे करा." चौथा चोरांनी त्याप्रमाणे केले. नंतर विरवल प्रत्येकाच्या हातावर एक गोळी देत म्हणाला - "आता ही गोळी खा. जो चोर असेल तो गोळी खाऊनचोवर मरून पडेल." चोरांचा चेहरा कायद्याबरा झाला. त्याने आपली चोरी कबूल केली.

भीमूचे पराक्रम

भीमूला शिकविण्यासाठी त्याच्या बायकोने पुष्कळ पयस केला. परंतु तिला थोडे वेळीस यश आले नाही. तेव्हा तिने नवऱ्याच्या मनात देवभक्ति उत्पन्न करून देवाची पूजा निश्चिनियमितपणे करण्यास सांगितले. कदाचित देव प्रसन्न होईल. थोडी बुद्धि देईल असे तिला वाटले. बायकोच्या सांगण्याप्रमाणे भीमू रोज गावाबाहेरच्या देवळांत जाऊन पूजा करू लागला.

आज गावी एक गोसावी येऊन राहू लागला होता. तो देवळाच्या वाटेवर एका तळ्याच्या काठी झोडासाठी बसल्यान भरून बसून असे. त्या गोसाव्याने भीमूच्या औदिक पराक्रमाच्या गोष्टी ऐकल्या होत्या. एके दिवशी भीमू देवळांत जात असता त्या

गोसाव्याने त्याला हाक मारली—“वेटा भीमू ! इकडे ये जरा !”

गोसाव्याना सावुवेष पाहून त्याने नांवाने हाक मारलेली पाहून त्याला दिव्य दृष्टि अशाची असे भीमूला वाटले. त्याने अवट जाऊन त्या गोसाव्याला साष्टांग नमस्कार केला आणि हात जोडून उभा राहिला.

“वेटा ! तू रोज देवदर्शनाला जातोस, अशी देवभक्ति या कलियुगांत काढून येणार ! तुला देवाने तद्बुद्धि दिली म्हणून त्याच्यावर तुझे मन रमले आहे. पण हे पहा देवळांत देवाचे दर्शन घेऊन होणार तुला ! देवळांत तर देवाची मूर्ती असते, देव नसतो. पण तुला प्रत्यक्ष देवाचे दर्शन घडावे म्हणून तुला मी बोलावले. तुला देव दर्शन दवे आहे, होय ना !” गोसाव्याने विचारले.

“होय, वृथा ! त्या देवाचे दर्शन कसे घडते, देव कोठे आहे !” भीमूने गोसाव्याला विचारले.

“देव माझ्या म्हणण्याप्रमाणे वागतो. मी सांगितल्या दर्शन देतो. मी सांगितलं तसें तू केलंस तर देव तुला दर्शन तर देईलच, तू मागशील तें देखील देईल.” गोसावी म्हणाला.

“आपण म्हणाल ते करायला मी तयार आहे.” भीमू म्हणाला.

“वरें तर, तू या तळाशील एक मिनिट

अगांतला सदरा, गळ्यांतला कंठा घेतांतली अंगठी मात्र काटावर काढून ठेव.” गोसावी म्हणाला.

भीमूने डोळे मिटून त्या कपटी गोसाव्याने जसे सांगितले तसे केले व जे व्हायचे तेच झाले. गोसावी भीमूचा सदरा, कंठा व अंगठी घेऊन पळून गेला.

इतक्यांत भीमूच्या डोक्यांत एक गोष्ट आली. आपल्याला देवाचे दर्शन झाले तरी ते बायकोला होणार नाही. एकट्याने देवाचे दर्शन घडले तर पाप लागेल. असा विचार भर बुही मारून यश, देवाचे दर्शन घेऊन, करून त्याने डोकें बाहेर काढले. त्याला

गोसावी पळतांना दिसला. भीमूने जोर जोराने हाक मारायला सुवात केली—
“बुवा ! अहो बुवा ! भावा ! तुम्हांच्या एक गोष्ट विचारावयाची आहे !” म्हणत भीमू गोसाव्याच्या काठी लागून धांवू लागला. भीमूचा आवाज ऐकून गोसावी जागृतच जोराने पळू लागला.

भीमू पळण्यास कमी नव्हता. त्याने जाऊन गोसाव्याला गांठलेच. म्हणाला “तुम्ही देवाला बोलवायला निघालांत वाटते ! नशी चार्हे नाही !

गोसाव्याची धानराखी उडून गेली होती. त्याने भीमूचा सदरा, फंटा & अंगठी भीमूच्या तोंडावर टाकली व आपली सुटका करून घेऊन पुन्हा पळू लागला.

भीमू ओरडून विचारू लागला “अहो बुवा ! पुरे ऐकून घ्या ! पुरे ऐकून घेतल्या-

जेवाय असे पळतां काय ! नाझ्यावर हतके कां रागायलात !” म्हणत भीमू पुन्हा गोसाव्याच्या मागून धांवू लागला.

आरडाबोरड ऐकून जवळ पासचे लोक धावत आले & त्यांना त्या गोसाव्याला धरले. तोपर्यंत भीमराव देखील येऊन पोचले होते. एकाने गोसाव्याची नकली दाढी उधटली. तेव्हा तो गोसावी नमून चोर आहे हे सर्वांना कळले. त्यांना त्याला पोलीस ठाण्यावर नेले. तेथे पोलीसांनी सांगितले की तो ~~एक~~ अहल चोर आहे व कित्येकदां ~~तुम्हाला~~ जाऊन ~~आहे~~ आहे. त्याने नांव ऐकून त्या पंचक्रोशांतले लोक भीत असत. यसल्या चोराला भीमूने धरून दिल्याबद्दल पोलीस इन्स्पेक्टराने भीमूची पाठ खोपटली व गांवकऱ्यांनी भीमरावांची खुर म्मुनि केली.

नाग मुकुट

स्विदल्ले देशांत ~~एक~~ राजा होता. राहाली. बापाचे हृदय कळवळून आले. त्याला एका मुलगी होती. एकदा मुलगा नवडना. राजा & राणी दोघांनी पुष्कळ नवस केले. पण त्यांना मुलगा झाला नाही. म्हणून दोघे मुलीलाच मुलगा मानून तिचे खोडकीपुक वस्त्रे लावले.

एकदां बापलेक कोठेंतरी झिडायला निघाला. त्यांना रागांत एक जागी एक म्हातारी चाई सांगणं बोलत खेळत असलेली दिसली. ती गारुडीण असादी असे वाटले त्यांना. राजकुमारीने तिच्या विचारले—“हा असली कामे करून लोकांना फंसवणे हाच वेदा करतेस वाटते तू !” म्हातारीला राग आला. तिने आपली जाडूची कांडी तिच्या अंगाला लावली. राजकुमारी पाहता पाहता सांघ झाली व बापाच्या अंगाला विलगून

राहाली. बापाचे हृदय कळवळून आले. ती म्हातारी म्हणाली—“बापाप्रवळ आतां कशात जातेस ! तुला आतां सांपासारखेच जीवित धाळवायें लागेल.” असे सांगून तिने तिच्या डोक्याला जाडूची कांडी लावली. राजकन्या नागकन्या झाली व इताश हाऊन वाळ्यांत गिरली.

राजा इतका वेळ भयचकित होऊन सर्व पशात होता. मुलीचा विरह त्याला असह झाला. रागाच्या भरांत तलवार उपमून तो म्हातारीला मारावाला धांवला. तेव्हा म्हातारी म्हणाली—“खबरदार ! तू एक पाऊल देखील पुढे टाकलेस तर तुला देखील सांघ करून नागलोकांत पाठवीन.”

राजा म्हातारीसमोर हात जोडून विनवणी करू लागला कां माझ्या मुलीचे अपराध

पोटांत गिळून तिला भाफ कर! म्हणाली—“मंत्र टाकण्याची शक्ति माझ्या अंगात आहे. तो परत घेण्याची नाही. मुझ्या मुलीला कोणत्याही प्रकारे काढ होणार नाही. ती तामलोकाची राणी म्हणून राहील. तिच्यासाठी एक ल्हानसा मुकुट करून तू माझ्याकडे आणून दे. तीन दिवसांनी तू याच जागी ये. तो मुकुट ज्या दिवशी सहजी विलकून अगर फुटून चुरा होऊन जाईल त्या दिवशी तुझ्या मुलीला पुन्हा मनुष्यरूप मिळेल.” राजाने घरी जाऊन तसा एक मुकुट करवून म्हातारीला आणून

दिला. तो रात्रकन्येकडे नागलोकांत पोचता झाला. पाठवतांना त्या म्हातारीने तो नेवकून पाठविला होता. तो मुकुट ज्या वस्तूत असे ती वस्तू कधी संपत नसे. घान्याच्या कोठारांत ठेवला की किती घान्य काढले तरी ते पुन्हा भरून येई. सतिन्यांत ठेवला की सतिन्यांतून किती सोने काढले तरी तो पुन्हा भरून येई. हळू हळू मुकुटाचे विशेष लोकांना कळले. चोरून त्याच्या किम्येकांनी प्रयत्न केला.

“एकदां एका सरोवराच्या काठां एक तरुण हिंडत असतां त्याला एक ठहानमा सुंदर मुकुट दिसला. त्या वेळीं एक साप पाण्यांत पोहोन असलेला त्याने पाहिला. कदाचित तो सापाचा असावा असा विचार करून त्याने तो उचलला व भूम पळवला. पण त्याचा पाठलाग करीत तो मोठा साप आणले एक मोठे सैन्य घेऊन आला. स्वतःचा वचाव करण्यासाठी तो तरुण एका जाडावर चढला.

इतक्यांत एक स्त्री वाजूळ आली. ती स्त्री म्हणाली—“मला सांघांचा मंत्र नाहीत आहे. तू तो मुकुट टाक ताली माझ्याकडे. मी संभाळून ठेवने.”

पण तो तरुण म्हणाला—“तू पहिल्याने त्या सांघाचा पळवून दाखव. तुझा काय विश्वास?” त्या गारुडिणीने मंत्र म्हणता, त्याबरोबर साप खरोखरच दूर पळून गेले. तेव्हां तो तरुण झाडावरून त्याला उतरला. म्हणाला “माझ्यावर माझ्या आई वडिलांचा व त्यांच्या मोठ्या कुटुंबाचा भार आहे. पहिले नर तू देखील माझ्या घरी येऊन रहा. तुझ्या जेवणाखाण्याची जबाबदारी माझावर.” ती स्त्री मुलाकडल्या तो मुकुट घोरून त्याचे गनाडा ठरवून त्याच्याबरोबर त्याच्या घरी रहावला नवार झाली.

त्या तरुण माणसाने तो मुकुट कोठों दिवस फार जपून वाळगला. तो मुकुट जोपर्यंत त्याच्या जवळ होना तोपर्यंत त्याला कोणत्याही गोष्टीची वळनरता भासली नाही. त्या गारुडिणीला तो मुकुट कोठे आहे, एकदां कळले व ती तो चोरून पळून गेली. तरुण माणसाने पुष्कळ शोध केला पण त्या गारुडिणीचा पत्ता लागला नाही.

त्या गारुडिणीचे मान्य पालटले. तिने तो मुकुट मन्हाच्या डोक्यांत ठेवला होता. त्यांतले गहू कधी संपतच नसत. ती गहू

विक्रम स्वतःचा उदर निर्यात करून लागली व खूप भीमंत जाली. पण पुढचा चुकून तिने गहू वळायला पाठविले तेव्हा त्याचरोबर तो मुकुट वण पाठवून दिला.

गिरणीच्या मातकाने गहू ओतले व गिरणी सुरू केली. पण तासभर जाला व पिटाची पोश्चामागून पोती भरत गेली तरी गहू संपेनात. त्याला आश्चर्य वाटले. त्याने मळ्यांत दात पाडिले तेव्हा त्याला तो मुकुट सापडला. त्याने तो पैशाच्या पेटीत ठेवला. तेव्हापासून त्याची पैशाची पेटी गदा गरलेली प्रमावली. पुढच्या दिवशी त्या गारुडिणीने येऊन गिरणीवल्याला म्हणजे गिरणीचा मातक मळाला "गहूचरोबर वळून निघाला असेल." तेव्हा निराश होऊन शिवांगी निघून गेली. पुढचा गिरणीच्या मातकाने शिवांगी

केला की त्या बाईच्या गहूचरोबर तो मुकुट ठेवून दळकाने कित्येक पोती पोठ निघाले. आणि तसे देखील पैसे मिळवावे. त्याने गहूचरोबर तो मुकुट गिरणीत टाकला व गिरणी सुरू केली. पण त्याच्या दुर्दैवाने नेमका त्याच दिवशी तो मुकुट गहूचरोबर दळला गेला.

नाममुकुटाचा बुरा आल्याचरोबर नाग-कन्येला राजकायपेथे रून मिळाले. तिने पुढील वैभव भोगले होते. पण ते सर्व तिला आपल्या जाताच्या बापाच्या प्रेमासमोर फिरेत वाटत असे. म्हणून ती भांगत आपल्या बापाकडे गेली. मुलगी परत येऊन भेटल्याचा बातला फार आनंद झाला.

पुढे काही दिवसांनी श्रेष्ठ घर पाहून बापाने तिचे लग्न करून दिले व आपल्या जांब्याला आपले राज्य देऊन टाकले.

अरण्यकांड

नंतर रावण अंतःपुरातून बाहेर

काही निबरक विश्वाभवात्र राक्षसांना बोलावून म्हणाला—“तुम्ही जनस्थानांत जाऊन रहा. लव व दूषण यांचा रामाने वध केला आहे. त्या रामाशी आतां माझे कायकचे वैर झाले आहे. तुम्ही त्याच्यावर सारखी पाळन ठेवा. गुप्तपणे येऊन तो काय करतो सर्व बातमी मला देत जा. साधून त्याचा फरतां आला तर पहा. मी तुम्हांला भरपूर बक्षिस देईन. तुमच्या कर्तव्यगारीवर माझा पूर्ण विश्वास आहे. म्हणून मी तुमची निवड करून या कामावर तुम्हांला पाठवीत आहे.”

राक्षस जनस्थानांत निघून गेल्यावर

रावणाने लक्ष्मी सीतेकडे गेली. तो अंतःपुरांत परत गेला. तेथे सीता उदास मनाने बसलेली होती. सीतेच्या इच्छेविरुद्ध रावणाने आपले वैभव दाखविण्याच्या हेतुने राजबाडा तिला दासबिळा. तो राजबाडा म्हणजे वैमकाचे माहेरघरच होते. पाहणाराचे डोळे दिपून जायचे. पण सीतेचे लक्ष त्या महालाकडे नव्हते. तिच्या मनासमोर रामचंद्राची मूर्ती उभी होती. तिच्या दुसरे दिसणार !

जागोबागो छेदर चित्र विविध रंगाचे पक्षी, मोती, रत्न व नवाहिरें जडलेले खांब,

बैदनाचे दरवाजे व खिडक्या सोन्याच्या मिती, चांदीची जमीन, हस्तीदंती जिवा सर्व दाखवीत रावण सीतेला वरच्या मजक्यावर घेऊन आला व म्हणाला "तू मला पाणाहन प्रिय आहेस. तू माझ्याशी केलेस तर मी तुला आपली पट्टराणी करून घेईन व मंदोदरी वगैरे राण्या नटकी होऊन तुझी सेवा करतील. माझ्या लंकेत इंद्र त्याची प्रजा देव यांना प्रवेश नाहीच, प्रत्यक्ष ब्रह्मदेव, विष्णु व महेश यांनादेखील माझ्या परवानगी निवाय लंकेत पाऊल टाकायला मज्जाव आहे. मग तुला सोड-

विण्यासाठी कोण येणार! म्यन: तुला एक दास म्हणून तुझी सेवा करायला आहे. तू पूर्वजन्मी कांही तरी शप केले होतेस म्हणून या जन्मी वनवास मिळाला, पण आतां तू या लंकेची राणी म्हणून राज्य कर. पुष्पक विमानांत बसून आपण तू सांगशील तिथेच विहार करे.

पण रावणाच्या या निवडण्या दुकट गेल्या. सीता जमिनीकडे पहात रावणाच्या उद्देश्यून म्हणाली "राक्षसा! तुला मानच्या मानव जातीतली प्रतिभक्ति काय कळणार! मी ज्याला वरमाला घातली त्याला सोडून परपुरुषाचा विचार देखील माझ्या कसा येईल! तुझी जंगल बंधे पाह मरत आली आहेत. तू मला बांधून देव अगर जंगलाचे तुकडे तुकडे करून कोठ्या कुठ्यासमोर टाक या जन्मी व पुढील जन्मी माझ्या वड्यांत रामचंद्राच्या मूर्तीचाच सतत वास राहील."

रावणाचा राग आला. म्हणाला—"मी तुला एका वर्षाचा अवधि देतो. या अवधीत जर तू माझ्या म्हणण्याप्रमाणे माझी राणी व्हायला तयार झाली नाहीस तर हल हल करून तुला जीव घेईन."

नंतर त्याने मांडी राक्षस स्त्रियांचा बोलविले आणि म्हणाला—"हिला अशोक वाटिकेत घेऊन जा. तुम्ही हिच्यावर कडक नजर ठेवा. हिला पराक्रमाची माहिती सांगून हिचे वळवून घ्या!"

अशोक वाटिका म्हणजे इंद्राचे नंदनवनच होते. तेथे वृक्ष वनस्पतींना नेहमी कोवळी पालवी असे. त्या वनांत अनेक वसंत ऋतूचाच वास असे. राक्षस स्त्रियांनी सीतेला पहा अशोक पोचत असताना तिच्या चारी बाजूला पाहारा देण्यासाठी बसून सीता रामाची आठवण काढून तारली तिथे गाळीत होती.

तिथेच राम हरणाला ठार करून त्याला आपल्या त्याचाच घेऊन आश्रमाकडे परत येत होता. त्या कोवळ्या ओरडला. तो अवशून समजून रामाचे फार चिंनित झाले. सीतेला कोणी राक्षस उचवून घेऊन गेला काय? निरनिराळ्या प्रकारच्या जंकाकुजंका त्याच्या वनांत येऊ लागल्या. हा सुवर्ण मृग आला काय, त्याच्या मागे आपण पावलो काय, मरतांना तो आवाजांत ओरडला काय, सर्व राक्षसांचा दिमती

आहे! लक्ष्मण असेपर्यंत सीतेजवळ येण्याची कोणाची छाती नाही. निवड्यांत लक्ष्मणाचा समोर बांधत येत असलेला पाहून मनांत आलेली शंका पक्की झाली.

रामाने लक्ष्मणाचा हात त्याला विचारले—"तु हकडे कशाचा बांधत आलास लक्ष्मण! सीतेला आश्रमांत एकटीला सोडून येण्याचा हा अविचार तू कां केलास! सीता आतां आश्रमांत भेटते की नाही मला शंका आहे. सीता आश्रमांत भेटली नाही तर मी तरी जगून काय करणार! कैकेयीला ही बातमी कळली तर तिच्या मनाचे खात्रीने

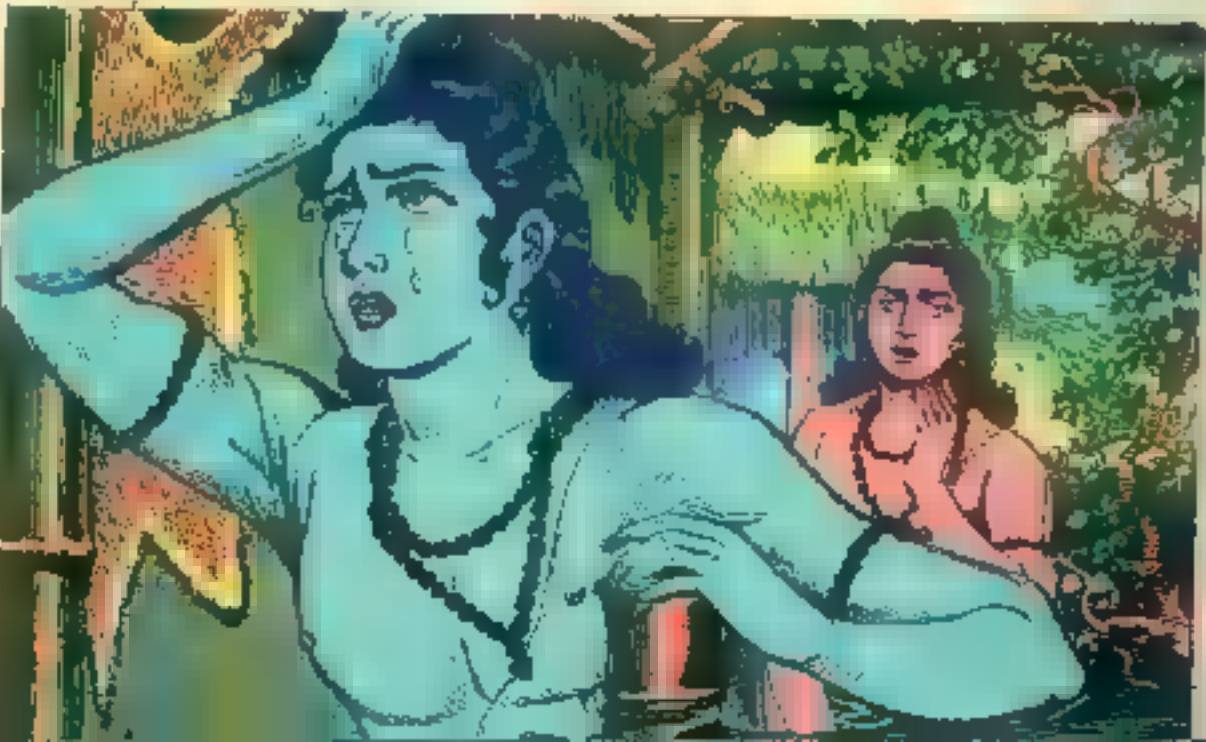
समाधान होईल. त्या राजाचा आवाज ऐकून तुझ्यासारख्या शूरवीराने धावतून जावे याचे मला वाक्य वाटते ! मी खर व दूषण व त्याच्या सहसावधि अनुवायांचा संहार केला म्हणून रागाने त्यांना मुढ्याचा भावनेने हे सर्व केले आहे. सीतेला त्यांनी मारून टाकले असावे अशी मला शंका येत आहे. काय करावे म्हणून सुचत नाही."

सीतेने जे वर्तचने सांगितली होती ती सर्व सांगून लक्ष्मण म्हणाला—"मी अगदी असना आपल्याने निघून आलो. नाही तर मी असा अधिक करीन मसे वाटते दुखा !"

"सीता गगाने काही तरी म्हणाली म्हणून तुं माझ्या आज्ञेचे उल्लंघन करणे बरोबर होईल का ! पाळ्यावर येणे शक्य नाही हे माहीत असून सुद्धा तुं आलास हे अगदी चुकले तुझे." राम म्हणाला.

रामाला भय वाटत होते तसेच क्षाल, सीता पर्णशालेत नव्हती. ती त्या बाजूला फिरायला असे तिथेच सुद्धा नव्हती. आक्रम भयान होता. शेवे मटकान खाली वसले.

पण काही वेळाने दोघे सीतेच्या शोभास "हा सीते ! हा सीते !" आक्रोश

करीन दिवू लागले. राम वृक्ष-छता, पशु पक्षी सर्वांना विचारू लागला. सीतेला कोणी पाहिले का !" दोघे विश्वासासारखे रमनांत फिरू लागले. स्वामा अन् होत. दूर इतका मनाने पुन्हा "मीने मीने" म्हणून पारीत दोघे विकडे धावत !"

एक दोनदां त्यांना वाटले की सीता कोठे तरी उघून आहे व ते म्हणत— "आता आम्ही कार दमला आहो. पुढे ये."

लक्ष्मण रामाची ती वैयति पाहून म्हणाला "दादा ! येथे रक्त झाले काय फायदा ! जर सर्व जंगल दुडकून काई या.

जाऊन किती दूर जाणार !" दोघांनी तो प्रयत्न पण करून पाहिला.

पण राम सीतेच्या विरहामुळे इतका दुःखी होता की वैशुद्ध होऊन जमिनीवर पडून पणाने पाणी शिंपवून व इतर उपाय करून त्याला मुद्दामच आणले धीर दिले. पण रामाच्या मनाने कासे समाधान आता जे लक्ष्मण जे बोले वा सांगे ते दुखावेगामुळे रामाच्या ऐकू येईनासे झाले. तो लक्ष्मणाच्या म्हणाला "जंग मला मूर्ख व जितरा म्हणेक. सांगेजिनाय आता मी कोणत्या तोंडाने अयोध्येला परत जाऊं ?

सीतेशिवाय अयोध्येचा राजवाडा मला भूताच्या परासारखा वाटेल. मी परत आग्र्याने ऐकून आपल्या काढक्या मुलीला भेटण्यासाठी जनक राजा पावन येईल. त्याला उभार देणार! सीतेशिवाय हे अविचलित व्यर्थ सार आहे. तु मला येईल मी व अयोध्येला पकडाय ना. भवनाकाच राज्य कलायला सांग. जीता गेली व तिच्या बरोबर मी देखील गेली आहे मी सांग त्याला."

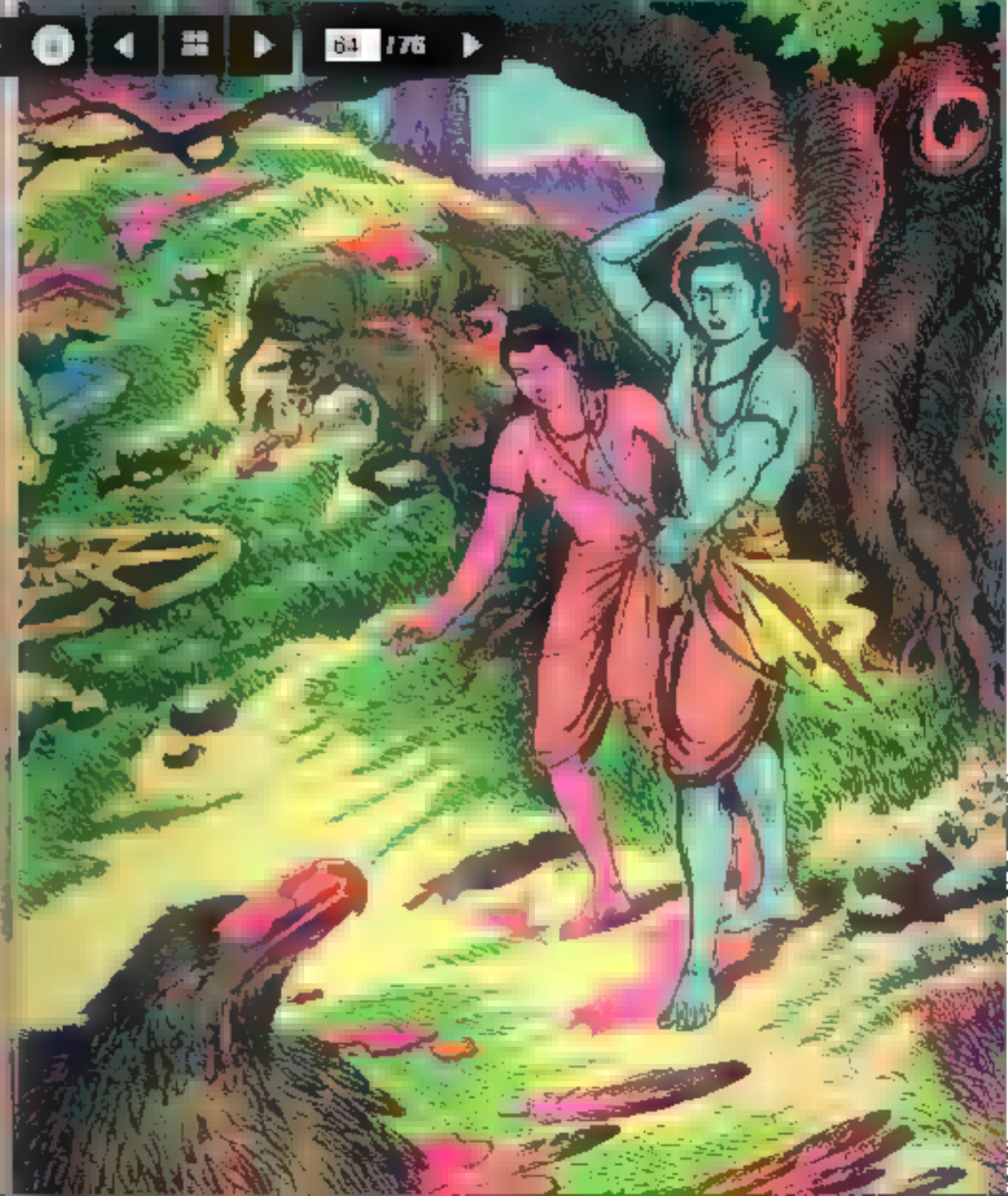
रामाचा तो अनावर शोक ऐकून लक्ष्मणाला किती दुःख झाले असेल याची कल्पना देखील करवत नाही. शेवटी लक्ष्मणाने

रामाच्या धोऱ्या घोर दिव्यावर दोघांनी पुन्हा सीतेचा शोध सुरू केला. एका बागी काढी पुन्हा पडलेली रामाच्या दिसली. रामाने ती सीतेच्या केणीरलीन पडलेली कुठे आहेत हे ओळखले पुढे राक्षसांच्या व सीतेच्या पावलांच्या खुणा बघू दिसल्या तिथेच तयार मोडलेला रथ, भूत मारपीत व सीते रामाच्या दिसले. तेथेच एका जागी रथ लाडलेले दिसले. सीतेचेच काय रामाच्या मनात येऊन गेली

तांपर्यंत रामाच्या मनात राक्षस जातीवर असून नव्हता. पण सीतेने रथ सोडले आहे असे त्याच्या मनाला वाटल्यामुळे मात्र राक्षसांनी ज्ञान निवेश करून राक्षसांच्या रामाने निधी केला. "सीतेचा शोधण्याने परत पोचतो केली नाही तर त्रिकोकाच नव्य करीत!" रामाने घोष केला.

लक्ष्मण म्हणाला "दादा! येणे ना एकाच राक्षसाची पावले उमटलेली दिसत आहेत. या सगळी त्रिकोका नष्ट करायची प्रविज कायद्याची काय गरज! ज्या राक्षसाने सीतेचे अपहरण केले आहे. त्यालाच आजच सोडून काढू या!"

इतक्यांत त्यांना वर कोणी काढत असल्याचा आवाज ऐकू आला. अयोध्या-

पट्टा शिलानगर

आजकालच्या जॉर्डन देशात "डेड सी" (सुत समुद्र) नावाच्या समुद्राच्या दक्षिणेस एक वस्ति प्राचीन असे एक शिलानगर आहे. दोन हजार वर्षांपूर्वी या नगरावर नवातियनांचे राज्य होते. इ. स. १०० मध्ये होजन नावाच्या रोमन चक्रवर्तीने नवातियनांचा पराभव करून हे नगर आपल्या साम्राज्यात सामील केले.

कित्येक शतके या नगराविषयी माहिती कोणालाहि नव्हती. गेल्या शतकातच या नगराची माहिती लागली. हे नगर सर्वेच्या सर्व डोंगरांत कोरीव लेण्यासारखे आहे. त्यांत राजवाडा, कोठारे, समाधी, देवळे, सामान्य प्रजेसाठी वरे, सर्व गुहेच्या रूपांतच आहे. या नगरांत ज्या जागां पूर्वी कधी व्यापाराची मोठी पेट होती त्या जागीं विहावन जातीचे लोक राहत. या प्राचीन नगराची माहिती न कळण्याचे कारण म्हणजे या नगराभोवती डोंगराळ प्रदेश आहे. फक्त एका चिंचोळ्या दरीतून या नगरांत प्रवेश करता येतो. ही दरी सुमारे एक मैल लांब आहे व तिच्या दोन्ही बाजूला उंच पर्वत आहेत.

वस्थेत पडलेला तो अद्ययु होता. "हाच सीतेला खाऊन आता लोळत पडला आहे!" असे म्हणत रामाने धनुष्यावर तीर चढविले.

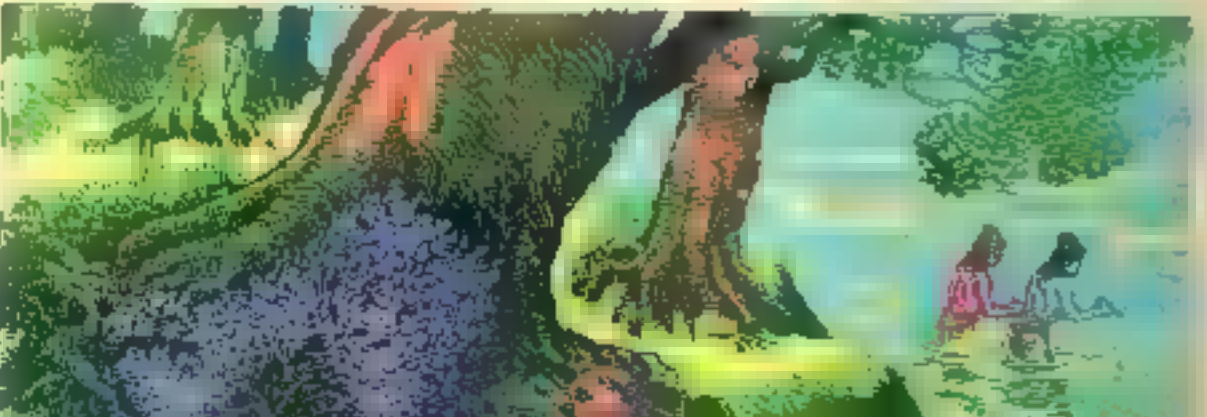
"मला रावणाने अर्धशूत करून सोडले आहे, आता आपणही तू काय ठार करणार? तो सीतेला घेऊन जात होता. मी त्याला अडवले व त्याने माझी ही वशा केली आहे. मी त्याचा रथ मोडला, सारख्याला व ठार केले घोड्यांना ठार दिले. पण त्या दुष्टाने तलवारीने माझे पंखेच कापून टाकल्यावर मी काय करणार? तो सीतेला घेऊन भाकाश मार्गांनी पळून गेला आहे."

ते ऐकून रामाच्या राक्षसांचा रथ तर आला पण त्याचरोबर सीता अजून जिवंत आहे हे ऐकून त्याने मन क्षणभर शांत झाले. सीतेला उचलून घेऊन जाणारा राक्षस कोण, हे देखील कळले होते. राम आपल्या

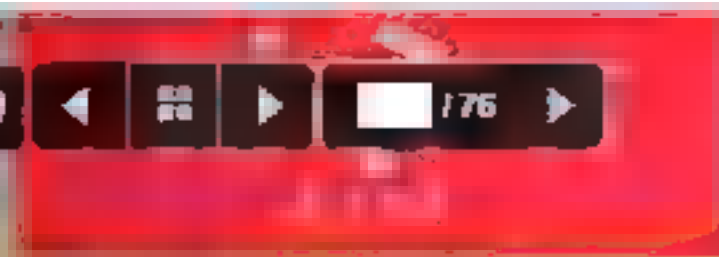
उपकारकर्त्या जटायूला पोटाशी धरून राहू लागला. "मी विनाकारण तुझ्यावर संशय केला. क्षमा करा. मी त्या रावणाचे काय नुकसान केले. सीतेचे अपहरण करण्यात त्याचा हात होता!"

जटायूला त्याला होना हा शब्द कांडासह झाले होते. तरी स्वतःला मारून मृणाला—"रावण दक्षिणेकडे गेला आहे. तो कुवेराचा भाऊ आहे!" एवढे बोलत अमलांच त्याने होठे फिरविले. रामाच्या रूपाने तो कित्येक दिवस निश्चितपणे राहत होता. शेवटी तो रामाच्या मेनेसावर पाणत्याग वेंकुठलोकी गेला.

रामाने शाश्वत पद्धतीने जटायूची अंत्येष्टी करून विद्वान केले. तेथे तर्पण आदि केले व जटायूने सांगितल्याप्रमाणे सीतेच्या शोधार्थ दक्षिणेकडे निघाला.

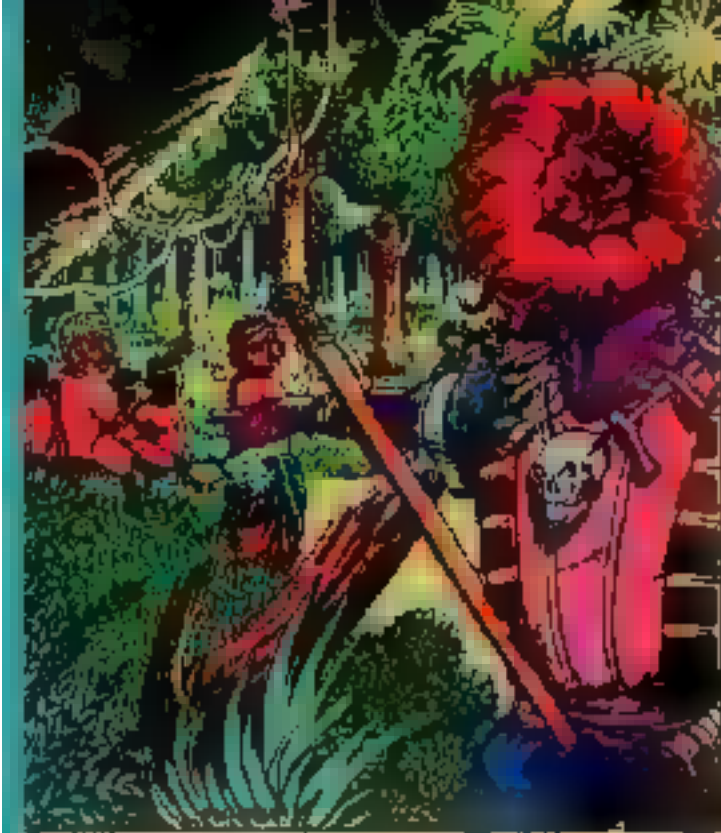

येऊन पोचला. दोन पायलांवरच तो थांबेळीं असेल. मोठ्याने हसून म्हणाळा—“त्या दुष्टांना मी अशी हुलकावणी दिली की....! मी म्हणालो की या झाडावर वीस, आणि जांभळाच्या झाडावर घेचाळीस अण आहेत. ते ऐकून व ते खरे समजून सर्व पळाले. आतां कांहीं वेळ तरी भीति नाही.”

नरमलक त्यांचा पाठलाग करीत आहेत हे लखूच्या बापाळा कळले नाही पण हे समजायला लखूला वेळ लागला नाही. तो म्हणाळा—“बाबा! अजून या संकटांतून आपल्याला सुटका मिळालेली नाही. नर-

मलकांच्या टोक्या एका मागून एक बाहेर येत आहेत!” तो बोलत असतां दहा वारा नरमलक सुवारांतून बाहेर आले.

तो रानटी तरुण जेथे उभा होता त्याच्या राठीमागच्या [redacted] आराज ऐकू आला की “आपण उगाच इतका वेळ म्वाळो, [redacted] म्हातान्याने आपल्याला छान कंसकितें, सर्व मिळून हे तर पांचव जण दिसत आहेत!” तो आराज चंद्रमंदूफाचा होता.

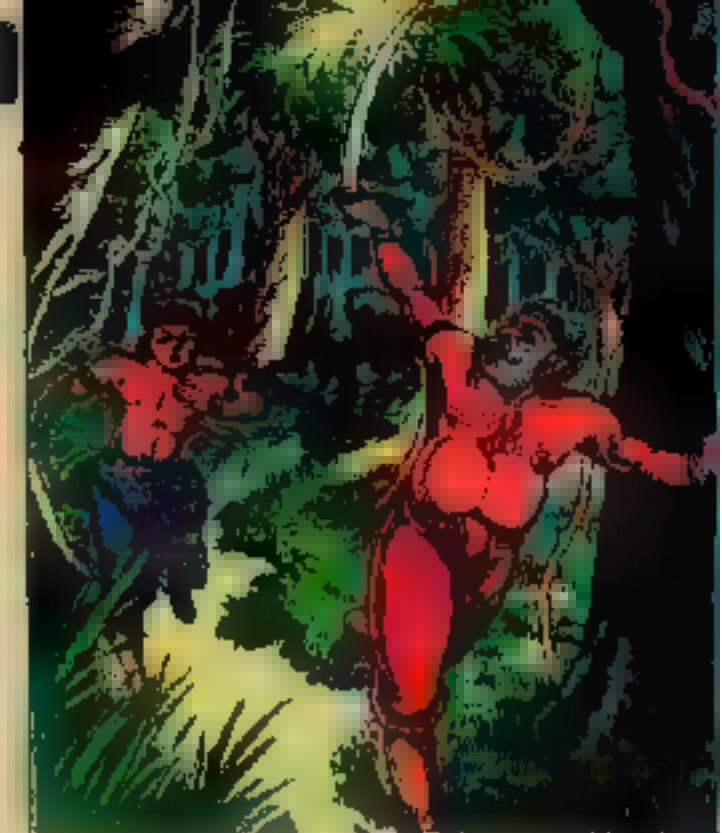
त्याच्या बोलण्याकडे मलदंडीचे [redacted] हांते की नाही. कोणस ठाऊक? कारण तो “हे कळमैरबा! उपासकांच्या [redacted]! लखूला [redacted] करू नका. [redacted] जिवंत पकडा. तो येण्यावर आपण सर्व जिवंत राहालो तरी फुकट. मगानक बरी.... सोने.... चांदी.... अर्घे राख....” अम साख्या-सारखा मोठमोठ्याने ओरडत होता.

एका [redacted] बदकलेली परिस्थिति पाहून म्हातारा थोडा [redacted]. किती दिवसांनी मुलाची भेट झाली. पण आनंदाने वसून बोलणे नशिबी नाही. आतां जिवावर उदार होऊन दोघांनी युद्ध केल्याजिवाय गळंउर नाही. अस विचार करून तो ओरडला—

“अरे मिळं नकोस रे! आपल्या हातांत तळवार असेपर्यंत आमच्या केसाळा देखील धडा पोचविण्याची शक्ति कोणांत नाही.” असे म्हणत म्हातान्याने तळवार उपसली व नरमलकांवर तुटून पडला.

म्हातान्याने उत्साह दिव्वावर गडेजंग जिवावर उदार होऊन युद्धास [redacted] झाला. तो होता देखील तसाच शूर. [redacted] स्वतःच्या जिवाचे [redacted] कधीच नव्हते. त्याने आपली तळवार उपसली व नरमलकांचा संतार सुरू केला. त्याने [redacted] सहा जणांना नमिनीवर लांकविले तितक्याच जणांना बमसदनीं पाठविले. परंतु नरमलकांची संख्या वाढत होती. शाही आहून टोक्या मागून टोक्या येत होत्या. लखू, जयमल व रानटी [redacted] युद्ध करीत मार्गे सरत होते. ते त्या शाहीपर्यंत येऊन पोचले.

“अरे इतक्या मोठ्या शत्रूची समोर-समोर [redacted] करणे [redacted] नाही. पळा रानांत आणि सपून [redacted] कोठे तरी. आम्ही दोघे देखील पाय काढतो. येतू पागाडून.” तो म्हातान्याचा आराज होता. त्याने दोघां नरमलकांना, वे अयदी जवळ उभे होते उार केले आणि जंगलांत फिरला. गडेजंग

देखील म्हातान्याच्या मार्गे निघून गेला. तिकडे लखू, जयमल व तो रानटी तरुण स्वतःचे रक्षण होणे आणि इतक्या नर-मलकांशी युद्ध करून त्यांना जिकणे अशक्य आहे हे ओळखून मार्गे सरत साहीत शिरले. पण नरमलक जोर जोराने ओरडत चारी बाजूने जवळजवळ येत होते. कोठोत सांपडल्यासारखी त्यांची स्थिति झाली होती.

“ठार करा या दुष्टांना! त्या लखूला देखील! यांना जिवंत घरणे सोपे नाही. असक्यच आहे. आम्ही त्याच्या जिवंत धरण्याच्या हेतूने थोडे पडते येत आहो व

त्यांना याचा फायदा होत आहे. पहा त्यांनी माझ्या किती अनुयायांचा संहार केला !

“कल्ला ! करणार ! काळमैरवा ! भवानक दरी !” ब्रह्मदेवी पुटपुटला. त्याला कसे पटणार ! ज्याला धरण्यासाठी इतका प्रयत्न केला त्यालाच जर या भूतलोनीं ठार केले तर स्वताटोपच्यर्थे.

मांत्रिकाचे पुटपुटणे चंद्रमंदूकाच्या कानावर पडले. त्याला भयंकर राग आला. त्याने आपली काठी ब्रह्मदेवीच्या पोटावर बोराने हाणडीव विचारले—“घेरव्या ! तुला भयानक दरीची काळजी पडली आहे. नही का !

तुझा पायंपुष्पन अशा काही विचित्र आहे. राक्षसा ! तू या बेटावर टेक्सेस तेव्हापासून माझे माझ्याविरुद्ध उकलले आहे. मला अर्ध्या राज्याचा मोह दाखवून माझ्याचा अनुयायांचा तुंच संहार चालविला आहेस. थांद, तुझी चामडी लोळवतो ! तिचा करून तुझ्या चित्तेसमोर बाजवितो !” दांत ओठ चाबून चंद्रमंदूक म्हणाला.

मंडकाचे ते ऐकून ब्रह्मदेवी गमाव्या करुं लागला. नरभक्षकेधरा ! इतका रागाबळास तर चालेल ! आजपर्यंत मी जो जंगल तो उरीर बळामुळे नाही, मंत्र बळामुळे. मला धातारा म्हणालास मी धातारा खोशुद्ध नसून मंत्र आहे. विसरुं नकोस.”

“तू इतका मोठा मंत्रशुद्ध आहेस तर टाक ना मंत्र ! पहा, तो वखू व तुझा क्षिप्य माझ्या अनुचारांच्या हातांतून निसटव आहे. त्याला मंत्राने बांधून कां नाही जोडून आणीत आपल्या समोर ! पाहं तरी तुझे मंत्रकल !” चंद्रमंदूकाने पुन्हा फाटी ब्रह्मदेवीच्या पोटावर हाणली.

ब्रह्मदेवी “ओउ ओउ !” करून बोरवत बरबर कांपत मंडूकाच्या पायां पडला आणि म्हणाला—“नरभक्षक कुलोत्तमा ! आपला हात जरा मागे वे ! माझ्या मनांत आले तर मी त्या दोघांना जागच्या जागी भस्मीभूत करून टाकीन. हे बेट आकाशांत उडून क्षीरसागरांत फेकून देईन. अष्टग्रह खाळी पृथ्वीवर आदळतील. समुद्र उफळू लागेल आणि त्याच्या उचळत्या पाण्यांत ही पृथ्वी मी फेकून देईन.”

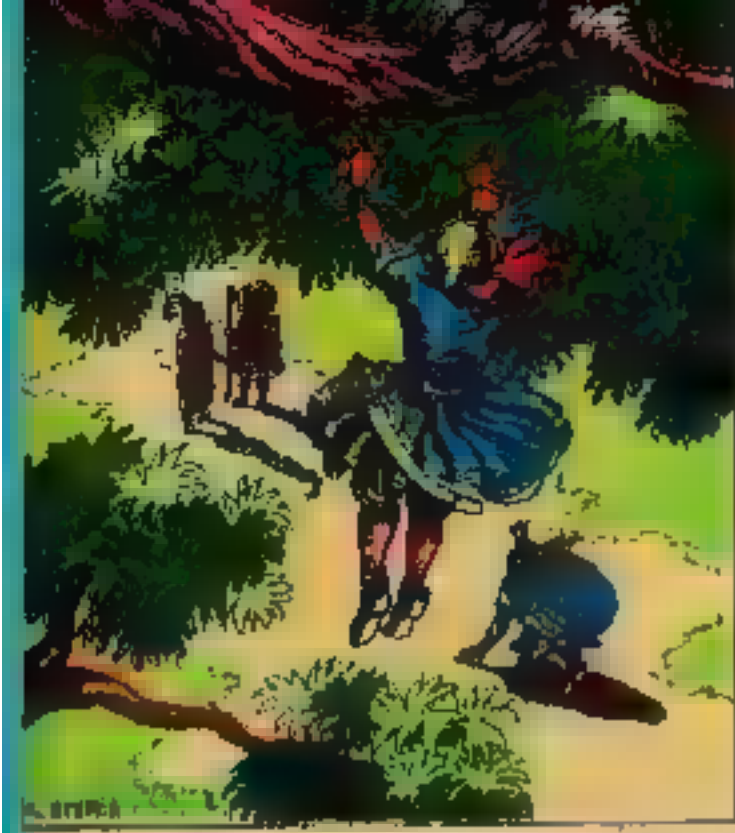
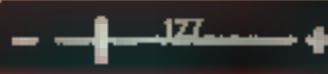
ब्रह्मदेवीच्या गप्पा ऐकून चंद्रमंदूक शांत होण्याऐवजी तापला. त्याने

ब्रह्मदेवीच्या दंडावर दोन्ही वाजूनीं दोन मारल्या आणि म्हणाला—“तुझी बटवट पुरी कर !”

नंतर तो घाबरून पळत येणाऱ्या आपल्या नरभक्षक अनुचारांजवळ धांवत गेला. त्याने अनुयायी जखमी होऊन बोरवत येत होते—“मंडुकेश्वरा ! वांचव ! वांचव आम्हांला ! आम्ही आपल्या सक्तीची पराकाष्ठा केली. पण त्यांना थोपवून ठेवणे आम्हांला शक्य झाले नाही. उलट त्या दुष्टांनी आमच्या अनेक साथी नरभक्षकांना केले आणि मंडूक पर्वतांत पळून गेले आहेत.” बोरवत

असता त्यांना दम लागला. ■ ऐकून चंड-
मंडूक रागाने भरभर कांपू ■ व
भीतीने त्यांच्या सर्व अंगाळा दरदरून धाम
सुटला, लखू व जखमळ दोघांनी त्यांचा
केव्हांच ठार केले असत. पण सुदैवाने
त्यांच्या हातातून निसटून तो सुमारांत फिरला
व स्वतःचा बचाव करू शकला.

“ते तिथे डोंगरांत पळून गेले. तो
म्हातारा आणि त्याच्याबरोबर आलेला तो
चोर पण रानांत पळून गेले आहेत ! मूर्खानो
तुम्ही त्यांना जाऊ का दिलेत !” चंडमंडूक
आंतून म्हाळा होता. पण स्वतःला सावळून

आपल्या अनुकरांवर आग पाखडीत होता.
■ चहा लहा चालते. उद्यां सकाळच्या आत
सारा डोंगर व सारे जंगल पाळवे घालून
त्या पांढही जणांना जिवंत पळून माझ्या-
बरोबर हजर करा, त्यांचीं भेटें जरी
माझ्यासमोर हजर केलीत तरी चालेल. ■
जर ■ हें कान पुरे झाले नाही...” असे
म्हणत त्याने आवली ■ डोंगरांनी उगारली
आणि बसवंडीकडे व त्यांच्याकडे होठे
बटाऊन ■

“लखू...” बसवंडीच्या तोंडातून
एवढेच शब्द तोंडावाटे बाहेर पडले.
बसवंडीची मुद्रा पाहून त्याने स्वतःच्या
तोंडावर हात ठेवून तोंड बंद करून घेतले.
चकित होऊन मंडूकाने बसवंडीला
विचारले—“तुम्हे दोघे अंगरक्षक कोर्टे आहेत !
पळून गेले वाटतें ? दिसत नाहीत म्हणून
विचारतो.” काठीच्या टोकाने बसवंडीला
डिवचून मंडूकाने विचारले.

चंडमंडूकाने विचारले तेव्हा बसवंडीचे
पण तिकडे लक्ष गेले. तोंडेत जिनकर्मा व
शक्तिवर्मा ज ■ आहेत असे ■ वाटत
होत. दोघे होठे चुकवून केव्हां निसटून
निघून गेले हे त्याला मुळीच कळले नाही.

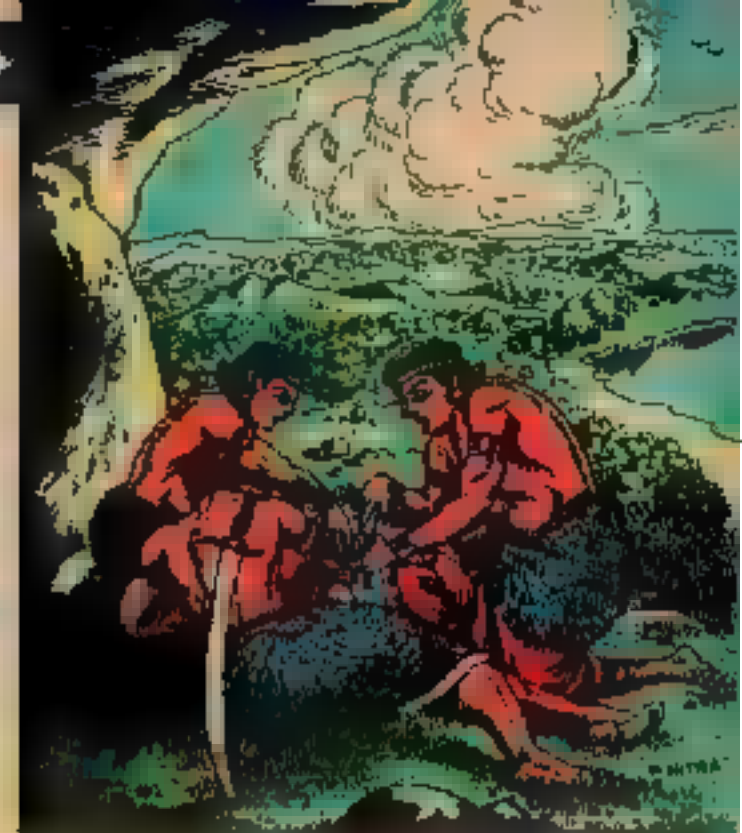
मला नरमजकोच्या हातांत सोडून स्वतःचा
बचाव करून वेण्यासाठी दोघे पळाले की
काय ! तो मोठ्याने ओरडून हांका मारू
लागला—“जितवर्मा ! शक्तिवर्मा !...”

एकदा झाडावरून ओरडून ते म्हणाले—
“आलो !...बसवंडी !” आणि माकडां-
सारखे ■ पटापट टक्या मारून
स्वाली उतरले.

“बरे गुढ चावें होतें आणि तुम्ही दोघे
झाडावर बसून गमत ■ होत होत !”
चंडमंडूकाने दरडावून विचारले.

“झाडावर स्वतःचा जीव पांढविण्यासाठी
ठपून ■ होतो !” जितवर्मा म्हणाला.
पण शक्तिवर्मा म्हणाला “जयमलच्या हात्या
हातावर पोथी शार केला आणि त्या म्हाता-
ऱ्याचे नाक कोणी उडवले ? ■ तरुवारीचा
प्रताप मंडूक, व् ओळखला माहीस !”

पण मंडूकाच्या मनाचे त्या उसराने
समाधान होण्याऐवजी त्याचा संशय मात्र
फार वाढला. बसवंडी तोंड बेंगाळून
म्हणाला—“मला तें माहीतच होतें. माझे
अंगरक्षक जसे फळपुटे मितरे नाहीत.”
मंडूक त्याच्याकडे पहात उभा होता. पण
तो ■ दोघां अंगरक्षकांना म्हणाला—

“पाहतां काय ! शिरा या डोंगरांत आणि
हुडकुम काढा ■ पांढही जणांना. लखूच्या
जिवाला अपाव होऊ नये, याची काळजी
मात्र घ्या !”

तिकडे ते तिथे—लखू, जयमल व तो
रानटी ■ डोंगरांत लमायला झाडाची
पोकळी किंवा गुहा सांपडते का पहात होते.
■ लखूच्या अंगाळा एकदा जखम
झालेली नव्हती. पण दोघांना बरेच लागले
होत. परंतु तसे भिण्याचे कारण नव्हतें.
■ व रानटी तरुणाने झाडाचा पाळा
चुरागळून त्याचा रस जखमांवर धिळला.

नरमलक त्यांच्या सोपार्थ येत जाहेत हे त्या तिघांना माहीत होते. खरूख स्वतःच्या जिव्यापेक्षा त्यांच्या म्हाताच्या बापाची फिकीर जास्त वाटत होती. बाबा त्या नरमलकांच्या हातून निसडून पळाले असतील का !

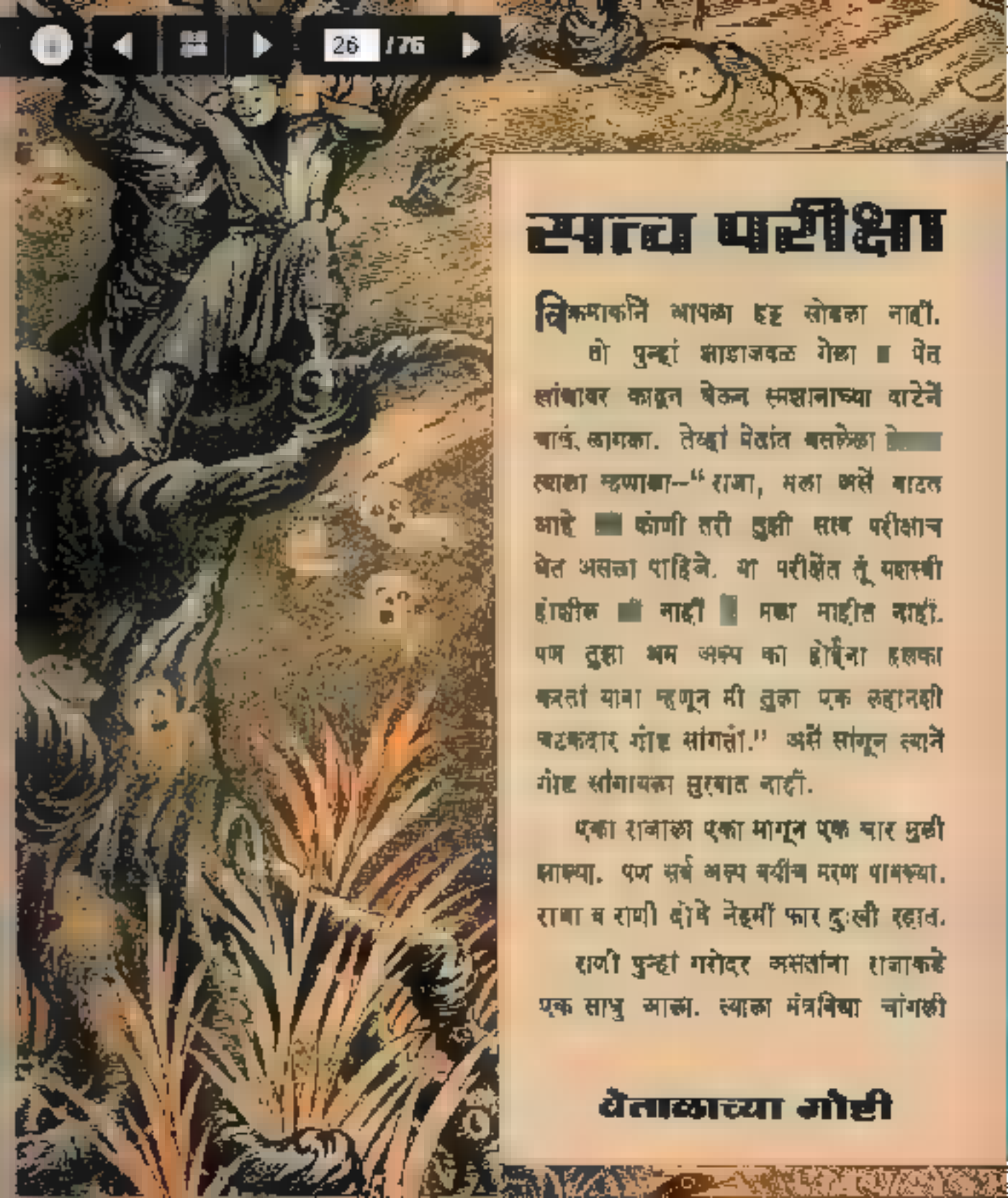
“बाबू ! तू अगदी बेफिकीर रहा ! तुझे वडील त्यांच्या हातांत सांभळणें टाक्यच नाही. ते खात्रीने निसडून पळाले आहेत. आपण डोंगरांत पळालो, ते रानांत पळाले असतील. दोघांची भेट कोठे तरी होईलच. ये आपण या गुहेत शिकून वसू.” जम-मळने दोन दगडा आढ गुहा वास्तवीत त्याला म्हटले.

तिथे दगड बाजूला सरकून जात फिरले आणि दगड जसेच्या तसे पुन्हां ठेवून दिले. खरोखरच आत एक गुहा होती. गुहेत पाच टाकण्याबरोबर तो रानटी तरुण दचकून

सरकला आणि म्हणाला—“हे पहा, येथे तर कोणाचे तरी भूत दिसत आहे ! येथे घोका जाहे आपल्याला.”

जयमळने गुहेत बास्त न्याहाळून पाहिले. तेथे त्याला माजसाचे दोन अस्त्रपंजर दिसले. ■ हंसून म्हणाला—“गळ्या, हे तर अस्त्र-पंजर आहेत. भुत नाहीत. भिण्याचे नाही. चुन्याचा ढीग आहे समज ! ....” तो बोळतच होता, इतक्यांत त्यांना ‘भुस्त’ आवाज ऐकू ■ आणि जिकडून आवाज आला तेथून एक दगड साली ■ त्याच्या मार्गे ■ मोठे भगदाड होते. ■ नास एका विचित्र ■ विळसा. ■ त्याचा बीव बेण्याच्या प्रयत्नांत होता. त्या सांभाचा फुरकार व त्या धाण्याचे जोरळने ऐकून तिघांची पावसुंढी उडून गेली.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकां]

त्याच परीक्षा

विक्रमाकानि आपला हट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हां झाडाजवळ गेला ■ पेत खांबावर काढून घेऊन स्मशानाच्या वाटेने जावू लागला. तेथून वेतांत बसलेला ते त्याला म्हणाला—“राजा, मला असे वाटत आहे ■ कोणी तरी तुझी साथ परीक्षाच घेत असला पाहिजे. या परीक्षेत तू यशस्वी होशील ■ नाही ■ मला माहीत नाही. पण तुझा भ्रम अल्प का होईना हलका करता यावा म्हणून मी तुला एक लहानशी चटकदार गोष्ट सांगतां.” असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरवात नाही.

एका राजाला एका मागून एक चार मुली झाल्या. पण सर्व अस्य वर्दीच मरण पावल्या. राजा व राणी दोघे नेहमी फार दुःखी रहात.

राणी पुन्हां गरोदर असतांना राजाकडे एक साधु आला. त्याला मंत्रविद्या चांगली

वेताळाच्या गोष्टी

अवगत होती. वार मुली अल्पवयीच वारल्या हें ऐकून त्याला देखील फार वाईट वाटले. थोडा वेळ विचार करून तो म्हणाला-“राजा! मुलाचे तोंड पाहणें तुझ्या नशिबी नाही. तुझ्या मुलीचा जीव वेणारी कोणीतरी दुष्ट कृत्या किंवा राक्षसी असावीस वाटते. या खेपेस देखील तुला मुलगीच होईल. पण हिच्या जिवाला धका लागू नये याची जबाबदारी मी घेतो. मुलगी झाल्यावर तिला सोळा वर्षे पुरी होईपर्यंत कोठे धरावाहेर जाऊ देऊ नकोस. सोळाव्या वर्षी तिचे लग्न करून दे. तिच्यासाठी योग्य

वर निवडण्यास युक्ति मी तुला सांगते. मी सांगून ठेवतो त्या जागी एक आरसा ठेवून दे. या आरसांतून जो तुझ्या मुलीला पाहू शकेल तोच तिचा पति होईल. कोठे जाण्याची गरज नाही. वर स्वतः चाबल तुझ्या घरी येईल.”

त्या मांत्रिकाने राजवाड्याच्या चारी बाजूला मंत्र टाकला. नंतर त्याने राजवाड्याच्या अंतःपुरांत एका भागां एक मोठा आरसा लावून ठेवला.

मांत्रिकाने सांगितल्याप्रमाणे राणीला मुलगीच झाली. त्या मुलीचे नांव मेखला असे ठेवण्यांत आले. मांत्रिकाच्या आज्ञेप्रमाणे मेखला राजवाड्याबाहेर गेली नाही व लहानाची मोठी झाली. तिला कोणी पाहिले नाही. परंतु तिच्या अप्रतीम सौंदर्याची क्वाति मात्र दूर दुरुच्या गांवी पसरली.

तिला पाहण्यासाठी व तिच्याशी विवाह करण्याच्या हेतूने अनेक राजकुमार येऊ लागले. राजाने सर्व राजकुमारांच्या राहण्याची व्यवस्था करण्यास अतिथिगृहांत केली.

राजकुमारांनी आपल्या नोकरांकरवी राजाकडे सांगून पाठविले की आम्ही राजकन्येला प्रथम पाहून तिच्याशी विवाह

करवें इष्ट आहे की नाही हें कळवूं. राजाने उत्तर पाठविले की माझ्या मुलीचे रूप वारसांत दिलेल. मुलगी पसंत पडल्यास विवाहासंबंधी इतर गोष्टी बोलतां येतील. त्याप्रमाणे पाहुणे राजकुमार आरसांत राजकुमारीचे रूप पहायला जात व ती दिसली नाही म्हणजे निराश होऊन परत येत.

आशा करेने कांही महिने निघून गेले. एकदां पुष्प वर्ण देशाचा युवराज वत्सर कित्येक देशांचे पर्यटन करीत नोकरांचाकरासह त्या देशांत येऊन पोचला. त्याने मेखलाचे नांव देखील ऐकले नव्हते. राजाने आपल्या अतिथिगृहांत त्याच्या राहण्याची उत्तम व्यवस्था करून दिली. आतांपर्यंत राजाने जितके राजकुमार पाहिले होते त्या सर्वांत वत्सर हाच राजाला आपल्या मुलीसाठी पसंत पडला. परंतु जापर्यंत तो आरसांत राजकन्येला पाहून लग्नाची गोष्ट काढीत नाही तोपर्यंत त्या विषयी त्याच्याशी बोलणे काढणे राजाला इष्ट वाटले नाही.

वत्सर अतिथि गृहांतल्या आरसा समोरून जात असतां त्याला त्या आरसांत स्वतःचे तोंड दिसले नाही. त्या ऐवजी एका सुंदर

राजकन्येचे प्रतिबिंब दिसले. तिचे सौंदर्य पाहूनच वत्सर बेशुद्ध होऊन पडला.

परंतु तो मूर्छित का झाला हें कोणाला कळले नाही. नोकरांचा उपचार करू लागले. राजाच्या कानावर ही गोष्ट गेली. राजा देखील धांवत आला. राजबैद्यांनी येऊन औषधोपचार केल्यावर राजकुमाराला शुद्ध आली. तेव्हा बेशुद्ध होण्याचे कारण सर्शना कळले.

ते ऐकून राजाला परमानंद झाला. मांत्रिकाने सांगितल्याप्रमाणे हाच आपला जांबई होणार असा विचार करून राजा

काम करीत असे. एका युद्धात युवराजाच्या रक्षणासाठी युद्ध करीत असता तो आपल्या डाया हात घालून बसला. त्यानंतर वत्सरने त्याला आपला एक विश्वासपात्र नोकर म्हणून स्वतःअवळ ठेवून घेतले.

नाव नदीपलीकडे जात असतां कबर दुसरे दोन आवाज ऐकू आले.

“सासरी जाण्याचा वा मुलीवर तीन संकटे ओढवणार आहेत.”

“ती संकटे कोणती बुवा !” दुसरा आवाज होता.

“पलीकडे गेल्यावर नदी काठीं युवराजाला एक सुवर्ण अश्व दिसेल. तो त्यावर स्वारी करण्यासाठी जाईल व बसल्याबरोबर घोडा अद्भुत होईल.” पहिला म्हणाला.

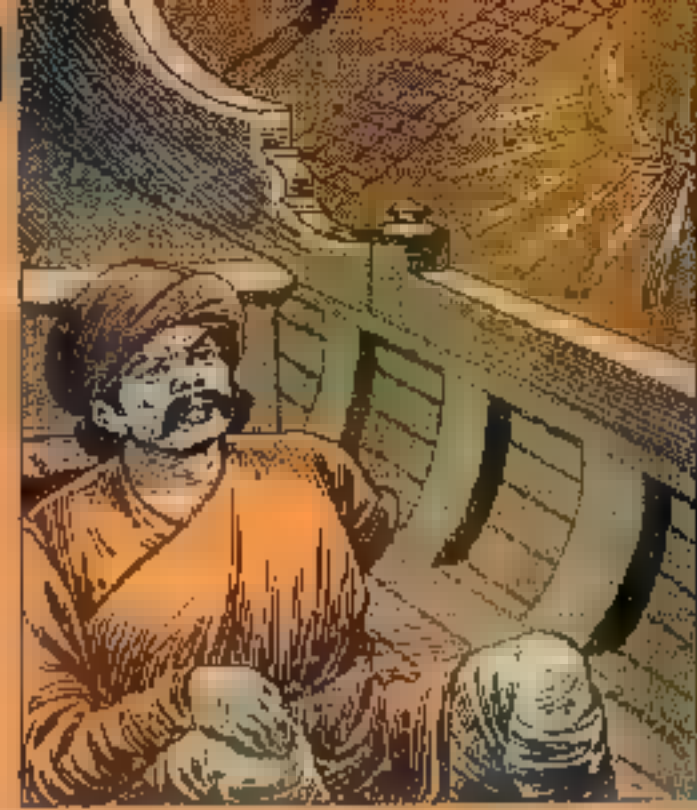
“मग यांतून राजकुमाराला वांचविण्यास उपाय काय ?” दुसऱ्या आवाजाने विचारले.

“एकच एक उपाय आहे. कोणी तरी त्यावेळीं तेजे असले पाहिजे व युवराज घोड्यावर बसण्यापूर्वी तो घोडा ठार आला पाहिजे. आशा ठेव्हेनें एक संकट टळेल. परंतु दुसरे संकट समोर उभे राहील. घरी पोचल्यावर युवराजाला व युवराणीला नवीन

बसे घरण करण्यासाठी देण्यांत येतील. त्यांत जरीकडी पैठणी पाहल्याबरोबर ती नेसण्याचा मोह युवराणीला आवरणार नाही. पण ती पैठणी नेसल्याबरोबर जकून भस्म होऊन जाईल. पण ती पैठणी नेसण्यापूर्वी जर कोणी ती उचकलत विस्तवांत टाकली तर ती जकून जाईल व दुसरे संकट पण टळेल.” पहिला आवाज म्हणाला.

“तिसरे संकट कोणते ओढवणार आहे !” दुसऱ्या आवाजाने विचारले.

“सुनेच्या गळ्यांत महाराणी एक मोहन घालील. त्यांतला किडा राजकुमारीला चांचेल व राजकुमारी तत्काळ मरून जाईल. वेळां कोणी पुढे येऊन राजकुमारीच्या हाताचेच रक्त काढून त्याचे तीन घेंब तिच्या डोक्यांत घालील तर राजकुमारीवरील हे संकट देखील टळेल. या संकटांचे गुपित जर का कोणाला कळले किंवा सांगितले त्या संकटांतून युवराज व युवराणीचे रक्षण करणे तर दूरच ऐकणारा स्वतःच दगडाची मूर्त होऊन जाईल.” पहिला आवाज म्हणाला. ते तेथेच थांबले. कबरला ते ऐकून आश्चर्य वाटले. आपल्या घन्यावर घनीणीवर येणाऱ्या संकटांची कल्पना कर-

म्हणाला—“युवराज ! ज्योतिष्याने सांगितल्याप्रमाणे राजकन्येशी विवाह करण्यास योग्य वर तुंच आहेस. तुला माझी मुलगी पसंत असेल तर मी मुहूर्त पाहून लग्नाची तयारी करतो.” वत्सरने होकर दिला.

सुमुहूर्तावर वत्सर व मेखला यांचा विवाह झाला. सासुरवाडी काठीं दिवस राहून वत्सर सपरनीक स्वदेशी निघाला. घाटेत नावेत प्रवास करीत असता विचित्र गोष्ट घडली.

वत्सर याचा एक नोकर कबर नावाचा होता. तो याच्या वत्सर कडे अंगरक्षक म्हणून

मच कबरच्या अंगावर शहारे उभे राहाले. ज्याच्या अंगावर हा वेद वादला तो त्याच्या रक्षणार्थ खर्ची पडला नाही तर तो स्वामी-शेवट ठरेल असा विचार करून त्याने त्या विषयी तोडानाटे एक शब्द देखील बाहेर फोडायचा नाही व सर्व गोष्टी वेळेवर सांभाळण्या असा मनाशी विचार केला.

ती गोष्ट इतर कोणाला माहीत नाही व ते संभाषण इतर कोणी ऐकले नाही या गोष्टीची कबर याने खात्री करून घेतली होती.

नदी काठीं उतरल्याबरोबर त्याने ऐकले होते तसा एक सुवर्ण अश्व खरोखरच

काठावर उभा होता. युवराजाने त्याला पाहिले व त्याच्यावर ससण्यासाठी पुढे जाऊं लागल्याबरोबर कबरने तळवार उपसून त्या पोळ्याला ठार केले.

“हे काय केलेस! उगाच मुक्या प्राण्याचा असा जीव कां घेतलास!” युवराजाला राग आला.

“मी जे केले ते ठीकच केले आहे. कारण मला विचारू नका.” कबर म्हणाला.

राजधानीत पोचल्यावर राणीने आपल्या सुनेसाठी पैठणी आणली. मेसला स्थ

ती पैठणी राणीच्या हातांमून काढून घेतली व सैपाकघरांत जाऊन चुलीत टाकून दिली.

आ खेपेस आपल्या म्हामीमक नोक्याचा विक्षिप्तपणा युवराजाला असल्या बाटला. पण कबरने खेपेस देखील तेंच उत्तर दिले—“मी जे केले ते तुमच्या बऱ्यासाठी म्हणूनच केले आहे. पण ते कसे हे तुम्ही विचारू नये मी सांगू नये सर्वांचे हित आहे.”

इतक्यांत महाराणीने एक रक्तहार सुनेला घातला. तो हार घातल्याबरोबर मेसला बेभुड होऊन पडली. सर्व किंकर्तव्य विमूढ उभे असतां कबरने शिशांमून चाकू काढला म मेसलेचा हात एका बाजूला थोडा कापला. रक्ताची चिरकाडी उडाली. पण तो थोडा देखील भ्याला नाही. त्याने रक्ताचे तीन पेंच घेऊन राजकन्येच्या डोळ्यांत घातले.

तांभ्यांत सर्व प्हात उभे होते. पण कबरने जे केले ते सर्व प्रत्येकाला जमानुष कृत्य वाटले. वत्सरला वाटले की आतां राजकन्या जिवंत राहणें नाही. त्या सर्वांत कारण कबर आहे असा विचार

कबर युवराजाने कबरला कैद करण्यास सांगितले.

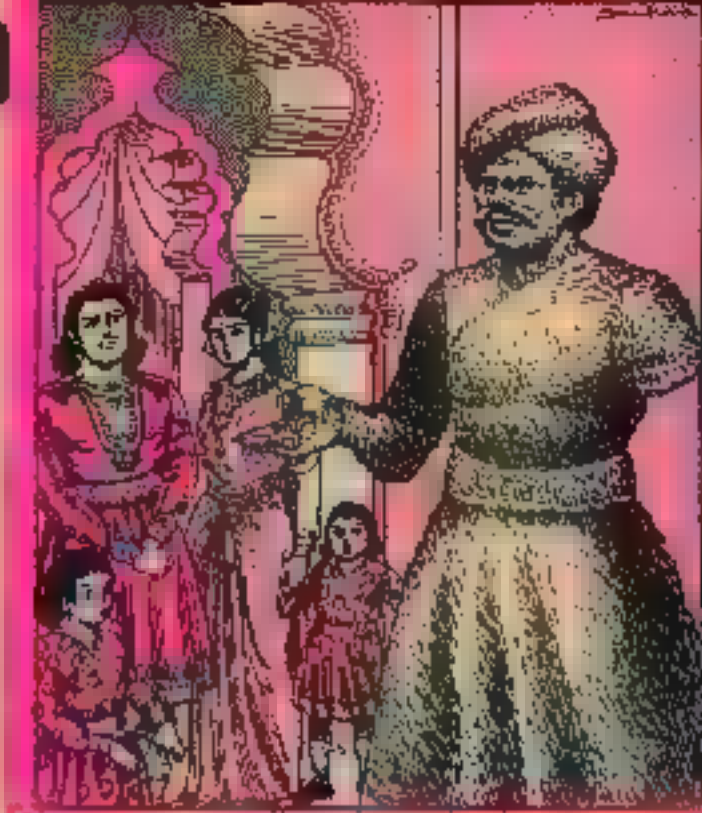
पण साहस करून म्हणाला—
“तुम्हांला वाटत असेल की मी राजकन्येचा जीव घेतला. पण मी हे सर्व जे केले ते राजकन्येला रांचविण्यासाठीच केले. राजकन्येला पुनर्जन्म मिळाला.”

“वाचें डोंकें फिरलें आहे की काय!” हा आणखी कांही दिवस जिवंत राहला तर राजकन्याच सर्व राजघराण्यांतील प्रत्येक जण मरून जाईल. म्हणून प्रथम वाचें डोंकें उडवा.” युवराज म्हणाला.

आतां तर प्रण येणारच आहे. मग जे ऐकलें ते सांगून टाकण्यांत हरकत आहे असा विचार करून कबरने सर्व सांगून टाकलें व तो दगड होऊन जागच्या जागी उभा राहाला.

कबर तगडाचा पुतळा स्थापनेंतर राजकन्येला शुद्ध आली. वत्सरला आपल्या चुकीबद्दल पार वाईट वाटले. एका स्वामीमक नोक्यावर विश्वास न करून त्याने त्याचे व स्वतःचे देखील नुकसान करून घेतले.

कांही वर्षांनी मेसलेच्या दोन मुले झाली. परंतु वत्सरला त्याच्या कौटुंबिक सुखांत

एका गोष्टीची नेहमी उणीव भासे. कारण कबरचा पुतळा त्याला सदां समोर दिसे.

एकदां दोघे आपल्या दोघां मुळांबरोबर कबरचा पुतळ्याजवळ उभी असतां त्यांना एक आवाज कोठून तरी ऐकू आला. त्यांनी परस्परांशी बोलणें क्षणभर बंद केले व तो आवाज लक्षपूर्वक ऐकू लागले.

“कबरसाठी इतका शोक करण्याचे काय कारण! तो जिवंत व्हावा असें तुला खरोखरच वाटत असेल तर त्याला एकच एक उपाय आहे. तू आपल्या दोघां मुळांना बळी देऊन आपल्या नोक्याला जिवंत करून घे.”

तैं ऐकून बत्सर तरवार काढून आपल्या दोघां मुलांना ठार करायला पुढें सरसावला. पण तोंपयेंत जो दगडाचा पुतळा होऊन तेथें स्वस्थ उभा होता तो पुढें येऊन म्हणाला— “श्रांभ ! श्रांभ !” आणि त्यानें दोघां रात्र-कुमारांना उचलून घेऊन पोटाशीं धरलें.

फवर पुन्हां जिवंत झालेला पाहून दोघांना फार आनंद झाला.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला— “राजा, मला एका गोष्टीची शंका वाटत आहे. बत्सर आपल्या दोघां मुलांना बळी घायलें ठरवून कबरला जिवंत करणार होता. पण त्या शिष्या तो जिवंत कसा काय झाला ! या मन्त्राचें बत्सर माहीत असून जर दिलें नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझा डोक्याची शंभर छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर आदळतील.”

विक्रमार्क म्हणाला—“मेस्तरावर ओढवलेली संकटें बत्सरला फीसा आहे की काय असें वाटलें. पण त्याचा वंदाज ! चुकला व कनरसारखा एक स्वामीभक्त नोकर त्याला पारखा झाला. त्याला फार बाईट वाटलें. पश्चात्ताप वाटला. त्याचा पश्चात्ताप खरा आहे कां खोटा त्याची सत्व-परीक्षा घेण्यासाठी त्या अदृश्य शक्तींनी त्याची आणखी एक परीक्षा घेतली. या खेबेस तो कळली झाला. बत्सरची परीक्षा घेणाऱ्या कृती दुष्ट नव्हत्या. त्यांना बत्सरच्या मुलांचा बळी घ्यावची इच्छा नव्हती. म्हणून फवर वेळीच जिवंत होऊन बोंब लागला.”

अशामकारे राजाचें मौन भंग होताच वेताळ प्रेतावरोवर नाहींसा झाला व जाऊन झाडाळा लोभकळें लागला. (कलियत)

रामचरित कथा

भृगु महर्षीची गोष्ट पुराणांत प्रसिद्धच आहे. त्यांचा जन्म ब्रह्मदेवाच्या हृदयांतून झाला. त्यांच्या मोठ्या पत्नीला एक मुलगा झाला. त्याचें नांव कवि असें होतें. कवीचा मुलगाच भृगुचार्य. तो राक्षसांचा गुरू म्हणून पुढें प्रसिद्ध झाला.

एका देवांनी राक्षसांचा पराभव करून त्यांचा संहार करण्याचें ठरविलें. पण भृगुच्या वामकोने त्यांचें रक्षण केलें. तेव्हां देवांच्या वतीनें स्वतः विष्णूनें येऊन आपल्या सुदर्शन चक्राने भृगु पत्नीचा शिरच्छेद केला. भृगुला अर्धातच विष्णूवर फार राग आला. त्यानें विष्णूला छाप दिला की तुला देखील मानव जन्म घेऊन पत्नी-विरहाचें दुःख सहन करावें लागेल. म्हणूनच विष्णूनें त्रेतायुगांत अवतार घेतला.

तेव्हां त्याला सीतेचा विरह सहन करावा लागला.

भृगुला आणखी अनेक परीक्षा होत्या. एकीचें नांव पुढोया असें होतें. एकादां भृगूनें पुलायला होमकुंडाप्रवळ वसून होमांत आहुती देण्याचें काम दिलें व स्वतः दुसऱ्या एका कामासाठीं कोठें तरी निघून गेला. त्यावेळीं पुलाय नांवाचा एक राक्षस तेंचें आला. पुलायाला तेथें बसलेली पाहून राक्षसानें अग्नीला विचारलें—“ही कोण !”

“ही भृगुपत्नी पुलाय आहे !” अग्नि म्हणाला. तें ऐकून पुलाय म्हणाला—“प्रथम हिच्याशीं माझा विवाह झाला. त्यानंतर भृगूनें हिच्याशीं लग्न करून घेतलें. “असें सांगून पुलाय राक्षसानें डुकराचें रूप धारण केलें व पुलायाला उचलून घेऊन निघाला.

पुकोव का चेन्नी गरोवर होती. सिप्या पोटातीक बिगु बाहोर जाका व पुकोव राक्षसाकडे कुइ होऊव बाहू कागल. त्याच्या सोळांतून जाळा बाहोर केत होराव. त्यांत पुकोव राक्षस म्मन जाका. पुकोवचा तोव मुळगा पुढें प्कन न्हपून पुरावांत प्रसिद्ध जाळा.

पुकोवानें किरयेक बरें तव केले. तो समाधिल्ल असता त्याच्यावर बाकळ बाटले. तो ज्ञा बागी तव करीत होता तेवें केसवन राजाचा मुळगा सर्वाति हा आपली मुलवका कन्या सुकन्या हिच्यासह सत्तेन

वनविहार करण्वात आला. एका बाळांतून उजेडाचे श्रोत केत असलेले पाहून सुकन्येला माथर्य वाटलें. तिने नोकाकरवी तें बाळक स्मयिले. त्यामुळे त्याच्या जाकी व एक बाहू लागलें. प्कनाना राग आला. त्यानें सर्वातीच्या सैनिकांचे मळमूळ आपल्या तपोक्षेत्रानें भांबवून टाकलें. त्यामुळे सैनिकांना पोटांत अन्ना कळा वेळ लागला.

सरी चुक सुकन्येची होती. ती सिप्या मिळाळी सैनिकांना. सर्वाति प्कनानाकडे मेळा व न्हाळा—“मुकीच्या मुकीमुळे हा अपराध वाडला. क्षमा करावी.”

“तू आपल्या मुकीचे त्या माझ्याप्री करून दिवेंस तर मी आपल्या मंत्र परत घेईन.” प्कन न्हाळा. सर्वाति त्याच्या कडूक त्या व त्यानें सुकन्येचा विवाह प्कनानाची करून दिला. प्कन न्हातारा होता व त्यावानें मत्तत कोपी होता. तरी सुकन्येनें सर्व प्रकारें त्याची सेवा करून त्याचे धर्म संपादन केलें.

एकदां जमिनी कुनार प्कन जमीन्या जाजनी जाळे. प्कन कपि त्यांना म्हणाले—“मुकी बाजे बाईवन नाहीं कळून त्या बाईवन दिलेंत तर मी सर्वातीकडून म्हाचा

आला नाही. तो म्हणाला—“त्यांच्या सांगण्याप्रमाणे एखाद्या तरुणाला आपला पति मानून त्याच्या बरोबर रहा.” तेव्हा सुकन्या अधिनीकुमारांकडे जाऊन म्हणाली—“मी तुमच्या बरोबर रावण्यास तयार आहे. मला तरुण पति दाखवा.”

अधिनीकुमारांनी शेजारच्या ओळ्यांत बुढी मारली व त्याच वेळी च्यवनाने ओळ्यांत बुढी मारली. ज्यावेळी तिचे बाहेर आले त्यावेळी सुकन्येला तिचे दिसले. त्यापैकी आपला पति कोण हे सुकन्येने ओळखले नाही. अधिनीकुमारांनी च्यवनाकडे बोट दाखविल्यावर सुकन्या आपल्या पतीबरोबर आश्रमांत परत आली.

काही काळाने सर्पांति आपल्या मुलीला व जांबयांना यज्ञसमारंभांत भाग घेण्यासाठी निमंत्रण करायला आला. तेथे एका तरुणाची सेवा करीत मुलीला बसलेली पाहून त्याच्या मनस्त मुलीवर संशय आला.

पण सुकन्येने पूर्ववृत्त सांगून अधिनी कुमारांच्या रूपेने तिच्या पतीला तारुण्यलाम कसा झाला हे सांगितले.

शर्यातीने यज्ञ केला. च्यवनाने आपल्या वचनाप्रमाणे अधिनीकुमारांना यज्ञभाग

दायला शर्यातीला सांगितले तेव्हा इंद्राने त्यांत विघ्न आणले. म्हणाला—“दोघे अतिभाग घेण्यास अधिकारी नाहीत.”

च्यवनाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले व त्यांना यज्ञभाग देवविजा. इंद्राला राग आला. त्याने वज्राचा आघात करून च्यवनाला ठार करण्याचे ठरविले. च्यवनाने इंद्राचा उगसरलेला हात जागच्या-जागी फिर करून टाकला. स्वदेह नष्ट तर च्यवनाने एक यज्ञ करून त्यांतून नांवाचा एक राक्षस उत्पन्न केला. तो राक्षस यज्ञवेळी हजार असलेल्या देवांना गिळून टाकण्यासाठी भांबला. इंद्राने च्यवनाचे धरले व त्याची माफी मागितली. अधिनी-कुमारांनी सर्व देवांबरोबर वसून सोमरस पान केले.

एकदा च्यवनाने गंगा व यमुना या दोन्ही नद्यांच्या संगमांत वर्षे सपक्षर्वा केली. तेव्हा काही कोळ्यांनी त्या जागी आपले जाळे फेवले तेव्हा माझांबरोबर च्यवन देखील जाळ्यांत सांपडला त्याला पाहून कोळ्यांनी माफी मागितली. तेव्हा तो त्यांना म्हणाला—“हे माझे बारा वर्षे माझ्याबरोबर या संगमांत वास करीत आले

आहेत. आमचे परम्परांतर प्रेम आहे. आंता तुम्ही शिकणार असाल तर यांच्याबरोबर मला देखील विठ्ठल टाका.”

त्या कोळ्यांनी ती मोठ त्यांच्या देहाचा राखा नहुष थाळा जाऊन सांगितली. नहुष राजाने च्यवनाजवळ येऊन कोळ्यांना क्षमा करण्यास विनंति केली.

“त्यांनी आपल्या कर्तव्याचे व कुल-धर्माचे पालन केले आहेत. आंत त्यांची चूक काय! तुला पाहिजे असेल तर तू माझ्या शरिराची योग्य असेल ती किंमत देऊन मला सोडवून घे.” च्यवन राजाला म्हणाला.

“कोट्यांना एक हजार मोती देतो,” नहुष राजा म्हणाला.

“पण माझी किंमत तेवढीच का आहे !” च्यवनाने राजाला विचारले.

राजा म्हणाला—“मी एक कौटी मोती घायला तयार आहे. अर्धे राज्य घायला तयार आहे. पाहिजे तर सर्व राज्य घायला तयार आहे.” पण च्यवनाने त्याला विचारले—“राजा, माझी किंमत पयदीच !”

कर्मभर्मसंशोधाने गविजातु नांवाचे ऋषि तेथे आले. ते म्हणाले—“स्नात्वाप्रमाणे फक्त गायच ब्राह्मणाची किंमत आकारण्यास

श्रेष्ठ उरते. कोट्यांना एक गाय देऊन च्यवनाला सोडव. राजाने एक गाय दिव्यावर च्यवनाच्या मनाचे सन्मान झाले.

राजाकडून गाय घेऊन कोट्यांनी ती गाय च्यवनालाच दान केली. च्यवनाने कोट्यांवर संतुष्ट होऊन कोळी व मासे सर्वांना आजीवादा दिला.

एकदा देव आपसांत योजन होते की भृगु वंश व कुशिक वंश दोन्ही एकत्र होण्याचा योग आहे. च्यवनाला ते आवडले नाही. कांही तरी कुशिक वंशाचा करण्याचे

मनाशी ठरवून तो कुशिकाच्या घरी गेला. राजा व राणी दोघांनी त्याचे आतिथ्य केले. च्यवनाने जी सेवा करण्यास सांगितली ती त्यांनी केली. च्यवन म्हणाला—“मी शोषित आहे. मी उठेपर्यंत तुम्ही दोघ माझ्या पायगती बसा.

राजा व राणी च्यवनाच्या पायांबद्दल वसून राहिली. च्यवन एकवीस दिवस शोषून होता आणि राजा ■ राणी निराहार त्याच्या पायगती वसून होती. च्यवन जागा व एक शहर देखील बोकल्याशिवाय उठून थाहेर निघून गेला. राजा ■ राणी

देखील त्याच्या पाटांवाट निघाली. कांही मंतर चालून रोह्यावर च्यवन अहृदय झाला. आता ती दोघ काय करणार ! परत आली तेव्हा च्यवनाला पलंगावर झोपलेला पाहून पुन्हा त्याच्या पायगती जाऊन बसली.

च्यवन जागा झाल्यावर राजा व राणीने त्याच्या स्नानादीनी सर्व व्यवस्था करून दिली. स्नानादि आटोपून च्यवन त्यांना म्हणाला—“आता तुम्ही पलंग रथांत वसवून रथ जोडा.” राजा व राणी रथ ओढू लागली. च्यवनाने कांटेरी काठीने त्यांना बडबिले. दोघांचे सर्व शरीर रक्त वंघाळ झाले.

हतके सर्व शाले तरी रावा राणीने चिकाटी सोडली नाही. शेवटी च्यवनाने त्यांच्या सहन शक्तीसमोर हात टेकावे लागले. तो रथांतून खाली उतरला व दोघांच्या अंगावरून त्याने हात फिरवला. सर्व जखमा भरून आल्या. त्यांचा सर्व वक्ता दूर झाला. दोघांना पुनः तारुण्यलाभ झाल्यासारखे वाटले. च्यवन त्यांना म्हणाला— “मी जप करण्यासाठी गंगेवर जात आहे तुम्ही दोघे उद्यां तेथे या.” असे सांगून च्यवन निघून गेला.

तुसऱ्या दिवशी कुक्षिक राणीचेर गंगेवर च्यवन जप करीत बसला होता तेथे आला. च्यवनाने आपल्या योगबळाने त्यांना स्वर्ग. तेथील वैभव दाखविले. त्यांनी स्वर्गात प्रवेश केला. त्याच वेळी च्यवन अदृश्य झाला. पुन्हा भगट होऊन त्याने

दोघांना काय पाहिजे तो वर मागून घ्यावला सांगितले. कुक्षिक राजाने विचारले—“आज एकवीस दिवस सोपळांत ते कशासाठी?”

“तुमच्या व आमच्या घंटांचा संबंध होणार आहे हे ऐकून मी संधी पाहून तुमच्या कुळाचा नाश करण्याचे ठरविले होते. मी ही सर्व परीक्षा, सत्वपरीक्षा म्हणा पाहिजे तर, पाहिली. शेवटी मलाच माघार घ्यावी लागली. तुमच्या नातवाला मरतेच लागेल.” च्यवनाने त्यांना आशीर्वाद दिला.

कुक्षिकाचा नातूच विश्वामित्र. कुक्षिकाला गांधी नांवाचा मुलगा व त्याचा मुलगा तेच विश्वामित्र मुनि. विश्वामित्र क्षत्रिय वंशांत जन्मले. पण सर्व देवांनी त्यांना ऋषि म्हणून मान दिला.

जंजिब रावाच्या

[२]

हसन स्वतः तर संकटांतून मुक्त झालाच. त्याबरोबर त्याने आपल्या शत्रूला देखील यमलोकी पाठविले.

त्याने हातांतली तबकडी गरगर फिरवून पाहिली. तिचा उपयोग करायचा हा त्याला कळले नाही. तुकून काही तरी केले तर त्याचा परिणाम व्हायचा या भीतीने त्याने ती तबकडी एका जागी आपल्या कपळांतून लपवून ठेवली व चारी माजूला एकदां दृष्टि फिरवून पाहिली.

तो पर्वत, व तो उभा होता ते शिखर, दगापलीकडे आकाशांत डोके वर काढून जणुं काही पहात होते, ती जागा मात्र पुष्कळ समतल होती. एक देखील झाड किंवा

झुडूप त्याला दिसले नाही. सपाट कातळन दिवला. दुसऱ्या टोकाला त्याला ज्वाळा दिसत होत्या. जिथे मनुष्यवस्ती नाही तेथे विस्तृत कोट्टन असणार व विस्तृत शिवाय ज्वाळा कोट्टन येणार असा विचार पळून तो ज्या दिशेला त्याला ज्वाळा दिसत होत्या त्या दिशेने चालू लागला.

तो अवळ जाके लागला तसतसा त्या ज्वाळाऐवजी त्याला एका राजवाड्यासारखी एक इमारत दिसू लागली. त्या राजवाड्याच्या चारी टोकाला चार उंच मीनार होते त्यावर गोलधुमट होते. स्तंभांवर व धुमटांवर सोन्याचा पत्रा बसविलेला होता. सूर्याचा प्रकाश त्या पत्र्यावर पडला की तो सळके. दुरून ज्वाळाच भासत.

हसन दमलेला तर होताच. या बाळांत कोणी मनुष्य रहात असेल की कोणी मक्क, गंधर्व किंवा देव रहात असेल? कोणी असो. आपण भात जाऊन कोणत्या तरी कोपन्यांत विधांति घ्यायला कांही हरकत नाही. असा विचार करून हसन दिढी दरवाज्यांतून आंत शिरला. राजवाड्यासमोर एक विस्तीर्ण पटांगण होतं. दुतर्फी गाळिचासारखी हिरवळ होती. ते उद्यानच होतं.

त्याने त्या संगमरमरी पटांगणांत पाऊळ टाकल्याबरोबर त्याला समोर एका दगडी

बांधावर दोन तरुणी बसलेल्या दिसल्या. प्रथम त्यांना हसन दिसला नाही. पण दोघीपैकी धाकटीची नजर हसनवर गेली व ती आपल्या बहिणीला म्हणाली—“कोणी तरी परफा मनुष्य आलेला दिसतो आहे. दुष्ट बहिरामाने आजपर्यंत कित्येक तरुणांचा जीव घेतला. पण हा जिवंत बांधला कसा !”

हसनला त्या तरुणींचे सर्व बोलणे छान ऐकू आलं. तो दोघींना नमस्कार करून म्हणाला—“मी त्यापैकीच एक दुर्दैवी तरुण आहे !” बोलत असता होक्याला टिपे आली. धाकटीला त्याची फार कांय आली. ती आपल्या बहिणीला म्हणाली—“मका ! बाळा आपला माऊ मानून ठेवून येऊं या फा !”

ती हसनला आपल्या महाळांत बोलावून घेऊन गेली. स्वयंला सुंदर वर्ये जगांत बाळायला दिखी. नंतर दोघी बहिणींनी त्याला आपल्याबरोबर जेवाकळ बसायला मांगितलं.

त्यांचे ते आदरातिथ्य पाहून हसन म्हणाला—“मी इतका दमलेय आहे की ते माझे मळाच ठाऊक. त्याने स्वतःची दुःखकथा सविस्तर सांगितली.

त्याने आपली दुःखकथा संपविल्यावर धाकटीने आपली दुःखकथा सुरू केली. ती म्हणाली. “आम्ही दोघी गंधर्व कन्या आहोत. आम्ही एकंदर सात बहिणी. आम्ही एकाच बापाच्या मुली. पण आमची सर्वांची आई मात्र एक नाही. मी सर्वांत धाकटी. ही आमची सर्वांची मोठी भक्ता. बाकी पांच बहिणी बाहेर शिकारी-साठी गेल्या आहेत. स्वयंकरच त्या येतील. आमच्या बहिणींची अशी समजूत आहे. आमच्याशी कोणीच छाला तयार होणार नाही. आम्हांला सर्व आयुष्य अविवाहितच कंठ्यावे लागेल असा विचार करून आमच्या बापांनी निर्जन स्थानी हा राजवाडा आमच्यासाठी बांधला. तसे पाहिले तर हा देश फार सुंदर आहे, एवढेच नव्हे तर धनधान्यपूर्ण पण आहे. तिकडे पहावे तिकडे कुळशाडे व फळशाडे आहेत. मोठ-मोठी सरोवरे आहेत. त्यांत राजहंस विहार करतात. या राजवाड्यांत आम्हांला स्वर्गातली सर्व सुखे आहेत. एकाच गोष्टीची कमतरता भासते आम्हांला. कोणी नवीन चेहरा दिसत नाही. परस्परांचा चेहराच फक्त तो आम्हांला नेहमी दिसतो. पण तू आल्याने

उणीव पण नाहीशी झाली आहे. म्हणून आम्हांला वास्तव आनंद होत आहे.

दोघी बहिणी आपल्या त्या मानलेल्या मावाशी बोलत असतां पांची बहिणी शिकार संपवून घरी आल्या. एक माऊ लामल्याचा त्यांना देखील फार फार आनंद वाटला. त्यांनी त्याच्याकडून बखत घेतले की तो नेहमी त्यांच्या बरोबरच राहील की ते निघून जाण्याचा विचार देखील मनांत आणणार नाही.

हसनला ती नवीन जागा फार आवडली. आपल्या बहिणींबरोबर शिकारीला

आला. त्याच वेळीं वीज कडाडल्याचा आवाज ऐकूं आला.

सर्न राजकुमारी भिन्न गेल्या व हसनला म्हणाव्या--“ तू जाऊन कोठेंतरी स्नून घेस.”

सगळ्यांत धाकट्या राजकन्येनें हसनला एका झुडवाआड नेऊन बसविलें.

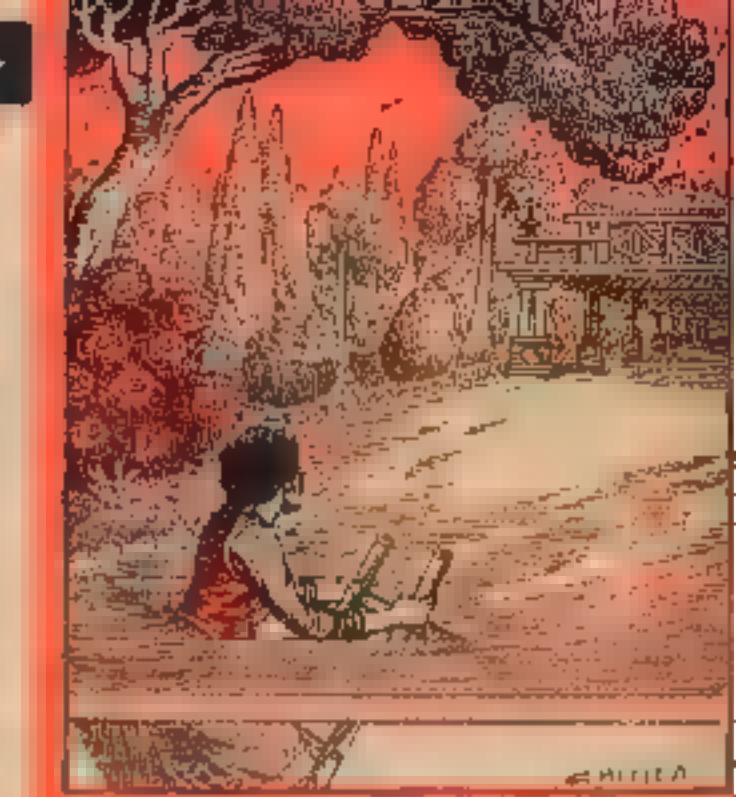
तिथडे गंधर्वांचे एक मोठे सैन्य येऊन राजवाल्याच्या पटांगणांत दाखल झालें. गंधर्वराजाच्या सन्मानार्थं राजकन्यांच्या बघिलांनी एक मेजबानी दिखी होती. त्या मेजबानीला हजार राहण्यासाठी राजकन्यांना घेऊन जायला ते सैन्य आले होते.

ते फळतक्यावर सर्वांत धाकट्या बहिणीनें येऊन हसनला ते भांगितले ■ म्हणाली-- “तुला एवढ्याला येथें ठेवून जावें अगस्त आहे. पण त्याला नाइकाज. हें पे किल्लाचें झुडों. आम्ही परत येईपर्यंत ■ राजवाल्याचा तुंव माळक.” नंतर एक नीळमणी बसविलेली किल्ली देत म्हणाली--“ ■ किल्लीनें तें कुतुब उघडेल त्या खोलींत मात्र जातूं नकोस.”

नंतर सातदि बहिणी त्याचा निरोप घेऊन त्यांना घेऊन जाण्यासाठी आलेल्या सैनिकांनरोबर निघाला.

त्या निवून गेल्यावर तो राजवाडा हसनला सुनासुना वाहूं लागला. हसन उदाम व दुःखी मनानें सत्रे राजवाड्यावर फिरला. त्याच्या बहिणींच्या म्हणून ज्या ज्या वस्तु त्याला दिसल्या त्या सर्व त्यानें पाहिल्या. ■ जेथे बसत ■ हिंडत तेथे तो कांहीं वेळ बसे. पण त्याच्या मनाला चैन पडेना. हिंडत हिंडत तो जी खोली उघडूं नकोस म्हणून राजकन्येनें सांगितलें होतें त्या खोलीवरून आला. त्यानें ती किल्ली बाहेर काढली ■ त्याला धाकट्या बहिणीनें बजावून सांगितलेली गोष्ट साठवली.

पण ■ मनांत विचार चाचू होते. ही खोली उघडूं नकोस असे तिनें कां सांगितलें? असें आहे तरी का खोलींत काय? कांहींहि असी, तिनें बजावून सांगितलें आहे ■ प्रमाणें वागलें पाहिजे. पण ती खोली मनांत सारखी बोटाकूं लागली. त्या मुळे त्याला होय देखील आली नाही. शेवटी त्यानें ती खोली उघडण्याचे मनाशी ठरविलें. तरी उघाडेपर्यंत मनाला आवकून ठेवण्याचा त्यानें निश्चय केल. पण पुन्हां त्यानें विचार केला उघडाक्याचें ठरविण्यावर पुन्हां सकाळपर्यंत पाद पाहण्याची तरी

■ गरज! त्यानें एक दिवा लावला आणि ■ किल्लीनें दरवाजा उघडून तो आंत गेला.

त्या खोलींत त्याला कांहींच दिसलें नाहीं. टेबळ, खुर्च्या, बाकें, गळिचा किंवा चटई एक देखील वस्तु नव्हती. एका बाजूला एक शिडी मात्र उभी केलेली त्याला दिसली. तो त्या शिडीवरून वर छपरावर गेला.

वर जाऊन पाहिलें तेव्हां त्याला एक दुसरेच आश्चर्य वाटलें. तेथें त्याला एक सुंदर उद्यान दिसलें. फुलझाडे पुष्कळ होती

उद्यानापलीकडे एक सुंदर सरोवर होते. त्यात आकाशाचे प्रतिबिंब स्वच्छ व सुंदर दिसत होते. सरोवरापलीकडे त्याला एक दुसराच विचित्र राजवाडा दिसला. त्या राजवाड्याचे शिखर आकाशाकडे टेकलेले होते. त्या राजवाड्यापासून सरोवरापर्यंत पाण्याचा बांधलेल्या होत्या. सरोवराच्या काठावर एक सुंदर रत्नखचित संगमरमरी बांक होते. त्या बांकाच्या चारी बाजूला चार गुलाबी रंगाच्या फुटिकाचे खांबे होते व त्यांवर हिरव्या रंगाचा रेशमी चांदवा लावलेला होता. त्या सिंहासनासारखा

बांकाची कारीगिरी राजाच्या सिंहासनासारखा लाजवीक अशी होती.

हसन ते दृश्य अश्चर्य चकित होऊन पहात असतां आकाशातून वहा पक्षी त्या सरोवराच्या काठी येऊन उतरले. एक पक्षी त्या सिंहासनावर जाऊन बसला व इतर पक्षी त्याच्या चारी बाजूला घोटका करून उभे राहिले. सर्वांत आश्चर्य म्हणजे त्या पक्षांच्या-बागी हसनला सुंदर मित्रा दिसल्या. त्यानंतर त्या, सरोवरांत उतरून स्नान करू लागल्या. परस्परांवर पाणी उडवीत त्या जलक्रीडा करू लागल्या. त्यांच्या त्या हंसांच्या किंदळण्याने दिगादिगंत दुमदुमले.

त्यांच्या पैकी एक कारन सुंदर होती. तिच्या सौंदर्यावर हसन मोहित झाला. तो एका लपून तिच्याकडे टक लावून पाहू लागला. तिचे चाकणे, फिरणे, नोळणे हंसां सदांच एक एक तऱ्हेचे गोड आकर्षण वाटले.

काही वेळ जलक्रीडा करून सर्व जिव्य बाहेर आल्या व बसे नदरून चांदण्या रात्रीत गाणे म्हणत उद्यानांत हिंडू फिरू लागल्या. त्यापैकी कोणी तरी एक म्हणाली—“चला आतां, उज्याळ्याची वेळ

झाली.” खोच पदचंघे करू येऊन त्या सर्व उठून गेल्या.

हसन बराच वेळ त्या सुन्या बागी वसून राहिला. तोंपर्यंत प्रेम ही काय वस्तु असते हे त्याला माहीत नव्हते. पण त्याची जाणीव झाल्यापासून मात्र त्याला ती जागाच काय, स्वतःचे जीवित देखील मुने मुनेसे भागू लागले. तो दिवस शुभासारखा वाटला त्याला. पुन्हां संध्याकाळी तो सरोवराच्या काठी येऊन बसला. त्या दिवशी त्या स्त्रिया आल्या नाहींत. दुसऱ्या दिवशी आल्या नाहींत.

हसनची मूक, तहान, झोप सर्व हरपली. त्याचे मन निराश झाले. आतां जिवंत राहण्यांत तरी अर्थ आहे! काय विचारांत तो धुरत चालला.

वहा दिवसांनीं गंधर्व राजकन्या आपल्या बहिलांकडून परत आल्या. आल्या-बरोबर सर्वांत धाकटी बहीण त्याच्या घोषार्थ निघाली. हसनची ती दशा पाहून तिला फार चाईट वाटले. म्हणाली—“ही काय रे तुझी दशा! अगदीं वाढून गेला आहेस. पहा, तुझे तोंड काळ-वंडले आहे.

डोळे खोले गेले आहेत. झाले काय जुला ! काय त खरे खरे सांग !”

हसन म्हणाला—“आतां दुसऱ्याबरोबर लग्नाची कसळी ! मी करायला मर्तो होती ती चुक केली आणि तिचे फळ भोगीत आहे. मला कोण मर्त करणार ! असा शेवटीं मी जगाचा कायमचा भिरोप घेईन.”

“तुं असे मन लहान करून कां घेतोस ! जाव्ही जाव्ही कीं. तुला सुखी करण्यासाठीं जाव्ही सगळ्या बहिणी आपले प्राण बरी वेचावे लागले तरी त्याला तयार जाव्ही.

पण तू जर का असा काही दृष्ट केलास तर मी तरी विहिरीत उडी टाकीन."

"मी गेल्या बऱ्या दिवसांत काही खाले किंवा प्याले नाही!" असे सांगून बघलेले सर्व वृक्ष त्याने तिला सांगितले.

हसनला वाटत होते की जी गोष्ट करू नकोस म्हणून त्याच्या बहिणीने त्याला सांगितली होती ती केल्याबद्दल ती रागावेल. पण ती रागावली नाही. उलट ती त्याला म्हणाली—"ज्या अप्सरेवर तुझे मत बसले आहे तिच्याशी तुझी भेट करून घ्यायचा प्रयत्न मी करीन. पण ही गोष्ट तू इतर

बहिणींना सांगतां कामा नये. हे मी तुला सांगून ठेवते. समज कधी पुन्हा दरवान्याची किंवा त्याच्या किल्लीची गोष्ट निघालीच तर तू तुला त्या विषयी जणुकाही, माहीतच नाही असे दाखव. तुला कोणी विचारलेच की तू असा कां वाळून कांटा झाला आहेस तर गव्हेंच भांग की तुनच्या साठीच!"

नंतर आपल्या बहिणींना जाऊन म्हणाली—"पाहिलेस आपल्या गैरदजेरीत हसनची काय दशा झाली आहे ती. विचारा घाटेला खिळला आहे. तो आईची आठवण काढतो आणि रडत असतो. अगदी पहावत नाही अशी झाली आहे दशा त्याची.

ते ऐकून गंधर्वकन्यांना पण फार शॉर्ट वाटले. त्यांनी त्याच्याकडे घाबरेत जाऊन विचारपूस केली. त्यांनी आपल्या बहिणांच्या देशांतून जे जे स्वाक्षपदार्थ आणले होते ते त्याला सायला दिले. जे जे त्यांनी पाहिले ते त्याला सांगितले.

पुरा एक महिना त्यांनी त्याची सेवा केली, तेव्हा त्याची उज्वेत थोडी धांदी सुधारली.

पुढे काही दिवसांनी गंधर्वकन्या सिकारी साठी निघाल्या. स्वतः घाकटी बहीण हसनला मदत करण्यासाठी म्हणून एकटी मागे रहाली.

सर्व बहिणी निघून गेल्यावर ती हसनला सरोवराकाठच्या बागेत घेऊन गेली. म्हणाली "पहा, या सरोवराच्या काठावर आंधोळीसाठी किती सुंदर पायऱ्या बांधल्या आहेत. तू ज्या झीवर मोहित झाला आहेस तिने कांठे आंधोळ केली होती!" हसनने तिला ती दाखविली.

"असे होय! त्या तर गंधर्व राजाच्या मुली होत्या व त्यांच्याबरोबर आलेल्या त्यांच्या कांही मैत्रिणी! त्या गंधर्व राजाच्या पदरीच आमचे बहीण नोकरी करतात. गंधर्व राजाच्या सर्वात धाकट्या मुलीवरच बहुतेक तू भाळला असशील. गंधर्व राजाच्या नगरी मनुष्यांना काय, पण इतर गंधर्वांना देखील प्रवेश मिळत नाही. त्या मुली दर पौर्णिमेला पक्ष्यांचा वेप करून या सरोवरावर जळकडीड्या येतात. आंधोळ झाल्यावर पुन्हा पक्ष्यांचे रूप घेऊन निघून जातात. पक्ष्यांचा तो वेप नसला तर गंधर्वलोकांत जातां येणार नाही. तू येथेच लपून रहा

पक्ष्यांचा वेप काठावर ठेवून तो पाण्यात उतरवी की तू तिचा वेप लागून ठेवून दे. तिने किती विनवण्या केल्या तरी तिला तो परत देऊ नकोस. तू तिला तो वेप दिलास तर तुझ्याबरोबर आम्ही व आमच्या बरोबर आमचे बहील सर्वांच्याच जिवाला धोका आहे. तू तिचे कस धरून तिला ओढून घेऊन ये. ती तू सांगशील ते करू करील. त्यानंतर काय हे करायचे पाहून घेऊ."

हसनला फार आनंद झाला. ती आपल्या बहिणीबरोबर परत राजवाड्यात आला.

दिवसभर तो त्या राजकन्यांबरोबर गप्पा मारीत बसला.

दुसऱ्या दिवशी पौर्णिमा होती. संध्या-काळ शाळाबरोबर तो सरोवराच्या कांठी जाऊन एका शाळाभाट लपून बसला. थोड्या वेळाने गंधर्वराजाची ती कन्या आपल्या बहिणी व नैत्रिणींबरोबर त्या सरो-वरावर स्नानास आली. पक्ष्याचीं बक्षे काढावर टाकून त्या पाण्यांत उतरल्या. हसन भीतभीत तेथे गेला व ज्या गंधर्व राजकन्येवर त्याचे मन बसले होते तिच्या वाटच्या तो पक्षीवेष उचलून घेऊन तेथेच लपून बसला.

थोड्या वेळाने ती पाण्यातून बाहेर आली. पण तेथे आपल्या तो पक्षीवेष नसलेला पाहून ती जाराने ओरडली. तिचा आवाज ऐकून तिच्या बहिणी ■ नैत्रिणी पाण्यातून बाहेर आल्या. सर्व कृत त्यांना देखील कळले.

त्यांनी तिचा मदत कर केली नाहीच, आपली मुद्दा अशीच दुर्गत व्हायची कदाचित, असा विचार ■ पक्षीरूप घेऊन त्या उडून गेल्या. ती राजकन्या एकटीच मागे राहली.

जातां ती एकटी होती. जगदी वाचकून गेली होती. त्यावेळी हसन पुढे आला. तिचा पाहून-विशेषकरून ती पावरलेली पाहून, हसनचे हृदय द्रवले. ती त्याला पाहताच सरोवराकडे पावली. तो तिचा परागला पावला. शेवटी तिचे केस भरून तो तिचा ओढून घेऊन आला. तिने देखील डोळे मिटून त्याच्याबरोबर घालण्याचे ठरवल्यासारखे भासले. हसन तिचा भरून आपल्या खोलीत घेऊन गेला. त्याने तिचा खोलीत बंद केले व आपल्या बहिणीकडे गेला. [पुढील गोष्ट पुढील कोणी]

* विवेकानंदांचे बालपण *

कलकत्त्याच्या विश्वनाथ दत्त नांवाचे एक नाम-कित बन्नेल होते. १२ जानेवारी १९६१ रोजी त्यांच्या एनी सी, भुवनेश्वरेची यांना एक पुत्ररत्न झाले. आई बाईकांनी त्यांचे नांव नरेन्द्र असे ठेवले. मुलगा कुशाग्रबुद्धि व आर्यत-कोटकर होता. दोन दाई होत्या त्याला पाळायला. ■ त्यावरचे कठोर आई, कधी त्याने हा घरला की मनात येईल ■ हाईपर्यंत तो खेळाचे ऐकत नसे. पण आईने हलक-संकराचा निकासा ■ त्याच्या खनामकड केला की मगेच तो आपला हर सोडून वेई.

त्याची बारीकशी उत्तम होती. तो ■ नियमित व्यायाम करी कुस्तोची त्याला हीस होती. कडी, फुटबॉल इगरे खेळांची त्याला फार आवड होती.

त्यामुळे शरीर सौष्ट्याबरोबर शारीरिक कालीचा काम पण त्याला लागू होता.

यशेबाबिपयी त्याच्या मनात फार ■ तो यशिवीना नांदून टाकली. या सगळीं एका आईने रागातून त्याला एका खोलीत कोठून ठेवले. त्या वेळी एक भिड रो घरासमोर भिड पायागळा लावा. खोलीत पुसरे काही लायला नव्हते. आईने एक पातळ होते. तेच त्याने खिचकीतून बाहेर त्या भिडच्याच्या हातांत फेकले. यशोच व गरजू

खेळावरचे त्याचे ■ प्रेम न्यायबरोबर वाढतच गेले.

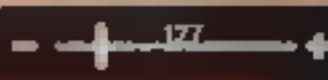
विद्याभ्यासांत देखील नरेन्द्र हुशार निघाला. खत्येक विषयांत त्याचा पाहिला नंबर असे. एकादां गुळमी वगात शिक्षणीत असतां सर्वे मुले गडबड करीत होती. मास्तरांनी विचारलेल्या प्रश्नांची बरोबर उत्तरे फक्त नरेन्द्रच देऊ शकला.

त्याच्या साहसाचे एक उदाहरण पहा. एकादां तो आपल्या सवंगळ्याबरोबर देवान्याच्या हाडावर बसून खेळायला म्हणून गेला. मुढे हात पास ओढून घेतोय या भीतीने तो शेजारो त्याला म्हणाला "या हाडावर भूत आहे! तुम्ही कोणी कडू नका!" पण नरेन्द्र सात-वर बसला व आपल्या मित्रांना म्हणाला-"अरे भूत-धीत काही माही. पहा रे सूर्य!"

नरेन्द्राच्या मनात लहानपणा पासूनच देवानर विश्वास होता. देवाने प्रत्यक्ष वर्सन व साक्षात्कार घडवा म्हणून त्याने तपश्चर्या केली व गुरु रामकृष्ण परमहंस यांच्या कृपेने त्याची ही इच्छा पण पूर्ण झाली.

संवासा घेतल्यावर नरेन्द्र विवेकानंद या नांवाचे प्रसिद्ध झाला. त्याच्या ज्ञानाचा प्रकाश जगभर पसरला. त्याची शतसांवरसूरी या वर्षी हिंदुस्तानभर वाढामाढाने साजरी होत आहे.

भीमूचे पराक्रम

एका गावी भीमूच्या सासण्याच्या म्हणजे जमीनदाराच्या नातेवाईकाची मुलगी वारली. त्यांना भेटायला जमीनदार सकुटुंब निघाला. अर्थातच भीमू बरोबर होताच. सर्व भेताजवळ बसून रडत होते. असला मसंग स्वापूची त्याने कधी पाहिली नव्हता. भेताला आंघोळ घालणे, नवीन वस्त्रे घालणे, मंत्राचार स्मशानयात्रा, दहन संस्कार, नवऱ्याने बायकोला अग्नि देणे इतके गोष्टी भीमूला विचित्र वाटल्या.

अन्त्येष्टिक्रिया झाल्यानंतर देखील भीमूच्या मनात त्याच गोष्टी घळत होत्या. रात्री स्वप्नांत देखील त्याच गोष्टी त्याला दिसू लागल्या. पण तो मृतदेह मात्र बदलला होता—त्याच्या स्तःत्राच्या बायकोचा—लक्ष्मीचा होता. सर्व रडत होते. तिला आंघोळ

घातली व तिला स्नानात नेण्यात आले. अग्नि घेऊन पुढे चालावे लागले होते. चिता रचून तिच्यावर देह ठेवण्यात आला व त्यानेच अग्नि दिला. चिता पेटली व त्यात लक्ष्मीचा देह जळून गेला. स्वप्नांतच तो जोरजोराने म्हणू लागला.

पण ते ऐकून लक्ष्मीची सौप मोडली. तिने त्याला जागे करून विचारले—“शाते तरी काय !”

भीमू बायकोला जागान ओढवून बावरून जाऊन ताडकन उठला आणि उभा राहून म्हणाला—“तू तर मेली हांवीस ! मी स्वतः तुझ्या देहाला अग्नि दिला. तू भूत आहेस. हो बाजूला.”

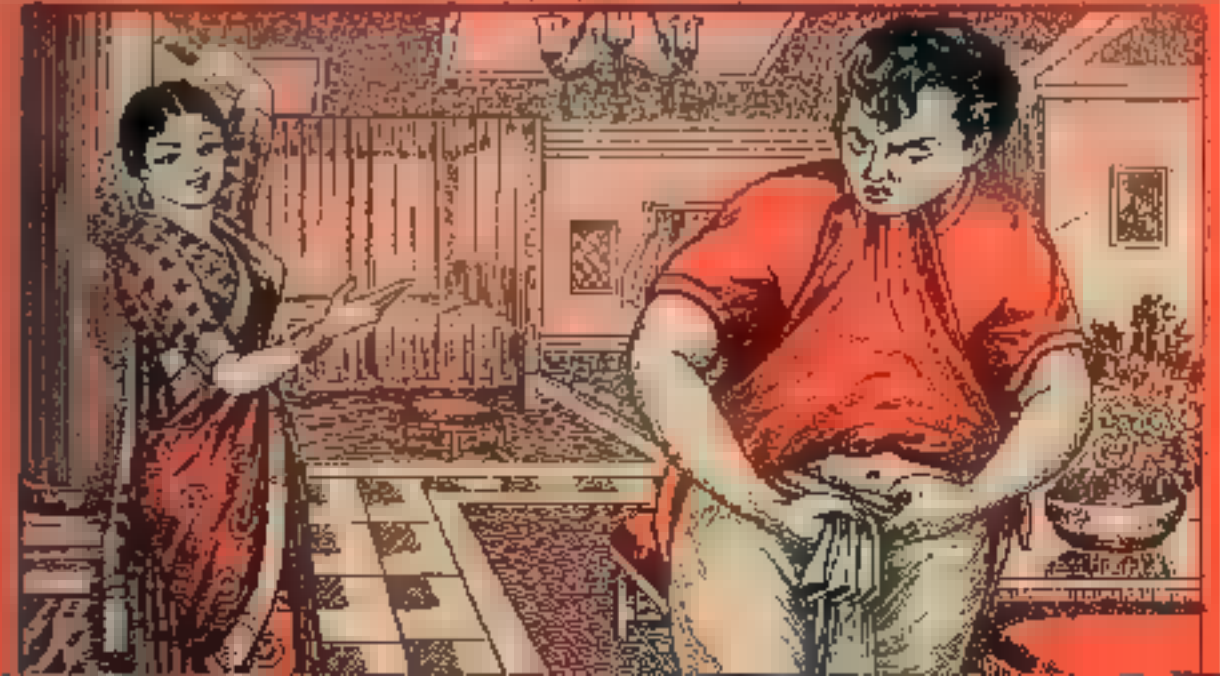
लक्ष्मी हंस्त म्हणाली—“काही तरी अजुन स्वप्न पडले वाटते. अहो, मी अजून

जिवंत आहे—पहा समोर उभी आहे.” पण भीमूच्या मनावर स्वप्नाचा काही पगडा होना की त्याला स्वप्नच खरे वाटले व लक्ष्मीचे बोलणे खोटे भासले. म्हणाला—“नाही, तू भूत आहेस !” असे सांगून सोलीच्या एका कोपऱ्यात बसून त्याने दोळे धट्ट विटून घेतले. लक्ष्मीला करावे हे सुचेना.

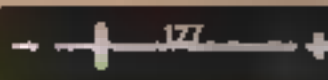
उज्यादृष्ट्यावर भीमू आपले सर्व कपडे आवकून घरी निघून जाण्याची तयारी करू लागला. बायकोने विचारले—“कोठे निघा-सात !”

“मी आतां या घरात राहणार नाही. आजीकडे जातो आहे.” भीमू म्हणाला.

“टीक आहे. जाऊन या आजींना येऊन ! त्यांना देखील या विचारून ! पण जातांना, कां विचडे जात आहां, कांणाला सांगू नका म्हणजे झाले.” लक्ष्मी म्हणाली. लक्ष्मी भूत झाली आहे म्हणून स्वारी बघववत गेली तर गांव भर हुंसे व्हायचे. भीमू काही एक बोलल्या शिवाय आजीकडे निघाला. त्याला पूर्वी कधी स्वप्न पडले नव्हते म्हणून स्वप्नांत पाहिले ते सर्व खरेच वाटले.

सकाळी जावई बापू दिसत नाहीत हे पाहून सर्व विचारपूस करू लागले. लक्ष्मी म्हणाकी—“रात्री कांही तरी वाईट स्वप्न पडलं. आजीला भेटायला गेले आहेत.”

वाटेत भीमू एका धर्मशाळेत उतरला. तेथे रात्री झोपल्यावर त्याला आणखी एक स्वप्न पडलं. त्याची आजीच बारीकी. त्याच्या चारीपाजूला त्याचे रात्रिकरी एकत्र होऊन विचारपूस करीत होते. त्यालाच आजीची अन्त्येष्टीकिया करावी लागली. तो जोर जोरातें रडू लागला—“बायको मेळी, आजी पण सोडून गेली! आतां मी तरी जिवंत राहून काय करूं?” स्वप्नातच तो राखेत गडगडा लोळत रडत होता.

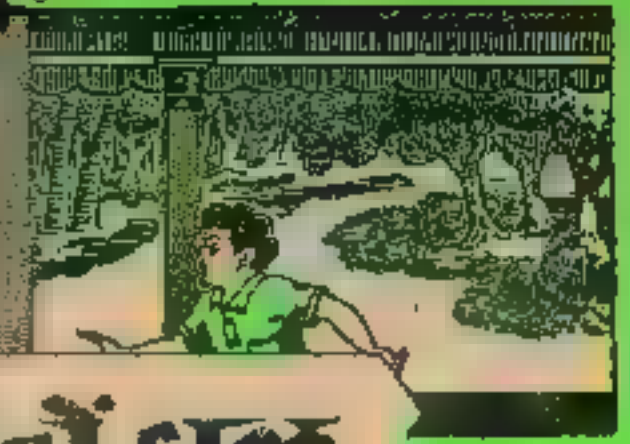
पण झोप भोडल्यावर उठून पाहता तो धर्मशाळेतच होता. कपड्यांना राख लागलेली नव्हती. तेथं भीमूला कळलं की

त्याने जे पाहिले तो सर्व भ्रम होता. भीमू त्याच विचारांत घरी पोचला. आजी जिवंत होती. तिने भीमूला सासुरवाडी खुशाली विचारली. त्याने तिला येण्याचे कारण विचारलं. भीमूने कांही लपवून ठेवले नाही. सर्व सांगून टाकलं.

सर्व ऐकून आजी म्हणाकी—“अरे बेट्या! तुझ्या बायकोने सांगितलं तें सर्व सरे होतं—ते सर्व स्वप्न होतं. धम्रांत पाहिलेलं तुला सरे वाटते. तुला स्वप्न ही गोष्टच मुळी नवी आहे. पुढे लक्षांत ठेव. बायको सांगेल ■ सर्व ऐकत जा आणि तसा वागत जा! उगाच असे कांही तरी येऊनसारखे करू नकोस.”

त्या दिवशी आजीकडेच राहून भीमू दुसऱ्या दिवशी सासुरवाडी परतला.

[पुढल्या महिन्यांत आणखी ■ पराक्रम]

स्वतःचें धळ

मोठ्या नातवाची परीक्षा ■ आली होती आणि स्वारी खेळांत गर्क होती. तेथं आजोबांनी त्याला विचारलं—“कायरे, परीक्षा जवळ आली आणि तूं गावभर भटकतोस काय? बसून घाच कांही!”

“पुस्तकें काय वाचावधी आजोबा! सर्व मुख्य पदे मी वाचले आहेत. गेल्या वर्षी देखील मी असाच पास झालो होतो.” मोठा नातू ऐटीत म्हणाला.

“असा गर्व करूं नये. तुझ्या धा गण्यां वरून मला एका भमेंडखोर शिकान्याची आठवण झाली. युक्ति भाषणाच्या वेळी अवेळी उपयोगी पडते. पण तिच्यावर नितवून राहणाराचा कर्वाकभी तोंडघशी पडावं लागतं.” आजोबा म्हणाले. शिकान्याचें नांव ऐकतांच मुलें धांवत आली.

“शिकान्याची गोष्ट काय आजोबा! सांगा आम्हांला ■ शिकान्याची गोष्ट!” आजोबांनी नाकांत तपकीर कोवली व गोष्ट सांगू लागले.

एक शिकारी होता. शिकार करण्यांत तसा कांही पटाईत नव्हता. पण रानटी जनावरांच्या ओरडण्याची तो छान नकल करी. हरणें दिसली की हरणांसारखे बोले. त्याचा आवाज ऐकून हरणें जवळ आली की तो नाण मारी.

शिकारीची गोष्ट सोडवा, स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी सुद्धा तो तशीच कांही तरी युक्ति करी. एकदां त्याने हरणासारखा आवाज काढल्याबरोबर लांडगे आले. लांडग्यांना त्याचा वास माहीत असता तर त्यांनी फाडून खावे असतं त्याला. पण तो

सिंहासारखा आवाज काढी. तो ऐकून
लांडगे भिऊन पळून जात. कधी बाघ
आस्थासारखे वाटले की तो अस्वलासारखा
आवाज करी आणि तो ऐकून बाघ पळून
जात. त्या शिकाऱ्याला युक्ति ■ स्वतःची
शक्ति यांतील मेदच मुळी फळत नव्हता.
स्वताला जगांत सर्वांत मोठा शिकारी
समजून तो घमेंडीत रहात असे.

एकदा एका झाडाभाई उभा राहून
तो हरणासारखा ओरडला आणि हरणा-
ऐवजी लांडगेच येऊन थडकले.

लांडगांना पाहून तो बाघासारखा
ओरडला. लांडगांना वाटले ■ बाघ असाधा
आणि ते पळून गेले. पण बाघाचा आवाज
ओळखून एक बाघच तिकडे आला.
शिकारी अस्वलासारखा ओरडू लागला. तो
आवाज ऐकून व खरे ■ येत आहे असे

वाटल्याने बाघ मागे सरकला. पण एका
बाजूने दोन अस्वले आली व त्यांना कसे
पळवून लावावे हे त्याला सुचले. म्हणून
त्याने तेथून पाय काढण्याचा विचार केला.
पण अस्वले का त्याला सोडणार! त्यांनी
त्याला फाडून खाई. तो जर का चांगला
शिकारी असता तर हरण असो की ■
असो, लांडगा असो की अस्वल असो,
तेथून पळून जाण्याचा विचारच ■
मनांत आला नसता. त्याने एका क्षणांत
त्यांना ठार ■ असले. अशा ■
झोपीत तो बसला नसता."

आजोबांनी गोष्ट सांगून मोठ्या नात-
वाला सावध केले—"गेष्ट्या कधी युक्तीने
■ असतील. पण दर खेपेला ती
तुझ्या उपयोगी पडेल असे समजून वेऊं
नकोस."

अरण्यकांड

झाडेसुपे कापीत व ■ करीत
राम लक्ष्मण जनस्थान ■
तीन कोस दूर कौचारण्य नांवाच्या वनांत
वेऊन पोचले. वाटेत सीतेविषयी विचार
पूत करीत कौचारण्य पार करून ते मातंग
कर्वाच्या आश्रमाजवळ येऊन पोचले. तेथे
त्यांना एक मोठी गुहा दिसली. ■ गुहेत
काळोस होता.

राम लक्ष्मण त्या गुहेजवळ पोचल्याबरोबर
त्यांना आंतून घाण वास आला व समोर
एक राक्षसीण येऊन उभी राहिली. गुहे-
सारखे मोठे तोंड, मडक्यासारखे षोट
हक्यासारखे मोठे दांड व मगरी सारखे

खडपडीत अंग सर्वच भयंकर. ती बाघा-
सिंहांना फाडून खात असे. राम लक्ष्मणांना
पाहून ती पुढे आली. तिने लक्ष्मणांना पकडले.
ती त्याला म्हणाली "माझे नांव
अयोमुखी आहे. इतक्या दिवसांनी मला मना-
सारखा एक प्रियकर मिळाला आहे. चला
आपण दोघं लग्न करून घेऊं. हे सर्व जंगल
माझेच आहे. यांत आपण मनसोक
विहार करूं."

लक्ष्मणाच्या राग आला. त्याने तळवार
उपसून तिचे नाक-कान कापून टाकले.
एक तर दिसायला ती तशीच विद्रुप होती.
नाक व कान कापल्यावर तर तिचे रूप

जास्तच मयंकूर दिसूं लागले. ती ओरडत किंकाळ्या फोडीत पळून गेली.

नंतर दोघे पुन्हां सीतेच्या शोधार्थ पुढे निघाले. थोड्या वेळाने त्यांना एक भयानक आवाज ऐकू आला. सारे आकाश दुमदुमलें. ज्या बाजूने तो आवाज ऐकू आला त्या दिशेला लोचने गेले. एका झाडाखाली त्यांना एक विचित्र आकृति दिसली.

ती आकृति म्हणजे जणुं काही एक लहानशी काळी कुट्ट टेकडीच. दिसा डोकें नव्हतं कां गळा नव्हता. पाय देखील नव्हते. छातीत एक डोळा होता. पोटा

खाली लोंड होते. त्या विचित्र आकृतीस हात मात्र होते.

ती विचित्र आकृति म्हणजे कबंध. तो एका जंगी वसून आपल्या स्त्रव व बळकट हातांनी दुरून जाणाऱ्या जनावरांना किंवा पाणसांना घेऊन खात असे.

राम व लक्ष्मण जवळ पोचतांच त्याने दोघांना धरले आणि त्यांना ओढूं घेऊन त्यांच्या अंगांत जेवढे होतं ते एकवटून त्यांनी दोघांनी स्वतःची कुट्टा घेऊन घेण्याचा पुष्कळ काळ पाहिला. सर्व कुट्ट गेला.

लक्ष्मण म्हणाला—“दादा! मी याच्या हातीं बळी गेलों तरी चालेल. तूं कुट्टा सीतेच्या शोधार्थ जा.”

लक्ष्मणाला धीर देत होता. इतक्यांत कबंध म्हणाला—“दोघांनीं कोठे जाण्याची गरज नाही. पोटांत दुसऱ्यासाठीं पुष्कळ जागा आहे.”

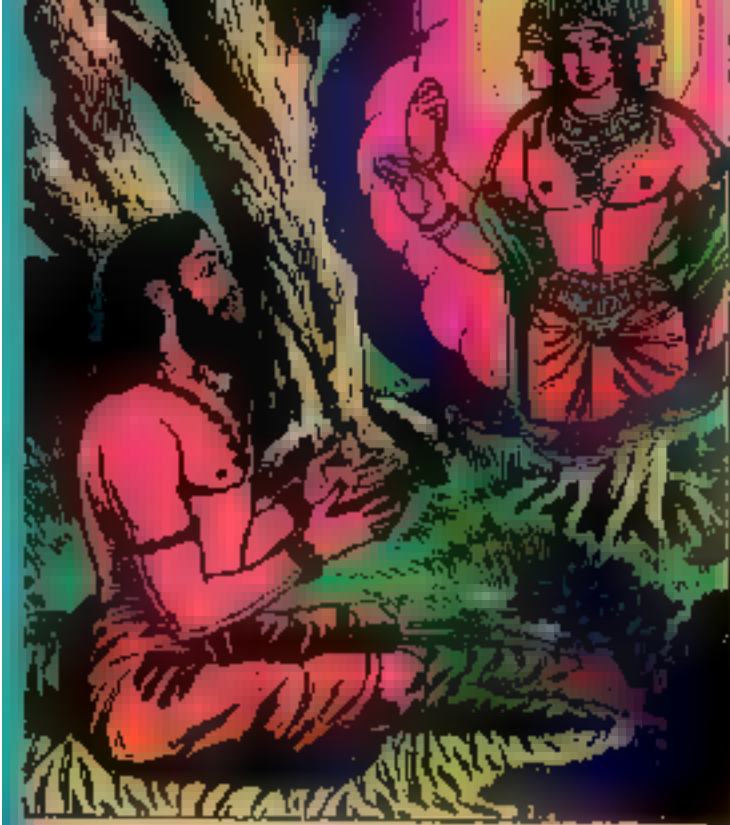
ते ऐकून रामाची देखील पांचावर पारण बसली. पूर्वी त्याने लक्ष्मणाला धीर दिला होता. पण आतां तो स्वतःच भयभीत होऊन म्हणाला—“विश्व असण्यावर कोण रक्षण करणार? आपलें दोघांचे शीर्ष

आज निरुपयोगी ठरणार. शूर रणांगणावर मरतात. पण नशिबी वशा तऱ्हेनें मरण लिहिलें आहे कीं काय!”

पण लक्ष्मणाला धीर चढला. तो रामाला म्हणाला—“दादा! हा आपल्याला आतां गिळणार. याचें सर्व बळ याच्या हातांत आहे. याचे हातच कापून टाकू या.”

कबंधनें ते ऐकलें. त्यांना गिळण्यासाठीं त्यानें ‘मा’ पसरला. पण त्याच वेळीं रामानें त्याचा उगडा हात लक्ष्मणानें हाचा हात तक्रारीचा पक्ष बार करून कापून टाकला.

तेव्हां कवच जोरानें ओरडत जमिनीवर आदळला.

त्यानें रामाकक्ष्मणाळा विचारलें—“कोण तुम्ही!” कक्ष्मणानें दोघांची ओळख सांगून विचारलें—“आणि तूं कोण! तुझे हें विचित्र रूप तुला कसें काय मिळालें आणि या रानांत तूं कां रहात आहेस!”

“तरुमग तुम्हीच का राम ■ कक्ष्मण! बरें झालें कीं मी साच रानांत आलों. मी स्वतःची गोष्ट सांगतो.” असें सांगून कवच आत्मवृत्त सांगू लागला. म्हणाला—“पूर्वी इंद्र देखील माझ्या हातचा ■ खाऊन

तमोरून पळाला आहे. ■ घेऊन ऋषी व मुनींना मारून खावें ■ माझा मुख्य धंदा ■ आहार होता.

“एवढ्यां स्थूलशिर नांवाच्या मुनींना मला या ■ पाहिलें व त्यांनीं मला ■ दिला कीं तुला हेच रूप कायकचें राहील. तेव्हांपासून मी ■ आहे. पण मी मुनींच्या पायां पडून खांची समा मागितली. तेव्हां ते म्हणाले—“ ■ या रानांत येईल तेव्हां तुझे दोन्ही हात कापून टाकील व तुला वनन संस्कार करील. तेव्हां तुला स्वस्वरूप प्राप्त होईल.

“स्थूलशिर ऋषींच्या शापांतून ■ मी मुक्त होत आहे. ■ पूर्वी तरुमग करून ब्रह्मदेवाला प्रसन्न ■ घेतले होते. ब्रह्मदेवानें मला दीर्घायुष्य दिलें आहे. म्हणून प्रत्यक्ष देवेन्द्रानें जरी नज्जाचा आघात केला तरी माझ्या केसाळा देखील ■ लागणार नाही, असा विचार करून मी त्याकाच युद्धा-साठी आव्हान केलें. तेव्हां इंद्रानें ■ टाकून माझे डोकें व पाच माझ्या अंगांत घेवून माझी ही दशा केली. हें रूप घेऊन मी कोठें जाणार ■ काय करणार! मी इंद्राचेच पाय धरून समा मागितली ■ मला

या रूपांत विवत ठेवण्याऐवजीं माझा जीव घेऊन मला मुक्त कर अशी विनंति केली. पण इंद्र म्हणाला—“तुला ब्रह्मदेवानें दीर्घायुष्य दिलें आहे. तेव्हां तुला प्रत्यक्ष दृश्य करणें माझ्या हातीं नही.”

पण मला खावल्या व्याख्या सोड देखील राहिलें नाही. मग विवत कसें रहावयाचे! मीच इंद्राला पथ केला.

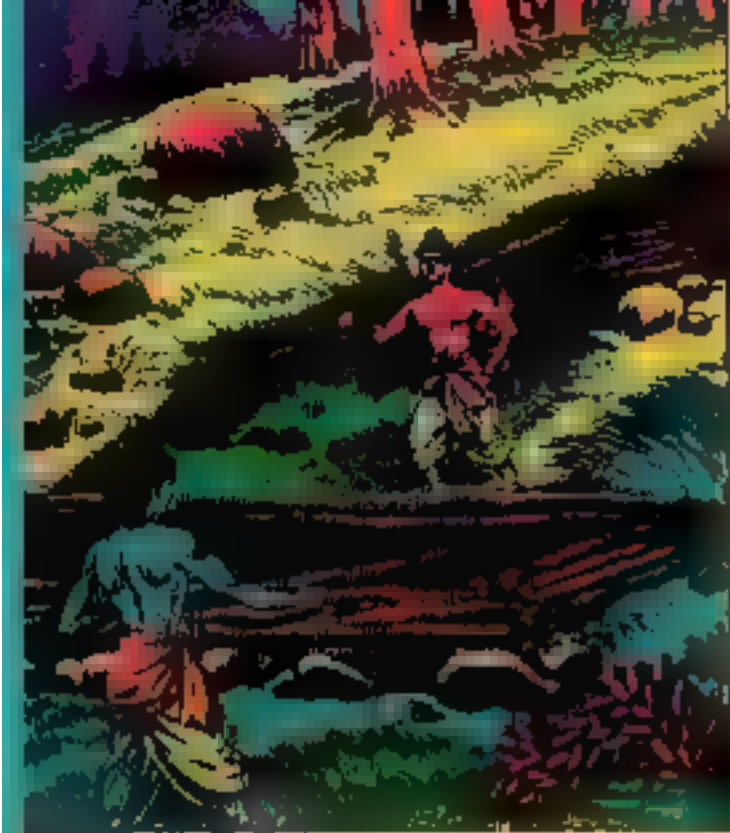
तेव्हां इंद्रानें मला हे कांच ■ दिले. घोरान्त सोड ■ दिलें. त्यानंतर स्थूलशिर ऋषींनीं शाप दिला. आज मी त्या शापांतून मुक्त होत आहे. आनंदवत जीव

बन्नु, मनुष्य जो कोणी मिळेल त्यांना खाऊन मी आपला उदर निर्वाह करित आलों.”

कवचाचें आरंभ वृत्त संस्थानवर राम म्हणाला—“रावण सीतेला उचळून घेऊन गेला आहे. त्यानें नांव मला माहीत आहे. पण तो राहतो कोठे हें नाही मला माहीत. त्याच्या अंगांत किती ■ आहे, त्याच्या ■ कोणकोणती शस्त्रां आहेत ■ त्याच्या मदतीला कोण कोण आहे यापैकी एका गोष्टीची देखील मला माहिती नाही. सीतेच्या शोधार्थ आम्ही निघावों आहों. या प्रयत्नांत तुझ्या मदतीची मला अपेक्षा आहे.”

कनक म्हणाला—“मला जातं तरी दिव्य ज्ञान नाही. पण तू माझी वहन क्रिया करून मला मुक्त केलेस. मला पुन्हा स्वस्वरूप मिळेल. तेव्हा मी तुला कनक तेवढी भवत करीन.”

राम लक्ष्मणांनी त्याच्यासाठी एका जागी धिता रचली. बितेवर त्याचा तो विचित्र देह ठेवून अग्नि दिला. त्या चितेतून एक दिव्य देह भारी पुरुष सुंदर नखाळंकार परिधान करून पगड झाला. तो हंसांच्या विमानांत बसून आकाशांत उडत असतां म्हणाला—“सीतेच्या शोधार्थं तू जात आहेस.

आ काही तुला वानरांचा सुग्रीव राजा याची मदत मिळेल. तो देखील स्वतःचें राज्य घालवून बसला आहे. मोठ्या भावाच्या भीतीने तो पंपासरोवरानजीक कुरूपभूक पर्वतावर रहात आहे. त्याच्याशरीर त्याचे चोदे मंज्रीपण आहेत. तो बाळीचा वाकटा भाऊ आहे. पराक्रमी आहे व साह्यभारी आहे. सीतेचा शोध काही तो तुला मदत करू शकेल. तू प्रथम त्याच्याकडे जा. अग्नीका ठेवून त्याच्याशी करून दे. तो मागेल ती मदत तू त्याला दे. तो मदत करील. त्याच्याकडे वानरांचे फार मोठे सैन्य आहे. ते सीतेचा शोध काढण्याचा काही तुला मदत करू शकतील.” पण तो सांगून कुरूपभूक पर्वताकडे जाण्याची वाट दाखवून कनक निघून गेला.

सुग्रीवाला भेटण्यासाठी राम व लक्ष्मण पंपा सरोवराकडे निघाले. ते दुसऱ्या दिवशी पंपा सरोवराच्या पश्चिमी किनाऱ्यावर वेळून पोचले. तेथेच शयरीचा सुंदर आश्रम होता.

आश्रमांत मातंग मुनि रहात असत. त्यांची शिष्यमंडळी पण बरीच मोठी होती. शयरी नांवाची एक संन्यासिनी त्या सर्वांच्या सेवेला होती. रामचंद्र विचकूट

पर्वतावर येऊन राहू लागला. ■ वेळी मातंग अग्नीचे शिष्य आपले ऐहिक कार्य संपूर्ण झाले असे ठरवून स्वर्गारोहण करण्यापूर्वी तिला म्हणाले होते की राम तुझ्या आश्रमांत येईल, त्याचा सत्कार करून त्याचे आशीर्वाद घे, तुला सद्गति लाभ होईल!" तेव्हा पासून शबरी रामाच्या दर्शनाची प्रतीक्षा करीत आपल्या आश्रमांत घसून होती. दर रोज ती रानांतली फळे रामचंद्राला अर्पण करण्यासाठी एकत्र करून ठेवीत होती. पण इतक्या वर्षांनी तिला तिच्या अमाचे ■ काभले."

शबरीने राम लक्ष्मणांना नमस्कार केला. तिने रामाला आपला आश्रम दाखविला. आश्रमांत मुनींनी आपल्या तपोबळाने त्या आश्रमांत सप्तसमुद्र निर्मित केले होते. त्यांची यज्ञ वेदिका पण आजपर्यंत अग्नीच्या तशी

होती. ■ र, तुरे, फुले व फळे मुनींनी ख्यासाठी एकत्र केले होते ती. सर्व तशी वाजी व टवटवीत होती. ते दिव्य दास्यून शबरी रामाला म्हणाली—"रामा! तुझ्या दर्शनाने माझे इहकार्य संपले. आता मी आपल्या धन्यांच्या म्हणजे मातंग मुनींच्या शिष्यांच्या दर्शनासाठी स्वर्गांत जाते." नंतर शबरीने अग्नि-प्रवेश केला व ऊर्ध्व दिशेला निघाली. रामाने सप्त समुद्रांचे स्नान केले, तर्पणादि केल्यावर त्याच्या ■ एक तऱ्हेचे सवायान वाटले, पुढील कार्याबद्दल त्याचा उत्साह वाढला ■ मनांत नवीन ■

■ झाली. तो लक्ष्मणाबरोबर पंचा सरोवरावर गेला. स्नान करून लक्ष्मणाला म्हणाला "लक्ष्मणा! या सरोवरा नत्रीकच कोठे तरी ऋष्यभूक पर्वतावर सुभीत राहिलो. मूं त्याच्याकडे जा." [अरण्याकांड संपूर्ण]

१६. ग्रेट सिफ्क्स

ही जगातची सर्वात मोठी दगडी मूर्त किंवा पुतळा आहे. ही जगातली सर्वात जुनी अशी मूर्त दग आहे. ही संवावे ५००० वर्षे जुनी मूर्त आहे. ५८९ फुट उंचीची ही मूर्त एक टेकाळे पोखरणभ कोरलेली बसली. मूर्तीचे पुढील पाय निराळ्या दगडांचे आहेत. या मूर्तीचे शरीर सिंहाचे व डोकें पायसाचे आहे. ■ डोकें धान्येन काळांतोल इजिप्त देशाचा ■ पराची नाचे असते. सिंहाचे शरीर २४० ■ व्यां ■ उंची ६९ ■ आहे. त्याच्या पायावर बाजूचे धर जमा होऊन पाय दिसतनासे झाले आहेत. बाजूबंदीत सोसाव्याचा बारा मुटका म्हणजे पुतळ्याच्या मानेपर्यंत बाजूचा डीम लांबत असे. मुसलमानांनी ■ केला ■ त्यांना फक्त तोंडच दिसले. ही देवाची मूर्त असेल असे समजून त्यांनी तोक्यात प्रयत्न ■ पाहिला, या मूर्तीचे ऐतिहासिक ■ जोडवून इजिप्तच्या सरकारने बाजूचा डीम बाजूला ■ मूर्तीचा जीर्णोद्धार केला. ■ जगातील आश्चर्यांमध्ये ही मूर्त ■ मुख्य आहे.

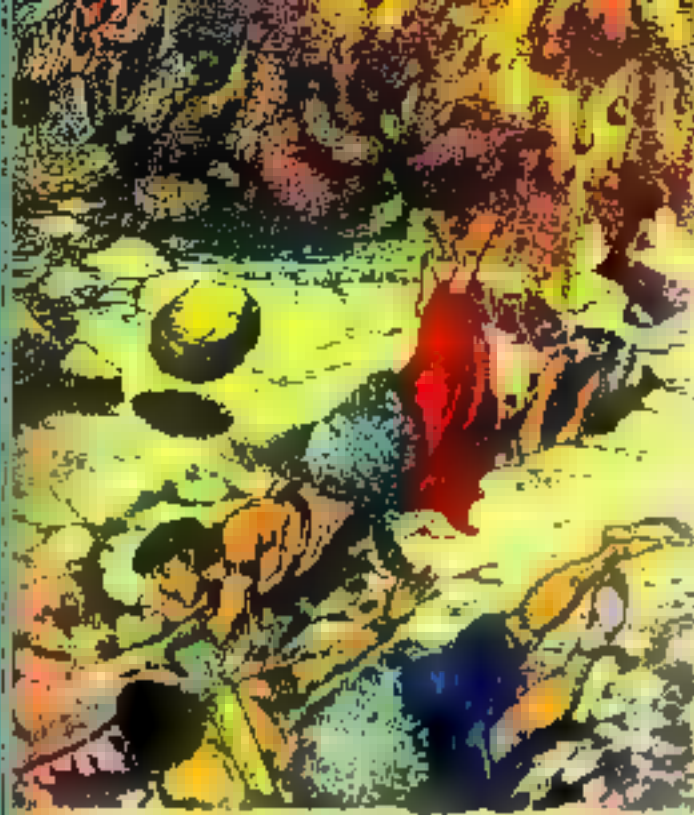
अध्यात्मिक तूरी

[१४]

[लखू व त्याचे साथी जंगमल जंगल मध्ये तला तिकांची नेट लखूच्या म्हाताच्या बापाची भांडी. परंतु ते जंगलमधील काही भोक्क्यापुर्वीच नरभक्षक संडुकेप्रमाणे धनुनायीचीं मुक्त करीत जखमी जखमी करून घेण्यासाठी त्यांना पकून बायें कापले. लखू व त्याचे साथी एका होंगराच्या डोंकाला येऊन पोचले. तेथे एका गुहेत त्यांचा एक भयंकर दिव्या. गुहे बापा]

लखू ॥ भयंकर गुहेत सांप दिसल्यावर त्यांच्या बांधून तो भांगत लखू व जंगमल गुहेच्या सिंहरांतून बाहेर पडात होते. वरमे होते तेथे येऊन उभा राहिला. पण त्यांचा साथी जंगली लखू गुहेतून दोघांना आश्चर्य वाटले. लखूने विचारले— खोल अंधारांत कांहीं तरी न्कहाकून पहात “तुला धनुष्यनाथ कोठें मिळाले ! आणि होता. त्याला एका कोपण्यांत धनुष्यनाथ तीर सोडण्याची तयारी दिसते आहे ! तूं दिसले. तो चटकन गुहे गेला व धनुष्य भयंकर सांपावर किंवा त्या विचित्र उचळत घेतले. दोरी बांधली व भाता बनावटावर सोडणार आहेस कीं काय ! ”

गोमान्गने होकाराचीं सात हळबऱ्यांवर लखून त्याचा हात बरका—“तुझ्या एका बाणाने त्यांच्यापैकी एक देखील मरणार नाही. पण ते दोघे आपल्याला सायला मात्र येतील इकडे! पण तुला हे धनुष्य-बाण कोठे मिळाले!”

त्या जंगली सरणाने गुहेतला तो कोपरा घालविला. जखू तिकडे पावला व एक धनुष्य उचलून घेऊन म्हणाला—“बेळेवर हे धनुष्य आपल्याला मिळाले. तो जयमळ जमा होता तेथे आला आणि म्हणाला—“चह, लवकर बाहेर पळाले पाहिजे.”

“हे धनुष्य व बाण, ज्यांचे अस्थिपंजर आपल्याला येथे दिसत आहेत त्यांचे असा-वेत. पण हे दोघे येथे आले का? कोणी ठार केले यांना?” जयमळने जखूला विचारले.

“या प्रश्नाचे उत्तर मिळण्यापूर्वीच कदा-चित्त आपण त्यांच्या शेजारी जाऊन पडू?”

जखूला जयमळला तो संवषणा नाही.

जयमळ पुढे काही बोलताना, तेथल्यांत तो सांप तो म्ळंकर प्राणी गुहेच्या माग-च्या बाजूला येऊन आरळले. त्याच्या धमक्याने सारी गुहा दादरली. ते उभे होते ती जागा एकदम खळी व एका मोठ्या स्तंभ्यांत. तिथे पडले. सुरेवाने तिथाना वेसाचीच इजा झाली.

तिथानी उठून अंगावरची व माती झटकली. उठून उभे राहाले. कत घंग खरपटले होते. “नशीब म्हणून बाकलो!” जखू म्हणाला.

“ते खरे, पण या गुहेतून बाहेर कसे निघावयाचे?” जयमळ म्हणाला.

गोमान्ग रांगत त्या स्तंभ्याच्या एका टोकाला गेला व मार्गे वळून म्हणाला—“जखू! आपण वाचलो जातो कसली देखील भीति नाही. आपण का होवरा-

तल्या गुहांच्या जाळ्यांत सांपडलो असलो तरी सदा दूर उजेड दिसतो आहे. आपण त्या बाजूला रांगत रांगत जाऊं वा. बाहेर मिवालो को मग कसली भीति नाही.”

गोमान्गच्या सांगण्याप्रमाणे दोघे तो जमा होता तेथे गेले. त्यांना देखील दूर उजेड दिसत. भोकांतून उजेड येत आहे. गुहेचे तोड असणार. पण तेथे पोचण्यांत वाटेत बडबडते येतात कोण जाणे! आणि दोघांवर जर समोर दरी असली तर बाहेर निघणे अशक्य!

तरी भीर करून जयमळ म्हणाला—“चका जाऊं वा. गुहेत मार्गे पुढे वाटाच वाटा दिसत आहेत. पण आपण कोणत्या वाटेने सुरक्षित आगी पोचू हे देखून जाणे. म्हणून आ बाजूने उजेड दिसत आहे त्या बाजूनेच प्रथम जाऊन पाहू या.”

जखू पुढे निघाला व दोघे त्याच्या पाठी-पाठ चालू लागले. जखूला त्याच्या म्हालाच्या बापाची फार काळजी वाटत होती. जातां तर स्वतःचा बचाव कसा करून व्यावना दान प्रथ समोर उभा होता. या गुहांच्या जाळ्यांतून छटका मिळणे हे मोश्नगटांतील सांप व शिळ्यांच्या चढाओढी

सारखे वा जागळे. त्याची पायले भीतभीत पुढे होती. जयमळने ते ओळखले. म्हणाला—“जखू, देवावर भरबसा ठेवून पुढे चक. समोर जो उजेड दिसत आहे तोच या निराशेच्या वेळी आपल्याला आधार आहे.”

जयमळ पोहोचत होता, तेथल्यांत मध्ये त्यांना एक चिकलण आवाज ऐकू आला. काही वेळाने पंख फडफडण्यासारखा आवाज ऐकू आला.

जखूने तलवार उपसली व समोर आले-सकटाळा सोड देण्यासाठी सज होऊन

ठमा राहिला. जयमल त्याच्या पाठीमागे ठमा राहून आश्चर्यचकित होऊन तिफले पाहू लागला. गोमाना जोराने ओरडला—
“मृत !” ते ऐकून जयमल खूप हसला. कळूच्या हात भात्याकडे गेला. तोंफ्यात गोमानांमै भेद भरला होता.

गुहेच्या खडबडीत वाटेच्या छपराला चिकटून बसलेली एक काळी आकृति दिसली त्यांना. त्या काळोखांत त्या आकृतीचे पांढरे दांत स्पष्ट दिसत होते.

“गोमाना हे मृत नसून एक राक्षसी वटवाघूल आहे. ठीक त्याच्या डोक्याला

नेम लागेल अशा तऱ्हेने सोड तीर चुकतां कसमा नये.” जयमल म्हणाला.

गोमानांमै सोडलेला बाण त्या वटवाघ-
ळाच्या डोक्याला कासला व ते तडफडत
अभिनीकर येऊन पडले. त्याचा आमोठ
चाळ होता. त्या आवाजाने सारी गुहा
दुमदुमल होती.

गोमाना पुढे गेल्या व तडफडत पडलेल्या
वटवाघळाला बाजाने डबकून पाहिले. अजून
जीव होता, पण काळी मंद काळी
होती. गोमाना म्हणाला—“मी जंगलांत
काळी वाडलो. पण इतके
मोठे वटवाघूल उभ्या जाड्यात पूर्वी कधी
पाहिले नाही.

“खरे बोलायचे तर मी देखील पूर्वी
पाहिले नाही. मला वाटते एका
दुसऱ्याच जगात येऊन पोचलो आहे.”
जयमल म्हणाला.

“तुं म्हणत होतास ती भयंकर दरी
हीच तर नव्हे? किंवा दरीत आयची
वाट असेल कदाचित !” कळू म्हणाला.

“तुम्हाला काळ्याच्या ओरडण्यासारखे
ओरडणे ऐकू येत आहे ?” गोमानांमै
विचारले.

कळू ■ दोघांनी सोडावेळ
ऐकण्याचा प्रयत्न केला ■ म्हणाले—
“कोणीतरी मागी ओरडत आहेत असा
होतो आहे सरा !”

“सर ■ भिष्याचे कारण नाही ! जेथे
लांगो बसतस तेथे त्यांच्या भेताची छांबे
म्हणजे आपल्याला साण्या-
पिण्याची पिळीर करण्याचे कारण नाही.
पोटभर सायका मिळेल.” गोमाना म्हणाला.

“पण साण्या-पिण्याची गोष्ट विवंत
वांचको सर ना ? ■ गुहेच्या काळ्यांतून
सुटका मिळावी तर.” कळू म्हणाला.

“माझे धन तिसर आहे. मला पुढे
जाऊ या. ■ तुम्हाला ते कांगे आहेत
तेथे येऊन ■.” असे सांगून गोमाना
सावधपणे पावले टाकीत त्या वाजूला
विचाला. चार सहा मिनिटे गुहेत जाऊन-
नंतर गुहेच्या एका टोकाला लपव मोठा
उबेड दिसला त्यांना. दिवसाचा उजेड
बसतो असा. तो पाहून तिघे आनंदाने नाचू
लागले. गुहेच्या बाहेर लहान लहान रोपटी
व दूर मोठ्याठी झाडे पण विसू लागली.
लांडव्यांचा आवाज जास्तजास्त वळ
गेळ लागला.

कळू व त्याचे साथी त्या गुहेतून बाहेर
आले. गुहेच्या एका बाजूला मैदानांत
हरणांचा एक कळप दया होता. व त्याच्या
चारी बाजूला चार लांगो बिरग्या बाळीत
होते व मोठमोठ्याने ओरडत होते. जे
लांगे जवळजवळ येत होते त्यांच्याशी झुंज
घेण्यासाठी मोठमोठ्यांनी विंगे असलेली हरणे
पुढे घेत होती.

“लांडव्यांची झुंज घेणारी हरणे मी
कधी पाहिली नाहीत.” जयमल म्हणाला.

“मी तर एक मैदा पाहिला आहे
लांडव्याला लोळवणारा. जिवानर उदार

होऊन हुंजपारा प्राणीच खास्वी होतो" गोमान्ग म्हणाला.

त्यांचे परस्परार्थी असे दोघणें चव असतां कोठ्यांची नजर त्यांच्यावर पडली. हरणांना तिफडे सोडून ते वखू व त्याचे साथी उभे होते तिफडे धांवले. वखूने एक बाण एका कांड्यावर सोडला. नेम बरोबर लागला. व तो जोराने जोरहत जमीनीवर धाडला. इतर कांडी चवताकून वखू व त्याच्या मित्रांचे कचके तोडण्यासाठी थांबले. गोमान्ग व जयमळने त्यांच्यावर बाण सोडले. गोमान्गचा नेम बरोबर

लागला. दोनच व्यंजने उरले होते. ते मिळून रानांत पळून गेले.

गोमान्गने हंसत विचारले—“तो हरणांचा कोठे नाहीसा !”

“तुं पाहिले नाहीस वाटते ! ती हरणें तर केव्हांच पळून गेली. तुला काय वाटते की कांड्यांच्या हातून सुटका मिळाल्यावर आपली वाट पहात उभी राहतील !” वखूने थडेत विचारले.

“तुम्ही थडा राहू दे. तुम्हाला तर मूक लागली आहे. एका हरणाचा तर मी एकटाच फडसा उठलो.” गोमान्ग म्हणाला.

“अरे मूक सर्वांनाच लागली आहे. आपणां सर्वांना लागला तो जखंडी भुकेला आहे हे विसरू नकोस. तो व त्याचा मित्र तो पंडुकेश्वर आपल्या नरभक्षक अनुयायांसह सर्व होंगर जाऊन जातल्याशिवाय राहणार नाही.” जयमळ

गोमान्गने चारी बाजूला पुन्हां एकदां एकाच सावत्र दिसते का पाहिले. पण पनांत दुसऱ्याच एक विचार आला. म्हणाला—“ही तरी त्या नरभक्षकांची नसावी असे आहे. येथली सुटपे सर्वच ओर आहेत. वखू तुला काय वाटते !”

वखूने दूरवरचा प्रदेश लक्षपूर्वक पाहिला व म्हणाला—“वा गुहांतून भटकत भटकत कायचित् दुसऱ्याच वेदांत पोचले असणे शक्य आहे. पण सावत्र राहाले पाहिजे. त्या नरभक्षक जातीच्या वेदांतून सुटका मिळाली असली तरी हे वेद त्याहून कमी घोष्याचे असेल अशी संपजूत करून घेणे बरोबर होणार. येथे जास्त शोका देखील जमू शकेल.”

वेतर तो जयमळकडे वळून म्हणाला—“माझे बापा त्या नरभक्षकांच्या वेदांतून

निसटून बाहेर गेले असतील नाही !”

“मला तरी संका नाही. दुसऱ्या वडिलांसारखा दुसऱा व चतुर मनुष्य मी आबपर्यंत पाहिला नाही. शत्रूच्या हातावर दुरी देऊन ते केव्हांच निघून गेले असतील. त्या एकत्रांनी शेकडो नरभक्षकांना फकी ठाऊन हुत्कावणी देऊन फसविले होते. व त्यांच्या बरोबरचा तो गडेबंग देखील मोठा वस्ताद दिसला.”

वखूच्या मनाला थोडा धीर मिळाला. म्हणाला—“पाहू या कोही लागला मिळाले तर ! तहान पण खूप लागली आहे मला.

हुठे तरी राणी नवी नसणार! नाही तर हरणें नसती दिसली."

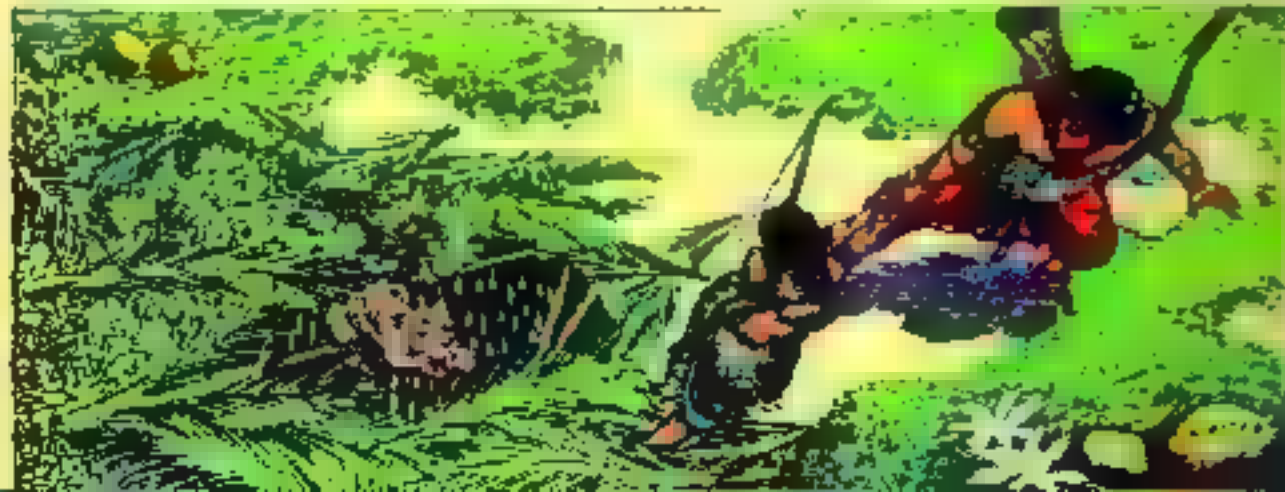
तिथे डोंगराच्या पायथ्याशी जाले. रानांत इतूइतू जाव लागले. सूर्य पश्चिमेकडे पडला होता. तिघांना मूक लागली होती. शाळांवर फुलें किंवा नवमाशीचे पोटें चोठें दिसेव म्हणून गोमानाची मजूर वर शाळांवर होती. ती जाळत असतां एका जार्गी जमीन खचकी व त्याचा पाय मडकळ. तो जोरानें जोरडला. बरमळ जबरड होता त्यानें चटकन ओढून त्याला मागेर काढले.

जागा दिसायला सपाट दिसली. बग गोमानाच्या पाय जमिनीत कसा काव रुतला! त्याला काही कळेना. कळून तें पडलेल्या काटक्या व पाचोळा बाजूला सारून पाहिलें. तेथें त्यांना काही लांबांची टोके जमिनीवर मनुष्य आढळला नाही.

जालेकी दिसली. ते सांग एका सांपळ्याचे होते. सांपळ्यांत एक सिंह सांपडला होता व तडफडत होता. त्याचे कण्ठें स्पष्ट ऐकूं येत होते.

"हा सांपळ जाले तर! जगावरें व माणसें ओ कोणी सांपळेक त्याला वरण्यासाठी हा सांपळा कोणीतरी ठेवलेला दिसतो आहे. जोडा उशीर. तर गोमाना आंत गडव असता.

त्याच वेळीं त्यांच्यावर चारी बाजूनें दगड व कात्र्यांचा वर्षाव सुरू कळू व त्याचे सगळी विचार करीत बसले नाहीत, जमिनीवर ठपडे निजले. आपले अंगावर आडवे ठपे ठेवले. नेतर उठून त्यांनी चारी बाजूक पाहिलें. वच कोणी मनुष्य आढळला नाही.

विचित्रा दंड

राजा कित्यादित्यानें आपला बड सोडला नाही, तो पुन्हां जाद्यामळ गेला व मेन त्यांवर काढून घेऊन त्यांनाच्या विदेशें निघाला. तेजां वेतात बगळेला वेताळ त्याला म्हणाला- "राजा, मला असें वाई लागलें आहे फी कोणी तरी तुला विनाकारण दंड दिला आहे. कित्येक निरपराध लोकांना देखील विनाकारण दंड दिला जातो, हें मला माहीत आहेत. याचें उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो." असें सांगत वेताळ सोड सांगू लागला.

एका खेडेगांवांत पंढरी नांवाचा एक गरीब मनुष्य रहात असे. जगांत तो एकटा होता. तो एका श्रीमंताच्या घरी काम करीत असेतां एकदां त्याच्या घन्याकडे काही पाहुणे बंडळी तीर्थयात्रा करीत गेलेत एक दिवस विभांति प्यायला म्हणून उतरली.

जेवायला. जवळ पैसे खरे असले तर चोरीची मीति. एकूण पंदरीने जवळ पैसे खरे काही एक घेतले नाही. वृंदावनला जाण्यासाठी पत्नीच निघावा.

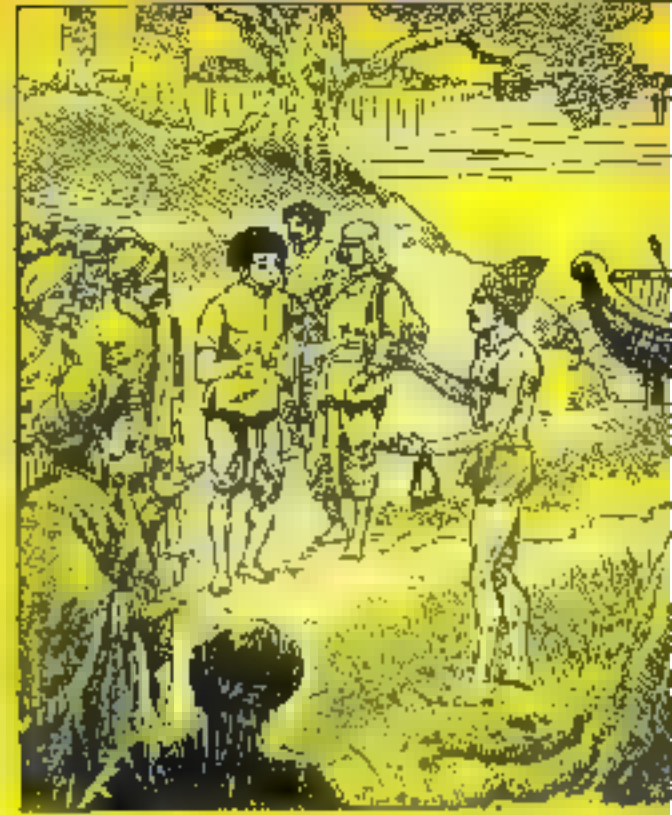
वाटेत तो एका धर्मशास्त्रात उतरला. त्या दिवशी ती धर्मशास्त्रा रिफार्मीच होती. दुसऱ्या दिवशी उजाडतांच तो निघाला तेथे धर्मशास्त्राच्या अधिकाऱ्याने येऊन त्याला विचारले "ही आपली पिशवी भागे मोकून का निघालात बाबा ! असा निष्फळजीपणा केलास तर पुढे कसे होईल ?" असे सांगून त्याने पिशवी पंदरीच्या हातांत दिली आणि म्हणाला "घरे तर जा, आता !" असे सांगून तो निघून गेला.

पंदरीला ते सर्व काही कळले नाही. त्याला वाटले की धर्मशास्त्राच्या अधिकाऱ्याला त्याची मरीची पाहून दया आली असावी व त्याने काही तरी सायकल म्हणून शिंदोरी बांधून दिली असावी. परंतु त्याने पिशवीतले सामान बाहेर काढून पाहिले तेव्हा त्याला विशवीत पैसे व एक धोतरजोडी दिसली. ती पिशवी दुसऱ्याच कोणाची तरी होती. पण अधिकाऱ्याला ती पंदरीचीच असावी असे वाटले. म्हणून

त्याने ती त्याला मागून दिली होती. पंदरी करायला म्हणून धर्मशास्त्रात गेला. पण धर्मशास्त्रात कुलूप होते. तो अधिकारी खोटेतरी कामासाठी निघून गेला होता. पंदरीने विचार केला की वाट पहात बसला तर ऊनच येईल व एक दिवस फुकट जाईल. या पिशवीचा मान्य वाटेत भेटला तर त्याची पिशवी परत देऊन टाकता येईल. विचार करून तो पुढे निघाला.

दैवयोग असा की त्याच दिवशी कांहीं यात्रेकरू त्याला वाटेत भेटले व आपैकी कांही वृंदावनलाच निघाले होते. त्यांच्याबरोबर केल्यास प्रवासांत कांही काळजी करणाऱ्याचे कारण नाही असा विचार करून पंदरी त्यांच्याबरोबर निघाला.

कांही अंतरावर एक नदी लागली. नदी-पार जाण्यासाठी नावंत बसून जावे लागले. प्रत्येकाने नावाच्याला पकेक पैसा दिले. पंदरीने कांहीच दिले नाही. नावाच्याने पैसा मागितला तेव्हा पंदरी म्हणाला— "माझ्याकडे एक पै देखील नाही." त्यावर एक दारूने म्हणाला—"काय रे ! तुझ्या पिशवीत तर पैसे खणखणताहेत ! आणि पै देखील नाही, काय म्हणतोस !"

तुसऱ्या एकावे पंदरीच्या हातांतली पिशवी काढून घेऊन उमटून पाहिली व म्हणाला— "पैसे तर आणेतच. कोरे कपडे देखील आहेत. काढके कपडे घाबून फिरतो आहे आणि पैसे नाहीत म्हणून म्हणतो आहे. या बयांत इतके पैसे सांठवू लागला तर पुढे काय होईल काय टाकक !"

जाणली एक घोषे म्हणाले "चोरांच्या भीतीने जवळ पैसे नाहीत असे म्हणत असेल. पण काय रे ! आम्ही इतके जण बरोबर असतां चोरांचे काम भय ?" पंदरी काय उत्तर देणार ! पंदरीने नावाच्याला

बैसा दिवा ४ पुर्बान ब्रह्मन नवे करे
 कपल करे ब्रह्मन. बाटनबाना त्वा
 पिबवीतले बैसे त्वाते बापरने, पिबवीना
 नाक मेदन्वानर त्वावी पिबवी फन
 करावानी मोह तो धर बिभक्त गेवा.
 स्याधुवना प्रवास आनेबात्र पुरा ब्रह्म.
 पिबवीत बैसे होते बापरने कस्तवा कह ४
 बाल होमार! सुशकन होनी सर्व देखे ४
 मेदन्वीध भन्ने बाहुन वेदरीप्या मवाचे
 समाधान छले. म्हा हेतुने तो कस्त
 पिबवा होला तो धर रहला. तो सरत
 वनी मिवाला.

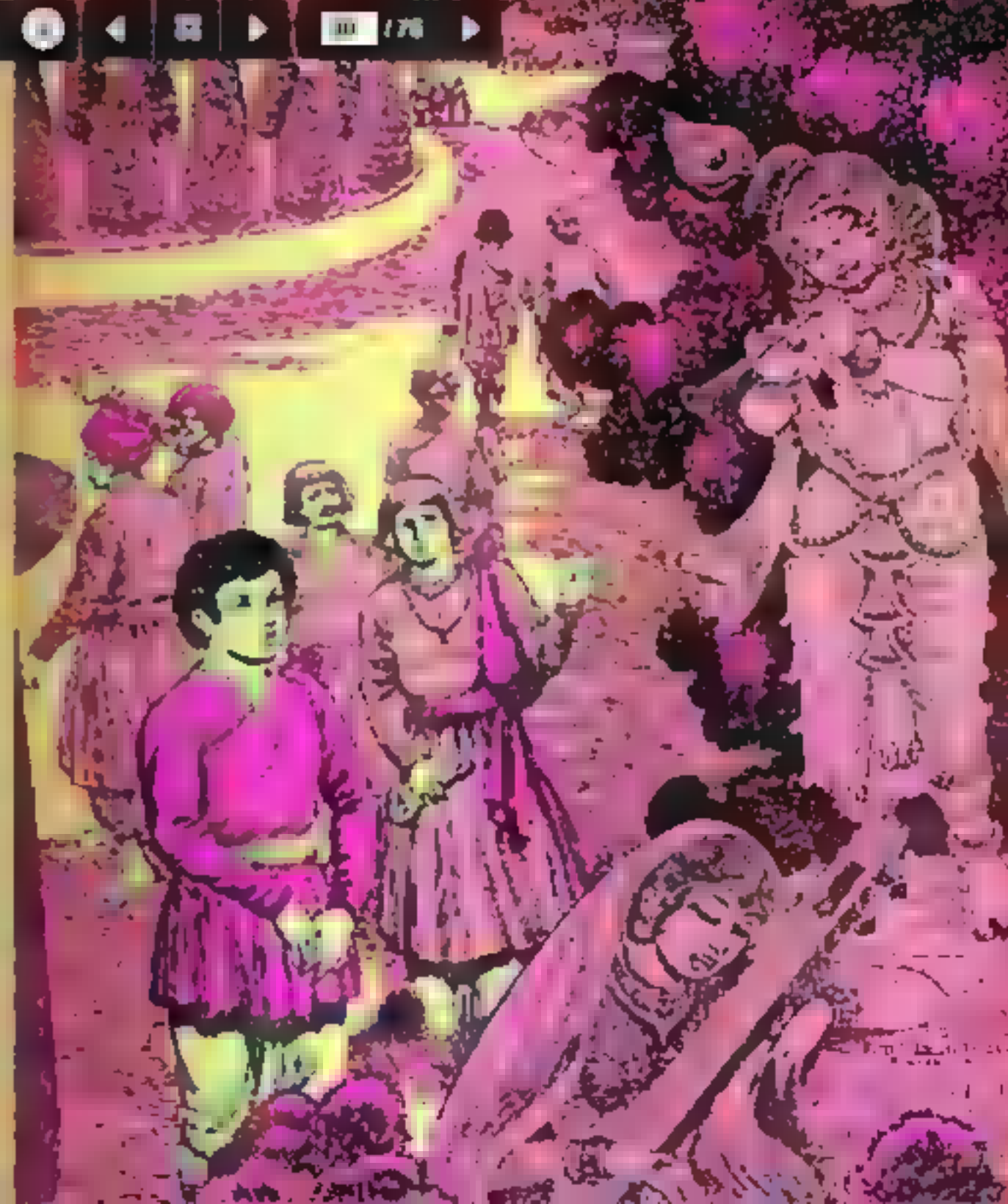
सरत केत मक्का करेत तो न्वाच
 धर्मसाकेन उतरल. त्वाच्या हातले तीच
 पिबवी होनी, ती पाहुन धर्मसाकेन
 उतरलेखा म्हा बाणसाने न्वाचा हल
 भरला आवि विवाक सगला-“बोरा,
 माहे करे बाहुन नृ गजगेल छित
 आरेम। कंठे आरेत पिबवीतले बैसे!”

पिबवीत बैसे म्हातेन, फेरीने नी
 पिबवी त्वाच वनी मिवाली हे बाटनवान
 लागल्या छल केला. एन तो मनुष्य
 त्वाचा बोर्न देईना. भ्रमाच

“छल माते हलले छपे, बाही तर
 एक कोलवाककडे!”

मोहः त्वाच बोर्नीम श्रम्यावर वने
 ब्रह्मने. पिबवीधः बाणसाने धर्मसाकेन
 पिबवी बिभक्त नेम्याचे सांगितले ४
 म्हाचन वनी आउव्य बाणवानर नी पिबवी
 मोबावना म्हाचन गेवा मोफतेत पिबवी
 बाहीनी शानेनी पिबवी. बा बाणसाने
 ती पिबवी कोरवी होती. बाण्य हातातली
 ही पिबवी भाजी आहे ४ बाण्य म्हाकरने
 करे एन माजेन जाहेत.

फेरीने सर्व बैसे सर्व श्रम्याचे ४ पिबवी-
 लने करे त्वाते बापरवाने कस्त बैसे.

कोतवालानें पंढरीला न्यायाधिशसमोर उभें केलें. न्यायाधीश म्हणाला—“तूं पिशवीतले पैसे प्रवासांत खर्चून टाकले आहेस, म्हणून तूं ते परत केले पाहिजेस. तूं गरीब आहेस व इतके पैसे परत करणे तुला शक्य नसेल तर तूं याच्या बरीं दोन वर्षे नोकरी करून हे पैसे फेड. तुझ्या खाण्या-पिण्याची जबाबदारी यांच्यावर राहिल. पंढरीनें त्या ममाणें पिशवीयाच्या-कडे दोन वर्षे नोकरी करून फर्जफेड केली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळानें चिचारलें—“राजा! केलेल्या अपराधाबद्दल पंढरीला शिक्षा भोगावी लागली असें वाटतें का तुला! त्यानें अपराध करून क्षेत्रदर्शन केले्याचें पुण्य त्याला मिळालें असेल का! या प्रश्नांचीं उत्तरे माहीत असून तूं दिली माहीत तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच

आहे. तुझ्या डोक्याचीं संभर छत्रे होऊन तुझ्या पायांवर जादळतील.”

विक्रमानिल्य म्हणाला—“न्यायाधिश-समोर येण्यापूर्वीच पंढरीला क्षेत्रदर्शनाचें पुण्य मिळालें होतें. त्याच्या मनांतली इच्छा पूर्ण झाली होती. दोन वर्षे पिशवीयाच्या-च्या बरीं त्याला जी नोकरी करावी लागली ती तशी मोठी शिक्षा होती असे नाही मला वाटत. पूर्वी तरी नोकरी करून त्यानें कितीसे पैसे जमा केले होते! दोन वर्षे त्याला कोट भर लायला मिळालें हें काय कामीं होतें! म्हणजे न्यायाधिशानें त्याला जो सड दिला खरोखरी दंड ठरवच नाही.”

अशा तऱ्हेनें मौन मंग झाल्यामुळे वेताळ अचूक झाला व जाऊन शाशाच्या फांदीला लोंबवळूं लागला. (कलित)

गंधर्व राजकन्या

[२]

हसननें आपल्या मानलेल्या बहिणीला जाऊन सांगितलें ■ गंधर्वराजाची सर्वांत धाकटी ■ त्याच्या खोलींत आली आहे. तें ऐकून ती राजकन्येला जाऊन भेटली व म्हणाली—“राजकन्या! आपल्या आगमनानें आमचें घर पवित्र झालें आहे.”

पण गंधर्व राजकन्या दुःखी होऊन थोडीशी रागांतच म्हणाली—“तूं आपल्या राजाच्या कन्येचा असा अपमान कसा करूं दिलंस! यःकश्चित मनुष्याच्या हातीं गंधर्व-राजकन्येचा अपमान होऊं देण्यास तूं कारण झालीस. माझ्या वडिलांच्या शक्तीची कल्पना मर्त्य मानवाला नसेल कदाचित, पण तुला तर होती. नूं फितूरी केली नमतीस तर तो मला सरोवरापासून येथवर घेऊन आला असता

का!” हसनची धाकटी बहीण म्हणाली—“हा तरुण कोणी सामान्य तरुण नाही. सदाचरणी आहे. दैव भेरेणेनें त्याचें ■ राजकन्येवर बसलें. प्रेमीजनांनीं परस्परांच्या जुका गिळून परस्परांवर प्रेम करावयाचें असतें. राजकन्येला अगदीं प्रथम पाहिलें तेव्हांपासूनच राजकन्येनें त्याचें मन जोरलें आणि पुन्हां भेट न झाल्यामुळे त्याला ती विरह इतका असला झाला की त्यानें अज्ञ-पाणी तुझां सोबलें होतें. बरोबर थाणवली नऊजणीं होव्या. पण त्यानें त्या सर्वांत आपलीच निवड केली.”

तें ऐकून व आतां सुटका मिळणें पण अशक्य आहे हें ओळखून गंधर्व राजकन्येनें कांहींच उत्तर दिलें नाही. “मौनं संमति

कमणम्" अशी म्हण आहे. हसनच्या पहिणीने गंधर्व राजकन्येला सुंदर वस्त्रे आणून दिली व सर्व प्रकारे सत्कार करून तिचे दुःख हलकें करण्याचा प्रयत्न केला. शेवटी गंधर्व राजकन्या तिला म्हणाली- "कदाचित् पितृविरह भाव्या नशिवां लिहिलेला होता."

नंतर हसनची वहीण त्याला भेटली व म्हणाली- "आपल्या प्रियतमेश्वरें मन कळविणें आतां तुझ्या हातीं आहे. तिच्या दुःखी मनाला जास्त दुःख होईल असें काहीं बोलू नकोस किंवा करूं पण नकोस. अगदीं

नंतर हसनची वहीण त्याला भेटली व म्हणाली- "आपल्या प्रियतमेश्वरें मन कळविणें आतां तुझ्या हातीं आहे. तिच्या दुःखी मनाला जास्त दुःख होईल असें काहीं बोलू नकोस किंवा करूं पण नकोस. अगदीं

हसन खोलीत जाण्यावर गंधर्व राजाची कन्या त्याचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून चकित झाली. तिने त्याला पूर्वी झेले भक्कन पाहिले देखील नव्हते. त्याच्यावरचा राग थोडा का होईना कमी झाला. हसन म्हणाला-

"राजकन्या, मी तुला रास आहे. तुझ्या इच्छेविरुद्ध मी नाही. मी तुला निर्दयपणाने येथपर ओढून घेऊन आलों. त्या अपराधाबद्दल मला क्षमा कर. धर्माविरुद्ध मी तुझ्याशी कदा करणार नाही. धर्मप्रमाणे निकाह लावून मी तुला स्वदेवी म्हणजे बगदादला घेऊन जाईन. वाटेक तितक्या दासदासी तुझ्या सेवेला नित्य हजार राहतील. तेथे माझी आई आहे. तिच्या सात्सी धर्मवीर ही दुनियेत मिळणें शक्य नाही. ती तुला आपल्या मुर्तीप्रमाणे प्रेमाने वागवील."

गंधर्व राजाच्या कन्येने त्याचे उत्तर दिले नाही. तितक्यांत दरवाज्यावर कोणी तरी बाप मारल्याचा मास जाला. हसनने दरवाजा उघडला. सर्व बहिणीं त्रिकार करून

घरात आल्या होत्या. हसनची तब्येत चांगली सुधारलेली पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. हसन गंधर्व राजकन्येनिपसी कांहींच मोकला नाही. बहिणी जी त्रिकार घेऊन आल्या होत्या ती त्याने आंत नेऊन ठेवली.

मोठ्या बहिणीने त्याला जबल घेऊन विचारलें- "तुम्ही तब्येत आतां छान सुधारलेली दिसते आहे !"

हसन बोडो लाजला. त्याच वेळीं धाकटी वहीण तेथे येऊन पोचली. तिच्याकडे त्याने नुसतें पाहिले.

धाकटी वहीण प्रसंग जोळखून म्हणाली- "आपण नाही बोलत युवा ! मनांतलें गुपित काय त्याला टाक ! त्यांत प्रेमीयुगलांच्या भानगदीत आपण नाही पडणार !"

"त्यांत स्वजायला काय झालें ! तूच सांग बरे हसन !" पण हसन जास्तच लाजला व निमटणें उभा राहिला.

शेवटीं धाकट्या बहिणीने घडलेलें वृत्त सांगितलें. सर्वांनीं हसनचे अभिनंदन केले व त्याला बरोबर घेऊन गंधर्व राजकन्याच्या खोलीत होनी तेथे गेल्या. त्यांनीं तिचे देखील अभिनंदन केले. त्यांनीं तिचा

हात हसनच्या हातांत देत घोषांना, 'नांदा सौख्य भरे', असा आशीर्वाद दिला. गंधर्व राजकन्या पथम जरी रागावली होती तरी त्याचे सौंदर्य प्रत्यक्ष दोळ्यांनीं पाहल्यानंतर ती त्याच्यावर भाळली होती. प्रकृण घोषांचा विवाह दोघांच्या इच्छेप्रमाणेच झाला.

नवदंपती त्या महालात चाळीस दिवस राहाली. एकदां रात्री हसनला स्वप्नांत आई दिसली. ती हसनची बरेच दिवस भेट न झाल्यामुळे रडत होती. हसनला तें दृश्य पहावेना. ती स्वतः देखील रडू लागली. हसनच्या भायकोर्ने नण्दांना ही गोष्ट जाऊन

सांगितली. त्या घांवत भेटायला आल्या, हसनने जे स्वप्न पाहिले होते ते सांगितले.

तेव्हा शकटी बहिण म्हणाली-“तर मग तू आईकडे जा. पण तर कधी एक महिना भर आमच्याकडे आले पाहिजे.”

तरी नाथचे फर्मे हा प्रश्न होता. पण भावल्या बहिणीने हसन जवळची म्हाताऱ्या म्हरामची तबकडी घेऊन वाजवली. त्या बरोबर उंट, घोडे, खेचरे वगैरे वाहनं सगळी घांवत येऊन उभी राहाली. हसन गंधर्व-राजकन्येला घेऊन सुंदरगा दोन सैचरांवर बसला व बहिणीचा निरोप घेऊन स्वदेशी

निघाला. दोघे लवकरच घरी पोचले. हसन वसरा नगरांत जाण्या घरासमोर खेचरा-वरून उतरत असता त्याच्या आईचे रडणे ऐकू आले. तो स्वतःला आकडं पकळून नाहीं. रडतच त्याने दारावर थाप मारली. त्याच्या आईने येऊन दार उघडले. पण सगळे अनपेक्षितपणे मुलाला आलेल्या पाहून तिला आनंदारिकाने घेरी आली व ती वेगळी होऊन बमिनी-वर पडली.

हसनने ■■■■■ बायकोने मिळून तिच्या आंत नेले व तिची सेवा-शुश्रूषा केली. तिला लवकरच ■■■■■ आली. म्हातारी आपल्या सुंदर मुनेला पाहून फार खूप झाली. त्यांत आपली सून एक गंधर्वराज-कन्या आहे हे ऐकून तर तिला काय करू व काय न करू असे झाले.

तिने तिच्याकडे तिचे स्वतःचे म्हणून ठेवलेले दागदागिने जरीकाठी रेशमीवस्त्रे वगैरे जे कांदी होते ते सर्व आपून मुनेला दिले.

दुसऱ्या दिवशी ती आपल्या मुआला म्हणाली-“वेढा! आपले हे घर आणि हे वसरा शहर तुझ्या बायकोला शोयत वाही.

म्हणून आपण बगदाद शहरी जाऊ व आणि तेथे मुवाने राहू या.”

हसनच्या देखील ती सूचना पटली. त्याने आपले घर सामानासकट लिळावांत विकून टाकले आणि तबकडीच्या सहाय्याने बगदाद शहरी येऊन पोचला. त्याने एक सुंदर महाळ एक लाख दीनार देऊन विकत घेतला व त्यांत खुर्चा, टेबले पडदे, मुंबरे वगैरे लावून त्यांत घाटाने प्रवेश केला.

त्याने शेकडो दासदासी विकत घेतल्या. त्याच्या महाळांतले सैम्य बगदाद शहरांत इतर कोठेही नव्हते. त्याच्या घरांत गंधर्व

राजकन्या मुवाने राहाली. नऊ महिन्यांनी तिला एक जुळे झाले. दोन्ही मुलेच होती. एकाचे नांव नासिर व दुसऱ्याचे मस्तूर असे ठेवण्यांत आले.

बर्फ संपण्यापूर्वी त्याला बहिणीला दिलेल्या वचनाची आठवण झाली. तो प्रवासाची तयारी करू लागला. आपल्या बहिणींना भेट म्हणून जे जे न्यावेसे त्याला पाटले त्या सर्व वस्तू विकत घेऊन त्याने ■■■■■ आईला ■■■■■ निघत असल्याचे सांगितले. म्हणाला-“आई! मुख्य गोष्ट सांगायची राहूनच गेली. तुझ्या मुनेचे ■■■■■

पक्ष्यांचें बळ मी एका जागीं लखून ठेवले आहे. मी परत येईपर्यंत त्यावर लक्ष ठेव. कारण तिची नजर त्यावर पडली व तिच्या आपल्या बाबांची व बहिणींची आठवण झाली तर उडून व्हाईल कदाचित. जर का उडून गेली तर मात्र तिला परत येऊन येणें. मळाच काय, कोणाला देखील शक्य नाही.”

“अरे हें सर्व सांगण्याची काय गरज ! स्वातंत्र्य आले म्हणून मला हें सर्व कळत नाही का ! तू अगदीं बेफिकीर रहा ! तुझ्या बायकोची काळजी मी नाहीन. पण तू मात्र शक्य तितका लवकर ये !” त्याची आई म्हणाली.

पण भावी कोणाला कळत असतं का ! त्या दोघांना हें देखील कळलें. नाही की दोघांचे बोलणें आठ उभी राहून गंधर्व राजकन्या ऐकत होती. हसन आत मेला

मुलांचा पापा घेतला व बायकोला टक्कर परत येईन असे सांगून तिचा निरोप घेतला. तो आलेला पाहून त्याच्या बहिणींना अपार आनंद झाला. चाकळ्या बहिणीला तर फारच आनंद झाला. तिने बायली खोली उत्तमोत्तम फुलांचे हातुरे लावून सजवली होती.

हसनने तिला आपल्या दोघां जुळ्या मुलांचें दर्शन करून सांगितलें. तो आपल्या बहिणींवरोंवर शिकारीला मेला. त्यांच्या-बरोबर तो हिडला फिरला ■ काही ■ तो आपल्या मुलां बायकोला देखील विसरला.

मनुष्य भावी काय आहे हें कधी ओळखत नाही ■ ते ओळखणें त्याला शक्य देखील नाही. हसन देखील ते ओळखू शकला नाही तर त्यांत आश्चर्य काय !

[पुढील गोष्ट पुढील अर्की]

अष्टावक्र

एकपाद नांवाचे एक जडपी होते. त्यांच्या घरीचें नांव मुजाता. कधींचा शिष्यवर्ग मोठाच होता. कधी रात्रीदिवस शिष्यांना शिकवीत.

पुढे कांहीं दिवसांनीं मुजाता गर्भवती असतां तिच्या पोटांतले भूल बोलू लागले— “■■■■ आतां सुटी ■■■■ आपल्या शिष्यांना. विचारे पैगूं लागले आहेत पहा !”

एकपाद कधींना मुलाचा तो उर्मटपणा आतडला नाही. ते म्हणाले—“अव्या-साच्या चेळीं तू असे कांहीं तरी बांकडे म्हणजे बक बोललास म्हणून तू आठ जागीं बक होऊन जन्म घेईल.” मुनींनीं रागाने शाप देऊन टाकला.

प्रसवकाल जवळ येऊन ठेवला. औषध, पथ्यपाणी घरांत कांहीं नाही. एकपाद मुळे मुजाता आपल्या भावाकडेच राहू

कधी जनकराजाकडे धन सहाय्य मागायला गेले. तेथे बळणाचा मुलगा बंदी उभा होता. तो दरवारांतल्या विद्वान पंडितांचा शास्कारांत पराभव करून त्यांना पाण्यांत बुडवून ठेवीत होता. एकपाद कधींना देखील त्यानें प्रश्न टाकला व त्यांना पाण्यांत बुडविलें.

मुजाता आपला भाऊ उद्दालक याच्या घरी बाळत झाली व तिला एक मुलगा झाला. बापानें दिलेल्या शापाप्रमाणें त्याचें अंग आठ जागीं बक होतें. म्हणून त्याचें नांव अष्टावक्र असें ठेवण्यांत आलें. उद्दालकाला देखील त्याच चेळी एक मुलगा झाला. त्याचें नांव धेतकेतु असें ठेवण्यांत आलें. पति घरी न आल्या-पथ्यपाणी घरांत कांहीं नाही. एकपाद मुळे मुजाता आपल्या भावाकडेच राहू

लागली. श्वेतकेतु बरोबर विद्याभ्यास करीत असे.

एकदा अष्टावक्र आपल्या मामाच्या मांडीवर बसला होता. श्वेतकेतुने त्याला पाहिले आणि म्हणाला—“माझ्या मामांच्या मांडीवर तू कां? जा आपल्या बाबांच्या मांडीवर जाऊन बस.” त्याने त्याचा हात धरून खाली ओढले. अष्टावक्राला फार वाईट वाटले.

तो रडत आपल्या आईकडे गेला आणि विचारू लागला—“आई! माझे बाबा कोठे आहेत मग?”

ती म्हणाली—“नाल! तू जन्मण्यापूर्वी ते घन सहास्य मागण्यासाठी अनकराजाकडे गेले व अजून परी परत आले नाहीत.”

ते ऐकून अष्टावक्र आपल्या वडिलांच्या शोभार्थ जन्मपुरीला गेला. त्याला कळले की राजाच्या दरबारांत बंदी नांवाच्या ब्रह्मपुत्राने एकपाद ऋषींचा वाद-विवादांत पराभव केला व त्यांना पाण्यांत बुडवून ठेवले आहे.

अष्टावक्राने दरबारांत जाऊन बंदीला आह्वान केले. दोघांचा साक्षात् झाला. बंदीचा पराभव झाला. त्याने अष्टावक्राकडे मागेल. पादवे कळले. अष्टावक्राने प्रथम आपल्या वडिलांना व इतरांना जिवंत करण्यास सांगितले. बंदीने त्यापुढे कळले आणि सर्वांना जिवंत केले.

अष्टावक्र विवाहसंस्थेला होता. अष्टावक्राने, कदान्व मुनींनी नुसता नांवाची एक मुलगी होती तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा दर्शविली. त्याने कदान्व ऋषींना भेटून मनांतली इच्छा व्यक्त केली. कदान्व ऋषींनी अष्टावक्र मुनींची परीक्षा घेण्याचे ठरविले. म्हणाले—“मी मुलगी तयार आहे. पण एका अटीवर. तू एकदा

उत्तरेकडे जाऊन गाले पाहिजेस! उत्तरेकडे कुबेराची अलकागरी आहे. आपली पुढे गेल्यावर तुला एक स्त्री दिसेल. तिला पाहून तू परत ये! मग पाहू!” कदान्व म्हणाले,

अष्टावक्राने ती अट कबूल केली आणि उत्तरेकडे निघाला. तो कुबेराची राजधानी अलकापुरी येथे येऊन पोचला. स्वतः कुबेर त्याच्या स्वागतासाठी सामोरा आला. त्याने त्याला आपल्या राजवाड्यांत नेले व राजसी थाटाने स्नाने आतिथ्य केले. तेथे रत्ना, उर्वशी, तिलोत्तमा वगैरे नपसरांचे नृत्य पहात वर्षे लोटले. कुबेराचा निरोप नाद तू सोडून दे!”

येऊन अष्टावक्र पुढे निघाला. पुढे एक अरण्य लागले. तेथे एक सोन्याचा राजवाडा त्याला दिसला. अष्टावक्राने राजवाड्यांत प्रवेश केल्यावर अनेक स्त्रियांनी पुढे येऊन त्याचे स्वागत केले. जाणून अप्सरातुल्य सौंदर्य असलेली एक तरुण स्त्री पुढे आली व तिने त्याचे अभिषेदन केले. त्या स्त्रीने अष्टावक्र मुनींना आपल्या मेमणांसाठी नाचण्याचा अहोरात्र प्रयत्न केला. पण तिचे सर्व प्रयत्न फुकट गेले. अष्टावक्र म्हणाले—“मी ब्रह्मचर्य व्रत घेतले आहे. तेव्हा माझा पहात वर्षे लोटले. कुबेराचा निरोप नाद तू सोडून दे!”

दुसऱ्या दिवशीं अष्टावक्र मुनि स्नान करून परत आल्यावर तिने पुन्हा विवाह करून घेण्यास विनंति केली. अष्टावक्र म्हणाले—“क्याने दिसायला तू लहान दिसतेस. लक्षाची गोष्ट तू करावयाची नसून तुझ्या आईवडिलांनी काढायला हवी. बरे हें सर्व सोड. प्रथम तू आहेस कोण हें सांग.”

ते ऐकून स्मित करून ती म्हणाली “मी उत्तर दिशा आहे. तुम्ही परीक्षा घेण्यासाठी वचान्व मुनींनी मला नेमले होते. तू या परीक्षेत यशस्वी झालास. आतां तू घरी जा. तुम्हा सुमभाशी विवाह होईल व आयुष्यभर तू सुखी होशील.”

अष्टावक्र परत फिरला. वचान्व मुनींना भेटला. सुमुहूर्तावर सुमभाशी त्याचा विवाह झाला.

पुराणांत अष्टावक्रा विषयी आणखी एक गोष्ट सांगतात. त्यांनी पाण्यांत राहून अनेक

वर्षे तप केले होते. त्यावेळीं रेभा कौर अप्सरांनी नृत्य करून त्यांना प्रसन्न केले. ऋषींनी अप्सरेंना वर मागून घ्यायला सांगितले.

“विष्णूशी विवाह करण्याची इच्छा आहे आमच्या मनांत. तो वर द्या.” अप्सरा म्हणाल्या.

“कृष्णावतारी गोपिकारूपे तुम्ही जन्मलांत की विष्णूच्या प्रेमाचा लाभ तुम्हांला होईल.”

अष्टावक्राने वर दिला.

अष्टावक्र मुनि पाण्यांतून बाहेर आल्यावर त्याला पाहून अप्सरा हसू लागल्या. अष्टावक्राला अर्थान्व त्या गोष्टीचा राग आला. त्याने त्यांचा आग्रह दिला की कृष्णाच्या प्रेमाचा म्हणून तुम्हांला मान मिळाल्यावर तो नसेल त्यावेळीं रानटी लोक तुमचा अपमान करतील.

उंधेर नगरी

“कोण रे तू मोठ्याने वाचीत आहे !”

आजोबांनी दरडावून विचारले.

“आपल्या घरी नाही आजोबा. शेवटच्या मुलाने शंभर टक्के मार्क मिळाले म्हणून आजपासून अभ्यासाला सुरवात केली आहे.” मुले म्हणाली.

“मोठ्याने वाचले म्हणजे जास्त मार्क मिळतात वाटते !” आजोबांनी थंड विचारले.

“आजोबा ! अशोकचा मित्र तो गोपाळ आहे ना तो रोज एक तास अभ्यास करतो. त्याला गेल्या वर्षी परीक्षेत साठ ते सत्तर टक्के मार्क मिळाले. म्हणून अशोक शंभर पैकी शंभर मार्क मिळावे म्हणून जोराने अभ्यास करतो आहे.” एक नातू म्हणाला.

“अरे, याला म्हणतात बेजेपणा ! कोणी रंधरा मिनिटांत पाच शेरांचा भात खाऊ म्हणून तो मका तासांत एक शेराचा खाऊ शकेल का ! मला एक गोष्ट आठवते आहे बा....” आजोबांनी बाक्य पुरे होण्यापूर्वीच मुले ओरडू लागली “गोष्ट ! गोष्ट ! आजोबा ! ती गोष्ट सांगा !”

“बरं बरं, सांगतो पण गलका कळं नका !” असे सांगून आजोबांनी दोन्ही नाकपुड्यांत लपकीर कोबली आणि गोष्ट सांगू लागले.

एका देशांत एक राजा राज्य करीत असे. तो राजा कानें लहान होता. चुकताच गादीवर बसला होता. गादीवर बसल्यावर तो त्याचे लक्ष झाले. लक्षाची गोष्ट निघाल्यापासून सर्व गोष्टी त्याच्या मना-

प्रमाणे पकू लागल्या. राज्याची प्राप्ति कायली. देशांतली चंगळी कमी होत गेली. हे सर्व बांधकोऱ्या पायगुणामुळे घडत आहे असा विचार करून राजा आपल्या राणीचा फार आदर करी. राजा आपला आदर करित आहे हे पाहून राणी त्याला प्रत्येक बाबतीत सल्ला देऊ लागली. राजा देखील राणीच्या सल्ला-चाप्रमाणे वागे आणि विशेष असे की राणीच्या सल्लाचाप्रमाणे तो जे करी त्यांत त्याला यश निव्वळ गेलें. पुढेच राणीच्या सल्लावाबारे काही एक करावयाचे नाही असें राजानें ठरवून टाकलें.

एकदां दरबारांत राजाच्या जिपाखांनी तिघां चोरांना कैद करून राजासमोर दवर केले. चोरीचा माळ चोरांच्या जवळ सांभडला होता. म्हणून साक्षीपुरावा कांही एक पाहिल्याशिवाय राजानें त्यांना शिक्षा सांगितली. चोरांना पकडणाराला चर्चीस देण्याच्या हेतूनें राजानें विचारलें—“वा चोरांन कोणी घरलें ?”

एका कुठ्यानें चोरांना धरण्याच्या कामां मदत केली ही गोष्ट राजाला कळली. राजा तें ऐकून चकित ■■■ ती आश्चर्याची गोष्ट राणीला कळविण्यासाठी राजा अंतः-पुरांत गेल्या व कुठ्याच्या कामगिरीचे वर्णन करून कुठ्याची स्तुति केली.

कांही दिवसांनीं मंत्र्यानें स्वजिन्वाचा हिशोब राजाला दाखविला आणि म्हणाला—“सैन्याचे फार वांटावयाचे आहेत. सग-राणी कांढणी शास्त्रावर स्वजिना रिकामा होण्याची शक्यता आहे. तरी राजाज्ञा होईल तसें पुढे करूं.”

राजानें मंत्र्यालाच सल्ला विचारायला द्या होता. पण लम शास्त्रावरून त्यानें मंत्र्याचा सल्ला घेवें सोडलें होतें. कारण राणी सर्व बाबतीत त्याला अचूक सल्ला देत असे. निदान राजाला

तरी तसें वाटत होतें. म्हणून राजा पुढेंच म्हणाला—“सगिने काय करावयाचें तें ?”

राजानें अंतःपुरांत जाऊन राणीचा सल्ला घेतला. म्हणाला—“स्वजिना रिकामा होत चालला आहे. सैन्याचा फार दिवा पाहिजे. फार देऊन टाकला तर स्वजिना रिकामा होणार. कसा परिस्थितीत काय करावें असें तुमसें मत आहे ?”

“सैन्याची प्रकरच ■■■ ! त्यांना फुकट पोसण्याची माझा ■■■ जावश्यकताच नाही. एका कुठ्यानें तीन तीन चोरांना पकडलें होतें हे ■■■ असेल आपल्याला. सैन्य कमी करून त्यांच्या जागीं कुर्मी पाळावी. तीन सैनिकांच्या ऐवजीं एक कुत्रे वा प्रमाणे कुर्मी पाळावी. पवार, प्रभाषे, गाड्या, घोडे वांवर होणारा व्यर्थ सर्व वांचेल. कुठ्यांना सांगला घातले ■■■ ती जितक्या स्वाभीमत्त-ण्यानें कामे करतील तितकी सैनिकांफडून होतील का ?” राणीनें सल्ला दिला.

दुसऱ्या दिवशीं राजानें मंत्र्याला बोळवून राणीनें शिकविलेला धडा तोंडपाठ म्हणून दाखविला आणि म्हणाला—“सैन्यांतल्या अध्या अधिक सैनिकांना कमी करून त्यांच्या जागीं कुर्मी पाळा.”

मंत्र्याला तें ऐकून आश्चर्य वाटलें. सेनापतीला तो निव्वळ मूर्खपणा वाटला. पण राजासमोर बोलण्याची कोणाची मोहा नव्हती.

मंत्र्यानें धीर करून विचारलें—“विचार-करून पाऊल टाकावें, जसें नाही का वाटत महाराजांना ?”

“जास्त विचार करण्याची गरज नाही. मी आज्ञा केली आहे. त्याप्रमाणे सर्व कांहीं झालें पाहिजे. खांत दिरंगाई झाली तर जबाबदार अधिकार्यांना जाय विचारला जाईल.” राजा म्हणाला.

“सैन्य कमी करावयाचे असेल तर माझ्या सारख्या सेनापतीची तरी काय गरज आहे! कुत्री सैन्याचे काम करू शकतील असे मला वाटत नाही. निदान ते काम कुत्र्यांना शिकविण्याची शक्ति तरी माझ्या अंगात नाही.” सेनापति म्हणाला.

सेनापती स्वतःच निवून जात आहे तर आपली पैसे वाचतील असा विचार करून राजाने सेनापतीला राजीनामा मंजूर केला.

सैनिकांच्या जागी कुत्री पाळली गेली. कुत्री भुक्ता व आपसांत भांडत. सैनिक व शिपाई त्यांना आवरण्याचा प्रयत्न करीत.

इतक्यांत सद्गु राज्यावर येत आहे ही बातमी राजाला मिळाली. भंड्याने राजाला जाऊन विचारले “आता पुढे!”

“पुढे काय! सैन्याबरोबर कुत्री देतील रणांगणावर पाठविण्यांत यावीत.” राजाने हुकूम सोडला.

कुत्री समोर येत असलेली पाहून सैन्ये भाकरीचे तुकडे त्यांच्यासमोर फेंकायला सुरुवात केली. कुत्री ती सायल भावली व त्यासाठी आपसांत मांडू लागली.

युद्ध संपले. भंड्याने राजाला येऊन सांगितले की स्वामीमत्त कुत्री भाकरीच्या तुकड्यांवर भुक्ता जाऊन फिरत आहेत.

राजाच्या अंगाला दरदरून घाम सुटली. सद्गुसैन्याने राजधानी काबीज केली. परंतु ते सद्गु नवून राजाने ज्या सेनापतीला ■ सैनिकांना नोकरीवरून काढून टाकले होते, तेच राजाची फानउगाडणी करण्यासाठी राजधानीवर चालून आले होते.

राजाला जेव्हा हे फळले तेव्हा त्याने पुन्हा सद्गु सैन्याला कामावर नेमले ■ पुढे राणीच्या सह-चाप्रमाणे बागण्याऐवजी मंत्री व सेनापति यांच्या सह-चाप्रमाणे नागायथे ठरविले.”

“तेरा”

[स्वामी रामतीर्थ कथा]

गुरु नानक हे ल्हानपणा पासूनच देवाचे एक मोठे भक्त होते. तरुण-पणी त्यांना दुकानांत धान्य भोजण्याचे काम करावे लागले. अर्थातच थोडो दोन, तीन, अशी माये भोजून घावी लागत.

एकदा दुकानाच्या मालकाने चौपायांना धान्य भोजून घाबला नानकाला सांगितले. प्रत्येकाच्या तेरा तेरा शेर कमीक भोजून घ्यावी होती. ■ लान, दोन, तीन असे भोजीत तेरा पर्यंत पोचले. ■ शेर भोवल्याबरोबर

‘तेरा’ शब्द त्यांच्या तोंडावाटे बाहेर पडला. ‘तेरा’ शब्दाबरोबर त्याला “तुम्हा” म्हणजे देवाचा असे मनोतून वाटले. प्रकाशकी त्याने ध्यान देवाकडे गेले.

“तेरा” शब्दाचा अर्थ तेराचा आंकडा व तुम्हा असा मोन्ही प्रकार होतो. नानकाला तेरा म्हटल्याबरोबर देवाची आठवण झाली ■ त्याच्या चरणीं मन लीन झाले. तो “तेरा, तेरा, तेरा!” असे म्हणत जागची वेगळी होऊन पडला.

भीमूचे पराक्रम

भीमूच्या सासऱ्याच्या घरी त्यांचा गण-पतराव भांयाचा एक स्नेही घेत असे. तो नेहमी भीमूच्या जमीनदार सासऱ्याची मर्जी सभाळून गोडगोड बोले. मोठेपणाचा आव आणून देखील कधी कधी बोले. अडी अडचणीच्या वेळी जमीनदाराकडून चार पैसे मागून नेई.

गणपतरावावर जमीनदाराची मर्जी होती म्हणून कर्ज म्हणून दिलेले पैसे जमीनदार लिहून ठेवीत नसे व कधी मागत पण नसे. दर खेपेस पैसे मागण्याचा वाचऱ्यावेळी गण-पतराव पैसे परत देण्याचे वचन देई व पैसे घेऊन जाई. जमीनदाराने कधी तिकडे लक्ष दिले नाही.

जमीनदाराची मर्जी संपादन करून गण-पतरावाने स्वतःच्या व आपल्या कुटुंबाच्या

उदरनिर्वाहाचा सोडवळा होता सरा, परंतु गणपतराव स्वभावाने तसा सरळ नव्हता व आपल्या कायेबाजपणाची त्याला धाखावी लागली.

एकदा गांवांत कोणाजवळ तरी तो म्हणाला—“जमीनदाराचा आंकडे आहे. त्याच्याशी आपल्या एकुलत्या मुलीचे लग्न करून देण्यांत त्यांनी खोटी धाईच केली. मन लावून काम करतो सरा, अकलेच्या जाग्याने शून्य आहे.”

गांवकरी जमीनदाराचा आदर करीत, काळधीच्या गणपतरावांचे बोलणे त्यांना कसे आवडणार? गणपतराव जे काही म्हणाला ते गृहस्थाने जमीनदाराला वाकून सांगितले. परंतु जमीनदाराचा गणपतरावांवर इतका विश्वास होता की त्याने त्या गृहस्थाच्या

बोल्याकडे दुर्लक्ष केले. आणि दोघां तिघांनी येऊन तीन गोष्ट सांगितल्यावर मात्र गणपतरावावरचा विश्वास कमी होऊन लागला. जमीनदार स्वतः कोणावर अविश्वास करीत नसे. कधी कोणाचे चाईट इच्छित नसे, परंतु कोणी त्याच्याशी नाकडा वागला तर मात्र त्याला माफ करणे त्याला माहीत नव्हते. म्हणून गणपतरावावर राग आला तर त्यास काही धाड्य नाही. तरी त्याने आपला राग मनांतल्या मनांत ठेवला.

वा गोष्टीची कल्पना देखील नव्हती. एकदा तो नित्याप्रमाणे जमीनदाराकडे भेटायला गेला. नोकराने आंत जाऊन निरोप सांगितला.

“मला भेटायला आला आहे! तिघून आ म्हणावे व खसेहि सांग कधी माझ्या घरची वायरी चढलास तर तेंगळ्याच मोडूच टाकीन.” जमीनदाराला अतिशय राग आला होता. नोकर परत जाऊन म्हणाला—“भनी भेटायला तबार नाहीत व पुन्हा येण्याची गरज नाही म्हणून तुम्हांला सांगायला सांगितले आहे.”

गणपतराव चकितच झाला. त्याला स्वतःच्या कानांवर विश्वासच बसेना. तो म्हणाला—“तुं काही तरी चुकत आहेस. तो निरोप

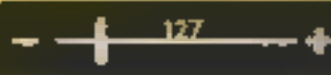

माझ्यासाठी नसणार, आणि कोणासाठी तरी असेल. पुन्हा जाऊन सांग की गण-पतराव आले आहेत व फक्त एक मिनिटभर भेटायला येऊ मागितला आहे.” त्याने नोकराला पुन्हा घरांत सांगून पाठविले.

आता जमीनदाराला नोकराचा राग आला. म्हणाला—“मी तुला जो निरोप सांगायला सांगितला होता तो सांगून तूं परत यायला हवे होतंस. हा निरोप घेऊन येण्याची काय गरज होती?”

नोकराने परत येऊन गणपतरावाला जमीनदाराने जसे सांगायला सांगितले होते

तसेच सांगितले. गणपतराव हुशार होता. कोणीतरी आपल्या विरुद्ध नकी कान भरले आहेत हे ओळखून त्याने विचार केला की येथीच जमीनदाराचा राग कमी झाला नाही तर पुढे जास्तच त्रास होईल. म्हणून तो घराबाहेर ओसरून बसून राहिला. म्हणाला—

“जमीनदार साहेबांची मर्जी. ते बाहेर येतील तेव्हा त्यांना भेटूनच मी जाईन.

नोकराने घरात जाऊन धन्याला गणपतराव बाहेर धरणे धरून बसला असल्याचे सांगितले. जमीनदाराचा राग आला. त्याला फसे हाकळून लावावे या विचारात जमीनदार थसतां समोर भीमराव दिसले.

जमीनदार म्हणाला—“भीमराव, गणपतरावाला ओळखतां ना! तो मला भेटायला म्हणून आला आहे. मी त्याचे तोंड पाहायचे नाही जसे ठरविले आहे.

मी नोकराकरवी सांगून पाठविले. पण तो तेथून निघून जायला तयार नाही. तुला काळ त्याला निघून जायला सांग. त्याला कळले सहिजे की मी सांगितले तें खरे आहे. छान ठोकून बजावून सांग.”

“त्यांस काय मी आतां सांगतो.” असे सांगून भीमराव बाहेर आले. जातांना एक काठी घेऊन गेले. दोन काठ्या ल्यावून म्हणाले—“पुन्हा आपले तोंड दाखवू नकोस!” समजले. ठोकून बजावून सांगायला जमीनदाराने सांगितले होते. भीमरावाने गणपतरावाला ठोकून काढले आणि निरोप सांगितला.

गणपतरावाने तेव्हा तेथून पाच काढल्या. भीमरावांनी अशी दुर्गत केल्यावर तेथे पुन्हा पाऊल टाकण्याची त्यांची हिमत झाली नाही. [पुढील महिन्यांत जाणखी एक पराक्रम]

त्यांना भुतें पण भीत

जगांत भुतांना भिणारे, भुतांना पाहून ■ भिणारे य ■ पाहून भुतें देखील भितात जसे तिन्ही प्रकारचे लोक आहेत.

एका गावी ■ शेतकरी ■ असे, तो पहाटे उठून शेजारच्या गांवी बाठवळ्याचा वाजार होता म्हणून निघाला. अर्धातच पहाटेचा अंधुक प्रकाश होता. गांवाबाहेर पोचल्यावर तो एका झाडांतून जाऊ लागला तेव्हा त्याला माणसासारखी एक विचित्र आकृति दिसली.

“कोण तू?” त्या शेतकऱ्याने निर्भीकपणे त्याला विचारले.

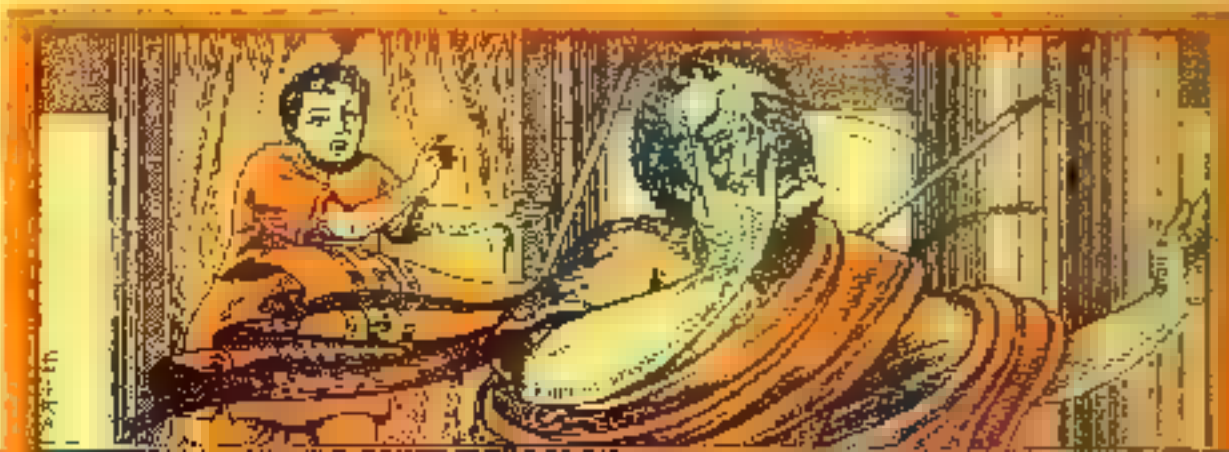
“मी मृत आहे.” ती आकृति म्हणाली. पण शेतकरी म्हाला नाही. “जसे होच बरे झाले. कोणी मृत मेढेत का पहात हातो. मी देखील मृतच आहे.” शेतकरी उत्तरला.

“कोठे निघालास?” भुताने त्याला विचारले.

“वाजारात!” शेतकरी म्हणाला. “मी पण वाजारांतच जात आहे. बल आपण दोघे मिळून जाऊ!” भूत म्हणाले.

कांही अंतर चालून गेल्यावर भूत म्हणाले “दोघांनी चाकण्याचा फट करण्यापेक्षा कांही अंतर तुं माझ्या खांद्यावर बस ■ कांही अंतर मी तुझ्या खांद्यावर बसेन.”

“तर मग प्रथम तुंच माझ्या खांद्यावर बस!” शेतकरी म्हणाला. भूत शेतकऱ्याच्या खांद्यावर बसले. त्याचे ओघे शेतकऱ्याला थोडे देखील भासले नाही. कांही अंतर चालून गेल्यावर भूत म्हणाले—“आतां तूं बस माझ्या खांद्यावर!”

पण शेतकरी खांबावर बसल्यानंतर मृत म्हणाले—“काय रे तुझे वजन तर फारच जास्त आहे. भुताला तर वजन नसतं!”

“मी तुला भेटला तेव्हा वेळ पर्यंतच मृत होतो.” शेतकरी म्हणाला. भुताला ते उत्तर ऐकून आश्चर्य तर वाटलेच पण त्याने स्वतःच्या मनाचे समाधान करून घेतले. शेतकऱ्याने विचारले—“मी नुकताच मृत झालो आहे. भुताला कसली मीति असते ते नाही मला माहीत! सांगशील का?”

“भुताच्या अंगावर जिवंत माणूस धुंकला तर ते भुताला वाईट!” मृत म्हणाले.

दोघांना एक काळवा ओलांडून जावयाचं होतं. दोघांनी निरविराळे पलीकडे जाऊचं ठरविलं. मृत सहज थडीकडे निघून गेले. काही आवाज वगैरे ऐकू आला नाही. पण शेतकरी उडी मारून पलीकडे आला तेव्हा मात्र खासोऱ्यालाचा व उडी मारल्याचा आवाज झाला.

भुताने रागावून विचारलं “काळवा पार करतांना इतकी धांपपळ का केलीस!”

“अरे सांगितलं नाही का तुला मी नवे मृत आहे !” शेतकरी ध्याव्या दिवाय .

काळवा पलीकडे थोड्या अंतरावरच आठवल्याचा नाजार होत असे. “थेथून मी तुला खांबावर घेऊन जातो.” असे सांगून शेतकऱ्याने भुताला थांबण्या सांगितलं. तोपर्यंत छान उजाडलं होतं. मृत खांबावरून उतरून लागलेले पाहून शेतकऱ्याने त्याचे दोन्ही पाय बट्ट करून ठेवले. मृत भोळ्याने ओरडू लागले. पण शेतकऱ्याने तिकडे दुर्लक्ष केलं. शेतकऱ्याने त्याच्या दोन्ही तंगळ्या त्याला साठी उतरले. मेंढरे बिकायला ठेवलेली दिसली. ती पाहून

भुताने मेंढराचे रूप घेतलं. शेतकऱ्याच्या हातांतून निसटून मेंढरांत जाऊन मिसळून राहालं की शेतकरी ओळखू शकणार नाही असा विचार करून त्याने मेंढराचे रूप धारण केलं होतं. पण शेतकऱ्याला त्याचे गुपित कळलं होतं. तो त्याच्या अंगावर धुंकला.

त्यामुळे भुताला मेंढराचे रूप नवखून पुन्हा स्वतःचे मिकलं अशक्य झालं होतं. शेतकऱ्याने त्या भुताला मेंढरं म्हणून एक लाटिकाच्या हाती निघून टाकलं.

* * *

एका गांभी एक मनुष्य रहात असे, त्याच्या अंगांतले त्याचा पराक्रम पाहून त्याच्या बाटेला कोणी जात नसे. परंतु तो फार गरीब होता. फेरीवाल्याचे काम पाहून तो स्वताचा उदरनिर्वाह करी. त्याच्या सारख्या गरिबाला आपली भुलगी कोण देणार ?

अंगांत आपल्यासारखे बळकट शरिराचे लोक जन्माला येऊन काय उपयोग ? गरिबी-मुळे पोट तर भरत नाही व गरीब आहे म्हणून लक्ष पण होत नाही. ही गोष्ट तो ज्याच्या ज्याच्या घरी जाई, सांगत असे.

एकदा एका श्रीमंत माणसाला त्याचे हे रोखचे रडगाले देऊन फंटायला आला. तो रागाने म्हणाला—“तुला आपल्या झकीचा हत्का गर्व आहे तर मग तू आमच्या गांवच्या सुब्बुसेहीच्या नव्या घरांत शिस्त बसलेल्या भुताला का नाही बाहेर हुसकायून लावीत ? तो तुला चार पैसे तरी देईल.”

त्या गांवांत सुब्बुसेही नांवाचा एक श्रीमंत बाजी असे. त्याने एक गोटो घर विकत घेऊन एका सुमुहतावर प्रवेश केला. त्या दिवशी रात्री दोन त्यागीभक्त भोकरांना एकाएकी मरण आले. खरे कारण कोणता बळले नाही. सुब्बुसेही घाबरला आणि सकाळी घर रिकामे करून पुन्हा आपल्या जुन्या घरां जाऊन राहू लागला. त्यानंतर कोणी त्या घरांत गिन भाक्यानं रहायला मुद्दां तयार झाला नाही.

ही गोष्ट फेरीवाल्याला माहीत नव्हती असे नाही. पण मुताला हाकळून लावले तर सुब्बुसेही बक्षिस देईल ही गोष्ट कळल्यावर तो त्याच्या घरी गेला आणि म्हणाला—“शेटजी ! मी आपल्या घरांतले मृत हाकळून लावतां. आपण काय बक्षिस दाल ?”

“तू मुताला हाकळून लावलेस तर मी तुला दहा हजार रुपये बक्षिस देईन व तुला एक घर बांधून देईन.” सुब्बुसेही म्हणाला. फेरीवाल्याला परमानंद झाला. स्व शेटजीच्या शब्दावर त्याचा विश्वास बसत नव्हता. म्हणून त्याने शेटजीला फागवावर लिहायला सांगून त्याची सही घेतली. नंतर तो भुताटकीच्या घरांत गेला.

त्याला ज्या ज्या कप्प्याची गरज होती, शेटजीनीं सर्व त्याला आणून दिल्या. शेटजीनीं त्या सर्व कप्प्या घेऊन जायला आपल्या भोकराला घरावर घाटविले. तो गरीब मनुष्य घरांत गेल्यावर शेटजीनीं पराला बाहेरून कुत्रा लावून घेतले. काळोख व्हायच्या आत तेथून निघून गेले.

फेरीवाल्याने घरांत जाऊन एक खांदी झाडून स्वच्छ केली. दिवा लावून खाक्या बसला. बरोबर आणलेली पावशेर लमूण त्याने खाऊन झकली व नंतर दिवा विझवून एक चादर ओढून बसला.

मध्य रात्रीच्या सुमारास कोणीतरी धेत असल्याचा भास झाला. ते भूत होते. भूत जवळ येईपर्यंत फेरीवाला गुप्तपणे बसून राहाला. पण भूत जवळ आल्यावर चटकन

उभा राहून त्याने मुताचे बांधी हात धरले. मुताने स्वताला सोडवून घेण्याची पुष्कळ खटपट केली. पण फेरीवाल्याच्या भुडीतून निसटून जाता येईना. तेव्हा भूत त्याच्या अंगावर व तोंडावर धुंकू लागले. त्या मुताचा आसोच्छवास फेरीवाल्याला बर्फासारखा गार वाटला. म्हणून फेरीवाल्याने आपले तोंड एका बाजूला फिरविले. जाता त्याची मान मारवून गेली.

तरी फेरीवाला घाबरला नाही. त्याने मुताच्या तोंडावर आपला आस सोडला. लसणीच्या वासाने मुताने तोंड फिरविले.

तरी मधून मधून ते फेरीवाल्यावर पुके व फेरीवाला त्याच्या तोंडावर धापला भास सोडी. त्याने ध्याचे हात मात्र सोडले नाहीत. उजाडिपर्यंत दोघांची होवाहोव चाळू होती.

सकाळी भूत पळून जाण्याचा भयंकर फरील असा विचार करून फेरीवाल्याने त्याचे हात जास्तच घट्ट धरून ठेवले. भूत अदृश्य झाले नाही. पण हळू हळू लहान होत गेलेले मात्र फेरीवाल्याला दिसले.

उजाडल्यावर सुब्बुसेट्टी आपल्या एका मित्राबरोबर त्या घरी आला व दार उघडून आंत गेला. फेरीवाला भेळा असणार अशी

दोघांची समजूत होती. परंतु जिवंत असलेला पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. त्याहून जास्त आश्चर्य त्याच्या हातांतले एक लाकूड पाहून त्यांना वाटले.

“हे प्या भूत !” फेरीवाला ते लाकूड वास्तूच म्हणाला. नंतर सुब्बुसेट्टीने बाहेर जाऊन विस्तार घेतविला. फेरीवाल्याने त्या भूताला त्यांत टाकले. मग जळत्यांना जसा पाण पास येतो तसा वास आला.

त्यानंतर त्या वाच्यांत कोणाचा भूत आढळले नाही. सुब्बुसेट्टीने घर साफसुफ करविले व पैकून त्यांत राहू लागला.

सुब्बुसेट्टीने कागद लिहून दिला होता त्या प्रमाणे फेरीवाल्याला बहा हजार रुपये दक्षिण दिले व एक घर देखील वांधून दिले. फेरीवाला लवकरून त्या घरांत आनंदाने राहू लागला.

आणखी एक गोष्ट. एका गांवांत एक विद्वान शास्त्रीबुवा रहात असत. पत्र्यां त्यांच्याकडे त्यांच्या मित्रांचा तरुण मुलगा त्यांना भेटायला म्हणून आला. शास्त्रीबुवांनी त्याला आग्रह करून चार दिवस राहून जायला सांगितले.

उन्हाच्याने विसा होते. पण शास्त्रीबुवांच्या घरांतली एक खोली बडगार असे. त्या खोलीत कोणी कधी रहात नसे. त्या तरुणाने ती खोली पाहाली व म्हणाला— आज रात्री ■ खोलीतच झोपेन मी.”

“या खोलीत ! कसो रे बाबा ! ■ खोलीत एक भूत आहे. रात्री कोणी या खोलीत पाऊल देखील टाकीत नाही.” शास्त्रीबुवा म्हणाले.

“भूत ! कसले जाले आहे भूत !” ■ तरुणाने शंका केली. त्याचा भुतावर विभाव नव्हता.

शास्त्रीबुवा म्हणाले—“काही दिवसांपूर्वी आमच्या मालकद्वणीने आख्याला दोरी बांधून गळ्याला फांस लावून घेतला होता. ती या खोलीत भूत होऊन बसली आहे.”

ते ऐकून तो तरुण म्हणाला—“तर मग मी बाच खोलीत आज रात्री झोपणार.” शास्त्रीबुवांनी त्याच्या आमहाने त्याच्या झोपण्याची व्यवस्था त्या खोलीत करून दिली. तो तरुण अंधश्र्मणावर आढवा झाला.

अंधश्र्मणावर अंग टाकल्याबरोबर त्याला समोर भूत दिसले. भूत आंत पाहून व

कमें आलें हें त्याका दिसलें. वाराच्या फटीतून प्रथम कामदामारगें कांहीं तरी आलें व नंतर तें धुरासारलें पसरलें आणि त्याला स्त्रीरूप मिळालें.

ती स्त्री खोलींत लांब जीम काढून व मागे बांधून उभी राहली. गळ्याला फांस लावून घेणारे असेन करतात म्हणे.

परंतु त्या तरुणाचा थोडी वेखील भीति वाटली नाहीं. तो म्हणाला "छान! लूप नृत्य चालू आहे. चालू दे."

त्या भुताला फळसें की सारी आपल्याला मिणारी विसत नाहीं. भुतानें आपलें डोकें आपल्या धडाबळन काढून इकूच त्या तरुणाच्या अंधण्यावर ठेवले.

"तुजें डोकें तुझ्या धडावर असताना तूं मला भेडावूं शकली नाहींस आतां तुझ्या या डोक्याला पाहून मी भिऊन जाईन

असें वाटले होय तुला?" तें ऐकून भूत निवून गेलें.

दुसऱ्यादिवशीं सकाळीं तरुणानें रात्री घडलेले हत्त खाडीभुवांना सांगितले. तेव्हां ते म्हणाले- "हें फ्हा, मी तुला रात्रीच सांगितले होतें कीं या खोलींत तूं झोपू नकोस. पण तूं ऐकले नाहींच. आज रात्री झोपू नकोस म्हणजे झाले."

पण तरुणानें तिचें दुर्लक्ष केलें. त्या दिवशीं रात्री देखील त्या खोल्याचा त्यानें दड भरला ■ त्याच खोलींत झोपला.

त्या दिवशीं रात्री पुन्हां भूत आलें आणि म्हणालें- "हा भडापी मेल काश्मचा येथेंच राहणार वाटतें! नको ग नाई ही खोली आपल्याला" असें सांगून ते भूत अदृश्य झालें.

किष्किंधाकांड

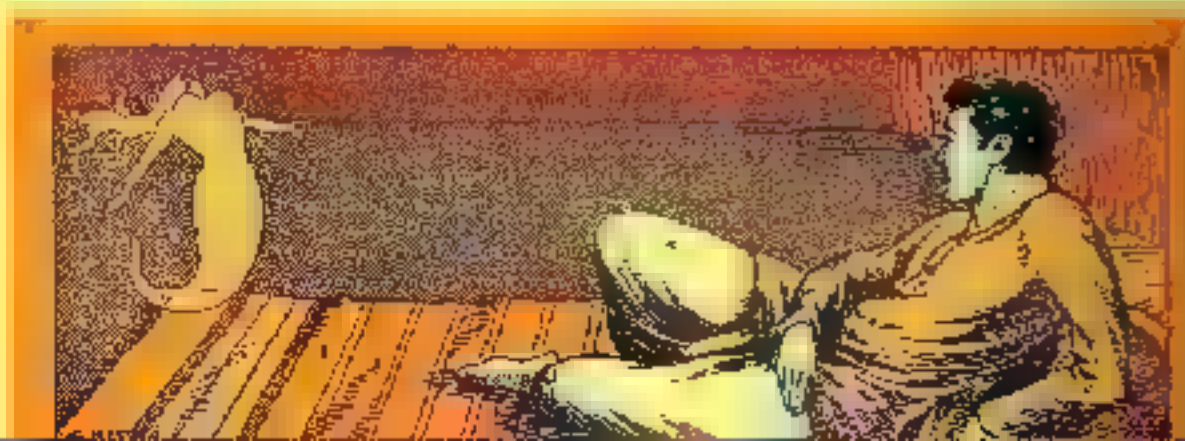
वर्षात नव्हता. पंथा सरोवरानें स्वच्छ पाणी ■ त्यांत सुंदर रंगविरंगी कमळे, सर्व हृदयच मनोहर होतें. फुलांचा सुगंध सर्वत्र इरवळत होता. कोविला आंब्याच्या झाडावर वसून गात होती व मोर वाजत होते.

निसर्गाची ती शोभा पाहून रामाचा आनंद व्हायला पाहिजे होता. पण त्या ऐकची विरहदुःखानें तो जास्तच दुःखी झाला. फक्त एक सुंदर वस्तु, प्राणी व दृश्य पाहून ■ सीतेची आठवण होई. तो लक्ष्मणाच्या म्हणाला- "येथें सीता असती जर! पण तेवढे माहें माझ्याकोठें आहे? तिच्या

शिवाय आतां जिणें व्यर्थ कीलें बाहेर कागलें आहे. मी येथेंच प्राणस्थान करतो. तूं भरताकडे निघन जा."

लक्ष्मणानें रामाचा धीर दिला. म्हणाला- "सीतेवर तुजें जे प्रेम आहे त्यामुळे तुझ्या मनाची अशी स्थिति झाली आहे. रावणाच्या दरातानून तिला सोडवून आणणें हें तुजें व माझे प्रथम कर्तव्य आहे. तूं प्राणस्थान केलास तर तिची मुदका ■ क्षाण्याचें दुःख तुझ्या मनांत राहून जाईल. म्हणून तिला सोडवून आणण्यासाठीं प्रयत्न केला पाहिजे."

लक्ष्मणानें धीर दिव्यावर रामाच्या मनाचें थोडें समाधान झालें.

रामलक्ष्मण पैवा सरोवरावर पोचले तेव्हा राखून सुग्रीव व त्याचे अनुयायी ऋष्यमूक पर्व- तावर वसून दोघांना पहात होते. तो आपल्या अनुयायी यानरांना प्ररोवर येऊन मातंग जखीच्या आश्रमांत जाऊन लपून बसला. कारण आश्रमांत वाळीला प्रवेश वर्ज्य होता. सुग्रीव आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला— “कोणी तरी दोघे घेव पाळून बसकळवला वारण करून या रानांत हिंडत आहेत. वाळीनेच त्यांना पाठविले असणार !”

ते ऐकून सुग्रीवाचा एक मंत्री हनुमान म्हणाला—“या ऋष्यमूक पर्वतावर वाळीला

पाऊल देखील टाकतां येणार नाही. कारण त्या तसाच आहे. धाकण्याचे कारण काय ?”

ते ऐकून सुग्रीव म्हणाला—“वाळी येणार नाही. पण हे दोघे मनुज्य पहा ! इतीच्या सोडेतारखे मांघे लांब लांब हातातीळ पनुष्मनाण पाहून कंणालाहि भीति वाटल्यासिस्वाय नाही. वाळीने मांघा पाठविले नसेक ! तो स्वतः केक नाही म्हणून कांय दूर करण्यासाठी त्याने मांघा पाठविले असेक असे मळा पाटते. म्हणून आपण राहले पाहिजे. कोण आहेत व कशासाठी इकडे आले आहेत या गोष्टीची माहिती घे. तू येव पाळून जा.”

आपल्या राजाच्या सूचनेप्रमाणे हनुमानाने वानररूप सोडून आक्षेप जखनाच्या रूप धारण केले आणि रामलक्ष्मणांना भेटावक निघाला.

विनयपूर्वक रामलक्ष्मणांना नमस्कार करून तो म्हणाला—“आपण तपस्वी ऋषी दिसता. आपण राबरी आहां का ? राज्य करायचे सोडून ही वल्कळ-वर्ले कशासाठी वारण केली ? आणि या पैवासरोवराच्या

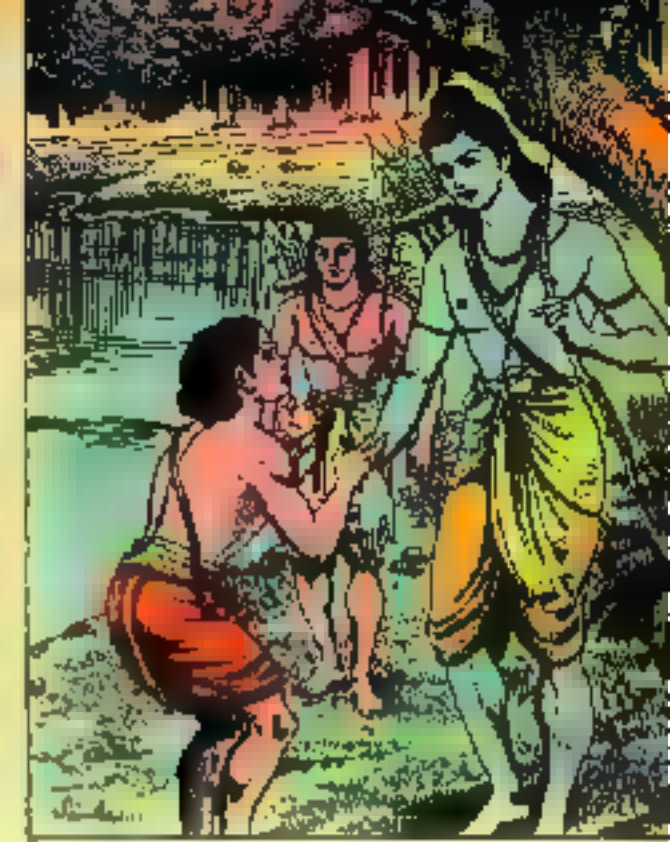
निर्जन काठो येण्याचे कारण काय ! माझ्या- कडून आपली कांही मदत होण्यासारखी असल्यास अवश्य आज्ञा करावी.”

कांही वेळ थांबून हनुमान पुढे म्हणाला— “राजा सुग्रीव आहे. त्याच्या त्याचा भाऊ वाळी याने गावीवरून हुसकावून त्याचे राज्य बळकावले आहे. मी त्याचा मंत्री आहे. माझे नांव हनुमान आहे. माझ्या बहिरांगे नांव वायुदेव. सुग्रीव राजाच्या आज्ञेप्रमाणे मी हा येव वारण ऋष्यमूक पर्वतावरून आर्गे आहे.”

हनुमान रामाचे निष्कपट रूप पाहून चकित झाला होता. ज्या कमासाठी सुग्रीवाने पाठविले होते ते देखील तो विसरून गेला.

राम हनुमानाचा तो निष्कपटवणा पाहून लक्ष्मणाकडे पहात कौतुक करीत म्हणाला—“लक्ष्मणा ! तू खला सर्व कांही सांग ! हुज्जार दिसतो आहे. यकथा सारखा मंत्री राजाकडे असल्यावर राजाला भीति असण्याचे कारणच काय !”

लक्ष्मण हनुमानाला म्हणाला—“हनुमाना ! आम्ही तुला राजा सुग्रीव याच्या विषयी पूर्वीच ऐकले आहे. त्याला बेटण्या-

साठीच आम्ही दोघे आलो आहो. हे माझे बहील बंधु रामचंद्र. मांघा तुला राजा सुग्रीव याच्या मदतीची फार जरूर आहे. ज्याने जे नागितले, रामाने त्याला ते दिले. पण आता राम स्वतः इतरांचे सहकार्य मागण्यासाठी आला आहे. ते मिळेल यांत शंका नाही.” हे बोलत जखता लक्ष्मणाचे डोळे ओले झाले.

हनुमान म्हणाला—“आपण थोर पुरुष ! आपल्या सोबार्थ आमच्या राजाने येथवर याकला पाहिजे होते. त्यांचे हे अहोभाग्यच म्हणायचे की आपण स्वतः त्यांच्या

शोधार्थ येत आहो. सीता मातेच्या शोधार्थ आमचा राजा सुग्रीव आपले सर्वस्व लष्ठीं मालीक, माझे, आपण सुग्रीव राजाकडे जाऊं या." हनुमानाचा प्रेमळ व विनम्र स्वभाव पाहून रामाच्या मनांत त्याच्या विषयी प्रेम व विश्वास उत्पन्न झाला व तो लक्ष्मणानरोबर सुग्रीव राजाकडे निघाला. हनुमानाने पुन्हा वानररूप धारण केले व राम-लक्ष्मणांचा आपल्या खांद्यावर बसवून ती त्रप्यनूक पर्वतावर गेला.

सुग्रीव ऋष्यभूक पर्वतावर नव्हता. तो मध्य पर्वतावर गेला होता. त्याने त्याच्या

जाऊन सांगितले की राम व लक्ष्मण परतण्याची योजना आहेत. त्यांच्याशी सख्ख केळाने त्यांची मदत मिळू शकेल. राम स्वतः सीतेच्या शोधार्थ निघाला आहे व त्याला मदतीची जरूर आहे.

रामाविषयी सुग्रीवाच्या मनांत होती नव्हती ती भीति पार नाहीशी झाली. तो रामाच्या भेटण्यासाठी वानररूप सोडून मनुष्यरूपाने आला. तो रामाला म्हणाला— "हनुमानाने आपल्याविषयी सर्व काही मला सांगितले आहे. महाराज दुष्टरथाचे जेष्ठपुत्र व आपण आपल्या सारखा वानराकडे सहाय्यता मागण्यास यावे हे आमचे माध्य." असे सांगून त्याने मैत्रीचा हात पुढे केला.

रामाने प्रेमपूर्वक त्याच्या हात आपल्या हातात घेऊन त्याचे आर्क्षमन केले आणि त्याचे सख्ख स्वीकारले.

नंतर हनुमानाने जमिनी वेटवून राम व सुग्रीव यांना त्याच्या दोन्ही बाजूला उभे रहावयास सांगितले. दोघांनी अग्रीत्य साक्ष ठेवून परस्परांचे सख्ख काम ठेवण्याची शपथ घेतली. त्यावेळेपासून राम व सुग्रीव यांचे सख्ख झाले. दोघांनी परस्परांच्या

मुखदुःखांत सहाय्य करण्याचे वचन दिले. सुग्रीव झाडाची एक फांदी तोडून घेऊन आला. त्यावर दोघे राम व सुग्रीव बसले. पुढे परस्पर सख्याचे एक चिन्ह संपन्नते जाऊ लागले.

त्याच प्रमाणे हनुमान देखील एक फांदी तोडून घेऊन आला. तीवर लक्ष्मण व हनुमान बसले. तेव्हा सुग्रीव रामाच्या म्हणाका—"रामा, बोरता भाऊ आहे, त्याने माझे अन्नाधाने कायले आहे. माझ्या बाबकोला देखील तो धरून घेऊन गेला आहे. त्याच्या भीतीने मी रामापासून फिरत आहे. मला अभयदान द्यावे :"

"सुग्रीवा ! तू सहाय्य करायचे कायूळ केले आहेस. त्या मदतीचा भोववळा म्हणून मी बाकीचा करीन. एकाच बाण्याने मी त्याला करीन."

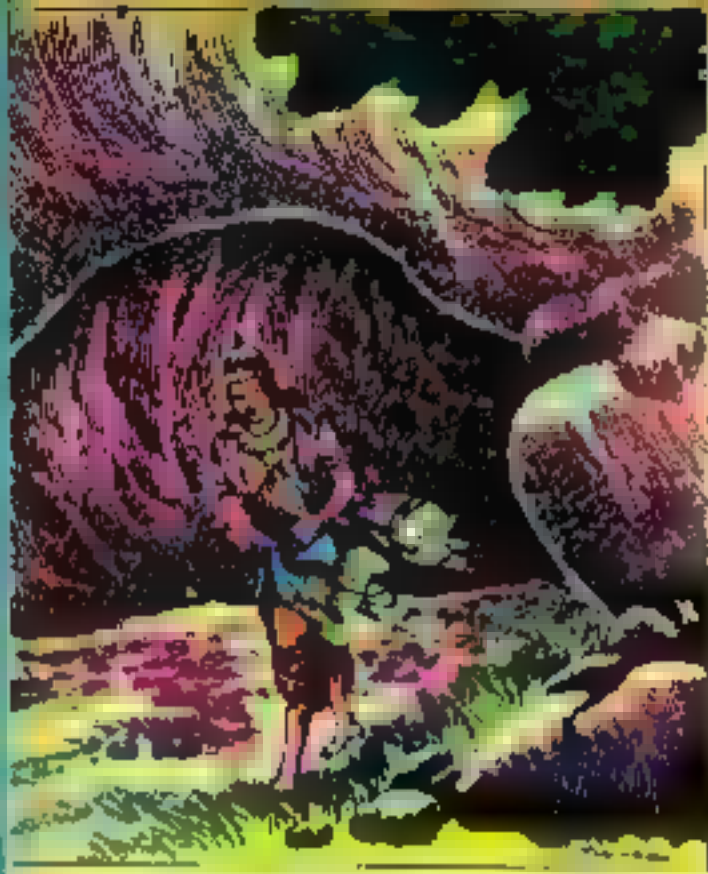
"आपल्या अनुग्रहाने मला माझे राज्य व पत्नी परत मिळेल. आपण ज्या हेतूने या रानांत हिंदत आहात त्याचे कारण हनुमानाकडून मला कळले आहे. तू तुझा माऊ लक्ष्मण कुटीत बसता रावण सीतेला तिच्या इच्छेविरुद्ध उचकलत घेऊन गेला आहे.

त्याला बाकी केले बाखाची लागतील. त्याने जहाप्या नध केला, त्याचा शाप रावणाच्या होण्यावर आढेच. सीता त्रिकोकांत फोडेंहि असो तिका हुडकुन दुःखा स्वाधीन करण्याची जबाबदारी मी घेतां. तुला सीतेचा विरह फार दिवस सहन करावा लागणार नाही."

नंतर आठवल्यासारखे करून म्हणाका—"आता माझ्या लक्षात आले. एक आकाश मार्गाने जात होता. एका लीचा आकेश घेऊन आम्ही वर पाहू लागलो. तिने आपला पंजर फाडून त्यात आपले

दागिने बांधले व आभर्याकडे फेकले. ही बातमी दुःस्त्र्याकडे कधी तरी पोचती होतीच हाच हेतु तिचा असावा." असे सांगून रानातून हनुमानाचा ती रक्षादुःस्त्र्यां येऊन बाकला सांगितले.

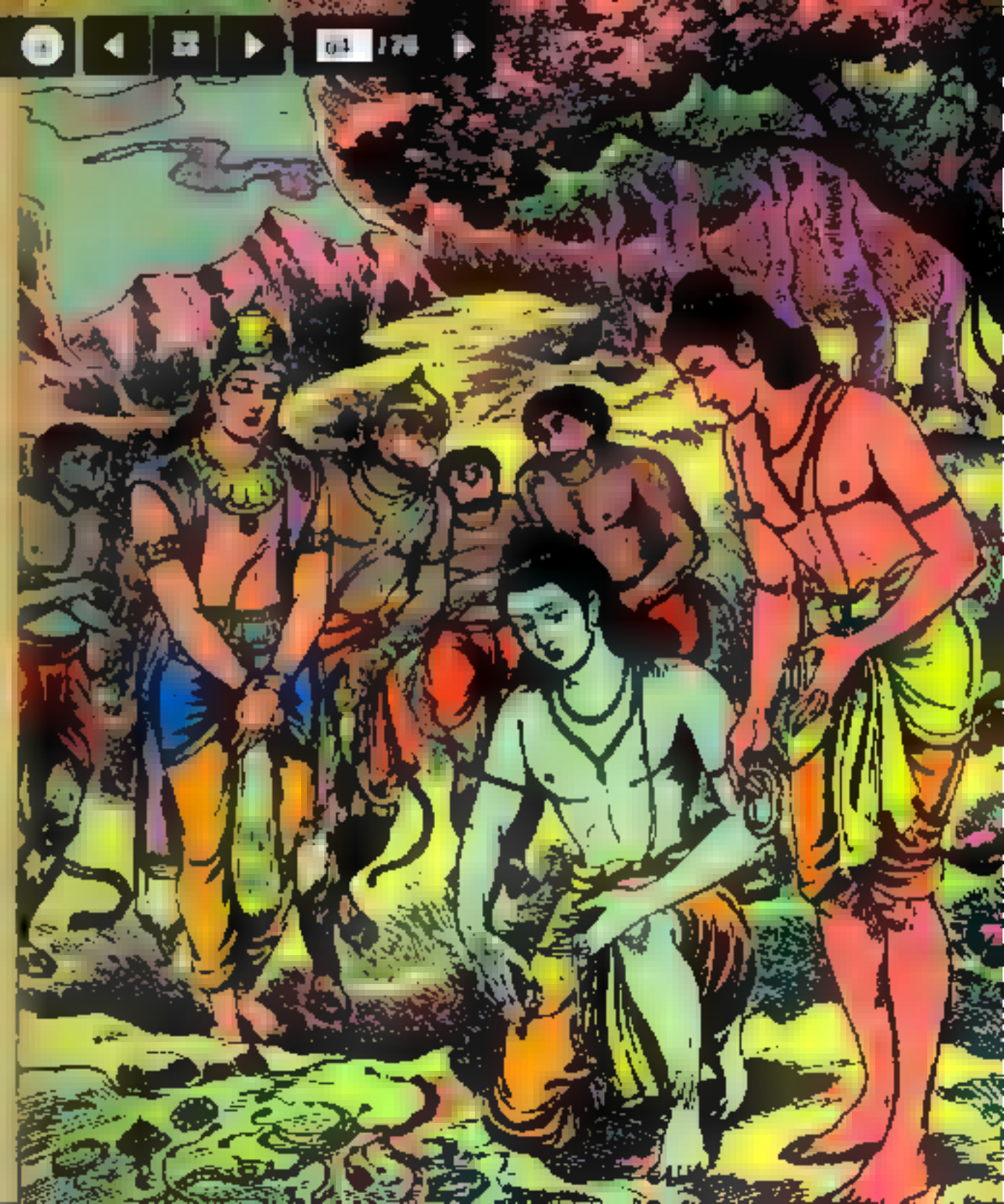
रामाची अती विरहदुःस्त्र्याने बड बड कांस्त होती. सीतेने दागिने पाडून व सीतेच्या पदराचा ती तुकडा ओळखून राम स्वतःचे दुःख मावळू शकला नाही. तो स्वतःच बुलासारखा रडू लागला. रामाचे ते दुःख पाहून तेथे दमर असलेल्या सर्व नव-वानरांनी होळे ओलाकले. राम म्हणाला

"दुःस्त्र्या! पहा, मा स्वर्ग सीताच माझ्या-समोर उभी राहून केविल्याम्हा. पुढेच रहात आहे. त्या असहाय स्थितीत माझ्याकडे म्हणून तिने हे दागिने टाकले आहेत."

स्वतःच दागिने पाहून म्हणाला- बहिनीम्हा घायांतली ही जोडवी माझ्यासाठी आहेच, मा त्याचीच माझे. त्याने माझ दागिने मी कधी पाहिलेच नाहीत तर मी मा ओळखणार!"

"सुमीरा! तो माझा वेस्त सीतेचा. वेस्त माकडभागांनी मेला. तो कोपल्या दिशेने गेला हे मा आठवते का! तो कोठे राहणो हे मला सांग! मी जाऊन मातःच्या मातां त्याच्या मा दुष्कर्याकडून त्याला बंड देतो."

सुमीरा म्हणाला "तो राक्षस कोठे राहतो, हे मला माहीत नाही. पण रामा, तू लिखित रहा! सीतेचा कोप सावण्याची जबाबदारी मा स्वतःच घेतली आहे व ती मी पुरी करीन. मी वानर असून पक्षीकित्तू सहन करित आलो. दयादमाने सर्व गोष्टी होतील असे समजूनच पुढे माझ्या टाकले पाहिजे."

तें ऐकून रामाच्या मनाचें समाधान झालें. त्यानें बोले पुसून सुमीबाचे आमार मानले व म्हणाला "मित्रांनो मित्राला जो सखा घाबरास हवा तसाच तूं दिला आहेस. गोड बोलून गळा कोपणारा सवु जितका भयंकर असतो तितकाच सत्य व कटुवचन सांगणारा मित्र द्वितीय असतो. आ कष्ट-काळांत मला तुझ्यासारखा सखा लाभला हें माझें भाग्य. तूं सीतेचा शोध लाव. ती मवायदारी मी तुझ्यावर टाकलों. आता मी कक्षापकारें मदत करूं, सांग. मी मदत घ्यायचे दिलें आहे. तें पालन व्हावें या साठीं मी कोण कोणत्या गोष्टींची सावचगिरी पाळगल्ली, पाहिजे हें देखील तूं सांगून देन. घालीचा वष करीन हें दिलेलें वचन मी पाळीन. तूं अगदीं निश्चित रहा."

नंतर राम सुमीबाला बरोबर वेळन एकत्र स्थानी मंत्रणा करण्यासाठीं बसला. सुमीव म्हणाला—"रामा ! माऊ वाली फार फराकमी आहे. त्यानें मला आपल्या राख्यांतून बाहेर काढलें. माझ्या पत्नीला दारण करून घेऊन गेला. माझ्या स्नेही मित्रांना त्यानें तुरुंगांत टाकले आहे. त्यानें माझा वष करण्याचा पुष्कळ केला. अनेक वानरांना त्यानें या कामावर नेमले. मी सर्वांचा वष केला. भावाच्या भीतीनें मी देखील हेर होतो. तुझ्यासमोर म्हणून मी आलो नाही. आतां माझे मित्र व सखा हनुमान आदि मोजके आहेत. यांच्या प्रेमाबुळे मी आखबर जिवंत आहे. माझा हाडबैरी बाळी जिवंत असेपर्यंत मुलांने आयुष्य घालवियें मला शक्य नाही."

अध्यांतिक आख्यायिका :

१७. पार्तिनान

ग्रीक देशांत अथेन्स नगराजविक जवळी देवालय इ. स. ४३५-४३८ च्या सुमारास बांधण्यांत आले. प्राचीन क्षिप्यकलेचे हें एक उत्कृष्ट उदाहरण आहे. हेथले धर्ममंदीर इगडाचें आहे. या देवळाचा १८ खंय आहेत व अंमनीची ४२ फुट उंचीची इस्तींदीची मूर्ते वेवळांत बसविण्यांत आले.

बॅलेन्टाइनने ह्या ग्रीक देवळाचें वर्ण केले व पुढें भुवळनांना मी बावी मशोर केली. आख्यायिका चंदम्या राजी बाहल्यानें बसा सुंदर दिसतो पक्षि हें देखळ. आख्यायिका राजी फार सुंदर दिसते.

१९५० च्या बॅलेन्टाइनानी पार्तिनानवर पोलीबार केला. त्यामुळे तीन पक्षी पडले. सन १९६० च्या अमेरिकनोच्या मसलीने देवळाची बागडुची करण्यांत आली.

Fullscreen

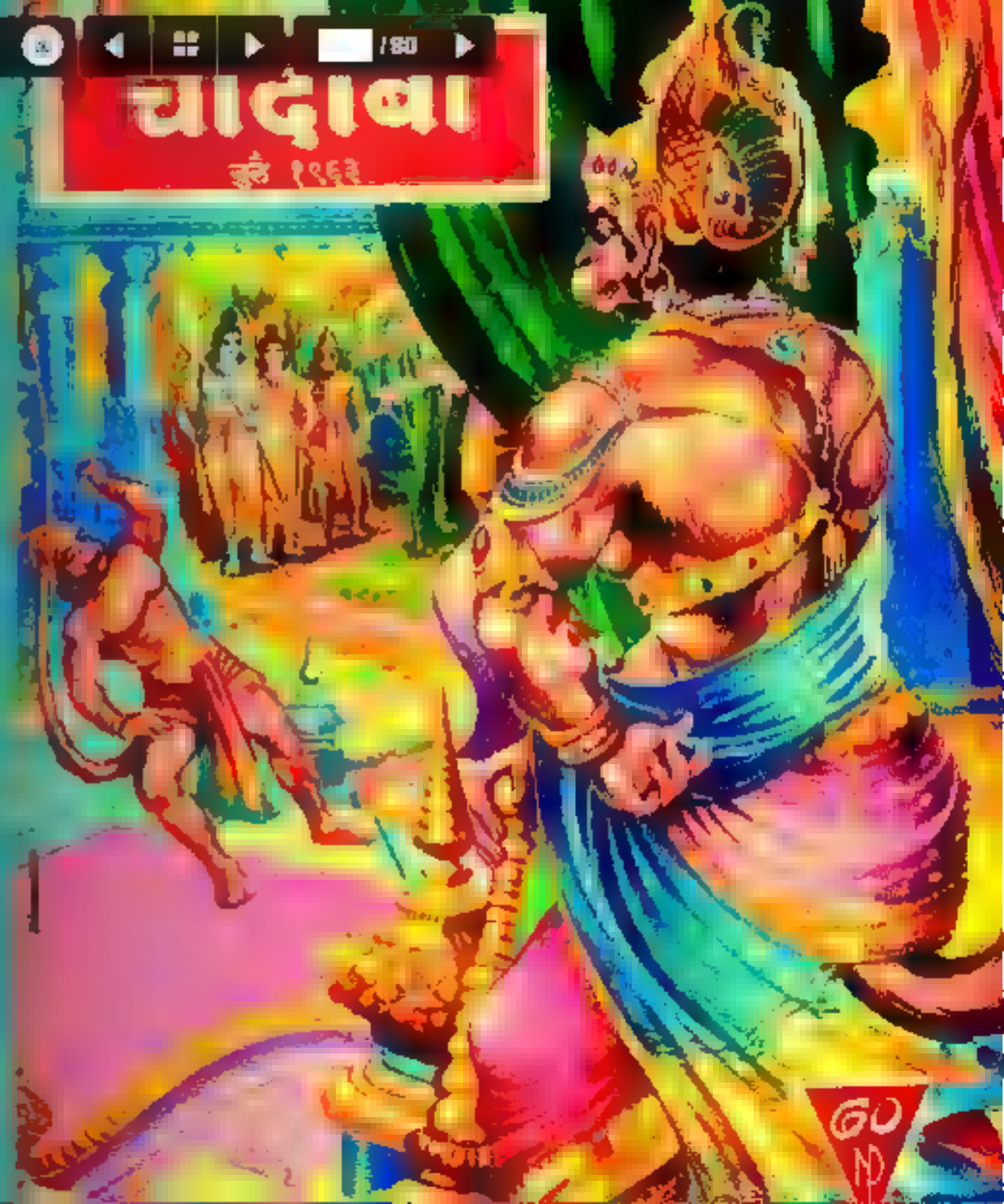

1:50

यादवी

कुं १९६३

GO
ND

भारताचा इतिहास

नासिरुद्दीनाना मूलबाल काही नव्हते. गांधील शरस म्हणून त्याने म्याहुरीन वस्त्रन घाला नेमले. तुर्कस्थानातील इस्वरी नावाच्या जातीचा होता. तो छहान अस- तांच मंगोल त्याला पकडून घेऊन गेले. ख्याजा जमालुद्दीन याने त्याला गुलाम म्हणून विकत घेतले. सन् १२३२ मध्ये तो सकुंदुब दिल्लीला येऊन राहू लागला तेव्हा बल्बनला आपल्या इतर गुलामांपरोबर सुल्तान अस्तमश याच्या हाती विकून टाकले. गुलाम बल्बन याने आपल्या कर्तव- गारीने चांगला नांवलोविक मिळविला. सुल्तान अस्तमश याने सन् १२४७ मध्ये स्वतःच्या मुलीशी त्याचे लग्न करून दिले.

अस्तमश बारल्यानंतर तीस वर्षांनी बल्बन सुल्तान झाला. या अवधीत राज्यांत पुष्कळ फेरबदल झाले. खजिना रिकामा

झाला होता. मजल बंडाळी माजली होती. मंगोल लोकांच्या स्वाच्या वाढत होत्या. मल्बनने या सर्व परिस्थितीत कारभार उत्तम तऱ्हेने चालविला. त्याने सैन्य व्यवस्थे साठी 'मलिक' नेमले. त्याने लुटेरे व यांच्या अत्याचारांना पातळा. मोफळगिरी व अडाली स्वामी मजबूत राखले. सर्वत्र शांतता नांदू लागली.

पश्चिमी सरहद्दीवर मंगोल जातीच्या स्वाच्या सुरू झाल्या. त्यांनी स्वतः स्वतीघाचा वध करून बगदाद काबीज केले. गजनीचे राज्य स्वाधीन करून घेतले. पंजाब व सिंध प्रांतावर देखील स्वाच्या केल्या. मंगोल जातीचा नेता अलमुतसिद हा होता. बल्बनने लाहोरच्या किल्ल्याची डागडुजी करवली. तो किल्ला मंगोल जातीच्या हल्ल्यामुळे नष्ट झाला होता.

बल्बनचा ज्याही शेरखान हुंकर याच्या पंजाबांत काही जहागिरी होत्या. त्याने मंगोल जातीला बांधून धरले होते. बल्बनने ईर्ष्या बळी पडून त्याला विष देऊन त्याचा वारविला. शेरखानाच्या वधा- नंतर मंगोल जातीच्या स्वाच्या सुरू झाल्या. त्यांना बांधून ठेवण्यासाठी बल्बनने आपला मुलगा मुहम्मद मुल्तानचा सुभेदार म्हणून नेमले. आपला दुसरा मुलगा बुमा- खान बाला जहागिरी दिल्या. सन् १२७९ मध्ये मंगोल जातीने सतलज नदी ओलांडून मुल्तानाच्या राज्यावर सारी केली त्या वेळी मुल्तानाच्या दोघां मुलांनी सैन्याने त्यांची पीछेहाट केली.

त्याच वेळी बंगालचा सुभेदार तुघ्रिल खान याने दिल्ली सुल्तानाविरुद्ध बंड पुकारले. सुल्तान वृद्ध आहे, मंगोल जातीच्या स्वाच्या सुरू झाल्यामुळे चांगली संधी मिळाली आहे. दिल्लीपासून बंगाल पुष्कळ दूर आहे असा विचार करून तुघ्रिल खानाने बंड केले असावे, त्याच्या सहागारांनी तोच सहा दिला असावा.

बल्बन या बंडाची वार्ता ऐकून म्याला. त्याने अमीरखानास एक मोठे सैन्य देऊन

बंगालकडे पाठविले. पण अमीरखान या बुद्धांत हारला. त्याच्या सैन्यांत फितुरी झाली. शत्रूने लोच देऊन सैन्यातल्या मुख्य मुख्य लोकांना आपल्याकडे बळवून घेतले होते.

मुल्तानाने अमीरखान परत आल्यावर त्याला मृत्युदंड दिला. सन् १२८० मध्ये दुसरे सैन्य पाठविण्यांत आले. पण त्या सैन्याचा देखील पराभव झाला.

शेवटी तुघ्रिल खानाला शिक्षा देण्या- साठी बल्बन स्वतः एक मोठे सैन्य घेऊन व आपला मुलगा बुमाखान याला बरोबर

दारुण-मुक्ति

मकर वेजरी भाइस वदला-
"अहंते मजला है माहीत !
मृणुन भाते होमिल
कह किती तू सदा करीत ॥

"कारण लागले तव दुःखाचें
कळलें मुनि मारणांकडून ।
कधी ऐकलें नव्हतें पण तें
आजवरी ये तुझ्याकडून ॥

"मौलपणें तूं सोसलीस ये !
सर्व सेकटें अन् ।
बाहि कसें कळलें मजला
मुक्ति जाहजी होती अह ॥

"माझ दबबले परंतु बोले
बाहि मताला मातां वैन ।
दुःखी तुजला करून पडतें
कडून तरि कसले वैन ?

"विचारलें तिज मागुन घेण्या
काप हवें पावडल ।
बदली त मज- 'मजलें अमृत !'
पाहिले तिला पावडल ॥

बाणपथास तें जातों आतां
निरोप दे मन् भाणीबाई ।
कह साध्य हें तरी यशस्वी
होण नसेल तव भाणीबाई ॥"

पुत्रल बोले वधली विनता-
"बाळा, पाहुनि वधत तुझे,
विसरत होते दुःख आपलें
कौतुक कळनी सदा तुझें ।

"धीर घवनि होतें येतिल
विषल चांगले कधी तरी ।
तुला दुखविणें न दबलें
होतें दुःखी कष्टि जरी ॥

वेऊन लव्हाली येथें वेऊन पोचला. ही
वातमी ऐकून तुमिल्लान नाजनगराच्या
रानांत फळून गेला. बंडखोरांचा विमोड
करीत बल्लन पूर्व बंगालांत वेऊन पोचला.
शेवटीं तुमिल्लानाचा वध झाला. त्याचें
डोकें उडवून नदींत फेंकून देण्यांत आलें.

सन १२८५ मध्ये मंगोल जातीने पुन्हां
पैलाय प्रांतावर स्वारी केली. बल्लनच्या
मोठ्या मुलानें त्यांना बंड देण्याचा प्रयत्न
करून पाहिला. परंतु तो स्वतःच त्यांत
मारला गेला. ८० वर्षांच्या वृद्ध बल्लनला
पुत्रशोक आबरला नाही. त्याचा दुसरा
मुलगा तुमिल्लान याला वारस
मेवण्यानें ठरविलें. पण त्याला तें कबूल
नव्हतें. म्हणून त्यानें आपला भाऊ कैकुलो
याला गादीचा वारस म्हणून नेमलें. बल्लन
सन १२८७ च्या शेवटीं मरण पावला.

बल्लन वारल्यानंतर त्याच्या अविका-
न्यांनी त्याच्या इच्छेविरुद्ध कैकुलो याला
गादीवर बसविलें नाहीं व त्याच्या ऐबजीं
तुमिल्लानाचा मुलगा कैकुनाद याला गादीवर
बसविलें. त्याचें वय अवघें १७-१८चें होतें.
गादीवर बसल्यानंतर तो मोगविलासांत
गुरफटून गेला. दिल्लीच्या कोतवालाचा
निजामुद्दीन नंवाचा एक जांघई होता. त्यानें
दिल्ली स्वतःच्या स्वाधीन करून घेतली.
राज्याकरितां तुर्की सिलखी यांच्यांत
बंडाजोड झाला. मलिक
जुहीन किरोज नावकत्वावाली सिलखी
लंकांनाने वा चंडाओडीत यश आलें. कैकुनाद
याचा वध झाला. त्याचें मेळ यमुना नदींत
फेंकून देण्यांत आलें. त्याच्या मुलगाचा वध
करून जलाजुहीन किरोज १२ जून इ. स.
१२७० वा रोजी स्वतः गादीवर बसला

पंढ्यांभीं तो कांसव हत्ती
धरति उडाळा आकाशांत ।
■ रूप ते पाहुनि भरली
धडकी रीझाव्या हव्यांत ॥

दिसलें साठे मध्ये रयाळा
एक वडाचें मोठे झाड ।
भृंग एक जणुं हिमाळयाचें
जोड तपाचें बलिह आड ॥

बसतां एका कांदीवर ती
मुटळी तरक्षण पांवी ती ।
उडू लागला चिन्ता ■ पण
जोडी मध्ये धडकी ती ॥

हत्ती कळप पंढ्या मध्ये
जोडी मध्ये भर कांदी ।
चिचिन्न म्हणजे बालकिल्य मुनि
होले धडकी ती कांदी ॥

■ तन्हेमं घेतनि सर्वा
गरुड परतला पित्येकडे
बालकिल्य मुनि पाहुं लागले
घाबरून कळपाकडे ॥

कळप कळले—“बालकिल्य मुनि
जोडजोडों मी करण स्थिति
मळतं ■ माहीत हें की
आहे कुणि कांदी वरती ॥

“मका वेडें त्यां पाप म्हणुनिचा
विमेलि माही तुम्हांस ही !”
बालकिल्य मुनि हेमून वदले—
“सर्व मनुषी माया ही ।

“होतीं आम्ही सुकत मज्जे
मळत परती नाही राग !”
गरुड पोंचला ठिकाणाकरी
मिळविल सदांचा अनुराग ॥

भयानक वरी

[१५]

[आज व त्याचे बाकी मित्र गुहेत कधी ■ फिरल्यानंतर बाहेर आले. त्यांना हरण
व त्यांचा वाठभाग करणारे कांढगे दिसले. कांढगे या तिघांना पाहून त्यांना घाबरा घाबरे,
त्यांच्यापैकी होणाऱ्या वदले ■ बोवागने ■ केल्यावर बाकी कांढगे रागात पडून गेले. पुढे
तिघे रागातून अज काडीत निघाले असता त्यांच्यावर वपळांचा पर्जन झाला. पुढे बाचा.]

लखू आा दमडाआड ■ होता तेथून हळा केला होता. दुसऱ्या कोणत्या तरी
तो गोमांग ■ जयमल जेव्हे दमो होते तेव्हे रागटी जातीचे लोक असतील कदाचित,
आला. त्याने निवारले—“जयमल ! आपण नरमक्षक असते तर ओरडाओरड करून
पुन्हा नरमक्षकांच्या आक्यांत तर नाही आले असते.”
सांपडले !”

लखू पुढे कांही बोलला नाही. वगडाचा
■ नखराची मात हळूच म्हणाला— वर्षाव बंद झाल्यासारखाच होता. क्षणभर
“हे नरमक्षक गंडुकेश्वराचे अनुयायी आहून जयमल गुढग्यावर उभा राहून पाहू
असतील वाटत नाही. लखून लखून आनी लखला. गोमांग व लखू देखील गुढग्यावर

उभे राहण्याच्या हेतूने उठले मात्र त्यांना आवाज ऐकू आला—“त्या ठिकाणा विवेंत पकडून आणा. पंस्वबाच्या जातीच्या कोकणा वेऊन टाकू.”

“पंस्वबाले लोक,” कोंरे ऐकून चटकन उभा राहिला म्हणाला—“चला रानात पळून जाण्याशिवाय आता दुसरा मार्ग नाही.” असे म्हणत तो मार्गे बळका व एका झाडीत शिरला. गोमांग व रुखू देखील त्याच्या पाठोपाठ धावणार इतक्यात एक आडदांड रानटी माणूस एक काठी घेऊन आडवा उभा राहिला. पण गोमांगने त्याच्यान हातांतली

काठी हिरक्याकून घेऊन आडदांड टाळक्यांत लुगावली व तेथून रुखू देखील पाठोपाठ फेकला.

रानात पुष्कळ वेळ पळून गेल्यावर तिचे दम ध्याकडा एका झाडाखाली बसले. आतां सगु राठजग करीत बेल नसावेत अशी त्यांच्या मनाची स्वतःची होती. पंस्वबाच्या जातीचे नांव ऐकले तेव्हा पामूनच गोमांगला मास्ती बसली होती. तो म्हणाला—“रुखू पंस्वबाच्या जातीचे नांव ऐकले होतेस ना? त्यांची व नरमकाची ओळख तर नसेल?”

“ही पंस्वबाली कोठली हे काही मला समजले नाही.” केवळ म्हणाला.

“अशी एक बात आहे हे तुम्ही पूर्वी कधी ऐकले नाही?” गोमांगने विचारले. रुखू जवळ नकाराची मान हलकून म्हणाले—“माझी नाही कुण ऐकले!”

“पंस्वबाच्या जातीविषयी मी ऐकले होते. पण ते राहतात कोठे हे बघते ऐकले. जातीचे लोक अत्यंत क्रूर आहेत हे मी ऐकले आहे.” गोमांग म्हणाला.

“पक्ष्यांसारखे पाणसाल उडतां येते ना गोष्टीवर माझ विचार बसत नाही.” म्हणाला.

“तरंग, ते रानटी जातीचे लोक असे कां ओरखले!” रुखूने विचारले.

“ते मी नाही सांगू शकणार. पण मला आपले वाटते की असे लोक असणेच असक्य!” म्हणाला! तो बोलत बोलत रुखू उभा राहिला. त्याचवेळी त्याला कोणाचा तरी आवाज ऐकू आला—“वेसो!....वाचवा!....पंस्वबाला!”

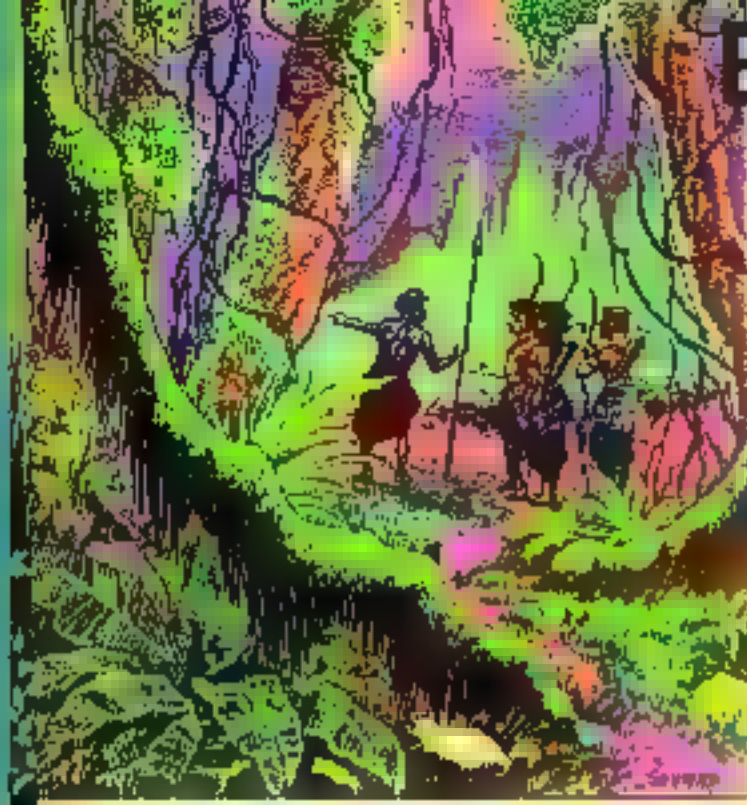
ते ऐकून वाजुला धांवले. एक रानटी मनुष्य धांवत येत होता. त्याच्या पुढे आणखी एक जण धांवत होता. त्याच वेळी पक्ष्यांसारखे कोणीतरी त्याला आले व पुढे धावणाऱ्या पाणसाला धक्क दूर फेकून दिले.

“मक्कर पक्षी!” गोमांग ओरडला. तिथे धांवत धांवत दुसरा रानटी मनुष्य धांवत येत होता त्याच्याजवळ गेले आणि म्हणाले—“विलकुल धावकं नकोस. माझी आहो तुझ्या म्हणाला बघे.”

त्याने वळून पाहिले. त्याला विवांत जीव आल्यासारखे वाटले. तो म्हणाला—

“पंखवाल्यांच्या हातांत सांपडल्यानंतर मध्यम जवळच आला तरी रक्षण होणे अशक्य. गुहेत राहणाऱ्या आमच्या जातीचा ते सड घेत आहेत. आपल्या देवाला बळी घायला म्हणून आमच्या जातीच्या दोघां माणसांना पाठवायला त्यांनी कळविले. आम्ही ते ऐकले नाही. म्हणून सुडाच्या भावनेने ते आमच्या जातीच्या लोकांना ठार करीत आहेत.”

पंखवाल्याने उचकलून ज्याला दूर फेकले होते त्याच्याजवळ जयमल बांबत गेला. तो मळून पडला होता. “मला असे

वाटते की भीतीनेच मेलून गेला.” जयमल म्हणाला.

“पण तो पंखवाला मनुष्य कोठे आहे? जवळपास तर कोठे दिसत नाही?” असे म्हणत कळवूने एकदां दृष्टि फिरवली.

विचार करीत होता. रामटी माणसाला मारणारा तो पंखवालाच आहे यांत संका नाही. पंखवासारखे पंख होते. पण त्याचे हात पाय सारखेच होते. तर पंखवासारखे आकाशांत वेत असले का? की तो कोणी मांत्रिक आहे?

“हे पंखवाले किती लोक असतील? कोठे असतील?” जयमलने त्या नव्या रामटी माणसाला विचारले. तो म्हणाला— “ते किती आहेत आतां मी काय सांगू. पण पुष्कळ आहेत अशी माझी खातरी आहे.” नेतर पश्चिमेकडे नोट दाखवीत तो म्हणाला— “ते मावळतीकडे दूर होंगरांत कोठे तरी राहतात असे आम्हांक वाटते. तिथे जो कातो तो पुन्हा परत येत नाही.”

ते ऐकून जयमल कळवला म्हणाला— “कळू! कांही तरी बोका आहे एवढे सास. कोणी तरी मंत्र उघडीने उडवारा

मनुष्य वसावा व तोंच सर्वांना त्रास देत या लोकांनी जात असेल असे नाही मला वाटत. याच्या मुळाशी काय आहे हाची माहिती करून घेतल्याशिवाय मागणार नाही.”

“वरें तर! आपण वास्त माहिती काढू या. मंत्रबळाने उडतां आले काय पाहिजे! त्या दरीत पोचायचे कसे सुटेक.” कळू आनंदाने म्हणाला.

त्यांना एकदम कोणीतरी जोरवत येत असल्याचा गळका ऐकू आला व थोड्याच वेळांत चालीस रामटी लोक आपले भाले घेऊन समोर दाखल झाले. “सब साळी ठेवून निमूटपणे सरण आळांत तर माण वांचेक!” त्यांचा नामक ओरडून म्हणाला.

त्यांच्याच जातीच्या ज्या माणसाला त्यांनी वांचविले होते त्याच्या जादू ठेवा राहून कळवूने मनुष्यवर ठेवून नेम घेतला. जयमल व गोमोग दोघांनी पण नेम घेतला. जयमल ओरडून म्हणाला— “खबरदार! पुढे पाऊल टाकूक तर! आम्हांक विमत पकडणे तुम्हांक नाही जाय

मरणापूर्वी आम्ही तुमच्यापैकीं ज्यांच्या अधिक लोकांना कोळवूं! तुमच्याशीं आमचे वैर नाही.”

कळवूच्या समोर उभा असलेला तो रामटी माणूस ओरडून म्हणाला— “लोकांनीच मला वांचविले. यांच्या जिवाला उपाय होता काय नये!”

“आमच्यावर तुमचा भरवंसा असेल तर आम्ही तुमच्या जातीचे रक्षण करू व त्या पंखवाल्या जातीचा नायनाट करू. आमच्या बाबांसमोर त्यांना टिकाव घेऊन राहणे अशक्य.” कळू म्हणाला.

त्या राबटी जातीच्या लोकांनी परस्परांकडे एकदा पाहिले. आपले भाले उमे करून सरकले. नायक पुढे येऊन विचारले सांगल-
“तुम्ही पेल्ल्याच्या हातून रक्षण करू शकाल काय! ते आम्हांपैकी दोघा जणांना रोज बळी देण्यासाठी मागत आहेत.”

“तुमचे रक्षण तर करूच, त्या पेल्ल्यांच्या संहार देखील करू. तुम्ही अगदी निर्वास्त व्हा.” जयमल म्हणाला.

त्या नायकाने आपला भाला फेंडून दिला. त्याच्या अनुयायांनी आपापले धावे

जमिनीत रोवून ठेवले. लवू व त्याच्या साथी मित्रांनी पण आपापले धनुषबाण बाजूला सारले.

राबटी लोकांच्या नायकाने पुढे येऊन धनुष्य पाहिले व चकित झाला. म्हणाला-“आम्हांपैकी माहीत ही आहे! ही बापरतां आली तर लवूचा करावला किती उशीर! पण पेल्ल्यांच्याकडे देखील असली असल्याचे आम्हांपैकी काही जेकानी पाहिले आहे. तुम्ही जातीच्या रक्षणासाठी भक्त केहीत तर आम्ही जात पळ्याम् तुमची गुलाम म्हणून काम करील.”

“भयानक दरीची माहीत आहे का!” गोमांगने त्यांना विचारले.

जयमलला ते आवडले नाही. “त्या गोष्टी आताच नकोत!” असे सांगून त्याने त्याला मण्य केले. नंतर नायकाला विचारले-
“तुम्ही आपल्या जातीच्या दोघां जणांना रोज कोठे नेऊन सोडतां?”

राबटी लोकांच्या सरदाराने काडीच्या पळीकडे दिसणाऱ्या एक डोंगराकडे चोट दाखवीत म्हणले-“ती येथून सुमारे अर्धा कोस असेल. काळोस पडायच्या सुमारास

आम्हांपैकी दोघे जण तेथे वाऊन उमे राहतात. त्यांना पंखवाले येऊन उचलून घेऊन जातात.

“सामान्यपणे किती जण त्यांना घेऊन येतात?” जयमलने विचारले.

“किती जण येतात व कसे उचलून जातात, हे आम्हांपैकी कोणीच आजपर्यंत पाहिलेले नाही. आम्हांपैकी सर्वांना असे वाटते की ते आम्हाला माणसाचे पाय पकडून आकाशात उडू व आपल्या देशांत निघून जातात. पण प्रत्यक्ष दोघ्यांनी कोणीच काही पाहिलेले नाही.” त्या राबटी लोकांचा नायक म्हणाला.

“तरमग तुम्ही बळी देण्यासाठी दोघा जणांना वाठवा. आम्हाला ते करावयाचे आम्ही करतो. उद्या सकाळपर्यंत त्यांना आम्ही घेऊन घेऊन त्यापरीवर ते कोठून येतात कसे येतात वगैरे गोष्टीची माहिती कळून घेऊन येऊ. बरे पण तुमची वस्ती कोणत्या भागांत आहे!” जयमलने विचारले.

“आम्ही डोंगराळ प्रदेशांत राहतो. अनादि काळापासून आम्ही गुहेत वास करित आलो आहो. म्हणून आम्हाला गुहावासी म्हणतात. तुम्ही सांगितल्याप्रमाणे

आम्ही याच जागी तुम्हांला घेऊन येऊ.” असे सांगून गुहावासिवांचा सरदार आपल्या अनुयायांपरीवर निघून गेला.

एवू, जयमल वगैरे तो पश्चिमेकडील डोंगर चढू लागले. बाटेत गोमांगने एक ससा मारला. सर्वांनी मिळून तो भाजून त्या दिवशीची आपली मूक भागवली.

डोंगराच्या मध्य भागी पोंचेपर्यंत चांगला फाळोस पडू लागला होता. पण सुदैवाने चांदणे पडू लागले व तिथे हळूहळू डोंगर चढून जाऊ लागले. जागी त्यांना कोणी तरी येत असल्याची चाहल लागली.

तिचे साक्षात्कार करून उभे राहाले. बोव्या अंतरावर त्यांना दोन जण छाडासाडी उभे असलेले दिसले. एकाचे दुसऱ्याकडे केली व दोघे सामान्य चर्चा करत होते.

कलू हाकून जयमळक म्हणाला—“त्यांचे ते पंख पाहिलेस !” जयमळकने होकारार्थी मान हाकविला. इतक्यांत आणखी दोघे त्या जंगली जंगली गोमांगले दोघांना ओळखले व म्हणाला म्हणाला—“गुहावासीच दिसत आहेत. पंख-बाण्यांच्या देवाला बळी जाण्यासाठी जाऊले दिसत आहेत.”

“आपण यांचे स्वयं करण्याचे वचन दिले आहे.” कलू म्हणाला. जयमळकने मनुष्यावर बाण ठेवून नेम भरला. त्याच्या पाठोपाठ दोघे आपापले धनुष्यबाण घेऊन पुढे गेले.

“हा कोणाची मुक्ति मला बळकटी आहे. या दोघांचेही एक जण देखील परत जाऊ कधी नये. उद्यात ठेवा म्हणाय.

“हे कोण गुहावासीच्या जाण्यासाठी उजळत घेऊन जाण्यापूर्वी त्यांचा मुक्ता पडला पाहिजे. ही संधी चुकली आप-बाणांनी...” गोमांग बोळतच होता इतक्यांत “पळीमातेचा असो !” दोघे झाडीत दुमटुमट लागले.

इतक्यांत दोन काळ्या आकृति उजळतच आल्या. गुहावासी उभे होते तिथे दोन्ही आकृति उजळत बात होत्या. त्याच वेळी एकजण तिघांनी बाण सोडले.

[पुढील गोष्ट पुढील पाने]

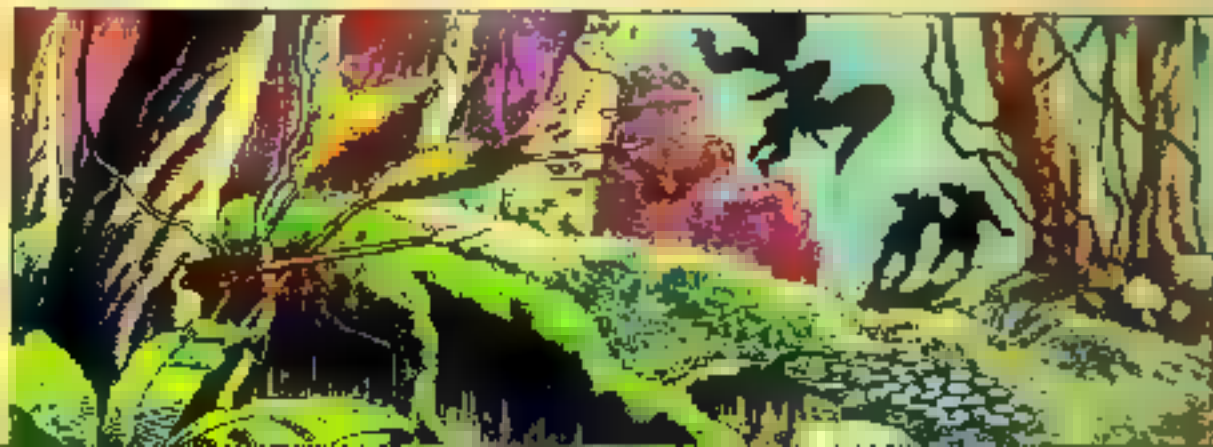

कृत धर्म

विक्रमादित्येने हद्द सोडला नाही. तो पुन्हा साक्षात्कार गेला. दोन खांद्यावर काढून घेऊन स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा तेतात नसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तुम्ही ही आस्था पाहून माझा मनात तुझ्या-विषयी आदर वाढला आहे. परंतु हे एक. कोणावर उपकार करू नये. कारण मनुष्य स्वभावाने कृतघ्न आहे. मदत करायला निघालेला मनुष्यच नेमका तोंडपळी पडतो. या गोष्टीचे उदाहरण म्हणून मी मलाक बाणाच्या एका शेतकऱ्याची गोष्ट सांगतो. ऐक.” असे सांगून त्याने गोष्ट सुरू केली.

एका सुंदर सरोवराच्या काठी एक गांव होते. त्या गावात सुमारे सतर शेतकरी राहत असत; मलाक त्याच्या पैकीच एक होता. त्याच्याजवळ शेतजमीन वेताळीच होती. पण

वेताळाच्या गोष्टी

त्याला काहीच दिसले नाही. लोक ते बऱ्याच देऊळ आहे असे सांगत.

देवळांत अग्निनीवर अंग टाकल्याबरोबर प्रवाक्या डोळा लागला व तो शोपी गेला. थोड्या वेळाने त्याची शोप मोडली तेव्हा त्याला बाहेरून “ओहो !” “ओहो !” असा फोणाचा तरी ऐकू आला. देवळांतून फोणातरी विचारले— “फोण बोलते आहे !”

“गर्जन रथ पाहिजे आहे, कवफर घेऊन ये.” नाहेरून फोणाचा तरी आवाज ऐकू आला.

“फोणाला पाहिजे !” आंतून फोणातरी विचारले.

“मालक सरोवराच्या कांडी उजाडतांघ जाणार आहेत.” उत्तरादाम्यल बाहेरचा आवाज कानी पडला.

“वरें तर थांब !” आंतून आवाज म्हणाला.

ते संभाषण प्रथम प्रवाक्या काहीच कळले नाही. त्याने बाहेर येऊन डोकावून पाहिले तेव्हा त्याला कोणी दिसले नाही. थोड्या वेळाने त्याला रथ निघून जावा असा काही आवाज ऐकू आला. परंतु तो दग

गडगडल्यासारखा त्याला वाटला. त्याने त्या आवाजाच्या अनुरोधाने पाहिले तेव्हा त्याला वीज चमकलेली दिसली.

इतक्यांत त्याला एक गोष्ट आठवली. त्याने लोकांच्या तोंडी ते बऱ्याच देऊळ असल्याचे ऐकले होते. हे खरे असेल तर आपल्या गावी उजाडण्याच्या सुमारास पाऊस पडणार. पाऊस पडला तर पिकाची नासाडी होणार. त्याच्या मनांत गांवकऱ्यांच्या पिकाच्या रक्षणाचा विचार आला. तो क्षणभर देखील थांबला नाही. तो काटोच्या रात्री गांवाला निघाला. त्याने गांवकऱ्यांना जमने केले व म्हणाला— “उजाडण्याच्या सुमारास सोसाऱ्याचा वारा व येणार आहे. पीक कापून घरी घेऊन चला.”

त्याचे बोलणे फोणालाच खरे वाटेना. सर्वांनी आकाशाकडे एकदां पाहिले आणि म्हणाले— “पाऊस विकस वेईल सें काही वाटत नाही.” एकदोघे असे देखील म्हणाले— “प्रवाकच्या मनांत काही तरी हेतू साधून ध्यावयाचा असेल. म्हणून प्रवाक एकदांच शेतावर गेल्या उजाडण्यापूर्वी पीक कापून गाडीत घाऊन घरी घेऊन आला.

दुसऱ्या दिवशी उजाडण्याची वेळ झाली तरी सर्वोदय साफ्यासारखे नव्हते. सोसाऱ्याचा वारा सुटला आणि त्या पाटोपाट मुसळधार वृष्टि सुरू झाली. सर्व शेते पाण्या-खाली बुडून गेली व पिके कुजून गेली. प्रवाकने त्याला सावध केले असून देखील त्यांनी त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले होते. त्याबद्दल त्यांना पश्चात्ताप वाटण्याऐवजी प्रवाक बऱच उलट राग आला. त्याच्यामुळेच त्यांची पिके कुजून गेली असा आरोप त्यांनी त्याच्यावर लावला. गांवांतले सर्वच लोक, त्याच्या विरुद्ध उकटले. तो गांव सोडून निघून गेला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले—
“राजा ! मनुष्य हतका कृतज्ञ कां होतो ?
महाकनै त्यांना वेळीच सावध केले असून
लोक त्यांच्याच विरुद्ध कां उठवले ? या
प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तुं विली
नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीत
आहेच. तुझ्या डोक्याची शंभर छकले
दोऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील, हे
विसरू नकोस.”

शिकमार्क म्हणाका—“सामान्य मनुष्य
उपकारकर्त्याचे आभार मानतो. पण
उपकार करण्याचा शोणी नुसता मक्कल केला
म्हणजे उपकार होत नाही. त्याबद्दल
कृतज्ञता किंवा आभार मानण्याचा प्रश्न
उठत नाही. त्याने उपकार करण्याचा प्रयत्न
केला. पण येणाऱ्या संकटाबद्दल गांवक-
ऱ्यांच्या मनाची खात्री करून दिली नव्हती.

साऱ्या गांवाचे नुकसान होणार आहे हे
माहीत असून त्याने फक्त स्वतःच्या शेताचे
रक्षण केले. गांवकऱ्यांना तो त्याचा स्वार्थ
नाटला. आपले सुख किंवा दुःख चार चौथां-
करोवर वांटून घेतले तरच समाजात आपला
आदर होतो. फक्त स्वतःचाच स्वार्थ पाहून
स्वस्थ वसणान्यांचा आदर जग करीत नाही.
गांवकऱ्यांचे नुकसान झाले होते. आतां
त्याबद्दल त्यांनी राग काढायचा तर तो
कोणावर ? यरुणावर राग काढल्याने
मिळणार ? म्हणून त्यांच्या रागाला
बळी पडला.” निर्दोषी असूनहि विचारा
दोषी ठरला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच
वेताळ जगाबरोबर अदृश्य आणि
नेहमीप्रमाणे झाडाच्या कांदीला आऊन
लोककळू लागला. [कल्पित]

गंधर्व राजकथा

[४]

हसन निघून गेल्यावर त्याची बायको
दोन दिवस सातूबरोबर होती.
काही विशेष घडले नाही. तिसऱ्या दिवशी
ती आयल्या सातूला म्हणाली—“सर्वजनिक
स्नानागारांत आंघोळीला जावे, म्हणते.
आंघोळ करून किती तरी दिवस झाले.”

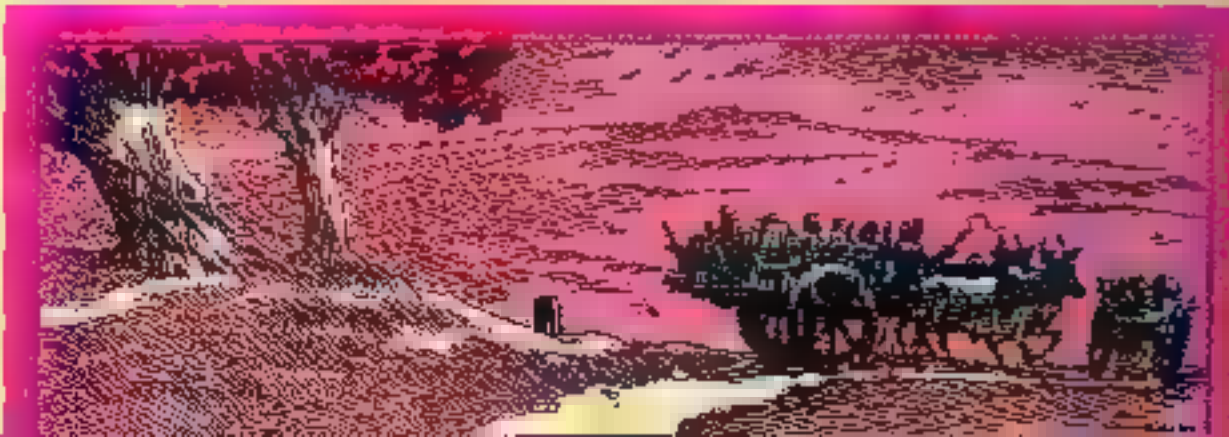
भगदादला प्रजेसाठी आंघोळीकरिता
सार्वजनिक स्नानी व्यवस्था केलेली असे.
तिथे तिला जावयाचे होते. तें हसनच्या
आईला नव्हे होते. म्हणून ती म्हणाली—

“मुली ! हे गांव आपल्याला नवे आहे.
स्नानागार कोठे आहे हे देखील मला
माहीत नाही. मी म्हातारी, तुझ्या बरोबर,
तरी कशी येणार ? घरीच आंघोळ कां
नाही करून घेत ?” “सार्वजनिक स्नाना

गारांत आंघोळीला जावला देखील परवानगी
नाही हा काय जुलूम माझ्यावर. असल्या
जिण्यापेक्षा मरण बरे !” हसनची बायको
म्हणाली.

सुनेचे हे बोलणे सातूला आवडले
नाही. म्हणाली—“जगाची रीत म्हणून मला
जें योग्य वाटले तें मी म्हणाले.” ती सुनेला
बेडन सार्वजनिक स्नानाच्या जागी गेली.
ती जागा खास जिमांची म्हणून होती.

हसनच्या बायकोने स्नानागारांत पाऊक
टाकल्याबरोबर तेथे आलेल्या सर्व बायका
तिच्या सौंदर्याकडे एक लावून पाहू लागल्या.
त्याच दिवशी खलीफांची बायको जुबेदा
बेगमची तुफान नांवाची दासी आंघोळीला
आली होती. हसनच्या बायकोचे सौंदर्य

पाहून ती चकित झाली. एवढेच नव्हे तर, ती घरी गेली तेव्हा तिच्या पाठोमाठ जाऊन घर देखील पाहून आली. घरी येऊन तिने जुबेदा राणीजबळ हसनच्या बायकोच्या सौंदर्याची दाखवणणी केली.

जुबेदाने पूर्वी कधी कोणा स्त्रीपै असे वर्णन ऐकले नव्हते. तिच्या मनात ते सुंदर रूप पाहण्याची इच्छा उत्पन्न झाली.

जुबेदा राणीने खलीफाचा अंगरक्षक मंसूर याला बोलावले आणि म्हणाली— “तुफान सांगते आहे त्या घरी जाऊन त्या स्त्रीला बोलावून घेऊन ये. कोरा पण होती. जुबेदा हसनच्या बायकोला

फत आलास तर पहा, तुझे डोकेंच उडवीन.”

मंसूर हसनच्या घरी गेल्या व हसनच्या आईला म्हणाला— “माझे नांव मंसूर. मी खलीफाचा खास अंगरक्षक आहे. जुबेदा बेगमने तुमच्या मुनेला बोलाविले आहे.”

हसनच्या आईला ते बरोबर वाटले नाही. ती म्हणाली— “मुलगा बाहेर गांधी गेला आहे. त्याला बिचारल्याशिवाय मी त्याच्या बायकोला कधी पाठवू.”

“स्वतः जुबेदा बेगमने बोलविले असता मिण्याचे काम ! तिच्या रक्षणाची जबाबदारी माझ्यावर. मी तिला मुस्तरूप घरी पोचता करीन” मंसूर म्हणाला.

हसनची आई निकटत झाली. तिने परांत जाऊन मुनेला सुंदर कपडे घालून मंसूर बरोबर जायला तयार हो म्हणून सांगितले. नंतर स्वतः आपल्या दोघां नातवांना बरोबर घेऊन निघाली.

जुबेदा बेगमच्या महालात हसनची बायको पोचली तेव्हा जुबेदा बेगम सिंहासनावर बसलेली होती. तिच्या चारी बाजूला दासींचा घोळटा होता. तुफान त्या स्त्रीला बोलावून घेऊन ये. कोरा पण होती. जुबेदा हसनच्या बायकोला

म्हणाली— “ये पुढे ये. येथे कोणी पुरुष नाही. तोंडावरचा बुस्सा काढव्यास तरी चालेल.” असे सांगून तिने तुफानकडे पाहिले. तुफान पुढे गेली व हसनच्या बायकोच्या तोंडावरला नुरखा बाजूला साखून म्हणाली— “चल पुढे !” हसनच्या बायकोचे सौंदर्य पाहून जुबेदा बेगम व तिच्या दासी आश्चर्य चकित झाल्या.

जुबेदा स्वतःला विसरून सिंहासनावरून उतरून खाली आली व हसनच्या बायकोला सिंहासनावर बघळ बसावल्या सांगितले. तिने आपल्या गळ्यातल्या मोत्यांचा हसनच्या बायकोच्या गळ्यात घातला. खलीफाशी सारले त्यानेली तिने तो हार गळ्यात घातला, तो आज गळ्यातून काढला होता. एवढेच कराय, पण तो तिने हसनच्या बायकोला बेमाफी भेट म्हणून देऊन टाकला.

नंतर जुबेदाने तिच्या विचारले— “नृत्य, गायन वगैरे तू शिकलीच असलीस !”

“तसे वास्त नाही. बोटे फार शिबले आहे. एक तन्हेचे नृत्य मला येते. पक्ष्यांसारखे मला उडता येते.” हसनची बायको म्हणाली.

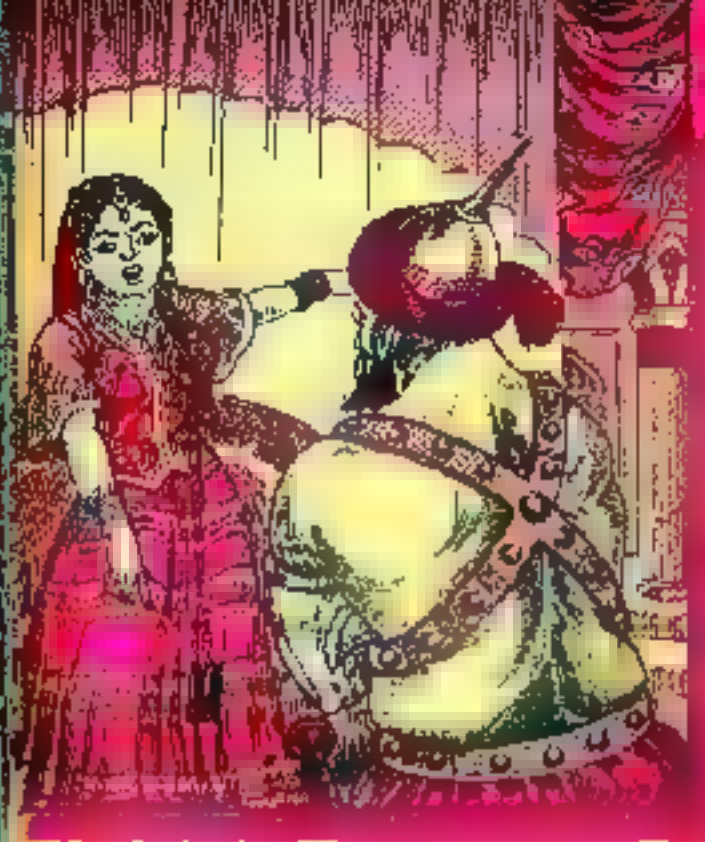
“आश्चर्य ! आश्चर्य ! तरंग तें पाहिलेंच पाहिजे !” दासी म्हणाल्या.

“आश्चर्य आहे बाई ! तरंग तें पहायची इच्छा आहे माझ्या मनात. पंख लावून उडतेस की पंखाशिवाय !”

“पंखाशिवाय कशी उडेल ! माझ्या कडे पक्ष्यांचा पंखास आहे तो घातला म्हणजे मला उडता येते.” हसनची बायको म्हणाली.

जुबेदा बेगमने तिच्या ती पंखास घासून बायला सांगितले. पण हसनची बायको म्हणाली— “तो पंखास तर घरी

आहे. सासूबाईंना पाठवून मागवूच आ पाहिजे तर !”

जुवेदानें हसनच्या आईला विचारले—

“आजी, घेऊन बाल का तो पोशाख !”

हसनची आई अगदी निराश झाली.

आजवर भरबंसा ठेवून ती म्हणाली—

“जेव्हा साहेब पक्षांचा पोशाख माणसे

का धारतात ? माझ्या सुनेला वेड लागले

आहे. पक्षांचा पोशाख मी कोठून

आणू ?”

पण हसनची बायको मध्येच म्हणाली—

“मी म्हणाले तो पोशाख आमच्याच घरात

कोठे तरी लपवून ठेवलेला आहे. हुडकून काढला तर मिळणार नाही असे नाही.” जुवेदानें आपल्या हातांतर्फी सोन्याची व हिऱ्यांची काकमे काढून म्हातारीला देत विनंति केली—“तो पोशाख घेऊन या ! आम्ही थोडी गंमत पाहू, तुम्ही देखील पहा !”

पण हसनची आई म्हणाली—“मी तो स्वतः पाहिलेच नाही तर कोठे आहे हे तरी मी सांगू !”

म्हातारीचा ओळखून जुवेदाने पण थोडा राग आला. तिने मंसूरला बोलावून हसनच्या घराची सांगितले, घराच्या किल्ल्यावर मी म्हातारी फडून घेऊन दिल्या.

मंसूरने हसनचे घर हुडकून पाहिले तेव्हा त्याला एका जागी तो पक्षांचा पोशाख सापडला. तो घेऊन जाऊन त्याने हसनच्या बायकोला दिला.

जुवेदानें तो पोशाख पाहिला. त्याची कपरीगरी पाहून ती चकित झाली. पण तो घाबल कसे उडतां वेईक हे तिच्या स्वरें वाटेना. तिने हसनच्या बायकोला तो पोशाख घालून बायको सांगितले.

हसनची बायको तो पोशाख घालून वाटते, पण मी काय करूं ! पोशाख आली. तिने आपल्या दोघां मुलांना सांवावर उचलून घेतले आणि त्या मोठ्या झाल्यांत उडू लागली. प्रथम झुंनरापर्यंत उडाली व वर जात जात छपराजकळ वारा येण्यासाठी लावलेल्या ताचदानाजकळ जाऊन म्हणाली “नरें, मी येत आतां मला निरोब द्या !”

हसनची म्हातारी आई भोवळ घेऊन जमिनीवर पडली. तिची सून म्हणाली— “आजी ! मी तुम्हाला व तुमच्या मुलाला कायमची सोडून जात आहे. मला वार्ड वर म्हणाली—“आजी, तुम्ही सर्व सांगून

मिळाल्यानंतर मी आपल्या बडिलांकडे जाण्याचा मोह आवळू शकले नाही. तुमच्या मुलाला मला मेटावेसे वाटले तर त्यांना म्हणावे मी “बाक बाक” नांवाच्या व्रीपांत आहे. तेथे घेऊन मेटावे. बरे येते !” असे सांगून ती जिडकीबाहेर गेली आणि आकाशात उडू लागली.

हसनची आई बेशुद्ध पडली होती. जुवेदानें तिला शुद्धीवर आणण्यासाठी औषधोपचार करविले. ती शुद्धीवर आल्या- “आजी, तुम्ही सर्व सांगून

टाकले असले तर मेघवर प्रसंग आला नसता. माझ्या हातून बूक पडली. माफ करा."

"बूक तुमची नाही, माझी आहे. मी काय माफ करणार ! आमचे नशीबच मुकी आमच्या बिकर उलटले आहे. त्याला तुम्ही तरी काय करणार !"

बिचारी आपले सर्वस्व घालवून हताश मदाने धरी परत आली. तिची नातवंडे घरांत नाहीत ■ गोष्टीवर जणुकांहीं घरांत नाहींत ■ गोष्टीवर जणुकांहीं तिचा विश्वासच बसेना. ती घरभर त्यांदा पक्ष्याचा पोशाख लपवून ठेवला होता, शोधू लागली. अमिष्टासारखी कांही वेळ त्या जागी तो नव्हता. मुलांच्या मूर्ती

फिरल्यानंतर अगदी निराश होऊन ती एका जागी बसून लूप रडली. दुसऱ्या दिवशी आपल्या नातवंडांची आठवण म्हणून त्यांच्या मूर्ती करून तिने मुलांच्या स्मृतीत ठेवल्या व तेथेच रात्रंदिवस पडून राहू लागली.

हसन आपल्या बहिणीकडे तीन महिने राहून परी बाबको ■ मुले वाट पहात असतील असा विचार ■ बहिणीजवळ निरोप मागितला. राजकल्यांनी ■ सोने व चांदी दिली. ती घेऊन तो निघाला. त्याने बहरामने दिलेली तबकडी ■ फरोहर खेंचरे व उंट हजार झाले. त्यांच्यावर बसून तो बगदादला परत ■

पण परांत कोणाचाच ऐकू न आल्याने त्याला आश्चर्य वाटले. आईला तर तो ओळखून ■ बाही, दुःखामुळे इककी वाळून गेली होती ती.

"माझी बाबको कोठे आहे ! मुले कोठे आहेत ?" त्याने आईला विचारले. आई काय उत्तर देणार ? ती रडू लागली. त्याने देखील अमिष्टासारखे सारे घर हुडकून पाहिले. ज्या जागी त्याने पक्ष्याचा पोशाख लपवून ठेवला होता, त्या जागी तो नव्हता. मुलांच्या मूर्ती

पाहून तो घाडदिशी जमिनीवर बेशुद्ध होऊन पडला.

त्याला उजाडल्यानंतरच शुद्ध आली. शुद्ध ■ तो वेड्यासारखा स्वतःचे कपडे पडवून फेंकून देऊन लगला. सरी घेऊन स्वतःचा गळा कापणार इतक्यांत त्याची आई त्याचा हात धरून म्हणाली— "हा काय बेबेपणा करतोस ! इतके निराश होण्याचे ■ नाही. तू 'बाक बाक' द्वीपांत गेल्यास तर तुझी बाबको तुला भेटेल."

तें ऐकून हसनच्या जिवांत जीव धाळा. त्याने विचारले— "पण तें द्वीप आहे कोठे ? मी नाही ऐकले हें नांव कधी पूर्वी."

तो सरळ स्त्रीफांच्या दरबारांत गेल. तेथे मोठ मोठे गौळवी बसले होते. त्यांना त्याने विचारले. पण त्यांनी देखील तें नांव ऐकले नव्हतें. म्हणून आता आत्म-हत्या करून घेण्याशिवाय दुसरा मार्ग नाही असे मनाशी ठरवून तो एका जागी पडून राहिला.

पण त्याला एक गोष्ट जाठवली. असा विचार बहिणींना विचारून पाहू या. असा विचार दाखवीलच."

करून तो आपल्या आईचा निरोप घेऊन आपल्या बहिणींना भेटण्यासाठी निघाला.

माऊ इतक्या लवकर परत आलेला पाहून बहिणींना आश्चर्यच वाटले. त्याने घडलेलें वृत्त सांगितले आणि म्हणाला— "तुम्ही मदत केलीत तर त्या बाक बाक द्वीपाचा पत्ता लागेल. नाहीतर आत्महत्या करून घेऊन मी मोकळा होईन."

पण बहिणी म्हणाल्या, "इतके घाबरण्याचे कारण नाही. या निरा-श्रेच्या स्थितीतून देव कांही तरी मार्ग दाखवीलच."

ते ऐकून हसन म्हणाला—“माझी बाकले जवळपास भाईला म्हाभागी की ती बाक बाक हीच राहिल. तेव्हा तुम्हीच त्या हीच राहिल जावची बाह सांगा !”

माझी बहिणी बरमळीकरी काही वेळ पहात उभ्या राहिल्या. सर्वांत भाकटी बहीन म्हणाली—“हसन, तू स्वर्गात जावचे पुरतेत तर ते एक वेळ जवळ जाहे. त्या बाकबाक हीच राहिल बाकले असल्या.” ते ऐकून हसन हसायला होऊन मरकन त्याची बसला ते ऐकून त्याची भाकटी बहीन म्हणाली—“हसन, तुम्ही तुम्हा बाकलेही

व कुळाची बेट होणारच असेल तर काही तरी मार्गच त्याचीने निघेल. कडून होईल ती मरत जावची कडून. आम्ही देखील हातावर हात ठेवून स्वस्थ वरु असे का पुन बाहले ! तू असा निघत होऊ नकोस !”

राजकुमारीच एक बाग होता. त्याचे नाव लुलु असे होते. ते सर्वातून एकदां आपल्या भाकलीकरी बेटाकरी बेट असे. त्याच कधी कोळ्याकरी बेटात तर त्याच कधी एक ट्याच त्याने सांगून ठेवला होता. त्याने एक पुर त्याच देखून ठेवली होती. विमूढच एक विमूढांत टाकली मोठ्या बाक होई व त्या बाकाला तो बाहेर वेळून राजकुमारीचा बेट. राजकुमारीने त्याकरीने ती एक विमूढांत टाकली त्या कोळर कोळर बाक आसत व त्यातून त्याचा बाग बाहेर वेळून म्हणाला—“एक वर्ष होत माते होते की वेणारच होती तुम्हाला बेटाकरी. का बला आधीच का कोळकरीत तुम्ही !”

राजकुमारी म्हणाली—“माया, तुम्ही भाकलीकरी मरत डवी जाहे एका काया-साटी !” राजकुमारीनी त्याचा मावलेला बाक हसन बाकबाकरी मोडकरीकरी बरमळीकरी

वर्णन करून बाकबाक द्वीपांत जायला काम उपाय आहे ॥ विचारलें.

त्यानें थोडा वेळ तोडावर हात ठेवला, नंतर बाकून उभा राहिला व विचार करून व कांही गुणगुणत्या सारखें करून म्हणाला—
"कांही उपाय मला तरी दिसत नाही. अशक्य गोष्ट शक्य करून दाखविण्याचा प्रयत्न माझ्या मते फुकट आहे. तो बाक-बाक द्वीपांत पोचणें अशक्य ॥"

"पण ही गोष्ट तुम्हीच जाऊन सम-जाऊन सांगा त्याला." बहिणी म्हणाल्या. अब्दुल खुद्दूस हसनला एका खोलीत

बोलावून घेऊन गेला व म्हणाला—"बाळ ! घूमकेतु ॥ इतर महांवर एक वेळ पोचणें शक्य आहे पण त्या वाक वाक द्वीपांत पोचणें शक्य नाही. कारण त्या द्वीपांत स्वतः गंधर्वांचा राजा राहतो. त्या द्वीपाच्या रक्षणाचा भार शिवांच्या एका सैन्यावर टाकलेला आहे. सप्त पर्वत, सप्त नदनरी ॥ सप्त सागर ओलांडून जेव्हा लागते त्या द्वीपावर. अशक्य आहे तेथवर पोचणें. तो विचार तुं मनांतून काढून टाक. न्यर्थ जीव घोक्यांत कां घालतोस ॥"

तें ऐकून हसन जोरानें ओरडला आणि बेगुन होऊन जमिनीवर पडला. तें पाहून अब्दुल खुद्दूसला पण दया आली. त्याला शुद्ध आत्म्यावर प्रेमानें त्याच्या पाठीवर हात फिरवून तो त्याला म्हणाला—
"तुला भसा हताश व निराश झालेला पाहून ॥ देखील नार्हेट घाटतें. तुला एकध्यात सोडून जाणें देखील मला किंवा तुझ्या बहिणींना आवडणार नाही. विचार करून पाहूं या कांही मार्ग निस्तो का ॥ तुं माझ्यानरोबर येतोस का जरा ?"

पुन्हां हसनला जिवांत जीव आल्या-सारखें वाटलें. तो उठून उभा राहिला ॥

बांदलेला

महाताच्यावर निघाला. दाव एका पांढऱ्या हत्तीवर बसले. खुद्दूसनें हत्तीच्या कानांत कांहीतरी सांगितलें. त्याबरोबर हत्ती आकाशांत उडूं लागला. उडत उडत तो नीलगिरीवर पोचला. नीलगिरीत एक मोठी गुहा होती. गुहेचा निळें लोखंडी दार होतें. महाताच्यानें दार ठोठावतांभ एक काळा कभिज नीमो एक निळी तलवार हातांत घेऊन बाहेर आला. महाताच्यानें त्याच्या हातांतली तलवार चटकन हिसकावून घेऊन दूर फेंकून दिली. नीमोनें त्यांना आंत ॥ ॥ दाखविली. दोघे गुहेत

शिरल्यावर त्यानें आंतून दार बंद करून घेतलें. गुहेत सुमारे एक मैल अंतर जायत गेल्यावर त्यांना एका जागीं दोन दरवाजे दिसले. दोन्ही दरवाजे सोन्याचे होते. अब्दुल खुद्दूस एक वार उघडून आंत गेल्या. त्यानें सांगितल्याप्रमाणें हसन दारा-बाहेरच उभा राहिला.

एका तासानें तो महासारा एक घोडा घेऊन बाहेर आला. घोडा देखील निळ्या रंगाचा होता. त्यावरचे सोगीर देखील निळेंच होतें. त्यानें हसनला घोड्यावर बसायला सांगितलें. दुसरे वार उघडलें. दारापलीकडे

निव्या आकाशाव्यतिरिक्त त्यांना कांही दिसलें नाहीं.

“वाळ ! विचार करून तूं आतां शेवटचा निर्णय घे ! तुझ्यावर अनेक संकटे ओढवतील, प्राणादिक संकटे जोडवतील. त्या संकटांना तोंड देण्याची तुझी तयारी आहे का ? की तूं आपल्या बहिर्षीकडे जाऊन उरलेले आयुष्य सुखानें घालण्यासार आहेस ? हें तुझे तूं ठरव.”

“सहसावधि संकटे ओढवली तरी मी माघार घेणार नाहीं.” हसन म्हणाला.

“आईला भेटायला वेलील परत जाण्याची इच्छा नाहीं !” म्हात्तान्याने विचारलें.

“बायकोला ■ मुलांना बरोबर घेऊन आल्याशिवाय आईकडे जाण्याची माझी इच्छा नाहीं. हसन म्हणाला.

“ठीक, तर मग हें ■ घे ! या घोळ्याला हांकण्याची किंवा चालविण्याची गरज नाहीं. त्याला वाट माहीत आहे. तो तुला एका काळ्या पर्वतावर सोडील. काळ्या गुहेसोबरी घोळ्याला सोडून तूं त्याला गुहेत जाऊ दे ! एक म्हातारा बाहेर वेईल. रंगानें तो काळानुद्ध आहे. ■ गुढ्यापर्यंत लांब पांढरी दाढी आहे. त्याला बमस्कार करून ■ ■ दे. तो फर्वाचा राजा आहे. तो माझ्याहून मोठा आहे. माझ्याहून मोठा अधिकारी पण आहे. त्याच्या मदतीशिवाय तुझे ■ होणार नाहीं. म्हणून तूं त्याची मर्जी संपादन ■ पाहिजेस.” असें सांगून अळबुल सुद्धस निव्या गुहेत शिरला. निळा मोठा सेंकादं लंगल व आकाशांत उडूं लागला.

[पुढील गोष्ट पुढील अर्धी]

भुतांचें बेट

मुलांच्या आपसांत मुलांच्या गोष्टी चालल्या होत्या. “सपशेल खोटे. अरे भुते आहेतच कुठें !” एकदा पणाला. “असली तर अत् देत भुते. मला नाहीं भीति वाटत.” भाऊने फुडारकी मारली.

एकदात आजोबा तेथें आले आणि खूबींकर बसतां बसतां म्हणाले—“असली तर जमोत वापडी. आकल्याला त्यांच्यासाठी काय करावचें आहे !” “मुतांनी बर कुमारास धपाटलेच तर त्यांना पकडून बंद करून ठेवतां येतें आपल्याला.”

“खरेंच ! माणसें पकडतात मुतांना !” ताईनें आश्चर्य दर्शवीत विचारलें.

“आजोबा, आपल्याला पाहून भुतांना वृद्धां भीति वाटते का हो !” भाऊनें विचारलें.

“होऽऽ, पण कधीं कधींच” नाकास तपकिरीची चिमटी कांबीत आजोबा म्हणाले.

“हं ! हं !” समजलें. गोष्ट ! सांगा. आजोबा गोष्ट सांगा.” मुलें एकदा घोळला करून ओरडली. आजोबांनीं गोष्ट सांगायला पुरयात केली.

एका गांवांत रत्नशेट म्हणून एक व्यापारी रहात होता. त्यानें स्वर्णद्वीप, रत्नद्वीप पांथुद्वीप अशा निरनिराळ्या बेटांवरून सफरी केल्या होत्या. त्याला समुद्रावरच्या सफरींची फार हीस होती. त्यानें द्रव्यहि पुष्कळ मिळवले.

पण मनुष्याची द्रव्याची हाव कधीं मिटते का ! रत्नशेटला आतां साठ वर्षे पूर्ण झाली होती. तरी तो म्हणाला—

“बस, आतां फक्त एकदांच समुद्र प्रवास करणार.”

रत्नशेटाच्या आज्ञेचीच तोंडी की सर्व साज तयार झाला. फडफडीं शिबें आणि चालले जहाज मुक्ता द्वीपाच्या दिशेने. भुमारें पंधरा दिवस सुखरूप प्रवास झाला आणि सोळाव्या दिवशीं एकाएकी हवेंत बदल झाला. समुद्रांत चक्री वादळ हल्ले झाले. समुद्र खळखळून जहाज रवी-प्रमाणे गरगर फिरू लागले. जहाज कोठे जात आहे. आपला देश कोठे राहिला, जहाज किती दूर ओढले गेले आहे बरे

कसाचा देखील पण नव्हता. जहाज हेनकावे सात चालले पाहून सर्व अगदी घाबरून गेले.

पण त्या जहाजावरील सर्वांचे दैवत शिवंदर. वादळ थमले. समुद्र शांत झाला आकाश निरभ्र झाले आणि उगवतीला किनारा दिसू लागला. शेटजी म्हणाले— “माझ्या माहितीसला काही हा माग नाही. कोण जाणें असेल एकावे भूतपिशाच्यांचे बेट.”

हवू हवू जहाज बेटाकडे हाकारले. बेट जवळ येऊ लागले तसतशी मस्ती असल्याची चिन्हे दिसू लागली. डोंगर, झाडी, चरत असलेल्या शेळ्यामेंढ्या, शेते, मळे, एवढेच नव्हे, तर एका बाजूला एक शहर ■ राजवाडादि असल्याने दिसले.

“हे काय भुतांचे बेट असेल ! शक्यच नाही ” जहाजावरील लोक म्हणाले.

“काही तरी असले तरी आपल्याला येथे उतरले हे पाहिजेच. येथल्या लोकांच्या मदतीशिवाय आपण परत कसे जाणार ? ” शेटजी म्हणाले.

सरेच दोर्ते ते, त्यांना तेथे उतरणे माग होते. रत्नशेट, कप्तान आणि जहाजावरील

लोकां पैकी काही लोक हाती उतरले व बाकीचे सर्व जहाजावरच राहाले.

रत्नशेट आपल्या दोस्तांच्या बरोबर एका पळत वाटेने जाऊ लागले. थोडे अंतर गेल्यावर त्यांना एक गळा लागला. त्यात ■ म्हातारा रोष्ट्यांच्या बुंधाची ठळी करीत असलेल्या त्यांना विसला. रत्नशेटने विचारले कों ही वाट कोणाच्या भावाला मिळते ? परंतु त्या म्हातार्याने काहीच दिले नाही. की कोणें सर देखील पाहिले नाही.

‘महिरा असेल’ असे वाटून ते सर्व पुढे चालू लागले. एवढ्यांत ■ माणूस त्यांचावर कुठळ फावडे टाकून समोरून येताना दिसला. नवीन भाजसांना पाहून हा काही विचारील असे त्यांना वाटले. ■ तो मनुष्य समोरून येऊन आपल्या वाटेने निघून गेला. काहीएक बोलला नाही की त्याच्याकडे पाहिले मुद्दां नाही. एवढ्यांत पाठीमागून पाहता पाहता चार-पाच मुले धांवत आली आणि त्यांच्या मधून पुढे निघून गेली. एकही चिकटून गेल्याप्रमाणे वाटली पण त्यांचा स्पर्श झाल्याने भासले नाही. हे पाहून त्या

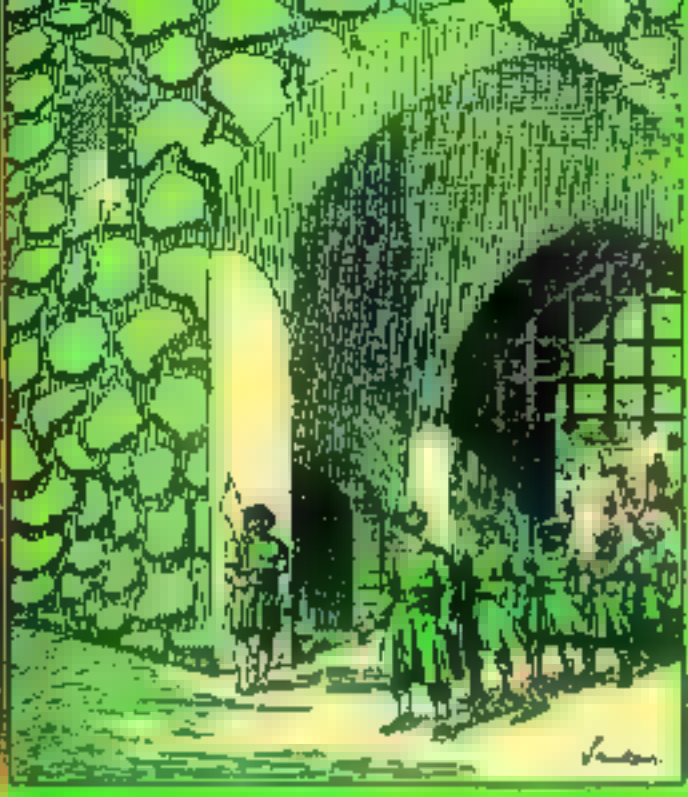

लोकांना मात्र खरी भीति वाटली. रत्नशेटाने म्हटल्याप्रमाणे खरोखरच ते भुतांचे बेट होते आणि ती अमोल माणसे सर्व भुते होती.

“शेटजी, तुम्ही म्हटल्याप्रमाणे खरोखरच येथे भुते आहेत. जला उलट पावली जहाजावर. आपण निघून जाऊ. येथे आतां क्षणभर मुद्दां धांवता उपभोगी नाही ” कप्तान म्हणाला.

“जरे जितां काय असे. हा भुतांचा देश आहे ना ! येथे ती आपल्याला पाहू शकत नाहीत. आपण काही मुद्दाम आलो नाही. वण आलोच आहोत तर सर्व काही

पाहून जाऊं वा. परत गेल्यावर कुणी विचारलें कीं [ ] पाहिलेंत तर काय सांगाल ! मग फलीती होईल ना ! चला पुढें, भिळू नका." रत्नशेट सर्वांना पोत्साहन देत म्हणाले.

मुकाब्यानें सर्व शेटजींच्या पाठोपाठ निघाले. थोडें अंतर गेल्यावर त्यांना प्रवेशद्वार दिसलें. तेथें पाहरेदार उभे होते. पण शेटजी म्हणाले कीं आंता आपण दिसत नाही आणि आपलें बोटणें देखील ऐकू येत नाही. मग कसली भीति ! शेटजी निर्भयपणें आंत शिरले ■ बीब मुठींत

धरून तीं सर्व माणसें देखील शेटजींच्या मागोमाग चालू उमगली. पाहरेदारांना कोणी दिसलेंच नाही मग ते [ ] तरी कसे अन् फेणाला ! सर्व तसेच पुढें निघाले. थोड्याच वेळांत राजमागानें जाऊन सर्व मंडळी राजवाड्याजकळ आलीं.

पाहरेदार तेथें देखील उभे होते. [ ] कोणी काही हं का चूं करीत नव्हतें. ही सर्व मंडळी स्वा पाहरेदारांच्या थोळण्यांत पुसूनच आंत गेली. आंत [ ] मोठा मळ यादा होता. कितीर्ण आंगण होतें. मोवताली बगीचा होता. मोठ मोठे रस्त फुल फुलाकुळानीं ओंखल्यानें माकलेले होते. सर्व आपापलीं कामें करीत होते गुपचुपपणें. आंत एका बाजूनें नृत्यगानाच ध्वनि येत होता. रत्नशेट सर्वांना घेऊन तिकडेच गेले आणि आंत शिरले. तेथील वैभव पाहून सर्वांचे डोळे दिपूनच गेले. तेथें एका बाजूला मेजवानी चाळणी होती, एका बाजूला बाघ बादन सुरू होतें, एका बाजूला नृत्यगायन चालू होतें. एका बाजूला राजारानी आणि राज परिवार बसला होता. दुसऱ्या बाजूस सरदार मानकरी बसले होते. बोटी पलीकडे प्रजा बसली होती.

जरा गंमत करूंया म्हणून शेटजी राजाच्या अगदीं जवळ गेले. त्याच्या कानाळ तोंड चिकटविलें तरी देखील राजाच दिसले नाही कीं समजले नाही. परंतु राजा एकदम मूर्च्छित होऊन त्याची रहस्य.

हे असें कां झाले ! तेथील सर्व मायकन एकमेकांकडे पाहू लागले. क्षणांत तेथें रंगाचा बेरांग झाला. असांतून विषबाधा तर नाही ना झाली म्हणून राजवैद्याक बोलविलें. त्यानें राजाच्या समोरचें अन्न [ ] घेऊन पाहिले, [ ] पाहिले पण त्यांत कांहीं सापडलें नाही. मग मंत्र्यानें मांत्रिकाला बोलावून आणलें.

मांत्रिकानें एकवेळ राजाकडे निरखून पाहिले व म्हणाला—“कांहीं नाही. काच्या-कून घारें गेले आहे.”

“म्हजचे काय !” मंत्र्यानें विचारलें.

“म्हजचे राजाकड मनुष्याची दवा लागली आहे. आणि त्यामुळे तो मूर्च्छित होऊन [ ] आहे. खावकून असें वाटतें कीं आपल्या मध्ये मनुष्य मोकळेपणानें वावरत आहेत. जोपर्यंत आलेली सर्व माणसें पस्तृत जाणार नाहीत तोपर्यंत राजा असाच

[ ] राहणार. खाबर कांहीं उपाय काढला पाहिजे.”

मांत्रिकाचे म्हणजे ऐकून मंत्री राजाच्या शेजारी उभा राहिला. हात जोडून डोळे मिटून वर पाहून त्यानें प्रार्थना केली. म्हणाला—“आमच्या देशांत आलेल्या मायवांगे ! आम्हांला विनाकारण त्रास देऊ नका. जेथे खाण्यापिण्याचे मुबलग सामान आहे. पोटभर खा, प्या, पाहिजे असेल तेवढें पांघून घ्या आणि येथून लवकर निघून जा.”

“हे मंत्र्याचे म्हणजे द्या माणसांना समजले ■ ते सर्व मानव तेथें मांडलेल्या

पानावर बसून पोटावर जेवले. जेवढे बांधून घेणे शक्य होते तेवढे बांधून घेतले आणि जहाजाकडे निघाले.

हे सर्व होईपर्यंत मांत्रिक राजाजवळ उभा राहून काही तरी पुढेपुढत येवोघार करीत होता.

रत्नरोद आपल्या अनुकरासह कहा-
आवर आला ■ तेथील लोकांना जून देण्यासाठी त्यांनी आणलेली गाठोळी सोडली. पण काय ! त्या सर्व जणांचे 'पिंड' झालेले होते. ■ पाहून मात्र सर्वांची सातरी पटली की ■ बेट भुतांचे आहे. मग काय त्यांना धास ध्याचला देखील पुरसत नव्हती. कसे तरी सर्वांनी जहाज गाठले व बाई बाईने शिडे लावून नांगर उचळत जहाज समुद्रात हांकारले. पुर गेल्यावर त्यांच्या जिवांत जीव आला. मग शांतपणे विचार

करून आपल्या देशाच्या दिशेला बहाज बळकून शोक्याच दिक्कांत ते स्वदेशी मुस-
परत आले."

इतकी गोष्ट सांभितल्यावर आबोबा म्हणाले—"ज्या प्रमाणे आपल्या वस्तोत आपल्याला भुते दिसत नाहीत. त्यांचे बोलणे ऐकू येत नाही, त्याच प्रमाणे भुतांच्या देशांत भुतांना आपली हालचाल आणि बोलणे समजत नाही आणि जवळ असल्याने त्यांना देखील होतो. म्हणूनच आपल्याला भितात. असं जर आपण एकमेकांना भितो तर आपण एकमेकांच्या बाटेस तरी का जावे ! ज्याने त्याने आपापल्या ठिकाणी असो. म्हणूनच यदा कदाचित भुते त्रास देऊ लागली तरी त्यांना चांगूळभयाने त्यांच्या आति-वांधवांत पाठवून द्यावे."

चंद्रावरची म्हातारी

एक गांवात एक गरीब बाबूंस राहता असे. तो तांदूळ चंद्रा करी. तो तांदूळ काढून घ्यावे एक रोख नेमाचे वेळ झाला असे. पुढे त्या रोखाची फार येथी जवळी. तांदूळ काढून झाल्यावर पाकड्याच्या वेळी कोणी भलत करतनास कोणी तरी बाई असोवी.

तो वेतही चंद्राच्या रात्रीच तांदूळ काढत असे. चंद्राचे जवळी कोणी काय देखाळ बंद. कित्याप्रमाणे यादण्यांत तो तांदूळ काढत असता एक दिवस चंद्रावर म्हातारी बाजी व परत गेली. वेळापानून ही रोख वेळ लागली. काही दिवसांनी त्याने म्हातारीला विचारले की तू कोण !

ही म्हातारी—"ही चंद्रकोणातली आहे. तुला काय करताला बाबूंस तुझ्या बघतीसाठी म्हणू मी रोख वेळे. बघ बाबा ! पर बाबूचे भलेच चंद्रावर वन."

गरीब बाबूस चंद्रावर तयार आणि दुसऱ्या दिवशी आपल्या सहाला बरोबर घेऊन म्हातारी बरोबर चंद्रावर गेल्या पुढी.

तेथे बाबूस ती तिचेच चंद्रावर उडीस पडतात. तुम्ही चंद्राच्या नीट स्वाहातून राह, म्हणजे विसतोक तुम्हाला ती.

भीमूचे पराक्रम

लुप्त ही आयुष्यांतील अवयव बघणीची पहिली शयरी आहे. लघु समारंभ उरकला की शेजारी पाजारी नातेवाईक मित्र मंडळी संततीच्या पाहुलीकडे बोळे आणि फान लावून बसतात. महालक्ष्मीच्या लाला दोन वर्षे शाळी तरी अजून काही चिन्हं व्रिसेनात आणि ही गोष्ट शेजारणींनी तिच्या आई जवळ पोखळ देखील वाखविली.

“बाई, महालक्ष्मीकडून काही जतने बैकल्प्ये नाही का करविलीत ? दोन वर्षे शाळी की खीन होऊन.” एक जण म्हणाली.

“खरंच हो, मुलाबाळांतच संसाराची गोडी आहे. ती हांसू लागली की देव सुद्धा धावून येतात ती गर्मत पाहतायला. आणि त्यांचे रडणें ऐकून मुतं वातात पडून.” काकूबाई म्हणाल्या.

काकूचे हे वाक्य भीमरावांच्या विचारी डोक्याला पुरले. तो विचार करू लागला की मुतांना घालविण्याचा एखादा सोपा आणि सरळ मार्ग असतां लोक तो काय करून काय पाहतात नाहीत ?

एखादा तो आपल्या बायकोला म्हणालाच—“मुतांना घालविण्यास बली देण्या-विषय दुसरा मार्ग नाही का ?”

“अहो मुतांवितांविटल असं काही तरी बोलू नये” लक्ष्मीने त्याला बजावले. तेव्हां पासून तो काय विचर्या कधी काही बोलला नाही. त्याच्या मनांत मात्र सारखे हेच विचार येत. त्यांतून त्याने ऐकले होते की जमीनदाराच्या बागेतील वाळवंट भूतं आहेत. काय विचारा-यलाच नको. त्याने त्या मुतांना घाल-

विण्याचा निश्चयच केला. पण त्यासाठी मूल कोठून आणावयाचें ? त्याला आठवले की मोलकरीणीचे मूल लहान आहे व ती ओसरीवर त्याला कुशीत घेऊन निजते.

दिवशी रात्री मोलकरीण नित्या-पनाणे आपल्या मुलास घेऊन ओसरीवर निजली होती. सर्वकडे सामसूम शास्त्रावर मीनराव उठले व हाकून मुलाला उचलून आणले व त्याला त्या भुतांच्या वाळ्यांत मधल्या खोलीत नेऊन ठेविले आणि त्याच्या रडण्याची तो वाट पाहू लागला. बराच वेळ झाला. शेवटी कंटाळून भीमरावांनी एक चिमट्ट काढला आणि त्याची किचाळी ऐकतांच मृत बघण्यासाठी बाहेर आला आणि दाराबाट खूप राहिला.

इकडे मूल किचाळून किचाळून राहू लागले. त्याचे रडणें ऐकून मोलकरीणीला जाग आली. मूल कुशीत नव्हतें. ती घाबरली. नवऱ्याला उठविलें. सर्व घरदार बागे झालें. जिकडून मुलाचा आवाज येत होता त्या वाजूस ती माउली धांवली. तिच्या मार्गे सर्व जण गेली. तेव्हांत भीमूच्या समोरून एक मोठी घूस पळत

गेली. तिला पाहून भीमू “भूत ! भूत ! ! भरा ! पकडा ! !” म्हणून आरोळ्या ठोकित तिच्या पाटोपाट धांवला. घूस केव्हांच झाडाच्या बुभातील विळांत गडप झाली होती.

भुताच्या वाळ्यांतून मुलाच्या रडण्याचा आवाज आला म्हणून ती बाई धाईधाईने आंत गेली व मुलाला पटकन उचलून घेतलें. तें सुस्वरूप असल्याचें पाहून त्या माउलीचा जीव खाली पडला. त्याला घेऊन ती घरी आली आणि त्याला कुशीत पदराखाली घेऊन स्वस्थ झोपी गेली. थोड्या गडबडी नंतर बाकी सर्व लोक आपापल्या घरां गेले.

जिकडे तिकडे सामसूम झाल्यावर मीम्बू घरी परतला व जंघरणावर आडवा झाला.

त्याला पाहतांच महालक्ष्मीने सर्व प्रकार ताडला. हा सर्व प्रताप नवऱ्याचाच आहे ही गोष्ट तिला कळून चुकली. ती म्हणाली—
“अद्यानें का कुठें सुतें पळून जातात ! मला तरी विचारावयाचें होतें अगोचर.”

“हें थरें आहे. सूच ना मला सांगितले होतेंस फीं मुताबितांच्या गोष्टी घोकत जाऊं नका म्हणून ! आणि असें पहा, मोठी माणसें सांगतात ते काय खोटें म्हणून ! शेजारच्या त्या काडून नाही का म्हणाल्या, मुलांचे रडणें ऐकून सुतें चार कोस दूर जातात म्हणून !”

त्याचें तें उत्तर ऐकून लक्ष्मी थक होऊन पहात राहिली. थोड्या वेळानें विचार करून ती म्हणाली—“होय पण मूळ

जाणूनही रडलें तर. मुद्दाम रडविल्यानें नाही हीं सुतें पळत.”

“छे ! छे !! कसं कसं होईल. मी पाहिलें ना त्याला फळून जातांना. अगदीं माझ्या समोरूनच गेलें तें.” मीम निवून म्हणाला.

“सुत कसलें. ऊंदीर किंदीर असेल धकाधर. गेला असेल पुढून फळून.” महा-लक्ष्मी म्हणाली.

तसेंहि असेल धसा मनाशीं विचार कळज मीम्बू गप्प बसला.

रात्र संपून उजाडलें तोच भीमरावांच्या पराक्रमाच्या गोष्टी आल्या त्याच्या तोंडून ऐकू येऊं लागल्या. भीमरावांनीं मुताच्या हातांतून मुलाला सोडवून आजल्यामुळे सर्व लोक त्याची भक्षसा करीत होते.

[पुढील अंकी नवा पराक्रम]

चपला चमके धन वर्षे

[स्वामी रामतीर्थ कथा]

साकेटीस हा ग्रीक तत्ववेत्ता होता. त्याची वायक्रे महा कजाग बाई होती. एकदां तो गहन विचारांत मग्न असतां त्याची नायक्रे आली आणि कांहीं तरी काम सांगून त्याच्यावर कडाडली. तो चिंतनांत इतक्या होता कीं तिच्या बोलण्याकडे त्याचे लक्षच गेलें नाहीं. त्याला शांत बसलेला पाहून ती जास्तच चिडली. तरी देखील

तो शांतच होता. त्याची विचार तेंदी तुटली नाहीं. त्याची ही समाधी असावा वाटून तिनें एक लांब्याभर पाणी आणिलें व त्याच्या डोक्यावर ओतलें. तेव्हां जरासें डोकें वर तो म्हणाला—“विजा चमकून मेघ गर्जता झाली म्हणजे पाऊस पडतो. हें विधान सत्य असल्याचें आज पुरेपूर माझ्या ती जास्तच चिडली. तरी देखील प्रत्ययास आलें.”

भाग्य देवता

आमिका खंडातील समुद्रकिनार्यावरील एक शेळ्यांत एक कोळी राहात असे. तो पंका मोठ्या सकाळीतून मासे पकडून आणीत असे. मासे पकडण्यासाठी तो गोल टोपल्याचा उपयोग करी. योम्य अशी जागा पाहून दोन्या बांधून त्या पाण्यांत टाकून ठेवी. त्या दोन्यांच्या टोकांना तो एक लाकडी तुकडा बांधून ठेवी म्हणजे टोपलीची जागा त्याला नेमकी सांपडे.

एक दिवस त्याने पंका मागून एक दोन टोपल्या प्लोडक्या. पण त्या दोन्ही रिकाम्या निष्कारल्या. तिसऱ्या टोपलीत एक शेळ्याच फक्त होता. निराश होऊन त्याने चौथ्या टोपलीची दोरी ओढली. ही टोपली नरीच भरलेली असल्यासारखी त्याला वाटली. नुकी आज चार पैसे आपण आपल्या गांठीला

बांधणार असे त्याला वाटले. त्याने ते टोपलीचे बाळे ओढून पाहिले तर त्यात एक अगदी वाळकुडी अशाक म्हतारी बसलेली त्याच्या दृष्टीस पडली. पाह- तांच एकदम त्याच्या चेहरा फिका पडला. तसेच त्या म्हतारीक पाण्यांत फेकण्याचा त्याने विचार केला. परंतु म्हतारी फक्त लागली.

“नको रे मका पुन्हा पाण्यांत खेदू. धरी घेऊन चढ. माझा तुला काही वास होणार नाही.” म्हतारीने विनवणी केली.

“खरं आहे बाजीबाई. मलाच माझ्या पोटापुरते मिळत नाही तर तुला कोठून घावं! आतां येथे पाण्यांत पडलीस तरी मरणार, धरी गेलीस तरी मरणार!” कोळी म्हणाला.

म्हतारी उशीच त्याच्यावरोवर त्याच्या घरी गेली. तेवढी वेळ कोळ्याने आपल्यावरोवर तिला देखील जेऊ घातले आणि तिला म्हणाला—“बाजीबाई तुझा मला वास होणार नाही म्हणालीस, पण आतां संध्याकाळी तूच काय वाडू!”

“आतां जसे दोन वास वाढलेम तसेच तेव्हाहि उधां संध्याकाळपर्यंत तुझ्याकडे गांठाभर गाई येतील बघ. तू त्यांच्यासाठी गोठा तयार करून ठेव.” म्हतारी म्हणाली.

कोळ्याने तिला निरनिराळे प्रभ केले. तिने कक्षाचेहि उखर दिले नाही. गाई- साठी करून ठेव पणदेच म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळ पासून तो त्याच कामाकडे लागला संध्याकाळपर्यंत त्याने चांगला पैसेपैसे गोठा तयार केला. त्याला काटेरी कुंभ वातले. घर छप्पर बसविले. संध्याकाळपर्यंत त्याला हे काम पुरले.

संपून तो परत येत असता त्याला उड्याच्या वाजून गावी येत असल्याचा आवाज ऐकू आला. खणकर बांधून त्याने पाहिले तर सरोवरच एका मोठ्या बैलाच्या माथोमाथ गाईबासरे त्याच्या गोठ्यांत जाऊन उभी राहिली.

त्या विचसापासून कोळी गवळी झाला. त्याचे दिवस पाळटले. दिवसे दिवस त्याचा धंदा चांगला चालू लागला आणि तो चांगला श्रीमंत झाला. त्याने लग्न केले आणि संसार धाटला.

आतां गांवांत त्याचा माव वाढला होता. हाक त्याच्याकडे सदा ध्यायला येऊ लागले, परंतु त्याचा स्वभाव पालटला होता. गर्बाचा तर अगदी बरच्या टांकाळा जाऊन मिडला होता.

वर्ष सहा महीने गेले. एक दिवस कोणा एका धनिकाकडे त्याला जेवणाचे

निमंत्रण होते. जेवण रात्रीचें होते अर्थातच परत येण्यास त्याला उशीर झाला. म्हातारी दारें खिडल्या बंद करून झोपी गेली होती.

कोळी खूप खाऊन पिऊन घरी आला. आंतून कोणाचाहि आवाज न आल्याने तो चिडला आणि जोरजोराने दार खडखडयून म्हातारीला हाका माकू लागला. "कोणीच फर्त दार उघडीत नाही! म्हातारी कुठे गेली? तळ्यांत बुडत होती, तिला वाचवले त्याची हीच फेड. ए म्हातारे! दार उघड! पडली आहेस घोरत."

म्हातारीने दार उघडले आणि दारांतच उभी राहिली. कोळ्याकडे पाहून ती म्हणाली—"उगीच कां मला बोळवोस? ज्याला उपकाराची जाणीव नाही. अशा लोकांजवळ राहायची माझी इच्छा नाही. आतां मला येथून गेलेंच पाहिजे."

"वरं होईल मी तीच वाट पाहत आहे. एकदांची तुझी व्याद आईल." कोळी म्हणाला.

दुसरे दिवशीं पाहाट होतांच म्हातारी उठली. घराचा केरवारा, सदासारवण केले. भांडीं पासून पुसून ठेविली. गोठ्यांत गेली. गोठ्याची दारें उघडली आणि स्वतः तळ्याच्या दिशेनें माकू लागली. तिच्या पाठोपाठ सर्व जनावरे देखील निघाली.

कोळी सकाळीं उठून पाहतो तो गोठा रिकामा. म्हातारी विसली नाही. आजू-बाजूला त्याने पाहिले. कोठे कोठे मागमूस लागला नाही. परतो आतां, येरे माझ्या मागच्या. पुन्हां त्याला मासे पकडून कोळ्याचा धंदा करावा लागला. त्याने स्वतःच आपल्या माक्याला हाकळत कावले होते.

बहिरे आई सारे

एक गांवांत एक मठ होता. तेथे एक साधू राहात असे. एक दिवस साधूने आपल्या शिष्याला गांवांत बोली तलाख सांगितले.

तो शिष्य बहिरा होता. त्याला वाटले गुरूने लोणचे आणावयास सांगितले आहे. म्हणून तो गांवांत गेला. एका घरांत एक मुलगी भागावर कापड विणीत बसली होती.

"आमच्या गुरूजींच्या साठी थोडे खोणचे देता का?" शिष्याने विचारले. ती मुलगी देखील बहिरा होती. ती म्हणाली. "आ मागावर सध्या जे कपड आहे ते विकऊच आहे."

"तुला वेळ नसेल तर मीच आऊन घेऊन येतो लोणचे." असे म्हणत तो आंत गेला. मुलीने शिष्याला लोणचे नेताना

पाविले. तिला राग आला. तिची आई कपडे धुण्यासाठी तळ्याच्या काठी गेली होती. ही मुलगी आईघाईने तेथे गेली. आणि सर्व आईला सांगितले.

आई बहिरीन. आश्चर्याने तोंडावर बोट ठेवून म्हणाली—"अगडस आई. आतां पासूनच लमाला तयार झालीस कां काय? अगोदर. तुझ्या आई माईची तरी होऊ देत आणि मग तुम. कुणी ऐकलं तर हंसणार नाहीत का तुला? आई, आई, आई, आई. शर्य झाली हो पोरी पुढे. जा आतां घरी आणि आपलं काम पुरे कर." आई पण बहिरीन होती. ती एका दमांत एवढे सर्व बोलून गेली आणि मुलीला घरी पाठविले.

मुलगी घरी जाऊन कापड विणू लागली. पण इकडे आईच्या डोक्यांत विचाराने

काहूर माजले, खुणे घुतां घुतां विचार करूं लागली. एकदां मुलीच्या होक्यांत ल्हाचा विचार आला म्हणजे मग उखीर करतां कामा नये. तिच्या साठीं आतां मुलगा शोधलाच पाहिजे. ■ बावर्तोस टाळाटाळ करून चालणार नाही. आक्षांघ हांच्या कामावर घासली पाहिजे ही गोष्ट. लग्नगीजे तिजें कपडे पिळले आणि घराकडे निघाली.

तिचा ■ कधीं कपडे बिणी, कधीं टोपल्या बिणी. आज तो टोपल्या बिणत बसला होता. त्याच्या मनांतून त्या आठव-
ण्याच्या बाजाराला बऱ्याच टोपल्या, हुपें, दुरव्या विकण्यासाठीं न्यावयाच्या होत्या आणि त्याची बाबको सागावरचें ठाण पुरं करा म्हणून पाडीस लागली होती.

बाबको कपडे वाळत धाऊन नवऱ्याकडे आली, व आपल्या लेकी विषयी बोचूं

लागली. म्हणाली—“ऐकलंत का ? आपली जाई आतांच रग्य करून वा म्हणजेच. जमून पदर सुद्धां अंगावर घेतला नाही तो काय चाले हे ? पण मुलींनीं एकदां ल्हाचा व्यास घेतला म्हणजे तें लांबणीवर टाकणें बरे नाही. कांहीं तरी विचार केलाच पाहिजे. ऐकलंत ना ? तुम्हांला ■ वाटतं !”

नवऱ्याला वाटलें वाक्ये आपल्याला तें ठाण पुरं करण्यासाठीं सांगायला आली आहे. तो म्हणाला—“ठाण, ठाण, ठाण. तेहि विकण्याचेंच आणि देंदी विकण्याचें. उद्यांच्या बाजारांत मी टोपल्या हुपें नेणार म्हणतोय. सर्वांला पैसे मिळाले म्हणजे झाले. मी आज टोपल्याच विणणार आहे.”

तो मनुष्य देखील बहिराच होता. मग त्याचे मन न बोलेल तर कस होईल !

किष्किंधाकांड

सुमीवाचे बोकणे ऐकून ■ म्हणाला—
“■ तुम्हां दोघांच्या वैराचें कारण कळूं दे.” सुमीव म्हणाला—“माझे ■ आणि मी आम्ही दोघे वाळीला फार ■ देत होतो. पुढें वडील वारक्यावर तोच राजा झाला. तो माझा बडील भाऊ. मलाहि तें मान्य होते.

तुम्हुमी नांवाच्या राजसाला मायावी नांवाचा ■ पराकामी झुक्या होता. एकदां एका खीवरून मायावी व वाळी दोघाचे भांडण झाले. तेन्हां एक दिवस मध्यरात्री मायावी वाळीच्या किष्किंधा वगरीच्या द्वारखवळ आला आणि वाळीला

सुद्धाला जाहान केले. वाळी मायावीची लोख मोडावी म्हणून गादेर पडला. आम्ही सर्वांनीं, त्याच्या सर्व शायकांनीं त्याला अडविण्याचा प्रयत्न केला. परंतु आम्हांला वाजूला धाऊन तो तसाच पुढें निघावा. तो एकटाच जात असलेला पाहून मी त्याच्या मागोमाग गेलो. वाळी येत आहे हें पाहून मायावीची भितीनें गाळण उडाली व तो जोरानें पळत सुटला. आम्ही दोघेहि त्याचा पाठलाग करूं लागलों. वाळी आपल्याला गांठणार हें ओळखून तो एका मोठ्या गुहेत शिरला. त्या गुहेच्या तोंडाशीं इतकें गवत वगरीच्या द्वारखवळ आला आणि वाळीला वादलेलें होतें कीं सहज आंत जाणें कोणा-

काहि साध्य झालें नसतें. मायावीक वाटले की बाकी आठ येणार नाही. बाकीने गुहेच्या तोंडाशी त्याची थोडा वेळ वाट पाहिली. पण तो बाहेर येत नाही असे पाहून मला म्हणावा—“सुधीवा! की आठ वासो आणि त्या मायावीचा समाचार घेतो. मी येईपर्यंत तू येथेच था गुहेच्या तोंडाशी थांब.” निरुपाम होऊन मी तेथेच त्याची वाट पहात राहिलो. वर्षभर त्याची वाट पाहिली. तो न आल्यामुळे मलाच हाका कुठेका मनांत येऊ लागल्या. मायावीने त्याला मारले तर नसेल ना!

तरी कांही दिवस मी गुहेच्या तोंडाशी वाट पहात बसलो होतो. इतक्यांत आतून रक्ताचा छोटा बाहेर आला. त्यावरून बाकी येका असावा अशी संकल्पना मनांत आली. मायावी बाहेर येईल या भीतीने गुहेच्या तोंडाशी एक नांगला भोठा दगड बाकीच्या नांगाने तर्पण केले आणि मी किटकिटा नगरीला परत आलो.

बाकीच्या सृष्टीविषयी मी कोणाशी कांही बोललो नाही. तरी मंत्र्यांनी तो बंदीज केला. शेवटी विचारानंतर त्यांनी मला राज्याभिषेक केला.

कांही दिवसांनी बाकीने मायावीचा ठार केले व परत तेथे मी राज्य करीत असल्याचे ऐकून त्याला राग आला. त्याने रागासमाने मंत्र्यांना कैद केले आणि माझ्या बंगलावर बसून आला. मी होऊन त्याला नमस्कार केला. परंतु त्याने मला आलीर्वात दिली नाही. आपला मुकुट काढून त्याच्या पायांनी ठेवला. तरी देखील त्याच्या मनाने सन्मान झाले नाही. गुहेच्या तोंडाजवळ थांबल्यासून तो माझ्या राज्याभिषेकासंबंधी सर्व हकीकत मी त्याला सांगितली. पण त्याला सगळ्यांत

वास्तव सगळ्यात तो गुहेचे तोंड बंद केल्याचे. वाटले की मी मुद्दामच त्याला बंधून ठेवल्यासाठीच गुहेचे दार बंद केले होते. तसेच त्याने त्याची समजूत घ्यावयाची पण नव्हत. त्याने सर्व मंत्र्यांसमोर आपला कल्याण कमी केले नाही.

मी त्याला पुन्हा पुन्हा सांगितले की त्या गुहेतून आलेल्या पाहूनच मी पावले. वाटले मायावीने मुळाच ठार केले.

तो म्हणाला—“तो रक्ताचा वाट मायावी त्याचे पापबळ्या रक्ताचा होता.” त्यांना मारल्या नंतर तो गुहेच्या दाराजवळ आला व हाका माकं लागला. तोंडफेक गुहेच्या तोंडावर दगड ठेवून निघून गेलो होतो. तो आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला—“आने मुद्दामच ते दार बंद केले होते.” जसाप्रकारे मला होय देऊन मला किटकिटा नगरांतून हाकलून दिले आणि माझ्या नाककोबेहि त्याने अपहरण केले. मला जसे मटकाने लागत आहे.

मी बरेच दिवस बघण मटकत हा कल्याणक पर्वतावर येऊन बोलोचलो. आप

असल्यामुळे तो एकत नाही. म्हणून मी येथेच राहिलो आहे. हे रामा, विनाकारण बाकीने मला दिले. वास्तव तसे माझी मुकता कर.”

सुधीन पुढे सांगू लागला—“हा शास्त्र माझा इतिहास. आता बाकीचे सामर्थ्य समजून घे. अचाट शक्तिशाली आहे तो. तो रोख सूर्योदयापूर्वीच चार दिशांच्या चार सप्रहाकर संध्यावंदन करून येतो. पर्वतावर चढून मोठमोठे प्रचंड दगड घेऊ प्रमाणे वर उडवून सहज शेलतो. मोठमोठ्या वृक्षांना अगदी लीलेने तो तोडून मोडून

टाकतो. त्याच्या अचाट सामर्थ्याची गोष्ट तुला सांगतो—“मायावीचा नाप दुन्दुभी हा सुद्धा बाकीपणापेच बळवान होता. हजार हत्तींचे बळ होते त्याच्या अंगात. त्याने सागराचा सुद्धा का बोकाविले.” परंतु सागर म्हणाला—“तुझ्याशी युद्ध करण्याचे सामर्थ्य भाक्यांत नाही. तू हिमाळ्याकडे तो तुझ्याशी युद्ध करीक.”

दुन्दुभि रेवळाच्या रूपाने वाकत असे. तो हिमाळ्याकडे गेला आणि त्याला शिष्याने पोखरून लागला. हिमाळय म्हणाला—“मी काही तुझ्याशी करण्या

नाही. किती तरी जपानि मुनि येथे करीत आहेत. त्यांचे तपोभंग होईल. तुला युद्ध करतानाच जसेक तर तू किष्किभाविषति वाळीकडे जा.”

दुन्दुभि किष्किवेच्या आणि आपल्या सुरांनीं जमीन ठप्पळ लागला. बाकी अंतःपुरातून बाहेर येऊन रागारागाने म्हणाला—“निपात्य कंटाळलास वाटते !”

वाळीने, श्वाने दिलेली सोम्याची गळ्यांत घातली व दुन्दुभीशी गेल्या.

दोघांचे फार भयंकर वृंक्ष सुरू झाले. वाळीने दुन्दुभीची छिन्ने करून परागरा फिरविले आणि जोराने जमिनीवर आपटले. त्यामुळे दुन्दुभीला आगळे आणि कानातून रक्त वाहू लागले. वाळीची छकि वाकतच होती. शेवटी त्याने दुन्दुभीला उचळले व जोराने जमिनीवर आपटले त्यावेळी तो गतप्राण होऊन जमिनीवर पडला. त्याच्या देहाला वाळीने काचेने उडविले तेव्हा तो एक कोसभर दूर जाऊन पडला. त्याच्या रक्ताचे जेव मातंग मुनींच्या आश्रमापर्यंत जाऊन बहले. रक्ताचे जेव पाहून मुनींना क्रोध आला त्यांनी आयमनाबाहेर येऊन

ते येत पाहून आप बाणी केली. “या यारणारा व त्याचे अनुयायी कल्पभूक वनांत शिरताच भस्म होऊन बातीक.

“ती आपणाजी ऐकताच वाळीचे अनुचर वाळीकडे भांवले. त्याला मुनींचा ज्ञान सांगितला. तेव्हा वाळी स्वतः आपमोचनासाठी मुनींचा शरण गेल्या. परंतु मातंग मुनींनी आपले मागे घेतले नाहीत. तेव्हा पासून वाळी या बाजूला फिरकत नाही. आणि म्हणून तर मी माझ्या मंत्री असाखासह आणि गिवांसह राहात आ. हे

तिथे टेकडी सारखे दिसते आहे ना ते दुन्दुभीचेच आहे.

“एक का दोन किती सांगू त्याच्या पराक्रमाच्या गोष्टी. ते पहा एकापुढे एक सात लाह आहेत. वाळीचा एक बाण त्या सर्वांना नेवून आरपार जातो. अशा पराक्रमी वाळीला तू कसा मारू शकशीक !”

मुमीबाचे म्हणजे ऐकून लक्ष्मणाने विचारले की रामाच्या कशा तऱ्हेच्या पराक्रमाशी तुला मनीसि पाहिजे आहे !

“मी वाळीला भांगला ओळखतो. तो कधी कोणाकडूनहि पराभूत झाला नाही

भी त्याच्या पार कितो. म्हणून घर वेळे वरून राहातो. आता रामाच्या पराक्रमा-
विषयी म्हणजेच तर मग काही त्याची
कल्पना नाही."

सुमीबाची संका घूर करणाऱ्याकडिता राम
हुन्हुन्हीच्या बघावकळ गेला आणि पायाच्या
बोटांनी ते त्या घोर घुं विरकामून दिले.

"बाकीने कोसमर उरवले तेव्हा बाकी
मुद त्या बघलेला होता आणि हे करिरहि
पार मग झालेले होते. आतापर्यंत मगून
बरेच हजेरे झालेले आहे. तेव्हा दुसरी
काही काळ पडत. मग, तुं देखीक

बाकीमगने एक बाळांत त्या ताडाचा
जेव केवळ तर मग काही तरी मंदार
कसेक."

कमार्पांत रामाने आपल्या मातापुत्र
करकरा व मनुष्यावर नवून कानापर्यंत
भोवून ह्यांच्या रोस्ताने सोडला. तो बाप
त्या ह्या ह्यांना मेवून दोनराकळ मेवून
पुन्हा मातांत वेळून बसला.

रामाच पराक्रम सुमीबाका
माझी वाढले. म्हणजे—"बाकीचाप
रामा, ह्यांचा मुदां तुं पराभव करशीक.
लागी पटली. आतां तुं माझा पार
विष हाकलत." असे सुमीबाने रामाका
दंडवत केला, नि रामानेहि त्याला पेमा-
कितव दिले.

तद्वेळार तिघांनी मिळून बाकीचा
वध करण्याचा वेळ केला आणि किटिकलेला
निघाळे, तेथे गेल्यावर सांगण्यावरून
सुमीबाने बाकीका कुस्तीबाडी आहात केले.
कमोड वगून, दंड बोवून सुमीबाने गर्जेचा
केली आणि बाकीची पहात समोरच
ठेवा राहिला.

माझाची बघावा ऐवून बाकी देखील दंड
बोवून हुंकार करीत पुढे सरतावका. दोघांचे

दंड सुळ झाले. दोघेहि आवेष्टाने पवित्रे नदळीत होते. दोघेहि आपापल्या चपळाईची कमाळ करीत होते. रामकृष्ण खमे होते, त्यांची कुस्ती पाहून ते दोघे शाले. त्या दोघांत वाली कोण आणि सुमीव कोण हेच सुळीं कळेनासे झाले. दोघेहि सारखेच दिसत होते.

वालीचा जोर जास्त होऊन लागला तेव्हा सुमीव कोठे दिसतो का म्हणून पाहू लागला. झाडाभाड उभा असलेला राम त्याने हेरला. त्याची काही हातचाड पारल्याने सुमीवाला भासले नाही. त्याच अवधीत वालीने त्याला बेदम धडविले. वालीपुढे आपला निभाव लागण नाही असे पाहून सुमीव त्याच्या तडाख्यांतून सुटून कण्ठमूक पर्वताकडे पळत सुटला. वालीनेहि पाठलाग केला. पण तो वालीच्या

हावीं सांपळ्यापुर्वीच कण्ठमूक कनांत पोहोचला. "वांचलास नेव्या वा." म्हणून वाली परत फिरला.

सुमीव पळून गेलेला पाहून देखीक त्याच्या पाठोपाठ कण्ठमूक कनांत गेले.

रामाला पाहून सुमीव एकदम नवताळून ओरवला. "वाली फकीती करायलाठीच की काय वालीची कुस्ती सेळण्यास मला पाठविलेस! मी वालीच्या पराक्रमानी प्रथमच कल्पना दिली होती. मग तेव्हाच का नाही आपली असमर्थता मगाट केळीस. आव्हानच तर मारामचा बाण. पण तेव्हाहि साक्ये तुझ्यांत नाही. जर तुझ्या मनांतून मला मदत करायची नव्हती तर पाठविलेसच का हुंकार! बरा होतो मी आपला केवें." का मगाले सुमीव रामाक बरेच बोळवला.

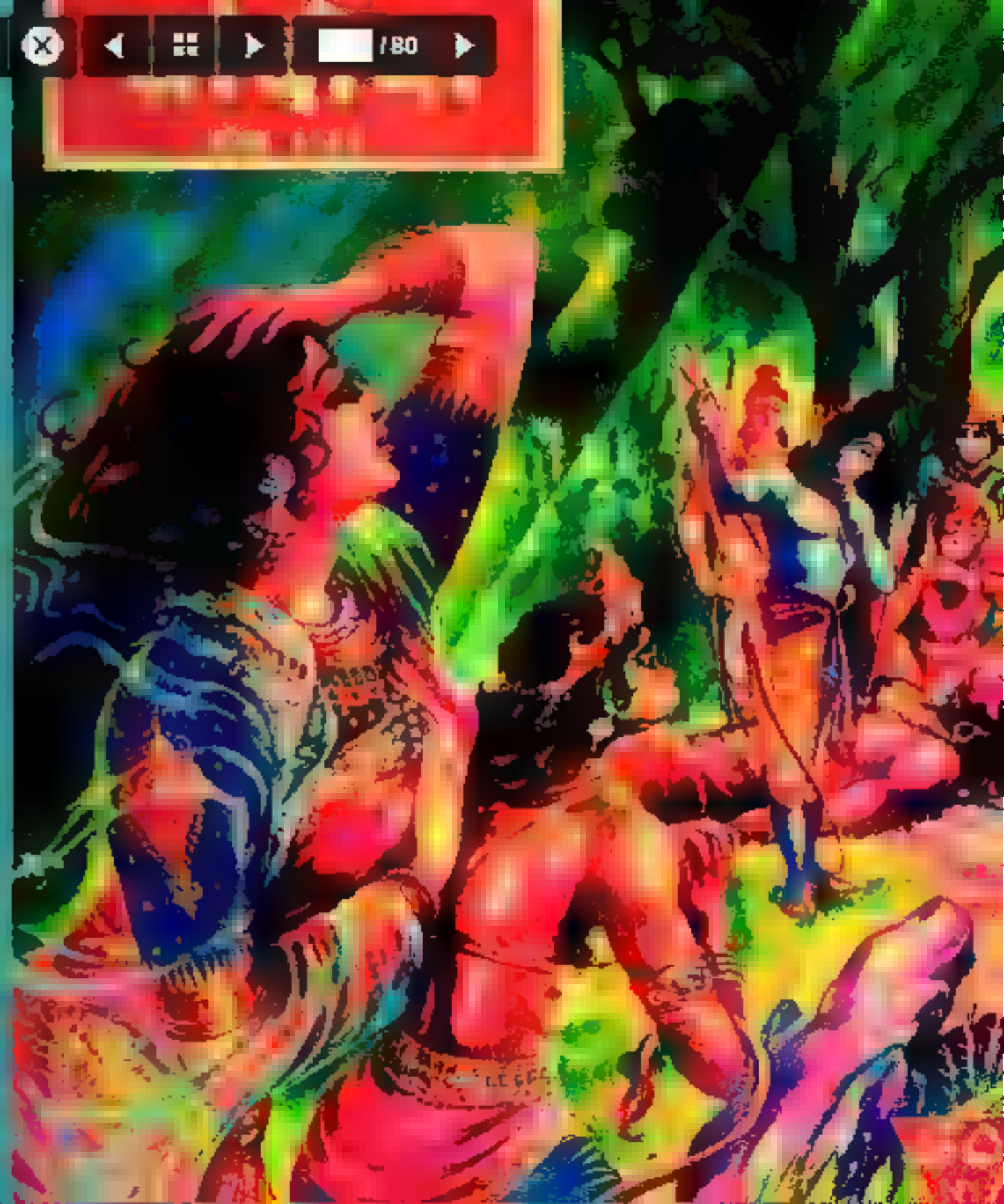

१८. माथर हार्ने

स्विझरलंड आणि इटालीच्या सरहद्दीवर आल्प्स पर्वताचे हे एक सर्वांत उंच थसे शिखर आहे. याची उंची १४७८० फूट आहे. १४ जुलई १८६५ रोजी सर्वांत प्रथम एडवर्ड व्हिग्नर व त्याचे साथी हे यांनी शिखर जिंकण्याला पराक्रम गाजविला.

भारताचा इतिहास

दिल्लीच्या बरिद उमरावांना सुल्तान जलालुद्दीन याची कारकीर्द आवडली नाही. तो गादीवर बसला तेव्हा त्याचे वय ७० वर्षे होते. तो स्वभावाने शांत व सौम्य होता. त्याला युद्ध व रक्तपात आवडत नसे.

सन १२९२ या वर्षी मंगोल जातीच्या हुंडीच्या हुंडी भारतावर स्वाभ्या करू लागल्या तेव्हा जलालुद्दीनाने त्यांचा पराभव केला. हारलेल्या सैन्याला स्वदेशी परत जाण्यास परवानगी दिली. काही जणांनी मुसलमान धर्म कबूल करून हिंदुस्वातांतच राहण्याचे ठरविले तेव्हा सुल्तानाने त्यांना परवानगी दिली.

जलालुद्दीनाला एक मुलगी होती. त्याने आपल्या भावाचा मुलगा अल्लाउद्दीन खिलजी थाला आपला पुत्र समजून त्याला सर्व शिक्षण दिले. पुढे त्यालाच आपला गाई करून

घेतले. त्याला कर म्हणजे अलाहाबादचे राज्य दिले. अलाहाबादची नवाबी हातों आल्यापासून अल्लाउद्दीनाची वकलोतुफता वाढत गेली. तो फार महत्वाकांक्षी व कर्तबगार तर होताच. त्याने सन् १२९२ मध्ये भाळव्यावर स्वारी केली. भिल्ला राज्य जिंकले व त्यामधून वकिस म्हणून सुल्तानाकडून अयोध्येचे राज्य मिळविले.

भिल्ला येथे त्याला दक्षिणेकडील देवगिरीच्या खान्दवांची कीर्ति व वैभव यांची माहिती कळली. रामदेवराव यादव हा त्यावेळी देवगिरीच्या गादीवर होता. देवगिरीचे राज्य तुटण्याची इच्छा खिलजीच्या मनांत उत्पन्न झाली. आपला चुल्ता सुल्तान जलालुद्दीन थाला कळविल्याशिवाय विष्व पर्वत ओलांडून एक हजार पोडेस्नारानिशी तो देवगिरीवर बाळन मेल.

रामदेवराव या अनपासत इच्छामुळ बाबरून गेला. तो युद्धाला तयार नव्हता. याशिवाय देवगिरीचे मुख्य सैन्य त्याचा मुलगा शंकरदेव याच्या हाताखाली दक्षिणेकडे मोहिमेवर गेलेले होते. तरी रामदेवरावाने सौम्य युद्ध केले. पण शेवटी त्याला हार मानावी लागली. त्याने संपूर्ण नुकसानभरपाई करून देण्याचे कबूल करून संघी करून घेतली. अल्लाउद्दीन परत असतां शंकरदेवाने त्याला मदतले. त्याने आसपासच्या राजेराजवाळांना मदतीला बोलाविले. कोणी तयार झाला नाही. म्हणून सगळा आपसी नुकसान भरपाई करून देण्याचे कबूल करून त्याला संघी करून घ्यावी लागली.

अल्लाउद्दीनाचे हे साहसिक कार्य मुसलमानांच्या पंचर्ने पडले. दक्षिणेकडील वैभव संपत्तीकडे त्यांचा डोळा वळला. अल्लाउद्दीनाने दक्षिणेच्या स्वारीत जी कट केळी होती त्याची वार्ता त्याने सुल्तानाला दिली नाहीच, उलट त्याला मिळत गेलेल्या यशा-मुळे त्याचे साहस वाढत गेले. स्वतःच सुल्तान होण्याची महत्वाकांक्षा त्याच्या मनांत उत्पन्न झाली. त्याने एक कट करून

आपल्या चुल्त्याला अलाहाबाद येथे बोलाविले. एका राजद्रोही अंगरक्षकाने अल्लाउद्दीनाच्या कुसळावणीने सुल्तानाला अलाहाबादला जाण्यास प्रोत्साहन दिले. जलालुद्दीनाच्या मनांत अल्लाउद्दीनाविषयी वात्सल्यभाव होता. म्हणून त्याच्या हितचिंतकांनी त्याला जाण्यास मनाई केली असून देखील बरोबर अंगरक्षक देखील न घेता तो एका पडावांत बसून अल्लाउद्दीनाला भेटण्यास गेला आणि त्याच्या राज्याकांहेला बळी पडला. १७ जुलै १२७६ या दिवशी अल्लाउद्दीनाच्या अनुयायांनी तो सुल्तान

झास्याची घोषणा केली. बलाढ्यहिनांनी बेगम मलिकाजहान ही फार हुशार होती. तिचा मोठा मुलगा अर्दलीखान याला आईचा स्वभाव आवडत नसे म्हणून तो दूर मुलतानला रहात असे. पति वारल्याचें ऐकून तिने आपला धाकटा मुलगा खनुद्दीन इब्राहीम याला मुलतान केलें. तें ऐकून अल्लाउद्दीन पावसाळा चालू होता तरी दिल्लीवर चालत गेला. इब्राहीम अल्लाउद्दीनासमोर दिवाय बंदूक शकला नाहीं. तो आपल्या आईबरोबर मुलतानला पळून गेला. अल्लाउद्दीन दक्षिणेकडून जें धन लुटून घेऊन आला होता त्याच्या सहाय्याने त्याने दिल्लीच्या अमीर उमरावांची मने आपल्याकडे वळवून घेतली न स्वतः २ ऑक्टोबर १२९६ वा रोजी दिल्लीच्या गादीवर बसला.

पण अल्लाउद्दीनाला मुसलानें राज्यसुख भोगायला मिळाले नाहीं. तुर्की लोकांनी

नंड केलें, मालवा युजरातकडील सुबेदारांनी त्याला मुलतान म्हणून मान्यता दिली नाहीं. मंगोल जातीच्या स्वान्या चालूच होत्या. पण या सर्व संकटांना त्यानें संवीरपणानें तोंड दिलें. तो गादीवर बसल्याबरोबर मंगोल लोकांनी स्वारी केली. पण त्यांना साधार घ्यावी लागली. दुसऱ्या वर्षी पुन्हां त्यांचा पराभव व सहस्रावधि मंगोल कैद झाले. सन् १२९९ साली पुन्हां त्यांनी स्वारी केली. या खेपेस ते मार करण्यासाठी आले नव्हते. देश जिंकण्यासाठी आले होते. सरळ दिल्लीवर आले. युद्ध झालें आणि या खेपेस देखील त्यांचा पूर्ण पराभव झाला. सन् १३०४ मध्ये एकदां व १३०७ मध्ये पुन्हां एकदां त्यांनी स्वारी केली. पण पराभव झाल्यामुळे अल्लाउद्दीन माद्रीयर असेपर्यंत त्यांनी तो नाव सोडला.

दारास्य-सुक्ति

जाचि कांसर्वे
गवड माकाशांत ।
आउनि शिकरावरती
जोल तो हिमालयांत ॥

मूक भागवत धपुली त्याने
केलें पुढांपि सभि उद्वाच ।
रक्तवज्र त्या पाहुनि भासे
अपर एक धर्मीचा ॥

पृथ्वि राखिली यातीं दिले
दगाव्याड झाले पर्वत ।
जिंकनि दमांता पोंथले
अति बेगानें विद्युत्कर ॥

महारांचा लोक दिव्य तो
मिथमिथजारे जर्णू दिवे ।
पंच पसरुनी जातां मधुनी
आटे विज्जविल काय दिवे ॥

स्वर्गाच्या बाजूला
अडली भरली रंगराळा ।
लमजून लंकड अर्धकर
बदला-करा रयाळा ॥

देराबत राज वधुनी त्यावर
मिघाळा मुझाळा ।
वेउनी हातीं सुरपति
समोर सैन्यासह ॥

बुद्ध दुडुभी बाहुं लागली
कंक लागले सुर जयघोष ।
अफाट सेना समोर पाहुनि
आला गवडाळा रोष ॥

लुटून सुर सैन्यावर
कैतयेय जणु ।
वारा झाला सैन्या
म्हणुनि पळाले मग सुरगण ॥

“दाख्य-मुक्त मातेला करण्या
ही अट कडूची होती।

तिळा देउनी अमृत हें भी
मिळविन मातेची मुक्ती ॥

“शांति मिळाली मातृभवा अर
होइल जन्माचें साफस्य।
कितिसा कष्ट मला झाला हो,
असे तिच्या का त्यागा तुज्या ?”

इंद्र म्हणाला-“येतो ॥ पण
तुझिया संगे आज लपून।
काम संपवून निघशिल तू अन्
अमृत नेइन मी पळवून ॥”

॥ पोंकला अमृत पाहुन
शाला कडूता आनंद।

जाउन चिनलेला ती जवळी-
“मनास झाला मज आनंद !

मला मिळाले अमृत अन् बंध,
मुक्ति मिळाली तुजला ने।

★

[संपूर्ण]

★

तुला अरि झाला थोडा,
झाले सर्व मनाजोयें !”

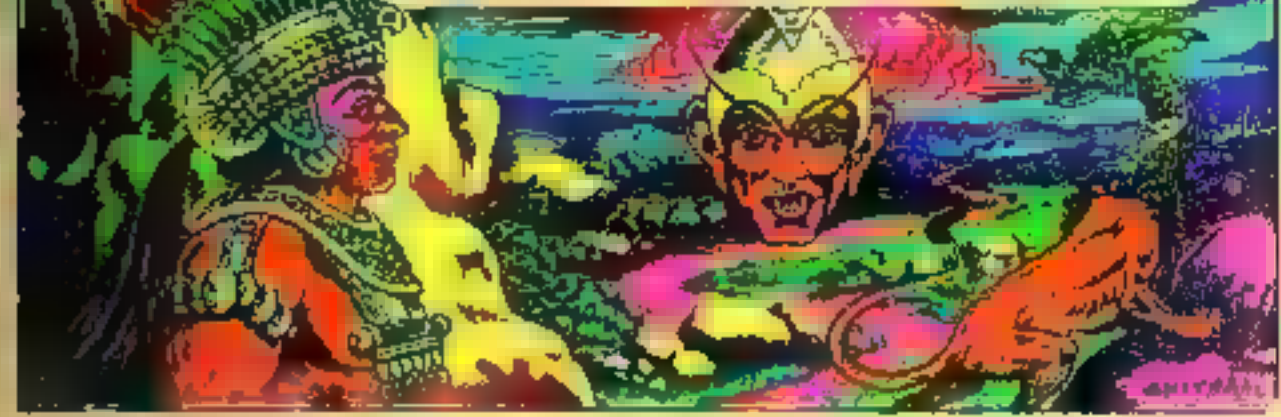
पुत्रासंगें स्वयंदी गेली
चिन्ता आगेचें तिकडे।
मंगेवरती पुत्रासंगें
कडु निघाळी अन् इकडे ॥

पवित्र होऊन अमृत-प्राप्त
हट, असे वाटलें तिळा।
अमृतघट काठावर ठेवून
नवित उतरली स्नानाकर ॥

इंद्र बंधि ती पद्मात होता
वेडनि गेला घट पळवून।
काढे लागले स्वतावरचें
अमृत कडूसुत खावून ॥

परंतु त्यांच्या जिना ॥
कुश गवलाच्या पायांनी।
आणि देणगी वडिलोपार्जित
हीच मिळविली नागांनी ॥

अध्यात्मिक दृष्टी

[१६]

[कथ ॥ त्याच्या मागील मित्रांनी गुहावासिवांना, पंखवाच्या जातीच्या
लोकांवाकून त्यांचे, रक्षण करण्याचे वचन दिले. रात्री त्या पंखवाच्या
जातीच्या दोघां जणांवर त्यांनी घाब सोडले. हे दोघे गुहावासिवांना
घरून येऊन बाग्यासाठी आले होते. पुढे बाग्या]

लुख गौरेंनी सोडलेले बाण शाळांच्या
फांयांना जाऊन लागले. हे पाहून
पंखवाच्या दोघांनी ओराने वर उड्याण केले
ते वरच्या ॥ ओरडले-“उगा ! उगा !
विश्वासघात !” नंतर पुन्हां हळकेंच उडत
शाळाआड होऊन अदृश्य झाले.

जयमल म्हणाला-“ते फार दूर बागे
॥ नाही. चला त्यांना हुडकून काढू
या.” तितक्यांत तेच दोघे गुहावासी

बाबकून पळत आले व म्हणाले-“पंखवाले
कोक आकाशात ॥हून गेले. पण त्यांच्या-
हून भयंकर श्रानकर्णांचे अनुयायी येत
आहेत. त्यांच्या हातातून सुटका मिळणें
॥ !”

“श्रानकर्णा ! या नांवाची देखील
रानटी जात आहे वाटते ? कोणत्या बाजूने
येत आहेत ते ?” जयमलने चकित होऊन
या.” तितक्यांत तेच दोघे गुहावासी विचारले.

गुहावासी कांही बोलले नाहीत. सित-
क्यांत गोमांगका दुरून मशाकी विसरल्या.
तो म्हणाला—“त्या पहा! मशाकी! ते
लोक इकडेच येत आहेत!” असे म्हणत
स्थाने धनुष्यावर बाण चढविला. जयमल व
कलू दोघांनी पण धनुष्यावर बाण चढविला
आणि त्या बाजूला पाहिले. कांही लोक
आपापले भाले रोखून मशाकी पेऊन त्या
बाजूला पुढे येत होते.

जयमल धनुष्यावर बाण चढवून पुढे
निघाला. नंतर जरा थांबून नम्रपणे पण
करक्या आवाजांत म्हणाला—“तुम्ही कोण,

आम्हांला माहीत नाही, तुमच्याशी आमचे
कांही वैर नाही. तुम्ही आपल्या मार्गाने
जा, आम्ही आपल्या मार्गाने जाऊ.
■ मध्यंतरी तुम्ही जर कांही ■
केळीत तर मात्र आम्हांला ■
धनुष्यबाणांचा उपयोग ■ लागेल.”

मशाकीच्या ठजेदांत पुढे पुढे ■
तरुण आपला भाला उभा कर उचलून
म्हणाला—“तुमच्याशी आमचे वैर नाही.
तुम्ही तुमच्या ■ आम्ही ■ वाटेने
जावे हे बरोबर आहे. ■ तुमच्या बरोबर
मार्जार जातीचे जे लोक आहेत त्यांना
तुम्ही आमच्या ताब्यांत ■ म्हणजे झाले.”

“मार्जार जातीचे लोक!” जयमल
■ त्यांच्या साथी मित्रांना वास्तव आश्चर्य
वाटले. प्रथम शानकणी नांव ऐकले ■ हे
दुसरे मार्जार जातीचे! “हा दोन वेग-
वेगळ्या जाती कोठल्या ■ त्यांच्यांत हे
वैर कसे काय?” त्याने विचारले.

त्यांच्या बरोबरचा एक गुहावासी
म्हणाला—“मार्जार आमचा पुतारी आहे!
त्यांच्याशी आज सकाळीच आपले बोलणे
झाले होते. आम्ही मुद्देत राहता तो तसे हे
शानकणी पण मुद्देतच राहतात. त्यांच्याशी

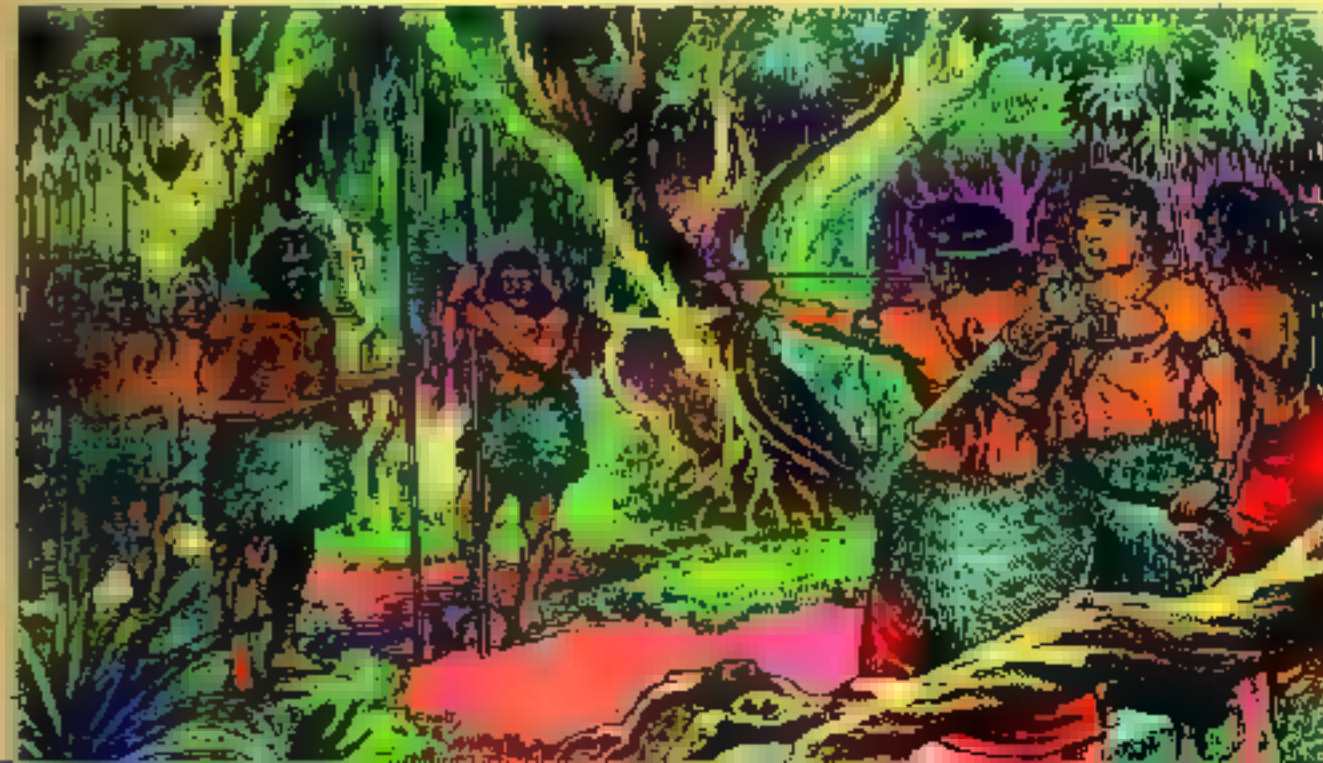
आमचे हाडवेर आहे. ते आम्हांला ठार
करतील.”

“जयमल, आपण यांच्या रक्षणाची
जबाबदारी आपल्यावर घेतली आहे.”
कलू म्हणाला. इकडे गोमांगने धनुष्यावर
■ चढवून नेम घेतला.

जयमलने त्याला मध्येच बंदवले ■
म्हणाला—“कलू आपले बचन न पाळण्या
इतके आपण भितरे आहो का? पण
परिस्थिती ओळखून बागायला बको का?
आपले विरोधी पाळीस-पचास तरी
भसतील.”

“मग, तुझे म्हणजे तरी काय?”
कलूने शंका करीत विचारले.

“सलोक्याने बोलत काम निघाले तर
पाहू. नाहीतर युद्ध करायला आपण तयार
आहोच!” असे म्हणत जयमल दोन पावले
पुढे गेला व म्हणाला—“आमच्याशी आता
बो कोणी बोलत होता तो शानकणीच
आहे ना! असेक तर त्याने हातांतला
भाला खाली करून आमच्याशी सलोक्याने
बोलण्यासाठी पुढे यावे. हा पहा मी
आपला बाण धनुष्यावरून काढून भाषांत
■ आहे.”

“श्वानकर्णी आमच्या [redacted] आहे. तो आमच्या गुहेत आहे. मी त्याचा अनुसर आहे. मार्जार जातीच्या त्या दोघांना मार्गे सोडून तुम्ही आपल्या वाटेने निघून जा.” श्वानकर्णीचा अनुयायी म्हणाळा.

“तें शक्य नाही. तुम्ही त्यांना पकडणार असकांत तर तें युद्धाशिवाय शक्य नाही. तुम्ही युद्ध करण्याचेच ठरविलेतर तुमच्या-पैकी एक देखील जिवंत राहणार नाही. शोच्या वेळा पूर्वी आमच्या बापांचा वर्षाव होताच पंखवाच्या जातीचे लोक पकून गेले ही गोष्ट कदाचित्त तुम्हांला माहीत नसेल.”

असे म्हणत त्याने पुन्हां धनुष्यावर बाण चढवला ■ तयार रहावयास लखू व गोमांग दोघांना खूण केळी.

तिपांनी सज्ज होऊन चार पाकळे पुढे टाकलेली पाहून श्वानकर्णी जातीच्या त्या तरुणाने मार्गे वळून पाहावयाबरोबर त्याने सर्व साधी त्याच्या चारीबाजूला घोंकला कंकन उभे राहाले व त्यांचे परस्परांशी काही तरी बोळमं सुरू झाले.

“लखू, पाहिलास त्यांचा उडालेला गोषळ. आमच्यावर चाकून मारें की नाही हे ते ठरवू शकले नाहीत. मातांच संधी-साधून कार्वसिद्धी [redacted] घेतली पाहिजे.” असे सांगून [redacted] त्या रानटी श्वानजातीच्या लोकांकडे झुकून म्हणाळा—“मरणाच्या तयार होऊन [redacted] पुढे बाबकाचे असेल त्याने सुशाल पाऊळ पुढे टाकावे. बाकीच्यांनी निमूटपणें मार्गे वळामे. तुमचा नायक येथे हजर असता तर त्याने सावीने आमच्याशी मैत्रीचा हात पुढे केला असता.”

तें ऐकून त्या तरुण पुढाऱ्याने [redacted] बरोबरच्या लोकांना दरदावून जुप केले आणि पुढे येऊन [redacted] म्हणाळा— “तुम्ही स्मृतः येऊन आमच्या नायकाशी जें

बोलावयाचे असेल तें बोलाव. तुम्हांला आमची मीति वाटत नसेल ■ आमच्याबरोबर गुहेकडे चलावे. आम्ही वाट-दाखवितो.”

भीतीचा उच्चास होताच लखूला जोर बदला. त्याने आपल्या धनुष्याच्या दोरीचा टणत्कार केला आणि म्हणाळा—“तुमच्या नायकाकडेच काय, तुम्ही म्हणाल तर आम्ही त्याच्या बापाळा किंवा त्याच्या आज्याला देखील भेटायला तयार आहो ! चला !”

[redacted] बोळा [redacted] लखूने [redacted] शीर्वाचा [redacted] म्हणून जरी तें म्हटलें होतं तरी प्रत्यक्ष जावेंच लागलें तर बोका तर नाही ! ■ आतां माघार घेण्यांत अर्थ नव्हता. कारण गेलो नाही तर त्या रानटी लोकांना वाटेक की आम्ही श्मालां व ते हत्ता करतील.

जयमल जास्त वेळ विचार करायला बांधला नाही. त्याने मार्गे वळून गुहावासिऱ्या-पैकी एकाला त्यांचा नायक मार्जार बाच्छा-कडे जाऊन धडलेले सर्व वृत्त कळवायला सांगितलें. हकडे श्वानकर्णीच्या अनुचरांनी बरोबर कायला सांगितलें. एक जण म्हणाळा—“त्या मार्जाराच्या अनुयायांसाठी तुमच्याशी युद्ध करणें मूर्खपणाचें ठरेल.”

“ठीक आहे, तर व्हा पुढे. आतां तुमच्यामध्ये व आमच्यामध्ये जेवढे अंतर आहे तेवढे गुहेपर्यंत पोहोचें पावेतां कायम राखले पाहिजे. शांत दगा किंवा विश्वासघात कोणी केला तर मात्र त्याला आमच्या बापाळा बळी पडावें लागेल.” जयमल म्हणाळा.

त्यानंतर सर्व निघाले. सुमारे अर्धा तास चालत गेल्यावर ते एका डोंगराळ प्रदेशांत पोचले. त्याच वेळीं पूर्वेकडे दिशा फांकू लागल्या होत्या. त्या उजेडांत जयमल ■ त्याच्या मित्रांना जागोजागी उंच नाक्यांच्या

जागी श्वानकर्णी जातीचे गुहावासी एकेक उमे असलेले दिसले. ते बघळ बघळ येऊ लागले तसतसे मोठमोठे दगड दककून उतरणीपर सोडण्यांत आले.

दगड लखू बघळ येऊ लागले. श्वानकर्णीचे अनुचर मोठ्याने ओरडत पुढे धावू लागले.

जयमळ थोडा धबकला व गोमंगळा म्हणाला—“उजव्या बाजूला वहा! एका दगडावर अस्थकांचे बामडे घालत उभा आहे तोच श्वानकर्णी असावा! त्याच्यावर नेम भरून उभा रहा! मात्र मी सगोपमंत

सोहं नकोस.” असे सांगून तो दोन पावले पुढे गेला व म्हणाला—“श्वानकर्णी! आमच्याशी दगा करण्याचा तुझा विचार वसेल तर तुझाच मुरदा प्रथम जमिनीवर सोडेल. तुझ्यावर नेम भरून आम्ही उमे आहो. तू तेथून एक पाऊल देखील सरकलास तर पहा, आमचा बाण तुझ्या कातीच्या आरपार जाईल.”

जयमळच्या योळ्याचा धक्का श्वानकर्णीच्या सर्व अनुयायांवर वसला. कारण दगड दककण्याचे त्यांनी बंद केले होते. श्वानकर्णीचा जो अनुयायी जयमळ

बघरेना बोलावून घेऊन आला होता, त्याने जयमळकडे बोट दाखवून आपल्या नाककळा कांही तरी सांगितले. तो नाकक ते ऐकून जयमळकडे वळून जोराने ओरडून म्हणाला—“तुम्ही आमच्या शत्रूचे मित्र वाहा! म्हणून आम्ही तुम्हांला देखील आपले शत्रु भावता. जातां आमच्या तारुहोंतून जिवंत परत जाणे तुम्हांला शक्य नाही.”

ते ऐकून लखू म्हणाला—“जयमळ! जास्त वेळ गमावण्यांत अर्थ नाही. त्या श्वानकर्णीचा आणि त्याच्या वहापांच अनुयायांचा मुदा पाहून चक आपण येथून काढू या!”

पण जयमळने त्याला आवरले म्हणाला—“पाण्यांत पाय ठेवून मगरीशी बैर करण्यांत जहाज पण नाही. आपण स्वदेश सोडून निघालो तेव्हा पासून आपणांक बैरच करावे लागले आहे. मैत्री कोणाशीच केली नाही. तिकडे तो जहादंडी आपला पाठलाग करितच आहे. या रानटी लोकांशी मैत्री केली तर कदाचित मयंकर दरीची वाट मिळेल. संभव, तुझा बाप या आजूला आला तर बांच्या मैत्रीचा त्याला देखील उपयोग होईल.”

बापाची आठवण होतांच लखूच्या अंगाला धाम सुटला. बाण त्याला कळत तो विचारू लागला—“पण या मनुष्यमक्षी रानटी लोकांशी मैत्री कशी काय करणार!”

“ते सर्व मी पाहून घेईन! पंखवाच्या जातीपासून स्वतःचे रक्षण करून घेण्यासाठी मी श्वानकर्णी व मार्जारच्या अनुयायांत मैत्री स्थापन करीन. मोन्ही जातीचे लोक गुहावासी आहेत.” नंतर श्वानकर्णीकडे वळून म्हणाला—“श्वानकर्णी! तुझ्या या धमक्यांनी आम्ही मिऊन जाऊ असें तुला वाटले असेल कदाचित! आम्ही मार्जारच्या

अनुयायांना वचन दिले आहे की आम्ही पंस्वाच्या जातीच्या लोकांच्या हातून त्यांचे रक्षण करू. आम्ही व्हा पांच पंस्वाच्यांना ठार केले आहे. तुम्ही दोघे आपसांत भांडत राहणांत तर ते प्रथम मार्जार जातीचा शेवट करून तुम्ह्याकडे बळतीक. पण तुमचे या लोकांशी एवढे वैर कां !”

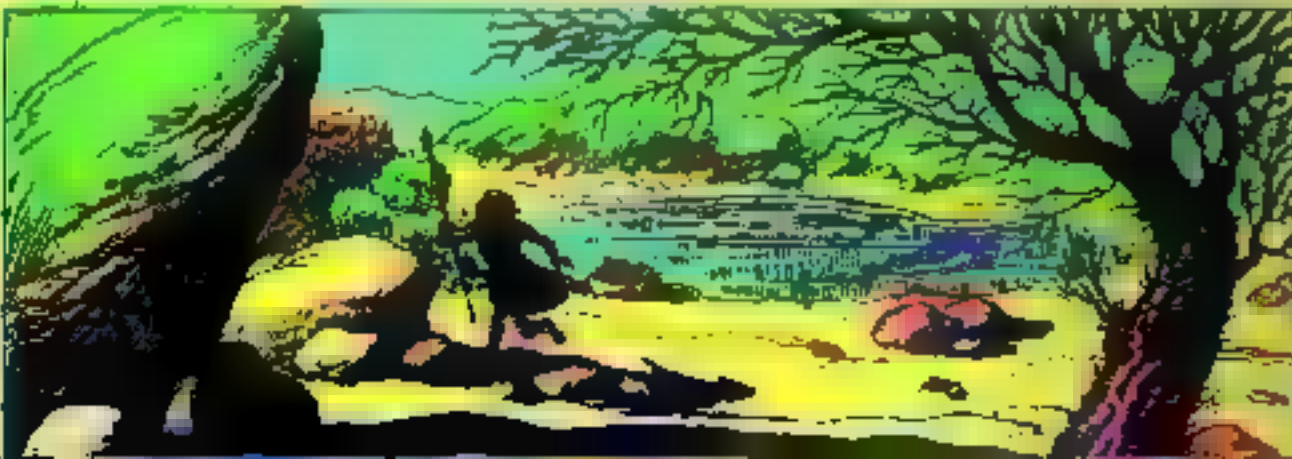
“वैराचे कारण ! त्यांच्या सारखे तुघे व नीच आमच्या या प्रदेशांत कोणत्याहि जातीचे छोक नाहीत. आम्ही गुहेत बसता आम्ह्या पूर्वजांची गदा हे तुघे चोरून घेऊन गेले. त्या गदेचे महत्त्व आम्हांका कळते. ती मंत्रबलेली गदा आहे. ती मिळेपर्यंत त्यांच्याशी आमचे वैर राहणार.” श्वानकर्णी रागाने म्हणाला.

ती दगडी गदा मार्जारने आणून दिली तर हे वैर मिटेक का !” जयमळने विचारले.

ते ऐकून श्वानकर्णी चेष्टेने हंसून म्हणाला—“तो मार्जार आणि ती गदा स्वतः होऊन आणून देणार ! अशक्य ! त्या गदेसाठी तो आपल्या सर्वस्वाची राखरांगोळी करायला मार्गे पुढे पाहणार नाही.”

“मार्जराची गोष्ट तुं माझ्यावर सोड ! तुझ्या पूर्वजांची गदा मी त्याच्याकडून तुला आणून देतो मग तर सारे ?” असे सांगून त्याने मार्गे बसून मार्जार जातीचा जो अनुयायी त्याच्याचरोबर आला होता त्याला म्हणाला—“एकलेस ना हे सगळे ! जा, जाऊन आपल्या माकडाला सांग की मी ती गदा मागून घेऊन यायला सांगितले आहे. त्याच्या कंसाळ देखील कागणार नाही, मी वचन देतां.” मार्जारचा अनुयायी ताबडतोब निघाला.

[पुढील गोष्ट पुढील वरवी]

पुनर्जन्म

विक्रमार्क तसा गप्प बसणारा नव्हता.

तो तबक शाळाजवळ गेळा. भेत खांधावर टाकिले आणि पुन्हां स्मशानाकडे जाकें लगला. निस्वाप्रमाणे भेतातील वेताळ बोलू लागला. म्हणाला—“राजा, तुझे सादस आणि चिकाटी स्वोस्वर अमकी धन करून सोडणारी आहेत. कैरभ नांवाच्या सैनिकावर असाच प्रसंग गुदरला असता त्याच्या पैशांचा परिणाम त्याला राजकुमारी मिळण्यांत आला. असो तुला भकवा येक नये म्हणून मी तुला त्याची गोष्ट सांगतो, ऐक.” असे सांगून त्याने गोष्ट आरंभ केली.

एक देशाचा एक राजा होता. फार चांगला होता. पण निस्संतानत्व त्याच्या वाटणीला आले होते. त्याचे सेवक लोक नेहमी म्हणत की तुमच्या नंतर कोण राज्यकारभार पाहणार ! अशा तऱ्हेची बोलणी

वेताळाच्या गोष्टी

मोठ्या प्रेमाने आपल्या मुलीचे उत्कृष्ट पालन केले. तिच्यासाठी एक वाढा बांधला. तिची सेवाचाकरी करण्यासाठी दासदासी नेमल्या. तिच्या विषाम्वासाची व्यवस्था केली.

सर्वे झाले तरी राजाच्या विचाचे समाधान होईना. त्याने मांत्रिक, ज्योतिषी यांची सभा बोलावून मंत्र तंत्र, पूजापाठ करविले. पण त्यापासून काही एक फायदा नाही.

काही दिवसांनी एक म्हातारी राजाकडे येऊन म्हणाली-“मुलीच्या अठराव्या वर्षी तिच्यावर मोठीच आपत्ति येणार आहे. त्या संकटांतून ती बाचली म्हणजे म्हवशा संपेल. तू काही काळजी करू नकोस.” एकडे सांगून म्हातारी निघून गेली.

दिवसामागून दिवस गेले. मुलीला सतरा वर्षे पूर्ण झाली. राजाने मोठा समारंभ करून तिचा वाढदिवस साजरा केला. त्या दिवशी दिवसभराची दमलेली राजकुमारी राजी लवकर झोपी गेली. दुसऱ्या दिवशी ती उठली ती बानरल्यासारखीच दिसू लागली. तिचा कास होत आहे, कास

काहीच आहे पाहो पाहो पेटवो. त्या दुसऱ्या नीटपणे काही सांगेना.

घटका दोन घटका गेल्यावर ती राजा-जवळ आली आणि म्हणाली-“बाबा! मी आता जाणार. संपले माझे आयुष्य, बाबा मी मेल्यावर मला जाऊन टाकू नका, आणि पुरूनपण टाकू नका. मला एका पेटीत बंद करून माझ्या आजोबा पंजोबांच्या समाधि आहेत ना? तेथे मेळून ठेवा आणि राजा रात्री पाहारा देण्यासाठी तेथे कोणाला तरी पाठवीत बला.” एकडे बोलत बसताच ती भाडकन जमिनीवर पडली आणि क्षणांत तिचा प्राण निघून गेला.

मुलीच्या इच्छेप्रमाणे राजाने तिचे शव एका पेटीत बांधून तिच्या पंजोबांच्या समाधीजवळ नेऊन ठेविले आणि पाहारा देण्यासाठी एका शूर सैनिकाला मेमले. तो पाहारा देत तेथेच समाधीच्या पायरीवर बसून राहिल. मध्य रात्रीच्या सुमारास त्या पेटीचे दार खाडकन उघडले गेले. तो सैनिक आश्चर्याने पाहू लागला. इतक्यांत राजकुमारी पेटीतून बाहेर पडली आणि भावत वाऊन तिने त्या सैनिकाच्या नर-ळाचा चावा घेऊन रक्तप्राशन केले. नंतर

पुन्हा पेटीत जाऊन पेटी बंद करून भात सोपी गेली.

सकाळी राजाच्या सैनिकांनी स्मशानांत येऊन पाहिले तो सैनिकाचे भेटच त्याच्या नजरेस पडले. त्यांनी राजाला खबर दिली. राजाला ऐकून नाईद वाढले पण त्याला इलाज नव्हता. दुसऱ्या दिवशी दुसऱ्या एका सैनिकाला पाठविले. त्याची तीच गत झाली. हे पाहून तर सर्वांचीच गालण उडाली. राजाने मर्त्यांचा विचार घेतला. ते म्हणाले-“असे वाटते की राजकन्येला कोणी ब्रह्मराक्षसाने पछाडले असवे आणि

त्याचेच हे सर्व कृत्य असतं. आ करतां तिचे प्रेत जाऊन टाकजे बरे." परंतु राजाला तो विचार पडेना. त्याला आपल्या मुलीची अंतिम इच्छा पूर्ण करायची होती. म्हणून त्याने कांही निवडक भाडशी क्षिपायांना बोलाविले.

राजा त्यांना म्हणाला—"तुमच्या पैकीं आज रात्री स्मशानांत जाण्यास कोण तयार आहे! बोला! लक्षांत ठेवा, तेथे जाणे म्हणजे मृत्यूच्या सबळांत प्रवेश करणे आहे. हे जाणून जिंकत परत येईल त्याला मी अंध राज्य देईन."

राजाचे बोलणे ऐकून सर्व सैनिक एकमेकांकडे टक्कमक पाहू लागले. मृत्यूच्या पुढांत जाण्यास आपण होऊन कोण तयार होणार? कोणीच पुढे होत नाही असे पाहून त्यांतील एक पांडसी वीर पुढे आणि म्हणाला—"महाराज, मला पाठवा आपल्या कामगिरीवर."

कैरभ साहसी तरुण होता. मागे पुढे पाहिल्याशिवाय तो युद्धामध्ये वेधडक लडूच तयार पडे. त्याच्यावर कितीवेळा तरी मरणाचे फसंग गुदरले होते. परंतु केवळ त्याची आयुष्याची होरी बळकट,

म्हणूनच तो आचापयंत्र जिवंत होता. तो जगांत एकटान होता. पण संपत्ति देसीळ कांही मोह पाडण्याएवढी मोठी नव्हती. त्यामुळे तो इत्तीचा विरक्त होता. त्याला जगण्या मरण्याचे सुखदुःख कांहीच नव्हते.

तिसऱ्या दिवशी राजाने त्यालाच स्मशानांत पाठविले. कैरभ पैसांनी गेल्या त्या. पण असज्जा रात्रीचा शुक्रशुक्राट पाहू लागला कैरभाचे कैर बोटे बोटे लवू लागले. समोरासमोर कोणाची कोच हात करण्याची त्याची तत्कठ होती. पण आ अरक्य ममाराससाठी कसे मुद्द करणार!

त्याचा भीर स्वस्तच चालला. त्याच्या मनांत प्रथमच भीतीने प्रवेश केला. तो बरी परत जाण्याचा विचार करू लागला. कारण स्मशानांत राहिले तर ममारासस मारील. बरी गेली तर राजा होके उठवील. म्हणजे मृत्यु हा आहेच. मग बरीच गेलेले काय वाईट. म्हणून तो जमोबळून उठला आणि बरवी वाट चालू लागला. तो स्मशानाबाहेर पडला असेक नलेक तोंड त्याला वाटेत एक पांडरी शुभ्र मनुष्याकृति येत असलेली दिसली. त्या कवीसारख्या आकृतीला पाहून तो पावरला आणि पळून

विण्याचा ती प्रयत्न करील. तुला तिच्यालाप देईल. परंतु तू तिच्या बोलण्याकडे लक्ष देऊन उठू नकोस. एवढेच नव्हे तर काहीहि हालचाल करू नकोस. तिच्या हापाटवारा क्रमशः तिच्या सोडून निघून जाईपर्यंत तू तसाच पडून रहा. होईपर्यंत पेटीच्या बाहेरच बेंक नकोस. असे केल्याने मध्यरात्रि तुला काही काळ सकाळ नव्ही, आ. परत आऊन पाहारा दे. इतके सांगून कैरबाच्या हातांत विभूति देऊन ती आकृति अदृश्य झाली.

करीब दोन तेडून कैरबा व पाहारा देऊं लागला. आता त्याची भीति बोली कमी झाली होती.

परत वेळ स्पष्टानांत हिंडत, फिरत बालकिल्यावर मध्यरात्रीच्या सुमारास ती जवळ-पेटीजवळ आली आणि तेथेच पडून राहिला.

मध्यरात्रि झाल्याबरोबर राजकुमारी पेटी उघडून बाहेर आली. तिने जवळपास दृष्टि फिरवून पाहिले. तिच्या पाहारेकरी कोठेच दिसला नाही. त्याच्या सोपण्यासाठी ती स्मशानांत फिरू लागली. ती दूर गेली असे पाहून कैरबा पेटीमध्ये विभूति फेकून राजकुमारीच्या जागी पडून राहिला.

राजकुमारी अकाळ विक्राळ रूप धारण करून पाहाटेपर्यंत स्मशानांत नरमझ्याच्या सोपार्थ हिंडत राहिली. भयंकर किवन्नच्या फोडून पाहारेकऱ्याला बोलावू लागली, मेडसावू लागली. शेवटी कंटाळून आणि वेळ संपत आल्याचे जाणून ती आपल्या पेटीजवळ आली. पेटीत पाहारेकऱ्याला निजलेल्या पाहून त्याला पेटीच्या बाहेर येण्यासाठी धमकी देऊं लागली. म्हणाली— “येथे लपून बसलास काय? बळ नीच, बाहेर. मला मूक लागली आहे. हें माझे घर आहे. हो पाहेर.” असा सन्नेने त्याला हुसकावून बाहेर काढला. फक्त लागली. तिच्या आवाजांत कठोरपणा होता. तिच्या प्रत्येक सव्वाबरोबर कैरबाच्या अंगावर कांटा उभा राहात होता. त्याला भीति वाटत होती. परंतु तो मोठ्या भिन्नाने ते सारे सहन करीत होता.

बोल्या वेळाने राजकुमारीच्या आवाजांत कोमलपणा येऊं लागला. तेव्हा कैरबाला वाटले की मृत गेलें असेल. त्याने हळूच डोळे किलकिले करून पाहिले तो राजकुमारीचा रंग पाळलेल्या होता. तरी पण मृत तिच्या तोंडून कैरबाला बाहेर

करीत होते. साधने सांगितल्याप्रमाणे पूर्व विशेष तांबडे फुटे-पर्यंत तो निपचित पडून राहिला, आणि कोबळ्याची आरोळी ऐकल्यावर त्याने डोळे उघडून पाहिले.

राजकुमारी पेटीजवळ उभी असलेली त्याला दिसली. तिचा पूर्वीचा काळा रंग जाऊन आता ती गोण्या रंगांत घोमून दिसत होती. तिचे अकाळ विक्राळ रूप नाहीसे होऊन ती अंत सौम्य रूपांत उभी होती. कैरबाला जाग आलेली पाहून तिने त्याच्याकडे पाहून स्थित केले आणि प्रेमाने

त्याचा हात पकडून त्याला उठवीत म्हणाली—“उठ आतां. तूं माझे रक्षण केलेस. माझ्यावर फार उपकार केलेस. ब्रह्मराक्षस माझ्या मानगुटीस बसला होता. तो आतांच मला सोडून जळफळत निघून गेला.”

राजकुमारीने कैरमाका हात घेऊन बाहेर काढले व ती दोघे तेथेच एका पायरीवर बोलत बसली.

सफाईी सैनिक स्मशानांत आले आणि त्यांना आश्चर्याचा धक्का बसला. त्यांचा समोर विसत असलेल्या दग्यावर विश्वासच

बसला. डोळे काडफाडून पुन्हां पुन्हां चोकून ते तिकडे पाहू लागले. आणि ते सर्व जागच्या जागी खिळून राहिले. पुढे पाऊल टाकण्यास त्यांचे धैर्य होईना. शेवटी राजाच्या आज्ञेची आठवण होऊन ते धैर्य एकत्र करून पुढे सरसावले.

जेथे कैरम व राजकुमारी बोलत बसली होती तेथे ते सर्व गेले. त्यांनी पाहिले राजकुमारीचा असलेल्या रंग जाऊन ती गोरीपान झाली होती आणि कैरमाचे मैत्र दिसेल. कल्पनेने आलेल्या सैनिकांना तो राजकुमारीशी बोलत बसलेल्या

दिसत. पण हा प्रकाराने सर्वांचाच आनंद झाला होता. ते मोठ्या तबरेने त्या दोघांना घेऊन राजवाड्यांत गेले.

त्याच दिवशी राजाने दरबार भरवून कैरमाची स्तुति केली आणि त्याला चांगलेसे बघीस देण्यासंबंधी मंत्र्यांशी परामर्श केला. मंत्र्यांनी सुचविले—“आपण पाहारा देण्याबद्दलच त्याला असे राज्य देण्याचे कबूल केले आहे. पण आमच्या मते तो एक साधारण शिपाई असल्यामुळे त्याला राज्य बगैरे काहीं न देतां थोडीशी जहागिरी मिळा थोडे इत्य दिले तरी पुरे. राज्य

दिले तर तो काय ते संभाळू शकणार आहे! त्याची शक्ति ती काय आणि बुद्धिष्णू काय!”

राजाला मंत्रांचा तो सल्ला आवडला नाही. तो थोडा विचार करू लागला. इतक्यांत राजकुमारी आतून बाहेर येऊन म्हणाली—“तुमचे विचार इतके कृतप्रपणाचे असतील असे मला वाटले मज्हाते. जो एवढे मोठे धैर्य रात्रभर समघानांत राहिला. ज्याने ब्रह्मराक्षसाचा नेटाने पराभव केला, त्याच्या शक्तीची तुम्हांला काय कल्पना येणार! मला त्याच्या मनोधैर्याची

संपूर्ण करुणता आहे. मी त्याच्याशी लक्ष करणार आहे. जरूर नाही तुमच्या सुतळीच्या तोल्याची सुद्धा."

राजकुमारीचे मावण ऐकून सर्व मंजंत्री माना खाडी घातल्या. राजाला मात्र आनंद झाला. तो आपल्या कन्येसाठी वाटेला ते करण्यास तयार होता. त्याने राजकन्येचे कम कैरभाशी लावून दिले आणि त्याला आपला बारस म्हणून नेमले.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "राजा! राजकुमारीने आपले कुळगोत बिसरून एका साध्या शिपायावर प्रेम कशासाठी केले! त्याने सुतापासून तिचे रक्षण केले म्हणून! कृतज्ञतेने, का त्याच्या साहसावर मोहित होऊन! तुला माहीत असल्यास उत्तर दिलेच पाहिजे. नाही तर परिणाम ठाऊकच आहे. तुझ्या डोक्याची

अंभर छकले होऊन तुझ्याच पोमावर लोळू लागतील.

विक्रमार्क म्हणाला— "राजकुमारीला कैरभाच्या साहसाबद्दल कृतज्ञता वाटणे अमर्त्या स्वाभाविक आहे. आणि आपले रक्षण केले मोठीची जाणीव ठेवून स्वाध्यावर प्रेम करणे काही वावगे नाही. पण खरी गोष्ट अशी आहे की राजकुमारी म्हणून ती मरून गेली होती. अक्षराक्षसाच्या हातून सुटल्यानंतर तिचा पुनर्जन्मच झाला होता. जन्मांत कैरभ तिला मेटला आणि सुद्धा उपकारकर्ता म्हणून तिला प्रिय वाटला. वेळी ती चांगली मोठी झालेली असल्याने त्याच्या प्रेमाचे लक्षांत दिसले."

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन मंग होताच वेताळ प्रेतासह पुन्हा शाळावर जाऊन बसला.

भीमूचे पटाक्रम

श्रीपुर जमीनदाराच्या गांवापासून सुमारे दहा मैलावर होते. नवरात्रीमध्ये तेथील देवीच्या देवळांतील एका दिवसाची पूजा जमीनदाराकडे असे. ती पूजा करण्यासाठी जमीनदार स्वतः कधीच जात नसे. तो पुजेचे सर्व सामान करकुनाडाती पाठवून देत असे. वर्षी ही कामगिरी जमीनदाराने आपल्या जावयावर सोंपविली. तो म्हणाला— "भीमराव, आज तुम्ही आपल्या वतीने श्रीपुरी जाऊन देवीची पूजा करून या. पुजेचे साहित्य सर्व गाडीत घेऊन जा. गाडीवान राहिलच तुमच्याजरोवर वाट दाखवायला. संध्याकाळ पर्यंत परत या."

सामान्याची आज्ञा शिरसावंस मानून भीमराव जाण्याच्या तयारीला लागले. गंध,

फुले, अक्षता, फळे, नारळ मसावासाठी काही नैवेद्य, कापूर, उबयत्ती, शौरे सर्व सामान जमवून भीमरावांनी गाडीवानाला हांक मारली. तो तयारच होता. गाडीत सामान भरले. दोघेहि गाडीत बसले आणि गाडी चालू झाली.

एक मैलमर गेल्यावर गाडीवान म्हणाला— "क्षणमर थांबा. मी माझ्या घरी जाऊन नारळ उबयत्ती घेऊन येतो. येथे अवळच आहे माझे घर." असे सांगून गाडी थांबवून तो उतरून गेला.

'आता येतो म्हणाला आहे. येईलच इतक्यांत. तो पर्वत गाडी हळू हळू चालवावी' असा विचार करून भीमरावांनी दोरी हातांत घेतली. त्याने छा पूर्वी कधी सुद्धा गाडी चालविली नव्हती व त्याला

स्वामी कांहीं माहिती पण नव्हती. त्याने बैलांना चाबूक लगावला. पाठीवर चाबूक बसताच बैल जोरजोराने पळू लागले. मीम त्यांना लोळाने हळू चाला हळू चाला म्हणून सांगत होता, तरी बैल त्याचे ऐकेनात. म्हणून त्याने त्यांना जोराने मारले. त्या बरोबर ते अधिकच जोराने धावू लागले. जो जो ते जोराने जात तो तो त्यांना जास्त मारी. शेवटी ते पळत सुटले. जसजसे ते पळू लागले तसतसा मीमूचा राग वाढत गेला.

मीमूला श्रीपुरचा रस्ता माहीत नव्हता. बैल आपले सरळ रस्त्याने चालले होते.

गाडी चालवितां चालवितां मीमूच्या हातांतील एक दोरी सैल सुटली त्या बरोबर बैल त्यांच्या संवधीच्या इशान्याप्रमाणे वळले आणि गाडी एका काळव्यांत सिरली.

जरा परच्या चाजूला एक घोवी कपडे घुबीत होता. गाडी मारून सोडून घात असलेली पाहून तो धाकत धावत गाडी जवळ आला आणि मीमूला म्हणाला—
“मुद्दाम, कसाला गाडी काळव्यांत पातळीत !”

“मुद्दाम ! म्हणजे विस्तत नाही ? बैल पाणी-पिताहेत ते ! त्यांना [ ] लागली म्हणून आणले इकडे.” तेवळ्यांत बैल पाणी प्याले ■ मीमू त्यांना हाकून काळव्याच्या बाहेर आणू लागला. [ ] त्याला ते न जमल्याने शेवटी घोड्याच्या मदतीनेच गाडी वर काढली. मग त्यालाच मीमूने श्रीपुरचा रस्ता विचारला. तो म्हणाला “श्रीपुरचा रस्ता अगदी उलट दिशेला आहे. असेच उलटे जाऊन मोठ्या रस्त्याला लागल्यावर उजव्या चाजूस वळा आणि मग नाकासमोर जा, म्हणजे बेट श्रीपुरला पोहोचाल.” “नाकासमोर ! कोणाच्या नाकासमोर आणि कोणी माहीतच भेलेट

वाटेत तर ?” “कोणाच्या म्हणजे बैलाच्या. बैलांच्या अगदी नाका समोर जा श्रीपुर लागेल” घोवी म्हणाला.

मीमूने चाबूक मारला आणि बैलांना हाकले. रस्त्याला लागल्यावर मीमूने बैलांना ठीक नाकासमोर जाण्यास सांगितले. पुढे गाडीच्या हेलाच्या मुल्ल्याचा जरा होळा लागला. बैल आपले कोणी हाकत नाहीत असे पाहिल्यावर सरळ पराच्या वाटेला लागले.

संध्याकाळी महालक्ष्मी गांवातील देवीच्या पुजेस चालली असता गाडी येत असतांना तिने पाहिले. तिला वाटले पूजा भाटपून मीमू परत आला आहे. पण [ ] येऊन पाहाते तो मीमराव घोरत आहेत व सर्व पुजेचे सामान जसेच्या तसेच असलेले दिसले. तिने बैलांना धरून गाडी थांबविली. मीमूला उठविले आणि विचारले की पूजा भाटपून गाडी परत आली आहे ■ नुसतीच ! खडबडून जागा होत मीमू म्हणाला—“काय आले का श्रीपुर ?”

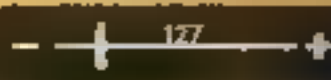
पण आपल्या चाबूकांना समोर पाहून त्याला चोर्दे आश्चर्य वाटले. स्वयं तरी सोडून निघून गेला.”

आहे किंवा भुताटंकी तरी आहे. त्याने वडलेला सर्व प्रकार तिला सांगितला. ते सर्व ऐकून येऊन महालक्ष्मी म्हणाली—“ठीक आहे. आज आपण इथल्याच देवीच्या देवळांत जाऊन येऊ. उद्यां मी सुद्धा येईन श्रीपुरला.

ती दीर्घ मूजा कळून प्रसाद घेऊन परत आली. जमीनदार संध्याकाळी गांवाहून परत आल्यावर लक्ष्मीने आणलेला प्रसाद त्याला दिला व आपल्या पित्र्याला म्हणाली—
“सकाळी गाडीवान अर्ध्या वाटेतच गाडी सोडून निघून गेला.”

“मग काय जाईई स्वतःच गाडी हाकून गेले श्रीपुरला आणि पूजा करून आले.” जमीनदाराने चकित होऊन विचारले.

तेथे फार मोठा उत्सव होत आहे वहा. उद्या आम्ही दोघे पुन्हा जाणार आहोत.

इतक्यांत गाडीवाण तेथे आला व धावत्या बाबत्या कांही सांगणार तोच लक्ष्मीने गर्जना केली. म्हणाली—“कायरे, आंना गाडीत एकटाच सोडून फोंटे निघून गेला होतास ! किती वाट पाहिली तुम्ही आंनी. शेवटी स्वतःच गाडी घेऊन जावे लागले आंना. अशीच कामे असतात झाले तुमची.”

“अस कां म्हणतां ताईसाहेब. मी उलट पावलीच परत आलों. पण तेव्हातच गाडी कुठे गेली न कळे. तेथे गाडी विसली नाही म्हणून मी चालतच श्रीपुरपर्यंत गेलों.

पण तेथे सुद्धां मालक दिसले नाहीत आणि गाडीपण नव्हती.” गाडीवान म्हणाला.

“पाठोपाठच गेल्या असतास तर कां नसती दिसली गाडी. अगोदर उत्तरि केल्यास आणि त्यातून चालत गेल्यास.

कशी गांठ पडणार ! तूं चालत जाई-पर्यंत आले सुद्धां पूजा करून.” लक्ष्मी म्हणाली—“आज झाले ते झाले. उद्या आम्ही दोघेहि श्रीपुरला जाणार आहोत. म्हणून सकाळीच गाडी जोडून ...”

एवढ्यावरच मिटले असें मानून गाडीवाण मुकाट्याने निघून गेला.

दुसरे दिवशी भीमराव महालक्ष्मी दोघे श्रीपुरला गेली. देवीची पूजा केली आणि आनंदाने घरी परतली.

[पुढील महीन्यांत नवा पराक्रम]

दोघे मारु धनुष्यबाण घेऊन गांवाच्या बाहेर एका खुल्या जागी हिंडत असता त्यांना एक पाणकोवडा दिसला. दोघांनीहि बाण धनुष्यावर चढवले आणि कोकळावर नेम घरसा. तेव्हा मोठा मारु म्हणाला—“आपण उकळून खाऊं का रे.”

“छे बोवा ! उकळून नको भाजून खाऊं या.” भाकट्या भावाने आपले सांगितले. आच गोष्टीवरून दोघांचा वादविवाद झाला. ते आपले मांडण घेऊन आवोबांच्याकडे गेले. ते म्हणाले—“अरे अगोदर उकडाची आणि मग भाजाची म्हणजे फार छान लागते.”

आजोबांचा सल्ला घेऊन दोघे पुन्हा गांवाबाहेर आले. पण तोपर्यंत पाणकोवडी पकून गेली होती.

एकदा अकबर विरवळाला म्हणाला— आपली एकावळ जाऊन

“कायरे जगांत आंघळे जास्त विचारले.
आहेत कीं डोळस !”

“असा अंदाज कदाळ प्रत्यक्ष वास्तविली.” असे म्हणत विरवळाने एक कापड घेतले आणि ते डोक्याला गुंडाळले. नंतर दहावीस सैनिकांना रांगेत उभे राहायला सांगितले. असलेल्या माणसांना विचारले—“माझ्या डोक्यावर काय आहे ?”

तो म्हणाला—“मुंडासें.” विरवळाने मुंडासें तोडून लांबावर टाकले व

तो म्हणाला—“उपरजे.”

नंतर विरवळाने तेच कापड आपल्या कमरेमोर्ती गुंडाळून तिसऱ्या माणसाला विचारले. तो म्हणाला—“पोतर.”

“सर्व आंघळे. अगदी आंघळे. हे कापड आहे. पण झालाच एकाने मुंडासें म्हटले, एकाने उपरजे आणि एकाने पोतर.” विरवळ अकबराला म्हणाला. विरवळाचे चातुर्ब पूर्ण उत्तर ऐकून

गंधर्व राजकन्या

[५]

अब्दुल खुद्दूसने दिलेल्या निळ्या घोड्यावर बसून हसनने लगाम सोडल्याबरोबर घोडा वायुवेगाने उडू लागला. जगोपाठ दहा दिवस उडत राहल्यावर घोडा एका पर्वताच्या रांगेत उतरला.

त्या निळ्या घोड्याचे तेंकाळजे ऐकून चारी वाजुंगी शेंकडो मिळे घोडे धावत आले व हसन बसून आला होता त्या निळ्या घोड्याच्या चोहोवाजुंगी घोड्या करून उभे राहाले. निळा घोडा त्यांच्या मधून चाकत एका गुहेसमोर जाऊन उभा राहिला. हसन घोड्यावर उतरल्यावर घोडा आंत शिरला.

गुहेच्या बाहेर हसन सुमारे एक तासभर पहात उभा राहिला. एक वृद्ध

गुहेतून बाहेर आला. त्याचा रंग कौळ-शाहून फाळा होता व त्याने अंगात फाळे कपडे घातले होते. पण त्याची दाढी मात्र स्वच्छ पांढरी होती व कमरेच्या खालपर्यंत लोंबत होती. तोच सुलेमानचा मुलगा अली. खुद्दूसने सांगितल्याप्रमाणे हसनने अमि-बादन केले आणि अब्दुल खुद्दूसने दिलेले दिले. अली ते पत्र घेऊन गुहेत गेला.

बराच वेळ शाला तरी तो म्हातारा बाहेर आला नाही. हसन निराश होऊन काय करावे या विचारांत असता सुदैवाने तो म्हातारा बाहेर आला आणि त्याने हसनला आंत येण्यास इंगित केले. तो हसनला आपल्या बरोबर आंत घेऊन गेला. ते एक मोठे दालन होते. आंत जमिनीवर

“वाक वाक” द्वीपांत वाजें म्हणजे नव्हे. वाक वाक द्वीपाच्या रहणार्थ शूर तरुणींचे एक मोठे सैन्य आहे. त्यांची नजर चुकवून वेटांत प्रवेश मिळवें अवश्य आहे. मग हा वेटांत जाऊन आपल्या बायकोला कसा ओळखणार आणि तिला ■■■■■

मुलांदा घेऊन ■■■■ काय ■■■■ येणार ?”

तें ऐकून हसनने म्हाताऱ्याचे ■■■■ भरले आणि म्हणाला—“पुत्रदान आणि पत्नी-दान मागायला मी तुमच्याकडे आलो आहे. होकार मिळेपर्यंत पाय सोडणार नाही.”

म्हातारा म्हणाला—“वेळ ! जिवावर उदार ! होऊन स्वतः मृत्यूचे आव्हान ■■■■ तुझ्यासारखा वेदा मी पाहिला नाही. तरी मी माझ्याकडून होईल तेवढी मरत करायला तयार आहे.” असे सांगून म्हाताऱ्याने आपल्या दाडीतले मार केस उपटून हसनला दिले आणि म्हणाला—“संकटांतून स्वतःची सुटका करून घेणें हें सर्वोत्तम अधिक महत्वाचे आहे. तुझ्यावर कधी प्राणांतिक संकट ओढवले तर तूं यांतील एक केस पेटव. मी तुझ्या मदतीला पांऊन येईन.” नंतर त्यानें वर पाहून एकदां टाळी वाजवली. स्मोन एक मृत

समोर उभें राहिले. तो म्हातारा हसनला म्हणाला—“याच्या सांघावर बसून हा नेईल तिकडे जा. हा तुला कर्पूर द्वीपांत सोडून देईल. पुढली वाट तूं स्वतःच ओपून पकड. कर्पूर द्वीपाच्या पुढे तुला वाक ■■■■ द्वीपाचा किनारा दिसेल. पुढें अज्ञा ■■■■ आहे.”

हसनने त्या उदार म्हाताऱ्याला, व ■■■■ शिष्यांना आदर पूर्वक नमस्कार केला ■■■■ विरोध घेऊन भुताच्या सांघावर बसून कर्पूर द्वीपाला निघाला. भुताने ■■■■ कर्पूर द्वीपावर पोचविलें आणि ते निघून गेले.

■■■■ त्या कर्पूर द्वीपांत हसन चांद लागला. कापुराचा ■■■■ सुटका होता. मोठे अंतर चाकत गेल्यावर त्याला दूर तंबूसारखे कांही तरी दिसले. गमत उगवलेले होते. तो गवतांतून वाट काढीत जात असतां ठेंब लागून साळी पडला.

हसनला ठेंब खमकी तें एका महाकाय राक्षसाचे मोट होते. त्याला तंबू वाटळ तो त्या राक्षसाचा ■■■■ होता. तो राक्षस गवतांत वोरत पडला होता. ■■■■ हसनच्या पायाचा ■■■■ खगतांच तो ताडकून उभा

राहला. हसनला त्यानें कबूतराचा किंवा पोपटाचा पकडामें असें धरलें.

हसन मोठमोठ्यानें ओरडूं लागला—“मेळो ! मेळो ! बाचवा !”

त्या राक्षसाला हसनचे ओरडणें कोकिले-च्या मोड आवाजासारखे वाटले. हा एक विचित्र पक्षी आपल्या राजाला नजर करायला असा विचार करून तो हसनला घेऊन राजाकडे गेला. राजाने आपल्या भुलीला पाळावला म्हणून तो पक्षी दिला. तिने त्याला एक पिंवऱ्यांत ठेवून दिले आणि त्याला पक्ष्या-सारखे खायला प्यायला धाडूं लागली.

हसनला या संकटानून कधी सुटका मिळणार हे कळेना. त्याच वेळी त्याला म्हाताऱ्याने दिलेल्या केसांची आठवण झाली. राजकुमारी त्याला रोज बाहेर बघाईयात नेऊन टेवी व त्याला बोकलवला शिक्विण्याचा मय्य करी. तो पिजऱ्याचे वार उभे पाहून बाहेर निसटला व म्हाताऱ्याने दिलेला केस त्याने पेटवला.

छोच हजर होऊन म्हाताऱ्याने विचारले—“का आठवण काढलीस !”

“मला या बेटावरून आणखी कोठे- तरी पोचते करा. आणखी एक दिवस आ

बेटावर रहावे लागले तर मला मरण येईल.” हसन म्हणाला.

“अरे, हे तर कांहीच नाही. येथे तू मला मदतीला बोलवू तरी सफलस. पण वाक वाक हीमावर मला प्रवेश देखील नाही. म्हातारा म्हणाला.

“मरण नशिबी लिहिले असेल तर ते चुकणार आहे का !” करणे माझे काम आहे. बायको व मुले यांना नेटल्या- शिवाय मला विधांति नाही. मला आता- र्थत मदत केलीत तरी पुढे करा.” हसन म्हणाला.

ते ऐकून म्हाताऱ्याने हसनचा हात आपल्या हातांत घेऊन त्याला एवढा डोळे मिरवला सांगितले. हसनने डोळे मिटल्या- बरोबर म्हाताऱ्याने हात सोडला.

हसनने डोळे उघडून पाहिले तेव्हा तो समुद्रकिनार्यावर उभा होता. म्हातारा अदृश्य होता. तो ज्या बाजूत उभा होता ती बाजू हिऱ्या माणकांचा जुरा होती. त्याला दुरून समुद्राकाठच्या डोंगरावरून कांही पक्षी “वाक वाक” असे, ओरडत येत असलेले दिसले. त्यावरून आपण ‘वाक वाक’ हीपांत येऊन पोहोचलो आहो

याची त्याला खात्री पटली. हे पक्षी आप- त्याला उचळून समुद्रांत तर नाही टाकणार ! तितक्यांत त्याला एक शोषडी दिसली. तो त्यांत शिरून बसला.

पण धरणीकंप झाल्यासारखे त्याला वाटले. धुळीचे छोट आकाशांत उडतात तसे वाफेचे छोट आकाशांत उडले. ते दग होते. त्या दगांतून बीज चमकावी तसे भाले व तळवारी चमकत असलेल्या त्याला दिसल्या. त्याने ऐकल्याप्रमाणे दूर तळणीचे सैन्य ते हेच की काम मधी एक संका त्याच्या मनांत येऊन गेली.

हसनने ममस्कार केला आणि म्हणाला—
“देवी! तू कोण आहेस हे मला माहीत
नाही. माझ्या भाग्याने माझ्या विरुद्ध
किरकरी ॥ मी या द्वीपावर येऊन पोचलो.
मी आपल्या पत्नीच्या ॥ मुल्लेंच्या सोबाचे
आलो आहे. मला जमवदान हे.”

तिने आपल्या तोंडावरचे
बाजूला सारले. तिचे भव्दकर रूप पाहून
हसन बेशुद्ध पडणार होता. पण पट्ट
डोळे मिटून त्याने स्वतःला फसे बसे
सावळन घेतले. त्या घेतावर एकदाहून
मुरार तळ्यांचे सैन्य आहे हे त्याने
ऐकले होते. त्यांची नेवी म्हणून मी पुढे
आली ती भव्दकर कुरूप होती ॥ त्याने
म्हातासि होती.

तिला वाटले की हसनने जमवदाने
डोळे मिटले मसाकेत. ती जवळ येऊन
त्याला धीर देत म्हणाली “तुला भिण्याचे
कारण नाही. मी तुझे रक्षण करीन व
माझ्याकडून होईल तितकी मदत पण
करीन. पण तुला ॥ घेतावर कोणी पाहिले
तर अनर्थ होईल. म्हणून मी तुला तला
मी-सैनिकेना घेव देते. तो बाळगू तू
किरकरी म्हणजे तुला जीति राहणार नाही.”

सोबावर बसून तो ज्या हांफडीत बसला
होता तिथळे येत होते. त्याच्या हातातून
निसटून जाणे हसनला प्रचण्ड नव्हते. तो
भिभूटपणे डोळे मिटून उभा राहिला.

सैन्याची मनुष्य नेत्री सोबाकडून
उतरून हसन उभा होता तेव्हा आली.
हसनने डोळे उघडून पाहिले. पण तिचे
सोब हनुवटीजवळ बसल्यासाठी हाकलेले
जसक्या कारणाने त्याला तिच्या मुला-
कृतीची पुरी पुरी कल्पना होऊ शकली
नाही. ती काही सोलणार त्या पूर्वीच

तिनें बघें कसच, शिरकाण बगैरे आणून दिल्यापर हसननें ते कपडे अंगांत घातले. तो स्वरोखरच बी-सैनिकेसारखा दिसूं लागला. नंतर हसननें आपली सर्व करण कथा तिळा सांगितली. तिनें त्याला त्याच्या बायकोचे व मुलांची नांवे विचारलीं. त्याला बायकोचे नांव माहीत नव्हतें. त्यानें ठेंबलेलीं मुलांची नांवे त्यानें सांगितलीं. पण वाकवाक द्वीपावर त्यांची नांवे कांय होती हें त्याला माहीत नव्हतें.

हसनचा तो निष्कपट व्यवहार पाहून त्या म्हातारीच्या मनांत अणुकांहीं मातृप्रेम

जागृत झालें. ती हसनला म्हणाली—“मी तुला आफल्या मुलांप्रमाणें समजून तुझ्या-साठी जें कांहीं करणें आवश्यक वाटेक तें सर्व करीन. तुझी बायको ■ तय्यारीच्या सैन्यांतच एखादी असेल. उघां त्या सर्व समुद्रस्नानाक येतील ■ वेळीं तूं त्यांच्या पैकीं तुझी बायको कोण हें ओळख!”

हसननें वेप पाळटकाच होता. तो म्हातारीच्या बरोबर किनाऱ्यावर ■ राहून स्नानाक येणाऱ्या प्रत्येक बी-सैनिकेला पहात होता. ■ त्यापैकीं एक देखील त्याची बायको नव्हती. हसननें ती गोष्ट म्हातारीला सांगितल्यावर ती चकित होऊन म्हणाली—“तरमच आतां उरल्या गंधर्व राजाच्या सात कन्या ! त्यांच्या पैकीं कोणी असेल आणि तें खरें असेल तर मात्र तुला व मला दोघांनाहि निराश व्हावें लागेल. कारण तो प्रकृत बायकोला ओघण्याऐवजी स्वतःच्या मृत्यूक हुडकून काढण्या सारखा होणार आहे.”

“मला आपला पुत्र मानून आतां असें निराश करणार का ! ही ■ घेईं रक्षण करण्याची जबाबदारी तुझ्यावर असतां तुला अशक्य काय आहे ?” हसन म्हणाला.

स्त्रियांच्या सैन्यावर माझा अधिकार आहे. त्यांच्यापैकीं तूं पाहिजे तिची निवड कर. मी तिच्याशीं तुझें स्थळ करून देईन. पण तें न करतां आपली कांहीं करावें असा तुझा विचार असेल तर तुझ्या ■ माझ्या दोघांच्या जिवाक धोका आहे, एवढें लक्षांत ठेव !” म्हातारी म्हणाली.

हसन हताश होऊन लहान मुलासारखा राहूं लागला. तें पाहून म्हातारीचें हृदय कळवळून आलें व ती म्हणाली—“तुझें म्हणणें तरी काय ! तुला या वेढावर मी मोकळेपणें वाचवूं दिलें या एका अपराधा बदल माझी ■ उडवली जाईल. मी तुला पाहिजे तेवढें धन देतें. तुला पाहिजे त्या करणीशीं तुझें लग्न करून देतें. तूं स्वदेशीं जाऊन मुस्मानें रहा.”

“तूं मला आपला पुत्र मानून स्वतःकडे मातृत्व घेतलें आहेस. तेव्हां ओढें साहस करून मी बोललों आहे याबद्दल क्षमा कर. मी तळहातावर स्वतःचा जीव घेऊन सर्व संकटांना तोंड देण्याचें ठरवून बेशुध्द आलों. आतांपर्यंत माझ्या नशिबानें मला हात दिला. पुढें देखील मला निश्चित-

पणें यश मिळेल असा माझा विश्वास आहे.”

म्हातारी अस्त बांद घालण्यांत अर्थ नाही असें ठरवून म्हणाली. “गंधर्व राजाच्या सात राजकन्यांचीं हीं सात बेटें आहेत एकेक बेटावर एकेक राहाते. सर्वांत मोठी ज्या बेटावर राहाते त्याच बेटावर आपण आतां उभे आहो. तिचें नांव नूरुलउद्दा असें आहे. तिच्याजवळ मी सर्व कांहीं प्रथम निवेदन करून तिची मर्जी संपादन करून घेतें.” असें सांगून म्हातारी निघून गेली.

मूळज्जानें म्हातारीला पाहतांच विचारलें—“आजी! कांहीं आनंदाची बातमी आणली आहेत का?”

म्हातारी म्हणाली—“सुकराणी, वेदा! आज आपल्या बेटावर एक विचित्र गोष्ट घडली आहे. ऐकून तुला इतकें हसू येईल की काय सांगू! आपल्या बेटावर एक तरुण आला आहे. तो रडत होता. मी त्याला विचारलें तेव्हां तो म्हणाला त्याच्या दुर्दैवानें त्याला अपरिचित बेटावर आणून सोडलें आहे. म्हणे, त्याची बायको व दोन मुले बाकनाक द्वीपांत कोठें तरी आहेत. त्यानें

आपल्या बायकोचे जें वर्णन केलें तें ऐकून मला आश्चर्य वाटलें. ते तुजें वर्णन आहे की तुझा बहिणीपैकी एकीचें हें नाही मला माहीत. तो आहे मनुष्य, ■ त्याचे सौंदर्य देव व गंधर्व दोघांना लजाविणारे आहे नांत शंका नाही.”

तें ऐकून मूळज्जाला भक्कर राग आला. म्हणाली—“आपल्या ■ द्वीपावर माणसाला पाऊळ ठेवावया तू परवानगी कशी दिलीस? तुझी चामडी लोलवितें पहा. पण त्यापूर्वी मी त्या तरुणाला एकदां पाहणार आहे. आ बेटून ये त्याला.”

म्हातारी येऊन हसनला म्हणाली—
“चलू बाबा! मृत्यूचे बोलावणें तुला व मला दोघांना आलें आहे! सुकराणी तुला एकदां पाहणार आहे.”

हसन चकित होऊन म्हातारीबरोबर निघाला. दोघे सुकराणीच्या महालांत पोचले त्यावेळीं सुकराणीनें तोंडावर हलकेंसे आवरण घेतलें होतें. हसननें तिला नमस्कार केला ■ तिच्या प्रशंसेस्वातः दोन एक कविता म्हणून दाखविल्या. सुकराणीनें म्हातारीकडे सार्बक वळून पाहिलें. तें इंगित समजून म्हातारी हसनला म्हणाली—“तुझा बायकोचे व

मुलांचे नांव काय! सुकराणी विचारीत आहेत.”

हसन सुकराणीकडे वळून म्हणाला—
“महाराणी! मी एक दुर्दैवी तरुण आहे. माझे नांव हसन. मी इराक देशातील बसरा शहराचा रहिवासी आहे. बायकोचे नांव मला माहीत नाही. मुलांची नांवे नासिर व मन्दूर अशीं आम्ही ठेवली होती.”

बायको का सोडून निघून गेली हें विचारतां तो म्हणाला—“ती स्वच्छेनें गेली नाही. स्वर्गाच्या महालांत पक्ष्यांचा पोशाख घाळत ती उडून गेली. पण जाताना

माझ्या आईला ती एवढे सांगून गेली की मी तिला भेटावयाचें झाल्यास वाक वाक वेटावर भेट होईल. या यत्न मी येऊन भेटाचें अशी तिची इच्छा होती."

ते ऐकून नूरुलउदा म्हणाली—"तिने मी फोटे जाते आहे हे सांगितलें यावरून तिचे बुझ्यावर प्रेम नव्हतें असे वाटत नाही. पण प्रेम होतें तर ती तुला सोडून तरी कशी काम गेली?"

हसन म्हणाला—"ते आता मी काय सांगू! तिचे माझ्यावर किती प्रेम होतें याची प्रमाणे अनेक आहेत. पण खरी गोष्ट अशी की पक्ष्यांचा तो पोशाख उडण्याचा मोह ती आवळू शकली नाही. ते काही असो, तुमच्या मस्तीशिवाय माझी व माझ्या मायकोची भेट होणे शक्य नाही."

म्हातारी थोडे सहस करून म्हणाली—"युवराणी, मी तुला अंगासांभावर सेलून लहानाचें मोठे केले आहे. मी सांगतें तेवढे ऐक! गरीब तरुणाला क्षमा कर. हा आपला एक पाहुणा आहे. आपली एक गोष्ट. खाने थोड्या वेळापूर्वी जी कविता म्हणून दाखविली त्यावरून तो आशुकावि पण दिसतो. तू तोंडावरून आवरण बाजूला मारलेस तर हा उच्च कविता म्हणून दाखवील."

नूरुलउदाच्या मनांत उत्पुक्ता झाली. तिने तोंडावरील आवरण बाजूला मारलें. हसन तिचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून की आचली काही कारण झाले म्हणून ओराने ओरडला आणि जमिनीवर बेथुळ होऊन पडला.

[पुढच्या अंकांत संपूर्ण]

चहादखोर नारळ

शेजारी एक सज्जाळ मुलगा असे. तो शेजारच्या मुलांच्या कागाळ्या त्यांच्या आईवडिलांना सांगून मुलांना मार की खदखदां हुंसे. ही गोष्ट आजोबांना मातवंडांनी वेळ सांगितली. ती ऐकून आजोबांना राग आला. म्हणाले—

"मुलांनी किती वंमामस्ती केली तरी मी एक बकार शब्द बोलणार नाही. त्यांनी चहाडी केलेली मला नाही खणार."

"आजोबा तुम्हांला मुद्दां राग येतो का हो?" मुलांनी थेट विचारलें.

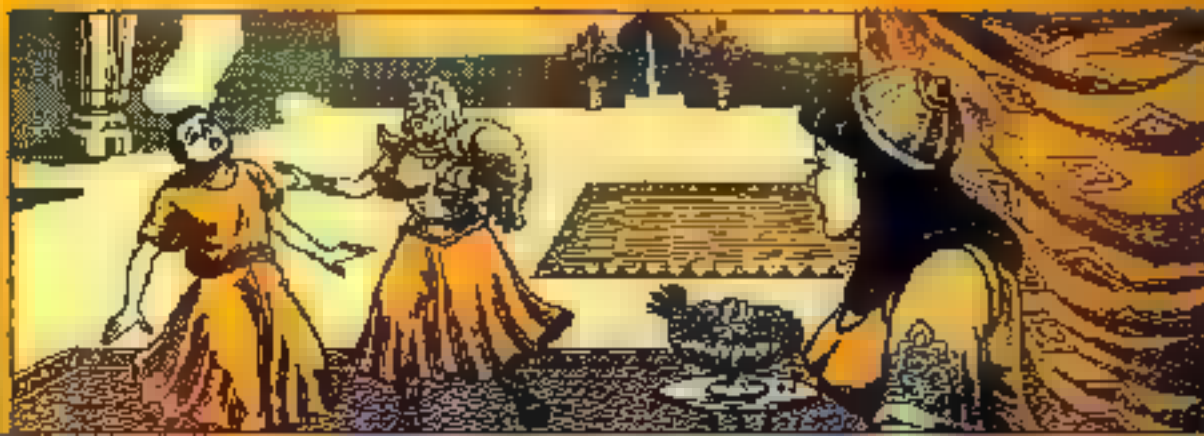
"राग कां नाही येणार? मुलांचे पाय पाळण्यांत दिसतात? ही चहादखोरपणाची संवय एकदां लायली की मनुष्य मेळा तरी ती संवय जात नाही. मी बागे तुम्हांला चहादखोर नारळाची गोष्ट सांगितली

होती. ती आठवते ना?" आजोबांनी विचारलें.

"नारळाची गोष्ट! कधी नाही सांगितलीत आजोबा! चहादखोर आणि त्याचा नारळाशी काय संबंध?" मुलांनी "गोष्ट, गोष्ट!" म्हणून एकत्र गाल्या केला.

आजोबांचा राग थोडा उतरल्यासारखे वाटले. दोन्ही नाकपुळ्यांत तपकीर काढीत ते आरामपुर्चीवर बसले व म्हणाले—"एका हं!" आणि गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

फार प्राचीन काळी एक होडके येऊन जमनेदेशाच्या किनाऱ्याला लागले. त्या होडक्यांत दोन पुरुष व एक बाई होती. त्यांना धरून शिपायांनी आपल्या राजासमोर हजर केले. राजाने त्यांना विचारलें—

“कोण तुम्ही? आणि माझ्या देशात कां
आहोत?”

ते म्हणाले—“आम्ही गुन्हा केला
म्हणून आम्हाच्या राजाने आम्हाला शिक्षा
म्हणून एका होडक्यात बसवून समुद्रात
सोडून दिले.”

काय गुन्हा केलात म्हणून निवारतां
त्यातला एकजण म्हणाला—“मी चोरी
केली होती.” श्री म्हणाली—“मी मंत्रतंत्र
करून लोकांना त्रास देत असो.” तिसरा
म्हणाला—“मी चहाही सांगून लोकांत
मांडणे लावीत असो.”

ते ऐकून महामंत्राच्या राजाने चोरी
करणाऱ्याला एक घर रहायला दिले व एक
हजार रुपये कर्मपंधां करायला देत म्हणाला—
“तू गरिबीमुळे चोरी केली होतीस. तुझी
गरीबी दूर करण्यासाठी मी तुला एक
व एक हजार रुपये देत आहे. पुन्हा चोरी
करू नकोस.”

राजाने मंत्रतंत्र करणाऱ्याला भीष्म
पण एक घर व हजार रुपये दिले. म्हणाला—
“तू देखील गरिबीमुळे हा पंधा करित
आलीस. पण आता मी तुझी गरीबी दूर
आहे. उगाच कोणाला त्रास देऊ नकोस.”

नंतर राजाने चहादसोराचा बोळावून
झिळा सांगितली. याचा शिरच्छेद करावा.
म्हणाला “चहादसोरी ही जन्मा-
पासून लागलेली वाईट संकय आहे. भीमंत
जसो की गरीब ही संकय मोडणे शक्य नाही.
म्हणून मुळांतच याचा कांटा दूर केला
पाहिजे.” शिपायांनी त्याला बध्मस्थानी
वेऊन जाऊन त्याचा शिरच्छेद केला.

परंतु दुसऱ्या दिवशी राज्याचा एक
अधिकारी त्या वाटेने जात असता त्या
चहादसोराचे डोके पाहून त्याला आश्चर्य
घाटले. ते डोके जमिनीवर गमंगळत जात

होते. ते अधिकार्याला म्हणाले—“आपल्या
राजाला एकदां बोळावून वेऊन ये. त्याने
वेऊन साष्टांग नमस्कार करून माझी माफी
मागितली नाही तर मी वेऊन त्याचे डोके
उडवीन.”

अधिकारी भिऊन यावरून राजाकडे
घाबत गेला व त्याने रें पाहिले. ऐकले,
राजाला जाऊन सांगितले. राजाला ते
सर्व सोटे वाटले. माझिबाब त्या अधिका-
ऱ्याचा त्याला राग पण आला.

अधिकारी म्हणाला—“महाराज, माझ्या
बोळण्यावर आपला विश्वास नसेल

तर आपण पाहिजे त्याला पाठवून शहा-
निष्ठा करून घ्यावी.”

राजाने त्याप्रमाणे आपल्या त्या अधि-
काऱ्याबरोबर जाणसी एका अधिकाऱ्याला
पाठविले. दोघे अधिकारी आले तेव्हा ते
डोके म्हणाले—“तुझे कारस्थान मला कळले
आहे. राजा स्वतः आला तर मी ते त्याला
सांगेन.” ती गोष्ट दुसऱ्या अधिकाऱ्याने
जाऊन राजाला सांगितली. राजाला इतका
राग आला की राजाने त्या अधिकाऱ्याच्या

अपराधाबद्दल त्याचा शिरच्छेद करण्यास
हुकूम सोडला. त्या निरपराध अधिकाऱ्याचा

चहाडखोराच्या खोटे बोलण्यामुळे विनाकारण शिरच्छेद झाला.

चहाडखोर मेला तरी त्याची संवय मेली नव्हती. पुढे कांही दिवसांनी वस्तुस्थिति कळल्यावर राजाच्या फार वाईट वाटले. म्हणून राजाने त्या चहाडखोराचे बोकें पुरून टाकायला सांगितले. म्हणाला—“मेला तरी त्याची संवय मेली नाही! पुढे आणखी काय अनर्थ पडेल, कोणास ठाऊक!”

चहाडखोराचे बोकें त्याप्रमाणे पुरून टाकण्यांत आले. दुसऱ्या दिवशी तेथे एक बिचित्र झाड उगवले. ते नारळाचे होते. तोपर्यंत जमिनीत नारळाचे झाड नव्हते. म्हणून ते झाड कसे असते हे त्या देशातील लोकांना माहीत नव्हते. म्हणून त्यांनी त्या झाडाचे नाव “गोबर्धिन” असे ठेवले. “गोबर्धिन” याचा अर्थ चहाडखोर

झाड असा होतो. हळूहळू बदलत जाऊन पुढे त्याला गोबर्धिन म्हणू लागले.

येथवर गोष्ट सांगून आजोबा म्हणाले—नारळ फोडतांना आपण फोडण्यापूर्वी त्याची शेडी का काढीत नाही ते माहीत आहे का? कारण शेडीच्या आंत दोन दोळे व एक तोंड असते. शेडी काढून फेकून दिली तर नारळ आपसांत भांडण लयील. म्हणून फोडण्यापूर्वी शेडी काढू नये!”

लोच छोद ओरडला—“खोटे, खोटे! शेडी धरून नारळ फोडायला सोपे जाते. म्हणून शेडी नाही काढीत.”

“मोठा आला आहे शहाणा, सांगावला!” असे म्हणत आजोबा निव्विकल पळाने हसू लागले. “चहाडखोर नारळ!” “चहाडखोर नारळ!” असे ओरडत मुले तेथून निघून गेली.

किष्किंधाकांड

“सुग्रीवा, तुला राम येथे अगदी साहजिक आहे. पण तुम्ही दोघे अगदी सारसे दिसत होता. तुमच्या हालचाली इतक्या सारख्या होत्या की त्यांतील तुं कोण बाली कोण हे मला कळलेच नाही. तू कांही खूण ठेवून द्वंद्व गेल्यास तर मी ओढखू शकेन. पण बाकीला बाण मारणे सोपे जाईल. तू पुन्हा जा. मी तुला वचन दिल्याप्रमाणे स्वामीने स्वयं करीन.” रामाने सुग्रीवाची समजूत घातली.

रामाचा संकेत होताच लक्ष्मण उठला व “गजपुष्पी” नांवाच्या वेळीची फुले घेऊन

आला. त्याची एक सुंदर ककून ती त्याने सुग्रीवाच्या गळ्यांत घातली आणि पुन्हा ते सर्व जण किष्किंधानगरीकडे निघाले.

आ वेळी त्याच्या बरोबर नल व नील सुद्धा होते. मार्ग चालत असता श्रीरामाला एके ठिकाणी वाट धाडी दिसली. सुग्रीव म्हणाला—“सप्त जन म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या सात ऋषींनी घोर तपश्चर्या केली, त्यांचा हा आश्रम. त्यांनी पाण्यांत शीर्षासन करून आणि वायु सेवन करून योगसाधना केली आणि शेवटी सशरीर स्वर्गास गेले. अहो! या आश्रमांत माणूस तर राहू शकत नाही पशुपक्षी

सुग्रीवानें गर्बना करून वालीला युद्धास बोलाविलें.

सुग्रीवाचें आव्हान वालीने स्वीकारलें आणि त्याचा पुन्हां एकदां चांगलाच पराभव करून काम्यचें प्रायश्चित्त घावें असा विचार करून तो लग्नगीने निघाला. परंतु त्याची वामकी तारा पुढें आली व त्याला अडवून म्हणाली—“अशा अपरात्रां कत्तला जाता. उद्यां गेल्यांत तर माहीं का ?” एका रात्रींतल्या रात्रींत कांहीं कोणाच्या सामर्थ्यांत फरक पडणार नाही. मला वाटतें, परबांच एकदां स्वाऊन गेला आणि पुन्हां आज आला आहे तो कांहीं स्वतःच्या एकत्राच्या बळावर नाही. कोणाची नरी शक्ति त्याच्या पाठीशी आहे. ते अयोध्येचे राजकुमार राम लक्ष्मण तर नसतील ! त्यांच्याशी त्याने मैत्री केलेली आहे. ह्या पूर्वीच त्यांनीं खर, दूषण, विराव, कबंध वगैरेना माहीं का मारलें. फार पराक्रमी आहेत दोघे जण. सुग्रीव टांगीच त्यांच्याशीं दोस्ती करणार नाही. अशा वेळीं त्यांच्याशीं मित्रता वाढविणेच बरें. म्हणून मी म्हणतें सुग्रीवाला प्रेमानें बोलावून आणून त्याला सुवशाज करा. तो आपल्या नजरेसमोर

किष्किमध्येंच राहील. मग त्याच मित्र ते आपले देखील मित्र होतील. रामासारख्याची दोस्ती सरोखर फार काम्याचे आहे.”

“तें सर्व खरें आहे तारा ! पण सुग्रीवाचा हा शिरजोरपणा मी कसा सहन करूं ? आज पर्यंत मी कोणा पुढें मान बांकवली नाही ती सुग्रीवाच्या पुढें बांकवूं ! तें शक्य नाही. तुला रामाची भीति वाटतेसें दिसतें. पण जर मी त्याची कांहीं खोदी काढली माहीं तर तो उगाच भाड्या विरुद्ध कां धारण करील ! आणि सुग्रीव किती शालें तरी, भाऊच आहे. तूं कांहीं काळजी नकोस. आपलें कार्य संपवून मी स्वयंकरच परत येईन.” अशा तऱ्हेनें आपल्या शिर्यांची समजूत घालून वालीनें त्यांना अंतःपुरांत परतवून लावले.

त्यांची पाठ फिरतांच वालीचा दबलेला क्रोध बाहेर पडला. त्यानें उग्र रूप धारण केलें. वंड घोसले आणि मोठी गर्जना करून सुग्रीवाकडे पाडिलें. तो देखील तयारच होता. “तुला आतां बरचीच वाट दाखवितो.” म्हणत वाली एकदम सुग्रीवावर तुटून पडला. दोघांची फार मधंकर कुस्ती झाली. दोघे दमलेलेच होते. हवूं हवूं

कुस्ती सोडून ते झाडें उघडून एकमेकांवर फेंकून मारामारी करूं लागले.

सुग्रीव फार थकल्यानें पाहून रामानें आपल्या भात्यांतून नागबाण बाहेर काढला आणि धनुष्यावर बडवून, वालीवर नेम घळून सदकन सोडला. रामाचा बाण तो, छुटतांच वालीच्या छातींत जाऊन रुतला ! वाली धरणीवर कोसळला. त्याला साकीं पहलेला पाहून राम-लक्ष्मण त्याच्या जवळ गेले.

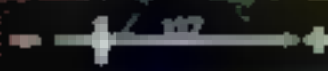
त्यांना पाहून वाली क्षीण आवाजांत म्हणाला—“तुम्ही महाराज दशरथाचे पुत्र. धर्मानें, न्यायानें बाग्यारे अशी तुमची

सुद्धां जाऊ शकत नाहीत. कोणी गेल्याच तर तो परत येत नाही.

रामलक्ष्मणांनीं मनोमध्यें सप्तजनांचे स्मरण करून बंदन केलें व आपला मार्ग चार्चू लागले. पुढें ती सर्व मंडळी किष्कि-धेला येऊन पोहोचली. “वालीला मारण्याचें तूं कव्हुल केलें होतेंस. तेव्हां आपला शब्द तुला खरा केला पाहिजे.” सुग्रीवानें रामाला बजाविलें.

“खुशाल तूं त्याला कुस्तीला आव्हान कर. मी तुझ्या पाठीशीं उभा आहे.” रामानें सुग्रीवाला प्रोत्साहन देत म्हळें.

ल्यान. अतः प्रभूने मी दुस्-याशा युद्ध करीत असतां माझ्यावर बाण सोडवें तुम्हाला सोमने का ! तारानें ही शूका मनांत आणून त्यावेळींच मला ' जाऊं नका ' म्हणून अडविलें होतें. पण तुझ्या बंधाची कीर्ति ऐकून मी त्यावर विश्वास केव्हा मी कांहीं तुझ्या राज्यांत आलों नव्हतां, किंवा मी तुझी कांही सोडी काढकी नव्हती. तरी सुद्धा तूं मला मारलेस म्हणजे तुला धर्मनिं ज्ञान नाही असेंच मी म्हणें. मला धिक्कर समजून तरी तूं मारलें असतेंस तरी माझे मांस ..... नाही. हातें ..... कायकीची नाहींत किंवा कामही ही बापरण्याजोगी नाहीं. तूं स्वरोत्तर पराक्रमी असतास तर राज्याला आम्हास देऊन त्याच्याशीं ..... केले असतेंस. मला तरी बोलावले असतेंस तरी मी तुझ्याशीं कडलां असतां. इतकेंच नव्हे ..... आपां पर्यंत तुला मनाकडे पाठवून दिलें असतें. जर तुझ्या सीतेच्या शोधाचीच गोष्ट होती तर मला सांगतवानाचें होतेंस. हां हां म्हणतां सोबूनच काय पण तुझ्यासमोर आणून ठमी केळी असती. त्यासाठीं एवढे कष्ट काढाका ! आम्ही तर

नांवाचीं वानरेच पण आम्ही सुद्धा असले कपटी विचार मनांत येऊं येत नाही."

" न्यायाची, धर्माची व कर्तव्य कर्माची तुला माहिती नाही असें दिसतें. न्यायाची व दंडाची जबाबदारी नेहमी पृथ्वीपतीवर असते. सध्यां समग्र भूमंडळाचा अधिपति ईश्वराकडें बंधन नसतें व सध्यां पुत्र भरत असून आम्ही सर्व क्षत्रिय त्याच्या आज्ञेनें अधर्मान्निं दमन करीत असतां. तूं वानर, तुला ह्या गोष्टी काय समजणार ! तूं आवल्या मायाच्या बायकोला पळवून घेऊन आलास. हे कार मोठे पाप आहे व त्यानें

तुम्ही शिकार करीहा आणि केव्हाही करण्यास मुळीच हरकत नाही. शिकार म्हटली म्हणजे शिकार वेसावध असताना मुढां वाण मोडला तरी चालतो. एवढेच

कायत्याहि काय्यान तुला मारण्या न्याय्य करला नाही. अशा प्रकारे रामाने आपली बाजू स्पष्ट करून वालीला सांगितली.

"मी तर आतां मरणारच आहे. तुझ्या हातून मला मरण येत आहे ही मुढां गोष्ट बरी आहे त्यासाठी मला आतां खेद करावयाचा नाही. आतां माझे एवढेच सांगणे आहे की मला मुलगा अंगद आणि पत्नी तारा यांना सुखीवाकडून त्रास होणार नाही, त्यांचा अपमान होणार नाही, त्यांची काळजी वे." अशा प्रकारे तो रामाला विनंति करीत असता त्याला मूर्ख आली व तो मूर्खीवर निपजित पडून राहिला.

वालीला रामाचा बाण लागल्याचे समजताच तारा आपला मुलगा अंगद शाला बरोबर घेऊन वालीकडे निघाली. बार्देतच तिला वालीच्या वधाचे वृत्त कळले. वालीचे जे अनुयायी ही बातमी घेऊन आले होते, ते ताराला म्हणाले—“रामाने

वालीला मारलेच आहे आतां तो अंगदाकडे बघेल. जर त्याचे हित व्हावे असे तुला शकत असेल तर उलट पावली परत जा आणि त्याला राज्याभिषेक करण्याची व्यवस्था कर. आणि हे सर्व तुला नको असेल तर तू कौटुंबिका सोडून दूर पळून जा.”

“अरे ! पतीच जर चालला आहे तर बाकीच्या सर्व वस्तूंची गोष्टच कशाला ? माझे हे शरीर, हा पुत्र हे सर्व माझ्या बरोबर येणार आहे ! मी त्याच्या चरणापाशी जात आहे.” असे सांगून ती म्हण रडत वालीभवळ गेली.

वालीला निघोष्ट पडलेला पाहून टाहो सोडून ती त्याच्या अंगावर पडली व तिलाहि मूर्ख आली. थोड्याच वेळांत तिची मूर्खी दूर होऊन ती सावध शाली व पुन्हा शोक करू लागली.

मासुडी तिची समजून घाळू लागला. तेवढ्यांत वालीने डोळे उघडले. त्या उरास जेहेन्यावर निमजेच डोळे पाहून तेथे असलेल्या सर्वांची मने द्रवली आणि त्यांना हुंदके येऊ लागले. क्षीण स्वरात वाली समोरच उभ्या असलेल्या सुखीवाकडे पाहून म्हणाला—“बंघुमेमाचा आनंद लुप्त

लुप्त राज्याचा उपभोग घेणे आपल्या नशिबीच नव्हते. मी आपल्या पराक्रमाच्या गर्वाने अगदी आंधळा झालो होतो. मी तुला राज्याबाहेर हाकलून लावले. तुझ्या बायकोला पळवून नेले, तुला उगीच त्रास दिला. त्याबद्दल मला फार पश्चात्ताप होत आहे. मला क्षमा कर. मी तर आतां चाललोच आहे. आ पुढे तू माझ्या लाडक्या अंगडाचा पितृवात्सल्याने सांभाळ कर. हे सर्व वानरराज्य तुझे आहे. तू त्याचे चांगले रक्षण कर. आणि माझे प्राण जाण्यापूर्वीच माझ्या गळ्यांतील ही सुवर्ण-

मायःश्वित् म्हणजे मरण, आणि तुझ्या आ पापाचे मायःश्वित जर तुला मी दिले नाही तर मी कर्तव्यव्युत्त होईन. आ करितां तुला मारण्यांत मी कोणत्याहि तऱ्हेचा अन्याय केलेला नाही. अरे, सुखीवाशी जी मी मैत्री केली आहे ती परस्परवस्त्री आहे. म्हणजे त्याने मला माझी बायको शोधण्यास मदत करावी आणि मी त्याला राज्य मिळवून देण्यास मदत करावी. त्यासाठी सर्व वानरांच्या समोर मी तुझ्या वधाची प्रतिज्ञा केली आहे. मग तुला मारण्यांत अधर्म तो काय झाला. तू वानर व वन्य पशु म्हणून

माला काढून घेऊन आपल्या गळ्यांत घाल." नंतर तो अंगदाकडे वळून म्हणाला—“आतां सुमीवच तुला माझ्या जार्गी आहे. तू त्याच्या शब्दाला मान देऊन वाग." इतकें बोलत बालीनें हांळे मिटले. सर्वांच्या डोळ्यांतून अभ्रधारा वाहूं लागल्या. ताराच्या दुःखाला तर पारावारच नव्हता.

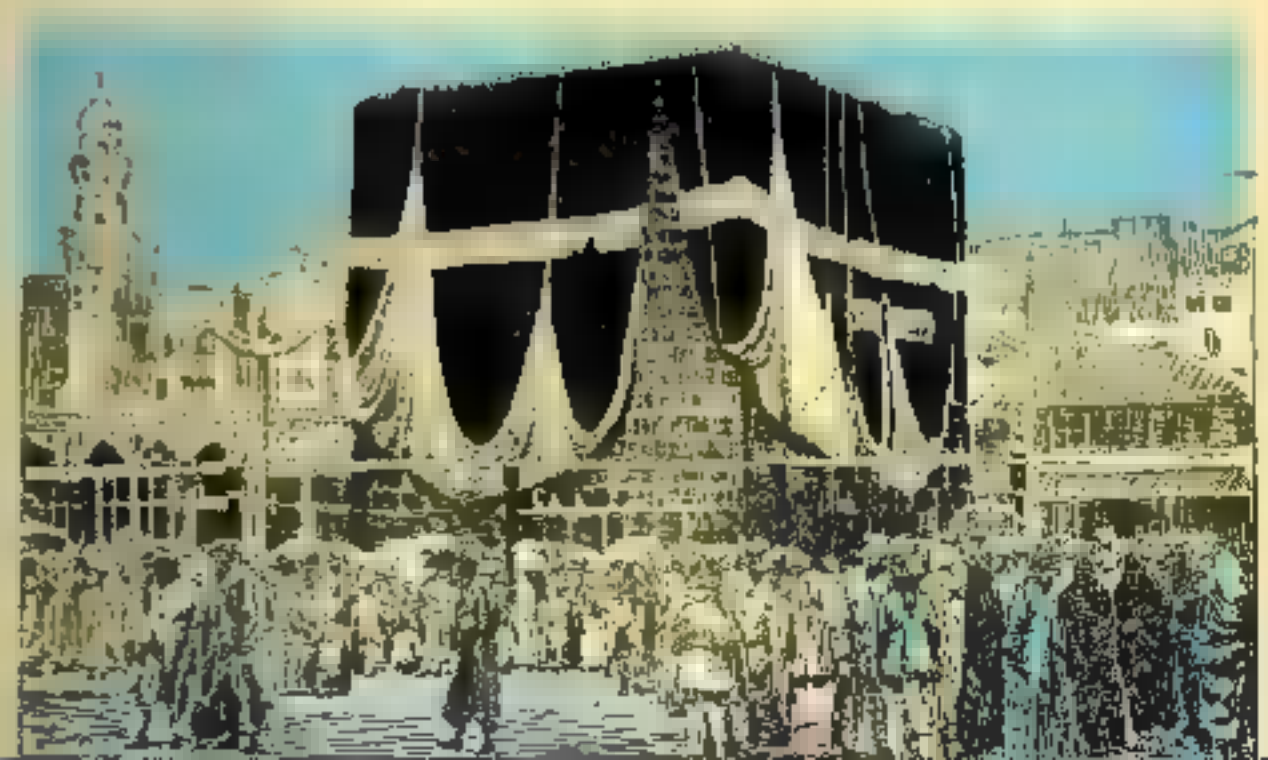
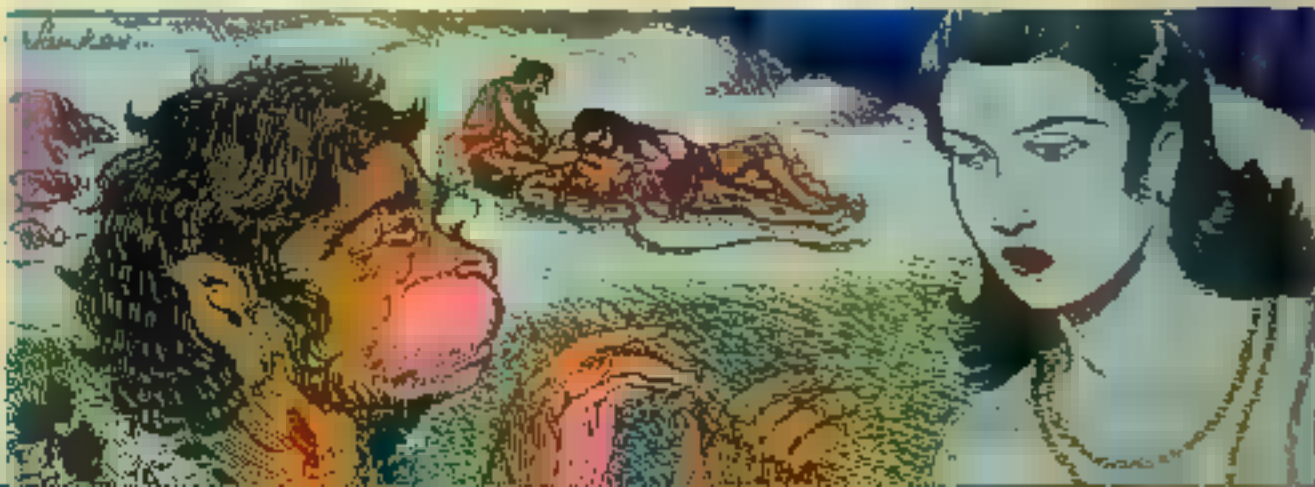
अशा त्या दुःखद प्रसंगां प्रसंगावधान राखून नीलनें बालीच्या छातींत रुतलेला रामाचा वाण हळूच दूर केला. अंगदानें पित्याच्या चरणाथे घेदन केलें. सुमीव होळ्यांत आंसवें आणून रामाला म्हणाला—“तूं आपल्या वचनाप्रमाणें बालीला मारिलेंस. बालीनें मला फारच त्रास दिला होता. मला कोठेंहि सुखानें राहूं दिलें नाहीं, म्हणूनच केवळ मुढ्याच्या भावनेनें मी त्याच्या

मृत्यूची इच्छा केली होती. पण आतां मला फार पश्चात्ताप होत आहे. मला आतां राज्य भोगाची इच्छा राहिली नाहीं. तारा, अंगद, सर्व बानर प्रजा दुःखसागरांत बुडलेली असतां मला राज्यप्राप्तीनें कसा आनंद होईल. हाय देवा ! मी फार वाईट केलें. बाली बुद्धिमान होता, शहाणा होता, चतुर होता. त्यानें मला छळले तरी यथ करण्याचा कधीं पयस केला नाहीं. म्या दुष्टानें त्या मृत्यू चितिला. घिःकार असो माझ्या जिण्याला. मीहि त्याच्या मागोमाग जातो. आपल्या पित्या-प्रमाणें योग्य राजपुत्र आहे. त्याच्या आणि इतर सर्व बानरांच्या मदतीनें तूं सीतेचा शोध कर." असें म्हणून सुमीव देखील शोक करूं लागला.

मुसलमान धर्मावलंबियांचे सर्वांत मोठे तीर्थस्थान म्हणजे मका. मुसलमान धर्माचे संस्थापक महंमद पैगंबर यांचा जन्म येथेच झाला.

मकेच्या मशिदीच्या अंगणांत काबा (चित्रांतील काळा भाग) आहे. महंमदाच्या पूर्वीपासून हे पवित्र स्थान चालू येत आहे. मुसलमानांची फार जुनी अशी ही मशीद आहे. या मशिदीत एक देखील खिडकी नाही. जमिनीपासून ७ फूट उंचीवर एकाच एक दार आहे. दारावर नेहमी काळा पडदा असतो. हा जरीचा आहे त्याला 'किम्बा' असे म्हणतात. दर वर्षी हा 'किम्बा' बदलण्यांत येतो. इजिप्त देशातून तीर्थदर्शनास जाणाऱ्या यात्रेकरूंकरांवर तेथील सरकार नवीन "किम्बा" दर वर्षी पाठवते.

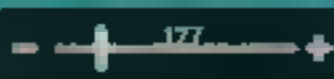
काबाच्या एका कोपऱ्यांत सुप्रसिद्ध 'काळा दगड' भक्तांना सहज स्पर्श करतां येईल अशा तऱ्हेनें बसविलेला आहे. दगड गेब्रियल नावाच्या देवपुत्रानें अब्राहम बाला दिला होता.

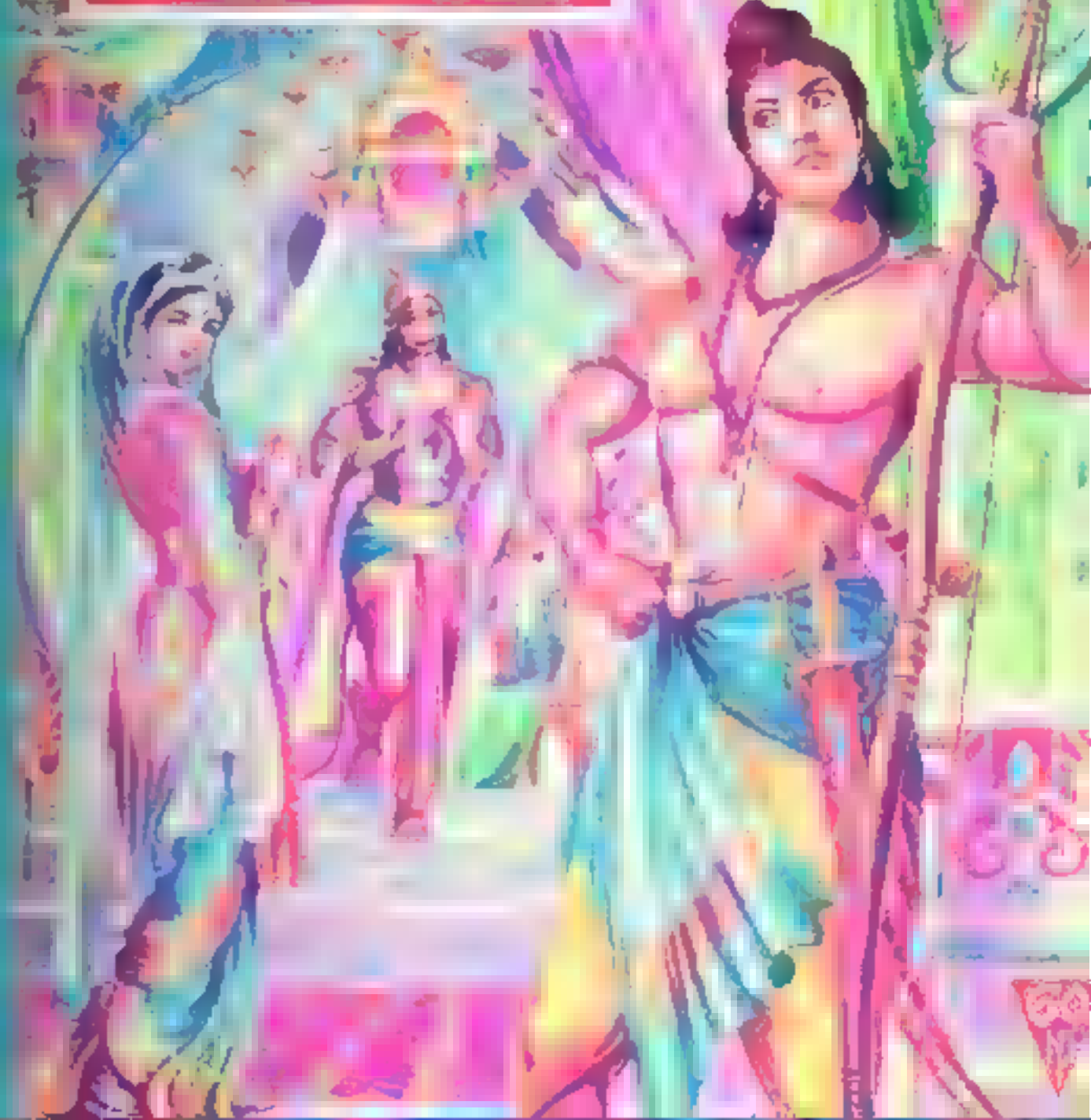

Fullscreen

/ 80

भारताचा इतिहास

अहमदनगर मंगोल जातीच्या स्वाभ्यांना फक्त शोषविलेच नाही तर त्यांना काय-मचा आळा बसवा यासाठी हिन्दुस्तानाच्या पश्चिमोत्तर सीमा प्रांताच्या संरक्षणाची उत्तम व्यवस्थापण केली. ज्या मार्गाने मंगोल हिन्दुस्तानात प्रवेश करीत त्या मार्गावरील सर्व किल्ल्यांची त्यांचे डामडुजी केली व फिरोज मनीन किल्ले बांधले. गाजी मलिक (ग्यानुद्दीन तुघलक) याला मराठ्यांच्या रक्षणासाठी मुख्य अधिकारी नेमले. त्याने मंगोल जातीला पंचवीस वर्षे एक पाऊल देऊन पुढे आक विले नाही.

दिल्लीतून ज्या मंगोल लोकांनी बसावती केल्या होत्या. त्यांनी बंड केले. पण त्यांना त्यांत बंड मिळाले नाही. मुलतानाने त्यांच्यापैकी कित्येकांना उच्च अधिकाराच्या पदावरून काढून टाकले.

मुलतानाच्या यथाचा कट केल्याने कलकत्त्या-वर तर २० ते ३० हजार मंगोल मुसल-मानांनी मुलतानाने कतल करविली.

अहमदनगर गादीवर असता त्याच्या राज्याचा इतका विस्तार झाला ते एक साम्राज्य झाले. हे साम्राज्य वर्षे चाळू होते.

अहमदनगरचा भाऊ उद्योगवान आणि वजीर मुसलमान देशांनी एका मोठ्या सैन्यानिशी म १२९७ मध्ये गुजराथवर स्वारी केली. त्यापूर्वी देखील मुसलमानांनी गुजराथवर स्वाभ्या करून बूट केली होती. परंतु तेथे राज्य स्थापन करण्याचा विचार त्यांच्या मनात आला नव्हता. या खेपेस गुजराथ मुसलमानांनी काबीज केला. तेथील राजा कर्णदेव द्वितीय हा राजकन्या देवला दिला वगेवर घेऊन पळून गेला. राणी

कमलदेवी ही अत्यंत सभ्य होती होती. ती सत्तुच्या हाती कैद झाली व ती अहमदनगराच्या वेगळी झाली.

त्यांनी मुसलमान घने स्वीकारला होना असे काही मुसलमान रणभोर येथील राजा हमीरदेव याच्याकडे आश्रय मागवला गेले. अहमदनगराच्या याचा अत्यंत गम आला. १२९९ मध्ये त्याने आपला भाऊ व वजीर दोघांना त्यांचे पारिपत्य करण्यास पाठविले. पण या युद्धात अहमदनगराच्या सैन्याचा पराभव झाला. त्याचा वजीर युद्धात मारला गेला. तेव्हा स्वतः मुलतानाने स्वारी केली व १२९९ च्या जुलै महिन्यात रणभोरचे राज्य जिंकले. पण हा अथ एक वर्ष भर चिल्ल्याला वेढा दिल्यातून मोकळा पळाले निळाला. हमीरचा भेडी स्वमताने विश्वासघात केला व शत्रूला सामील झाला. पण अहमदनगराने त्याच्यावर विश्वास न करून त्याला वशिम देण्यादेखी त्याचा वध करविला. हमीर व त्याच्या आश्रयाला आलेल्या मुसलमानांचा पण त्याने वध करविला. अंतःपुराणीत स्त्रिया मती गेल्या.

अहमदनगराने मेवाडवर जी स्वारी केली होती ती प्रसिद्धच आहे. असे सांगताना जोळखून राणा पद्मिनी व इतर इजारे

या स्वागीचे मुख्य कारण चित्तोडची राणी पद्मिनी हिचे मोर्दय होते. पद्मिनीचा पति राणा रत्नसिंह अहमदनगराच्या हाती कैद झाला. मुलतानाच्या खास नेवून त्याला घेऊन जात असता राजपुतांनी त्याला सोडविले व आपल्या राजाचे रक्षण केले. चित्तोडच्या किल्ल्याच्या फाटकावर गोरा व चावुल हे दोघे शूर साऊ शत्रूला नोंड देण्यासाठी सैन्य उभे होते. त्यांनी मुसल-मान सैन्याला शोषवून घेतले. चित्तोडच्या किल्ल्याने रक्षण होणे अव्यक्त आहे हे होती ती प्रसिद्धच आहे. असे सांगताना जोळखून राणा पद्मिनी व इतर इजारे

मिथ्यांना जोहार करून आपल्या पानित्रत्यांचे रक्षण केले. अष्टाउद्दिनाने २६ ऑगस्ट १३०३ या रोजी विलोड किल्ला जिंकला व आपला सुलगा विजयवाज थाळा त्याचा अधिपति नेमले. त्याच्या नावावरून त्या शहराचे नाव विजयाबाद असे पडले.

स. १३०५ च्या शेवटी सालवा देवील मुळतानाने काबीज केला. उज्जैन, मंदू, धार व नंदेरी राज्ये देखील हळूहळू मुसलमानांच्या हातां आल्या. ज्ञाना मर्व उत्तर हिंदुस्तानावर १३०५ पर्यंत स्थिराजी साम्राज्य कायम आले.

अष्टाउद्दिनाची दृष्टि आनंतर दक्षिण हिंदुस्तानाबाबत बघली. दक्षिणेस त्या वेळी चार मुख्य राज्ये होती व त्यांचे मुख्य राजे होते. एक देवगिरीचे राज्य, तेथील समुद्रदेव-राव यादव हा एक खरोखरी व पराक्रमी

राजा होता. दुसरा प्रसिद्ध राजा म्हणजे काकतीय वंशी प्रतापहृद. त्याचे राज्य तेलंगणांत बंगळ येथे होते. तिसरा राजा हायसल वीरबल्लळ तुरीय. त्याची राजधानी हळीवड येथे होती व त्याचे राज्य हल्लीच्या मद्रास प्रदेशांत पसरले होते. चवथा राजा नायका कळसोवर हा पाण्य राजा होता. मद्रास, रामनाद व तिनैवेली प्रदेश त्याच्या राज्यांत होते. याशिवाय आणखी अनेक लहान मोठे राज्ये पण होती. नेल्डर येथे तेलुगु बाल वंशी नमनसिद्धी तृतीय याचे राज्य होते. ओरिसांत कलिंग गंगराज भामदेव राज्य करीत असे. कर्नाटकाचे शिवर्मा व मंगलोर येथे चंकदेव भनुपेलु यांची राज्ये होती. परंतु यांच्यांत आपसांत परस्पर वैर होते. अष्टाउद्दिनाच्या साम्राज्यविस्ताराच्या हेतू मुख्य कारण पुरे होते.

विलक्षण औषध

११ राजा होता. त्याच्या कोणत्याही प्रकारची काळजी नव्हती. त्याचे वंशी राज्यकायंकर होते. म्हणून राज्यात अनेक शांतता नांदत असे. सली होती व भक्ताचा सुकाल होता. राजाचे काम काय ते त्याने चिंतन व मोक्ष करणे पध्दतीने होते. ज्याच्याने स्वतः व विरान्तांत राज्यविस्तार राजाचे शरीर लुटू लागले. शरीर मजकुराच्याच मोटे आले आणि लुटून जे राहणे किंवा दोन पाचते दाखवी जेव्हा राजाच्या जड वाडे लागले.

ज्या स्वतःची ही स्थिति पाहून राजाच्या शरीर वाडेच आले. कोणत्या तो इतपट काम करताना किंवा धांवताना पाही नेव्हा त्याच्या वाड्यावरून नत्वर वाटे. आपला लडपणा कसा करी होणार हे त्याला कळत.

त्याने आपल्या मंड्यांना बोलावून त्यांना मला घेतला, म्हणाला "राज्याची हजार कामे सोडून तुम्ही प्रथम याचा विचार करा. लडपणा कमी आला पाहिजे."

मंड्यांनी रैद्यांचा लक्षा घेतला. त्यांनी औषधे दिली राजा औषधे घेई. पण फलशाय्याची काळजी घेत नसे. म्हणून शरीर मृदायचे कमी होण्याऐवजी जास्तच वाडे लागले. हा असाध्य नेरा आढे असा विचार करून रैद्यांना तो नाव सोडून दिला. लडपणा जितका वाढत जाई तितका तो 'कमी करण्यासाठी राजाच्या मनांत चिंतन वाडू लागली. शेवटी राजाने आपल्या मंड्यांना मागितले की जो कोणी माझा लडपणा कमी करून दाखवील त्याला मी आपले असे राज्य

सायला तयार आहे. राज्यांत अशी घोषणा कोढावी.

मंड्यांनी आपसांत मळा करून घोषणा काढली. पण थोडी निराळ्या तऱ्हेने. त्यांनी असे जाहीर केले की ते कोणी महाराजांचा लक्षणा कमी करण्यासाठी औषध पाणी करून त्यांत वज मिळवील त्याला अर्धे राज्य दिले जाईल. पण जर का कोणी त्या प्रयत्नांत अयशस्वी झाला तर त्याला काशी देशांत येईल. ही घोषणा ऐकून एकदा वैद्य किंवा नात्रिक की जबाबदारी व्यत्यस धरला नाही.

घोषणा केल्यावर देखील कोणी वैद्य हकीम पुढे येत नाही असे पाहून राजा हताश झाला. पण मुद्देवाने एक साधु आला आणि म्हणाला “मी राजाच्या आजाराचे निदान करून औषध घायला तयार आहे.”

“आपण कोणने औषध पाणी करणार ?” मंड्यांनी विचारले.

“मी जे औषध पाणी करणार आहे ते राजाची जन्मकुंडली पाहून त्याप्रमाणे समुहर्तावर करणार आहे. तेव्हाच मी काय औषध पाणी करणार ते सांगेन. तेव्हा प्रथम राजाची जन्मकुंडली मला दाखवावी.” साधु म्हणाला.

मंड्यांनी राजाची जन्मकुंडली आणून दिली. साधूने ती पाहून विचारले— “पूर्वी कधी कोणाला दाखविली नाही नसे वाटते !”

“का दाखविली होती !” प्रचल म्हणाला.

“तरी देखील राजाला वीस दिवसांच्या आत मरण येणार आहे ही गोष्ट कोणी सांगितली नाही !” आश्चर्य करीत साधूने विचारले.

मंड्यांनी ज्योतिष्यांना बोलावून पुन्हा कळवून पाहिला की मावृच्या बोलण्यावर जन्मकुंडली दाखविली तेव्हा त्यांत राजाला द्वांबाचुप्य असल्याचे त्यांना सांगितले. म्हणून मंड्यांनी रागाने साधूला तुरुंगांत बंद करून ठेवले.

संत राजाच्या मनाला मात्र चढता लागला. म्हणून मरण येणार ! त्या कोळरीने राजा खगू लागला. त्याच्या अज जाईनामे झाले. शेवटी पंधरा दिवसांनी तो अर्धा झाला. साधूच्या बोलण्यावर त्याचा विश्वास जास्त जास्त वाढत गेला. मंड्यांनी अनेक प्रकारे राजाची समजूत घालण्याचा प्रयत्न

करून पाहिला की मावृच्या बोलण्यावर विश्वास करू नये. ज्योतिष्यांनी जन्मकुंडली पाहून साधूचे म्हणजे तोंड असल्याचे संप्रमाण सिद्ध केले असता त्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून शेवटी त्याचे बोलणेच खरे करण्याचा प्रयत्न आहे की काय अशी आम्हाला भीति वाटत आहे.

पण राजाने त्याच्या बोलण्याकडे दृष्टीक्ष केले. शेवटी राजाने संशयान्न घेतले आणि कोणाची बोलणे सुद्धा सोडून दिले.

वीस दिवस झाले. एकविंशता दिवस उजाडला. तरी मरण न आलेले पाहून

म्बतः राजाच्याच आश्रये वाटले. तरी एक दिवस त्याने वाट पाहिली. वावुराच्या दिवशी तो म्बत अंधरुणावरून उठला आणि मंथ्यांना बोलावून त्याने सावूळ हातळ करण्यार सांगितले.

शिपाई साधूला येऊन आला. त्याला पाहताच राजा समाने म्हणाला "तू म्बत. राजाच्या असे फसवू लागल्यास तर मर्गीय प्रजेला किती फसवीत नमऱ्यास !"

साधू म्मित करून म्हणाला "महाराज ! तुमची नळीत सुधारल्यावरून मला बक्षीस देणार की शिक्षा याचा तुम्हीच विचार करा."

"तू ग्राम दिवसाच्या भान मरणार असे कोठे ज्योतिष सांगितले होते !" राजा प्रश्नार्थी म्हणाला.

"म्हणूनच तर त्या काळजीने तुम्ही अभयणी करी केले ! त्या काळजीनेच

तुमचा लपुणा करी झाला. मी ही बुद्धि करून तुमचा इलाज केला. त्याचा महाराजांना फायदाच झाला. आता शिक्षा देणार की बक्षीस ने महाराजांनीच ठरवावे."

तेव्हा कोठे राजाच्या व त्याच्या मंथ्यांच्या शक्यात फकाड पडला. ज्योतिषी खूप झाले. त्यांचे म्हणणे खरे ठरले होते. परंतु वैद्यक्या माना त्याला शक्या. आजाराचे औषध त्यांना माहीत होते. पण विलक्षण आजाराच्या त्रुट्यांचेच चिफित्ता लागले ते त्यांना कोठे शक्य होते असो.

या विलक्षण चिफित्तेमुळे राजाचा आजार बरा होत नसत ! त्याने यत्न विव्याप्रमाणे आपले असे राज्य साधला तेव्हा शक्य. यत्ने त्याचा सावळ करण्याचे काम राजाकडेच ठेवले. राजाने आनंदाने ते म्बतारले.

भयानक दरी

[१७]

[देवदास्या गावीचे लोक खूप दगैरेचे. त्यांचे अंगभूत निभून गेले. त्याच देवी भयानकरीच्या अनुयायींनी लक्ष न ठेवता अनुयायींना घेतले. त्या अंगभूतने भयानकरी व गावजि वगैरे वगैरे आणण्यासाठी नातूनां पत्तन करण्याचे रावले. दोघांनी मान्य केव्यावर त्याने भयानकरी अनुयायींना माजारात बोलावून आणण्यास पाठविले—शुद्धे पाघा.]

माजाराचा अनुयायी अर्धा वाटच सावून तुम्हांला घेऊन होते ना / मग पुढे काय गेला असेल, त्याला त्याचा मगदार झाले !"

आठ दहा अनुचरांसह येतांना गेटला. माजाराच्या अनुयायीने भयानकरीपरीवर सर्व शाहीनून लपत छपतच येत होते. जयमल दगैरेचे जे दोळगे झाले ते सर्व माजाराचे आपल्या अनुयायाला पाहतांच सांगितले ■ म्हणाला—"भयानकरीने त्याच्या पूर्वजांची ती दगडी गदा नागितली आहे. कोठे निघालास ! तुम्ही पंखवाल्यांच्या ती मिळाली तर तो आपल्याशीं पैर सांडून हातून छुटल्यावर भयानकरीच्या अनुयायींनी मैत्री करायला तयार आहे. जयमलने हे

सांगण्यासाठी ते ती गदा घेऊन येण्यासाठीच सल्ला द्यावा पाठविले आहे.”

वगडी गडेचे नाव ऐकताच माजोर दबकला व क्रुद्ध होऊन आपल्या अनुयायांकडे पदान म्हणाला “या पांडित्यानेच तुम्हाला बजावले होते. पण एकाची तरी अकल ठिकाणावर असेल तर ना : आतां ती गदा कांठे आहे हे मी कोणत्या तोंडाने जाऊन सांगू :”

“त्या आनकर्णीलाच सांगा सरदार आपल्या पूर्वजांची गदा घेऊन जायला. आम्हांला त्याची गदा घेऊन काय करायचे

आहे ! त्या गदेखानेच एकाचा नेली गेली आहे तेवढा पुरे आहे आम्हांला.” माजोरच्या अनुयायांपैकी एक जण म्हणाला.

आतां नाच पाजोवला निस्वी सार आला. आपल्या दावांतला माला दोनदां उभिरावर आणवत नव्याला “ती घेतल्या होता. कदाच, नाही आण ओकण्याच्या त्या मिहासभोर जाण्याची दिगम का केले जाई ! गदा गेली आणि स्वतःचा जीव पण घालून घेतला की गारी !”

थोडा थांबून पुढे म्हणाला “आले ते आले, सर्व आनकर्णीला जाऊन सांगे का म्हणजे आले.”

“आपण फक्त इताने जण आहात आणि दबक्या गुहेत कसा प्रवेश करावयाचा ! ते दोकडी आहेत. त्यांनी अचानक छाप मारल्याने तर आपल्या विषयक दडवून नाडी का टाकणार ते !” एकाचे शंका केली.

“तुमचे सर्वांचे शौर्य काय ते हेच का ! इतके भितरे आहां तर ती गदा चोरून आणायला कोणी सांगितले होते तुम्हांला ! आतां त्या सर्व मोठी चोरत वसल्याच काय फासदा म्हणा ! जयमल, लखू व ती

गदती गोमांग आपल्या धनुष्यबाणाचा उपयोग करून आपले रक्षण करू शकतील. त्याच्या हातांतली ही नवीन शस्त्र आपल्याला मारीत नाहीत व त्यांना पण मारीत नाहीत.” माजोर म्हणाला.

माजोर आपल्या अनुचरांसह लखू व त्याच्या अनुयायांना जाऊन भेटला. त्या नेली धातक्यां क्रुद्ध दृष्टीने पहात होता की माजोरच्या दावांत किंवा त्याच्या अनुचरांच्या हातांत ती गदा आहे की नाही. नसलेली पाहून तो जयमलला म्हणाला “वाहिलेस ! कोठे आणली आहे त्यांनी गदा ! आतां त्यांच्याशी मैत्री करली !”

जयमलने माजोरच्या जयल जाऊन विचारले—“माजोर ! मी तुझ्या अनुयायाला हेच तर सांगून पाठविले होते की ती गदा घेऊन ये ! मग तू का नाही आणलीस ती ! आनकर्णीशी असेच कायनधे बैर ठेवण्याचे तू ठरविले आहेस की काय !”

“मला कोणाशी बैर ठेवण्याची इच्छा नाही. माझे कोणाशी या रानांत बैर पण नाही. आनकर्णीने माझ्याशी शत्रुता करण्याचे ठरविल्यावर मी तरी काय करूं ! मी तत्काल

रहा रहा आणून घायला तयार आहे. माझ्या अनुचरांनी ही चोरली होती हे सरं आहे. मी कबूल करतो. पण त्यांनी ते माझ्या सल्ल्याने केले नाही. मला विचारल्या शिवाय त्यांनी तो मूर्खपणा केला.” माजोर म्हणाला.

“मला आमच्या पूर्वजांची गदा पाहिले. त्याचे महत्त्व तुला काय कळणार ! तू हजार नकली गदा दिल्यास तरी द्या मला नकोत.” आनकर्णी संतापून म्हणाला.

“ती मंत्रबलेली गदा आहे असे समजूनच माझ्या एका अनुचराने ती नेली होती

नलाया काढण्या आग ओकणाच्या बांधाला दार करण्यासाठी. पण स्वतःचा जीव गमावून घेतला." माजीर म्हणाला.

"वरें ते सर्व राहू दे! प्रथम ती गदा कोठे आहे सोग आम्हांला!" जयमलाने विचारले.

"तो गदा घेऊन त्या सिंहाच्या गुहेत शिरला तो परत कोठे आला! आतां ती गदा कोठे आहे. व तो जिवंत आहे का मेला हे मी आतां काय सांगू!" माजीर म्हणाला.

"खोटे! सर्व खोटे! माझ नाहीं त्यांच्या बोलण्यावर विश्वास!" शानकणी म्हणाला.

जयमल माजीराला जरा एका बाजूला बोलवून घेऊन गेला आणि त्याला विचारले—
"काय तें खरें सांग!"

माजीर गपथ घेऊन म्हणाला—
"तो चोरी करणारा आमच्या जर्ताचा होता. पण त्या चोरीविषयी बिलकूल माहिती नव्हती. कोणत्या तरी सांगण्यावरून त्याने ही चूक केली."

शानकणी जवळ येऊन जयमल म्हणाला—
"शानकणी! माजीरच्या बोलण्यावर मला वाटते का तू विश्वास करू. तो म्हणाला तें खरें आहे. तुला तीन गदा पाहिजे असेल तर माणून देण्याची जबाबदारी आम्ही घेता. तुम्ही दोघे बर मोडून परमराशी मैत्रीने मर्या."

"माजीरच्या बोलण्यावर विश्वास करण्याचा भर्षा आला ती सिंहाच्या गुहेत राहिली. त्या सिंहाने गदा घेऊन जाणाऱ्याला खाऊन टाकले असेल, तो गदामुद्दा खाऊन टाकील असें नाहीं वाटत मला. पण त्या सिंहाच्या गुहेत गिरून गदा कधी वाहेर आणावयाची! शानकणीने चकित होऊन जयमलला विचारले.

जवळ तुला आमच्या शक्तीची खरी कल्पना आलेली दिसत नाही. बला, दाम्भ्या आम्हांत तो गुहा!" असे म्हणत जयमल निघला. लवू व गोमांग पण त्याच्या पाठापाठ निघाले. माजीर व शानकणी आपल्या अनुचरांबरोबर त्याच्या पाठापाठ निघाले. सर्व एका संगोवरच्या काठा येऊन पोचले. त्या संगोवराला लागूनच एक डोंगर होता. डोंगरांत पुष्कळ गुहा होत्या. एक मोठा संगोवरामधून निघून डोंगराला देऊन जाण असलेल्या जयमलाने लवूला दाखवला.

"ती पहा! गुहा! तीच त्या सिंहाची गुहा आहे. त्या गुहेत गेल्यावर जिवंत परत येण्याचे नव्हे नको काढावला." माजीरने गुहा दाखवताना म्हटले. शानकणीने जयमलकडे पाहून माजीरने जे म्हटले ते खरें आहे अशा अर्थाने जयमलकडे पाहिले.

जयमल लवू व गोमांग तिघे जरा एक एकत्र गेले आणि त्या सिंहाच्या दार करण्याचे का नाही, अत शिरायचे कसे वगैरे गोष्टीवर विचार केला. "आतां माझा वेंण अहाणपणाचें नाही. पण

त्या आग ओकणाच्या सिंहाला बाणाने कसे मारावयाचे!

"आतां स्वतःचा प्राण गमावून प्रभावे मारले तरी हरवत नाही. पण माझा अय्यल मी तयार नाही." जयमल म्हणाला.

"माझे देखील तेंच मत आहे." लवूने दुजोरा दिला.

"किन्ती मोठे व शक्तिशाली साधज असले तरी त्याला दार वरण्यास माझ्याकडे बालिम विष आहे. त्या विषांत बुडवून बाण मारला तर तो सिंहा आपल्या केसाला देखील धक्का पोचवू शकणार नाही. पण

जर का तेम चुकला तर माघ काय होईल
हे काही सांगता येत नाही." गोमांग
म्हणाला.

"आपण भवानी मावध राहाले पाहिजे
एवढे खरे." जयमल म्हणाला.

सिंह गुहेत आहे की बाहेर हे कळवि
म्हणून गोमांगच्या सांगण्यावरून प्रथम
बकच्या, रेडे व म्हशींना त्या बाजूला पाठ-
विण्याचे ठरले." त्यांना पाहून सिंह त्यांना
खायला त्यांच्यावर झडप तरी मारील किंवा
त्याचा वास आज्ञाचरोवर जनावरे तरी
परत फिरतील.

जयमलने भानकणांना ते सुचवले. त्या
प्रमाणे त्यांचे आपल्या अनुचराना पाठ देता
बकच्या व रेडे आपापकाम पाठविले.
महोनी मिळून भुरग्यांकच्यान एक दोंगोला
बांधून त्या गुहेच्या बाजूला हाकले. सर्व
जनावरे एण्यान शिरून पोहोच त्या दोंगोला-
कडे निघाले. पण जवळीक राहून भावन
भिडून ओरडत परतले.

"मिह गुहेत आहे वान आता जेव
वरली नाही. पण सिंह जनावरांना खायला
बाहेर कसा काय आला नाही." भानक
चकित होऊन म्हणाला.

ते ऐकून भानकणी जंगलात तंभला व
म्हणाला- "मुझ्या त्या अनुयाय्याने मिहला
नाणमाच्या हांसाची चव कशी जमते हे
कळवून दिव्यावर तो जनावरांचे मांस
कां वरें खाईल. ही म्हणतो ते सर्व
आहे की नाही याची खातगी घेवून
व्यायची जसेल का आपल्यापैकी एकाने
पाठवून संमत पहा. मिहाने बाहेर उडी
माखी नाही तर मी नाच बदलत
देईन."

भानकणांना रागाने उत्तर देण्यासाठी
माजोर काही बोलणार तेवज्याने जयमल

मध्येंच म्हणाला- "आतां तुम्ही परम्परांतले भांडण थोडा वेळ विसरा. त्या सिंहाच्या टार करून ती नंत्रवलेली गदा आणिण्याची जबाबदारी आम्ही घेता आणल्यावर, एक होडके वा आम्हाला."

आनकर्णीच्या आज्ञेने त्याच्या अनुयायांनीं शाडाच्या कांथा सोडून त्या एकाच एक सोडून जुनुषी होडके तयार केले व जयमल तंगीरे त्यावर जाऊन बसले. एकडे गोमांगने तिघांचे वाण विपरीत वळवून तयार ठेवले होते. निघण्यापूर्वी जयमल माजारला व आनकर्णीला म्हणाला - "आतां तुम्ही येथे वाट पहाऊ बसा किती परत जा. आम्ही एका तासांनी ती गदा घेऊन परत येतो पहा!" दोघांनी कोढाच उत्तर दिले नाही. दोघांच्या अंगावर सिंहाच्या गीर्दीने दस्तक

चाम तुटला होता. त्यांना मारले का वाता हे काय परत येणार? त्यांच्या मनांतला विचार ओळखूनच कां काय जयमल म्हणाला- "एका तासाची काय गरज? आम्ही पंधराच मिनिटांत परत येतो पहा. तुम्ही येथेच थांबा गदा आनकर्णीचा. सिंहाचे कातडे माजारला हेऊ!"

होडके निघाले व वाघाच्या गुहेजवळ जाऊन पोचले. "आज चाहूळ ऐकू येत आहे मला." गोमांग म्हणाला.

"शंका कायला? आपण प्रत्यक्ष आंत जाऊन पाहू याच सुट्टी!" लघू म्हणाला. होडके लागताच लखून खाली उडी मारली.

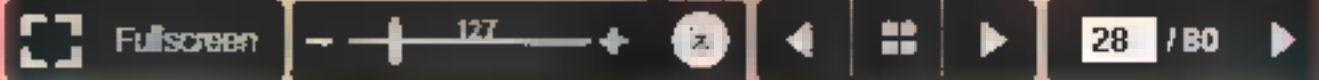
तिथे गुहेजवळ गेले. तिघांना आंत वांकून पाहिले. [गुडील गोष्ट गुडील अंक]

मंत्र्याचें चानुर्य

विक्रमाकाने तट्टे गोरवा नावा. तो शाडा-जवळ गेला व प्रेत खांद्यावर काढून घेऊन नेत्रभीपभाणें पुन्हां मशानाच्या दिशेने जाऊ लागला. नेत्रांनीं प्रेतांत बसलेला होडक्याला म्हणाला "राजा, हे मला माहीत नाही की तज्यासारख्या राजाला देव्याल कधी नशा परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याचा भयंकर आत्म होता. नाही. जो मनुष्य आवडत नसेल किंवा नकोसा वाटत असेल त्याला गोकरीवरून कमी करण्यासाठी त्याची कठीण परीक्षा घेतली जाते. सुबुद्धि नांवाच्या सेव्याला तसा परीक्षेत उत्तीर्ण व्हावे लागले होते. त्याची गोष्ट मी सांगतो. एक, वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

एकदां दक्षिणेकडे रत्नगडच्या गादीवर सन्मजित नांवाचा राजा राज्य करीत असे. तो एक धर्मवराक्रम व प्रजावत्सल राजा

राजाला मृत्युंजय नांवाचा एकुलता एक मुलगा होता. त्याचा स्वभाव सापाच्या अगदी विशुद्ध होता. वाईट मंगतान पडून त्याला वाईट संवयीपण लागल्या होत्या. युवराजाला पोरय्यांत वाईट संवधी लागल्या तर राज्याचे अहित होईल याचा विचार करून मुकुंदी त्याला नीट वळण लावण्याची खटपट करी. पण त्यामुळे मृत्युंजयाच्या मनांत मेढ्यावर राग होता. राजा झाल्यावर

महाराजांचे श्राद्ध वगैरे आटोपल्यावर
 युवराजाचा राज्यनिर्णय झाला. त्यानंतर
 सूर्युजयने स्वसु दरबार भरविल्या व आपल्या
 मंत्र्याला बोलावून म्हणाला—“वाचनाची
 तुमच्या बुद्धिमत्तेची कलापणशी करून
 तुम्हाला जहा अधिकार दिले आहेत.
 ती देखील ते सर्व अधिकार तुमच्याकडेच

सर्वं दृश्यादीं तेषां पञ्च मनसि उभे गृह्यते.
मन्त्राणां प्राणोत्तमाणि कुरुन्त्यानां कामा-
वन्तः कर्मा करणान्या हेतुर्न, न मुद्राया
ग्राहनेन सत्या महाराजाणां हा धाट् प्रातला
असावा असे प्रत्येकाला चारुते.

सर्व चकित होऊन मंथ्याकडे व महाराजांकडे पाहू लागले. मंथ्याने चिट्ठी फाडून दाखव्यावहून महाराजांना राग येईल. पण मंथ्याने चिट्ठी कां फाडावी? परंतु महाराजांनी चिट्ठी उघडून वाचून दाखविली.

तीव्र 'नाहीं' अने लिहिले होते. मंत्र महाराज म्हणाले—“आपले मंत्री परीक्षित उत्तीर्ण झाले आहेत. मी क्वचन दिव्याभ्यांमणे त्यांना आपल्या मंत्र्याच्या पदावर कायम करित आहे. आपले सर्व अधिकार त्यांच्या हातांत देत आहे.”

मंत्र्याच्या बुद्धिमत्तेबद्दल दरवारी लोकांना मुलींच शंका नव्हती. महाराजांनी दोन विद्युत् दिव्यांचा मंत्र्याची मुद्रा ओढावेळ का हाडून गंभीर झालेली पाहून दरवारी लोकांना आश्चर्य व भीति वाटली. त्यानंतर मंत्र्याने एक चिड्डी उचलून ती

स्वनः वाजली नाही की महाराजांना वाचायला दिली नाही. ती त्याने फाडून टाकली. महाराज वाचवून मंत्र्यावर सगळ्या पार व कदाचित त्याला मुद्रावर बसवतील किंवा निदान दंडसार तरी कर्तवीज अने प्रत्येकाला वाटले. परंतु महाराजांनी दंड किंवा शिक्षा तर केलीच नाही. उलट मंत्रीपदावर त्यांनी कावाची नेमणूक केली. त्यातले सर्व महत्त्व कोणाकडे कळते नाही.

सर्वांना आनंद झाला. तेव्हापासून मुद्राच्या लक्ष्याभ्यांमणे मृत्युंजयवान् आगला. त्याच्या माग्यात देखील सुखी झाली.

येथवर मोठे सांगून वेताळाने विचारले—
“एव माझ्या मनांत एक शंका आहे. मुद्राद्विसारखा शंकाणा मंत्री त्या मूर्ख राजाला सोडून का नाही गेला? तथा त्या निरर्थक परीक्षेला त्याने मान्यता का दिली? आपले मंत्रीपद कायम राहिले म्हणून, का त्याला एवढा आत्मविश्वास वाटून होता की या परीक्षेत आपण नवी उत्तीर्ण होई म्हणून? आपली एक शंका आहे. मृत्युंजयाचा मंत्र्यावरील राग कधी का झाला? मुद्राद्वीने त्याच्यावर बरीकलण मंत्र विद्र टाकला होता

की काय ! तू या सर्व अंकांचे समाधान केले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याचा शंभर टक्के होऊन तुझ्याच पायांवर लोंकले जातील."

"नवा राजा मुंडाच्या भावनेने ही परीक्षा घेत आहे हे मंत्र्याला माहीत होते. पण नोकरी सोडून निवून गेला असता तर आपल्या जुन्या धन्याला वयनाचे पालन न केल्याचे दुःख त्याच्या मनाला वाटले असते. आपण यशस्वर चिडीच उचल असा थोटा आत्मविश्वास पण त्याच्या मनात बसला. पण आपल्या भाणउतारा करण्या मांडांचे नरुण राजाने ही परीक्षा टेवली आहे. अर्थातच दोन्ही चिड्यांवर "नाही" असेच लिहिलेले असताना हे मंत्र्याला नांगले टाकूक होते. चिडी याचल्याजिवावर फाडून

टाकण्यांत त्यांना हेतु स्वहास को दोन्ही चिड्यांवर "नाही" असे लिहिलेले आहे हे दाखविल्यास महाराजाचा आदर प्रजेच्या मनांत कमी होईल. नरुण राजाच्या फीतीला तो कलंक लागू नये ही त्याची इच्छा होती. अशा नव्हेने त्याने आपल्या राजाच्या गौरवाचे रक्षण केले. हे सर्व ओळखून मृत्युंजयाने आपल्या मंत्र्याला सर्व अधिकार दिले.

सुबुद्धिसागरे मंत्री गिल्लाव्यावर राजाला आपल्या राज्याच्या रक्षणाची व प्रजेच्या सुखाची काळजी करण्यास कळणच काय !

अशा नव्हेने राजाचे गौरव रंग होताच वेताळ प्रेमाकरांवर नाहीसा झाला व आडाला तडकन लोंबवळुं लागला.

[श्री एन. लक्ष्मीनारायण यांच्या लिखित नाटकाचा आधार]

मजनूचे प्रेम

[स्वामी रामतीर्थ कथ]

मजनूचे प्रेम सरोवरच अर्धकिक प्रेमाच एक नमुना आहे. आपल्या प्रेमिकेच्या प्रेमांत त्याला वेड लागले होते. तो तिच्या शोबार्थ रानोमाळां हिडला. त्याला उडचेंतून सर्व पदार्थांत त्याची प्रेमिकाच दिसे.

मजनू एक रानांत वास्तव्य करता वेशुद्ध होऊन एका जागी पडला होता. त्याचा बाप त्याला शोधून तेथे आला व प्रेमाने कुरवाळून म्हणाला--"वाळ ! मी तुझा बाबा ! ओळखले नाहीस का मला !" पण मजनू त्याला ओळखू शकला नाही. बापाला पण प्रेमिकेच्या

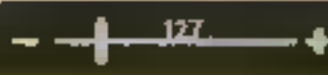
नाशानेच तो हाक मारून बोळवू लागला. "अरे सी तुझा बाबा आहे !" बाप म्हणाला. "बाबा !" मजनूने बकित होऊन विचारले.

मेळ्यावर स्वर्गांत देवाने त्याला विचारले "वेड्या. तुझ्या प्रेमिकेवर तुझे जे एवढे प्रेम आहे त्यांतला एक शतक जरी तुला साहयावर केले असतेस तर मी तुला देवदूत केले असते."

मजनू म्हणाला "तुं जे म्हणालास त्याबद्दल मी तुला भाक करतो. पण जर तुला मी दहा असेन तर तू माझ्या प्रेमिकेचे रूप घेऊन ये !"

उमजलें नाही

मुलांच्या गप्पा चावू होत्या. आजोबा आत आले. एक म्हणत होता "जीवात्मा!" दुसरा म्हणाला—"परमात्मा!" तिसरा—"मन, बुद्धि, अहंकार काही तरी पोपटपंजीसारखे झालत होना.

"काय रे काय आहे, मुलांनो!" आजोबांनी विचारले.

"काही नाही बाबा! काळ आजोबांच्या बरोबर आम्ही गेलीं होतो कथेला. तेथे बुधा काही काही झालत होते व आम्ही ऐकत होतो. तेच आम्ही पोकीत होतो." मुले म्हणाली.

"अरे पण, ते काय म्हणाले हे तुम्हांला कळले का?" आजोबांनी विचारले.

"हो आम्हांला सर्व समजले!" मुले म्हणाली.

"नं समजले खरें, पण उमजले का?" सर्व मुले गप्प होतो. "म्हणजे विद्व याण्याच्या मुलाचीच ऐपु शाली म्हणाव-याची!" आजोबांच्या तोंडून तेवढे काकळ निघाव्यावर सर्व मुले "गोंध गोंध म्हणून होम्हं लागला."

"सांगतो सांगलो, सर्व गप्प बसा!" असे सांगून आजोबांनी खुर्चीवर बसत दोन्ही नाकपुड्यांन तपकीर कोवली व गोंध सांगायला सुरुवात केली.

एका गांवांत भिकुशेट नांवाचा एक श्रीमंत बाणी म्हान असे. तो व्यापार न करीतच असे. स्वाधरोवर व्याकरण, न्याय इत्यादि विषयांचा त्याला नड होता. तो जे काही कोडे त्याचा सरळ अर्थ वेगळा व गूढांश वेगळा असे. म्हणून त्याच्या

संगतीन गमतीसारख काही दिवस घाल-विण्यासाठी नाटकांटे विद्वान व शक्ति येत असत.

भिकुशेटला एकुलता एक मुलगा होता. त्याचे नाव उगडू असे असे होतं. विवाजित म्हणजे कीडल किंवा विद्वता दुर्दैवाने त्याला त्याच्या नातीन विद्याभ्यासपण वेगळार. ज्या बाप जे कांही मागे ते तो सोपे मिळून करीत असे.

पुढे काही दिवसांनी भिकुशेट आजारी पडला व आपला मरणकाळ जवळ येऊन टोपलेला पाहून त्याला आपल्या मुलाची फार काळजी वाटू लागली. औषध बाणी सर्व घाबू होतं त्या आजारातून मुदका वाढा हे ओळखून त्याने आपल्या मुलाला जवळ बोलावून उपदेश केला. म्हणाला "बाळ, तुला भी हिताच्या चार गोष्टी सांगत आहे. त्याप्रमाणे वागल्यास तर तुला व्यापारांत कधी मोठे येंणार नाही. खरेदा कडा करवी व विक्री कडा करवी हे बी मुला कधी समजले नाही. ते नोट देऊन जे जामत किमतीवर नाट विकत घेऊन कमी किमतीवर विकवे. असे केलेस तर तुझ्या व्यापारात नेहमी बरकतच

होईल." असे सांगून कांही दिवसांनी भिकुशेट मरण पावला.

बाप वागण्यावर सर्व व्यापाराची अवाय-दागी लखुशेट नर येऊन पडली. त्याने बापाच्या उपदेशाप्रमाणे बागाधर्ष करविले. त्याला त्याचा खरा मतितार्थ कळलाच नव्हता. जामत किमतीवर विकत घेऊन कमी किमतीवर विकवे असाच अर्थ समजून त्याने व्यापार करायला सुरुवात केली. मूल्यान मूर्ख व्यापारी देखील असली चूक करणार नाही. पण लखुशेटचा बापाच्या सोलण्यावर अंधविश्वास होता व बापाच्या

उपदेशाचा अर्थ त्याच्या समजुतीप्रमाणे त्याला जो कळला त्याप्रमाणे तो वागू लागला. मग काय गांवभराचे गिऱ्याईक त्याच्याच दुकानावर, दोन तीन महिन्यांत जवळ होतां नव्हता तो पैसा लख्मशेट घालवून असला.

पुढे काय करावे हे लख्मशेटला सुचले. घर रिकामे व निजोरी पण रिकामी. उरले काय ने कांदी कागदपत्र व बिडोऱ्या. त्या वाचीत असनां त्याला एका चिड्डीत हे वाक्य वाचायला मिळाले- "लक्ष्मी व कालबाइन यांच्या मध्य भागी खणण्यास

खणणाराला घनाचा सांठा सांपडेल." ने वाचून लख्मशेटला कांदीच बांध घाला नाही. लक्ष्मी व कालबाइन ही काय मानमड आहे! कांदे मणले म्हणजे घनाचा सांठा मिळणार! लख्मशेट, गांवांतल्या कांदी माहीतगार विद्वानांकडे गेला आणि त्या वाक्याचा अर्थ विचारू लागला. परंतु कोणाला देखील त्या वाक्याचा अर्थ कळत नाही. सर्व मनांतल्या मनांत ठंढून म्हणत "हा लख्मशेट काहीही देत नव्हते ते घालवून घेतला आहे आणि घानां आहे ती अकल देण्याकडे उगळेली दिमत नाही." जाम्ने दराने विकत घेऊन कमी गावाने तो विकत असे ते पाहूनच सर्व तसेत असत व त्याचे दिवले निघणार हे ओळखून होते. या दृष्ट्या पिराऱ्या कोण नाही लावणार!

लख्मशेट या मनःस्थितीत असता त्याच्या घरी दुरूब त्याच्या यडिलांचा एक वृद्ध मित्र आला. तो भिक्कूशेटचा स्वभाव चांगला ओळखे. तो जे काही सांगिते किता लिही त्याचा कांदी तरी खोल अर्थ असे हे त्याला माहीत होते. भिक्कूशेट वारच्याच विकत त्याला फार वाईट वाटले. त्याहून जाम्ने वाईट वाटले ने त्या घरची गरीबी

पाहून. त्याने लख्मशेटला विचारले- "एका एकी इतकी गरीबी कमी काय आली!"

तेव्हा लख्मशेट म्हणाला "माझ्या वाढाना मरणांना मला सांगितले ही ते की जाम्ने किमतीवर माल विकत घेऊन कमी किमतीवर विकतो. ही व्यापनाणे केले व आपला ही स्थिति आहे जमनी."

तो वृद्ध गृहस्थ म्हणाला- "अरे त्याचा अर्थ तुला कळला नाहीतर! कोणी समजूनदार व शहाणो त्यापारी जाम्ने दराने माल विकत घेऊन कमी दराने विकत का! तुम्ही वेढापोरन दिमतोस. अस विचित्र लख्मशेटच्या तेव्हा लक्षांत आली. तो घराने

उपदेश तुझे वडील तुला कसा देतील! निदान घर चौघांना विचारून तरी पहायचे दोघेंस!"

"मग त्यांच्या म्हणण्याचा काय अर्थ!" लख्मशेटने विचारले.

"जाम्ने माल ज्या किमतीवर विकत घेतला तितक्याच किमतीवर तो विकतो, म्हणजे दहा रुपयाला आस्त माल विकत घेतला समज. त्यांतला कमी माल दहाच रुपयाला विकतो, असा अर्थ झाला." वृद्ध गृहस्थ म्हणाला. वापाच्या उपदेशाचा अर्थ तो नवी वेढापोरन दिमतोस. अस विचित्र लख्मशेटच्या तेव्हा लक्षांत आली. तो घराने

गेल्या व ते चिठोरे घेऊन आल्या, ते चिठोरे वडिलांच्या मित्राच्या हातांत देऊन म्हणाला "हे चिठोरे वाचून पहा. खात देखील असाच काही तरी मुद्दार्थ आहे. मला नाही कळला.

तो थुड म्हणाला "तुझा गोंटा कोठे आहे? गाई कोठे रांभात आहे?"

लखूशेटने म्हणाला—"मी सर्व गाई विकून टाकल्या."

तो थुड म्हणाला—"तुम्हाला कोठे रांभात होतास ती जागा तरी दाखविशील का नाही?"

लखूशेटने तो गाई रांभात होता ती जागा दाखविशी आणि म्हणाला "आम्ही येथे म्हशी रांभात होतो."

"वरें तर ही मधली जागा स्वणायला लागे! लक्ष्मीचा अर्थ आहे गाथ व काल-

मैसाचा अर्थ होतो म्हसा! समजले!" तो थुड म्हणाला.

लखूशेटने त्याप्रमाणे ती जागा लपून पाहिली तर लक्ष्मीवरच एक पेटो त्याला आत माथडला. पेटानि सोन्या चांदीच्या चिठा होत्या त्याने आपल्या वडिलांच्या मित्राला एकत्रिते सोने दिले व त्याने आभार मानले.

नंतर त्याने बापाचे दिलेल्या उपदेशाप्रमाणे वापरा केला. पुढे तो श्रीमंत झाला.

"तान्पर्ये असे काय कोणाच्याहि शैलण्याचा नुसता शब्दाथे समजून घेऊन भागत गाहा. स्वतःचे दोळे लडवून काही मुद्दार्थ असले तर तो समजून स्वतःचाच जगतो" आक्षेप म्हणाले.

"समजतं पण जमजले नाही." असे ओम्हून मुले तिघून गेली.

भीमूचे पराक्रम

भीममुळे गाईवाताळ माळकाच्या शिष्या झाल्या त्याच्या आभाराने तो स्वभावात होता दुष्ट. भीमने त्याची अहल घडावी म्हणून आपला मुलगा भाडू घाला घेऊन तो म्हणाला "हे यष्ट, मी गांवाला जात आहे. मी परत वाचवण" आत जमीनदाराच्या जावनाला कोहीतरी मागून गांवाबाहेर काढ. त्याला गांवाबाहेर काढल्याशिवाय मला चैन पडणार नाही."

"वावा, तुम्ही नांगाल नसे करतो. साधा काय करे?" भीमने विचारले. बापाचे जे गांवाबाहेर ते मागितले व निघून गेला.

घोंड व भीम दोघांची परस्परगंती ओळख होवीच. त्याने त्यांच्याशी नैर्ऋत वाढवली. एकदा तो भीमला म्हणाला—"भीमराव,

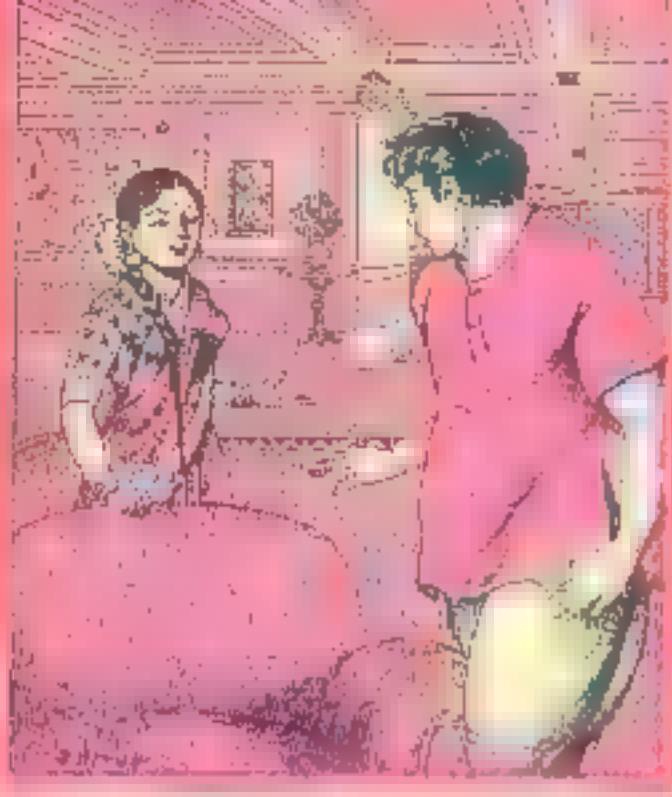
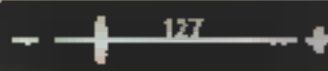
तुम्ही पर जावई होऊन गेलाताना म्हणून सर्व मुद्दाला हंसत आहेत!"

"हंसत आहेत" का? मला का ते नाही कळले, मी असे काय केले?" भीमने विचारले.

"तुं काही करीत नाहीस म्हणूनच तर लोक हंसत आहेत. कोणी शिकला मवरलेला धडधाकट मनुष्य स्वस्थ वसून वायकांने काढलेल्या अज्ञावर जगणे काय? म्हणून हंसत आहेत सर्व!" धोंड म्हणाला.

भीमरावांना ते सर्व खरे वाटले. तो मनात म्हणाला—"घोंड म्हणतो तें खरे आहे. मला वायकोच इतके दिवस वाढीत आली आहे. मी तिला कधीच वाढले नाही. खात आपला मोटेपणा नाही.

आजी सर्व कामे मर्या करायला गांभी ने कां हे आतां मर्या कळले. आजीकडे जाऊन सैपाक करायला शिकून घेऊ या. स्वतः सैपाक करून वायकोला वाडू लागला की मग जगदसे होण्याचे कारण उरणार नाही." असा विचार करून भीम वायकोला म्हणाला—"मी आजीकडे चाललो आहे. सैपाक करायला शिकून मग कांही विवर्मानां परत येईन."

"सैपाक करायची हांग अमेर तर मी नाही कां इथे शिकवायला." लक्ष्मीने विचारले.

"त्यांत मोठे पण ने काय भिलणार मर्या? मर्या सैपाक करतां येईपर्यंत मी या गांवांत राहणार नाही. सर्व मर्या पाहून वसंत आहेत." भीम म्हणाला.

कांही तरी तर्काने इथे डोक्यांत दिगळे आहे वा पोटाची लक्ष्मीची खातरी पडली. म्हणून लक्ष्मीने भाणखी भोवतांत जाऊन विचारले. पण भीम म्हणाला "ने कांही नाही. मी आपले काम पुरे होईपर्यंत येणार नाही. या गांवांत जाऊन देखील राहणार नाही."

लक्ष्मी काहीच बोलली नाही. तिने नवऱ्याला हाक दिले. बापांने तिला विचारले की तोंबडे कोठे गेले आहेत, तेव्हा ती म्हणजेच म्हणाली की काजीला भेटून येतां म्हणून सांगून गावी रीते आहेत.

बार्टन एका गांवीं दुपारची वेळ होती. त्या गांवाच्या पाटलांनी भीमला पाहतांच जमीनदाश्या तोंबडे म्हणून ओळखले आणि जेवून जा म्हणून फार आग्रह केला. भीम जेवायला बसला तेव्हा पाटलाची वायको वाढायला आलेली पाहून भीमने विचारले "कां हो? नेदना पाटलीण वाईच वाढनात का?"

"हो. मर्या नाही तर कोण वाढणार? दुसरे वाई माणूस घरांत कोणी नाही." पाटला म्हणले.

"तुम्ही न-हे. मी चलायला. सैपाक कोण करतं?" भीमने विचारले.

"कां कांही कमी जामत हवे आहे का?" पाटलाने विचारले.

"नाही तमें न-हे. मर्या सैपाक नेदना दारुलीण वाईच कां वाढनात? कांही तुम्ही नाही कां करीत." भीमने विचारल्यावर पाटला हसले व पाटलीण वाई एकरावाड नाद करून हसून हसली. भीमला ते पाहून आश्चर्य वाटले.

मर्या भाणखी एका गांवीं भीमला जेवाथे लागले. तेथे देखील परक्या मालकीण वाईच सैपाक करून वाढायला आलेल्या पाहून भीमला आश्चर्य वाटले.

आतां मात्र भीमला रंग आला. त्या घेवुने मला असे मोठे कां सांगितले? त्याच्या हातेंनी घेतल्याशिवाय चालायचे नाही. असा विचार करून भीमने आजीकडे जाण्याच आणल्या मनांतला विचार काढून टाकला व सासुरवाडच्या गांवी परतला. तो घरी गेला नाही. सरळ धोड्याच्या घरी गेला.

धोडू जेवायला बसला होता व वायकोल्याला वाढीत होती.

"कायरे धोड्या! माड्या असे मोठे कां बोललात? वायकोला वाढणारा एक पुरुषदेखील मी पाहिला नाही. स्वतः मी डोक्यांनी पाहून आली आहे. प्रत्येक घरी वायकाच सैपाक करूनात व वाढनात. स्वतः तुड्या घरी मुद्दां तुड्या वायकोच सैपाक करून वाढते आहे हे मी डोक्यांनी पाहिली आहे." भीमने जरा रागानेच धोड्याला विचारले.

“मी नगें का मांगितले होतें भीमराव !”
 बांडू बोल्डें लगला. मध्येच भीमू त्याला
 म्हणाला—“जातो आणखी एक खेपे
 बोल्डें नकोस ! तूं नव्हता का म्हणालास
 की बांधवनें वाढलेल्या अन्नावर कोणी
 जगतो का ! पुरुषांचा त्यांत कमीपणा
 आहे ! आणि अतो स्वतः काय करतो
 आहेस रे !” असें विचारीत त्यानें घोंडुचे
 केस धरले आणि त्याला उमे केले.
 नेमर त्याला दोन लागवल्या, धोंडूची,
 वायफो वायस्वत गेंदी, नी गोठ्यानें
 ओरडली. तिचा आवाज ऐकून शेजार
 पाजारनें लोक धांवले. सर्व प्रकार ऐकून
 ते म्हणाले—“भीमराव बांडूच्या म्हणण्याचा
 अर्थ तुम्हाला कळला नाहीं. त्याचा अर्थ
 असा की नवऱ्यानें काम धंदा करून कांदा
 तरी मिळकत नव्हत नाथली म्हणजे

त्यांत त्याचा नान आहे. वायफोच्य
 धीमेतीवर त्याचा देह पोसला गेला तर
 त्यांत काय मान !”
 “मग बांडूनें तसें कां नाहीं मांगितले !”
 भीमूनें विचारले आणि घरां आला.
 लक्ष्मीनें विचारले—“जर्मीना मेढरा
 आला का !”
 “हे ग ! त्या कोठ्यानें वाढीतरी खोटें
 साचून उगाध मला ज्ञान दिला. मला
 सेंपाक करायची जरूरच नाहीं मुर्छी.
 काढीतरी काम केले पाहिजे एवढेच.”
 भीमू म्हणाला.
 “जर्मीनदारीची कागें पटात जा म्हणजे
 शाले कला उठा जेवायला. पान वाढनें.”
 अनें सांगून लक्ष्मीनें पान वाढले व भीमराव
 जेवायला बसले.
 [पुढच्या अंकांत आणखी एक पराक्रम]

गंधर्व राजकन्या

[६]

गंधर्व राजाच्या कन्येला पाहिल्यावर
 इसन वेंगुद होऊन पडला. तरुणाच्या
 धृष्ट सैन्य-नायकेनें मुद्दीवर आण-
 व्यासाठी पुष्कळ प्रयत्न केला व मुद्दीवर
 आल्यावर त्याला वेंगुद होण्याचे कारण
 विचारले तेव्हां तो म्हणाला—“ही दिसायला
 पुढीलच माझ्या बायको मारलीच दिसते.
 तण ही ती नव्हे.”

ते ऐकून गंधर्व राजाची कन्या हंसूं
 लागली व म्हणाली—“सुरोस्वरच हा कोणी
 वेडा पीर दिसतो आहे. त्याच्या बोलण्या-
 वरून माझ्या व त्याच्या बायकोच्या रूपांत
 तसा ज्ञान फरक नाहीं. पण थोडा फरक
 आहे. पण तो फरक कळल्याशिवाय त्याची
 वायफो कळी सांपडणार !”

“राजकन्या ! तुमच्या व माझ्या बाय-
 कोच्या रूपांत थोडा देखील फरक नाहीं.
 पण मी माझ्या बायकोला जात्रीनें ओळखूं
 शकेन. तुम्ही जाणी समोरासमोर उभ्या
 राहाल्यां तर नी बायकोला सात्रीनें ओळखूं
 शकेन. परंतु दोघांत काय फरक आहे हे मला
 मागतां मात्र येणार नाहीं.” इसन म्हणाला.

वाचरून राजकन्येला दोन गोष्टी व्यष्टपर्णे
 कळल्या. त्या तरुणाचे प्रेम आपल्याला
 मिळणें अशक्य व त्याची पेमिका आपल्या
 महा बहिणीपैकी कोणीतरी एक स्त्रास आहे.
 म्हणून तिचा इसनचा राग आला व आपल्या
 त्या अज्ञात बहिणी विषयी मत्सर बाहूं
 लागला. आतां ती बहीण कोण है कळ-
 न्यावर निला व तिचा प्रियकर हा तरुण

कल्यांना लहानपणा म्हातारीच्या मुलीसारखे वागविले होते. राजकन्येच्या मनात काहीतरी दुष्ट हेतू आहे हे तिने अनुभवले. ती त्या मागेन एक मधे वेदांवर गेली. शंभूची शहिणीना मोठ्या बहिणीकडे पाचली करून शेवटी सर्वजण धाकल्या बहिणीकडे गेली. गंधर्व राजाची ती सर्वात आवडीची मुलगी होती. म्हणून तो तिच्याकडेच रहात असे. तो मुलीला पाठ्यायला मयार लावला नाही. ती जसे देखील म्हणाल्या की तयारचामून आपणकडून होत आहेत. मी तिला पाठवायला तयार नाही. तुलाही म्हणाली "मला जवळी वागविले आहे. दोन साली भेटून. मी भेटायला गेल्या नाही तर तिच्या मागे येणार नाही का" नाही मी येत दिवस भेटायला जाऊ तेव्हा तुलाही एकदा काळजी वाटत होती "मला मागल्या खेपेस यायला थोडा इतार झाला होता. पण या खेपेस मी येऊन परत येईन."

दोन दिवसांत परत येण्याची तयारी करून बापास तिला जाऊ दिले. म्हातारी तिला घेऊन नृसुखदाकडे गेली. त्या शोधी येण्यापूर्वी नृसुखदा राजकन्ये व जामूपणें परिधान करून तिहासनावर येऊन बसली.

तिच्यासमोर हसन उभा होता. हातांत तलवारी घेऊन तुरुंगी त्याच्या दोन्ही बाजूला उभ्या होत्या. म्हातारीने धर्ब बहिणी आज्ञाचे कळविल्यावर तिने एकेकीला घेऊन थायला सांगितले. पाठच्या बहिणीला जवळ बसावता सांगून तिने हसनला विचारले—"हीच का तुझी बायको?"

त्या बहिणीला मोठ्या बहिणीने एका तर पुरुषाला विचारलेल्या ती प्रश्न ऐकून धाधर्ष वाटले. पण मोठ्या बहिणीसमोर शेरण्याची तिची छाती नव्हती.

"याचे सौन्दर्य व अंग अगोचर कोणते पाहिले नाही. त्याच्या रूपाने व माझ्या बायकोच्या रूपाने फरक आहे हीच नाही ही. फक्त काय आहे हे माझे मला मागता येत नाही." हसन म्हणाला.

नृसुखदाने एका मागेन एक सर्व बहिणींना जोडवून हसनला तोंच प्रश्न विचारल्या व हसनने तोंच उत्तर दिले. शेवटी सर्वांना धाकल्या बहिणीला म्हातारी घेऊन आली. तिला पाहताच हसन मोठ्याने ओरडला आणि वेगुद्ध होऊन अग्निनीवर पडला. ती देखील वेगुद्ध होऊन बहिणीच्या निहासनावर पडली.

आणखी ज्ञान प्रमाण ने काय पाहिले? म्हातारीने आपल्या माणवाला वचन दिले होते की दोन दिवसांत परत आणीन. पण...

मत्सरासोबत नृसुखदाच्या मधे अंगाचा भडका उडून गेला. ती ओरडली—"उचल याला मागवाहीन फेकून द्या." ती मैत्रिका हसनला उचलून घेऊन गेल्या व त्यांनी त्याला समुद्रकाठे फेकून दिले.

हसनची बायको शुद्धीवर येनांच नृसुखदा तिला म्हणाली "निर्लज्ज! गंधर्वकुळांत तू कशाचा जन्माला आलीस. एक मर्त्य

मानवावर तुझे पेम ! आणि ते देखील बाबांना कळविल्याशिवाय ! इतके करून शेवटी तू त्याला सोडून निघून आलीस आणि हे सर्व पाप तू इतके दिवस लपवून ठेवले होतेस काय ! चालती हो आमच्या परांतून." एवढ्याने मुला मुझ्या पायांचे पुरे प्रायश्चित्त मिळणार नाही. तुझी चामडी लोळवून तुला उभी झालेल्याशिवाय माझ्या मनाचे समाधान होणार नाही. नंतर तिने तिला एका खांब्याला बांधायला सांगितले आणि वरवी उभ्या राहिली. एक छडी आणायला सांगितली वरवी उभ्या राहिली. एक छडी आणायला सांगितली तिने तिला स्वतःच्या हाताने जोडवून

काढले. ती बेमुद्दा आल्यावर तिला एका अंधार काढवीत नेऊन टाकले. तिने आपल्या बडिलांच्या नांवां एक प्रकरण पाठविले. त्यात तिने आपल्या बडिलांच्या अपराधांचा उल्लेख करून तिच्या काय शिक्षा देण्याचे तिने ठरविले आहे हे देखील कळविले. तिने ते पत्र एका दुसऱ्या हातां बडिलांच्याकडे पाठविले.

एवढ्याने त्याच्याच्या डाव्यालमोर काढलीच आली. त्याने तिच्या कळविले की तुझ्या बडिलांनी जो अपराध केला आहे त्या अपराधावरून ती शिक्षा घ्यावी ती थोडीच ठरेल. तरी तू या घटने वाटेक ती शिक्षा घ्यावी.

हमनाला मुद्दा आली त्यावेळी आयण समुद्रकाठी असल्याचे त्याला कळले. पॅनिकेला भेटण्याची तोही नव्हती ती आज देखील नाहीशी झाली. स्वतःचा जीव वाचवून परत स्वदेशी जण्याचा विचार त्याच्या मनांत आलाच नाही. भ्रमिष्टा सारखा उठून तो पाय देखील तिकडे जाऊ लागला. नालन असना त्याच्या मनांत निरनिराळ्या प्रकारचे विचार येऊ लागले. मला समुद्राच्या काठी कोणी आणून टाकले !

वाचकांच्या मी पाहिले वर, एवढी आता कोठे धरे असले ! तिची भेट घेऊन होईल का !

काही अंतरावर त्याला दोन मुली एक दुसऱ्याला मांडून बसलेल्या दिसल्या. त्या दुसऱ्याला नाही तरी विचारेले होते. त्याने त्यांना दिसविले " का मांडून बसलेल्या पायांनी ती मुली तिच्या बडिलांच्याकडे पाठविले.

हमनाला " ती एक दगड फेंकते. ती पाहिल्याने दगड आणून देईल तिला ती ही दोषी दिसते." दोघींनी ते कवळ केले.

हमनने एक दगड दूर फेंकला. दोघींनी तो आणायला सांगल्या. एक जणीला तो दगड मिळाला. ती घाबले परत आली. एवढी तिने हमन दिसला नाही. दुसरी परत परत आली. तिच्या देखील हमन दिसला नाही. दोघी नफित रोऊन हमन कोठे आहे हे पाहू लागल्या. हमनला त्याचे भाष्य वाटले व दोघी पातळ्या गुळी सापण त्यांना दिसत नाही हे देखील त्याला कळले. ती ओरडून म्हणाला " इकडे तिकडे वाय आहे हा पहा मी येथे आहे."

त्या काढले जावात आला त्या बाजूला टोपी राहू लागल्या. पण निकडे तर कोणीच दिसेना. त्या पांघरल्या.

हसनने जवळ जाऊन त्यांना विचारले "या इकडे या! असा रडता काय!" हे ऐकून पण त्या असमज पांघरल्या व तेथून पळून गेल्या.

ती जाडूची टोपी असल्याचे हसनला फळले. त्याला फार आनंद झाला. आता लपून गांवात आता येईल. आपल्याला कोणी ओळखणार नाही. असा विचार करून तो गांवात गेला आणि ती म्हातारी व आनंद पण झाला. म्हणाली—“तर नम

कांटे दिवने का राहू लागला. एका जागी सोन्यांम म्हातारीला कोणी तरी बांधून ठेवले होते. ते त्याने पाहिले. तो कोणाला दिसत नाही. त्याची खात्री करून घेण्यासाठी त्याने त्या सोन्यांमला दोन तीन गांवी अवघड जाईलपर्यंत पाडली. जवळ कोणी मनुष्य नाही. हळू मंडीनात पडून असलेली पाहून म्हातारीला भीति साटली, ती 'भूत भूत' म्हणून ओरडू लागली.

"मी हसन आहे तुला सोडवायला आला आहे!" असे म्हणत हसनने डोक्यावरची टोपी काढली.

"अरे हसन! नूं ~~आजकल~~ आजकल इकडे' तुला धरून आणण्यासाठी पांघरल्या राजकन्येने शिपाये पाठविले आहेत. तिचून ना कांटे तरी!" असे सांगून त्याच्या बायकोला तुळगात टाकल्याचे देखील तिने सांगितले.

"आता मिण्याचे काही कारण नाही मी तुला व माझ्या बायकोला सोडविण्यासाठी आला आहे. पहा ही टोपी." असे सांगून हसनने ती जाडूची टोपी दाखविली. टोपी पाहून म्हातारीला आश्चर्य वाटले आणि ती म्हातारी व आनंद पण झाला. म्हणाली—“तर नम

लवकर ये. मला सोडव. मी तुझी बायको कांटे आहे हे दाखविते."

व्यापमार्गे हसनने तिला सोडविले. बायला वर टोपी ठेवून हसनने म्हातारीला दान घेऊन. त्यावेळी तो देखील अहम्य आली. गेली दोघ हसनच्या बायकोला काढून ठेवले होते त्या सोन्यांमला गेला.

बाहेर म्हातारीने धोरल्या राजकन्येने हसनच्या बायकोवर भारदाण घेऊन तिला घेते तुळगात टाकले. हसन म्हातारीला पैसे वाचून ठेवले. हे सांगितले.

हसनची बायको त्या सोन्यांमला होती त्या खोली वाटेने पाहिलेकी हसनचा जावात ठेवून घाबळून गेले. हसनने दरडावून त्यांच्याकडून विड्या काढून घेतल्या. अहम्य भाणधारा खोल्यांना ठेवून व त्याला भून मनभून पाहारेकन्यांनी काढ्या काढून दिल्या व 'भूत' 'भूत' म्हणून ओरडत पळून गेले.

हसन म्हातारीबरोबर खोलीत गेला व बायकोला घेतला. दोघांना अंधार आनंद झाला. शेथरी राजकन्येला आश्चर्य वाटले. तिने विचारले "नूं आलास काय? लगेला. ते पाहून राजकन्या चकितच

हसिनीनून का आकाशांनून? नूं तिचून ना पयकर. माझ्या बहिणीने तुला कुठकून काढण्यासाठी आपल्या मैतिकांना पाठविले आहे. मला ती जिबत सोडणार नाही. निशान नूं तरी निराहून तिचून गेलास तर बांचशील!"

"अग वेडे! मी तुला मुद्दा सोडवून अगदादला घेऊन जाण्यासाठी आला आहे. ही पहा टोपी!" असे सांगून त्याने टोपी दाखवली. त्यावेळी तो अहम्य झाला. टोपी काढल्याबरोबर तो तिने विचारले "नूं आलास काय? लगेला. ते पाहून राजकन्या चकितच

झाली. म्हणाली—“माझ्या चुर्कामुळे तुला
सर्वांना किती त्रास झाला.”

“मी तुला सांगून आपल्या वस्त्रांना
नेटायला गेलं ही माझीच चुक!” हसन
म्हणाला.

नंतर हसनने दोरी घातली व वायकोचा
हात धरला. तिने म्हणारीचा हात धरला.
तिथे अदृश्यपणे आरल्या राजकन्येच्या
मंडालाबाहेर निघून आला. हसनच्या
वायकोने आपल्या दोघां मुलांना एका
जागी लपवून ठेवले होते. जेथे पोनव्यावर
आपल्या त्या दोघां मुलांना पाहून हसनला
आनंद आला.

म्हणजे दोघां मुलांना आणून घेऊन
घेतले. हसनची वायको अदृश्यपणे पक्ष्यांचा
तीन वळीं वरून आली. तिघांनी ती वस्त्रे
घातली व आकाशमार्गे सर्व वगदादल्या

थेऊन पोचली. हसनवरोबर त्याची वायको
व नातवंडं आलेली पाहून आनंदी-
नित्काने हसनची म्हणारी आई वेगळ
होऊन पडली.

हसनने व त्याच्या वायकोने दोघांची
मेवासुध्या केली. ती मुली वर आल्यावर
राजाने आपल्या चुर्कावरून किती नाकी
मागितली. पुढे गंधर्व राजकन्येच्या सहवासाने
हसनचा तेंतार मुलांना झाला.

हसनच्या दोघां मुलांना वेळकिर्षीत
म्हणजे सेनानायिकांचा काळ आनंदाने
जाऊ लागला. ती आपल्या माळकिर्णीला
सुखी पाहून स्वयंला सुखी मानू लागली.
म्हणजे गंधर्वराजाच्या या सर्वांची कल्पना
काय असणार? पण ती आपल्या लाडक्या
लेकीच्या विरहाने आतारी पडला व त्यानेच
घाचा कृत्य पण झाला. **संपूर्ण**

चाणक्याची गोष्ट

चाणक्य गांधी नणक नांवाचा एक ब्राह्मण
होता त्याच्या वायकोचे नाव
नणकभागी होते. त्याच्या मुलाचे नाव
चाणक्य दान तो प्रसिद्ध चाणक्य

चाणक्याला जन्मतःच भवें दान होते.
असे म्हणतात की जन्मतः दान असलेला
राजा होतो. त्याच्या पिढ्याचा मानसिक
कल इहलोकिकापेक्षा पारलोकिकाकडे आत्म
होता. आपला मुलगा गृहितक मुलांना
गडिले तर पारलोकिकाकडे दुर्लक्ष करील.
म्हणून त्याने मुलाने सर्व दान वस्त्रे टाकले.
हे एकूण काही वृद्ध मुनि म्हणू लागले
की हा मुलगा अप्रत्यक्षपणे राज्य चालवील.

चाणक्य सान पत्तर चुडीचा होना. तो
सर्व शास्त्रांत पारंगत झाला. विद्याभ्यास
पूर्ण झाल्यावर त्याचे लग्न झाले.

एकदा त्याची आई माटेरी गेली होती.
तिच्या गावाचे लग्न असल्यामुळे तिच्या
दोन बहिणी व नातेवाईक मंडळी जनली
होती. तेथे ही तिथेच ब्राह्मणांची वायको
म्हणून गर्वाची निची येष्टा केली. तिचा
अपमान केला. यरी आल्यावर ही गोष्ट
चाणक्याला कळली. म्हणून तो धन मिळ-
वण्यासाठी घराच्या बाहेर पडला.

चाणक्याने ऐकले होते की पाटलीपुत्र
येथे राजा नेद ही ब्राह्मणांचा योग्य आदर
सत्कार करतो. म्हणून तो त्याच्या दरबारी
गेल. तेथे एक जागा मिळाली आहे असे
पाहून तो त्या जागेवर जाऊन बसला.
तो जागा म्हणजे विशालनच होते.
सेवकांनी त्याला त्या जागेवरून उठावयास
सोपविले. पण त्याने त्याकडे लक्ष न देता

नवलीच्या जोधाबे निघाला दिंडां दिंडां तो मोगांच्या राज्यांत गेला. तेथील मुख्य अधिकाऱ्याच्या मुलीला डोहाळे लावले होते आणि तिला मंडाला पिऊन टाकण्याचे काटे लावले होते. ही गाष्ट चाणक्याला कळली. तेव्हा तो म्हणाला "एका अटीवर मी तिची दहा पूर्ण करतो. हिला जे सुखा होईल त्याच्या शिक्षणाची जबाबदारी माझ्यावर राहिल." मुख्य अधिकाऱ्याने व त्याच्या जयकोने चाणक्याचे म्हणणे स्विकारले.

म्हणजे एक बागेत एक शोपडी बांधली आणि तिच्या छपरांला एक गोल चंद्राप्रमाणे भोक ठेवले. आणि तेथेच एक कुत्राची अरी भरून ठेवली. मंतर राजा बांधणे सुरुवात त्याने त्या मुलीला बोलवून त्या गोंकानूस चंद्र दाखविला म्हणाला - "पिऊन टाक त्याला."

ती मुलगी डोहावर उभी राहून त्या मोकाशी तोंड नेऊन बिके लागली तो खरोखरच तिच्या नोंडांत दूध पडले आणि तो दिसत असलेला चंद्र नोंदांना आला. म्हणजे वरून एक साणसाचे धमून ते भोक हल्ले हल्ले करू केले. त्या मुलीचे मन धात

झाले. पुढे त्या मुलीला जे सुखा जाय त्याचे नांव चंद्रगुप्त ठेविले.

त्या मंतर चाणक्य पैमे धिळविण्यासाठी निघून गेला. व काही वर्षांचा तो पुन्हा त्या राज्यांत परत आला. गांधाच्या वेला-जवळ त्याला काही मुले भेटतांना दिमत. त्यांना एक राजा आला होता. तो खरोखरच राजविडा दिमत होता आणि त्याचे दागणे देखील राजाची धाट्याचेच होते. चाणक्याला मुलगा फार आवडला. पण त्याची परीक्षा पाहण्या म्हणून त्याने त्या कुटुंबातील राजाजवळ मागितले.

"तो पहा मनोर गाईचा दिमत आहे ना. तो तुम्ही पेऊन जा. मी व तुम्हांला दिल्ल आहे. म्हणून मागितलेत नर तुम्हांला कोणा भाडवधार नाही." तो वालक म्हणाला.

चाणक्य त्या मुलावर खूब आला. चौकशी करता तो चंद्रगुप्तच आहे असे त्याला समजले. तो त्या बालकाला म्हणाला "अरे, नुं एवढा मोठा राजा आहेस. मग तुला राज्य नको की? चर मी तुला खरोखरच राज्य निळवून देतो." आणि तो चंद्रगुप्ताला आपल्या घरावर घेऊन गेला.

त्या मंतर धाड्यान दिवसांत चाणक्याने थोडे सैन्य जमविले आणि पाटलीपुत्रावर हल्ला चढविला. राजाच्या सैन्याने हा हल्ला परतवून लाविला. चाणक्याचे सैन्य सैराबैरा पळू लागले. मंदराच्या सैन्याने त्याचा पाठलाग केला. चाणक्याची, चंद्रगुप्ताची व सैन्याची ताडानूट झाली. एक सैनिक द्या दोंधोच्या पाठीस लागला. बरेच दूर गेल्यावर त्यांना एक नळे दिसले. त्या बरोबर चाणक्य सैन्यासाठी आरामा. एका झाडाखाली बसला व चंद्रगुप्ताला पाण्यांत जाण्यास सांगितले. चाणक्याची आज्ञा होताच तो

पाण्यांत उतरली. गृहस्थांत पाठलाग करणारा सैनिक तेथे आला व त्याने चाणक्याला विचारले की येथून कोणी शिपाई पळत गेला का? चाणक्याने चंद्रगुप्ताकडे बोट दाखविले.

सैनिक घोड्यावरून उतरला. तत्काच त्याला डेविकी आणि पाण्यांत इतरण्यासाठी कपडे लावले लागले. प्रथम त्याने शिरस्त्राण काढले. तेंतर धिल्लेपण काढले. नेवण्यांत चाणक्याने त्याची तत्काच उचलली व त्या शिपायाचे डोळे उघडिले. तेंतर त्याच्यान घोड्यावर बसून दांगे पसार झाले.

“मी तुला फार्यान जाण्यास सांगितले. नेह्यां तुला काय वाटते रे!” चाणक्याने विचारले.

“गृहस्थी आज्ञा शिरसादय मानून मी पाण्यांत उडी मारलों.” मी उत्तर देऊन चाणक्याच्या मनाचे समाधान झाले. हा आज्ञाकारी सेवक आहे. खालान राजाशी बसण्यास योग्यमिद्धि होईल.

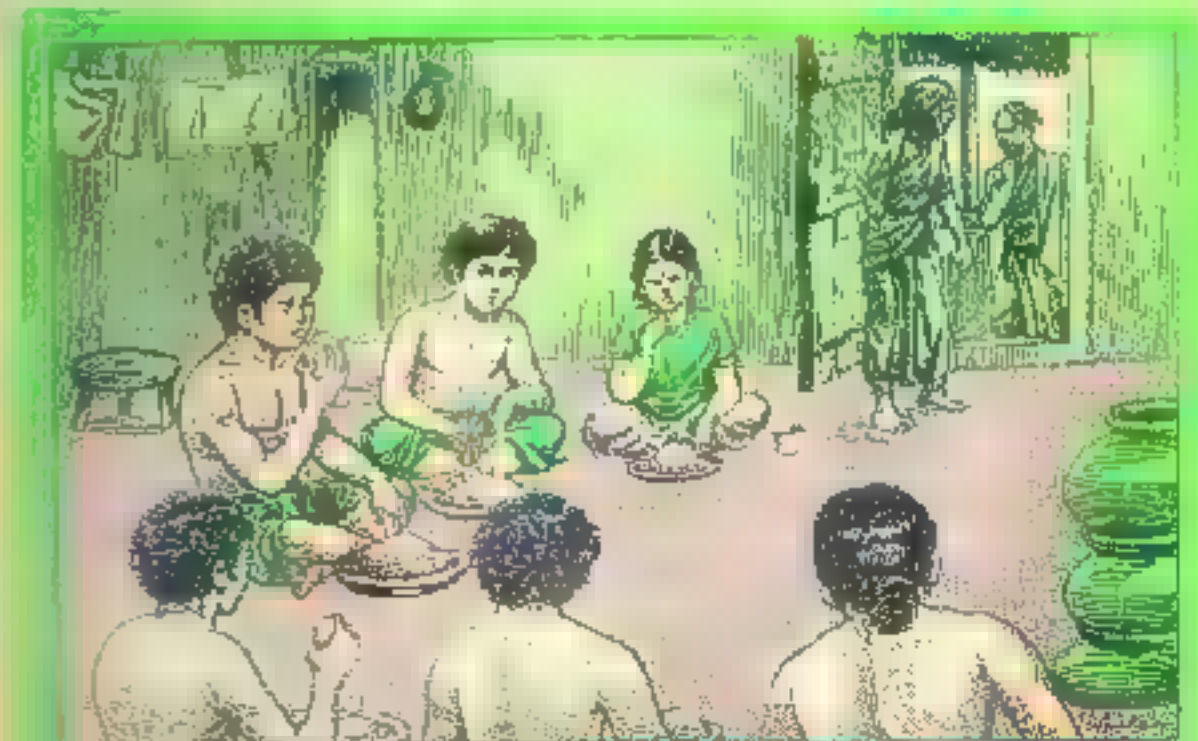
घोड्यावरून पळून जात असता चाणक्या एक म्यार त्याचा पाठलाग करीत आला. हा वेळी त्याला एक घोडी तळ्यांत कपडे धुत असलेला दिसला. चाणक्या त्याला

म्हणाला—“सज्जनं राजावतु सर्वे धांज्यानाः पक्ष्मण्यामात्रं सैनिकांना सोडले आहे. जा पळ येकर. त्यावरोंवर घोडी कपडे जागण्या जागी दाखून निघून गेला. चाणक्याने चंद्रगुप्ताला पाण्यांत उतरण्यास सांगून स्वतः कपडे धुण्यास सुरुवात केली व पहिल्या सैनिकाप्रमाणेच हा सैनिकाचा देखील समाचार घेतला.

दोघे पुन्हा घोड्यावर बसून पळून गेले. संध्यापाळी ते एका गांवांत आले. तेथे कांटे नेवणखाणाची व्यवस्था होते का म्हणून शतांत टिड्ड लागले. एक घरापाशी

चाणक्याने ऐकले. “तुम्ही वृद्धां न्या चाणक्यासारख्यांन मन झाली आहे, वच.”

चाणक्याला हाचा उत्तराडा न झाल्याने तो आत शिरला व म्हतारीला त्याचा अर्थ विचारला. ती म्हणाली—“नाहीतर काय! माझ्या नानवाला मथना कदत कदत भात त्याची कशाच्या घाई! बाजूबाजूने निघत चाकलेला नाटो म्वाडे! त्या चाणक्याने काही घाई करून प्रथम राजधानीवरच स्वारी केली! अगोदर सभोवारचे मुत्तम जिकून नग राजधानीकडे पळला असता तर! हे कसे समजले नाही त्याला?”

पंढार बुद्धीच्या चाणक्यच्या उमज पहा-
यला वेळ त्यागला नाही. ती उमजाला
पदेष्टांत गेली. नेथाल खेळता राजावां मैत्री
केली. बोर्षांत मिळून नंदाचा पराभव
करण अर्थे अर्थ राज्य वांटून घेण्याचे
सरविले. साप्रमाणे दोघांनीं मैत्री जमा करून
नंदाच्या राज्यावर स्वारी केली. तरी एक
गांव देव्याच्या त्याच्या हाती आले नाही. कारण
कारण जाणण्यासाठीं चाणक्यानें त्रिदण्डी
सैन्याच्या वेध घेतला व गांवांत गेला.

नेथें त्याला समजले कीं त्या गांवांत
समसातृकालयांनींल मात देवां त्या नगराचे

रक्षण करीत असल्या. तरी देवांचा सैन्याचा
वेढा नटल्यामुळे लोक आतां कैदातून गेले
आहेत. एका सैन्याच्या नगराचे आर्विले
पाहून पातोष्टीन कायता त्याचा विचारले—
“महापति, हा वेढा कसा टाळून ?”
“जेव्हां सैन्याच्या वेढ्या मोडून जातील
तेव्हां.” चाणक्यानें सव विसे. नागरिकांनीं
स्वाच्या मागेपठार विजयन करून देवळां-
तून घुनी काढविल्या. चाणक्यानें जाणल्या
बाबतेचीं पुरीं नचन घडविल्या दिलेली
होतीत. चाणक्याचा इशारा होताच
चंद्रगुप्ताने सैन्य माघारी घेण्यास सुरुवात
केला. तेव्हा नटल्याचे पाहून नागरिकांना
बरे वाटले. नागा नागरिकांचा उल्लेखान
सुरुवात केली. थळा विधान चाणक्यानें
पुन्हा एकदां चंद्रगुप्त ने सव कायता केले.

नगर त्यानें राज्याजुनी प्रदेश प्रथम
काबीत करून सव चंद्रगुप्तावर हवी
केला. हा वेढा मात्र नंदाचा पराभव झाला.
चाणक्यानें नंदाच्या विजयन पडविले आणि
मोडून देऊन राज्याच्या बाहेर निघून
जाण्यास भागविले. नागांनीं एका स्थान
जेव्हा सर्वांनीं नेनां येईल तेव्हा देव्याची

मदाने थोडी धन संपत्ति रथांत घालली आणि आपल्या डोशी राण्या व एक कन्या यांसह बाहेर पडला.

वाटेने त्याला चंद्रगुप्त भेटला. त्याला पाझनाचे नेंद्राची मुलगी दुर्धरा त्याच्यावर मोहित झाली. तिची ती अवस्था पाहून नेंद्राने तिला चंद्रगुप्ताकडे जाण्याची परवानगी दिली. ती आपल्या रथातून उतरून चंद्रगुप्ताकडे गेली व रथात बसू लागली. तेव्हात त्या रथाच्या चाक्याने नऊ तुकडे झाले. हा अपघटन समजून चंद्रगुप्त तिचा स्वीकार करण्यास तयार होईना. तेव्हा चाणक्य म्हणाला "हा अपघटन नव्हे. हे शुभसूचक आहे. त्याचा अर्थ तुमचा वंश पिका पथने राज्यावर राहील.

नंतर चंद्रगुप्ताने राजवाडा ताब्यांत घेतला. ठरलेल्या करारा प्रमाणे पथनेक व

चंद्रगुप्त बाले अर्धा अर्धी संपत्ति शेतून घेतली आणि राज्याचेही दोन भाग करून अर्धे अर्धे वाटून देतले.

नेंद्राच्या दासी पथ्ने एक दासी पण मोठक होनी, पथ्नेकची हाए निच्यावर गेली व त्याने तिला मामून घेतले. निच्याला लक्ष करण्याच्या इच्छेने त्याने अग्नि समाक्ष तिचा दान घेतला. दुर्धरेन विनाच्याचे, ती मुलगी विषकन्या होती. तिचा दान दानात भरतात तिच्या घामातील विषामुळे ती तय्याल भरण पडतला.

प्रज्ञा तन्हेने पर्वतकाला दिलेले अर्धे राज्य मुठा चंद्रगुप्ताला मिळाले.

चाणक्याने भवन: गादीवर बसल्या- शिवाय राज्यकार भार चालविला चंद्रगुप्ताने मुख्यत्वा जाहोबाहेर कधी कांदा केले नाही. (पुढील अंकी समाप्त)

किष्किंधाकांड

वालीच्या मरणाचे दुःख असव टोऊन तारा विलाप करू लागली. रामाकडे पाहून ती म्हणाली "रामा, ज्या नाणाने तू वालीला परलेकी पाठविलेस त्या नाणाने मलाहि त्याच्याकडे पाठीव. तो मामी तेथे बस पाहान असेल. रामा तू आप्पमाणे सीतेच्या विरहाने विव्हळ झाला आहेस त्याप्रमाणे वालीला देखील विव्हदुःख नाही का होणार? त्यांनी केवळ पेत- वतच आहे म्हणून मला मारल्याने तुला श्री-इस्वेचे पाप लागणार नाही."

आप्पमाणे विलाप करीत असलेल्या ताराचे रामाने सांखन केले. नंतर सुभीवाला

शान करून वालीच्या उत्तरक्रियेची त्याला आठवण करून दिली, व क्रियाकर्म करण्याची सर्व जबाबदारी त्याने लक्ष्मणावर टाकली.

लक्ष्मणाने वानरांच्या मदतीने पालखी आणविली. नंतर अंगद व सुभीवाने मिळून त्याला पालखीत ठेविले व नवीकिनाच्यावर नेले. त्याच्या पाटोपाट त्याच्या सर्व स्त्रिया पण चालल्या होत्या. नदीच्या काठावर चांगलीशी जागा पाहून चिता रचली. त्यांवर वालीला ठेविले आणि अंगदाने विधिवत त्याला अग्नि दिला.

तदनंतर हनुमान रामाला म्हणाला- "आपण आतां किष्किंधानगरांत यावे

आणि सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करावा." "हनुमाना, वडिलांच्या आज्ञेमुळे मी शहरात जाऊ शकत नाही. तोंदा बरे मला हे वन पाळावयाचे आहे. यासाठी तुम्ही सर्व मिळून त्या सर्वांना किष्किपेन वेऊन जा. तेथे यथाविधि सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करा व अंगदालाहि युवराज पदाचा अभिषेक करा. होय, अंगदाच्या बाधाती तशी इच्छा आहे. आतां पावसाळा सुरू होत आहे. तोपर्यंत आम्ही तपश्चक्र पर्वतावर एकाद्या गुहेत राहतां. पावसाळा संपताच सीतेच्या शोभाच्या तयारीला

लगाण्याची सुग्रीवाला आठवण करून या." रामाच्या आज्ञेप्रमाणे किष्किंधा नगरांत गोठ्यां भाटाने सुग्रीवाचा राज्याभिषेक झाला. त्यावेळीं हनुमान, जाम्बवान, नलनील वगैरेंनी नोक्याच्या कलशांतून सप्त नद्यांचे पाणी आणून त्याला अभिषेक केला. नंतर सुग्रीवाने अंगदाचाहि युवराज्याभिषेक नाट्या आनंदोत्साहाने केला.

तदनंतर सुग्रीव रामलक्ष्मणाकडे गेला. त्यांना राज्याभिषेकाचा भांडाळा आनंदाने व उत्साहाने पर पडला त्याचे वर्णन करून सांगितले. पलेने नव्या रावाचे कसे स्वागत केले वगैरे सवे गोष्टी निवेदन केल्या. मग रामाचा आशीर्वाद घेऊन तो किष्किंधा नगरीस गेला आणि आपली बायको रुमा हिच्या मुखाने राहू लागला.

सुग्रीवाचा निरोप घेऊन रात लक्ष्मण पसुन पर्वतावर गेले. त्या पर्वतावर पुष्कळ गुहा होत्या. त्यांतील विशाल व मोड्डीची अशी एक गुहा पाहून ते दोघे तेथे राहू लागले. त्या गुहेजवळूनच एक नदी वाहात होती. पर्वताच्या उंचसकल प्रदेशावर नाता रुहेचीं फळे फुले असलेले

वृक्ष पसरलेले होते. जिकडे तिकडे हिरवळ पसरली होती. चारी वाऱूंची वनश्री फार आल्हादकारक वाटत होती. रामाचे पावसाळ्याचे चार महिने. पर्वतावर घालविले.

वर्षासुत संपत आल्यावर राम सुग्रीवाची पाहू लागला. कारण दरवर्षाप्रमाणे आतां सुग्रीव सीतेच्या शोभाचे रामाला मदन करण्यासाठी येणार होता. पण अजून कांठी तशी विन्हे दिसली नाहता.

वर्षाकाल संपून शीतकाळाला गुरुवात झाली. तरी सुग्रीवाकडून भातमी नाही, निरोप नाही, कांटी नाही. दिवसे दिवस राम निराश होत चालला. लक्ष्मण त्याला धीर देई, परंतु रामाच्या मनाचे समाधान होत नसे.

इकडे सुग्रीव आरती वायको रुमा व वालीची वायको तारो यांच्या मद आपले दिवस भोग विहासान घाटवीत होता. राज्यकारभाराचे काम वृद्धां याने मंजूरवर सोपविले होते. मग रामाच्या कामाची त्याला कोंडून आठवण रोहणारा तो ती गोष्ट पार विसरूनच गेला.

मारुतीला सुग्रीवाच्या जबाबदारीची कल्पना होती. तो सुग्रीवाला म्हणाला—

"सुग्रीवा, तुला राज्य मिळाले आहे. तुझ्या जवळ दमन झाले आहे. तुझ्या राज्यात सर्वत्र शांतता नांदत आहे. परंतु तुझ्यावर एक मोठी जबाबदारी आहे आणि ती तू विसरला आहेस. रामाला मदन करण्याचे तू वचन दिले आहेस आणि त्या कर्तव्याला जाणजे तूने केलेंच आहे. राम तुझ्या मदतीची वाट पाहत आहे. त्याने अजून सूचन दिली नाही. पण मला वाटते त्याच्या कडून सूचना येण्याची वाट पाहणे कळास्पद आहे. आणि आपल्या शत्रूला जगले पाहिजे त्यांतच चांगूळपण आहे."

सुप्रमानानें मुचयिल्याबरोबर मुमीवानें मीलाळा बोलावून गर्व सैन्य सैन करण्यार सांगितलें. नंतर अंगद व मलाळा बोलावून आश्वधान आदि वानरांना आपापल्या सेनेसह बोलावून आपण्यार सांगितलें.

इकडे शरत कर्तु अर्धा होऊन गेल्या तरी मुमीवाचा पत्ता नाही म्हणून राग चिंतित होता. एक दिवस लक्ष्मण नित्याप्रमाणें सकाळीं उठून शनांतून फुलें फुलें घेऊन आला तो राग अत्यंत दुःस्त्री होऊन बसल्याचें त्यानें पाहिलें. त्यालाहि वाईट वाटले तरी त्यानें रामाला धैर्य धरून कर्तव्य करण्या-

विषयी चार गोष्टी सांगितल्या. त्यावर राम म्हणाला " लक्ष्मणा, इतके दिवस कसे तरी दुःखानें धाडविणें. परंतु आतां हे दुःख असद्य झाले आहे. चार नदीनें होऊन गेले तरी अजून मुमीवाचा पत्ता नाही. त्याचें काम झाले. आं निर्भय झाला. आतां त्याला आपल्या शब्दार्थी भाठवण नको. त्याला राहून असेल तसें काय बापाय होऊन दिलेला राज्यभट्ट राजकुमार आहे. रामोमळ मिळतो आहे. त्यांतून त्याच्या बन्धकीला मरणा पळवून घेऊन घेला आहे. त्याची काय पर्वा करावची? पण मी आं प्रमाणें वालीला मारून टाकलें त्याप्रमाणें मुमीवाला मुढा मारून टाकीन. पणतेंच नको तर त्याच्या निवेदन करून टाकीन. लक्ष्मणा, तूं मुमीवाकडे जा आणि त्याच्या आपल्या वचनाची जाणीव करून दे. लक्ष्मण सांग मी जो आपलें वचन पाळत नाहीं, जो प्रत्युपकार करीत नाहीं. अशा प्राण्यांच्या शवाला कावळें किंवा गिधाडें मुढां जिवंत नाहीत. जा! लक्ष्मणा, तूं किष्किंधेला जाऊन तुला योग्य वाटेला त्या प्रमाणें मुमीवाला त्याच्या वचनाची आठवण करून दे."

"तूच त्याला राज्य मिळवून दिलेस. तूच त्याची बायको त्याला परत मिळवून दिलीस, तरी मुढां ती तुला कसा दिसतल? आतां अंगदा मोगदियासांत मग होऊन सवे कांठी दिसतून गेल्या आहे. असल्या राजाला खरें पाहणें राज्यावरून दुसऱ्याकडे लावले पाहिजे. त्याची मग कसून चालण्यास नाही. मी त्याला घाडीच्या भांगालाच लावतो. आपल्या अंगद व इतर सर्प शोर शोर धातरे आहोतच." असे म्हणत धनुष्य-बाण उचकत लक्ष्मण तावान्त्यानें बाहेर पडला.

"लक्ष्मणा! तुला प्रीति जरा जाणून आहे. तेव्हा रागात जाऊन तूं एकाद्वंद्वेस निव्रधवमुढा करशील. पण मीं करूं नकोस. अरे, विवेक पयसाच त्याच्या अपराध आहे. त्यासाठी त्याला मुचयुधुड देणें शीक नाही. मूं त्याला नीट समजावून मांग" रामानें लक्ष्मणाला शांत करीत म्हटलें.

रामानें लक्ष्मणाला शांत जरी केलें तरी त्याचा राग कमी झालेला नव्हता. तो रागारागानेंच किष्किंधातगरीस गेला. त्याचे लाल लाल डोळे पाहून तेथील

वानरांना वाटले कीं शत्रूच आला आहे. म्हणून तीं त्याला मारण्यासाठी मोठ मोठी शस्त्रे उपटूं लागली. पण लक्ष्मणानें त्यांच्याकडे रागारागानें पाहतांच तीं सर्व त्याला भिऊन पळून गेलीं. तेव्हांत कांठी वानरांनीं जाऊन मुमीवाला सूचना दिली. पण ताराशीं विलास करण्यांत रक झालेल्या मुमीवानें त्यांच्या बोलाव्याकडे दुर्लक्ष केले.

मुमीवाच्या मंत्र्यांनाहि लक्ष्मण येत असल्याची खबर मिळाली. म्हणून अंगदाला पुढे कळत ते त्याला सामोरे जाण्यास निघाले. खरोखरच लक्ष्मण येत असलेला

२०. इग्वाजचा धवधवा

आपल्या शब्दांची आटवण नाही. मग प्रायश्चित्त हे सांगलेच पाहिजे. रामाने तुझ्यावर जे उपकार केले आहेत ते तू विसरलास. आपल्या चांगुलपणामुळे रामाने आजवर गय केली. पण लक्षांत ठेव. जर का येजेवर तू आपल्या कर्तव्याला जागला नाहीस तर हे किट्किट्के राख्य, हे वैभव किंचडुना मृतचा प्राणदेखील समावून बसतील. मला सांगाययाचं तें मी सांगितलं. पुढं तू य तुझं नशीब."

एवढ्यांत लक्ष्मण सुभीवाच्या बाब्यांत येऊन पोहोचिला. सुभीवाला लक्ष्मण समोर येण्याची भीति वाटल्याने त्याने तारालाच पुढं पाठविलं.

"काणाकडून अपराध बडला काय! क्षमा असावी." तारा म्हणाली.

"सुभीय मग कांदा विसरून गेला आहेतें दिसतें." लक्ष्मण म्हणाला.

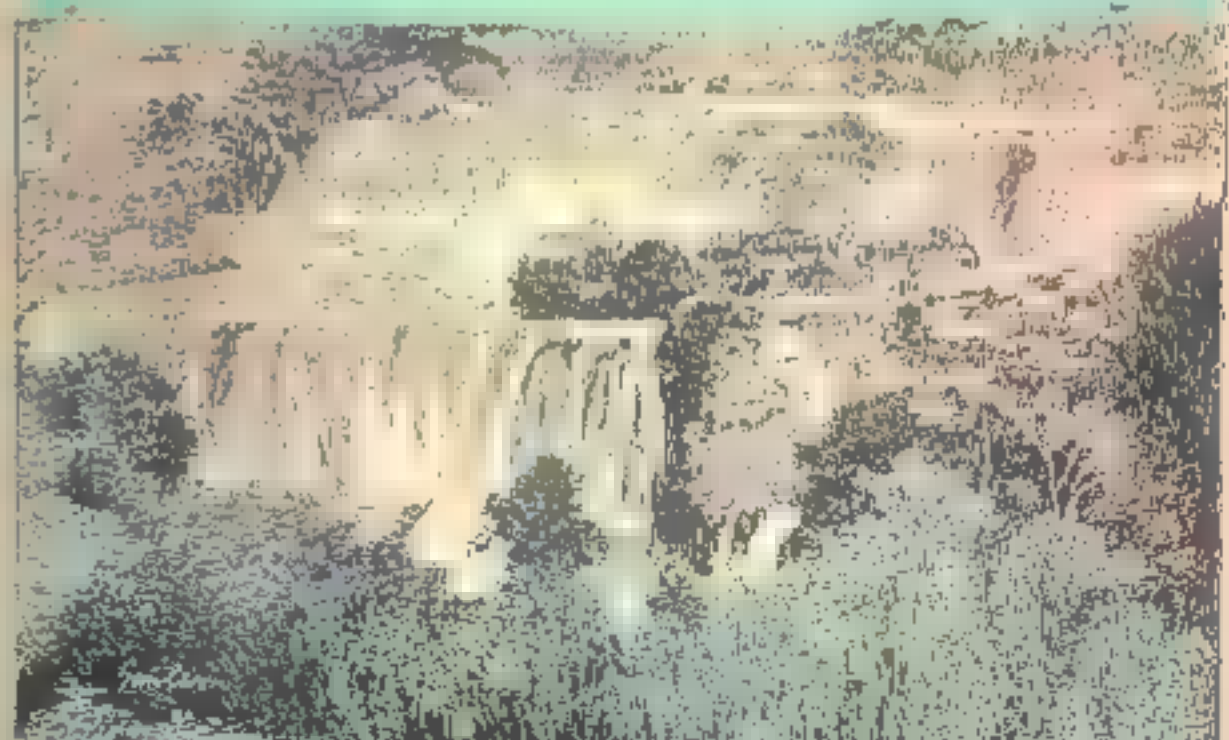
लक्ष्मणाचा क्रोध शांत करून य आंतमध्ये बोलावून नेत तारा म्हणाली- "सुभीय आपणें कर्तव्य विसरला नाही. त्यानें निरनिराळ्या ठिकाणांहून आपापल्या सैन्यासह मोठमोठ्या वानर राजांना बोलाविलें आहे. थोड्याच दिवसांत ते येतील."

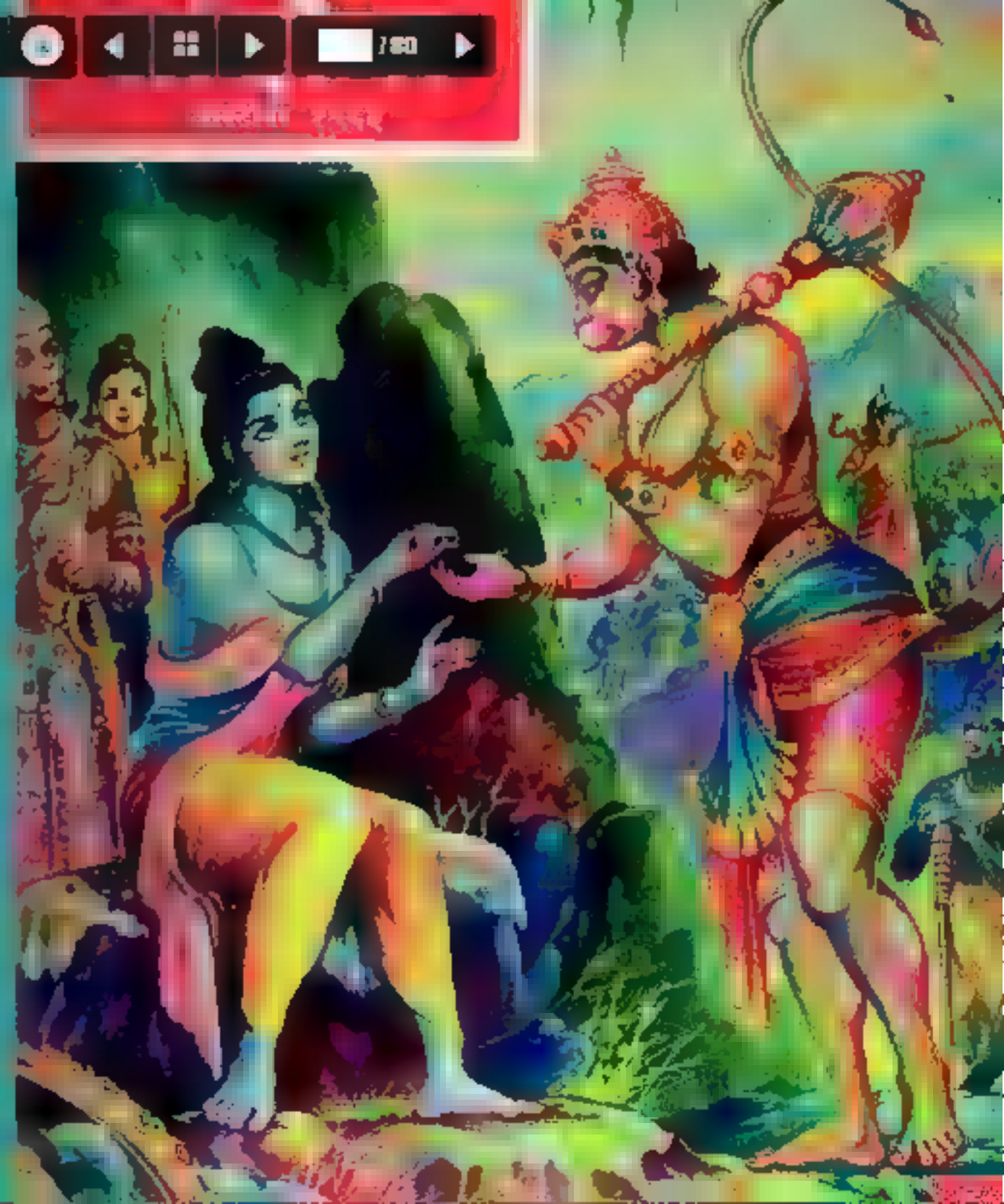
आंत गेल्याबरोबर निघून घूर अजळेली सुभीय त्याला दिसला. त्याबरोबर लक्ष्मणाच्या तळपायांची आग मसकाला गेली. ती म्हणाला- "सुभीया! तू मित्राला फसविले आहेस. वालीची काय प्रवस्था झाली, माहीत आहे ना! तुला मुद्दां सोच घेना भगवा लागेल लक्षांत ठेव, नाही तर कामाळा लाग."

इग्वाज नदी द्राक्षालच्या दक्षिण पट्टागवळन पश्चिमेकडून पूर्वेकडे बहात जाते व आठशें मैलांच्या प्रवासानंतर 'परना' नांवाच्या नदीला मिळते. ह्या नदीला अनेक धबधबे आहेत. त्यांत उच्चाज नांवाचा धवधवा सर्वांत मोठा असून अर्जेटाईन द्राक्षाल पराग्ये सीमेपासून १२ मैलांच्या अंतरावर आहे.

हा पर्वत्या प्रवाहावर देखील नदीचे तीन चार धबधबे आहेत त्यामुळे प्राणस्वी एव. प्रवाह होऊन तो पुन्हा मळ प्रवाहास मिळतो. हा प्रवाह १८० फुटावरून खाली पडतो. नदी एके ठिकाणी ७६० फुटावरून खाली उडी घेते.

रायसाळ्यांत ह्या धबधब्यांची रुंदी १२००० फुटांहून वेगळी अधिक होते. नेत्रा जगांतील प्रसिद्ध नाचगारा व क्लिक्टोरिया धबधबे घाल्या समोर भगदांच ल्हान वाई लागले तर त्यांत नवल काय.

भास्ताचा इतिहास

देवगिरीच्या रामदेवराय यांचे लागोपाठ तीन वर्षे अज्ञातदिनांक संडणी दिली नाही. पवडेच नव्हे तर त्याने अज्ञातदिनाच्या हातून पराभव झाल्यामुळे पळून आलेला गुजराथचा राजा रायकर्णदेव याला आश्रय दिला. म्हणून सन् १३०७च्या मार्च महिन्यांत मुल्तानाचे देवगिरीवर स्वारी करण्यासाठी मलिक काफूर याला पाठविले. मलिक काफूर याने देवगिरीच्या जवळपासचा प्रदेश लुटला व जालंधर केली. रामदेवराय याने संधी करून घेण्याचे कबूल केले. परंतु मुल्तानाने त्याला दिल्लीला बोलाविले. तेथे त्याचा सर्व प्रकारे सत्कार केला आणि त्याच्याशी संधी केली. या संधी प्रमाणे तो दिल्ली मुल्तानाचा एक मांडलिक झाला व त्याने संडणी थांबवून कबूल केले.

सन् १३०३ मध्ये अज्ञातदिनाचे काकतीय वंशी प्रतापरुद्र याच्याशी युद्ध झाले व त्यांत त्याला अपयश मिळाले. म्हणून त्याने १३०७ मध्ये मलिक काफूर याला स्वारी करण्यास पाठविले. या स्वारीचा उद्देश काकतीयांचे राज्य जिंकून दिल्लीच्या साम्राज्याला जोडण्याचा नव्हता. तेथील धन व संपत्ति लुटण्याचा मुख्य हेतु होता. प्रतापरुद्राने चंगलच्या किल्ल्यांत राहून झड्डला तोंड देण्याचा प्रयत्न केला. पण शेवटी त्याला शत्रूसमोर हार मानावी लागली. १३१० मध्ये संधी करून तो मोकळा झाला. त्याने मुल्तानाला १०० हत्ती १००० घोडे, अलोट संपत्ति व हिरे माणिक्ये वगैरे देऊन व संडणी देण्याचे पण कबूल केले. हा विजय मिळाल्यानंतर मुल्तानाची नवर मुद्दूर दक्षिणेकडे वळली. तेथील

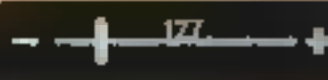
आचीन देवाळ्यांत असंख्य धनराशी होती. १८ नोव्हेंबर १३१० या रोजी मलिक काफूर म्वाजा हजीब याच्या सह दिल्लीहून होयसळाच्या राज्यावर स्वारी करण्यासाठी निघाला. त्याचे सैन्य द्वारसमुद्र येथे येऊन पोचले. त्यावेळी होयसळ राजा वीरबल्लभ तृतीय हा युद्धाला तयार नव्हता. रात्र भरवाज्यावर येऊन धडकलेला पाहून तो दारुने मागितले तेवढे धन देऊन त्यांच्याशी संधी करून तयार झाला. तरी शत्रूने त्याला धरून नेले व देवले लुटली. होयसळ राज्याच्या एका राजकुमाराला वण जामीन म्हणून ठेवून पेतले.

द्वारसमुद्र येथे १२ दिवस वास करून मलिक काफूर आपले सैन्य घेऊन पांड्य राज्याकडे वळला. पांड्य राज्यांत आपसांत फूट होती. त्याचा मलिक काफूर याला फायदा मिळाला. कुलशेखरपांड्य नांवाच्या राजाला मुंदरपांड्य व वीरपांड्य नांवाचे दोन मुलगे होते. मुंदरपांड्य हा गादीचा वारस होता. परंतु कुलशेखरपांड्य याचे वीरपांड्य याच्यावर जास्त प्रेम होते म्हणून त्याने त्यालाच आपल्या गादीचा वारस म्हणून नेमण्याचे ठरविले. म्हणून सन् १३१०च्या

मे महिन्यांत मुंदरपांड्य याने आपल्या बापाचा यश करून त्याची गादी बळकावण्याचा प्रयत्न केला. दोघां भावांचे युद्ध झाले. नोव्हेंबर महिन्यांत मुंदरपांड्य याचा पराभव झाला. म्हणून त्याने मुसलमानांची मदत घेतली.

१४ एप्रिल १३११ रोजी मलिक काफूरची सेना पांड्य राजांची राजधानी मदुरैवर चालून आली. मदुरै शहर सोडून वीरपांड्य पळून गेला. मुसलमानांनी मदुरै शहर लुटले. ५१२ हत्ती, ५००० घोडे, ५०० मण सोने व हिरे माणिक्ये लुटली. तो दिल्ली

पोन्ळा त्यावेळी त्याच्याबरोबर ६१२ हत्ती, २०,००० घोडे व ९६,००० मण सोने व हिरेमणिक्ये होती.

अशा तऱ्हेने दक्षिणेकडचा एक मोठा मुमाग दिल्लीच्या साम्राज्यांत सामील झाला. दिल्ली साम्राज्याचा एवढा विस्तार करणाऱ्या अलाउद्दिनाच्या शासन व्यवस्थे-विषयी कित्येक गोष्टी अभ्यास करण्यासारख्या आहेत. त्याच्या राज्य व्यवस्थेत मुळा व भौलवांना अधिकार नव्हता. त्याने आपली राज्यव्यवस्था धर्मनिरपेक्ष ठेवली. त्याच्या फारकीद्वीत कित्येकांच्या श्रीमंतीला आळा बसला. त्याने इनाम धोरेंची जुनी व्यवस्था बंद करून टाकली. दाक, मादक पदार्थ, जुगार, मेजवानी यांकरिता नियमविरुद्ध व निषिद्ध केल्या. त्याने घरबाद केली. सोने किंवा चांदी घोऱ्हीचा मांडा

कायद्याविरुद्ध असल्याची घोषणा केली. त्याने व्यापारवर निरनिराळ्या प्रकारचे प्रतिबंध लावले. वस्तूंच्या किमती व दर सरकार तर्फे ठरवले गेले. स्वरेदी विक्री कापून ठपून गुन्हेगार म्हणून कडक शिक्षा होई. सोदी माप किंवा वजन वापरणाऱ्या व्यापाऱ्यांचे तेवढे मांस कापून बेतले जावे अशी राजाज्ञा होती.

सन १२१२ पर्यंत अलाउद्दिनाचा भाग्यस्वरूप होता. परंतु त्यानंतर उत्तरी कळा लागली. तो मलिक काफूर याच्या हातचे बाहुलं होऊन पसला. तोच त्याचा सेनापति व मंत्री होता.

देशांत वंडाळी सुरू झाली. शेवटी २ जानेवारी १२१६ रोजी तो पैगंबरवासी झाला. दिल्ली येथे जुम्मा मशिदीसमोर त्याची कबर बनविण्यांत आली.

हुशार खलाशी

जहाजेनांत मालाची वाहतूक करणाऱ्या जहाजांचा एक मालक होता. तो स्वतःला फार हुशार समजत असे. त्याची अहाजे ऐरावती नदीत मालकी नेआण करीत. तो प्रत्येक वेळी नवीन खलाशी आपल्या जहाजावर नेमीत असे. जहाजावर असेपर्यंत त्यांची खाण्यापिण्याची तो व्यवस्था करी व स्वतः पुरी झाल्यावर मजुरी देतांना मजुरी कापून तरी देई किंवा मजुरांच्या कामांत कांही तरी दोष काढून त्यांना कामावरून कमी करी. त्यांना पगार मजुरी कांही देत नसे.

एकदा त्याने एका जहाजावर कांही खलाशी नेमले. त्यांत एक डोंगराळ प्रदेशांत राहणारा खलाशी होता. तो दिसायला वाकलट होता. तो इतर खलाशांमध्ये

मिसळत देखील नसे. म्हणून मालक किली दुष्ट आहे हे त्याला माहीत नव्हते.

जहाज दक्षिणेकडच्या एका बंदरांत उभे होते. मालक नव्या खलाश्याला म्हणाला- “या दक्षिणेकडच्या प्रदेशांत कोबळ्या फार स्वस्त असतात. तू दोन कोबळ्या विकत घेऊन चल. उत्तरेकडच्या प्रदेशांत त्यांची दुप्पट किंमत मिळेल. तुला खूप फायदा मिळेल.”

त्या विचाराने त्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून दोन कोबळ्या विकत घेतल्या. तो रोज जहाजावरच्या सैपाकघरांत जाऊन कप्या घेऊन येई व त्या कोबळ्यांना खायला घाली.

जहाज परत आल्यावर मालकाने त्याला बोलावले ■ म्हणाला-“हे पहा, सफर

करीत असता तुला खायला पालायनी जगावदारी माझी होती. पण तुझ्या कोब-
च्यांना खायला घालायची जगावदारी माझी नव्हती. म्हणून तुझ्या कोबच्यांना जे काही
साले आहे त्याची किंमत मी लिहीत आलो
आहे. तुला जितकी मजुरी मिळायला हवी,
बरोबर सितकीच ती रकम आहे. म्हणून
मी ती जमा करून घेतो. दिशोबाची
क्रिडमफाट झाली. तो खलाशी कांहीच
बोलला नाही.

इतर खलाशी मात्र म्हणाले—“जंगली
तो जंगलीच !”

तो खलाशी घरी गेला. त्याने दोन
खंजीर तयार करवले. पण ती गोष्ट कोणाला
सांगितली नाही. मालकाजवळ जाऊन त्याने
निवेदि केली की पुन्हा कामावर नेमा.”

“बरा एक मूर्ख मिळाला आहे असा
विचार करून मालकाने त्याला कामावर नेमले.
जहाज निघाले. इतर खलाशी त्या रानटी
खलाशाची बद्दा उडवीत होते—“कोंबडीचा
नशीन जोडा किण्व प्यायला जाणार वाटते.”

“कोंगास ठाऊक ! पाई, या खेपेला
शाला तर फायद्याच होईल. माझ्या यदिलांनी
मला हा खंजीर मंत्रवून दिला आहे.”
असे सांगून खलाशाने दोन खंजीरांपैकी
फक्त एकच काढून दाखविला. दुसरा
खंजीर त्याने लपवून आपल्या कपड्यांत
ठेवला होता.

दक्षिण प्रदेशांत पोचल्यानंतर सर्व खलाशी
त्याची बद्दा उडवीत होते. पण त्याने निकडे
दुर्लक्ष केले. एकावेळी विचारले—“मंत्रवलेला
खंजीर आहे म्हणतोस हा ! काय आहे
विशेष कांत ?”

“ते आतां मी काय सांगू ? खंजीर
मंत्रवलेला आहे एवढे मला माहीत आहे !”
खलाशी म्हणाला.

दक्षिणेकडचे काम संपल्यावर जहाज
पुन्हा उत्तरेकडे निघाले. सर्व खलाशी त्या
मंत्रवलेल्या खंजिराचा महिमा काय आहे
सांग, म्हणून त्याला चिडवीत.

पण एका बंदरांत जहाज नांगर टाकून
उभे असतां खलाश्याने आपल्या खंजीर
काढला आणि जहाजाच्या कठक्यावर तो
पावळवून आगला. ते पाहून त्याचे साथी
खलाशी पुन्हा वेडपट म्हणून त्याची बद्दा
उडवू लागले. तो उत्तर घाबला म्हणून
आणि खंजीर हातांतून निसटून
पाण्यांत पडला.

“मार उठी खबर आणि खंजीर
वेडून ये आपला !” खलाशी मित्र
म्हणाले.

“घाई कशाळा ! तो जातो येथे पाहातो.
तुमचा खंजीर या, मी खुण करून ठेवतो.
जिथे पडला तेथेच मिळेल.” असे सांगून
त्याने एका खलाश्याच्या खंजिराने कठक्या-
वर खुण केली व म्हणाला—“या खुणेजवळ
म्हाली समुद्रांत तो सापडेल.”

“काय वेडशीड लागले आहे की काय ?
आपले जहाज तर निपणार आहे आतां.”
खलाशी म्हणाले.

“त्यांत काय ! जेथे जहाज जाईल तेथे
खंजीर जाईल !” तो रानटी खलाशी
म्हणाला.

वेडापीर आहे झाले ! त्याच्याशी काय
बोलायचे असा विचार करून सर्व खलाशी
आपापल्या कामावर निघून गेले.

मालकाने खंजिराची गोष्ट ऐकली व
त्या रानटी खलाश्याला बोलावून म्हणाला—
“चल तुझी व माझी पैज ! उद्या एका
बंदरांत आपले जहाज लागेल. तेथे जहाजा
खावून तू आपला खंजीर काढून दाखविलास
तर मी आपली सर्व जहाजे तुला वकिस देईन.

नाहीं सांपडला तर तू आयुष्यभर मजुरी-
शिवाय माझ्याकडे काम केले पाहिजेस.”

तो खलाशी म्हणाला—“मालक, तुम्ही
उगाच पैज कसाला मारतां ! फंसाल घ्या !
मी जेथे खूप करून ठेवली आहे तिच्या
खाली समुद्रात खात्रीने खंजीर मिळेल.
म्हणून पैज मारण्याचा नाव सोडा !”

“हरकत नाही मी फंसवो तरी ! जुगार
खेळतांना पैज लावतोच की नाही मी,
तशीच ही समज !” मालक म्हणाला,
त्याला खलाश्याने सावध केले होते तरी
त्याला तो त्याचा मूर्खपणा वाटला.

“बरे तर आपली मर्जी !” असे सांगून
तो गुपचुप आपले काम करू लागला.

दुसऱ्या दिवशी एका थंडरात जहाज
लागले. मालकाने खलाश्याला बोलावून
खंजीर काढून आणायला सांगितले.

त्या खलाश्याने काठज्वार जेथे खूप
केली होती बरोबर तेथून पाण्यात बुडी
मारली. खोल पाण्यात गेल्यावर त्याने
कपड्यांत लपवून ठेवलेला खंजीर काढला
व तो वेळून पाण्याबाहेर आला आणि
म्हणाला—“पहा खंजीर !”

सर्व खलाशी मालक पैज हारल्याचे
पाहून चकित झाले. मालकाला काहीच
सुचनेना. दिव्याप्रमाणे त्याला आपल्या
सर्व जहाजे खंजीरबाण्या खलाश्याला
घावी लागली. आत काहीतरी लुचेगिरी
आहे असा जोरदार केला. परंतु खंजीरचाला
म्हणाला—“मी तुम्हाला प्रथमच सांगितले
होते की माझा खंजीर मंत्रयलेला आहे.”
मालक निरुत्तर व त्याने आपली सर्व
जहाजे त्याला देऊन टाकली.

शेरास सवाशेर मेटला होता !

भयानक दृष्टी

[१८]

[जयमलाने माझा भयानकरीती दोघांचे पाहण्याची आज्ञा घेतून आज्ञायाचा प्रयत्न
करून पाहिला. परंतु आज्ञायाच्या पूर्वजांची मथा अति भोक्ताच्या विहाय
मुदत नेण्यामुळे नाही. ती मिलाविवाहादी जयमल, लक्ष व गोमंगल
कल्प गुहेपाची गेले. —पुढे पाचा.]

गुहेत जास्त काळोस नव्हता. फोटून तो खोल आत कोठे तरी आलावा. आपला
तरी आत उजेड येत होता. सर्वात माण त्याला लागेलच असे नाही वाटत
प्रथम लखून आत बांकून पाहिले, मला.”

कोठे निसारे किंवा विस्तार दिसतो का. जयमल व गोमंगल निसारे दिसले.
पण त्याला सिंह काही दिसला नाही. तो जयमल म्हणाला—“आत शिरणे सहाण-
पणाचे होणार नाही. सिंह गुहेच्या बाहेर
म्हणाला—

“हे गुहावासी म्हणत आहेत तसा वाच आला पाहिजे. तरच त्याला ठार करणे
किंवा सिंह खरोखरच या गुहेत आहे तर होईल.”

सिंहाला बाहेर काढायचे विचारत दोघे असता गोमांगने गुहेजवळ पडलेला दगड उचलला व तो गुहेत फेकला. मंतर तो ओराने ओरडला देखील, त्याची ती युक्ति उपयोगी पडली. कारण गुहेत निसारे व ठिणभ्या चमकू लागल्या. थोडी हालचाल सुरू होण्याचा आवाज बाहेर ऐकू येऊ लागला.

लखू विचार करायला जास्त थांबला नाही. त्याने गुहेत जाण सोडला. म्हणाला—“सिंह आपल्याला लाकळ बाहेर येत आहे.”

आश्चर्य पुन्हा हाळचाल ऐकू येईनाशी झाली. निसारे व ठिणभ्या झाल्या.

“सिंह पाचरून परत गेला आहे.” गोमांग म्हणाला.

“आतां गुहेत सिंहरून त्याला ठार केले पाहिजे. दुसरा उपाय दिमत नाही. जयमल, तुला काय वाटते!” लखूने विचारले.

जयमलने गुहेत पावले टाकून होकावून पाहिले व म्हणाला—“गुहावासिजांनी आपल्याला सांगितले तितका भयंकर हा सिंह असेलसे नाही. इतर सिंहापेथे याच्यांत एवढा फरक आहे सर. याच्या नाक्य-तोडांतून निसारे व ठिणभ्या बाहेर आहेत. म्हणून सावध राहूनच पुढे गेलेले वरे. आपल्या तिघांच्यापैकी एकाचा आगळा तरी त्याचा मुडदा पडेल. पण बाई करू नकोस वरे का!”

“बाई मी करतो का! ते सर्व मला माहीत आहे. तू बेफिकीर रहा!” गोमांग म्हणाला.

तिघे गुहेत सिरले. चार पावले जात गेल्यावर गुहेच्या दोन तीन वागी

पडलेल्या दिसल्या. जाल उजेड होता. पण सिंह मात्र दिसला नाही.

“पुन्हा आपण गुहांच्या आख्यांत सांपडणार की काय? कारण ही गुहा कोठे सुरू होते व कोठे संपते हे कळणेच कठीण आहे. कोणत्या वाटेने सिंह निघून गेला आहे हे तरी काय कळणार!” लखू म्हणाला.

गोमांगने गुदगे टेकून जमिनीवर न्याहाळून पाहिले व म्हणाला—“हा पहा सिंह या वाटेने गेला आहे. पायलांच्या खुणा ज्ञान दिसत आहेत. वळा, उठा. त्याचा पाठलाग केला पाहिजे.”

म्हणाला—“गोमांग! थांब वाई करू नकोस! तो वाटेने गेला असेल. दुसऱ्या वाटेने येऊन आपल्यावर पाठीमागून त्याने हल्ला केला तर?”

गोमांग म्हणाला—“बरोबर आहे तुझे म्हणणे. आपल्यापैकी एकाचे मार्ग पहात यावे व दोघांनी पुढे नजर ठेवावी. सिंह दिसल्यावरच त्याच्यावर सोडावा.”

त्वप्रमाणे समोर पहात जयमल व गोमांग निघाले आणि लखू मार्ग पहात पुढे चालू लागला. बोहे अंतर चालत गेल्यावर गोमांग

हल्ला म्हणाला—“हा पहा, मनुष्याचा अस्तिपंजर! मार्गाच्या त्या अनुयायांचा असावा. तोच धानकर्णीच्या पूर्वजांची गदा, जोरून घेऊन या गुहेत शिरला होता.

जयमलने अस्तिपंजर लक्षपूर्वक पाहिला व म्हणाला—“तू म्हणतोस हा अस्तिपंजर मार्गाच्या अनुयायांचा असू शकेल. तर मग ती गदा देखील येथेच कोठे तरी पास असली पाहिजे.”

तिघे गदा घोघू लागले. लखूला एका कोपऱ्यात चार फूट लांबीचे एक दगडी दांडकें दिसले. त्याचे एक टोक गोल व

काटेदार होते. ते उचळून सर्वांना दाखवीत ती मोठ्याने ओरवून म्हणाला. "ही पहा, श्वाभकणीच्या पूर्वनाची मंत्रबलेली गदा!" आणि जोराने हसला.

जयमलने गदा हातांत घेऊन पाहिली. म्हणाला— "ही तीन गदा असावी असे मला वाटते. पण ती मंत्रबलेली आहे की नाही हे त्या गुहावासियांनाच माहीत. बरे तर चला परत! आपण ज्या कामासाठी आलो होतो ते पुरे झाले आहे."

"त्या सिंहाला तसेच जिवंत सोडून जायचाच म्हणतोस!" लखूने विचारले.

"त्याला ठार करून आम्ही परत येऊ असे नव्हते का म्हणले आपण! मग ठार केल्याशिवाय परत गेलो तर ते काय म्हणतील?" गोमांगने शंका केली.

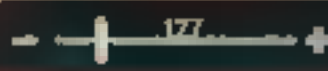
जयमलने ती दगडी गदा गोमांगच्या हातांत दिली व म्हणाला— "आम्ही सिंहाला ठार करू असे वचन आपण कोणाला दिले नाही. आम्ही जे वचन दिले होते ते पुरे केले आहे. सिंह जिवंत आहे. मेला त्याचे आपल्याला करावचे आहे! तो किती भयंकर आहे हे देखील आपल्याला माहीत नाही. उगाच त्याच्या वाटेला जाणे, नाही बरोबर वाटत." लखूचा दुनारा मिळेल या आशेने त्याने त्याच्याकडे वळून पाहिले.

पण तेव्हाच गोमांग दुनकन उडी मारून म्हणाला "ती पहा, आग ओकणारा सिंह! सोडा नाण!" त्याने दगडी गदा उगारली.

सिंह एका बळग्यावाड जोराने गरजला व उडी मारून पुढे आला. जयमल व लखू अनुषंगाने येऊन सोडणार. पूर्वीच गोमांगने ती गदा सिंहाच्या मस्तकावर मारली. सिंहाच्या तिरमिरी जाली व तो मार्गे परतून पळू लागला. सर्व चकित होऊन पाहू लागले.

“अरे! ■■■ प्राण्याला का ■■■ सिंह म्हणतात! हा सिंह नसून सिंहाकीक आहे. आमच्या प्रदेशांत हे येतात म्हणून म्हणून! यांच्या नाकातून निशारे ■■■ ठिगम्या बाहेर पडतात. पण त्यांस उष्णता नसते.” गोमांगने ■■■ विलक्षण मनाकराचे वर्णन आंगले माहीत असल्यासारखे केले.

“त्याचे तोंड व मान पाहून तो सिंहाच्या जातीचा असेल ते वाटत नाही. या शिवाय तो भितरा ■■■ दिसतो आहे. पण आता त्याची काळजी कशाळ? आता दिसलाच आहे तर त्याचा समाचार घेतल्याशिवाय

परत जाणे बरोबर नाही.” म्हणत ■■■ त्या सिंहाकीकच्या मागे धावला. लसू ■■■ गोमांग पण त्याच्या पाठोपाठ जाऊ लागले.

सिंह थोडे अंतर पळत जाऊन मागे वळून पाहू लागला. जयमळने एका वळणावर उभे राहून त्याला नीट पाहून घेतले ■■■ हसत ■■■ “■■■ वाटले होते ■■■ हा आपली वाट ■■■ येथे नसून राहिला असेल. पण हा तर फळपुटा ■■■ भितरा निघाय. ■■■ याचा ■■■ सोडलेला बरा!”

गोमांगने दगडी गदा दोन तीनदां फिरवली व म्हणाला—“ही गदा मंत्रबलेली आहे ■■■ नाही हे मला माहीत नाही. ■■■ गदेत अस्यद्भुत शक्ति आहे सास! फक्त एकच तडाखा बसल्यानंतर पाहिलेले स्थ सिंहाची कधी ■■■ उडून गेली ती!”

“तो पळून गेला आहे, तर मग त्याचा पाहलाग कशाला करा उगीच?” जयमळ पुन्हा म्हणाला.

“इतकी येइत आपण केडीच आहे तर ती उग्राच काय कां जाऊं कायची? त्याला ठार करून त्याचे चामडे कां नाही काढून घेऊन जाऊं?” लसूने विचारले.

तिचे गप्पा मारीत सिंहाच्या शोचांत चाकू लागले. पण सिंह त्यांना कोठेच दिसला नाही. त्यांना वाटले की गुहेच्या मातच कोठे तरी तो उबलेला असणार. ■■■ गुहेच्या या जाण्यांत त्याचा शोध काढून ■■■ काय मारायचा? तो एक पभन होता.

■■■ मध्येच थांबून म्हणाला—“आपण कोठे चाललो आहो कोणाला माहीत आहे का? आपण परत सरोवराच्या कांठी पोचू शकलो नाही तर धानकर्जी व मार्जारणी येत देखील न्हायची शंकाच. आपण एवढा ■■■ चुकलो होतो, तरीच पुन्हा वाट चुकली तर?”

म्हणून सर्व जागच्या जागी थांबले. सिंहाला ठार करण्याच्या नादांत ■■■ जाण्याची गोष्ट ते पार विसरून गेले. कोठे खून वगैरे कांही करून ठेवली नव्हती. परत कां ■■■ कोठे जायचे हे त्यांना कळेना.

बाई चाईत कोणत्या तरी वाटेने जाऊन नंतर पश्चाचाप करीत बसण्यांत काय अर्थ? आपण सरोवरापासून किती दूर आहो? कोठे आहो हे आधी पाहू या!” जयमळ म्हणाला.

“पण हे कळायचे कसे!” लसूने विचारले.

दोघांचे परस्परांची शकटे हे बोलणे चालू असता गोमांग गुहेच्या खडबडीत भितीवर चढून एका भोकातून उजेड येत होता तेथपर्यंत वर गेला. थोके वर करून त्याने बाहेर पाहिले व ओरडला “बाप रे बाप!” आणि उडी मारून खाली आला.

“काय झाले? काय पाहिलेस तू?” जयमळने चकित होऊन विचारले.

गोमांगने नाकावर बोट ठेवून हळू बोलायला संधितले व म्हणाला—“आपण

पुन्हा संकटांत सांपडलो आहे. वा गुहेतून आपण पंखवाल्या जातीचे लोक ज्या प्रदेशांत राहतात त्या प्रदेशांत येऊन पोचलो आहे. तो नक्षत्रंजी पण त्याच्याबरोबर आहे !”

नक्षत्रंजीचे नांव ऐकल्यावर लखू व जयमळ दोघांना आश्चर्य वाटले. दोघे थोडा वेळ स्तब्ध जागण्या जागी उभे राहाले.

दोघे गुहेच्या त्या भोंकामजळ जाऊन पाहण्याला म्हणून वर चढू लागल्यावर गोमांगने त्याला सावध केले व म्हणाला—“तुम्ही दिसल्यांत तर त्याची टाळपाट एकडे वळेल. तुम्ही पाहेंत काही... बसाल. नंतर पश्चात्ताप करीत बसावे लागेल. ते पंखवाले नक्षत्रंजीच्या समोर आपल्या शक्तीचे प्रदर्शन करून घालवीत आहेत असे वाटते.”

लखू व जयमळ दोघांनी हळूच बाहेर दोघे काढून पाहिले. समोर एक मोठे मैदान

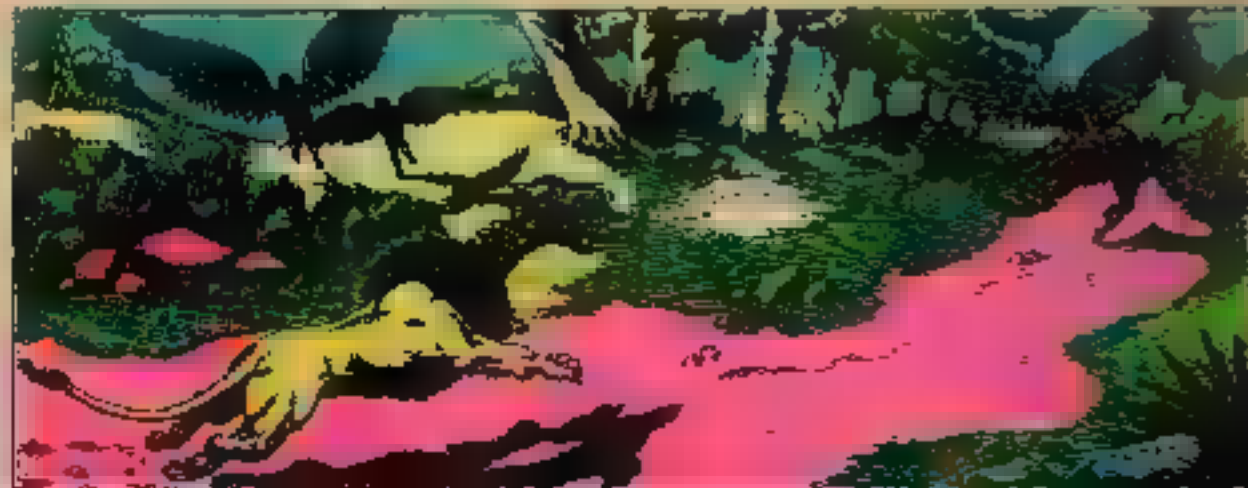
त्यांना दिसले. मोठ मोठी झाडे पण त्यांना दिसली. त्यांवरून पंखवाले लोक मारीत असलेले दिसले. नक्षत्रंजी एका टंचागेवर बसून हातांतला मंत्रदंड जोराजोरात हलवून कांही तरी पुटपुटत होता.

“वा स्पेस... जिवंत सांडून भागणार नाही.” लखू म्हणाला.

जयमळ उभर देणार इतक्यांत पंखवाले लोक मोठमोठ्याने ओरडत सैरावैरा पळू लागले. कारण तो जमि ओकणारा सिंह त्यांचा पाठ-काग करीत होता व ते... पळत होते.

तिकडे नक्षत्रंजी एकटाच... वर जाव करण्यांत गुंग होऊन गेला होता. त्याच्या तोंडातून निघणारे... दोघांना अस्पष्ट ऐकू येत होते—“नी...! आहे...! फट फट...! कालमैरा...!”

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

कुसंगति

विक्रमार्काने हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हा झळाजवळ गेला, पण त्यांवावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने चाबू लागला. तेव्हा मैलांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, अंगावर घेवलेले कार्य पुरे करण्यासाठी तू दाखविलेली आस्था पाहून मी थक झालो आहे. तुझ्याचसारखी विश्वास छाने पण आस्था दाखविली होती. तो पुढे संकटांत सांपडला होता. परिणामी त्याला... मिळाले. मी तुला त्याची गोष्ट सांगितो.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कन्याकुमारी नजीक एका जमीनदाराला विश्वास नांवाचा मुलगा होता. एकदा काही कारणावरून पितापुत्रांचे भांडण झाले. विश्वास अभिमानी होता. त्याने घर सोडून निघून जाण्याचा विचार केला. समुद्रकाठी

च्या खडकावर बसला होता त्या जवळून पळीकडच्या खडकावर ती मुले निघून गेली. विश्वासने मागे पुढे पाहिले नाही. तो त्या भुतांच्या मागेमागे त्या खडकावर जाऊन उभा राहिला.

मुले ओरडू लागली—“माझा घोडा ! अन् सोगीर !” अन् आश्चर्य म्हणजे प्रत्येक भुतासमोर एकेक घोडा व त्याच्या पाठीवर सोगीर त्याला दिसले. तो मुदा ओरडला—“माझा घोडा ! अन् सोगीर !” त्याच्या समोर देखील घोडा व त्याच्या पाठीवर त्याला सोगीर दिसले. भुते आपापल्या घोड्यावर बसली. त्यांच्या पाठोपाठ विश्वास पण घोड्यावर बसला.

विश्वासाच्या जवळ घोड्यावर बसलेल्या एका म्हाताऱ्या भुताने त्याला विचारले—“काय रे, विश्वास ! तू देखील आमच्या-बरोबर येणार आहेस का !”

“होय ! का !” विश्वासने विचारले.

“तर मग चल !” भूत म्हणाले. मुले पाळी पाळीने म्हणाली—“समुद्रा पलीकडे !” आणि घोडे आकाशात उडू लागले. विश्वास देखील म्हणाला—“समुद्रापलीकडे !” आणि त्याचा घोडा देखील आकाशात उडू लागला.

खणांमधे सर्व मुले व विश्वास पळी-कडच्या तीरावर जाऊन पोचले.

“हा चेटाचे नांव माहीत आहे का विश्वास तुला !” त्या म्हाताऱ्या भुताने विचारले.

विश्वास म्हणाला—“मला नाही माहीत !”

“ही आहे लंका ! लंकेच्या राजकन्येचा आज विवाह आहे. या राजकन्येचे सौंदर्य त्रिलोकांत कोठेहि पहावयास मिळणार नाही. तिला पळवून घेऊन येण्यासाठी आम्ही आलो आहो. तू आमच्या बरोबर ये हे देखील बरे झाले. कारण तिला पळवून आणल्यावर तुझ्याच घोड्यावर तुम्हा पाठीमागे आम्ही तिला बसवू. आम्ही भुते आहो. पकडून बसणें तिला होणार नाही. ती आमच्या घोड्यावर बसली तर खाली पडेल. मग आम्ही सांगू तसे तू करशील का !” म्हाताऱ्या भुताने विचारले.

विश्वासने मागचा शुद्धा काही एक विचार न करतां होकार दिला.

सर्व घोड्यावरून उतरले. एका भुताने काही तरी मंत्र म्हटला. दुसऱ्या क्षणाला विश्वासबरोबर सर्व भुते एकत्र राजवाड्यांतल्या

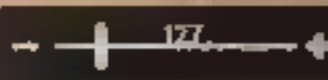

जंतःपुरांत येऊन पोचली. राजवाड्यांत दिव्यांचा शकलकाट होता. रेशमी जरी-कमठी नेसून राजघराण्यातील स्त्रिया नहून उभ्या होत्या.

एका दिवाणखान्यांत राजकुमारांची गर्दी होती. नृत्य चालू होतें. अष्टशोना व गंधर्वोना लाजवील असे मनोहर व मधुर नृत्य-संगीत चालू होतें. विश्वासने ते दृश्य पाहिलें ■ त्याचे डोळे विपून गेले.

लंकेच्या राजघराण्यांतलें त्या पिढींतलें तें पहिलें कार्य होतें. म्हणून पाण्यासारखा पैसा सर्व करण्यांत आला होता. या शिवाय

राजाची ती एकुलती एक मुलगी होती. सुते व विश्वास अदृश्य रूपे आंत शिरल्या-मुळे कोणाकड कांहीच कळले नाही. सर्व नाचरंगांत गुंथ होऊन येनी होती.

“आंत नवरी मुलगी कोठली?” विश्वासने म्हाताऱ्या भुताला विचारले.

“ती काय बसली आहे. आपल्या मैत्रिणीचरोबर!” म्हाताऱ्या भुताने वाटाने दाखविले.

तिचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून विश्वास थक झाला. त्याने ते रूप स्वप्नांत देखील पाहिले नव्हते. विश्वासची नजर प्रथम तिच्या

रूपावरच गेली. पण थोड्या वेळाने तिच्या डोळ्यांतून आंसवे गळत असलेली त्याला दिसली.

“सर्व आनंदाने गंमत पहायला येथे आले! आहेत व ईश्वरमुख बसली आहेत. मग ही एकटीच कां रडते आहे!” विश्वासने म्हाताऱ्या भुताला विचारले.

“तिला तिचा होणारा पति पसंत नाही म्हणून! तीन वर्षांपूर्वीच राजाने हे लग्न ठरविले. तेव्हा राजकन्येचे फक्त पंधरा वर्षांचे होते. तेव्हा तिने आपल्या बापाला एवढेच सांगितले होते की

लग्न इतक्या लवकर कदाही वाचा! तेव्हा तिला वाटले होते की आता लग्न टळले तर तो राजकुमार दुसरीकडे लग्न करील. पण तिचा मंदोळ बुकला. त्या राजकुमाराला राजाने दोन वर्षे बांवायला सांगितले. त्या प्रमाणे तो बांवल होता. आता लग्न टळले अर्थ नाही. म्हणून ती दुःखी आहे!” आता तिला संकटांतून आपण वाचविले पाहिजे. तिचे लग्न त्या राजकुमाराशी होता काय नये.

राजकन्येची ती स्थिति पाहून विश्वासने नन दवले. तिचे त्या राजकुमाराच्या हातांतून

रक्षण होणार आहे खरे, पण ती भुतांच्या हाती पडणार आहे. मी या भुतांचरोबर आलो नसतो तर किती बरे झाले. स्वतःच्या डोळ्या देखत हे घडले नसते. या शिवाय भुतांना सामील होऊन तिला भुतांच्या जाळ्यांत अडकविण्यास मीच कारण होणार आहे. या सर्व गोष्टींचा विचार करून त्याला फार वाईट वाटले. आता पाऊल मार्गे घेणे अशक्य आहे हे तो ओळखून होता. आता जर का आपण या विरुद्ध काही केले तर आपला जीव डोळ्यांत पडेल तो पडेलच राजकन्येचे तरी रक्षण होईल की नाही

शकाच. म्हणून सुरुष्याने प्रसंगावधान राखून काम केले पाहिजे. प्रथम तिचे रक्षण केले पाहिजे पुढे काय करावयाचे ते मागून ठरविता येईल.

रुमाचा मुहूर्त जवळ येऊ लागला. बर-बघू बोहोल्याकडे जाऊ लागली. राजा राणी पण बरोबर होतीच. ज्या वाटेने वर-वपूला राजाराणी घेऊन जात होते सुते दोन्ही बाजूला उभी होती. एका भुताने मध्येच पाय आडवा घातल्यामुळे राजकुमारी जमिनीवर पडली. दुसऱ्या भुताने तिच्या अंगावर एक चादर टाकली. त्याबरोबर राजकन्या

कोणाला दिसेनाशी झाली व त्यानंतर मुलीच दिसली नाही.

राजवाल्यांत गोघळ उठून गेली. सर्व राजवाढाभर राजाचे शिपाई आणि आलेली पाहुणे मंडळी राजकन्येला शोधू लागली. “नवरी मुलगी कोठे आहे ?” दिसलीका : ती स्वारी पडली तरी, पण अदृश्य झाली.” प्रत्येकाच्या तोंडी हेच ऐकू येत होते.

इकडे भुतांनी राजकन्येला उचलून घेतले. भुते ओरडली “माझा घोडा अनुसोगीर !” त्याबरोबर त्यांचे त्यांचे घोडे झाले. त्यांच्या पांढऱ्यापांढऱ्या देखाळी ओरडल्या—“माझा घोडा अनुसोगीर !” तत्क्षण त्यांचा घोडा प्रगट झाला. “आपल्या घोड्यावर राजकन्येला बसवून घे !” म्हणतारे भूत म्हणाले.

विश्वासाने त्याप्रमाणे राजकुमारीला आपल्या बरोबर पोहोचवा बसवून घेतले. घोडे समुद्र किनाऱ्यापर्यंत जमिनीवरच थांबत गेले. त्यानंतर भुतांनी—“समुद्रावलीकडे” म्हटले राजकुमारीला घेऊन जाणारा घोडापण विश्वासाने “समुद्रावलीकडे” म्हटल्याबरोबर उडू लागला. सर्व भुते विश्वास राज-

कन्येसह वेधून निघाले होते. तिथे येऊन पोचले. त्याचवेळी विश्वासला एक गोष्ट आठवली. राजकन्येसह पोहोचवा बसवून उतरल्याबरोबर तो म्हणाला “आमच्याजवळ येऊ नका. आम्हांला शिवू नका. वायुमुठा ! मास्ती ! आमचे रक्षण कर !” तो मारुतीचे स्तोत्र म्हणू लागला.

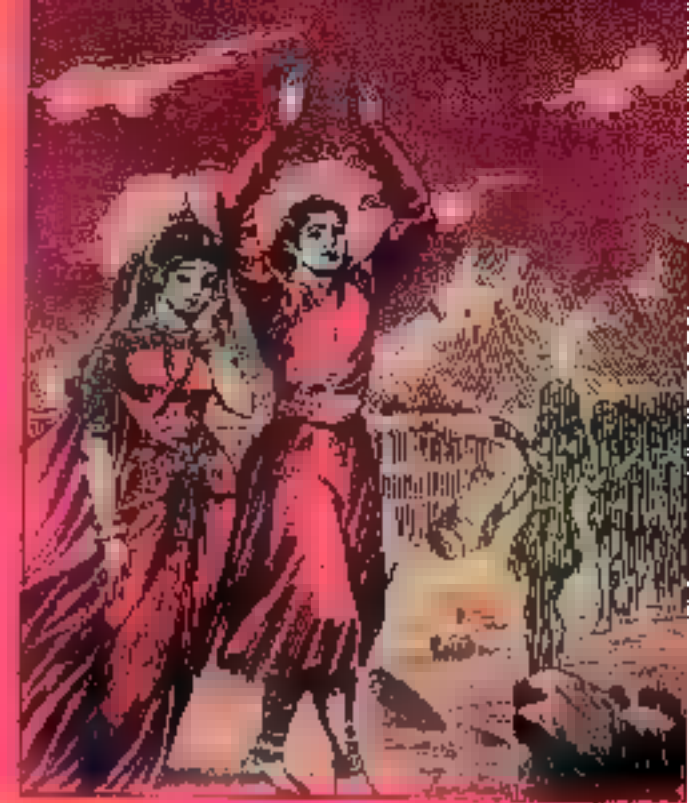
भुते जागच्या जागी बचकली. “बरोबर येऊ दिल्याना प्रत्युपकार असाच केलास वाटते. मागाहून पश्चात्ताप करावा लागेल. विसरू नकोस.” भुतांनी त्याला बजावले आणि निघून गेली.

“या भुतांच्या हातून सुटका मिळाली. त्यांच्या वंशनांत राहण्यापेक्षा माझ्याबरोबर राहण्यासच तुझे हित आहे !” विश्वास राजकन्येला म्हणाला.

पण तिने काहीच उत्तर दिले नाही.

“या भुतांच्यामुळे किंवा माझ्या आई-वडिलांमुळे मला ज्या संकटांना तोंड द्यावे लागेल ते माझे मला माहीत ! पण तुला माझ्या घरांचे ह्हावे लागणार आहे. तुला नोक म्हणून मी वागेन.” विश्वास म्हणाला.

पण राजकन्या तरी देखील काही बोलली नाही.

तिने बोकण्याचा केला. पण तोंडातून शब्दच उमटेना. भुतांनी हिचा मुकी केली आहे की काय ? विश्वासला शंका आली. त्याला राजकन्येची ती करून स्थिति पाहून वया आली. पण हे काय ! एकाएकी त्याच्या दोळ्यांना काळोखी पडली काय आली ! तो एका जागी बसला.

घरां घेऊन गेली तर काय फायदा ! ही लंकेची राजकन्या आहे वा गोष्टीवर कोण विश्वास करणार ! आणि वा गोष्टीवर तरी कोण विश्वास करणार की तो भुतांच्याबरोबर रात्री लंकेला गेला होता ? त्याने

तिला [ ] आणले कीं भुतांभी ! तो तरी काय बोलणार ■ कोण बोलण्यावर विश्वास करणार !

म्हणून त्याने ओळखीच्या एका पुजाऱ्याच्या घरी जायचे ठरविले. राजकन्येला त्याच्या घरी गुप्तपणे रहायला सांगून नंतर पुढे काय करावयाचे ते ठरवू असा त्याने विचार केला.

राजकन्या त्या सूचनेला कबूल झाली. बौध्द पुजाऱ्याच्या घरी गेली. बराच वेळ दारवाजा ठोठाकन्यावर पुजारी एक दिवा घेऊन बाहेर आला. विश्वासने वडलेले वृत्त

थोडक्यांत सांगून राजकन्येला आपल्या घरी कांही दिवस आश्रय द्यायला पुजाऱ्याकडून विनंति केली व बजाऊन सांगितले की ही गोष्ट या कानाची त्या कानाला कळता कामा नये.

विश्वासाने पुजाऱ्याला अनेक वेळां अनेक प्रकारे मदत केली असल्यामुळे [ ] आपल्या मित्राला त्या मसंगाला मदत देण्याचे कबूल केले. म्हणाला- "राजकन्येला माझ्या घरी पाहिजे सितके दिवस तू ठेऊन दे. ■ कधी तरी तिला तिच्या आईवडिलांकडे पोचती वळणे [ ] आहे. [ ] मते यांतच सूक्ष्मता आहे. पुढे तू व ती आणि तुमचे भाग्य !"

"महा तूर्त या पत्ताकडे कांही मुचत नाही व कांही करणे देखील शक्य वाटत नाही." विश्वास म्हणाला.

पुजाऱ्याच्या घरी एका अपरिचित बीला पाहून शेजार पाजारच्या लोकांनी तिच्या विषयी चवकशी सुरू केली. तेव्हा पुजाऱ्याने त्याची एक मुकी पुतणी आहे असे सांगून वेळ माहून नेली. त्यावर एकाचाहि विश्वास बसेना. पण त्यांना तरी स्वरी गोष्ट कोठे घेऊन बाहेर आला. विश्वासने वडलेले वृत्त माहीत होती ! ■ विश्वास दर रोज

चांदोज

पुजाऱ्याच्या घरी येऊन बराच वेळ राहून लागलेला पाहून लोकांच्या मनांत निरनिराळ्या प्रकारच्या अंकाकुशंका येऊ लागल्या.

विश्वास व राजकन्या यांचे परस्परांवर प्रेम वाढू लागले. ■ राजकन्येचे मुकेपण जाईपर्यंत दोघांना कांहीच करता येईना.

हळू हळू दिवसामागून महिने ■ महिन्यां-मागून एक वर्षे टोटले. एका वर्षापूर्वी लोकेला त्याच दिवसां गेल्याचे विश्वासला साठवले. कदाचित भुते या वेळेला समुद्र-काठी आलीं असावी. राजकन्येचा मुकेपणा शरुविण्यास त्यांना विनंति करून पहावी.

त्या प्रमाणे तो त्या रात्री त्या सडकाजवळ गेला. त्याने तेथे भुतांच्या टोळीची वाट पाहिली. पण बराच वेळ वाट पाहल्यावर देखील भुते न आलेली पाहून तो निराश होऊन परत निघण्यासाठी उभा राहिला. तेवळ्यांत भुतांची चाकूल लागली.

भुते ओरडली--"माझा घोडा, माझे खोगीर ! " विश्वास पण ओरडला--"माझा घोडा, माझे खोगीर ! "

म्हणतारे मृत म्हणाले--"विश्वास ! पुन्हा आला आहेस वाटते आम्हांका फसवायला ! गेल्या वर्षी आमचा घोडा मिळाला यावर्षी

“अरे याच्या नावाला काय लागता ! राहू दे याला रडत !” इतर मुले म्हणाली व निघून गेली. मुले निघून गेल्यावर विश्वास घरी परत आला. त्याला रात्रभर शोप आली नाही. त्याने घरासमोर कसलेच झाड पूर्वी कधी पाहिले नव्हते. मुतांकी काहीतरी आप माळून मला कसविले असेल. पण असाहि एक विचार त्याच्या मनात आला की यांत काही सरंफणा नसेल तर नेमकी हीच गोष्ट तरी त्या भुताच्या तोंडांनून फशी निघाली !

उजाडल्यावर घरासमोर मितीजवळ त्याला एक रोपटे दिसले. त्याला गोजकी सातच पाने होती. त्यांच्या रसात ती दिव्य शक्ति असेल असे त्याला वाटेना. तसले रोपटे त्याने त्या पूर्वी कधी पाहिले नव्हते. असेल एखादी औषधी वनस्पति असे वाटले त्याला.

तो घाई घाईने त्या रोपट्याजवळ गेला व मुळांपासून ते रोपटे उपटून आणून त्याने घरांत एका जागी लपून त्याची पाने काढून घेतली. पाने तोडली तर त्यांच्या देठांनून दूध आले. त्याने ते दूध पाण्यांत टाकले ■ पानेपण पाण्यात टाकले. नंतर

चांगली उकळी वेई पक्कत पाणी तापवले. चव घेऊन त्यांत काही विशेष आहे का हे पाहण्यासाठी त्याने दोन चमचे काढा पिऊन पाहिला. त्याला लगेच शोप लागली. त्याने तो काढा कोणाला कळल्याशिवाय तयार केला होता. कोणाची नजर पडणार नाही अशा तऱ्हेने टयला पण होता.

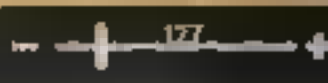
दुसऱ्या दिवशी त्याची शोप मांडली तेव्हा त्याला तजेला वाटला व मनाळ तवीन म्हूर्तिपण वाटली. ■ काऱ्यांत काही विशेष आहे याची खातरी पडली. तो काढा घेऊन तो आपल्या पुजारी मित्राच्या घरी गेल्या ■ त्याने राजकन्येला तो ■ प्यायला दिला. ■ प्यायल्याबरोबर तिला गुंगी आली ■ ती शोपली. दुसऱ्या दिवशी तिची शोप मोडली त्यावेळी तिला पुनर्जन्मच झाला की काय असे वाटले. कारण तिला चाचा फुटकी होती. विश्वासला केव्हा भेटेन व त्याच्याशी केव्हा बोलेल असे झाले तिला.

विश्वास नित्याप्रमाणे आपल्या मित्राच्या- घरी दुसऱ्या दिवशी आसुरतेने आला ■ आपल्या प्रेमिकेला भेटला. ती बोलू लागलेली पाहून विश्वासच्या मनाचे समाधान झाले.

विश्वास आपल्या घरी गेला. त्याने आई वडिलांना सर्व काही कळविले व म्हणाला “मी सिध्दार्थीच लग्न करणार आहे.” आईवडिलांना सर्व बुरा गेवून आश्चर्य वाटले व आनंद पण झाला. त्यांनी प्रेमाने आपल्या मुलाला व राजकन्येला घरी बोळवून आणले व त्यांचे लग्न लावून दिले.

येथवर गोष्ट सांगून घेताळ म्हणाला- “राजा ! मला एक शंका वाटते. विश्वासने मारुतीचे स्तोत्र करून मुतांपासून स्वतः बरोबर राजकुमारीचे रक्षण केले. याबद्दल मुतांना राग येणे साहजिक होते व अद्दल

धडावी म्हणून त्यांनी राजकन्येला मुकी करून टाकले झांत देखील आश्चर्य नाही. पण नंतर त्यांनीच तिचे मुके पण दूर करण्यास औषध कां सांगार्वे हे नाही कळले मला. आपली चूक त्यांच्या लक्षांत आली, म्हणून की लंकेच्या राजकन्येमध्ये त्यांना कांहीं दोष दिसला म्हणून त्यांनी तिचा विचारच मनांतून काढून टाकला ! या प्रभाची उत्तरे माहित असून तू दिल्ली नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या दोष्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागलील हें तू विसरू नकोस."

विक्रमार्क म्हणाला—“तुझ्या मनांत ही शंका यादीच कां ! मुतांचे राजकन्येवर मन गेलेंच नव्हतें. विश्वासही तिचे लक्ष करून घ्यायचे ठरवून ती राजकन्येला उचलून घेऊन आली होती. म्हाताऱ्या मुताला विश्वासविषयी

आपुलकी वाटली. मुतांनां आपल्या घाब्या-चर त्याला उगीचच नेले व आपले असे नाही. राजकुमाराशी राजकन्येचे होळं घायचे नाही' पवेदेच ते म्हातारें मृत म्हणाले होते. विश्वासच्या प्रेमाची परीक्षा व्हावी म्हणूनच त्यांनी राजकन्येला मुकी केले होते. परस्परांच्या प्रेमाची खातरी पटल्यावर त्यांनी औषध सांगितले तर त्यांत नवल काय ! राजकन्येचे एक सामान्य माणसावर प्रेम वसतें की नाही पवडीच शंका त्यांना होती. मुतांनी जें केले ते विश्वासला मदत करण्याच्या हेतूनेच केले. त्यांचा त्यांच्याशी पूर्व जन्मीचा संबंध होता असें देखील मला वाटते."

अशाप्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेताचरोचर नाहीसा झाला व पुन्हा झाडाला भरून लंबकळू लागला. [कल्पित]

भीमूचे पराक्रम

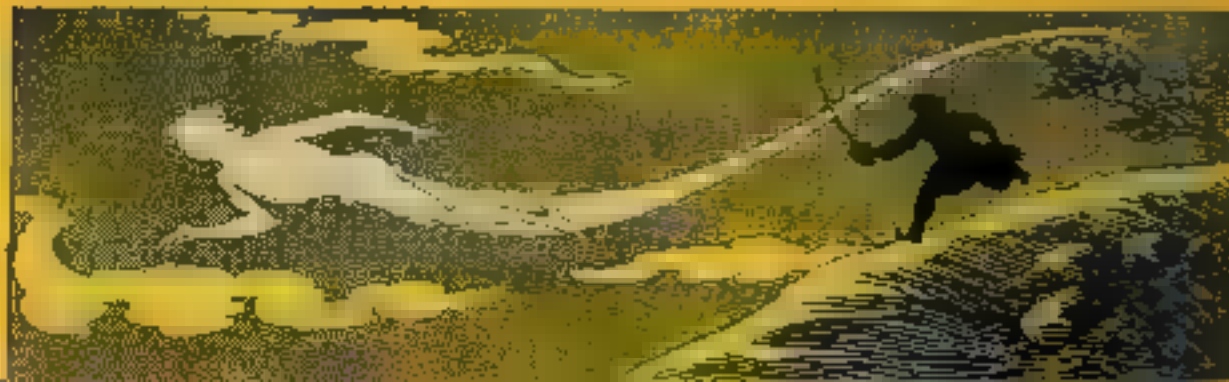
भीमूच्या मासऱ्याची जमीनदारी ज्या जहागीरदारानी त्या जहागीरदाराचा मुलगा फिरत फिरत भीमूच्या मासऱ्याच्या गांवी आला. येण्यापूर्वी त्याने जमीनदाराचा कळविले होते.

जमीनदाराने त्याच्या आदरातिथ्याची जय्यत तयारी केली. मुख्य जवाबदारी भुकीवर, म्हणजे लक्ष्मीवर येऊन पडली. जमीनदार जांव्याला बोलावून म्हणाला—“भीमराव ! जहागीरदार साहेबांचा मुलगा आज येणार आहे. त्याची चरदास्त ठेवण्याची जबाबदारी मी तुमच्यावर टाकीत आहे. दोघे एकाच वयाचे आहां, म्हणून त्याला तुमच्यावरोवर जास्त मोकळे वाटेळ. त्याला कोणत्याही गोष्टीची उणीव घासू नये याची थोडी काळजी घ्या. मी तशी सर्व व्यावस्था

करून ठेवली आहे. तुमच्यासाठी खास पोशाख मागवून ठेवला आहे. तो घाळून तयार रहा !” नंतर जमीनदाराने थोरा-मोठ्यांना कसे सामोरे जावयाचे, कसा नमस्कार करावयाचा वगैरे गोष्टी भीमरावांना सनजावून सांगितल्या. भीमरावांनी सर्व समजल्या सारखी मुकी दृष्टवली.

भीमराव, मासऱ्याने सांगितल्याप्रमाणे तो खास पोशाख घाळून तयार झाले. रेशमी सदरा व मखमलीचा कोट घातला व जरीची गोल टोपी घातली. तो पोशाख केल्यावर भीमरावांना राजबिडे रूप आले. गळ्यांत मोठ्यांची माळापण काय खुलून दिसत होती.

जहागीरदाराचा मुलगा केव्हां येतो या विचारांत आणि जमीनदासने समजाऊन सांगितलेल्या गोष्टी मनांतल्या मनांत

घोडीत भीमराव खोलीतल्या खोलीत हिंडत होते. तेव्हा त्यांना एक विचित्र गोष्ट आढळत आली. खोलीला एक नवीन दरवाजा दिसला. त्या दरवाज्याने बाहेर जाण्यासाठी ते निघाले. तेव्हा कोणीतरी पुढे येत असलेले त्यांना दिसले. जहागीरदारांचा मुलगाच आला की काय म्हणून त्यांनी धाईघाईने लघून नमस्कार केले. तेव्हात लक्ष्मी हंसत मागाहून आली आणि त्याच्याजबळ येऊन म्हणाली—“आतिथ्यसत्काराची साक्षीम चालूमी आहे वाटते!” भीमरावांना त्या जहागीरदाराच्या खांद्यावर

हात ठेवून उभी असलेल्या लक्ष्मीला पाहून वस्तुस्थितीची कल्पना आली. आरडात त्यांना स्वतःचे प्रतिबिम्ब दिसले होते. जो दरवाजा वाटला तो आरसा होता आणि युवराज येणार म्हणून तो त्या खोलीत मुद्दाम जाणून ठेवला होता.

भीमरावांनी बायकोचा प्रश्न ऐकला व भानावर येऊन प्रश्नाचे उत्तर देणार तेव्हात कोणीतरी येत असल्याची चाहत लागली. जहागीरदाराचा मुलगा येऊन पांचव्याचे कळताच भीमरावांना तिकडे पाठवून लक्ष्मी घरात निघून गेली.

पाहुण्यांची स्वारी घोड्यावरून उतरल्या-बरोबर भीमरावांनी पुढे होऊन त्यांचे स्वागत केले—“यावे यावे!” इतर लोकांनी देखील बघीनदाराच्या हुकुमप्रमाणे आपापली कामगिरी बजावली.

जहागीरदाराचा मुलगा गपिष्ठ होता. स्वतःला चतुर ■ बुद्धिमान समजत असे. भीम ■ तो समचमस्क असल्या कारणाने हांशांची मैत्री जमली. भीमरावांच्या नुडीचा मासल्य ■ मिळाला नव्हता.

जवळपास आठोफ्यावर सर्व दिवाण साण्यांत येऊन बसले. गांवांतली काही

लहान थोर मंडळी पण भेटायला आली. जहागीरदाराच्या मुलाने इकडच्या तिकडच्या गप्पा करून आपल्या बुद्धीचा चमत्कार दाखविला. केवळ शिष्टाचार म्हणून सर्व हंसत किंवा ‘हो’ सा ‘हो’ देत होते.

नंतर जहागीरदाराच्या मुलाने लोकांच्या अकलेची परीक्षा घेण्यासाठी कोडी सांगून त्यांची उत्तरे सांगायला हजर असलेल्या लोकांना सांगितले. सर्व कोडी जुनी होती म्हणून त्यांची उत्तरे भराभर मिळाली.

भीमराव इतका येळ ती कोडी व त्यांची उत्तरे ऐकत होते. इकडे त्यांच्या डोक्यात

एक दुसरेच कोडे उपजले व त्याविषयी विचार घोकू लागले. विचार करता करता त्यांच्या तोंडून अनपेक्षितपणे हे शब्द बाहेर पडले—“एकाळा दोन अन् हाव्याला उजवे करी!”

जहागीरदाराच्या मुलाला वाटले की भीमरावांनी कांही तरी कांडे टाकले आहे. म्हणून तो म्हणाला—“आम्ही नाही हे कांडे ऐकले पूर्वी कधी!”

हजर असलेल्या लोकांना देखील अशा प्रकारचे कोडे कधी ऐकवे नव्हते. म्हणून कोणाच्या बाबते दृष्टर सुनेना. सामुळे चकित होऊन सर्व परस्परांचा तोडे पाहू लागले.

भीमरावांना एवढे कळले की त्यांच्या तोंडांतून सहज बाहेर पडलेले वाक्य एक कांडे निघाले. त्यांनी पुन्हा ते वाक्य

म्हटले “एकाळा दोन आणि हाव्याला उजवे करी!”

जहागीरदाराचा मुलगा म्हणाला—“आपल्याला नाही चुक माहीत!”

“आपल्याला नाही चुक माहीत!” सर्व म्हणाले.

भीमराव स्मित करून म्हणाले—“वारसा!”

सर्वांनी टाक्या बाजवून भीमरावांच्या कोण्याची प्रशंसा केली. जहागीरदाराचा मुलगा म्हणाला—“आज मी नवीन कांडे शिकलो.”

हजर असलेल्या लोकांच्या मोगी जमीनदाराच्या जांबयाची कीर्ती गावभर पसरली व सर्व म्हणू लागले—“जहागीरदाराला जमीनदारांच्या जांबयाने चित पाडले.”

राजकुमारी जुलेश्वा

हेमाचल नगरीत अम्बुला नांवाचा एक प्रसिद्ध व्यापारी रहात असे. त्याला एक मुलगा होता. त्याचे नांव हसन असे होते. अब्दुलाने मुलाच्या शिक्षणार्थ उत्तमोत्तम शिक्षक ■ मौलाबी नेमले होते. त्याने मुलाच्या शिक्षणासाठी किती खर्च होत आहे या गोष्टीची कधी फिकीर केली नाही. मुलाला उत्तम शिक्षण मिळावे हाच एक हेतु त्याच्या समोर होता. हसनला अनेक भाषा ऐकू लागल्या व अनेक शास्त्रांचा त्याने अभ्यास केला. आपल्या मुलाचे शिक्षण सर्व प्रकारे पुरे झालेले पाहून अब्दुलाच्या मनाचे समाधान झाले ■ त्याने इहलोक सोडून परलोकाची यात्रा करण्यासाठी सर्व तयारी सुरू केली.

पुढे कांही दिवसांनी तो आकारी पडला. त्या आजारांतून त्याला झटक्या मिळाली नाही. मरणापूर्वी त्याने हसनला जवळ बोलावून त्याच्या हिताच्या चार गोष्टी सांगितल्या आणि म्हणाला—“मी तुझ्यासाठी अलोट संपत्ति मागे सोडली आहे. पण कर्मधर्म संयोगाने तू ती घालवून बसलास तर एक गोष्ट सांगून ठेवतो ती लक्षात ठेव. मनुष्याजवळ जोपर्यंत पैसा असतो तोपर्यंत जग त्याला विचारते. पण हातांत पैसा नसला तर सर्व मित्र व जवळची नातेवाईक मंडळी देखील सोडून मिळून जातात. अशा वेळी मरण चरे वाटते. समज, तुझ्यावर देखील असाच प्रसंग आला तर, आपल्या बागेत एक वाळकें झाड आहे ते तू पाहिले आहेसच, त्या झाडाला दोरी बांधून गळ्याला

फांस लावून जीव दे. तसें केलेस तर तुला मुक्ति मिळेल." असें सांगून अब्दुलाने दोळे मिटले.

बापाने मृत्युसमयी असा विचित्र उपदेश कां करावा याचे हसनला आश्चर्य वाटले. पुढे तो ती गोष्ट विसरला. आपल्या स्नेही मंडळींच्या संगतीत तो आनंदाने राहू लागला. त्याला जगाचा अनुभव कमी होता. म्हणून त्याच्या हातून व्यापारांत व व्यवहारांत पुष्कळ चुका वळल्या. त्याच्या जवळ होती नव्हती ती सर्व संपत्ति तो घाळवून बसला. त्याची स्नेही मंडळी

त्याला सोडून निघून गेली. बापाने त्याला जो उपदेश दिला होता तो त्याला आठवला. त्याने आत्महत्या करून त्याचे ठरविले.

एक दोरी घेऊन तो बागेत त्या बाळक्या झाडाजवळ गेला व त्याच्या एका फांदीला दोरी अडकवून गळ्याला फांस लावून घेतला. पण त्याच्या वजनाने बाळकी फांदी तुटली. हसन अमिनीवर आदळला व अजून आपण मेलों नाही हे पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. त्याहून आश्चर्य त्याला गोष्टीचे वाटले की शेजारी एक हिरा पडलेला त्याला दिसला. दुसरा हिरा तुटलेल्या फांदीच्या पोकळीतून पडताना त्याला दिसला. त्याने उठून त्या पोकळीत पाहिले तेव्हा त्याला आंत शोकडो हिरे आंत ठेवलेले दिसले.

तो उठून वरीं गेला. कुन्हाड घेऊन आला आणि ती फांदी तोडली. तेव्हा आंत त्याला हिऱ्या-माणकांचा एक ठेवाच सांपडला. तेव्हा त्याला बापाच्या विचित्र उपदेशाचा स्वरा अर्थ कळला. त्याने आकाशाकडे पाहून आपल्या बापाला व देवाला नमस्कार केला. देवाच्या कृपेने तो पुन्हा श्रीमंत झाला. परंतु सेपेस तो जहाजा झाला होता. बापाची मिळकत

चांदोबा

एकदां घालवून बसल्यानंतर त्याला जगाचा चांगला अनुभव लागू होता. त्या पुढे त्याने सावधगिरीने रहावयाचे मनाशी ठरविले.

त्याने डेमास्कस शहर सोडून जाण्याचे ठरविले. त्याने इराण देशाच्या शिराज नांवाच्या गांवी जाऊन व्यापार करावयाचे ठरविले. बापाच्या सोडी त्याने ऐकले होते की इराण देशांतले व्यापाराचे एक मोठे ठाणे आहे. हसनला फारसी भाषा येत होती. शिराज येथे एक जव्हरी म्हणून राहण्याचे त्याने ठरविले आणि होते नव्हते ते सर्व घेऊन शिराज येथे येऊन पोचला. त्याने एका बर्मशाळेत एक खोकी माळ्याने घेतली आणि चांगले कपडे करून गांव पहायला म्हणून निघाला.

तो मशीदीत गेला व तेथे नमाज प्रार्थना बाहेर आला. तेव्हा समोर राजाचा वजीर दिसला. वजिराने पण त्याला पाहिले व म्हणाला—“तुझ्या कपड्यावस्त्रांत तू कोणीतरी परदेशी दिसतो आहेस. कोठून आलास तू !”

“मी डेमास्कसचा राहणारा आहे. या गांवांत काही तरी उद्योगचंदा कराना या हेतूने आलों आहे.” हसन नम्रपणे म्हणाला.

त्याचा तो नम्रपणा पाहून वजीर खूष झाला. तो हसनला म्हणाला—“काम बघ तुझे !”

“मला याच महिन्यांत सोळावे वर्ष लागले.” हसन म्हणाला.

“ठीक ! बघ, तुला मी बादशाह-कडे घेऊन जातो. तुझ्यासारख्या तरुण मुलांना तो आपल्या पदरी नोकरी देतो. अंतःपुरावर पाहारेकऱ्याची जागा तो तुझ्यासारख्यांना देईल. तुला ते काम आवडत असेल तर माझ्यानरोबर.” वजीर म्हणाला.

हसनला आनंद गगनांत मावेनासैं झालें. फक्त त्याची वागणूक अणि बोलण्यांत दिनभरा पाहूनच बजीर खूष झाला होता असैं नाही, तर त्याच्या शुद्ध फारसी उच्चाराचा बजिराच्या मनावर चांगला परिणाम झाला होता.

बादशाह हसनला पाहून फार खूष झाला त्याने त्याला अंतःपुराचा द्वारपालक म्हणून नेमलें. बजिरानें त्याला द्वारपालकाचा पोशाख दिता व त्याला त्याचें काम नीट समजावून सांगितलें.

अंतःपुराच्या मुख्य दरवाण्यावर एकंदर बारा द्वारपालक होते व ते पाळीपाळीनें

आपलें काम करीत. संध्याकाळीं काळोस पडल्यावर राजवाड्याच्या बागेत फिरायला कोणालाहि परवानगी नव्हती. कारण वेळीं अंतःपुरातील स्त्रिया बागेत हिंडायला येत असत. त्या वेळीं कोणी पुरुष बागेत हिंडतांना आडळला तर मृत्युदंड मिळत असे.

एकदां चुकून काळोस पडल्यावर बागेत राहून गेला. तो दुपारी बागेतल्या एका बांकावर झोपला. त्याची झोप मोडली तेव्हां त्याच्या हे पडले—
"काय पण रूप आहे ! देवदूतांनापण लाज-

वीळ असा हा पुरुष कोण बरें असेल !"
हसनला वाटलें की स्वप्नांतच त्यानें तें ऐकलें असावें. परंतु प्रत्यक्ष दोळ्यांनीं कांहीं तरुणींना फिरत असलेल्या पाहून तो चपापला. संध्याकाळ झाली होती अजून तो नागेंतच होता. आतां सकाळी बादशहा समोर आपल्याला उभें करण्यांत येईल व आपलें होकें उडविण्याची शिक्षा आपल्याला मिळेल. म्हणून सर्वांनी नजर चुकवून आप्यासाठी एका बाजूनें निघाला. पण समोर एक सुंदर स्त्री उभी होती. तिचे होते ! जणुकांहीं आकाशीचा चंद्रच जमिनीवर

उतरून आला आहे कीं काय, हसनला वाटलें. पण भीतीनें त्याच्या अंगाला दरदरून घाम सुटला होता. कोणत्याहि धीशी कधी पूर्वी बोलण्याचा प्रसंगच त्याच्यावर आला नव्हता. त्या क्षीनें विचारलें—“काय झालें काय त्यांत असैं पळून जायला ?”

“तूं या अंतःपुरांतलीक असलीक तर मी भिण्याचें कारण तुला माहीत असायला हवें. म्हणून तूं बाजूला हो आणि मला येथून पाय काढूं दे !” हसन गयाबया करूं लागला. तें ऐकून ती स्त्री गालांतल्या गालांत हसूं लागली.

परंतु तिने एका हाताने त्याचा हात धरला व दुसऱ्या हाताने तोडावरचे अक्षगुंठन बाजूला सारले. म्हणाली—“माझ्याकडे पहा! मी सुंदर नाही का? तुझ्या जिवाय इतर एकाहि पुरुषाने माझे तोड पाहिले नाही. तू मला मला सोडून निघून गेल्यास तर मला राग येईल.”

“वेगम साहेब तुमचे तोड पाहून चंद्र देखील लाजेने. खाली घालील. हे जरी खरे असले तरी माझ्या जिवावरचा धोका कसा काय टळेल?” हसनने भयभीत आवाजात विचारले.

“तुला वाटतो तो धोका तुझ्या जिवाला नाही. हो एक धोका असू शकेल. कारण तू मी कोण आहे हे ओळखलेले दिसत नाहीस. तू माझ्या जवळ असेपर्यंत माझ्या कोणा एवढा दुसरा धोका नाही. वरे तू असू दे. प्रथम तू कोण आहेस हे सांग!” तिने विचारले.

“माझे नांव हसन आहे. मी रेमा-स्वस्त्या राहाणारा आहे. बादशाहने मला अंतःपुराचा द्वारपालक म्हणून नेमले आहे. कजीरसाहेबांची माझ्यावर मेहेरबानी आहे” हसन म्हणाला.

ती खी म्हणाली—“तर मग ऐक, या चांदण्या रात्री तुला पाहिल्या पासून मला हे सर्व जग तुझ्या विना निरर्थक वाटत आहे. तुझे प्रेम देखील माझ्यावर आहे का?”

ते ऐकून हसनला काहीच उत्तर सुचेना. कारण त्यापूर्वी खी-प्रेम ही काम वस्तु आहे हे त्याला माहीत नव्हते. ती खी अप्रतिम सुंदर होती. तिचे त्याच्यावर प्रेम होते. तिच्या सौंदर्यावर तो मुग्ध झाला होता. म्हणाला—“तुझ्या या सौंदर्यावर मी आपले पंचपाण ओवाळून टाकीन.”

त्याचवेळी बाजूला रहा बारा मुली हंसत खिळत. टाक्या बाजवीत आल्या. त्यापैकी एक म्हणाली—“कैरया त्या विचान्या मुलाच्या मागे उगीच लागली आहेस!”

हसनला ते जग औरच वाटले. कधी कीमुस्र ज्याने पाहिले नाही त्याला या स्त्रियांच्या जगात एकाएकी प्रसंगाने दफळले होते. त्या त्याची चट्टा करीत आहेत एवढे त्याला कळले. त्याला थोडा रागपण आला. इतक्या निर्लज्ज राक्षसा या जगात आहेत, त्यांना देखील त्याने कधी कल्पना केलेली

नव्हती. आता तो करणार सरी काय! आज त्या निर्लज्ज व बेधरम पोरीच्या कैदेत थोड्याशा असावधान्यामुळे तो सांपडला होता.

नितक्यांत झाडाआड उभी असलेली एक मुलगी पुढे आली. ती आल्याबरोबर सर्व गुपचुप एका बाजूला उभ्या राहिल्या. तिने समोर येऊन हसनला विचारले—“तू रात्रीच्या वेळी या बागेत राहून नियमांचे उल्लंघन तर केलेसच, त्या बरोबर खी-प्रेमाची मिठा मागायला देखील तू भजलास. मी तुला फांवीची शिक्षा देत आहे. तू क्याने तरुण आहेस सुंदर आहेस. म्हणून...”

ही मुळगी क्रियांचा पोशाख घेऊन आली. हसनला ते कपडे घालावे लागले. सर्वांना त्याचा तो वेष फार आवडला. त्याला मिसुराई फुटलं नसल्याने तो अगदी मुलीसारखा दिसू लागला. जुलैसा इतर मुलांच्या सोळाव्यांत त्याला अंतःपुरांत घेऊन गेली.

हसनला त्या मुली एका मोठ्या दालनांत घेऊन गेल्या. गुळगुळीत फरशीवर गालिचा घातलेला होता. हसनला प्रेमिकेने सांगितले की जुलैसा राजकन्या आहे व आम्ही सर्व तिच्या सखी आहो. या दालनांत जुलैसा मैत्रिणींना भेजवानी देते."

जुलैसा व हसन गालीच्यावर मधे बसली व सर्व सखी चारी बाजूला भेजवानीची तयारी झाल्यावर समोर ताटें आली. सर्वांनी पंचपक्वान्नांवर हात मारला.

हसनच्या मनांतून स्त्रीजातीविषयी जी एक धास्ती बसली होती ती कमी झाली नव्हती. मधून मधून कैरियाकडे त्याची नजर जाई. पण तो पहात आहे हे कळतांच ती आपली मान खाली करून बसे. जुलैसाच्या नजरेला ती गोष्ट आल्याशिवाय राहाली नाही. हसनच्या वागणुकींतल्या

वाचस्पत्या देखील जुलैसाच्या नजरेस आला. तिने त्याला विचारलं देखील— "हसन! अजून आमची भीति तुझ्या मनांतून गेली नाही का? आम्ही तुला खाऊन टाकू असे वाटतं आहे का तुला? भी कोण आहे हे तुला कळलंच असेल. मग भीति कसली. भोकळेपणं आमच्याशीं कोळत कां नाहीस! बरे, हे सांग, आमच्या पैकीं तुला सर्वांत जास्त कोण आवडली! अगदी निर्धास्तपणें सांग!"

ते ऐकून हसनची हिंमत वाढणें तर दूरच त्याची धास्ती वाढली. ही

जमीन दुभंगली तर बरे होईल. उडी मारून मी स्वतःचें रक्षण तरी करून घेईन.

"तुला वाटत असेल की तू कोणाला जास्त सुंदर म्हटलें तर मी किंवा आमच्या पैकीं इतर मुली रागावतील. पण तू अगदीं भिकं नकोस अगदीं निर्भिकपणें तुला कोण आवडली हे सांग.

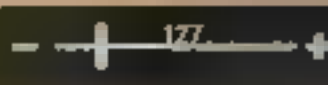
हसनला थोडा धीर आला. तरी भीत-भीतच त्याने सर्वांना डाळे भरून पाहून घेतलें. त्यांत कुरुप तर एक देखील नव्हती. एकीहून एक सुंदर होती. परंतु त्याला सर्वांत सुंदर कैरियाच भासली. म्हणाला—

सितव्यांत कैरिया पुढें घेऊन म्हणाली— "राजकन्या जुलैसा। अवांघ आहे. नकोळत त्याच्या हातून ही चूफ झाली आहे. त्याला माफ करावें."

जुलैसा कांही वेळ विचारांत पडली. थोड्यावेळानें म्हणाली—"तू म्हणतेस म्हणून मी माफ करतें. पण आपण याला याचें मन दुसऱ्याने असेच जाऊ दिलें तर याला वाटेला की आपण सर्व कळोर हज्याच्या आहोत. म्हणून याला अंतःपुरांत घेऊन जाऊन याचा स्वागत सत्कार करूं या व मग याला जाऊ देऊं या." जसें सांगून तिने एका मुलीला इंगित केलें.

“काय बोलार्हे हें मलाच कळत नाही. नव्हे सरोवरच किती सुंदर असतात एकाहून एक पण चंद्र तो चंद्र.”

जुलेखा म्हणाली—“हें पहा, आम्हां सर्वांना खूप करण्यासाठी तूं हें बोललास हें स्वरे असले तरी तो चंद्र कोण हें सांगशील की नाही! अशी कोडी टाकून काय उपयोग? माझी गोष्ट सोडून दे. माझ्या या मैत्रिणी पैकी तुला सर्वांत जास्त कोण आवडली? भोक्ळेपणें सांग!”

तें ऐकून हसननें कैरियाकडे पाहिलें. तेथून त्याची नजर वटेना. सर्वांना साक पटली. राग येणें तर दूर, सर्व हंसूं लागल्या. जुलेखा त्याचें अभिनंदन करीत म्हणाली—“हसन तूं जव्हेरी आहेस की काय जसें बाहं लागलें आहे आम्हांला. तुला रत्नाची पारख आहे.”

सर्व सर्वांनीं कैरियाच्या सौंदर्याची वाखाणणी केली. नंतर त्यांनीं हसनच्या हातांत तिचा हात देऊन दोघांचें अभिनंदन केलें. हसनला तें सर्व पाहून आश्चर्य वाटलें. मी एकीच्या सौंदर्यावर मुग्ध झालों, पण इतरांना राग कसा आला नाही!

गप्पा गोष्टीत पहाट झाली. जुलेखानें आपल्या एका विश्वासपात्र म्हातान्या दासीला बोलावून हसनला सोरवाटेनें राजवाड्याबाहेर पोचवायला सांगितलें. जाण्यापूर्वी ती हसनला म्हणाली—“तुमचे परम्परांचरचें प्रेम यशस्वी होवो मासाठी मी प्रयत्न करीन!”

म्हातान्या दासीनें मालकिणीच्या आज्ञे-प्रमाणें हसनला बाहेर पांचतें केलें.

[बाकी गोष्ट पुढील अंका]

चाणाच्याची गोष्ट

[२]

नंदाचे राज्य संपुष्टांत आलें होतें. पण त्याचे अनुयायी जागोजागी बंडाळी करीत होते. राज्यांत शांतता नव्हती. ही बंडाळी नाहींशी करणारा एक विणकर चाणाच्याला मेदला. तो दैकून दिसला की तेथल्या तेथें त्याला चिरइन टाकीत जसे. ते पुन्हां होके वर काढतील यासाठी तो त्यांना उचलून विस्तवांत टाकीत असे. चाणाच्यानें विचार केला की ह्या विणकराच्या पद्धतीनें बंडखोरांचा नायनाट करणें शक्य होईल.

चंद्रपुशाला राज्य मिळालें होतें. पण खजिना रिकामा होता. तो पुन्हां मरून काढण्यासाठी चाणाच्यानें एक युक्ति केली. त्यानें गांवांतल्या लक्षाधिष्ठांना एक

मेजवानी दिली. त्यांना पंचपक्वान्नांचें जेवण सादलें. सर्व दारूच्या पुंढींत असतां त्यानें चंद्रगुप्ताची स्तुति केली व म्हणाला—“मी आपले पांच लक्ष रुपये या राजाला देण्याचें ठरविलें आहे.” एकामागून एक लक्षाधीश म्हणूं लागले—“मी दहा लक्ष रुपये देईन,” “मी पंधरा लाख रुपये देईन,” “मी बीस लाख देईन.” थोडक्या वेळांतच चढाओढ लागली. दारूच्या पुंढींत त्यांची काळ असलेली बट-बट त्यांचें वचन सांगून त्यानें सर्वांकडून ती रक्कम वसूल केली ■ खजिना भरला.

चंद्रगुप्ताच्या राज्यांत एकदां दुष्काळ पडला. राजधानींत राहणाऱ्या जैन अवघांना भिक्षा देतील मिळणें अशक्य झालें. त्यांचा गुरू सुस्थित यानें आपल्या अनुयायांना

कारण विचारले तेव्हा त्याने जो चमत्कार किंवा भुताटकी होत होती त्याने वर्णन केले. म्हणाला—“मी रोज जेव्हायज्य वसलों की माझ्या ताटांत वाटलेले अदृश्य होते. थोडे फार पोटांत जाते, त्यावर मी जगलो आहे.”

चाणक्याला भुताटकीचा किंवा चोरीचा संशय आला. शोध करण्यासाठी त्याने एक युक्ति केली. त्याने चंद्रगुप्ताच्या महात्म्यांत येण्याच्या वाटेवर एक तऱ्हेचे पूर्ण शिफारस ठेवले. चंद्रगुप्ताने जेवण झाल्यावर चाणक्याने स्वतः येऊन पाहिले तेव्हा दोन तऱ्हेची पावले उमटलेली दिसली.

दुसऱ्या दिवशी चंद्रगुप्त जेवायला तेव्हा चाणक्याने जेवणाच्या लोकांत खूप भर केला. त्यामुळे चंद्रगुप्ताच्या डोक्यांना पाणी आले व जैन गुरूच्या दोषां शिष्यांच्या डोक्यांतून पण टिपे आली. परंतु त्यामुळे त्यांच्या डोक्यांत घातलेले अंजन पडून मिघाले व त्यांचा अदृश्यपणा वाढून ते दिवू लागले. सर्व आश्चर्य चकित होऊन त्या दोघांकडे पाहू लागले. परंतु चाणक्याने त्यांना शिक्षा केली नाही व आदरपूर्वक त्यांना निरोप दिल्या.

गांधार मित्रा मागून स्वतःचा उदर निर्वाह करण्यास आशा केली. दोघां शिष्यांशिवाय सर्व निपून गेले. पण ते दोघांना आवडले नाही. म्हणून त्यांनी स्वतःचे पोट भरण्यासाठी युक्ति केली. त्यांच्याकडे एक तऱ्हेचे अंजन होते. ते डोक्यांत घातले की घालणारा अदृश्य होई. दोघे अंजन लावून राजवाड्यांत जात व चंद्रगुप्तासमोर ताट वाटून आले की त्यांच्या ताटांतले कर्तार अदृश्यपणे लाऊन टाकीत.

आशा तऱ्हेने कांही दिवस झोटल्यावर चंद्रगुप्त अचानक होत गेला. चाणक्याने त्याला

चंद्रगुप्ताला जेव्हा ही गोष्ट कळली तेव्हां
[सके दिवस दुसऱ्याचे उठे त्यात आप्पा-
बद्दल त्याला ग्हाणी वाटू लागली. पण
चाणक्याने, तू उपाशी लोकांना भिक्षा देऊन
पुण्य मिळविले आहेस, असे सांगून त्याच्या
मनाचे समाधान केले. पुढे चाणक्याने त्या
जैन गुरूला बोलावून त्याच्या शिष्यांनीं
केलेली जप्ताची चोरी त्याच्या नजरेस
जाणली व पुढे सावध राहण्यास त्यांना
बजावून सांगितले. पण जैन साधू म्हणाला—
“तुमच्या राजधानीतल्या नागरिकांनीं गरीब
शिष्यांना पोटभर जेवायला घातले असते

तर ते चोरी करायला कां गेले असते ?”
त्यानंतर जैन श्रवणांना भिक्षा देण्याची
ज्यमभ्या चाणक्याने करून दिली.

चाणक्य चंद्रगुप्ताची फार काळजी घेत
असे. त्याच्या अजात विष काळवून कोणी
त्याचा बंध करू नये यासाठी चाणक्याने चंद्र-
गुप्ताच्या जेवणांत थोडे थोडे विष काळवून
यायची व्यवस्था केली व त्याला चांगली संवय
व्हावी म्हणून तो ते थोडे थोडे बादलीत गेल्या.
त्याचा परिणाम अनुकूल असाच झाला.

परंतु एकदां राणी दुर्भरा चंद्रगुप्ता-
बरोबर जेवायला बसली. त्या वेळी ती
गरोदर होती. तिला किंवा चंद्रगुप्ताला
अजात विष काळवून देत असल्याची गोष्ट
माहीत नसल्यामुळे दोन साल्या-
बरोबर राणीचे प्राणोत्क्रमण झाले.

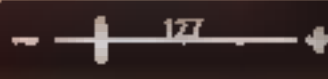
चाणक्याला ही गोष्ट कळल्यानरोबर
तो तेथे आला. त्याने जास्त विचार
करण्यांत वेळ न घालवितां जेवणांला अन्न-
चिकित्सा करून राणीच्या पोटांतून तिच्या
एकुलत्या एका मुलाला बांनविले. विषाचा
एक विंदु (बेंद) त्या मुलाच्या पोटांत
गेला होताच. तरी परिणाम त्याच्या-
वर झाला नाही. तोच पुढे विंदुसार म्हणून

चंद्रगुप्ताच्या भागून त्याच्या गार्दीवर बसला.
चाणक्याने स्वतः विंदुसारचा राज्या-
भिषेक करविला होता. परंतु त्याचा मंत्री
म्हणून चाणक्य फार दिवस राहू शकला
नाही. कारण चाणक्याच्या सुबंधु नांवाच्या
एका शिष्याने चाणक्याच्या विरुद्ध विंदु-
सारच्या मनांत विष काळवले. त्याला
म्हणता मंत्रीपद हवे होते. त्याने विंदुसार
हें नांव कसे पडलें पुरा इतिहास
राजाला सांगितला. राजाने विचारल्यावर
चाणक्याने तें सरे असल्याचे कळू केले.
आपलाच शिष्य आपल्या विरुद्ध फिर-

लेला पाहून व बघ झाले असल्याने चाण-
क्याला जगाचा वीट आला व त्याने वाम-
प्रस्थाश्रम स्वीकार केला. सुभ जळाले तरी
पीळ जात नाही म्हणतात तसा चाणक्य
बैराग्य घेऊन देखील स्वस्थ बसला नाही.
कारण त्याच्या विरुद्ध उकटलेल्या शिष्याला
कोणत्यातरी रूपाने अहला पडविण्याची गोष्ट
त्याच्या मनांत घर करून होती.

त्याने एक युक्ति केली. त्याने एका
मौजपत्रावर काही वाक्ये लिहून ती पत्रे
सुबंधुच्या ज्या ज्या बस्तू त्याच्या हातीं
लागल्या त्याच्याबरोबर एका सुंदर पेटीत

ठेवून दिली आणि ती पेटी स्वतःच्या पेटाच्यांत ठेवून दिली. नंतर स्वामिं त्याच्या-जवळ जे काही होते ते दान करून रानांत एक झोपडी बांधून तीत तो राहू लागला.

पुढे काही दिवसांनी विंदुसारका सर्व पूर्व इतिहास कळला तेव्हा चाणक्याचा आपण उगाच अपमान केव्हाबद्दल त्याका पश्चात्ताप राहला. त्याने पुन्हा मंत्रीपद स्वीकारण्यास चाणक्याजवळ निवेदनी केली. **■** चाणक्याने ते पद स्वीकारले नाही.

विंदुसारका सुबंधूवर राग आला. **■** सुबंधूने चाणक्याचे मन बळवून बोलावून आणण्याचे **■** दिले. तो एका बाजूने गोड गोड बोलत होता **■** दुसऱ्या बाजूने त्याने चाणक्याच्या झोपडीला आग लावली. त्या आगीस चाणक्य जळून मरण पावला. विंदुसारच्या परवानगीने सुबंधू चाण-

क्याच्या घरांत रहायला गेला. तेथे त्याला एक पेटारें दिसले. त्यांत धन असेल या आशेने त्याने ती उघडविली. तेव्हा आत एक पेटी सांपडली. ती पेटी उघडतां आत पांच भोजपत्रे सांपडली. तीं पत्रे वाचल्यावर त्याला सरे रहस्य कळले. त्यांत लिहिले होते की या पानांचा वास घेणाऱ्याने संन्यास ग्रहण केला नाही तर त्याका मरण येईल. त्याची प्रचीति घेण्याची त्याची छाती नव्हती त्याने **■** ग्रहण केला. तरी त्यानंतर एकाला त्या पानांचा **■** घेण्यास सांगितले. पत्रांत लिहिल्याप्रमाणे संन्यास न घेतल्याने त्या माणसाला तत्काळ मरण आले.

त्याने कां संन्यास ग्रहण केला हे हनुडकु जैन संन्यास्यांना कळले **■** तो सरा संन्यासी नसून दोगी आहे हे ओळखून त्यांनी त्याला आपल्या समाजातून काढून लावले. (संपूर्ण)

किष्किंधाकांड

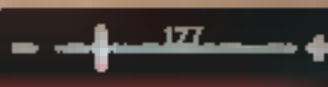
तारा बोलण्यांत फार चतुर होती. प्रसंग ओळखून कोणाशीं कसे बोलवे हे तिला चांगले माहीत होते. लक्ष्मणाचा आलेला कोप कमी करण्यासाठी तो नम्रपणे म्हणावी— “लक्ष्मणा, **■** सुग्रीवाला दूषण देऊ नकोस. त्याने इतकी वर्षे दुःख भोगले म्हणून आता तो मुखांत आणि ब्रिजासांत इतका गढून गेलेला आहे. पण तो आपले कर्तव्य विसरलेला नाही. त्याने सर्व वानर वीरांना निरोप पाठविला आहे. छवकरच येथे सर्व वानर सेना हजर होईल. तू धूर आहेस वीर आहेस. तुला त्याची मनःस्थिति सहज कळू शकेल. कृपा करून

तु त्याच्यावर रागायू नकोस. त्याला क्षमा कर.”

ताराचे बोलणे ऐकून लक्ष्मण थोडा शांत झाला. त्याचा आवाज थोडा नरमलेला पाहून सुग्रीवाला बोलायला धीर झाला. तो म्हणाला “रामाने मला जी मदत केली आहे त्याबद्दल **■** अत्यंत ऋणी आहे. जन्मोजन्मी रामाची सेवा केली तरी मी त्या ऋणातून मुक्त होऊं शकणार नाही. पण किती झाले तरी आम्ही वानरे. आमच्या हातून अशी काय मदत होणार? तरी पण मी सर्व प्रकारे त्याची मदत करीतच आहे. जाणून नुजून मी माझ्या कामांत

कसूर करीत नाही. त्यांतून कोही चूक झाली असेल तर मी क्षमा मागतो.”

सुग्रीवाच्या या बोलण्याने तर लक्ष्मण अगदीच शांत झाला आणि म्हणाला— “सुग्रीवा! तुझी मदत म्हणजे जणुं देवी मदतच वाटते आम्हांला. पण माझ्या तोंडून जे कठोर शब्द निघाले ते केवळ रामाच्या दुःखाने. तूं स्वतः येऊन पाहिलेस तरच तुला त्याचे दुःख कळेल. म्हणून म्हणतो तूं येऊन त्याच्या मनाचे सांखन करून जा.”

नंतर सुग्रीव हनुमानाला म्हणाला—“हे वीरा, आपल्या आजूबाजूच्या प्रसिद्ध अशा सरदारांना आपापल्या सैन्यानिशी येण्यास सांगितलेच आहे. तरी तूं खंगलांत, बोगरावर, समुद्रकाठी आणि भाजली कोठे राहात असलेल्या सर्व वानर वीरांना आपल्या मदतीला येण्यासाठी सज्ज होऊन म्हणून सांगून ये. त्यांना असे देखील सांग की जे जे वानर दहा दिवसांच्या आत येथे होणार नाहीत त्यांना देहान्त शिक्षा दिली जाईल.

राजाच्या आज्ञेवरून मारुतीने दाही बिघांना दूत ठेविले.

हळू हळू निरनिराळ्या जातीच्या वानरांच्या झुंडीच्या झुंडी किटकिटात नगरीत येऊ लागल्या. त्यांत काक्या, तांबळ्या, विवळ्या पांढऱ्या अशा सरतऱ्हेच्या रंगांची भयंकर आकृतींची अशी वानरे होती. येतांना वानरांनी सुग्रीवाला भेट देण्यासाठी स्वादिष्ट फळे व सुगंधी पुष्पे आणिली होती.

सुग्रीवाच्याकडे येणाऱ्या वानर वीरांना पाहून लक्ष्मणाच्या मनाचे समाधान झाले.

त्याने सुग्रीवाला राम दर्शनासाठी बोलाविले. सुग्रीवाने ते कबूल करून पाळखी मागविली. त्यांत लक्ष्मणाला बसवून स्वतः बसला आणि रामदर्शनाला निघाला. वानरांनी त्यांच्यावर छत्र चामर धरले. शिंग, भैरी, बांस बगेरे वाजविले आणि पाऊलवी उचलून घेऊन गेले.

प्रसन्न पर्वतावर रामाच्या गुहेजवळ पाळखी घेतांच लक्ष्मण आणि सुग्रीव खाली उतरले आणि राम दर्शनासाठी आत गेले. त्यांच्या पाठापाठ वानर वीर पण गेले. सुग्रीवादिकांनी हात जोडून नमस्कार करतांच

इतर वानर वीरांनी जोडून रामाचे वंदन केले. रामाने त्या सर्वांचे वंदन स्वीकारून सुग्रीवाला आळिगम दिले. रामाच्या दर्शनाने त्या सर्वांना फार आनंद झाला. ते मोठ्या आतुरतेने त्याच्या आज्ञेची बाट पाहू लागले.

रामाने सौम्य शब्दांत सुग्रीवाला आपल्या शब्दाची करून दिली. म्हणाला— "सुग्रीवा! पाचसाळा संतून शरद् ऋतु सुरू झाला आहे. मी आजपर्यंत तुझ्या मरवझावर धीर होतो. तू आपले वचन मोडणार नाहीस याची मला खातरी आहे. तरी मन हे मोठे बटं आहे."

त्यावर सुग्रीव म्हणाला— "चिंता करण्याचे कारण नाही. पृथ्वीच्या कानाकोपऱ्यांतून महापराक्रमी वानर भाड्या आज्ञेवरून आपल्या सेवेसाठी किष्किंधा नगरांत आलेले आहेत. ते सर्व सीतेचा शोध लावण्यासाठी आपल्या आज्ञेची पाहत आहेत."

"शाबास वीरा! अर्धे अधिक काम शास्त्रासारखेच आहे." राम म्हणाला.

सैन्यांच्या चालीने किष्किंधा नगरावर आकाशात धूळ उडालेली प्रसन्न पर्वतावरून स्पष्ट दिसत होती. बाए सुषेण कोटी वानर सेना घेऊन होता. सुग्रीवाचा धशुर तार एक अठरा वानर सेना घेऊन होता. काळ्या लोडांच्या वानरांचा एक हजार कोटी वानर सेनेसह आला होता. दांघेहि घूमवीर अस्थलांची भरीमोठी सेना घेऊन आले होते. त्यांचे प्रमाणे पवन, नील, गवय, अश्विनी पैद द्विद, गज, आश्विनन्त, रमावन्त, गंधमावन अंगद आदि वीर आपापली सैन्ये घेऊन आले होते.

सुग्रीवाने ती सारी सेना रामाला दाखविली. कोणाची किती सेना आहे हे सर्व सांगून तो रामाला म्हणाला— "रामा, हे

सारे सैन्य मुख्य सेवेसाठीच आहे. तू त्याला आपल्या कामी लाव." "

"सुग्रीवा, मध्य सीता जिवंत आहे की नाही त्या गोष्टीचा शोध लावून पाहिजे व मग रावणाची राजधानी कोठे आहे हे शोधून काढले पाहिजे. मा गोष्टीचा शोध आम्ही लावणार! त्या तूच करू शकशील. म्हणजे नुसते सैन्य माझ्या ताब्यांत देऊन काम मागणार नाही."

"ठीक आहे." म्हणून सुग्रीवाने विनत नावाच्या एका पराक्रमी सेना नायकाला बोलावून पूर्व दिशेस जाण्याची आज्ञा केली.

त्यक्त्यवरोपर एक लाख वानरसेना देऊन सुग्रीव म्हणाला—"तू पूर्व दिशेस जा. तेथे रावणाची नगरी कोठे आहे द्याचा शोध लावून सीतेचे वर्तमान येऊन सांग. एका महिन्याच्या आत तुम्ही सर्वांनी परत आले पाहिजे. जो येणार नाही त्याला मृत्यु दंड दिसा जाईल."

नंतर त्याने नील, हनुमान, महाबळ, जम्बवन्त अंगद आदि वीरांना दक्षिण दिशेला पाठविले. त्यांना केळी की समुद्र किनाऱ्यापर्यंतच जाहीतर तो करण्याचा काही तरी उपाय योजून पत्तीकडे जाणे शोध आणा. कारण असे सांगतात की रावणाची लंका अंतर्ग्रंथ योजनावर पसरलेली आहे. तेथेच कोठेतरी सीता असणार तिला शोधून काढा. शिवाय समुद्रांत जाणखी कोठे पर्यंत, बमीन दिसल्यास तेथेही सीतेला शोधून काढा. एक महिन्याची मुदत देतो. जो कोणी मुदतीचे उलंघन करील तो मुकेल आणि जो कोणी सीतेचा शोध लावील त्याला योग्य इनाम दिले जाईल."

प्रमाणे सुग्रीवाने ताराचे वहील सुपेनाला दोन लाख सैन्य देऊन पश्चिमेकडे

पाठविले आणि शतबलीला एक लाख सैन्यासह उत्तरेकडे शोध लावून येण्यास सांगितले.

सुग्रीवाने इतक्या साऱ्या वानरांना पाठविले. त्यांत त्याला मारुती विषयी आस्त सांगी वाटत होती. म्हणून त्याने मारुतीला विशेष प्रोत्साहन देऊन पाठविले. तो मारुतीला म्हणाला—"हनुमाना, तू अमिनीवर प्रमाणे करतोस त्याच प्रमाणे पाण्यांत हवेत करण्यास तुला शक्ति आहे. तू तिन्ही लोकांत माझे लक्ष्योस. तू तुझा वायु वाऱ्यासारखा बुद्धिवान आणि प्रतिभावान आहेस. म्हणून माझी सांगी भिस्त तुझ्यावरच आहे. तू आपल्या पंखांची शिकस्त केली पाहिजे."

त्या प्रमाणे मारुतीला निघून सांगितलेले वचन ऐकून रामालाहि मारुतीच्या कर्तृत्व शक्ती वद्दत विश्वास वाटू लागला. त्याने आपली अंगठी काढून मारुतीला दिली आणि म्हणाला—"सीता दिसली की तिला ही अंगठी दाखव म्हणजे तिला खूप पटेरु." मारुतीने मोठ्या आदराने ती अंगठी घेतली व रामाला नमस्कार आपल्या कामगिरीवर निघाला. त्याच्या बरोबर दिलेली वानरसेना त्याच्या मागोमाग चाकू लागली.

ही सर्व सेना सीतेचा शोध लावून एका महिन्यानंतरच परत येणार होती. तो संपूर्ण महिना राम व लक्ष्मणांनी प्रक्षरण पर्वतावरच घालविला.

एवढी कामगिरी केल्यावर सुग्रीवाला जरा हलके वाटले. थोडे तरी काम आपल्याकडून झाले म्हणून त्याला बरे वाटले.

सीतेच्या शोधार्थ निघालेली सर्व वानरें दिवसभर हिंदून सीतेचा शोध लावण्याचा करीत आणि रात्री उपावीक नांगेत एकत्र होत. तेथे फळेपुले खाऊन मूक मागवून तेथेच विश्रांति घेत. सकाळी

आपलीं सर्व कामें उरकून पुन्हां काम-
गिरीवर आत.

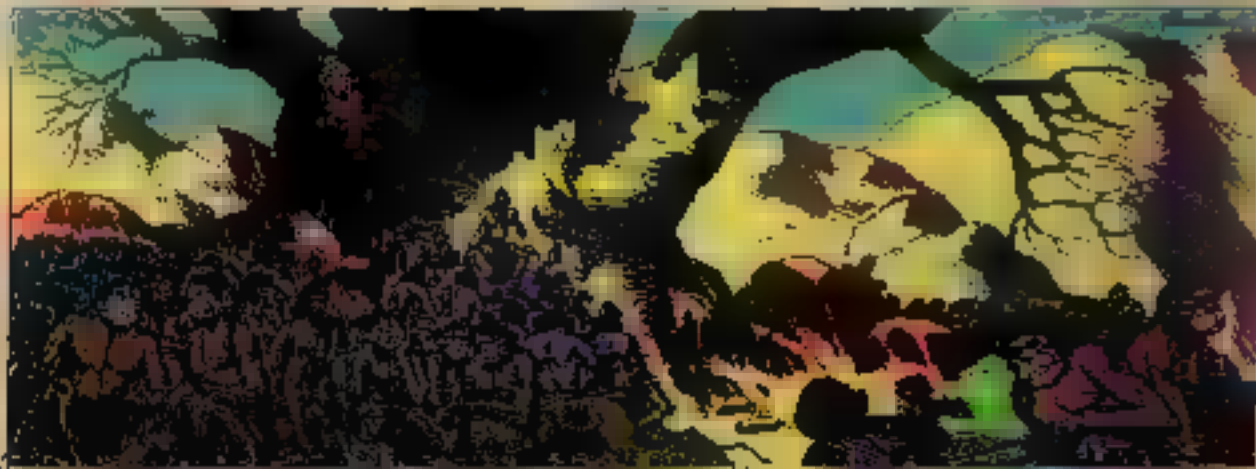
द्याप्रमाणें एक महीना पूर्ण झाला.
परंतु सीतेचा शोध लागला नाही. तरी
मुदत संपल्यानै पूर्व, पाश्चिम व उत्तरेकडील
सेना परत आल्या.

दक्षिणेकडे गेलेली सेना हिंडसां हिंडतां
विंध्य पर्वतावर आली. विंध्य पर्वत फार उंच
असून वरींच शिखरें आहेत आणि
एकेका शिखरावर धन्याच गुहा आहेत. त्या
पर्वतावर अरण्या व नद्या पण आहेत. त्या
सर्व प्रदेश शोधण्यांत त्यांचा बराच वेळ गेला.
एके ठिकाणीं त्यांना एक भयंकर राक्षस
दिसला. त्यालाच रावण समजून वानरांनीं
मारून टाकले. पण त्याच्याजवळ त्यांना
सीता सांपडली नाही.

विभ्रान्ति वेष्टासाठीं सर्व वानरें एका
झाडाखालीं जमलीं असतां अंगद त्यांना
बोला—“आपली मुदत संपत आली आहे
आणि अजून सीतेचा शोध तर
नाहीं. आपणाका फक्त उशीर
झाला तर झुमीच आपल्याका उरलेली शिक्षा
देण्यास कमी करणार नाही. तरी जातां
रात्रंदिवस जागून मुदा आपल्याका सीतेचा
शोध सादिला पाहिजे.”

सर्वांना त्याचें अनुमोदन केलें व तात्काळ
कामाका लागलीं. सारा विंध्य पर्वत
त्यांनीं पालभा घातला. रामाच्या सेवेत
त्यांना भूक लागली नाही की
घाटला नाही. तन्हेनै विंध्यपर्वतावर
सीतेचा शोध चालू असतां एक महीना
संपून गेला.

हें अमेरिकेतील कॅलीफोर्निया प्रांतात आहे. आज याचेतों शेकडों प्रवासी या खोऱ्यात प्रवास सुकले
आहेत. अमेरिकेत जाहून आस्त खोच स्थान एकट्टि नाही. समुद्राच्या पातळीपासून २,७५ फूट
खोच हें खोरे आहे. अमेरिकेतील सर्वोच्च उंच शिखर म्हणजे माउंट विहदनी (१४,५०२ फूट).
हें शिखर या खोऱ्या पासून ७५ मैलांवर आहे.

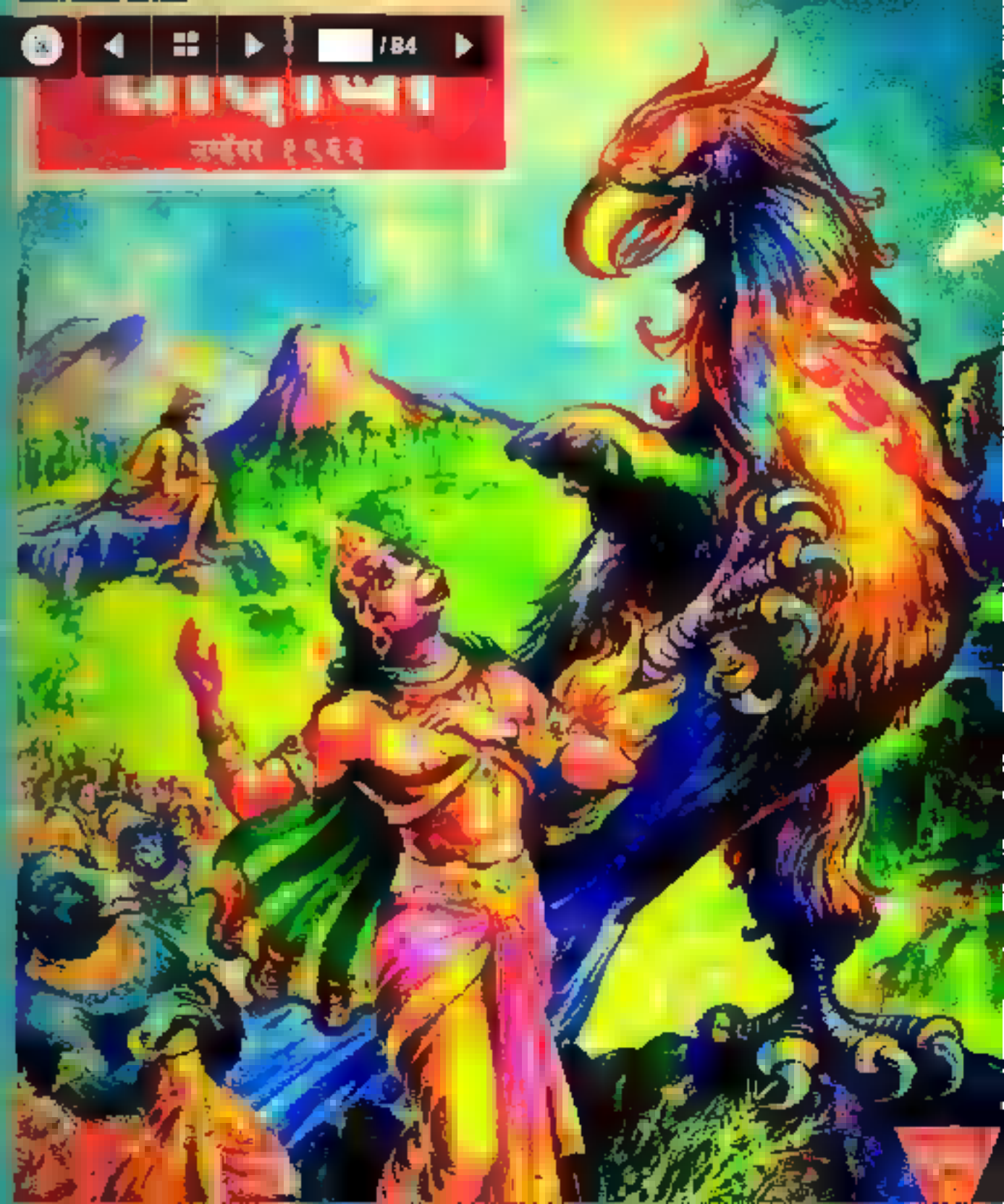

Fullscreen

/ 84

जयदेव १९६६

भारताच्या इतिहास

अल्लाउद्दिनाचा विश्वासपात्र सरदार मलिक
काफूर (मलिकंबर) याने अल्लाउद्दिनाच्या
मरणानंतर अधिकार लुई स्वतःच्या हातीं
घेण्यासाठी प्रयत्न केला. सुल्तानाची म्हणून एक घोषणा त्याने लोकांना
दाखविली. ती घोषणा नकली तरी होती
किंवा सुल्तान मरणासन्न अवस्थेत असतां
मलिक काफूरने त्या घोषणेवर सुल्तानाची
सही व शिक्कामोर्तय करवून घेतले होते.
या घोषणेप्रमाणे सुल्तानाचा मोठा मुलगा
सिफ्रीखान याच्याऐवजी सर्वात भाकट
मुलगा शाहाबुद्दीन याला (त्याचे वय त्या
वेळीं अवघे पांच सहा वर्षे होते) गादीचा
वारस नेमण्यांत आले होते.

वा मुलाला गादीवर बसवून त्याच्या वतीने कापूर राज्य कारमार पाहूं लागला. त्याने अधिकाराच्या लोभाने अनेक दुष्ट

कृत्ये केवळी, अष्टाडिनाचा मोठा मुळगा
 लिजीलाम ■ दुसरा मुळगा दादीलाम
 यांचे दोळे काढवून राज्यातेचे सर्व धन
 स्वाधीन करून घेऊन तिथल तुऱ्यांत टाकले.
 नंतर त्याने अष्टाडिनाच्या तिसऱ्या मुळग्या
 देखील एका मडालांत नजरकैद
 त्याचे दोळे देखील काढण्याच्या प्रयत्नांत
 तो होता. परंतु त्याने फक्त ३५ दिवसांच्या
 अमदानोंत जे अत्याचार केले त्यांमुळे
 त्याचा अंतकाळ जवळ येऊन ठेपला. अष्टा-
 डिनाच्या स्वामिभक्त नोकरांनी त्याचा
 रक्ष केला.

दिहीच्या बरिष्ठ उमरावांनी मुबारक
बाला कैदेतून मुक्त केले व [ ] उमर
माचा राजप्रतिनिधि म्हणून नेमले. मुबारकने
फक्त ६४ दिवसच त्या पदावर काम केले.
नंतर त्याने स्वतःच्या बाळ्या भावाचे होजे

काढले आणि कुतुबुद्दीन मुबारकशाह या नांवाने दिल्लीच्या गादीवर बसला. त्याचे राज्य कांही दिवस निर्विघ्नपणे चालले. त्याने कांही कडक करबदे रद्द केले व राजकीय कैद्यांना मुक्त केले. सुलतानाने आप्त केलेल्या जमिनीपण त्याने परत केल्या.

परंतु सुवारकर्षे लक्ष हत्तू हत्तू राज्य-
कारभारांत कर्नी होत गेलें व ते भोग-
विलासांत गुरफटून गेला. त्या काळच्या
ऐतिहासिकांचे ■ आहे की ■ गार्दीयर
होवा तो ■ खेवें ■ चार महिन्यांना
अवधी दाऊ पिण्यांत ■ नाचरंगांत कोटला.

मुबारकबाद, सुसरो स्नान गर्वाच्या
एका सरदाराच्या हातचे एक बाहुल
होऊन बसला. हा सुसरो स्नान नीच
आतीषा एक भुजराभी मुसलमान होता.
स्नाने झुळतानाच बाईट संगत लावून देऊन
स्नतःना स्वार्थ सिद्ध करून घेतला.

सुदैवाने भुवनेश्वर साहू गादीवर असता
मंगोल लोकांना भारतावर स्वारी केली नाही.
गुजराब ■ देवगिरी येथे दोनदा पुस्ताना-
विरुद्ध बंड झाले. गुजराबचे बंड मोडून
पुस्तानाने आपल्या सासऱ्याला गुजराबाचा
गव्हर्नर नेमले. देवगिरीवर स्वतः पुस्तानाने

स्वारी केली. देवगिरीचा अधिकारी हरपाळ-
देव यानें परामर्श मिश्रित होणार हें पाहून
पळून लाण्याचा यत्न केला. परंतु सुलता-
नानें त्याला कैद करून त्याचा अंत केला.
मलिक यक्षकी याला देवगिरीचा शासक
म्हणून नेमण्यांत आले. अशा तऱ्हेनें
बादशहें राज्य स्वातंत्र्यांत आले.

सुल्तानाने खुसरो खान याच्या तेजगाम्या-
वर स्वारी करण्यासाठी पाठविले. तो एक
वर्ष देवगिरीला राहिला. तेथे त्याने एक
मशीद बांधली व दिल्लीला परत आला.
हे सर्व विजय मिळाल्याचा सुल्तानाला

फायदा होण्याऐवजी त्याचे नुकसानच जास्त झाले. राजघराण्यांतल्या अनेक कर्त्या पुरुषांचा वध झाला. खलीफाची सुलतानाचे विरुद्ध आले. सुलतानाने स्वतःला मुसलमान धर्माचा अधिपति म्हणून घोषणा काढली. त्याने स्वतःला जगाचा प्रतिनिधि म्हणून आपल्या नावा बरोबर "अल शासिक बिल्हा" ही उपाधि धारण केली.

सुलतानाच्या मित्रांनी खुसरोच्या खाना विरुद्ध तक्रार करून त्याची कानउपाडणी करण्याचा प्रयत्न केला. पण सुलतानाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले व शेवटी खुसरोच्या एका नोकराने सुरा मारून सुलतानाचा वध केला. अशा तऱ्हेने सिकंदरी वंश संपुष्टात आला.

खुसरो "नासिरुद्दीन खुसरो" ही पदवी धारण करून दिल्लीच्या तख्तावर बसला.

ज्या उमरावांनी त्याला गादीवर बसविले त्यांना खूब करण्यासाठी इनामें देऊन त्याने खजिना रिकतमा केला.

हिन्दू लोकांना त्याने उच्च अधिकाराच्या पदांवर नेमले. ही गोष्ट कडव्या मुसलमान उमरावांना आवडली नाही व त्यांनी गाजी मलिक याला पुरारी करून खुसरोविरुद्ध ढंढाचे निषाण उभे केले. ५ सप्टेंबर १३२० या रोजी गाजी मलिक दीपाळपूरहून दिल्लीवर आला व त्याने खुसरोचा पराभव करून शिरच्छेद केला त्याच्या अनुयायांची कत्तल केली.

गाजी मलिक याला स्वतः सुलतान होण्याची इच्छा नव्हती. परंतु दिल्लीच्या नागरिकांच्या आग्रहास्तव ग्यासुद्दीन तुघलक या नावाने १३२० च्या सप्टेंबर महिन्यात तो दिल्लीच्या गादीवर बसला.

महामारुत

भुतराष्ट्राच्या वानप्रस्थाश्रमाकरिता आवश्यक ती सर्व तयारी करण्यास युधिष्ठिराने आज्ञा दिली. साऱ्या हस्तिनापुरांत ती वातनी पसरली. भुतराष्ट्रास विरोध देण्यासाठी सारे शहर लोटले.

भुतराष्ट्र गांधारीसह राजवाण्यांतून नाहोर आला. तो प्रजेला संबोधन करून म्हणाला— "मी व गांधारी वानप्रस्थाश्रम घेत आहो. त्यास मुनि व युधिष्ठिर दोघांनी आर्हास त्यासाठी परवानगी दिली आहे. आज्ञा तुमची सर्वांची परवाची आहे. मागत आहो. आमचा तुमच्याकडे विद्येक वर्षांचा संबंध शाश्वत असाच आहे. वार्षिक्यामुळे व पुत्रहोकांमुळे नाले शरीर दुर्बल झाले आहे. राज्याचा भार युधिष्ठिराच्या खांद्यावर टाकून मी आपली जबाबदारी कमी करीत

आहे. दुर्बोधनाच्या राज्यकारभारापेक्षा युधिष्ठिराचा राज्यकारभार प्रजेला जास्त सुखाबद्द होईल. उतारवयांत वानप्रस्थाश्रमा- न्वतिरिक्त भार टाकून करण्यास दुसरा उपाय नाही. म्हणून मी तुमचा सर्वांचा माता निरोप घेत आहे."

ते ऐकून लोक त्यांना जे सुचले ते बोलले. तेव्हा भुतराष्ट्र म्हणाला— "या देहाच्या गादीवर शांतनूचे राज्य होतं. मीम्हाचार्य व विचित्रवीर्य यांनी प्रजेला सुखी करण्यासाठी आपल्या कारकीर्दीत प्रयत्न केला. माझा भाऊ पांडु याने त्याच्या मार्गे राज्यकारभार पाहिला. मी देखील आपल्या अल्पबुद्धीप्रमाणे राज्य केले. माझ्या हातून कांहीं चूक घडली असल्यास मला क्षमा करा. दुर्बोधनाचा कारभार

निरंकुश होता. त्याच्यामुळे कृत्रिम जातीत घात तट पडले. त्यात भास्वी बूक नसेल असें मी मानीत नाही. ते सर्व आतां तुम्हीं विसरा. आतां कौरवांचा राजा देखील युधिष्ठिरच आहे. मी त्याला तुमच्या व तुम्हाला त्याच्या दयाळी करीत आहे. आतां आम्हांला निरोप द्या. सर्वांना आमचे दोषांचे नमस्कार."

भूतराष्ट्रानें निरोपवचा दुःस्वकातर होऊन जे काहीं म्हणले तें ऐकून सर्व पक्षा दुःखी झाली. प्रजेच्या वर्तीनें एका ब्राह्मणानें

पुरे येऊन निवेदन केले. "महाराज ! आपल्या प्रजेच्या वर्तीनें हात जोडून मी निवेदन करीत आहे. आपल्या पूर्वजांनीं आपल्या प्रजेला स्वतःच्या आपल्यासारखें दयाविलें. आपण आपल्या मित्राप्रमाणें आमचे रक्षण केलेत. ज्यास महर्षींच्या सल्लाप्रमाणें आपण वानप्रस्थ [ ] वेत आहांत. आपण चाळे नये असें आम्ही कसे सांगू ? मात्र आपला वियोग सदा आमच्या हृदयाला दुःखी करीत राहील. पांडवांच्या राज्यांत देखील आम्हांला [ ] मिळेल यांत आम्हांला शंका नाही. युधिष्ठिराचें राज्य सहज वेंचें रहावें हीच त्या परमेश्वराजबळ आमची प्रार्थना आहे."

गांधारीसह भूतराष्ट्र प्रजेचा निरोप येऊन संतःपुरांत परत आला. रात्र उलटल्यावर सकाळीं भूतराष्ट्राच्या इच्छेवरून विदुर युधिष्ठिराकडे गेला आणि म्हणाला "भूतराष्ट्रानें कर्मिक महिन्यांत वानप्रस्थासम वेण्याचें ठरविलें आहे. भीष्म, द्रोण, त्याचे पुत्र, सौमव व इतर मित्रांचें ब्राह्म कर्ण्याची त्याची इच्छा आहे. त्याला त्यासाठीं जे घोटें घन असेल त्याची व्यवस्था कर अशी निर्णति करण्यासाठीं त्यानें मला घटविलें आहे."

युधिष्ठिर व अर्जुन दोघांनीं तें कसेच करील केले. परंतु भीमाला तें मुळीच पसंत पडले नाही. तेव्हां अर्जुन म्हणाला-
"भीष्मादिकांचेंच ब्राह्म करावयाचें आहे ना ! परिस्थिति येऊन पडली आहे म्हणून ते आपल्याकडे माणायला आले आहेत. पूर्वी कधीं त्यांच्या समोर हात पसरण्याचा प्रसंग आपल्यावर देखील आला होता. म्हणून कोणी गोंड उपडून मागावला आले तर त्याला नकार देणें बरोबर नाही. तुला माझे [ ] पसंत नसेल तर युधिष्ठिराकडे विचार."

भीमाला राग आला. तो म्हणाला-
"भीष्म [ ] द्रोणाचार्य दोघांच्या ब्राह्मासाठीं जे [ ] हवे असेल तें पायला माझा नकार नाही. [ ] आतां ब्राह्मकरण्याची गरजच काय, [ ] नाही कळेल. दुर्बोधन, दुःआसनादिकांना परलोकांत मुक्त मिळवें हाच हेतु आहे ना ! त्या कुळनाशकांनीं त्यांच्या पृथ्वीचा वंश केला आहे. आम्हांला या सर्वांनीं काय कमी कळेल ? तेव्हां हे आमचे कष्टका कोठें गेले होते ! इत खेळत असतां आम्ही पणामागून पण हारत चाललो होतो तेव्हां हेच आनंदानें विदुराकडे बघतें का विचारीत कीं खेप हारका ?"

युधिष्ठिराकडे भीमाचा तो उद्बोधपणा आश्चर्याचा नाही. म्हणाला-"गप्प बस. पुरे सारी तुम्ही बघवट !" तो विदुराकडे बघून म्हणाला-"आमच्या काकांना मितक्या दान्याची आवश्यकता असेल तितकें त्यांनीं घेऊन जावें. आपल्या जुन्या कष्टांची जाठवण करून भीम जें काहीं थोडका तिकडे लक्ष देऊं नका." विदुरानें घडलेले सर्व वृत्त भूतराष्ट्राला जाऊन सांगितले. फक्त भीमानें म्हणले तेवढे सांगितले नाही. भूतराष्ट्राच्या

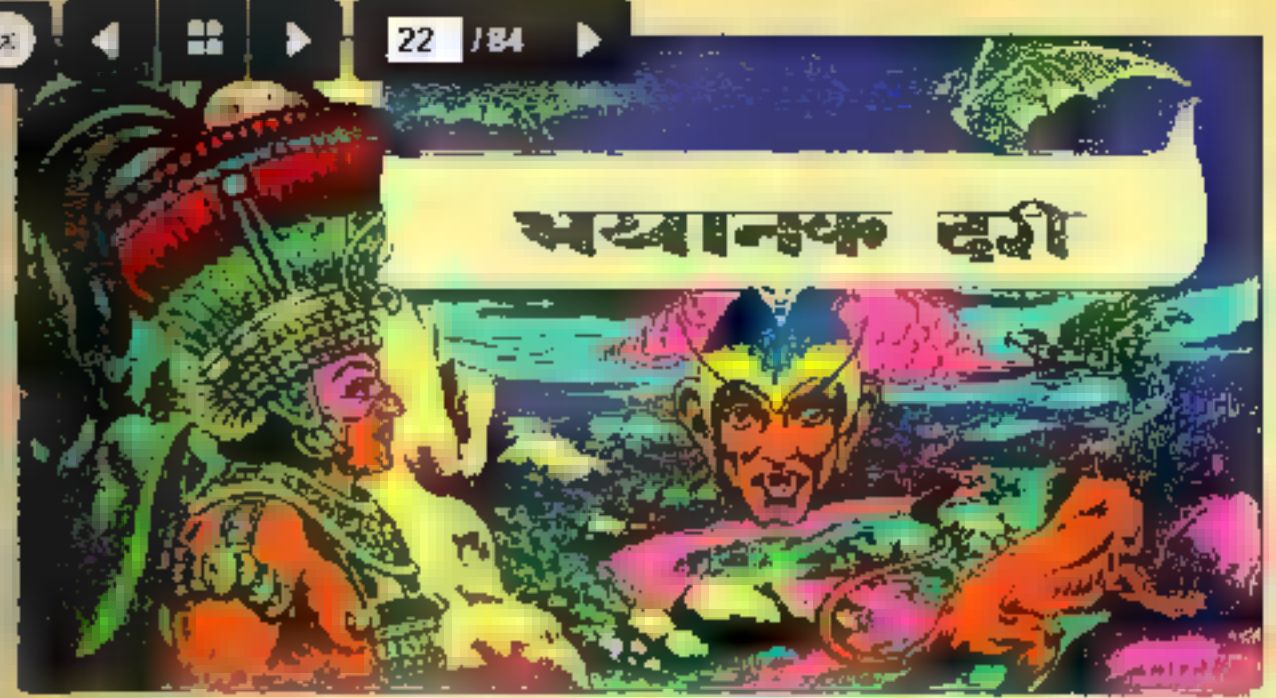

मुनीना त्याने आमंत्रणे पाठविली. भीष्म, धर्मराज, युधिष्ठिराचे अधिकारी तो सगिल ते देत चालले होते. काय काय विले गेले याचा सर्व दिशेस पण देखणात येत होता. दान भर्म धृतराष्ट्राच्या मनासारखा झाला. म्हणून त्याच्या मनाचे पूर्ण समाधान झाले.

धृतराष्ट्र दान करीत होता व त्याच्या आदेशांनुसार युधिष्ठिराचे अधिकारी तो सगिल ते देत चालले होते. काय काय विले गेले याचा सर्व दिशेस पण देखणात येत होता. दान भर्म धृतराष्ट्राच्या मनासारखा झाला. म्हणून त्याच्या मनाचे पूर्ण समाधान झाले.

दुसऱ्या दिवशी त्याने पांडवांना बोलाविले. एक मोठा यज्ञ केला व दानप्रस्थापनाची वीक्षा घेतली. यज्ञात बसले परिधान करून गांधारी सह तो यज्ञ निघाला. त्याच्याबरोबर पंचपांडव व त्यांच्या पत्नी, विदुर, संजय, युधामन्यु, गौतम, धौम्य आणि मुनि निघाले. कुंती गांधारीचा हात

आपल्या हातीत घेऊन निघाली. धृतराष्ट्र गांधारीच्या खांद्यावर हात ठेवून निघाला. द्रौपदी आणि सुमद्रा यांच्याबरोबर उत्तरा-पन्न आपल्या मुठाला कडेवर घेऊन निघाली. त्यांच्या मागे नागरीक लोक चालू लागले. त्यांच्या हस्तिनापुराला शोककळा आली होती. पांडव पुताने दारूच्यावर वनवासास निघाले होते तोच प्रसंग सर्वांना आठवला. जागोजागी लोकांची गर्दी होती. सर्वांचे डोळे ओलाबले होते. सर्व नगराच्या दारा-पर्यंत आले. धृतराष्ट्राने सर्वांना परत फिर-ण्यास सांगितले. धृतराष्ट्राबरोबर दुर व संजय दोघांना अनुमति मिळाली. कृपाचार्य, युधामन्यु अंतःपुरांतील परत सियांना घेऊन जायला धृतराष्ट्राने युधिष्ठिराला सांगि-तले. सर्व जागच्याजागी उमे होते. युधिष्ठिर कुंतीला म्हणाला—“आई, मी यांच्याबरोबर मुनि निघाले. कुंती गांधारीचा हात

[१९]

[कदा आपल्या दोघां साठी मित्रांबरोबर त्या विविध सिंहाच्या गुहेत शिरला. त्यांना तेथे राखी गदा सांपडली. तो सिंह त्यांच्यावर नाराज झाला. धृतराष्ट्राने गोमांसेने तो गदा त्यांच्या कडेकडे फेकून सारली. सिंह परतला आणि गुहेबाहेर राखीत बसून गेला. त्याच भागात पंढराच्या आतीचे लोक होते. ते सिंहाला पाहून पावरले. तेथेच बसलेला होता. गुहेत राखा.]

ब्रह्मदेवीचा मंत्रोच्चार व पंढराच्या आरडा ओरडा यामुळे सर्व मैदान दुमदुमले. सिंह त्यांच्या बाजूला गेलाच नाही. तो स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी पळतच होता. ब्रह्मदेवीने ते ओळखले होते. म्हणून तो जास्त मोठमोठ्याने मंत्रोच्चार करू लागला. म्हणून तो ओरडे “कळभैरवा ! त्या सिंहाला कान धरून रामाबाहेर नेऊन

टाक !” काही वेळाने त्याने ओरडून हाक मारली “जित ! ए शक्ति ! आहोत कोठे ? सिंहाला काळभैरवाने रामाबाहेर नेऊन टाकले आहे. आता मिण्याचे कारण नाही.” त्याचे दोघे अंगरक्षक समोर येऊन उभे राहिले. दोघांची बाबरगुंडी उडून गेली होती. त्यांची दृष्टि सिंह पळून गेला होता त्या बाजूला खिळली होती. शक्तिवर्मा आपली

तळवार फिरवीत म्हणाला—“समोर तर चेक दे, जमिनीवर लोळवका नाही तर नांवाचा शक्तिवर्मा नाही.”

जितवर्मा म्हणाला—“आज्ञा करावी, गुरुदेव ! आम्ही त्याचा पाठकाय करून त्याला ठार करतो !”

पण ब्रह्मदेवी जोराने हसून म्हणाला—“तुमचा पराक्रम काय मला माहीत नाही. तो राखून ठेवा. बाहून जास्त महत्त्वाच्या कामासाठी स्वचा उपयोग करता येईल. प्रथम जाऊन त्या पंक्तीच्यांना धाडस द्या. त्यांच्या सरदाराला बोळवून

वेऊन या. बातां लसू थापल्या हातीं सांपडका आहे या गोष्टींनी तरी संकय उरवी नाही.”

लसूचें नांव ऐकून दोघे धक्कित होऊन ब्रह्मदेवीच्या तोंडाकडे पाहू लागले. म्हणाले—“लसू ! कोठे आहे ! आम्हांला नाही दिसला तो !”

ब्रह्मदेवी म्हणाला—“तो दिसावला तुम्हांला माझे दोळे असले पाहिजेत. काई करू नका ! तो आम्हांला अनुवायासह जवळ पावतच पोहोचतरी आहे. आपण सावध-गिरी वाळगून काम केले पाहिजे.

जितवर्मा व शक्तिवर्मा पण आतीचा नमक गरुडराज मेढायला निघाले. तो आपल्या अनुयायांना गोळा करून त्यांना रागवत होता. कारण सिंहाला पाहून पाव-रून ते सर्व धळत होते. म्हणाला—

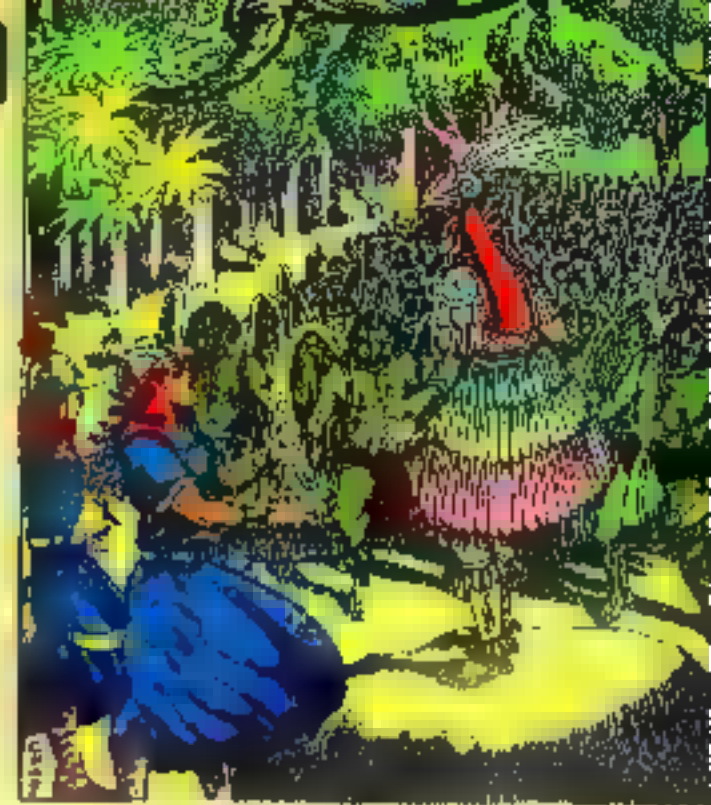
“आपण गरुडाच्या वंशांत जन्माला आलो. एका सामान्य सिंहाला मिळून पडून गेल्यात आणि आपल्या कुळाच्या नांवाला कळंक लावलात. सांगा, आपल्यासारखे आकाशांत कुणाला उडता येते का ? त्या सिंहाच्या चारी बाजूला आकाशांत विरल्या घालत उचलून ऐकून दिला असतात

तर ! ते सोडून मितव्यासारखे पावरून पडून जातात ! बाटावला हवी होती तुम्हांला !”

सितक्यांत जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांनी वेऊन ब्रह्मदेवीचा निराव समितळा. ब्रह्मदेवीचे नांव ऐकताच सरदाराचा चेहरा संतापाने लळ झाला. म्हणाला—“तुमच्या ब्रह्मदेवीवर भासा होता नव्हता तो विश्वास बसला आहे. तो म्हणत होता की मी मंत्रवळाचे सारे राव करून टाकीन. पण एका सामान्य सिंहाला देखील त्याला भय करता आले नाही. तो रानांत पडून गेला आहे ! पुन्हा परत येणार नाही कदाचित !”

जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांनी लवून मुबारा केला म्हणाले—“गरुडराज ! कदाचित आपणांना माहीत नसेल, या सिंहाहून मूर् असा चार चौथांशी मुद्द करावयाचे आहे. प्रथम या संकटाचा तोंड धाववाचें आहे !”

सरदारांनी आपल्या तोंडावरचा बरुडाचा मुखवटा काढून बाजूला ठेवला व विचारू लागला—“संकट येणार आहे ? आपल्यावर ? तो मार्जार व श्वानकुली दोघांचे प्रसारांनी

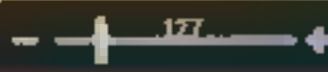

सकळ झाले आहे की काय ! दोघे धावल्या-वर पावून येणार आहेत वाटते !” त्याच्या आवाजात बोवा पावरडपणा होता.

“ते सर्व आम्हांला माहीत नाही. तुम्ही प्रथम आमच्या मास्काला मेढायला बघावे. तेच काय ते आपल्याका सांगतील.” जितवर्मा म्हणाला.

गरुडराज. ब्रह्मदेवीला मेढण्यासाठी निघाला. त्याला येत असलेला पाहून ब्रह्मदेवी चार पायले पुढे वेऊन म्हणाला—“गरुडराज ! आमच्यावर कुपा कर ! तो मार्जार व श्वानकुली दोघांचे प्रसारांनी

“गरुडराज !” ■ संजोमन ऐकून सरदार खून झाला. उडत पुढे येऊन तो ब्रह्मदेवीला प्रेमाने भेटला व स्मित करून म्हणाला—
“मी तुझ्यावर कृपा करणार ! आम्हांच्यावर एक मोठे संकट ओढवणार आहे असे तू सांगून पाठविलेस ! पण, तुला पाहून तर तसे काही वाटत नाही !”

“संकट ! अरे, आपले मानव उद्धाराकडे आले आहे ! तुझ्या अनुयायांवर वाण सोडून मजारीच्या अनुयायांना सोडविणारे या गुहेत कोठे तरी दखी पाहून बसले आहेत. या विनयी माझ्या मनाची खात्री पटली

आहे. त्या सिंहाला पाहूनच सर्व धावतून पळून गेले. पण सिंहाला गुहेतून हुसकावून लावणारा कोण आहे हे माहीत कोणी पाहिले. तुला माहीत वाटत ■■■ भीतिने सिंहा बाहेर पळून आला असेलसं ?” ब्रह्मदेवीने गरुड राजाचे मत विचारले.

ब्रह्मदेवीच्या बोलण्याचा गरुडराजाच्या मनावर परिणाम झाल्यासारखे दिसले. म्हणून तो म्हणाला—“म्हणजे ! कसू आणि त्याचे अनुयायी गुहेत आहेत ! ठीक ! आम्हांला अर्धे राज्य, आणि ■■■ वरीतले सोने ■ चांदी ■ ! चर तर आठ मिळून ■■■ काढू ■■■ !”

ब्रह्मदेवी प्रत्येक वेळी सांपडल्यावर अर्धे राज्य देण्याचे वचन देऊन आपली ■■■ करून घेत होता. बंधमंडूकाच्या हातांतून स्वतःला सोडवून नेण्यासाठी त्याने ते वचन दिले होते. नंतर गरुड राजाला ■■■ तेंच वचन दिले होते. त्याने बंधमंडूकाच्या हातांतून गुलामांचा व्यापार करणाऱ्या महा-काय व्यापाऱ्याला सोडविले होते. त्याची मदत पुढे केव्हा तरी मिळेल हा हेतू त्यांत होता. तो महाकाय ■■■ ब्रह्मदेवीच्या बरोबर होताच.

गरुड राजाचा उत्साह व भाई पाहून ब्रह्मदेवी जोडा संकोच करीत म्हणाला—
“गरुड राज ! तुझ्या साहसाची व शौर्याची मी वास्तवगणी करतो. पण माझ्या मते भाई करून वास्तव्याचे नाही. चुकीने काम केले पाहिजे. कारण खऱू अवयव व तो रानटी गोभांग तिचे दुखार आहेत. आपण गुहेत फिरके तर ते दुसऱ्या बाजूने निसडून पळून जातील. ■■■ गुहेतून बाहेर काढण्यासाठी काही तरी युक्ति शोधली पाहिजे. बाहेर आल्याबरोबर त्यांना पकडणे तेव्हा कठीण जाणार नाही.”

“पण त्यांना बाहेर ■■■ अर्धे अवयव आहे का ! तुंच तर म्हणालास की तिचे एकाहून एक वस्ताद आहेत म्हणून !” गरुड राजाने शंका केली.

“त्यांचे शौर्य, धैर्य आणि चातुर्ध्व माझा काळभैरव पाहून घेईल. तो महाकाय गुलामांचा व्यापारी आहे ना ! त्याच्या मदतीची आता गरज आहे. त्याला बोलावून घेऊन यायला सांग !” ब्रह्मदेवी म्हणाला.

गरुड राजाने त्या महाकाय व्यापाऱ्याला बोलावून घेऊन येवला आपल्या दोघा अनुयायांना पाठविले.

ब्रह्मदेवी आपल्या दोघा अंगारक्षकांना एका बाजूला बोलावून घेऊन गेला. एका शोपहीच्या दोघारी उभे राहून त्यांनी आपसात काही ■■■ केला.

“ब्रह्मदेवी त्या महाकाय व्यापाऱ्याच्या नावाला लागू नकोस. तू स्वतःच आपल्या हाताने आपल्या पायावर कुन्हाळ मारीत आहेस. त्याला कोण तेंकाम देण्याचा विचार आहे ?” शक्तिवर्माने विचारले.

“आपल्या या मूर्खपणाच्या प्रभावी मला विनाकारण त्रास देऊ नका ! गुलामांचा सोलव त्या महाकायाला मी नरमांसभक्षक

बंभडूकाच्या हातातून बांबविले आहे. आतां तो माझा गुलाम झाला आहे. मी सांगितला होता तो पागलो की नाही, झुंही पहात रहा।” बंभडूकी बोळा रागानेच म्हणाला.

“तो तुझा गुलाम कसा काय झाला पुढा! तू तर त्याला असे राज्य घ्यावे म्हणून दिले आहेस?” जितवर्माचे विचारले.

“मी नाही कोणाच्या वचन दिले. मी त्याला एवढेच म्हटले होते की माझ्या अर्घ्या राज्यातील वाटेक त्याला तू माझ्या गुलाम करून दे। म्हणजे त्याला असे राज्य

देऊन टाकले असा अर्थ झाला वाटते!” बंभडूकीचा पारा खूप होता.

इतक्यांत गरुडराज पुढे येऊन म्हणाला—

“जाले काय मांडायला, तुम्हांला आपसांत?” बंभडूकी त्याच्याकडे कडून तिरत करून म्हणाला—“आम्ही मांडतो आहो असे नाटले तुम्हा! माझे अंगरक्षक तुझ्यासारखेच पुढेत शिरून उरूक व त्याच्या अनुयायांना बसून आपण्यसाठी आग्रह करीत होते. त्यांत किती धोका आहे हे त्यांना मी समजावून सांगित होतो.” थोड्या वेळाने महाकाय तेथे येऊन पोचला. बंभडूकीकडे आश्चर्याने पहात विचारले लागला “महामांत्रिक! वध्याच दिक्कांनी माझी काढलीस! काय भाग्यच आहे!” असे म्हणत त्याने खांब्यावरचा बांबूक हातांत घेतला.

बंभडूकी त्याला बाजूला धोळावून घेऊन गेला आणि त्याच्या कानांत त्याने कांही तरी सांगितले. ते ऐकून तो पावरून गेला होता असे त्याच्या तोंडावरून मासले. पण थोड्या वेळाने चेहरा बदलला व त्याच्या मनांतली शंका दूर झाल्यासारखे वाटले. बांबूक फटकारवून आपल्या मित्रांवर ताव देत तो थोडा गुस्मुरला.

बंभडूकी गरुड राजाजवळ येऊन म्हणाला—

“गरुडाग्रेसरा! कसू बापल्या हातीं जाऊन आहे असे समज! आतां निघून पळून बागे त्याला नाही. तू मापल्या अनुचारांसह त्या डोंगरापर्यंत आपल्याबरोबर ये! महाकायाला मी जे कांही सांगितले आहे तसे तो करील! त्याच्या बोलण्याच बागण्याकडे तू दुर्लक्ष कर! कारण ते सर्व नाटक आहे!”

त्याप्रमाणे आपल्या पांच निवडक अनुचारांसह डोंगराकडे प्रवेशात येऊन पोचला. बंभडूकी आपल्या दोघां

आंगरक्षकांबरोबर त्याच्या पाठोपाठ येत होते. महाकाय सर्वांच्या पुढे आपला बांबूक फटकारवीत आणि ओरडत जात होता. तो एका उंच दगडावर चढून उभा राहिला. महाकाय ओरडू लागला—“बंभडूकी जितवर्मा, शक्तिवर्मा आणि गरुडराजा! आतां माझ्या हातून तुम्हांला त्रसदेव देखील बांबवू शकणार नाही. मी तुम्हांला त्या कसूच्या हातीं विवून टाकणार आहे. तो तुमच्या अंगाचे मजके सोडून लाईल व मी उभा राहून गंमत पहात राहीन! तुम्हांला छार करून कसू त्या भयानक दरीत जाईल.

तो तेथील ऐश्वर्य संपादन करून येईल व मला भरपूर किंमत देईल. मी त्याच्याबरोबर जाणार!" त्याच्या कर्कश आवाजाने डोंगर ते तोरें हावरले.

गुहेच्या एका विवरात जेथे राहून कस्तूब त्याचे अनुयायी ते सर्व इथे पळात होते व महाकाय म्हणत होता ते ऐकत होते. त्यांना आश्चर्य वाटले. पण महाकाय जिंघत होता व त्याने स्वतः बघाईडीला व त्याच्या अनुयायांना गुलाम ठेवले होते. स्वतःच्या डोक्यावर त्यांचा विधासव घेतला.

"कस्तू! यांत मला दुजेगिरी दिसते आहे! समजून बागले पाहिजे!" जयमल म्हणाला.

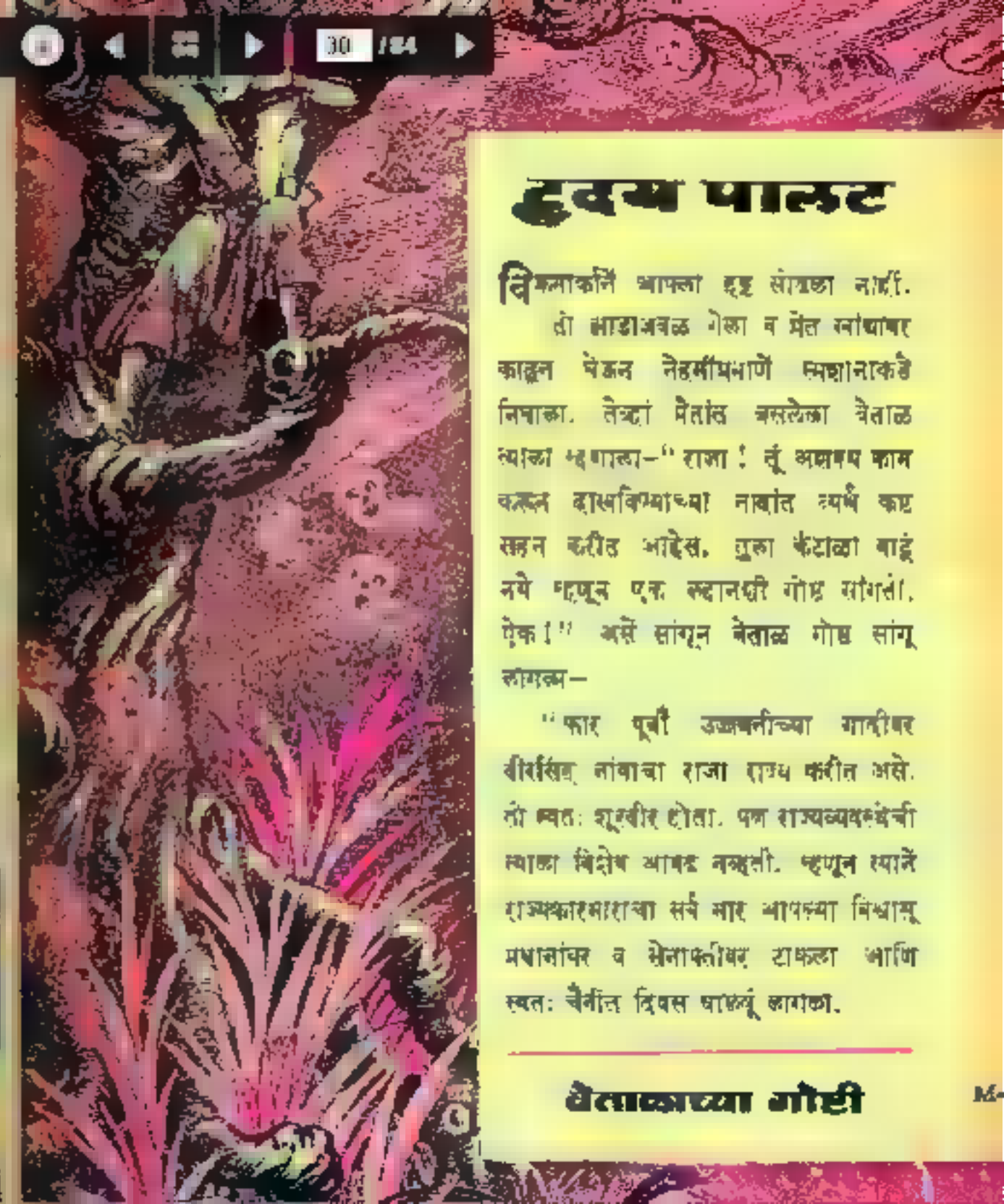
कस्तू काही उत्तर देणार नव्हता तो महाकाय चावूक फटकारवून ओरडला. "आतां तुम्ही त्या झोपडीत जाऊन बसा!

बाहेर आलात तर पहा! एककाचा चामडो लोळवीन. खबरदार!" त्यानंतर सर्व त्या झोपडीत जाऊन बसलेले कस्तूला दिसले. महाकाय त्या दगडावर उभा राहून मिशांवर ताव देत चावूक फिरवीत होता.

"जयमल! चल! महाकायला भेटून पाहू या तर मग यानगड आहे. समज. आपल्याला हुडकून काढणे त्यांना शक्य नाही." असे म्हणत उतराची वाट न पाहतां कस्तू गुहेतून बाहेर आला व तो महाकाय उभा होता तिकडे रांगत रांगत जाऊ लागला.

जयमलने त्याला सावध करण्याचा केला. पण त्यापूर्वीच कस्तू चार पांच पावले दूर निघून वेत्तीळ गेला होता. आतां काही करणे शक्य नाही हे ओळखून जयमल व गोमांग दोघे त्याच्या पाठोपाठ निघाले.

पुढील गोष्ट पुढील भेकी.

हृदय पालट

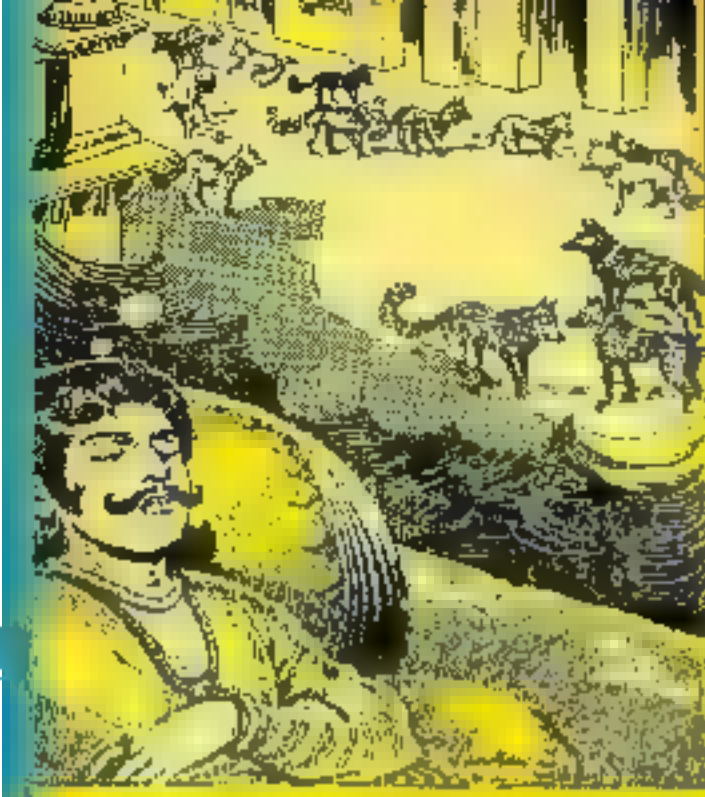
विजयाकानि आपला हृष्ट सांगला नाहीं.

तो आडाजवळ गेला व मेल खांधावर काढून घेऊन नेहमीप्रमाणे स्मशानाकडे निघाला. तेथेच मैताळ बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तू अष्टमघ काम करून दाखविण्याच्या नावांत व्यर्थ काष्ट सहन करीत आहेस. तुला कंटाळा वाई नये म्हणून एक स्थानक्षी गोष्ट सांगतां. ऐक!" असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला—

"फार पूर्वी उज्जवनीच्या गादीवर वीरसिंह नांवाचा राजा राज्य करीत असे. तो स्वतः शूरवीर होता. पण राज्यव्यवस्थेची त्याला विशेष आवड नव्हती. म्हणून त्याने राज्यकारभाराचा सर्व भार आपल्या मित्रास, प्रधानावर व सेनापतीवर टाकला आणि स्वतः चैनीत दिवस घालवू लागला.

वेताळाच्या गोष्टी

एकदा भीरसिंहाला स्वप्न पडलें. स्वप्नांत राजधानीतलें सर्वे रस्ते व गल्ल्या विसूं लागल्या. रस्त्यांवर व गल्ल्यांतून त्याला मनुष्यांपेक्षाही कोरडे हिंडत असलेले विसले. दुसऱ्या दिवशीं राजानें असें स्वप्न कां पड्याचें याच्या चिप्या पुष्कळ विचार केला. पण त्याला उत्तर सुचेंना. त्यानें आपल्या प्रधानाला व इतर प्रमुख अधिकाऱ्यांना बोळावून स्वप्नाचा अर्थ काय असावा असा प्रश्न केला. पण कोणीच सयुक्तिक असें उत्तर देऊं शकला नाहीं. शेवटीं राजानें राज्यभर जशी दवडी

पिटवली कीं राजाच्या पडलेल्या स्वप्नाचा ठीक ठीक अर्थ सांगणाराला मोठे बक्षिस देण्यांत येईल.

राजधानीजवळच्या एका खेडेगांवांत सांवळ्या नांवाचा लाकूडफोड्या रहात असे. तो लाकूडें फोडून उडर-निर्वाह करी. तो एक दिवशीं सांभावर कुन्हाड टाकून रानांत गेला. एका दिवार करीत उभा होता कीं किती दिवस देव कष्ट देणार आहे कोणास ठाऊक ! मुळांचीं कोमेजलेलीं तोंडे त्याच्या दोळ्यासमोर उभी राहलीं आणि शेक्यांनून टिपें गळूं लागलें. कोणी प्रश्न विचारीत असल्याचा भास झाला—“कोण तूं ? काय झालें तुझा असें टिपें गाढायला !” चकित होऊन ज्या बाजूनें आवाज आला त्या बाजूला पाहिलें तेव्हां त्याला बिळांतून होकावून पाहणारा एक सांप दिसला.

सांवळ्याला पराकाष्ठेचें आश्चर्य वाटलें. सांप मनुष्यासारखा कसा काय झोळतो ? पण त्यानें धीर करून उत्तर दिलें—“आज पाऊस पडतो आहे. आज मी एकदें कडी काय फोडणार आणि ती बाजारांत जाऊन

कडी काय विकणार ! चार पैसे हातीं पडले नाहींत तर पोरनी उपासमार होणार म्हणून वाईट वाटत आहे.” सांवळ्यानें धीर करून नागाला उत्तर दिलें.

नाग म्हणाला—“मी तुला एक युक्ति सांगतो. एका बटीवर, तुला जे घन मिळेल त्यांतलें तूं मला अर्धें दिलें पाहिजेस !”

सांवळ्यानें ती बट कवूड केली.

नाग म्हणाला—“राजाचा एक स्वप्न पडले आहे. राजधानीवर कोरडे हिंडत आहेत. स्वप्नाचा अर्थ राजाच्या काय रायाच्या प्रधानाला व इतर पंडितांना देखील कळला नाहीं. राजानें घोषण केली आहे कीं माझा स्वप्नाचा अर्थ सनिष्ठ त्याला बक्षिस दिलें जाईल. मी त्याचा सांगतो अर्थ. तूं जाऊन सांभ, तुला जें बक्षिस मिळेल त्यांतलें तूं मला अर्धें आणून दे.”

नंतर नाग म्हणाला—“स्वप्नाचा अर्थ असा आहे. राजा पराक्रमी आहे हे खरें आहे. पण राज्यव्यवस्थेकडे त्याचे मुख्यच लक्ष नाहीं. सर्व कर्मे प्रणवावर व मंत्र्यांवर त्यानें टाकली आहेत. राज्यांत त्यामुळे

लांचलुचपत वाढली आहे. सर्व राज्यभर भजेची स्थिति दयनीय झाली आहे. पण खुद्द राजधानीत फोल्हांकुशी हिंडतांना विसूं लागली तर त्यांत काय आश्चर्य !”

सांवळ्या सांपाला पाहून वाचकून होता. तो माणसासारखा बोलतो आहे हे पाहून तर तो चकितच झाला. नंतर त्यानें सांगितलें तें खरें आहे कीं नाहीं विचार करीत तो राजाकडे गेला आणि नागाच्या तोंडून त्यानें जें ऐकलें होतें तें राजाला जाऊन सांगितलें. राजानें विचार करून पाहिला तेव्हां त्याला सांवळ्याचें म्हणणें बरोबर

वाटले. त्याने त्याला बक्षिस देऊन त्याचा सत्कार केला. सांबळ्याचे दारिद्र्य कमी झाले. नागसांपाला दिलेले कचन तो बिसरला होता असे नाही. पण हे जे धन मिळाले आहे ते माझ्या कुटुंबाला काही वर्षे तरी तुम्हाला जगायला पुरेल. सांपाला पैशाची काय गरज ?" असा विचार करून त्याने सांपाला दिलेल्या वचनाप्रमाणे अर्धे धन दिले नाही.

राजाने सांबळ्याकडे अधिकाऱ्यांना कामावरून कमी केले व खांच्या जागी नवीन कर्तव्यपरायण अधिकाऱ्यांना नेमले. तो

स्वतः देखील राज्यव्यवस्थेकडे लक्ष देऊ लागला.

काही दिवसांनी राजाचा पुन्हा एक स्वप्न पडले. स्वप्नात त्याला एक तरुवार दिसली. त्या स्वप्नाचा अर्थ पण राजाचा कळला नाही. म्हणून त्याने सांबळ्याकडे निरोप पाठवून त्याला बोलाविले. राजाने त्याला स्वप्नाचा अर्थ विचारला.

सांबळ्या काय उत्तर देणार ? दुसऱ्या दिवशी उत्तर देण्याचे देऊन तो घरी परतला. नागसांपाला शरण जाणे भाग पडले. त्याने क्षमा मागून दुसऱ्या

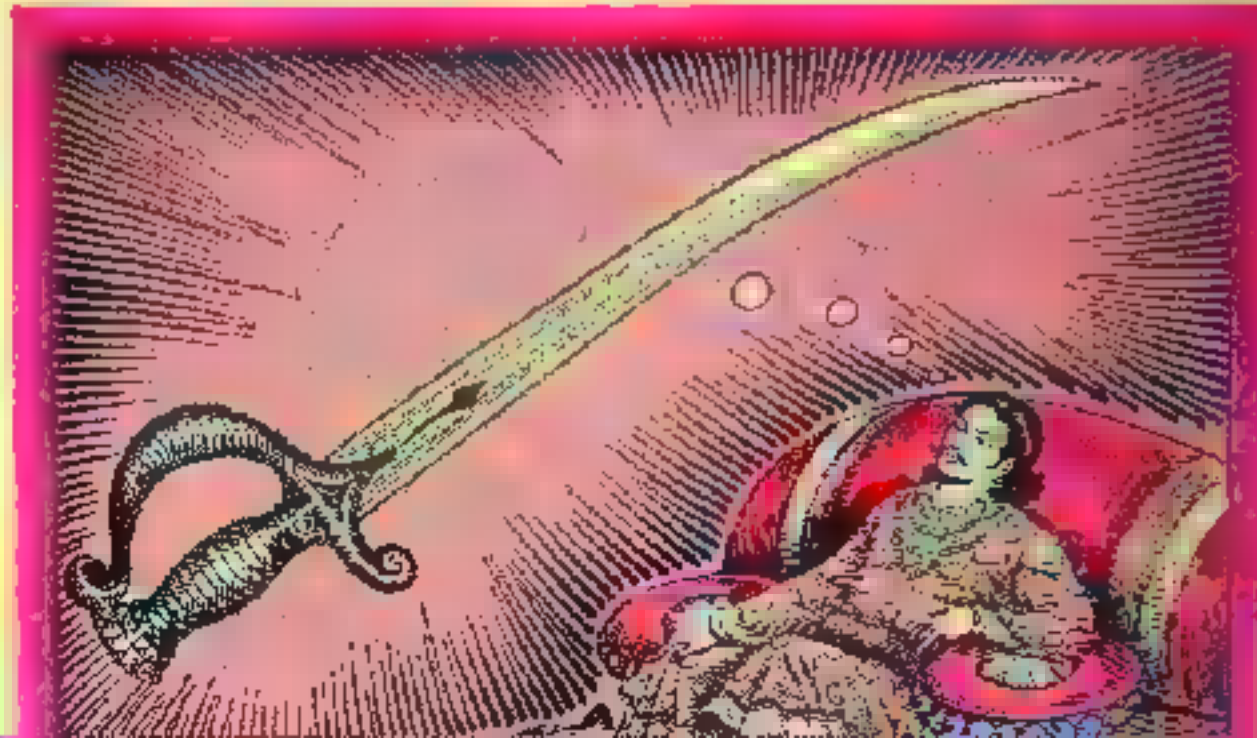
स्वप्नाचा अर्थ विचारून देण्याचे मनाची ठरविले व रानात त्याला सांप भेटला होता त्या जागी गेला.

नागसांपाने बिल्यातून आपली फटा बाहेर काढून त्याला विचारले—“काय रे तुला ! काय भानगड आहे ! माझ्याकडे कशासाठी आला आहेस !”

सांबळ्या म्हणाला—“नागराजा ! राजाचा पुन्हा एक स्वप्न पडले आहे व त्याने त्या मभाचा अर्थ मला विचारला आहे. तुम्हासिखास काण सांगणार अर्थ. म्हणून मी तुला विचारायला आलो आहे. मी तुला

मागे अर्धे धन द्यायचे कळू केले होते. ते मी विसरलो नाही. या खेपेस मी, ते व या स्वप्नाचा अर्थ सांगितल्यावर मला मिळेल त्यातले अर्धे दोन्ही एकत्र देण्याचे वचन देतो.”

“या स्वप्नाचा अर्थ राजाचा कळायला हवा होता. हे वचन, राजाने सांबळ्याकडे लोकांना कामावरून कमी केले असले तरी त्याने त्यांना कडक शिक्षा केली नाही. त्या सर्वांनी मिळून राजाच्या विरुद्ध फट केला आहे. त्यांनी राजाचा सिंहासनावरून हुसकावून लावून त्याचा बध करण्याचे

त्यांना तुम्हांत टाकले. त्यानें शत्रूवर स्वतःच स्वारी केली व त्याचा पराभव करून त्याची सोड मोडली.

सांवळ्या वक्षिस येऊन बरी गेला. सोपाळा त्याचा बांटा देण्याची आवडकता भासली नाही. सांप वक्षिस सागावला आल्यावर त्याला करण्याचा पण त्यानें निराश केला.

पुढे काही दिवसांनी राजाजण आजली एक पडले. स्वप्नांत हिरवेगार कुरण त्यांत चरणान्या गार्द वासरें दिसली. त्यानें पुन्हां सांवळ्याला बोलावून त्याचा अर्थ विचारला.

राजाला पुन्हां स्वप्न पडले असल्याचे ऐकूनच सांवळ्याने पाय गारठले. नाग-सांपाच्या मदतीची आतां पुढे गरज पडणार नाही असे त्याला दोन्ही वेळ वाटले होते. पण या खेपेस देखील त्याला सांपाकडेच जावे लागले. त्यानें राजाचा निरोप घेऊन येण्याला परत पाठविले व सांपाच्या विळाजवळ आला. सांपाने विळाबाहेर येऊन येण्याचे कारण विचारले.

या खेपेस सांवळ्या लाजत लाजतच गेला. म्हणाला—“नागदेवा! मी या पूर्वीच

हवे होते. पण मझ्या या दिरंगाई-जद्दल मला कर! मला पुन्हां तुझ्या मदतीची गरज आहे. राजाला पुन्हां एक स्वप्न पडले आहे. मी तिन्ही हनामांतका अधो बांटा तुला देईन. राजाच्या स्वप्नाचा अर्थ काय आहे सांग.”

“राजाच्या स्वप्नांत हिरवेगार कुरण व गार्द-गुरे दिसली याचा अर्थ त्याच्या राज्यांत सर्वत्र शांतता नांदत आहे व वर्ष आज चार पावावर निर्भास्त आहे होती.” असे सांगून सांप विळांत निघून गेला.

सांवळ्यानें सांगितलेला अर्थ पटल्यामुळे राजा इतका खूप क्षात्य त्यानें सांवळ्याला काही गवेंच हनाम म्हणून किडून दिली.

सांवळ्या या खेपेस स्वतः नागदेवाकडे पुष्कळी सोन्या चांदीची नाणी येऊन गेला. पण या खेपेस सांप स्वतः विळाच्या बाहेर जाला नाही. तेव्हां सांवळ्यानें त्याला बोलाविले. तेव्हां विळाबाहेर येऊन नागाने विचारले—“आतां कशासाठी आला आहेस मुला!”

“हे घे, मी तुला वचन दिले होते त्याप्रमाणे राजाकडून मला जे काही

हनाम आजवर मिळाले त्यांतका अधो बांटा मी घेतून आलो आहे.” सांवळ्या म्हणाला.

पण नागाने हनामाचा तो बांटा घेतला नाही. “हे मूं स्वतःसाठीच ठेवून घे.” असे सांगून सांप विळांत निघून गेला.

वेताळाने येथवर गोंष्ट सांगून राजाला विचारले “राजा, मला एक शंका आहे! ज्या सांवळ्याने सांपाला दिलेलें वचन दोनदा पाळले नाही व एकदा तर त्याला ठार करण्याची वेळ आल्यास त्याला देखील तयार झाला होता. तो तिसऱ्या वेळी

ठरविले आहे. वासाठी त्यांनीं राष्ट्राच्या शत्रूची मदत घेतली आहे. स्वप्नाचा एवढाच अर्थ आहे.” नागसांप म्हणाला.

सांवळ्या तेथून सरळ राजाकडे गेला व म्हणाला—“महाराज! तुम्हांला स्वप्नांत सल्ला दिसली नाही का! त्याचा अर्थ मी सांगतो.” असे सांगून त्यानें सांपाच्या तोंडून जे काही ऐकले होते सांगून टाकले.

या खेपेस देखील राजाला स्वप्नाचा तो अर्थ पटला. राजाने सांवळ्याला दुप्पट वक्षिस देऊन आदरपूर्वक निरोप दिले. नंतर त्यानें सर्व कट करणाऱ्या अधिका-

स्वतः होऊन वकिसाचा अर्थ वाटा घायला कसा काय तयार झाला ? सांपाने तो वाटा कां घेतला नाही ? दोनदा ज्या गृहस्थाने वचन मोडले त्याच्याकडून काय घ्यायचे या विचाराने का ? तू माझ्या या शंकेचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनच दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील ! लक्षांत ठेव !”

राजा म्हणाला—“ताग सांबळ्यावर रागायला नव्हता हे तर दिसतच आहे. रागावला असता तर तो दोन ही वेळां मद्यत घायला तयार झालाच नसता. सांबळ्याने पहिल्या व नंतर दुसऱ्या वेळी वाटा दिला नाही तर त्याचे कारण पण उघड आहे. पहिल्याने सांपाकडून राजाच्या

स्वभावाचा अर्थ त्याला कळला तेव्हा प्रजेत शृंगारवृत्ति होती. तो स्वतः देखील त्याच मनोवृत्तीच्या दडप्या खाली दबलेला होताच. म्हणून त्याने सांपाला वाटा दिला नाही. दुसऱ्या वेळी सांपाने स्वभावाचा अर्थ सांगितला तेव्हा लोकांच्या मनांत दुष्टबुद्धीने भर केलेले होते. म्हणून सांबळ्याच्या मनांत सांपाला ठार करण्याचा दुष्ट विचार आला. राजाला तिसरे स्वप्न पडले तेव्हा राज्यांत सुख ■ सांति नांदत होती. प्रजेला म्हणून सींच स्थिति सांबळ्याच्या मनानी होती. फसलीच काळजी उरली नव्हती. स्वसुखीने सांबळ्या वकिसाचा वाटा तयार झाला.”

अशा प्रकारे राजाचे मीन भंग होतानाच वेताळ भेताबरोबर अदृश्य झाला ■ झाडाला जाऊन लोबकडें लागला. [कल्पित]

तीन संकटे

एकदां एक ससा एकांतांत वसून स्वतःशीच बोळू लागला. “माझ्याला तीन प्रकारचीं संकटे सहन करावी लागतात. पहिले संकट म्हणजे नैसर्गिक—मृकप, कणवा वगैरे, दुसरे संकट म्हणजे तात्कालिक—दुष्काळ, अतिथुष्टि वगैरे आणि तिसरे संकट म्हणजे शिकारी, चोर वगैरे.” ससाने ते शब्द एक माकड, चकवाक पक्षी ■ गांढळ यांच्या काठावर पडले.

“जर आकाश माझ्या डोक्यावर कोसळले तर जागा असेन तेव्हां पडले तर हरकत नाही. पण झोपलो असताना पडले तर चिरइन जाईन त्याच्या खाली.” म्हणून तेव्हापासून चकवाक पक्षी पाय वर करून झोपू लागला.

“दुष्काळ पडला ■ मला खायला माती खुदां मिळावी नाही तर मी काय करणार जुवा.” असा विचार करून गांढळ खालेली माती ओकू लागले.

चोरांचा वाढला ■ त्यांनी जमीनच चोरून नेली तर काय करावयाचे असा विचार करून माकडे झाडावर राहू लागली व मधून मधून खाली येऊन जमीन आहे की चोरीला गेली हे पाहू लागली.

भीमूचे पराक्रम

भीमू आतां बाबा झाला होता. जमीन-
दाराच्या मुलीला मुलगा झाला म्हणून
गांधार आनंदाची बातमी पसरली. सर्व
भीमूचे व जमीनदाराचे अभिबंदन करून
लागले. भीमूला जो आनंद झाला तो
वर्णाबा. तो मुलाच्या पाळण्याजवळ जाई
व मराच वेळ मुलाकडे पहात उभा राही.

एकदां मुलगा जोरजोराने रडू लागला.
भीमूला एका जुन्या गोष्टीची आठवण
झाली. मुलें अचानक रडू लागली की
यरांतलीं मुलें पळून जातात हे मागे त्यानें
ऐकलें होतें. म्हणून तो मुलें कोणत्या
दरानें व कोणत्या बाजूला पळत आहेत हे
पाहण्यासाठीं गप्पीवर चढून उभा राहाला.

त्याच वेळीं सामान ठेबायच्या फोडडीत
त्याला कांहींतरी खुडबुड ऐकू आली. एक

उंदीर एका बरणीत होता व बाहेर
येण्यासाठीं बघपड करीत होता. पण
त्याच्या सवें फुकट जात. भीमूला
तीच खुडबुड ऐकू आली होती. परंतु
भीमूला वाटलें ते भूतच असणार. तो
सामानाच्या खोलीत गेला. बरणीभे तोंड
टापेल्यानें बघ बांधलें व बाहेर बागेत येऊन
गेला. हळूच टावेळ बाजूला करून बरणी
चांफडी केली आणि ओरडू लागला—
“भू...त ! भू...त !” पुढें म्हणाला—
“नीच बाहेर ! आणि पहा, पुन्हां अर
आमच्या घरांत आलास तर तुझे मरडेच
दाखून टाकीन.”

काळोख असल्यामुळे भीमरावांना उंदीर
बाहेर उडी मारून निघालेला दिसला नाहीं.
पण दुणकन उडी मारल्याचा आवाज मात्र

ऐकू आला. भीमराव धरीं परत आले
तोपर्यंत मुलाचे रडणे थांबले होतें. त्यावरून
भूत पळून गेल्याची त्यांची खात्री पटली.
भीमरावांनीं जाऊन जायला पराक्रम
रक्ष्मीजवळ जाऊन वर्णन करून सांगितला.
म्हणाले “मूळ रडू लागल्याबरोबर कोटिंगरी
भूत आहे ■ ते पळणार ऐ मी ओळखलें
होतें.” नंतर त्यांनीं भुताला कसें पळवून
लावले हे हातवारे करून सांगितले.

रक्ष्मी म्हणाली “मुलगा रडू लागलेला
पाहून मी घाबत आले. येऊन पाहिलें तर
मुंगी जावली होती त्याला. तुम्ही भूत
म्हणून बाहेर हाकललेत तो उंदीर असेल
आणखी काय ?”

बायकोचे म्हणजे भीमरावांना पटल्या-
सारखें दिसलें. उंदीरच असेल तर मग तो,
जसें त्यांनीं मनाचे समाधान करून घेतलें.
त्यांनीं बायकोच्या चाणाक्षपणाचे तोंड मरून
कोथुक केले.

नातवाच्या बारशाची तवारी जमीन-
दारानें खूप भाटामाटानें केली. हरि-
कीर्तनाची पण व्यवस्था केली. बुवा कीर्तन
सुरू करणार होते. खूप गर्दी जमली होती.
मुलाची गर्दीच जास्त होती. जमीनदाराला

मुलांची ऐकू आली. म्हणून त्यांनीं
नोकराला बोलावून सांगितलें की सर्वांना
बाऊन सांग की हरिकथेला येणाऱ्यांनीं
आरडा ओरड करूं नये, शांतपणें वसून
हरिकथा ऐकावी.”

नोकरानें जाऊन माळकाचा हुकूम नभा-
वला. म्हणाला—“ओरडा कशाला करता !
दादा रागावले आहेत. शांतपणानें वसून
कथा ऐकव, म्हणून सांगायला सांगितलें
आहे.” पण ते कोणाला ऐकू येणार !

तेव्हां जमीनदारानें भीमूला बोलावून
सांगितलें की नोकरांनीं सांगितलेलें कोणी

ऐकत नाहींसैं दिसतें. म्हणून तूं जाऊन सांग की कोणी गळका करूं नये.

भीमरावांनी बाहेर मांडवांत जाऊन ओरडून सांगितलें, गप्प बसा ! काय ओरडा आरंभिला आहे. कोणी तोंड उघडलें तर त्याला धडके मारून बाहेर काढीन. भीमराय येण्यापूर्वी दहा पांच मिनिटेंच आधीं कीर्तन-कारानें कीर्तन सुरू केलें होतें.

लोकांचें थोडणें मंत्र झालें म्हणून कथेकऱ्याचा आवाज जास्त स्पष्ट ऐकूं आला. भीमूनें मागे फिरून कथेकऱ्याला दटावून विचारलें—“गप्प बसा ! तुम्हांलाच सांगतां आहे, तुम्हांलाच ! सांगतां आहे. तुम्हांला निराळें सांगायला हवें वाढतें ?”

कथेकरी चकित होऊन भीमरायांकडे पाहूं लागला. त्याला काय करावें हें सुचेना. कथेला आलेल्या लोकांना देखील भीम-

रावांनी अशी मध्येंच कथा कां थांबवावी हें कळलें नाहीं. पण मुद्देवानें त्याच वेळीं भीमरावांची आजी गांवाहून तेथें आली. भीमरावांनी तिला पाहिलें व “ओहो, आजी आली आहे का !” म्हणून घाबत जाऊन तिला नमस्कार केला. नोकरांनी पुढें जाऊन आजीचें सामान वगैरे घरांत नेलें. जमीनदारानें बाहेर येऊन आजींना आंत बोळावून नेलें.

आजी आली म्हणून भीमरावांनी मध्येंच कथा थांबविली असेल असा मनाची तर्क लोकांनीं आपापल्या मनाचें करून घेतलें.

“ओहो पणजी नाई आल्या आहेत होय ! मग सुरवातीपासूनच कथा आरंभ करती.” असें हरिदासांनीं म्हटलें व कथेस सुरुवात केली.

लुणढ्याचें महात्म्य

एका म्हातारीनें मरणसमयीं आपल्या दोघां नातवांना बोलावून सांगितलें कीं बाळांनीं ! माझ्याकडे सोनें, चांदी, दिरे माणिक्ये कांहीं न्हीं. सैपाक घरांत पाटा वरवंटा आहे. थोरल्याला मी पाटा देतें व वरवंटा वरवंटा. असें सांगून म्हातारीनें प्राण सोडला.

पाटा घेऊन मी काय करणार ! सैपाकीं होऊन का मी आयुष्य कंठणार ! थोरल्यानें पाटा तेथेंच टाकून दिला व मजुरी करून उदरनिर्वाह करूं लागला.

वाकत्र्यानें विचार केल्य वरवंटा देण्यांत आजीचा कांहीं तरी हेतू असला पाहिजे. म्हणून तो नेहमीं वरवंटा जवळ बाळगी. त्याला पाहून लोक त्याची चट्टा देखील करीत. तो रानांत जाऊन वाळक्या काटक्या गोळा

करून आणी व त्या विकून आपला उदर निर्वाह करी.

एकदां तो काटक्या गोळा करीत असतां एक लांडगा त्याच बाजूला आला व त्याला पाहून भिऊन धाकटा झाडावर चढून बसला. लांडगा म्हणाला—“मला पाहून भितोस का ! तुझ्याजवळ तो वरवंटा आहे ना ! तो देऊन टाक मला.”

मुलानें त्याला विचारलें—“तूं वरवंटा घेऊन काय करणार हें सांग आशीं.”

“माझा साथीदार लांडगा आतांच थोड्या वेळापूर्वी मेल्या आहे. तुझा वरवंटा त्याच्या नाकाला हुंगवला तर तो पुन्हां जिवंत होईल.” लांडग्यानें उत्तर दिलें.

“या वरवंट्याचें पवडें मोठें महात्म्य मला बळतें माहीत.” मुलगा म्हणाला.

“चल माझ्याबरोबर! स्वतः डोक्यांनी पाहून खात्री करून घे, पाहिजे तर!” लांडगा म्हणाला.

मुलगा झाडावरून खाली उतरला व राजांत लांडग्याबरोबर निघाला. एका जागी दुसरा एक लांडगा जमिनीवर जखेत जवळपास पडलेला होता. मातारीच्या नातवाने बरबंटा त्याच्या नाकाजवळ नेरबाबरोबर तो जिवंत होऊन उठून उभा राहिला.

“तुम्हा या बरबंट्याचे महात्म्य काय पाहिले तर त्याच्या मुनासांत आहे. ही गोष्ट इतर कोणाकडे कळेलपर्यंतच त्याचे

महात्म्य टिकणार!” पाहिल्या लांडग्याने त्याचे ते महात्म्य मुलाला समजावून सांगितले व आपल्या साथी लांडग्याबरोबर निघून गेला.

धाकटा आपला बरबंटा घेऊन गांवांत निघाला. त्याला वाटेत एक मेलेला कुत्रा दिसला. त्याने आपला बरबंटा त्याच्या नाकाजवळ नेऊन तो हुंगवला. कुत्रा जिवंत होऊन जीवदान देणाऱ्या उपकार कर्त्या-समोर होपुट हालवीत उभा राहिला.

गांवभर धाकट्या नातवाची कीर्ति पसरली. मेलेल्याला जिवंत करणारा संजीवनी बरबंटा त्याच्या जवळ आहे हे लोकांना कळले.

एकदा राजाची एकुलती एक मुलगी मरण पावली. धाकट्या नातवाने तिचा जिवंत केले. राजाने आपली कृतज्ञता दर्शविण्यासाठी त्याच्याशी आपल्या मुलीचे लग्न करून दिले व त्यालाच आपला वारस म्हणून नेमले. राजाचा भांबई झाला. तरी त्याने मृत मापसाळा जिवंत करण्याचा आपला वंदा नादख ठेवला. म्हणून राज्यांत कोणाकडे मरणाचे भय म्हणून उरले नाही.

एकदा धाकट्या नातवाला एक गाय सुचली. बरबंट्यांत संजीवनी शक्ति आहे म्हणतारपण नाडीसं करण्याची टिकून राहाले.

शक्ति मुदा असली पाहिजे. याची प्रचीति पाहण्यासाठी तो रोज स्वतः व त्याची बायको बरबंटा हुंगू लागले. पण रोज रोज बरबंटा उचलून हुंगणे राजकन्येला एक नसता उद्योग बाई लागला. पण तिचा नवरा एक मोठा वैद्य आहे. त्याने विशेष हेतूनेच रोज बरबंटा हुंगायला सांगितले असणप्र असा विचार करून ती नित्यनित्य-मितपणे बरबंटा हुंगू लागली.

यामुळे धाकट्या नातवाने विचार केला होता तसे त्याने व राजकन्येचे जीवन आहे म्हणतारपण नाडीसं करण्याची टिकून राहाले.

तें पाहून चंद्राला राग आला. कारण त्याला वाटे कीं स्थायी यौवन फक्त त्याच्याच बांध्याला आहे. दुसऱ्या कोणाला त्याचा अधिकार नाही. म्हणून चंद्राने थाकल्या नातवाचा बरबंटा जाऊन नेण्याचा प्रयत्न सुरू केला.

एकदां थाकल्या नातवाला बरबंटावर बुरशी जमा झालेली विसली. बुरशी पुसून त्याने बरबंटा उन्हांत ठेवला व स्वतः त्याच्या-वर नजर ठेवण्यासाठी पाहान्याला बसला.

तें पाहून राजकन्येने त्याला विचारलें—
“तुम्ही होणारे राजे ! आणि हे पाहारे-कन्याचें काय काम करता ! इतके नोकर आहेत आपल्या घरी त्यांच्यापैकी कोणाला तरी कां नाही उमा करीत येथें ?”

“माझ्या या स्वामीभक्त कुच्याशिवाय माझा दुसऱ्या कोणावर देखील विश्वास

नाहीं.” असे सांगून त्याने कुच्याला तेथे उभे केले व स्वतः राजवाड्यांत निघून गेला.

नेमका त्याच वेळी चंद्र खाली उतरून आला. बरबंटा घेऊन तो पकू लागला. अमावास्येचा चंद्र होता तो. म्हणून कुच्याला तो दिसला नाही. पण बरबंटाचा वास त्याला माहीत होता म्हणून तो चंद्राच्या पाठोपाठ पांवल.

ग्रहदेशाच्या लोकांत अशी जनश्रुति आहे कीं तो कुत्रा चंद्राचा पाठलाग आज-पावेतो करीत आहे. चंद्राला कागले कीं ते म्हणतात कीं कुच्याने चंद्राला धरले आहे. ग्रहण सुटल्याबरोबर म्हणतात—
“आतां कुच्याने चंद्राला सोडले आहे.” त्यांचा असा समज आहे कीं चंद्र मोठा आहे व कुत्रा लहान म्हणून तो चंद्राला गिळून टाकू शकत नाही.

राजकुमारी जुलेश्या

[२]

हसन अंतःपुरांतून बाहेर आला तोपर्यंत हळू हळू दजाळू लागले होते. हसन राजवाड्याच्या मिढद्वारापर्यंत येऊन पांचव्या आणि पाहारेकन्यांची नजर त्याच्यावर पडेल तेव्हां तो राजवाड्यांत शिरला व सरळ आंत वजिराकडे गेला.

“मी रात्रभर काळजीत होतो कीं कोठे नाहीसा झालास ! मला रात्रभर झोपच लागली नाही. कोठे गेला होतास ?” वजिराने विचारले.

“डेमास्कसचा एक व्यापारी मेटला. तो शिराजहून बसण्याज्व जात होता. त्याने मला आपल्या घरी बोलाविले होते. त्याच्याकडे होतो मी रात्रभर.” हसनने सपशेल खोटे सांगितले.

त्या दिवशी आणि रात्री कैरयाचाच विचार त्याच्या मनांत घोळत होता. दुसऱ्या दिवशी सकाळी अंतःपुरांतून एक हिजडा हुजव्या आला आणि त्याच्या हातांत एक चिट्ठी देऊन गेला. त्या चिट्ठीत कोणी तें पत्र लिहिले आहे याचा उल्लेख नव्हता. “रात्री बागेत मेटायला ये !” एवढेच लिहिले होते. वाट लांबी आहे तेथे आज्ञास तर तुझी प्रेनिका मेटेल, असें देखील त्या पत्रांत लिहिले होते.

कैरयाने त्याच्यावर प्रेम होते हे हसनला तोपर्यंत माहीत नव्हते. आपल्यामुळे अंतःपुरांतल्या बियांचे थोडावेळ का होईना थोडेसे मनोरंजन झाले एवढेच त्याला वाटले होते. पण तें पत्र पाहून मात्र आपले भाग्य

रात पहात उभा राहिला. माझ्या वेळाने कैरया आली.

“हसन, इतर मुलीपेक्षा खरोखरच का मी तुझा जास्त सुंदर दिसले? तू पुन्हा ते वदेपर्यंत माझा माझ्या कानावर विश्वास बसत नाही.” कैरया म्हणाली.

“तू माझ्या हृदयाची राणी आहेस. ही मोहनमाळ मी तुझ्यासाठी स्वतःच्या हातांनी ओवून सांगली आहे. माण्यां-परोवर माणले मनदेवील तुझ्या स्वाभीन करील आहे.” हसन म्हणाला.

“तुझे ■ गोड शब्द ऐकून मी हसू पाई रहूं हेंच ■ कळत नाही.” म्हणून कैरयाने ओळ्याची टिपे पुसून टाकली.

“या आनंदाच्या वेळी तू आसर्वे गाळू लागली आहेस! असे वाईट वाटण्याचे काय कारण झाले?” हसनने तिला विचारले.

“स्वतः राजकुमारी जुलैखाचे मन तुझ्यावर बसले आहे. तिच्या प्रेमाला नकार देऊन तू माझा हात कसा काय धरणार? तुला केवढा मान मिळेल? वैभन आणि कीर्तीचा तू मालक होशील. त्या सर्वांचा स्वाग कण्याची तुझी प्रतिष्ठा भक्ति तुझ्या अंगांत आहे का?”

“हे काय तू मनांत ठेऊन बसली आहेस! एकच काय, सहस्र राजकन्या मी तुझ्यावर ओवाळून टाकीन. गादीचा वारस होशील असा मोह घालण्याचा प्रयत्न जरी कोणी केला तरी त्या गादीला लथ मारून मी तुला हात घरीन.” हसन म्हणाला.

“जुलैखान् दोघांचा राग येईल व ते आपणां दोघांच्या हिताचे नाही. तिच्या मनांत आले ■ ती आपल्याला सुळावर देखील बसवील. म्हणून आपण दोघांनी ■ या अयशस्वी प्रेमाबद्दल चार आंसवे गाळून आपापला मार्ग भोकळा करून घ्यावा.” कैरया म्हणाली.

हसनला कैरयाचे ते बोलणे असब झाले. म्हणाला—“तुझ्या या शब्दांची माझ्या हृदयाचे तुकडे होत आहेत. तुला त्यात काय आनंद वाटते? तुला येथे राहल्याने तुझ्यावर संकट येईल अशी भीति वाटत असेल तर चक, आपण दोघे कसे तरी दूर जेथे मनुष्याचा वास्तव देखील येणार नाही. जसा निर्जन स्थानी जाऊन राहूं. मी तुला वाटत असेल तसा गरीब नाही. आपला दोघांचा संसार सुखाचा होईल म्हणून घन माझ्याकडे नवीच आहे.”

ते ऐकून कैरयाला आनंद साध्यासारखे वाटले. म्हणाली—“हसन, आतां तुला जास्त वेळ अंधकारांत टावणें मला तैत्सील आवडणार नाही. मी कैरया नसून राजकन्या जुलैखा आहे. स्वनाला जुलैखा म्हणणारी माझी सगळी कैरया आहे. फक्त तुझी परीक्षा घेण्यासाठी आम्ही नांवाची बदलबदल केली होती.” असे सांगून तिने हलकेच टाळी वाजविली. ती ऐकून कैरया पुढे आली व लवून समाप केला.

जुलैखा हसनला म्हणाली—“त्या दिवशी मी तुला ओपलेल्या पाहिले तेव्हा पासून तू

मार्गे मग विराडून वेताले भाटेल." तिने राजभर गप्पा मारीत जागेवरून वगून राहाली. उजाडण्यापूर्वी ती तिथे आवाक्या बाटेने निघून गेली.

दोन दिवसांनी तो बागेत जाऊन पाहतो तर जागेत बागी विषादे उभे होते. तो बोडवा बाबरक. तो उलट पावली परी नेमा. तेथे एक हिजडा त्याची बाट पाडाल उभा होता. हसनच्या हातला एक पत्र देऊन त्याने तेथून पाय काढला. जणुकाही बाबरन त्याच्या बाटीची कागजा होता. त्या पत्रात देखील कोणाची सही नव्हती.

पत्र ते पत्र जुळेलाचे होते हे ओळखावया हसनचा विशेष वेळ लागला नाही. त्यांत तिने लिह्यावर करक नंबर ठेवण्यात आली असल्याचे लिहून पुढे, आता मेळ होणे कठीण आहे. या करिनां आपल्या प्रेमाची गोष्ट कोणाला कळू नये याची काळजी बाळगावी व एलादी बाईत जावि भवतानातमी कळवी तरी विरक्त मितं नये असे देखील त्या पत्राने लिहिले होते.

दुसऱ्या दिवशी गांभर बातमी पसरली की राजकन्या जुळेला एका एवढी मरण पावली. ती बातमी ऐकून हसन वेगळ होऊन बसला. मुद्दामने वजीर तेथेच होता. त्याने औपचारिकाची व्यवस्था केली. एका आठवड्याने त्याची सन्धेत सुधारली. सन्धेत सुधारली होती तरी त्याने कांठे तरी आऊन जीव बचावले वनाची उरकिले. कैद्याने लिहून सावर केले होते तरी ते तो बार फिरका.

काळीस पडल्यावर हसन शिवाज मनाबाहेर पडला. राजभर तो पाय नेतील तिकडे जाऊन होता दुसऱ्या दिवशी सार्वकार्या

त्याला पाठी मागून घोड्यांच्या टापांचा आवाज ऐकू आला. त्याने मागे वळून पाहिले तर एक तरुण घोडेस्वार येत असलेला दिसला. अंधुक उजेडांत तो एका तरुण राजकुमारासारखा वाटला. त्याने सकास केला तेव्हा त्या तरुणाने पण नुसता सकास केला. हसनला वाटले की तो सुसज्जमान नसावा.

“गार पारा सुरू झाला आहे. ध्यायला तलावाचे छान पाणी पण आहे. थकवा दूर होईल.” काहीतरी बोकायला विषय द्या म्हणून हसन म्हणाला. ते ऐकून स्मित करीत तो तरुण घोड्यावरून उतरला. त्याने पाणी प्यायला बोकायला उमे केले आणि हसनला कडकडून मिठी मारली. हसनला तोपर्यंत कळले नव्हते की तो घोडेस्वार तरुण राजकुमार नसून राजकन्या जुलेखा होती.

कैर्याच्या मदतीने आजारी पडल्याचे व मरण आल्याचे कसे सोंग केले हे कैरियाने वर्णन करून सांगितले. हसन शिराज नगरा बाहेर पडेपर्यंत ती कोठे तरी लपून बसली होती. त्यानंतर त्याच्या शठांपाठ त्याचा शोध काढीत तेव्हा आली होती. तिने हसनसाठी आपल्या बापाचा राजवाडा, आई-बापांचे प्रेम, वैमद आणि भोगविलास सर्वांचर पाणी सोडले होते. राजभर दोघे तरुणाच्या पाठीच पडून राहिली. होताच दोघे घोड्यावर पसून जेमास्कसच्या बाटेने निघाली.

हसन खलीफ्याच्या विश्वासपात्र व स्वामी-भक्त दरबारी म्हणून राहू लागला. पुढे खलीफाने त्यालाच आपला भेरीफत नेमले. [गोष्ट संपूर्ण]

लपलेली लपलेली

एका गांवात दोन शेतकरी रहात होते. दोघे भिन्न होते. गांवातले लोक दोघांना चांगले ओळखत असत. एक स्वभावाने हुशार होता तर दुसरा भोळा साच. लोक भोळ्याचा म्हणत. तो अगदी गरीब होता. त्याच्याकडे चोटा किंवा गाडी काही नव्हते. त्याने शेतांत तुरण लावले नाजारांत ते विकण्याकडे न्यायचे हा त्याच्यासमोर एक प्रश्न दव म्हणून उभा राहिला. म्हणून तो दुसऱ्या एका शेतकऱ्याकडे गेल्या व म्हणाला— “तुझे सेवर मला देतोय का! सुरवात विवून आल्यावर तुला तू भागशील ते माझे देईन.”

पण तो शेतकरी म्हणाला— “माझे सेवर काळ दुपार पासूनच कोठे तरी वाहोसं

हाले आहे.” म्हणून शेतकऱ्याला दुसऱ्या एका शेतकऱ्याकडे जावे लागले. त्याच्याकडे एक घोडे होता. तो शेतकरी स्वभावाने फार कंभी होता. भोळ्याचा त्याच्याकडे गेला व घोडे भाड्याने देतोय म्हणून विचारले. तो म्हणाला— “देईन पण तू काम माझे देशील!”

भोळ्याने पांच कोहाळे देता म्हणून सांगितले पण त्या खोमी शेतकऱ्याने पंधरा कोहाळे दिले पाहिजेत म्हणून हट्ट केला व पांच कोहाळे देणाऱ्या म्हणून ठेवून घेतले.

भोळ्याने आपल्या मित्राकडे जाऊन दहा कोहाळे उधार मागितले. त्याच्या मित्राला आश्चर्य वाटले. म्हणाला— “पंधरा कोहाळे भाड्याने मागतो आहे! बरे तर पाहातो नी!”

परत दे. त्याने नकार दिला तर मी पाहून घेईन.

पण भोळ्यावाला तें कांहीं उरवडेना. त्याने विचारले कीं तो परत कां येईल ? तो साऱ्या मुळ्याचा लोभी आहे.

“हें वष त्याची वरकडी तूं कसे नकोस. आज त्याची सोड मोडायला पांगली सर्फी मिळाली आहे. मी म्हणेल त्याला तूं नुसता होकार देत रहा.” भोळ्याचा चकित होऊन त्याच्याकडे पहात उभे राहाले.

शिवांना येत असलेले पाहून लोभी शेतकऱ्याला घेवें भावार्थ वाटले. अन्व.

त्याने त्यांना विचारले—“काय भोळ्याचा ? अहो तुम्ही कोहाळे घेऊन कायला गेला होतात ना ? आणि यांना काय घेऊन आला आहात ?”

“आम्ही आलों आलों मोठा पदामला ! तुमचा थोडा कोटें आहे ?” भोळ्यावाण्याची त्यांच्या हुशार मित्रांनेच उत्तर दिले.

“तो काय उमा आहे तेथे ! घोड्याला काय पाहिलचें ?” लोभी माणसानें विचारलें आणि म्हणाला—“भोळ्याचा ! आजली वडा कोहाळे आणून दिले नाहीत तर मोठा घेवून हळ्यावर बाही, विसरूं नका !”

“ओहो हो हो ! इतकी घाई कळाला ? पहिल्याने पाहूं तर देखील कीं थोडा पुरतो आहे कीं नाही तें ?” हुशार मित्र म्हणाला.

“काय पण राव बोलता ? अहो थोडा कुटें पुरेसा कर आहे नाही हें कोणी पाहातो का ?” हंसत लोभी माणसानें विचारलें.

“तुला तें नाहीत ! मी मापून पाहणार आहे, घोड्याची पाठ !” असें सांगून तो हुशार शेतकरी हातानें घोड्याची पाठ मापूं लागला व म्हणूं लागला—“भोळ्याचा, तुला दोन टिका तरी जागा द्यावी. सपन्न तुला मधें पसविलें ! मी पुढें बसलों तर चार टिका जागा पेली. अन्व तुम्ही नाचको कोटें रे वसणार ! तिला बसव मागे. आपली दोन टिका जागा गेली. अन्व तुम्ही पोरें रे कोटें वसणार ! त्यांना बसवूं घोड्याच्या यावगुदीवर ! घाकल्या मुळाला त्याची आई वेईल आपल्या बयल. घेऊं कसे तरी मागवून.” तो बोलत गेला.

लोभी माणसाचा जीव सार्की वर होऊं लागला कीं इतकी माणसें घोड्यांवर बसलीं तर घोड्याच वसणार ! तो म्हणाला देखील—“एका घोड्यावर किती जण बसणार हो !”

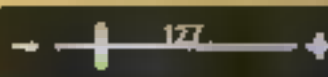

“तें थोडा पाहून घेईल. तुम्हा त्यांचा नाही बसत जायदी ! सर्वांनीं पंढरीला जावचे कसें या एवढ्याधा घोड्यांवर ही काळजी पडली आहे आम्हांला !” चतुर शेतकरी म्हणाला.

“म्हणजे तुम्ही इतकी माणसें माझ्या घोड्यावर बसून पंढरीला जाणार !” लोभी मनुष्य घाबरत आवाजांत म्हणाला.

“आहे कठीण पण भागवून घेऊं !” चतुर शेतकरी म्हणाला.

“तर मग मी आपला थोडा माझ्यानें देणार नाही.” लोभी मनुष्य म्हणाला.

“थोर माणसे शब्द देऊन तो मागे घेत नाहीत. तुला हे माहीत आहे.” पूर्त शेतकरी एवढे सांगून भोळोबाळ म्हणाळ—
“अरे तुम्ही म्हातारी आणि म्हातारा कोठे बसणार विसरूनच भोळ्यास फी, वळण्या पोंबळ्या सोडून दे पहिजे तर!” अगदी निराश माण्यासारखे वास्तवीत तो म्हणाळ. कोमी शेतकरी वावरून ओरडला—“माझ्या पोंबळ्याचा जीव पोण्याचा विचार आहे की काय तुमच्या मनांत? हा काय खेळ खेडोया मांडला आहे? मी नाही वेणार आपला घोडा.”
“बऱ्या भोळाने टरक्याप्रमाणे घोडा दे नाहीतर तुला कोटांत भोडून नेईल. सभ-
लास काय?” चतुर माणसाने जन दिला.
“आपले हे पांच कोहाळे परत घेऊन जा कसा? मसा नाही घोडा पावसा!” तो म्हणाळा.

“पंधरा कोहाळ्यांची बोळी हांणी आणि आतां तूं पांच कोहाळे घेऊन जा म्हणतोस! तुम्हा हा धूर्तपणा या गांवांत नाही चारू देणार राव! सभजलां माहांत काय?” चतुर शेतकऱ्याने विचारले.
“भोळावाने पांचन कोहाळे दिले होते?” कोमी माणसाने विचारले.
“ते तूं परत देशील. पण पोलीचे पंधरा कोहाळे? घोडा तरी दे नाही तर पंधरा कोहाळे तरी दे.” चतुर शेतकऱ्याने दिशोब त्याच्या गळ्यांत बांधला.
विचारा लोभी परत पेला आणि भराभर पंधरा कोहाळे माहेर आणून ठेवले आणि म्हणाला “हे वे बोलीचे कोहाळे आणि चारू लाग!”
तिथे कोहाळे घेऊन घरी परतले.

राजद्रोही

एक राजा होता. तो आपल्या प्रजेला स्वतःच्या अपत्याप्रमाणे मानून प्रजेच्या मुखाची तो नित्य काळजी बाही. प्रत्येक नागरिकाच्या कष्टमुखाची स्वतःच्या डोक्यांमि-
कडून धावी मधून त्याचा प्रयत्न असे. राजा जेव पालटून नेहमी आपल्या मंत्र्याबरोबर हिंडत असे. फक्त सव्वाळी दरबार भरे त्याचेळी तो इतर राही. राणी केळ तो वंटे व कोणत्या रूपाने हिंडत आहे हे कोणाला माहीत नसे. गादीवर बसल्यापासून नित्यनिममिताने राधाचा कर्म-
कम असे.

एकदा राजा व त्याचा मंत्री जेव पालटून कराच वेळ रात्रधानीत हिंडल्यानंतर घरी परत येत होते तेव्हा त्यांना एक व्यापारी भेटला. त्याने दोघांना नमस्कार

करून एक करंडक मागविला. राजाने त्या व्यापाऱ्याला विचारले “काय आहे या करंडकात?”

“कोही नाही, एक सुर्याची चूर्ण आहे, महाराज!” व्यापारी म्हणाला.

व्यापाऱ्याने आपल्याका ओळखलेले पाहून राजाला आश्चर्य वाटले, तरी राजाने आपले आश्चर्य तोंडावर शळकून न वेता विचारले—“काय किंमत आहे याची?”

“एक सोन्याची मोहोर!” व्यापारी म्हणाला.

राजाने एका ऐवजी सोन्याच्या दोन मोहोरा व्यापाऱ्याच्या हातांत ठेवल्या व करंडक घेऊन निघून गेला. राजा व मंत्री राजवाड्यांत परतले नाहीत. सूर्यास्ताची शेगा पाहण्यासाठी राजधानीबाहेरच्या सरो-

राजा व मंत्री दोघांनी थोडे थोडे चूर्ण हातांत घेतले व करंडक एका जागी ठेवून दिले. त्यानंतर त्यांनी त्या चूर्णाचा वास घेतला. त्याबरोबर त्यांना सारस पक्ष्याचे रूप मिळाले. दोघे उडत सरोवराच्या पलीकडच्या तीरावर गेले. नंतर उडत राजधानी वरून राजवाड्याकडे आले.

संध्याकाळ झाली. दोघे परी परत जाण्याच्या हेतूने "फुले" म्हणाले. पण त्यांना मनुष्यरूप मिळाले नाही. मनुष्य रूप मिळावे म्हणून त्यांनी नानाप्रकारचा प्रयत्न करून पाहिला पण तो सर्व फुकट गेला. शेवटी दमून भागून त्यांनी सरोवराच्या काठीच निवृत्ति घेण्याचे ठरविले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी दोघांची शोष मोडली त्यांनी मासे खाऊन भूक भागवली. जोबीने पंख पुसून पुसून स्वच्छ केले आणि पुन्हा उडत जाऊन राजवाड्याच्या फलकावर जाऊन बसले. राज्यांत सर्वत्र गोभळ उडव गेलेला त्यांच्या बबरेस आला. राजा व मंत्री कोठे गेले? सर्व याच फाळणीत होते.

"आमच्याच शोधात आहोत तुम्ही!" असे तिनिराब्बा प्रकारे जोरहून सांगण्याचा

त्यांनी प्रयत्न करून पाहिला. पण सारस पक्ष्यांची भाषा कोणाच्या कळणार! करणार तरी काय ते? पुन्हा उडत सरोवराच्या काठी परत गेले.

राजा व मंत्री अदृश्य झाल्याची गोष्ट राजवाड्यांतून राजधानीत व देशभर लोकांना कळली. हाहाकार उडून गेल्या. राजा व मंत्री वरून ते सर्व ऐकत व पहात होते. त्यांचे सांत्वन करण्यासाठी दोघे राजधानीवर उडत होते. जोफ म्हणत "या सारस पक्ष्यांना देखील दुःख होत आहे, पहा." पण त्या सारस पक्ष्यांना कोणी ओळखले नाही.

एकदा ते राजधानीच्या मुख्य चौकावरून जात असता त्यांना एक मोठी भिरबणूक दिसली. कोणीतरी रावाचा पोशाख घाकून जमजमकार चालू होता. तो सेनापतीचा मुलगा होता. त्याला पाहून राजा मंत्र्याला म्हणाला—"हा राजा शाळा तर मजेला पितून काढील."

त्याच दिवशी सेनापतीच्या मुलाचा राज्याभिषेक पण झाला. तो राज्याभिषेक समारंभ स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहून राजा व ते वेहूक व मासे बरायला गेले तेव्हा मंत्री दुःखी मनाने सरोवराच्या काठी आले. त्यांना एक विचित्र दृश्य दिसले. एक पक्षी

"आज आपली ही स्थिति होण्याला कारण सेनापतीच आहे यांत मला तरी आता शंका उरली नाही." राजा म्हणाला. नंतर त्यांनी परस्परंशीं सला करून कांढी तरी ठरविले आणि सरोवरापलीकडच्या काठावर निर्जन रानात जाऊन राहू लागले.

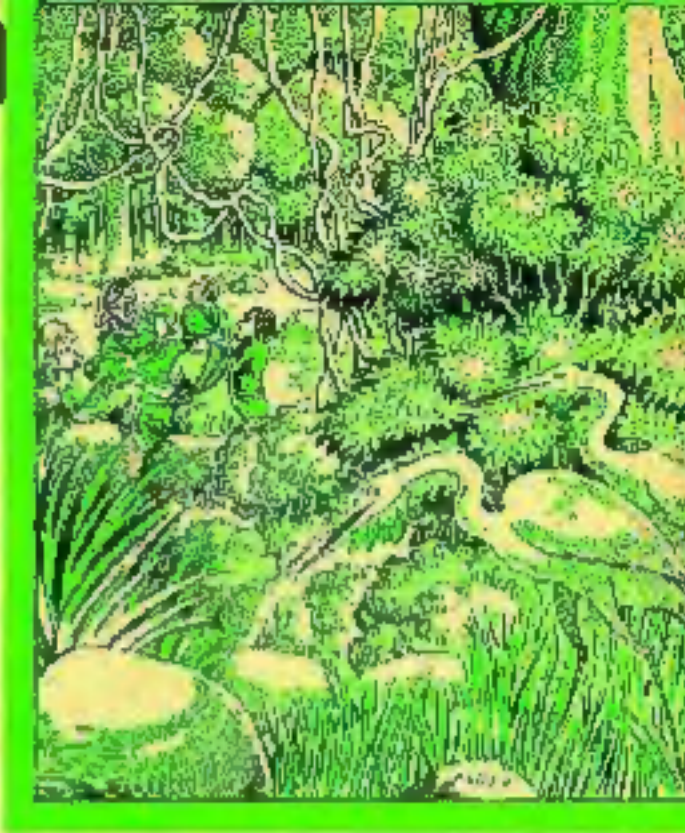
आठवडे, महिने व वर्षे लोटले. राजा व मंत्री सारसपक्ष्याच्या रूपाने त्या निर्जन स्थानी सरोवरातीक मासे खाऊन स्वतःच्या माग्याला दोष देत आयुष्य कंठीत होते. समारंभ स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहून राजा व ते वेहूक व मासे बरायला गेले तेव्हा मंत्री दुःखी मनाने सरोवराच्या काठी आले. त्यांना एक विचित्र दृश्य दिसले. एक पक्षी

बराच्या कांठी गेले. तेथे राजाने तो करंडक उचलून पाहिला. त्यांत एक चिड्डी होती. चिड्डीत लिहिले होते की-

"याचा वास घेतला तर हाताच्या जागी पंख फुटतात व "फुले" म्हटले तर हात येतात."

राजा मंत्र्याला म्हणाला-"हे सामान्य चूर्ण दिसत नाही. मंत्रयलेले सुवासिक चूर्ण दिसते आहे. याचा वास घेतला तर पक्ष्याचे रूप येईल व "फुले" म्हटले तर पुन्हा मनुष्य रूप येईल. वास घेऊन पाहू या तर."

सुतारपक्ष्या सारखा चौकीने झाडाला भोक पडून आंतले किडे साण्याच्या प्रयत्नांत होता. त्याच्या डोळ्यांतून टिपे गळत होती.

राजाने काही वेळ ते दृश्य पाहिले. त्याने त्या पक्ष्याला विचारले—“आम्ही बोलत आहो ते तुला कळते का !”

“हो कळते !” मागे वळून तो पक्षी म्हणाला.

“तू आसवे कां दाळतो आहेस !” राजाने विचारले.

“तू जन्माचा पक्षी, तुला माझे दुःख काय कळणार ! मी एक स्त्री होते आतां

मला हे पक्ष्याचे रूप मिळाले आहे.” तो पक्षी म्हणाला.

“ऐकू तर दे तुझी ती करून कहाणी !” राजाने विचारले.

“मा सरोवराच्या काढ्याच्या राठ्याच्या सेनापतीने माझी ही स्थिति केली आहे. मी राजाची कन्या आहे. वडिलांच्या मार्गे नीच गादीला बारस होते. सेनापतीने मला त्याच्या मुलाशी लग्न करून घ्यावया सांगितले. मी त्या नीच माणसाच्या मुलाशी लग्न करण्यास मान्य दिली. म्हणून त्याने मंत्रपट्टाने मला पक्षी करून टाकले आहे. जर कोणी मला पक्षी रूपाने स्वीकारावया तयार झाला तर पुन्हा तो मनुष्य रूप मिळेल असे तो म्हणाला. मा पक्षी रूपाचा मला बीट आला आहे व मी त्याच्याकडे गेलें तर तो मावल्या मुलाखान पाठविणार. माझ्या मनांत पुन्हा स्त्री रूप मिळविण्याची इच्छा उत्पन्न व्हावी म्हणून कांहीं लोक रोज या रानांत येऊन मला ऐकू येईल अशा तऱ्हेने कांहीं तरी बोलत बसतात. माझ्या प्रजेला सेनापतीने कसा त्रास द्यायला सुरवात केली आहे ते ऐकून माझे मन फार दुःखी होतें व प्रजेला पुन्हा सुखी

करण्यासाठीं आपल्या मनाविरुद्ध स्त्री रूप घेण्याची इच्छा माझ्या मनांत उत्पन्न होऊ लागली आहे.”

“ते लोक केव्हां व कोठे येऊन बसतात हे दाखविशील का !” राजाने विचारले व त्या पक्ष्याने ती बागा दाखविली.

रात्री काळोफ जायच्या आधी राजा व भंडी त्या बागेच्या जवळ छुदपाआड जाऊन बसले. संध्याकाळी कांहीं लोक पक्ष्याने दाखविलेल्या जागी येऊन बसून गप्पा मारू लागले. त्यापैकी दोघे स्वतः सेनापति व त्याचा गुलाम म्हणजे पूर्वचा राजा होते. तिघे कन्या राजाचा स्तुतिपाठ करीत होते आणि विचारीत होते—

“मावली प्रजा कशी काय वागते ! राज्य व्यक्थेत उबळववळ करायला कोणी येत तर नाही !”

“सुरवातीला प्रजेने माझा चांगल्याच आदर केला व मी गादीवर बसल्याबद्दल समाधान व्यक्त केले. पण तो सुरवातीचा उत्साह थंड पडून लागला आहे. जुन्या राजाला प्रजा अजून विसरली नाही.” सेनापतीचा मुलगा म्हणाला.

“मूर्ख आहे प्रजा ! जुना राजा आतां त्यांच्या नजरेत देखील पडणार नाही. मी त्या साठी जखर ती तजवीज करून ठेवली आहे.” एक जण म्हणाला. त्यानेच राजाला ते सुवासिक चूर्ण विकले होते. तो व त्याच्या भरोबर आलेले माणखी दोघे मानिक होते.

“राजा व भंडी दोघांना तू अदृश्य करी केलेस हे सांगशील की नाही !” दोघांनी विचारले.

“मी व्यापाऱ्याचे सोंग घेऊन राजाला मेढळी व एक सुवासिक चूर्ण विकले. ते

पूर्ण हुंगल्याबरोबर पक्ष्याचे रूप येते. एका करंडकांत ते पूर्ण व त्याचा उपयोग करण्याची रीत एका कागदावर लिहून ठेवली होती. "फुलें!" म्हटल्यास त्यांना पुन्हा मनुष्य रूप येईल, पण मी "फुलें" या शब्दाला "फुलें" म्हणून ते लिहून ठेवले होते. 'फुलें' 'फुलें' म्हणून ते धोकपट्टी करीत राहाले तरी त्यांना मनुष्य रूप मिळणार नाही." आपण दाखविलेल्या हुण्टपणाचा आनंद दर्शवीत तो ओर ओराने हसू लागला.

राजा व मंत्री ते ऐकून हक्क तेथून निघून गेले व तो पक्षी झाडाच्या मुंबाला चिकटून जेथे बसला होता तेथे गेले. "फुलें!" म्हणताच त्यांना मनुष्य रूप मिळाले. तो पक्षी अजून तेथेच बसलेला होता. मंत्र्याने त्याला विचारले - "तु

माझ्याशी विवाहास तयार आहेस का?" त्या प्रस्नावरोबर त्या पक्ष्याची राज-कन्या झाली. तिचे रात्रीच्या काळोखांतच राजधानी कडे निघाली आणि सूर्योदयाच्या सुमारास राजधानी जवळ येऊन पोचली. द्वारपालकाने राजाला व मंत्र्याला लगेच ओळखले. राजा व मंत्री परत आल्याची सुसंवाता राजधानीभर हाहा म्हणतां पसरली. जागोजागी लोक आपल्या पितृकुल राजाच्या स्वागतासाठी बसा होऊं लागले. तोरणे उभी करण्यांत आली.

सेनापति व त्यांना मुलगा राजधानीच्या द्वाराजवळ आले तेव्हा पाहारेकऱ्यांनी त्यांना म्हणून त्यांच्या मुसक्या बांधल्या व त्यांना कैदेत टाकले.

राजकुमारीचा एका राजकुमाराशी भाटाने विवाह झाला. सर्व प्रजा पुन्हा सुखी झाली.

किष्किंधाकांड

वावर दभून मागून, वशाशी व तहानेले मय राक्षसाने निर्मिष्टेला एका विलक्षण स्थानी येऊन पोचले. ते एक रम्य तपोवन वाटले त्यांना. हरजे निरापन्न दिवत होती. झाडावर पक्ष्यांनी किडविल सुरू होती. वाऱ्याच्या झुळके बरोबर फुलांचा वास येत होता. वज्रने वास येत होता तिकडे जवळ जाऊन पाहतां त्यांना एक विचित्र विवर दिसले. विवर म्हणजे गुहाच होती ती. गुहेत वेळी व झुडपे उगवली असल्यामुळे आंत जाणे सोपे नव्हते.

मारुतीने ते विवर न्याहाळून पाहिले. म्हणाला—

"जातून पक्षी बाहेर येत आहेत व बाहेरून आत जात आहेत यावरून आत कोठे तरी बजावण असला पाहिजे बाबडी, किंवा तळाव असेल असें मला वाटते."

म्हणून सर्व वानरांनी साडे झुडपे वाजूला सारून त्या गुहेत प्रवेश केला. आत काळोख होता. तरी परस्परांचा हात धरून ते बरेच आत गेले. काही वेळाने आत त्यांना पुन्हा दिवसासारखा उजेड दिसू लागला. सोन्याचांदीचे रत्नसज्ज महाल दिसले. जागोजागी अगर, चंदन, फुलें, फुलें यांचा मोडक सुवास सुटला होता व रेखमी वस्त्रे यज्ञसाठी ठेवलेली दिसली. ते एक तपोवन असावे

तेव्हा त्या कतूत जाऊनच ती आणाची लागतात. तीं देखील एका बाबीं निळत नाहीत. कांहीं आसामच्या राजूला आहेत तर कांहीं नेपाळांत ॥ कांहीं काश्मीरांत. त्यांत एका झाडाच्या फुलांची गरज आहे. हीं फुले चार वर्षांतून एकदांच फुलतात. गेल्या वर्षी फुलें येऊन गेली.”

“आणखी एक धातू वर्षांखालीच सांपडतो. हिमालयाच्या कांचनगंगा शिखराखालें तो आहे. पण तो काढून आणण्या शिवाय भी राहणार नाही.” वैद्य म्हणाला.

“मग ते औषध तयार होईल म्हणतां.” राजानें विचारलें.

“मिळेल व खात्रीनें मिळेल.” वैद्य ठामून म्हणाला. यापेक्षां माझी अशी सूचना आहे कीं राजकन्येला घेऊन जायला आन्हाला परवानगी द्यावी. औषध देण्यापूर्वी तेल

माजकिल बमरला चिकित्सा करावी लागत. आन्ही वारा वर्षांच्या आंत राजकन्येला घेऊन येतो. औषध पाणी करून तिचे केस वाढवूं व तिला दांत सुद्धां येतील अशी एक दिव्य चिकित्सा कांळ.” वैद्य म्हणाला.

राजानें राणीला विचारलें—“घेऊन जाऊं देत राजकन्येला? वारा वर्षे चिकित्सा करून ते तिला घेऊन येतील.”

राणीनें हांकार दिला.

वैद्यच्या राजकन्येला घेऊन गेले. तिला त्यांनीं लहानाचे मोठें केले, लिहावाचायला शिकवले आणि शराचें वर्ष लागल्यावर तिला घेऊन आले.

राजानें आपल्या मुलीची लांघ वेणी व मोत्यासारखे दांत पाहून वैद्य बुवांच्या दिव्य चिकित्सेची प्रशंसा केली व त्यांना मोठें बक्षिस दिलें.

